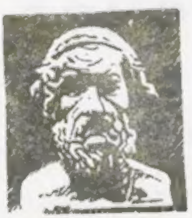
K. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1930

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ
(ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ)
ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ
ΕΠΙ ΤΗι ΒΑΣΕΙ
ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ
ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ" Α.Ε. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΠΟ
ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΤΟΥ 1821
ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΥ
ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

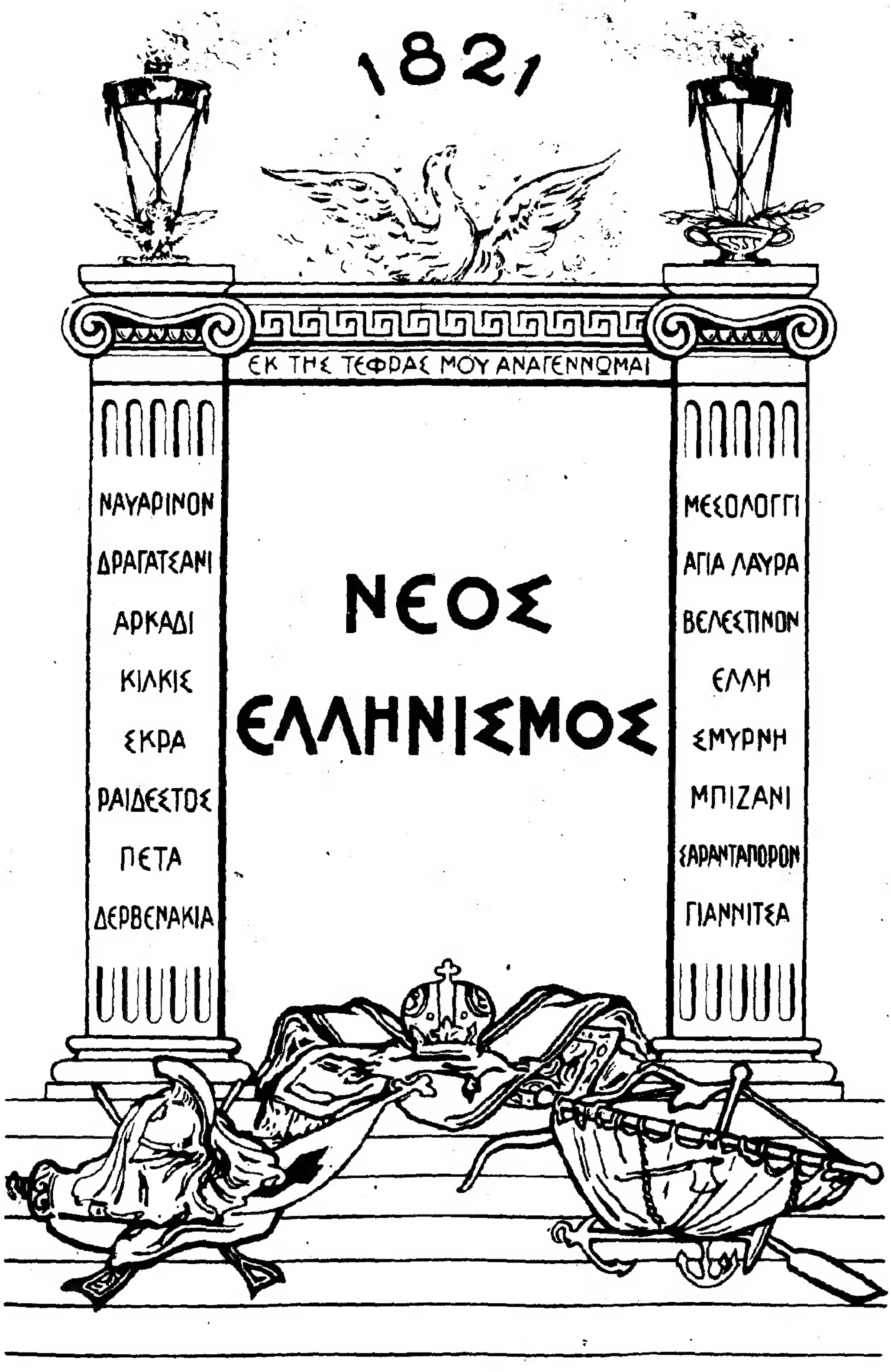
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

1	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων.*
2	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου.*
3	ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Αὐγούστου.*
	ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Οἴκου τοῦ Ἰουστινιανοῦ.*
4	ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Λέοντος τοῦ Γ΄.*
	ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ Λέοντος τοῦ Γ΄ μέχρι Βασιλείου τοῦ Α΄.*
5	ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Α΄ μέχρι τῶν Κομνηνῶν.*
	ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*
6	ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Φραγκοκρατίας μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.*
	ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.*
7	ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος (σελ. Στ΄ α΄ 196).*
8	ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1930 (Συμπλήρωσις τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς σελίδος Στ΄ α΄ 197).*
9	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	*Βιβλιογραφία.—Χρονολογικὸς πίναξ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.—Ἀλφαβητικὸν Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.*

Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΔΙΑΒΑΙΝΩΝ ΤΟΝ ΠΡΟΥΘΟΝ
ΟΠΩΣ ΕΙΣΒΑΛΗ, ΕΙΣ ΤΟ ΙΑΣΙΟΝ, ΤΗΝ 22 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1821
Τοιχογραφία τῶν Στοῶν τοῦ ἐν Μονάχῳ Ἀνακτορικοῦ κήπου

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ" Α. Ε.

1821
ΕΚ ΤΗΣ ΤΕΦΡΑΣ ΜΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΑΙ
ΝΑΥΑΡΙΝΟΝ
ΔΡΑΓΑΤΣΑΝΙ
ΑΡΚΑΔΙ
ΚΙΛΚΙΣ
ΣΚΡΑ
ΡΑΙΔΕΣΤΟΣ
ΠΕΤΑ
ΔΕΡΒΕΝΑΚΙΑ
ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ
ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΝ
ΕΛΛΗ
ΣΜΥΡΝΗ
ΜΠΙΖΑΝΙ
ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΝ
ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ

Σύμβολον καὶ κρυπτογράφημα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ [1]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ - ΤΟ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΙΣ ΚΙΝΗΜΑ - ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη ἐπανάστασις ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως τὸ καθολικώτερον ὅλων τῶν κατὰ τῆς ὀσμανικῆς κυριαρχίας ἐπαναστατικῶν κινημάτων ὅσα ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ ἱστορήσαμεν. Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἕνεκα τῆς προαχθείσης διὰ τοῦ χρόνου ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἔθνους δυνάμεως ἀλλὰ καὶ διότι πρότερον οὐδεμία ἐγένετο γενικὴ συνεννόησις καὶ σύμπραξις. Οἱ ἁρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται εἶχον ἐλαχίστην σχέσιν πρὸς τὰ μεγάλα ὁρμητήρια τοῦ ἐθνικοῦ στόλου· οὐδ' ὑπῆρχεν ἀποχρῶσα ἥ τε μεταξὺ τῶν ἠπειρωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἑστιῶν τοῦ ἀστικοῦ βίου κοινωνία, καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἐντὸς τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων,

[1] Ἡ ἱστορία τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἡ ἐκτιθεμένη ἐν τῇ τοῦ Παπαρρηγοπούλου συγγραφῇ, ἔχουσα χαρακτῆρα μᾶλλον ἐπιλόγου τῆς ἱστορίας τῶν μέχρι τοῦ ἀγῶνος τούτου τυχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἢ ἱστορίας αὐτοτελοῦς περὶ τοῦ ἀγῶνος, εἶναι μᾶλλον ἐπίτομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγραφεῖσα κατὰ τὰς τότε εἰς τὸν συγγραφέα γνωστὰς πηγάς. Πολλὰ μετὰ τὴν

καὶ μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ κοινοτήτων. Ἐν γένει δὲ πρὸς τὰς κοινότητας δὲν διετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐμενῶς αἱ ἀρηίφιλοι τῶν ὀρέων ἄνδρες. Ἡ μὲν πνευματικὴ ἐπίδοσις ἐγένετο μείζων ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἢ ἐντός, ὁ δὲ μάχιμος λαὸς ὑπῆρχεν ἐντὸς μᾶλλον ἢ ἐκτός, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο συνέβαινεν ἀνωμαλία τις περὶ τὰς ἀμοιβαίας προαιρέσεις. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑδρεύοντες πολιτικοὶ ἄνδρες ἐπεῖχον μέν, ἕνεκα τῆς παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ θέσεως αὐτῶν, ὑπερέχουσάν τινα ἐν τῷ ἔθνει τάξιν ἀλλά, ἕνεκα αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς ἰδιαζούσης αὐτῶν θέσεως, δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Ἔτι ὀλιγώτερον πρόσφορος πρὸς τοῦτο ἦτο ἡ μόνη ἀληθῶς πανελλήνιος ἀρχή, ἤτοι τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ἐντεῦθεν, ὅσον δεξιῶς καὶ ἂν διῳκοῦντο αἱ κοινότητες ἡμῶν, ὅσον καὶ ἂν ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ πόροι, ὅσον τολμηρότεροι καὶ ἂν ἀπέβαινον οἱ ὀρεῖται καὶ οἱ ναῦται, ὅσην ἐπίδοσιν καὶ ἂν ἐλάμβανεν ἡ παιδεία, ἐπειδὴ πάντα ταῦτα ἦσαν ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, οὐδὲν ἧττον ἀσυνάρτητα ἐγένοντο καὶ ὅλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Νῦν μὲν ἐκινεῖτο μόνη ἡ Πελοπόννησος, νῦν δὲ μόνη ἡ Στερεά, νῦν δὲ μόναι τινὲς τῶν νήσων, ὥστε αἱ μερικαὶ αὗται ἐκρήξεις εὐχερῶς ἐσβεννύοντο. Ἵνα ὑπάρξῃ πιθανότης ἐπιτυχίας ἔπρεπε νὰ συναρμολογηθῶσι πᾶσαι ἐκεῖναι τοῦ ἔθνους αἱ δυνάμεις καὶ νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ γενικὴν διεύθυνσιν. Τοῦτο δὲ ἐπεχείρησεν ἡ *ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν*, ἥτις ἀληθῶς εἰπεῖν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἡ γενομένη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ συγκροτηθῇ γενική τις κυβέρνησις τοῦ πρότερον κατακερματισμένου ἔθνους.

Πολλοὶ μεταγενέστεροι ἱστορικοί, γράφοντες εἰς χρόνους καθ' οὓς κάλλιστα ἐγνώσθη πῶς προέκυψεν εἰς μέσον καὶ ἐκ τίνων ἀπηρτίσθη ἡ *ἑταιρεία*, καὶ ἀναλογιζόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν, ὡμίλησαν μετὰ οἴκτου τινὸς καὶ περιφρονήσεως περὶ αὐτῆς. Τῳόντι τῷ 1814, ἐν Ὀδησσῷ, τρεῖς *ἄνθρωποι*, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος, ἄνθρωποι ἔντιμοι ἀλλ' ἀκατονόμαστοι, ἀπεφάσισαν νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὸ ἔθνος καὶ ἐπὶ τούτῳ νὰ συστήσωσιν *ἑταιρείαν* μυστικὴν σκοποῦσαν νὰ καθυποβάλῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῆς ἁπάσας τοῦ ἔθνους τὰς τάξεις, κλῆρον, φαναριώτας, προεστῶτας, ναυβάτας, ἁρματολούς, κλέφτας, λογίους, ἐμπόρους, γεωργούς. Μετὰ παρέλευσιν δὲ ἐτῶν ἕξ, ἤτοι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1820, ἐν αὐταῖς ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐκρήξεως, οἱ κινοῦντες τὴν *ἑταιρείαν*, καίτοι συμποσωθέντες εἰς ὀκτώ, οὐδένα ἔτι εἶχον συμπαραλάβει μέτοχον τῆς ὑπερτάτης αὐτῶν ἐνεργείας ἐπιφανῆ τοῦ ἔθνους ἄνδρα· διότι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Σκουφᾶ, ἦσαν οἱ κινοῦντες, παρεκτὸς τῶν δύο ἄλλων ἀρχικῶν ἱδρυτῶν, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, ὁ Παναγιώτης Α. Ἀναγνωστόπουλος, ὁ Παναγιώτης Σέκερης, ὁ Νικόλαος Ν. Πατσιμάδης, ὁ Γεώργιος Λεβέντης καὶ ὁ Α. Κομιζόπουλος. Καὶ ὅμως οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ, πρὸ πάντων μὲν διότι ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰς προαιρέσεις τοῦ ἔθνους ἀλλὰ προσέτι διότι ἐπολιτεύθησαν εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι

συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ταύτης ἐξεδόθησαν νέα ἔργα διαφωτίζοντα τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἑλληνικὴν καὶ ὑπὸ ἔποψιν εὐρωπαϊκήν. Αὐτὸς δὲ ὁ Παπαρρηγόπουλος, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τούτου, ἐξέδωκέ τινας πραγματείας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τούτων νοεῖται ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐκτιθεμένη ἱστορία εἶναι ὑπό τινας ἐπόψεις ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀτελής, τινὰ δὲ ἴσως καὶ ὑπὸ ἔποψιν ἀκριβείας χρῄζουσι συζητήσεως. Ἀλλ' οἱαδήποτε κατὰ μέρος προσθήκη εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς συμπλήρωσιν τῆς προκειμένης ἱστορίας, ἡ δὲ ῥιζικὴ διασκευὴ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀντιβαίνει εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμετέρου ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἔργου. Διὰ τοῦτο ὀλίγα τινὰ σχετικῶς μόνον προσεθέσαμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπερ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι ἀληθῶς ἄξιος ἐπίλογος τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ἐκφράζων τὰς ἰδέας τοῦ ἀνδρὸς περί τε τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀγῶνος καὶ περὶ τῆς ὅλης νέας φάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, τῆς μετὰ τοῦ ἀγῶνος ἀρχομένης.

δὲν ἦσαν ἄμοιροι ἐπιτηδειότητος. Τὸ ἔθνος ἤθελε βεβαίως τὴν ἐπανάστασιν, ἐπόθει ὅμως αὐτὴν ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θέλει ἔχει ἰσχυρόν τινα ἐπίκουρον. Μόνη δὲ ἡ Ρωσία ἐλογίζετο τότε ὡς πιθανὴ ἐπίκουρος. Οἱ ἱδρυταὶ τῆς *εταιρείας* δὲν ἀπετάθησαν ἐξ ἀρχῆς πρὸς αὐτήν, καὶ ἔπραξαν κατὰ τοῦτο συνετῶς, διότι, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλει ἐξηγηθῆ, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἀποδοκιμάσει τὰ ἐνεργούμενα καὶ ματαιώσει αὐτὰ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας. 'Αλλ' οἱ ἱδρυταὶ τῆς *εταιρείας* ἐπενόησαν νὰ παραστήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος *'Αρχῆς*, περὶ ἧς οὐδόλως ἐξηγοῦντο, ἀφήνοντες μόνον νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ *'Αρχὴ* αὕτη ἦτο οὐδεὶς ἄλλος ἢ αὐτὸς ὁ παντοδύναμος τῆς Ρωσίας αὐτοκράτωρ. Τὸ δ' ἔθνος ἔπαθεν ὅ,τι πάσχουσι πάντες οἱ θερμῶς τι ἐπιθυμοῦντες, ἐπίστευσεν εὐχερῶς εἰς τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο ἴνδαλμα. 'Εντὸς ὀλίγων ἐνιαυτῶν ἡ *εταιρεία* ἐξέτεινε τοὺς πλοκάμους αὐτῆς καθ' ἅπασαν τὴν 'Ανατολὴν ἀπὸ τῶν παριστρίων 'Ηγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν 'Ιονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς 'Ασίας· ἐσύστησεν ἁπανταχοῦ ἐφορείας ἐκλεγομένας ὑπὸ τῶν εταίρων καὶ ἐνεργούσας μὲν αὐτοτελῶς, διατελούσας δὲ εἰς συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερτάτης *'Αρχῆς*· καὶ ἐπὶ τέλους περιέλαβε συνεργοὺς τοὺς ἐγκριτωτάτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον [1], πολλοὺς ἱεράρχας, τοὺς 'Υψηλάντας, τὸν 'Αλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Μιχαὴλ Σοῦτσον.

Ἄνθιμος Γαζῆς

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν δραστηρίαν ταύτην ἐνέργειαν ἀνεμίχθησαν, ὅπως συνήθως συμβαίνει, οὐκ ὀλίγα ἄτοπα. Πολλοὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὸ ἱερὸν ἔργον ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, ἄλλοι ἐζήτουν ὑπερόγκους χρηματικὰς χορηγίας καὶ ἄλλοι ἐπολιτεύοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἀπερισκέπτως ὥστε διεκινδύνευον τὴν τύχην ὁλοκλήρου τοῦ ἐπιχειρήματος. 'Αλλ' ἡ *εταιρεία* δὲν ἐδίστασε νὰ προβῇ ὡς πρός τινας εἰς τὰ ἔσχατα, διενεργήσασα τὸν φόνον τοῦ Νικολάου Γαλάτου καὶ βραδύτερον τοῦ Καμαρινοῦ. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ προέβαινεν ἐπιμόνως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς. Μὴ ἀρκουμένη εἰς τὸν μέγαν σύνδεσμον ὃν ἀδιαλείπτως ἐπεδίωκε, μηδὲ εἰς τὴν εὐτυχῆ σύμπτωσιν τῶν στασιαστικῶν βουλευμάτων τοῦ 'Αλῆ πασᾶ κατὰ τῆς 'Υ. Πύλης, ἐπεζήτησε φυσικωτέρους ἐντὸς τοῦ κράτους συμμάχους· ἐσκέφθη ὀρθῶς ὅτι συμφέρει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σύμπραξιν τῶν Σέρβων, οἵτινες κτησάμενοι σχετικήν τινα αὐτονομίαν ἐπόθουν τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν· καὶ ἡ περὶ τούτου διαπραγμάτευσις διεξήχθη ὑπὸ τοῦ ἑταίρου Γεωργίου Λεβέντη, κατορθώσαντος νὰ πείσῃ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἀγωνιστῶν τῆς χώρας ἐκείνης Καρὰ-Γεώργην, ἐξόριστον τότε ὄντα ἐν Βεσσαραβίᾳ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸν μελετώμενον γενικὸν ἀγῶνα. 'Ο Καρὰ-Γεώργης ἀπῆλθε τῷόντι ἐπὶ τούτῳ εἰς Σερβίαν, ἀλλ' ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ κατέχοντος τὰ πράγματα

---

[1] 'Ο πατριάρχης ἦν ἁπλῶς γνώστης τῶν γενομένων, ὧν τὴν περαιτέρω φορὰν δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ῥοπῆς καὶ πνευματικῆς ἐξουσίας, μὴ δυνάμενος ὅμως ν' ἀναφέρῃ τὰ ὅσα ἐγίνωσκε πρὸς τὴν Πύλην καὶ νὰ προκαλέσῃ φοβερὰν καταστροφήν. 'Ο πατριάρχης δὲν ἦτο συνωμότης οὔτε μέλος τῆς ἑταιρείας.

αὐτῆς Μιλόση, ἡ δὲ Σερβία προαιρουμένη καὶ τότε, ὅπως πάντοτε βραδύτερον, νὰ ὠφελῆται ἐκ τῶν δυσχερειῶν τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως, ἵνα αὐξάνῃ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς δι' ὅσον ἐνδέχεται μικροτέρων ἰδίων θυσιῶν, ἐπέμεινεν εἰς τὴν τήρησιν τῆς οὐδετερότητος. Ἀπέτυχε λοιπὸν ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῆς *ἑταιρείας*, ὅσῳ συνετὴ καὶ ἂν ἦτο. Οὐδὲ ἀρχὴν δ' ἐκτελέσεως ἔλαβεν ἕτερον αὐτῆς σχέδιον, τοῦ νὰ διενεργήσῃ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει τήν τε πυρπόλησιν τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου καὶ τὴν τοῦ σουλτάνου σύλληψιν, ὅπερ εἶναι ἓν τῶν βουλευμάτων ἐκείνων τὰ ὁποῖα εὐδοκιμήσαντα μὲν ἐξυμνοῦνται ὡς ἡρωικά, μὴ εὐοδωθέντα δὲ καταδικάζονται ὡς παράφρονα.

Καρὰ - Γεώργης
(κατ' εἰκόνα ἐκ τοῦ φυσικοῦ)

Ἀλλὰ περὶ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῆς σκοποῦ ἡ *ἑταιρεία* ἀνέδειξε συνήθως πρακτικώτερον πνεῦμα. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς *Ἀρχῆς* ἐκείνης ἐπ' ὀνόματι καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἠξίου ἡ *ἑταιρεία* ὅτι ἐνεργεῖ, καὶ ὅσῳ πολυπληθέστεροι καὶ ἐπισημότεροι ἐγίνοντο οἱ ἑταῖροι τόσῳ ἐπιμονωτέρα ἀπέβαινεν ἡ περὶ τούτου ἀπαίτησις, ὥστε τῷ 1818 οἱ ἱδρυταὶ ἐνόησαν τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιστεγάσωσι τὸ ἀκέφαλον αὐτῶν οἰκοδόμημα ἀναβιβάζοντες εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ ἄνδρα ἱκανὸν νὰ παράσχῃ τὰ πιστὰ εἰς τὸ ἔθνος. Δύο ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου οἱ Ἕλληνες οἵτινες ὡς ἐκ τῶν προσωπικῶν αὐτῶν σχέσεων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον καὶ τοῦ ἀξιώματος ὅπερ κατεῖχον παρ' αὐτῷ ἠδύναντο νὰ κρατύνωσι τὴν πρότερον ἀμυδρῶς πως ἐπικρατοῦσαν ἐλπίδα ὅτι τὸ κίνημα ἐνεργεῖται ἐν γνώσει τῆς Ρωσίας καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὑποστηριχθῇ ὑπ' αὐτῆς ἅμα ἐκραγέν. Ὁ κερκυραῖος Ἰωάννης Καποδίστριας ἦτο μὲν ὑπουργὸς τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχου τῆς Ἄρκτου καὶ μέγα ἐκτήσατο ἐν Εὐρώπῃ ὄνομα ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου καὶ μετέπειτα, ἀλλότριος ὅμως ὢν τῶν πολεμικῶν ἔργων δὲν ἐφαίνετο πρόσφορος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἀγῶνος ὅστις ἔμελλε κατ' ἀρχὰς τοὐλάχιστον νὰ διεξαχθῇ ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς διαβουλίοις τῶν διεθνῶν διαπραγματεύσεων. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ πρεσβύτερος τῶν πέντε υἱῶν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκείνου Ὑψηλάντου, τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν εἰς Ρωσίαν ἀποδημίαν (Κεφ. Η΄ βιβλ. ΙΔ΄ τοῦ Ε΄ τόμου), ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, κομψός, εὐτράπελος καὶ φέρων ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ δεῖγμα τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας, διότι εἶχεν ἀποβάλει εἰς τοὺς μεγάλους κατὰ Ναπολέοντος πολέμους τὸν δεξιὸν βραχίονα· ὥστε τὸ εὐλογώτερον ἐφαίνετο ν' ἀποταθῶσιν εἰς αὐτὸν πρὸ πάντων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν ἦτο ἔτι γνωστὴ ἡ μικρὰ αὐτοῦ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ἀξία. Οὐδὲν ἧττον, εἴτε διότι τινὲς τῶν ἱδρυτῶν ἐγίνωσκον ἔκτοτε κάλλιον τὰ κατ' αὐτὸν εἴτε διότι ὁμολογουμένως ὁ Καποδίστριας ἴσχυε πολὺ μᾶλλον εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ἀπεφασίσθη νὰ προταθῇ ἡ ἀρχὴ εἰς τὸν πολυμήχανον ὑπουργόν,

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ

(Οἱ ὁρκιζόμενοι εἶναι οἱ Σκουφᾶς, Ξάνθος καὶ Τσακάλωφ.)

(*Ἔργον Σπ. Βικάτου*)

«Ὀμνύω ὅπως τηρήσω τὸν ὅρκον μου
» καὶ ἂν παραβῶ τοῦτον τὸ αἷμά μου νὰ ρεύσῃ
» ὅπως ὁ οἶνος οὗτος ἐπὶ τῆς σπάθης».

καὶ μόνον ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ στραφῶσι πρὸς τὸν λαμπρὸν ὑπασπιστήν. Ἐπετράπη δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον.

Ὁ Ξάνθος δὲν ἔφθασεν εἰς Πετρούπολιν εἰμὴ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1820, φέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις συστατικὴν πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἐπιστολὴν τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ γνωρίμου Ἀνθίμου Γαζῆ, ὄντος τότε, ὡς προείπομεν, ἑνὸς τῶν 8 *κινούντων τὴν μηχανὴν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας*. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καποδίστριας εἶχε λάβει ἀφορμὴν νὰ ἐκφέρῃ τὴν περὶ τῶν ἐνεργουμένων γνώμην αὐτοῦ, δημοσίᾳ τε πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς καὶ κατ' ἰδίαν πρὸς δύο ἐγκρίτους τοῦ ἔθνους ἄνδρας· τὸ μὲν διὰ φυλλαδίου *συστήσαντος* τὴν ἐν εἰρήνῃ βελτίωσιν τῆς τύχης τῆς *πατρίδος*, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔδωκε πρὸς τὸν Βαρδαλάχον καὶ τὸν Νέγρην, τοὺς ζητήσαντας οἴκοθεν νὰ φωτισθῶσι τί φρονοῦσιν ὅ τε αὐτοκράτωρ καὶ αὐτὸς περὶ τῆς παρασκευαζομένης μεγάλης ἐθνικῆς κινήσεως. Εἰς ἀμφοτέρους εἶχεν ἀποκριθῆ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ οὐδὲν γινώσκει περὶ τῆς *ἑταιρείας*, αὐτὸς δὲ ἀποκρούει πᾶσαν εἰς ταύτην μετοχὴν καὶ ἐξορκίζει τοὺς γράφοντας νὰ ἀποτρέψωσι διὰ παντὸς τρόπου τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν ὀλεθρίων τούτων βουλευμάτων.

Ἀθανάσιος Τσακάλωφ
(εἰκὼν τοῦ 1818)

Καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ταύτην δὲν ἐφαίνοντο ἐπιτήδειαι νὰ τροπολογήσωσιν οὔτε αἱ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀτομικαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου διαθέσεις· οὔτε ἡ ἐντύπωσις ἣν εἶχε προξενήσει εἰς αὐτὸν ἡ πρὸ μικροῦ τότε ἐκραγεῖσα ἐν Ἱσπανίᾳ στρατιωτικὴ κατὰ τοῦ Φερδινάνδου Ζ΄ ἐπανάστασις. Μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἐναγωνίους πολέμους τοὺς ἐπαγαγόντας τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀρχαίων τῆς Εὐρώπης καθεστώτων ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδὲν ἄλλο ἐπόθει ἢ τὴν ἀσφαλῆ τῶν καθεστώτων τούτων συντήρησιν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς Ἱσπανίας ἀρξαμένη διατάραξις εἶχεν ἐμβάλει εἰς ἀνησυχίαν αὐτόν. Καθ' ἣν στιγμὴν λοιπὸν ὁ Καποδίστριας, ὡς ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν συμμάχων δυνάμεων πῶς νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ἀπὸ δυσμῶν ἀπειλουμένην καταιγίδα ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ θεωρήσῃ εὔλογον νὰ προτείνῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν προστασίαν ἑτέρας ἀπ' ἀνατολῶν καταιγίδος, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς ἀρχικὰς αὐτοῦ δοξασίας.

Ἐν τούτοις οὐ μόνον δὲν ἀπήντησεν εἰς τὸν Ξάνθον τοσοῦτον ἀποτόμως ὅσον εἰς τὸν Βαρδαλάχον καὶ εἰς τὸν Νέγρην ἀλλὰ καὶ διηυκόλυνεν ἐν μέρει τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς *ἑταιρείας*. Ἀπεποιήθη μὲν διαρρήδην τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, προσέθηκεν ὅμως· «ἐὰν ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ τώρα, οἱ διευθύνοντες τὴν ἑταιρείαν δύνανται, ἂν γνωρίζωσι, νὰ μεταχειρισθῶσιν ἄλλα μέσα, καὶ εὔχομαι νὰ τοῖς βοηθήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των». Καί, ὅτε ὁ Ξάνθος ἐτράπη πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἠθέλησε, πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ τι, νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Καποδιστρίου, οὗτος ἐνίσχυσε μᾶλλον αὐτὸν ἢ ἀπέτρεψεν. Ἐπὶ τέλους δ' ἐρωτήσαντος τοῦ στρατηγοῦ «θέλει ἆρά γε ἡ Ρωσία εἶναι ἐναντία ἢ θέλει βοηθήσει, ἂν ὄχι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, τοὐλάχιστον δι' ὑλικῶν μέσων;», ὁ Καποδίστριας ἀπήντησεν· «ἀρκεῖ ἡ ἐμφάνισις ὀλίγων χιλιάδων ἐπαναστατῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἡ Ρωσία συνδράμῃ ἐκ τῶν ἐνόντων». Ὁ Ὑψηλάντης ἐξέφρασε τότε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τοῦ πράγματος, ἀλλ' ὁ Καποδίστριας ἀπέτρεψεν αὐτὸν παρατηρήσας, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο τοσοῦτον προκατειλημμένος κατὰ πάσης οἱασδήποτε μεταβολῆς τῶν καθεστώ-

των, ἔστω καὶ τῶν τῆς Ἀνατολῆς καθεστώτων, ὥστε ἤθελεν ἀκούσει δυσμενῶς τὰ ἐνεργούμενα. Προσέθηκε μὲν ἐπὶ τέλους ὅτι, ἐὰν συνταχθῇ ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὑπόσχεται νά το ὑποβάλῃ ἐπ' εὐκαιρίας εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατόπιν ὅμως οὐδὲ τὸ παρασκευασθὲν ὑπόμνημα κατέστησε γνωστὸν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, βεβαιώσας τὸν Ὑψηλάντην ὅτι εἰδὼς κάλλιστα τὰς παρούσας τοῦ αὐτοκράτορος διαθέσεις δὲν τολμᾷ νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν του τοιαύτας προτάσεις. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης, βλέπων ὅτι ἐν τούτοις ὁ ὑπουργὸς δὲν ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ περιελθὼν ἐξ ὅσων ἤκουσεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατ' οὐδένα μὲν λόγον ἤθελε νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, κινηθέντα ὅμως ἅπαξ ἔμελλε νά τα ὑποστηρίξῃ, ἀπεφάσισεν ὁριστικῶς νὰ δεχθῇ τὴν προσενεχθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, καὶ περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1820 ἀνηγορεύθη *γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς*.

Τὰς μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ Ξάνθου καὶ Ὑψηλάντου προεκτεθείσας διαλέξεις ἱστορήσαμεν κατὰ τὸ *περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Δοκίμιον* τοῦ Ἰωάννου Φιλήμονος, ὅπερ, ἐὰν ὡς μὴ ὤφελε δὲν ἔμενεν ἀτελές, ἤθελεν ἀποβῇ τὸ πολυτιμότατον τῶν βοηθημάτων ὅσα ἄχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν περὶ τῆς περιόδου ἐκείνης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδὲν παρατίθησιν ἔγγραφον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν μετὰ τοῦ ὑψηλαντικοῦ οἴκου σχέσεων τοῦ συγγραφέως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἐξέθηκεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων, ἂν ὄχι αὐτολεξεὶ τὰς διαμειφθείσας ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις. Ἴσως εἴπωσί τινες ὅτι οἱ Ὑψηλάνται εἶχον συμφέρον νὰ παραστήσωσι τὸν γενικὸν ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς παραπεισθέντα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀλλὰ πῶς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γράφων ἐκ Βιέννης τῇ 2/14 Ἰανουαρίου 1828 πρὸς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον, ζῶντος καὶ εἴπερ ποτὲ ἀκμάζοντος τοῦ Καποδιστρίου, ἐτόλμησε νὰ διαστρέψῃ ἄντικρυς τὴν ἀλήθειαν; Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης συνάγεται ὅτι ὁ κόμης μετέβαλε τρόντι τὴν προτέραν γνώμην καὶ κατὰ τὴν ρητὴν τοῦ Ὑψηλάντου βεβαίωσιν «τὸν συνεβούλευσε νὰ ἐνεργήσῃ μὴ δεικνύων δισταγμόν τινα περὶ τῆς ἐπιτυχίας». Πολλοὶ ἐμέμφθησαν τὴν τοιαύτην τοῦ Καποδιστρίου διαγωγὴν καὶ κατεδίκασαν αὐτὴν ὡς παλίμβουλον καὶ σκολιὰν καὶ ἀπατηλήν (¹). Ἡ περὶ τῶν πολιτικῶν ὅμως ἀνδρῶν κρίσις δέον νὰ στηρίζεται οὐχὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων ἀλλ' εἰς τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν ἐξέτασιν. Ὁ Καποδίστριας, πρεσβεύων κατ' ἀρχὰς ὅτι δὲν ἐπέστη ἔτι ἡ ὥρα τοῦ πολεμικοῦ ἀγῶνος καὶ ὅτι ἔδει πρὸ πάντων νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν ἐπίδοσιν, συνεμερίζετο κατὰ τοῦτο τὴν γνώμην πολλῶν ἐγκρίτων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρῶν, τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Κοραῆ (²). Ἀλλ' ὅτε προσῆλθεν ἐνώπιόν του εἷς τῶν κινούντων τὰ τῆς *ἑταιρείας* καὶ παρέστησεν αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι αὐτῆς τὴν ἔκτασιν ἣν ἔλαβε τὸ κίνημα, τὸ πλῆθος τῶν περιπλακέντων ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων καὶ συμφερόντων, τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν πολλῶν, τὰς ἐνδείξεις ἃς ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις περὶ τῶν ἐνεργουμένων, ἦτο φυσικὸν νὰ περιέλθῃ

(¹) Ἰδ. τὰ περὶ τούτων λεπτομερέστατα ἐκτιθέμενα ὑφ' ἡμῶν ἐν τῇ Συγχρόνῳ Ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων, τόμ. α' σελ. 101—117.

(²) Ὁ Κοραῆς ἐν τοῖς πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως χρόνοις ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετὰ πολὺν ἔτι χρόνον παιδεύσεως καὶ ἠθικῆς μορφώσεως πρέπει ν' ἀναμένῃ ἐλευθερίαν καὶ ἀφοῦ μάλιστα ἀνταλλάξῃ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἀντὶ ἄλλης ἧττον τυραννικῆς. Ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν Γάλλων ἐν Ἀνατολῇ γενόμενος αἴφνης θούριος ἐξέδωκε τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα. Βραδύτερον, ἀποτυχὼν ἐν ταῖς ἐλπίσι περὶ ἐλευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος διὰ δυνάμεως οἱασδήποτε εὐρωπαϊκῆς, ἤλπιζε τὴν ἐλευθέρωσιν ἐκ τῆς προόδου τῶν γραμμάτων καὶ ἐθνικῆς ἐκπαιδεύσεως, ὑπελόγιζε δὲ ὅτι μόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρηθῇ ἐπανάστασις παρέχουσα ἐλπίδας ἐπιτυχίας.

εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅπου κατήντησαν τὰ πράγματα, ἀπέβη σχεδὸν ἀδύνατον νὰ περισταλῶσι καὶ πᾶσα πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα ἠδύνατο νὰ συνεπαγάγῃ συμφορὰς οὐδὲν ἧττον δεινὰς ἢ καὶ αὐτὴ τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἔκρηξις. Τούτου τεθέντος, τὸ ζήτημα δὲν ἦτο πλέον ἂν πρέπει νὰ ἀναρριφθῇ ὁ κύβος ἀλλὰ πῶς δύναται νὰ ἐκβιασθῇ ἡ τῆς Ρωσίας παρέμβασις. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος οὐδεμίαν εἶχε προσωπικὴν διάθεσιν νὰ προκαλέσῃ οἱανδήποτε πραγμάτων περιπλοκήν, βεβαίως ὅμως ἐγνώριζε τὰ ἐνεργούμενα. Ἀφοῦ πολλοὶ πρόξενοι καὶ προξενικοὶ πράκτορες τῆς Ρωσίας ἦσαν μέλη ἐνεργὰ τῆς *ἑταιρείας*, ἀφοῦ ὁ διερμηνεὺς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ προξενείου Γ. Λεβέντης, ὅστις ἦγε καὶ ἔφερε τὸ προξενεῖον τοῦτο, ἦτο εἷς τῶν κινούντων τὴν ἑταιρικὴν μηχανήν, ἀφοῦ ὁ Μιλόσης ἐγίνωσκε τὰ πάντα, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακολουθῇ τὰ γινόμενα, τίς θέλει πιστεύσει ὅτι μόνος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διετέλει ἐν πλήρει αὐτῶν ἀγνοίᾳ; Ἀλλ' οὗτος ἐταλαντεύετο μεταξὺ δύο αἰσθημάτων καὶ δύο συμφερόντων· τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ταράξῃ τὰ καθεστῶτα, ψυχραίνων, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὺς συμμάχους, δι' ὧν εἶχε πράξει τὸ μέγα ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Εὐρώπης, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ ἀπαρνηθῇ τὴν ἀρχαίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ πολιτικήν, ἐγκαταλείπων τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠρείδετο κυρίως ἡ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἰσχὺς τῆς Ρωσίας. Οὕτω δὲ ἀντιπερισπώμενος δὲν ἤθελεν αὐτὸς νὰ κινήσῃ τὰ πράγματα, ἐὰν ὅμως τὰ πράγματα οἴκοθεν περιεπλέκοντο, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ παρακολουθήσῃ τὸ ρεῦμα αὐτῶν· καὶ πολλάκις ἐξεδήλωσεν, εἰ καὶ ἀορίστως ὁπωσοῦν, τὴν τοιαύτην αὐτοῦ διάθεσιν, ὡς ἐξάγεται πάλιν ἐκ τῆς προμνημονευθείσης ἐπιστολῆς τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Ὅθεν, ὅταν ὁ Καποδίστριας ὑπέσχετο εἰς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας, ἔλεγέ τι τὸ ὁποῖον, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἤκουσεν ἐξερχόμενον τῶν χειλέων τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὕτως ἢ ἄλλως διατυπούμενον, ἐπίστευσεν ὅτι θέλει ἐπαληθεύσει καὶ τὸ ὁποῖον ἐπηλήθευσε· τφόντι, ἀρξάμενον ἀπὸ ἁπλῶν παραστάσεων, βαθμηδὸν δὲ τραχυνθὲν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἐπὶ τέλους ἐξ ἀνάγκης προεκάλεσε τὴν παρέμβασιν ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Ἦτο ὅμως οὐδὲν ἧττον βέβαιον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἐζήτει τὴν ἄδειαν ἢ τὴν συναίνεσιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα, δὲν ἤθελε λάβει αὐτὴν ποτέ· καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Καποδίστριας πεισθεὶς ἅπαξ ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατήντησεν ἀναπόδραστος παρεκώλυσεν ἐκ παντὸς τρόπου πᾶσαν προηγουμένην μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ὑψηλάντου συνεννόησιν. Δὲν ἐδέχθη δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν, διότι ἡ περίστασις ἀπῄτει ὁμολογουμένως πολεμικὸν μᾶλλον ἄνδρα ἢ πολιτικόν, οὐχὶ διότι δὲν ἠθέλησε νὰ θυσιάσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ ἐν τῷ ρωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ ἀξίωμα. Μήπως μετὰ δύο ἔτη, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα εἰς ἄμεσον πολεμικὴν παρέμβασιν καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, ἔπειτα ἰδὼν ματαιωθείσας ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς προσπαθείας αὐτοῦ, ἐδίστασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν (¹);

Διὰ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς ἡ *Φιλικὴ ἑταιρεία* δὲν διελύθη μὲν ἀλλὰ μετεβίβασε τὴν ἀνωτάτην τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τοῦ ἔθνους χειραγωγίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Καθ' ἣν στιγμὴν δὲ παύει ἡ εὐθύνη αὐτῆς ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐξεπλήρωσε τὴν ἐντολὴν ἣν ἀνέλαβεν, ὅπερ δὲν συνέβη εἰς πολλὰς τῶν μετέπειτα ἑλληνικῶν κυβερνήσεων. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἦτο νὰ διενεργήσῃ τὴν

(¹) Ὁ Καποδίστριας δὲν κατέλιπεν ἐπισήμως τὴν ρωσικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ τῷ 1822, ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεττερνίχου διπλωματικῶς, ἐνεργείᾳ τούτου παραγκωνισθεὶς ἐν τοῖς συμβουλίοις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α', ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ἀπουσίας ἀπεριόριστον καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Γενεύην, ἔνθα διέτριψε μέχρι τοῦ 1827.

συνεννόησιν καὶ τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δυνάμεων, ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν γενικὴν αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ τούτου οὐχὶ μὲν δι' ἐκτάκτου τινὸς ἱκανότητος, ἀλλὰ διότι ὑπηρέτησεν εὐφυῶς ἀμφοτέρας τοῦ ἔθνους τὰς προαιρέσεις, ἅμα μὲν παρασκευάσασα τὴν ἐπανάστασιν ἅμα δὲ ὑποθρέψασα τὴν ἐλπίδα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας. Ἐπὶ τούτῳ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπέθηκεν ἀντὶ κεφαλῆς τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος μυστηριώδη πέπλον ἐπιτήδειον νὰ παραπείσῃ μικροὺς καὶ μεγάλους, ἔπειτα δέ, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀνάγκη νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ πέπλος οὗτος, ἐπέστησεν ἄνδρα ὅστις ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ ἐνίσχυσε τὴν κοινὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ἔθνος δύναται νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ρωσίας.

Ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἵτινες χρήσιμοι ὄντες δευτεραγωνισταὶ ἰλιγγιῶσιν ἐπὶ τῆς ὑπερτάτης βαθμίδος καὶ ἐν τούτοις μὴ καταμετροῦντες τὰς ἰδίας δυνάμεις ἀνέρχονται εἰς αὐτήν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἔχουσι πλείονα φιλοδοξίαν ἢ ἀξίαν πραγματικήν, πλείονα πόθον νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν ἢ ἱκανότητα νά την διεξαγάγωσι· καὶ εὐκόλως μὲν ἐλπίζοντες εὐκολώτερον δὲ ἀπελπιζόμενοι φέρουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτῶν τὴν πεπρωμένην σφραγῖδα τῆς ἀποτυχίας. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἦσαν ἔτι γνωστά, ὁ δὲ διορισμὸς αὐτοῦ ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς πόθους καὶ τὰς προσδοκίας τοῦ ἔθνους, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ὑπέκυψεν ἐν τῷ ἅμα ἐνθουσιωδῶς εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ὁδηγίας. Ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μέχρι τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν καὶ νήσων, ἡ φωνὴ αὐτοῦ διαδοθεῖσα ἠλέκτρισεν ἁπάσας τὰς καρδίας· καί, ὅταν ἔγραψε πρὸς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, παραγγέλλων αὐτῷ νὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ ἐπιφέρων ὅτι «ὁ ἔνθερμος ζῆλος καὶ ἡ φυσικὴ γενναιότης του εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ *ἐκεῖ ὅπου πρέπει*», ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι συνεκίνησαν καὶ αὐτὴν τὴν σώφρονα ψυχὴν τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου (¹). Ἀλλ' ἡ ὀλίγη τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου δεξιότης καὶ ἡ δεινὴ δυσχέρεια τοῦ ἔργου ὅπερ ἀνέλαβεν ἔμελλον ἀπαραιτήτως νὰ φέρωσιν εἰς μέσον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀτοπήματα πολλά. Ἀτυχὴς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν οἵτινες περιεστοίχισαν τὸν γενικὸν ἐπίτροπον, ἄγοντες μᾶλλον καὶ φέροντες αὐτὸν ἢ ὑπ' αὐτοῦ χειραγωγούμενοι· ἀτελὴς καὶ ἡμαρτημένη τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος γνῶσις· οὐδεμία ἢ μικρὰ πρόνοια περὶ αὐξήσεως τοῦ πυρῆνος τῶν ὑφισταμένων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀντὶ δὲ τούτου δαψιλεῖς διορισμοὶ ἀρχιστρατήγων, στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν· πολλὰ σχέδια καὶ πολλὴ περὶ τὴν παραδοχὴν καὶ ἀπόρριψιν αὐτῶν παλιμβουλία· νέα πρὸς συγκρότησιν ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας καὶ συνθήκης ἀπόπειρα, αὖθις ἀποτυχοῦσα· διχόνοια μεταξὺ τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἐκείνων ἀρχιστρατήγων· ἐγκλήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν· περὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διῆλθον 12 περίπου μῆνες. Ὁ Ὑψηλάντης λαβὼν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεριόριστον ἄδειαν ἀπουσίας λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν ἐκ Πετρουπόλεως περὶ τὰ μέσα τοῦ 1820 καὶ κατῆλθε διὰ Μόσχας καὶ Κιέβου εἰς Ὀδησσόν, ὅπου οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἡμετέρων ὀλίγην παρέσχον αὐτῷ χρηματικὴν συνδρομήν, πολλοὺς δ' ἐξέφρασαν δισταγμοὺς περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐπιχειρήματος. Οἱ δισταγμοὶ ἦσαν βεβαίως ἐπιτεταμμένοι, ἀλλ' ἡ ἐγκατάλειψις καὶ αὐτὴ ἡ ἐπὶ μακρὸν ἀναβολὴ τοῦ ἔργου ἀπέβαινεν

(¹) Ὅτε ὁ ἐν Ζακύνθῳ τότε διατρίβων Θ. Κολοκοτρώνης (διότι περὶ τούτου ὁ λόγος) ἔλεγεν ὅτι ἦλθεν αὐτῷ ἡ ἀγγελία τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἐπικλήσεως, ἐφάνη αὐτῷ ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ ἐπανελάμβανον τὰς λέξεις· «Ἡ σάλπιγξ τῆς πατρίδος καλεῖ ὑμᾶς» καὶ ὅτι «τὸ εὐλογημένον ὄνομα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐχαράσσετο πυρίνοις γράμμασιν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

"Ἄνδρες Γραικοί, ὅσοι εὑρίσκεσθε εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν!

Ἰδοὺ μετὰ τοσούτων αἰώνων ὀδύνας, ἁπλώνει πάλιν ὁ φοῖνιξ τῆς Ἑλλάδος μεγαλοπρεπῶς τὰς πτέρυγάς του καὶ προσκαλεῖ ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ γνήσια καὶ εὐπειθῆ τέκνα της! Ἰδοὺ ἡ φίλη ἡμῶν Πατρὶς Ἑλλὰς ἀνυψώνει μετὰ θριάμβου τὰς προπατορικάς της σημαίας! Ὁ Μωρέας, ἡ Ἤπειρος, ἡ Θεσσαλία, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, αἱ Νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἡ Ἑλλὰς ἅπασα ἐπίασε τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Βαρβάρων, καὶ ἐνατενίζουσα εἰς τὸ μόνον νικητήριον ὅπλον τῶν Ὀρθοδόξων, τὸν τίμιον, λέγω, καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν, κράζει μεγαλοφώνως ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγάλης καὶ κραταιᾶς δυνάμεως, ἐν τούτῳ τῷ σημείῳ νικῶμεν! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας φιλτάτας ἐπαρχίας σχηματίζεται σῶμα πολυάριθμον ἀνδρείων συμπατριωτῶν, διὰ νὰ τρέξῃ εἰς τὸ ἱερὸν [illegible] τῆς Ἑλλάδος τῆς φίλης ἡμῶν Πατρίδος. Ὅθεν ὅσοι εὔχονται νὰ ὀνομασθῶσι Σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος [illegible], καὶ εἶναι διασκορπισμένοι εἰς διάφορα Καπετάνια, ἄς τρέξωσιν εἰς τοὺς [illegible], διὰ νὰ συνενωθῶσι μὲ τοὺς [illegible] ἀκούσωσιν ὅτι διαβαίνει τὸ σῶμα τοῦτο, [illegible] τὰ ὅπλα, καὶ [illegible]. Ὅσοι, ὅμως, γνήσιοι Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι νὰ [illegible] τὰ ὅπλα, [illegible] ἀδιάφοροι, ὡς [illegible], καὶ ὅτι ἡ Πατρὶς θέλει τοὺς θεωρεῖ ὡς νόθους καὶ ἀναξίους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀνόματος!

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ἰάσιον, τὴν 24. Φεβρουαρίου: 1821

Η ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΤΟΥ ΑΛ. ΥΨΗΛΑΝΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣ ΒΛΑΧΙΑΝ ΕΙΣΒΟΛΗΝ ΑΥΤΟΥ

(Στ'α' 15)

δσημέραι ἀδύνατος[1]. Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ συνέβαινον ἀλλεπάλληλα ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα δὲν συνετέλουν μὲν νὰ εὐκολύνωσι τὴν θέσιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ ἐπικειμένῃ ἑλληνικῇ ἐπαναστάσει, ἐκορύφουν ὅμως τὸν ἐρεθισμὸν τῶν πνευμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τῳόντι τῷ 1820 τοὺς Ἱσπανοὺς ἐμιμήθησαν ἀλληλοδιαδόχως οἱ νεωτερισταὶ τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Νεαπόλεως, τοῦ Πεδεμοντίου. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ εἰς πολὺ ὁμαλωτέρας περιστάσεις τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἔχουσι πολλὴν μεταδοτικὴν δύναμιν. Πλὴν τούτου ὁ ἀπὸ τοῦ Μαΐου μηνὸς ἀρξάμενος ἐμφύλιος μεταξὺ τοῦ Μαχμοὺτ Β' καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν ἐλογίζετο εὐλόγως παρὰ πάντων ὡς σύμπτωσις εὐτυχής, ἐξ ἧς ἔδει νὰ σπεύσωσι νὰ ὠφεληθῶσιν. Ἑτέρωθεν δὲ ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἔλαβεν ἀκριβῆ καταγγελίαν τῶν γινομένων παρ' ἑνὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φιλικῶν, τοῦ προδότου Ἀσημάκη· καὶ πολλὰ τεκμήρια ἐδήλουν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ παρακολουθῇ τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐν ταῖς κυριωτέραις αὐτῶν λεπτομερείαις. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ὑψηλάντου Ὕπατρος, ἀπερχόμενος πρὸς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἐδολοφονήθη ἐν Μακεδονίᾳ. Ἕτερος ἀπεσταλμένος πρὸς τὸν Μιλόσην τῆς Σερβίας, ὁ Ἀριστείδης Παπᾶς, συνελήφθη· καὶ ἔδωκε μὲν παράδειγμα φιλοπάτριδος ἀφοσιώσεως, αὐτόχειρ γενόμενος, ἀφοῦ κατέστρεψε τὰ ἔγγραφα ὧν ἦτο κομιστής, ἀλλ' ἡ σύλληψις αὐτοῦ κατέστησεν ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γινώσκει τά τε πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα. Εἶναι λοιπὸν πρόδηλον ὅτι ὁ Ὑψηλάντης οὔτε νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἔργου ἠδύνατο οὔτε νὰ ἀναβάλῃ αὐτό. Εἴτε ἐξερρήγνυτο ἡ ἐπανάστασις ἀκέφαλος καὶ ἀσυνάρτητος εἴτε μή, ἤθελον ἐπέλθει συμφοραί, αἵτινες κατὰ τοῦτο μάλιστα ἔμελλον ν' ἀποβῶσι φοβερώτεραι ὅλων ὅσαι πράγματι ἐπῆλθον, ὅτι ἤθελον ἀποβῆ ἄγονοι.

Τὸ κύριον λοιπὸν ζήτημα τὸ ἀπασχολῆσαν τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἐν Ὀδησσῷ καὶ ἐν Κισνοβίῳ, ὅπου βραδύτερον μετέβη, δὲν ἦτο ἂν θέλῃ ἀναβληθῇ ὁ ἀγὼν ἢ θέλει ἀμέσως ἀρχίσει, ἀλλὰ πόθεν θέλουσι προοιμιάσει εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν παριστρίων Ἡγεμονιῶν ἢ ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος; Κακῶς δὲ ἐτέθη, διότι, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν —εὔκολον δὲ ἦτο νὰ προνοηθῇ—, τὸ κίνημα ἔδει νὰ ἐκραγῇ ἑκατέρωθεν, ὥστε τὸ πολὺ ἠδύνατο νὰ ἐξετασθῇ ἂν αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ εἰς μέσον ἀπὸ βορρᾶ ἢ ἀπὸ μεσημβρίας. Ἀλλά, καθὼς πολλάκις συνέβη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ πράγματα ἀπέβησαν συνετώτερα τῶν ἀνθρώπων. Ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ Ὑψηλάντης ἐταλαντεύθη καὶ ἐπὶ μίαν μάλιστα στιγμὴν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κατέλθῃ διὰ Τεργέστης εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἔπειτα ὅμως ἐπαλινῴδησε καὶ περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦτον εἰσῆλθεν εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας.

Τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις γενόμενον τοῦτο κίνημα δὲν ἦτο παράλογον, ὅπως πολλάκις ὑπελήφθη. Βεβαίως αἱ κυριώτεραι τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων ὑπῆρχον ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἡγεμονίαι, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς στάδιον ἐνεργείας οὐχὶ ἀτελεσφόρου. Τὸ πνεῦμα τῶν ἀνωτέρων τάξεων δὲν ἦτο τότε ἐν Ρουμανίᾳ πολέμιον τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὅλη σχεδὸν ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν. Αὐτὸς τῆς Μολδαυίας ὁ ἡγεμών, Μιχαὴλ Σοῦτσος, ἦτο εἰς τὰς

---

(1) Ὁ Ὑψηλάντης ἐσκέπτετο νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ θέσιν αὐτοῦ ἀναλαμβάνων τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως· ἀλλὰ δὲν ἔπραξε τοῦτο προτροπῇ τοῦ Καποδιστρίου, «ἵνα μὴ ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπολέσῃ τι τῆς ἠθικῆς γοητείας αὐτῆς». Διὰ τοῦτο ἔλαβεν ἁπλῶς ἄδειαν ἀπουσίας ἵνα μεταβῇ εἰς θερμὰ λουτρά.

διαταγὰς τῆς *ἑταιρείας*. Ἐὰν δὲ περὶ τοῦ μᾶλλον περιεσκεμμένου ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἀλεξάνδρου Σούτσου ἠδύναντο νὰ ὑπάρχωσι δισταγμοί τινες, ὁ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 θάνατος αὐτοῦ παρέδωκε καὶ τὴν Βλαχίαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ κινήματος. Τοῦρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις, σπουδαίως δὲ κατεῖχον μόνον τὸ φρούριον τῆς Βραΐλας. Τἀνάπαλιν δὲ αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων συγκείμεναι ἐξ ἁρματωλῶν καὶ ἄλλων λογάδων μαχητῶν, Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, καὶ ἔχουσαι ἀρχηγοὺς ἐμπείρους, δεδοκιμασμένους καὶ πρὸ καιροῦ εἰς τὰ τῆς *ἑταιρείας* μεμυημένους, τὸν Σάββαν, τὸν Γεώργιον Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὰς ἀπετέλουν δύναμιν ἀξιόμαχον ἀλλὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πυρὴν στρατοῦ πολυαρίθμου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἂν ὁ Σάββας ἦτο ἀνὴρ παλίμβολος, οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, καὶ μάλιστα ὁ Καπετὰν Γεωργάκης ὁ Ὀλύμπιος, εἶχον ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ στρατιώτου, τὴν πειθαρχίαν, τὴν τόλμην, τὴν ἀφοσίωσιν. Παρεκτὸς τούτων, πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῶν γυμνασίων καὶ τῶν σχολείων τῶν τε Ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας ἀφωσιώθη μετ' ἀπαραμίλλου προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα· 500 δὲ λόγιοι ἔφηβοι ἀπετέλεσαν τὸν *ἱερὸν* ἐκεῖνον *λόχον*, ὅστις ἔμελλε νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι, ἂν οἱ νεαροὶ αὐτοῦ ὁπλῖται δὲν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν ἄσκησιν τῶν ὀρεσιβίων ἀνδρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου, ἦσαν ὅμως οὐδὲν ἧττον πρόθυμοι νὰ πέσωσιν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Συνέδραμον δὲ εἰς τὰς Ἡγεμονίας διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἑταίρων καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι, ὥστε ὑπῆρχε πᾶν τὸ ἀπαιτούμενον ἵνα συγκροτηθῇ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας στρατὸς λόγου ἄξιος. Τελευταῖον διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ καπετὰν Γεωργάκη εἷς τῶν ἐγχωρίων στρατιωτικῶν, ὁ Θεόδωρος Βλαδιμιρέσκος, ὅστις εἶχε διακριθῇ ἐν τῷ τελευταίῳ ρωσικῷ πολέμῳ, ὕψωσε μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου τὴν σημαίαν τῆς στάσεως ἐν τῇ μικρᾷ Βλαχίᾳ, καὶ δὲν ἐταύτισε μὲν τὴν σημαίαν του ταύτην μετὰ τῆς ἑλληνικῆς—, ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας πολέμιος τῶν Ἑλλήνων καὶ συνενοήθη μάλιστα μετ' οὐ πολὺ μετὰ τῶν Τούρκων—, ἀλλά, ὅπως τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἐδίστασαν νὰ πληθύνωσι τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος. Ἐξ ὅλων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι, ἂν ὁ Ὑψηλάντης ἦτο ἄλλος ἄνθρωπος, ἠδύνατο νὰ περιποιήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἡγεμονιῶν μεγίστην σπουδαιότητα. Ἀλλὰ διότι δὲν ἦτο ὁ δυστυχὴς οἷος ἔδει νὰ ἀναδειχθῇ, καὶ διότι τούτου ἕνεκα τὸ κίνημα ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, δὲν ἕπεται ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ ὅτι δὲν ἀπέβη χρήσιμον εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ *δσμανικὴ κυβέρνησις* ἐνισχύθη, ὡς ἐξ αὐτοῦ, εἰς τὰς ὑπονοίας αὐτῆς ὅτι τὸ πρᾶγμα ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσε περισπῶσα ἱκανὸν τοῦ στρατοῦ αὐτῆς μέρος πρὸς βορρᾶν, ἐξ οὗ ἀνεκουφίσθη ἡ ἐπανάστασις τῶν μεσημβρινωτέρων χωρῶν. Πλεῖστον δὲ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαγάγῃ ἅπαντα ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης *παρέστη ἐν ταῖς* Ἡγεμονίαις· καὶ ἴσως μὲν ἄλλος τις ἤθελεν ἀποβῆ εὐτυχέστερος αὐτοῦ ἐν Ρουμανίᾳ, πιθανώτερον δὲ εἶναι ὅτι αὐτός, οἷος ἦτο, κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐλάχιστα ἤθελεν ὠφελήσει τὸν ἐνταῦθα ἀγῶνα.

Εἶναι ἤδη ἆρά γε ἀναγκαῖον νὰ διέλθωμεν διὰ μακρῶν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην ἱστορίαν; Ὁ Ὑψηλάντης εἰσελθὼν εἰς Ἰάσιον τῇ 22 Φεβρουαρίου μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ εὐαρίθμων τινῶν ἄλλων ὀπαδῶν, ἐδημοσίευσεν ἀμέσως προκήρυξιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἥτις μακροτάτη οὖσα καὶ μεστὴ πομπωδῶν φράσεων μίαν μόνην εἶχε σπουδαίαν περικοπήν· «Κινηθῆτε, φίλοι, ἔλεγε, καὶ ἐν τῷ ἅμα μία μεγάλη δύναμις θέλει παρασταθῇ προστάτις τῶν ἡμετέρων δικαίων». Ἡ βεβαίωσις αὐτὴ κατεκρίθη πολλάκις ὡς ἀνυπόστατος. Ἄν, καὶ μέχρι τίνος, ἦτο ἀνυπό-

στατος, προϋπεδείξαμεν ἀνωτέρω καὶ θέλομεν ἐξετάσει ἀκριβέστερον μετ' οὐ πολύ. Ὁπωσδήποτε, τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἦτο ἀπαραίτητος ἵνα ἀναπτερώση τὰ πνεύματα καὶ συντελέση ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγῶνος ἔν τε ταῖς Ἡγεμονίαις καὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις, καὶ ὅτι, ἂν ἔπραξέ τι ὁ Ὑψηλάντης σωτήριον, ἦτο τοῦτο, τὸ νὰ ἐμψυχώση τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῦ καὶ νὰ πτοήση τοὺς πολεμίους διὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης. Κατὰ τὰ λοιπὰ ἐπολιτεύθη ἀθλίως. Διατρίψας μίαν περίπου ἑβδομάδα ἐν Ἰασίῳ οὐδὲν ἔπραξε πρὸς διοργάνωσιν καὶ αὔξησιν τοῦ στρατοῦ, πολλοὺς δὲ μόνον ἐχειροτόνησε στρατηγοὺς καὶ ἀξιωματικοὺς τοῦ ἐπιτελείου· πλὴν τούτου δὲ ἐπεχείρησεν ἐπονειδίστους καταπιέσεις κατὰ τῶν πλουσίων Ἑλλήνων τε καὶ Ρουμάνων, ἐπέτρεψε τὴν ὑπὸ τοῦ τυχοδιώκτου Βασιλείου Καραβιᾶ σφαγὴν τῆς μικρᾶς ἐν Γαλαζίῳ τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως ταύτης, ἀντήμειψε μάλιστα τὸν ἄνδρα ἐπὶ τῷ κατορθώματι καὶ προεκάλεσε τοιουτοτρόπως ὁμοίας σκηνὰς ἐν Ἰασίῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Πορευθεὶς ἔπειτα εἰς Φοξάνιον διωργάνωσε τοὐλάχιστον αὐτόθι τὸν *ἱερὸν λόχον*. Παρέμεινε κατόπιν ἱκανὰς ἡμέρας εἰς Πλοέστιον οὐδὲν πάλιν σπουδαῖον ἐνεργήσας καὶ ἔφθασε τελευταῖον περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἰς Βουκουρέστιον. Πλησίον τῆς πρωτευούσης ταύτης τῆς Βλαχίας ἐστάθμευεν ὁ Βλαδιμιρέσκος μετὰ 3000 ἀνδρῶν, ἐντὸς δὲ αὐτῆς ὁ Σάββας μετὰ 1000. Οὐδετέρου αἱ διαθέσεις ἦσαν εἰλικρινεῖς. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης, ὅστις εἶχε βοηθὸν πιστὸν τὸν καλὸν κἀγαθὸν καπετὰν Γεωργάκην, ἐὰν ὀλίγην ἐπεδείκνυε τόλμην καὶ δραστηριότητα, ἠδύνατο ἢ νὰ προσοικειωθῇ ἀμφοτέρους ἢ ἀμφοτέρους νὰ καταστήση ἐκποδών, παραλαμβάνων τοὺς τετρακισχιλίους ἐκείνους ἄνδρας εἰς τὸν ἴδιον στρατόν. Ἀντὶ τούτου ὅμως ἐτράπη εἰς νέας καταπιέσεις, αἵτινες ὅπως καὶ αἱ προηγούμεναι, συνετέλεσαν μόνον εἰς τὸ νὰ φυγαδεύσωσι τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν κατοίκων· οὐδεμίαν ἐτήρει ἐν τῷ στρατῷ πειθαρχίαν, ἀφῆκε τὰ πράγματα νὰ παραλύωσιν ὁσημέραι, καί, τὸ παραδοξότερον, ἠσχολήθη περὶ τὸν καταρτισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν θεατρικοῦ θιάσου. Περὶ ταῦτα ἀναλίσκων τὸν χρόνον ἔλαβεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδου καὶ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου[1]. Τότε ἀπηλπίσθη ἀμέσως

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

[1] Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἤγγειλε πρὸς τὸν τσάρον τὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν διὰ τῆς ἑξῆς ἐπιστολῆς· «Μεγαλειότατε! Αἱ γενναῖαι ἐπιβολαί (impulsions) τῶν ἐθνῶν ἔρχονται ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἐξ ἐμπνεύσεως πάντως θείας οἱ Ἕλληνες ἐξεγείρονται ἀθρόοι σήμερον, ἵνα ἀποτινάξωσι τὸν στυγερὸν ζυγὸν τὸν ἀπ' αἰώνων πιέζοντα αὐτούς. Τὰ καθήκοντά μου πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τὰ τελευταῖα θελήματα τοῦ πατρός μου μοὶ ἐπιβάλλουσιν ἐπιτακτικῶς ν' ἀφιερωθῶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου εἰς ἀγῶνα οὕτω δίκαιον, εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος μου. Μεγαλειότατε! Ἀναφοραὶ πλείονες τῶν διακοσίων ὑπογεγραμμέναι ὑπὸ πλειόνων ἢ ἑξακοσίων χιλιάδων ὀνομάτων τῶν προκρίτων πασῶν τῶν τάξεων καὶ ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος καλοῦσί με νὰ ἀναλάβω τὴν ἀρχηγίαν αὐτῶν ἵνα νικήσω ἢ ν' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτος ὁ ὅρκος ὃν ὠμόσαμεν πάντες καὶ ὃν θὰ δυνηθῶμεν νὰ τηρήσωμεν ἀπαραβίαστον. Καθῆκον νομίζω νὰ ὑποτυπώσω διὰ βραχέων τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν εἰς τὸ σημεῖον ἀφ' οὗ νῦν ὁρμῶνται. Πρό τινων ἐτῶν ἑταιρεία τις μυστικὴ καὶ μόνον σκοπὸν προτιθεμένη τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐσχηματίσθη ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς. Ἡ ἑταιρεία αὕτη ηὐξήθη ταχέως καὶ αἱ διακλαδώσεις αὐτῆς ἐκτείνονται σήμερον πανταχοῦ τοῦ κόσμου, ἔνθα ὑπάρχουσιν Ἕλληνες. Ἡ θεία Πρόνοια ἢ προσ-

καὶ ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ τῇ 1 Ἀπριλίου πρὸς τὰ Καρπάθια, καταλιπὼν ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ περὶ αὐτὸ τὸν Σάββαν καὶ τὸν Βλαδιμιρέσκον ἐλευθέρους νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔμειναν ἀργοί.

Τρεῖς πασάδες, ὁ τῆς Βραΐλας, ὁ τῆς Σιλιστρίας καὶ ὁ τοῦ Βιδινίου, εἰσήλασαν ἐν ἀρχῇ Μαΐου εἰς τὰς Ἡγεμονίας, ὁ μὲν κατὰ τῆς Μολδαυίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς Βλαχίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς μικρᾶς Βλαχίας. Ὁ Σάββας ταλαντευόμενος ἔτι ἐν τῇ προδοσίᾳ του ὑπεχώρησεν ἀμέσως ἐκ Βουκουρεστίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Βλαδιμιρέσκος ἐπεχείρησεν ἤδη ὡρισμένας πρὸς τοὺς Τούρκους διαπραγματεύσεις, ἐπαγγελλόμενος νὰ δολοφονήσῃ τόν τε ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν καπετὰν Γεωργάκην. Ἀλλ' ὁ Ὀλύμπιος μαχητής, βεβαιωθεὶς τὰ ἐνεργούμενα, παρέστη αἴφνης μετὰ 300 μόνον ἀνδρῶν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, ἤλεγξε τὴν προδοσίαν του καὶ συλλαβὼν τὸν προδότην ἀπήγαγεν αὐτὸν μεθ' ὅλης τῆς στρατιᾶς του εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ὅστις τὸν μὲν Βλαδιμιρέσκον ἐθανάτωσε, τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν ὁπλίτας συμπαρέλαβεν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπηρεσίαν. Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἔδωκε τελευταῖον σημεῖά τινα ζωῆς ἐκ τοῦ ἐν Τιργοβιστίῳ στρατοπέδου διατάξας νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ περὶ τὴν μονὴν Δραγασσανίου πεδίον. Ἀλλ' ἡ τότε λαμπρῶς ἀποκαλυφθεῖσα προδοσία τοῦ Σάββα, ἡ ἀπειρία ἑνὸς τῶν ἐκ τοῦ προχείρου χειροτονηθέντων στρατηγῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, καὶ ἡ ραγδαίως ἐπερχομένη τουρκικὴ δύναμις δὲν ἐπέτρεψαν νὰ ἐκτελεσθῇ προσηκόντως τὸ τοσοῦτο βραδέως ἀποφασισθὲν ἓν καὶ μόνον τοῦτο στρατηγικὸν σχέδιον. Ὁ Σάββας ηὐτομόλησε μεθ' ὅλης τῆς ἰδίας στρατιᾶς πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὁ Δούκας ἐξελθὼν ἐκ Τιργοβιστίου,

---

τατεύουσα τοὺς δικαίους ἀγῶνας ηὐδόκησε νὰ ρίψῃ βλέμμα ἐλέου ἐπὶ τὴν δυστυχῆ πατρίδα μου καὶ ἐτύφλωσε τοὺς τυράννους. Καὶ ἔμειναν οὗτοι ἐν πληρεστάτῃ ἀπαθείᾳ, παρ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας καταμηνύσεις καὶ παρ' ὅλον τὸ ἰσχυρῶς ἐκδηλούμενον ἀνεξαρτησίας πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιτικὴ τοῦ νῦν σουλτάνου, θέλοντος νὰ καταστρέψῃ πάντας τοὺς πασάδες τοὺς ἔχοντας δύναμιν ἐν Ρουμέλῃ, ἐξῆρε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων πόλεμος ὑπερύψωσε τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ ὁπλαρχηγοὶ τῆς Ἠπείρου προσβάλλουσι τὰ στρατεύματα τοῦ σουλτάνου, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Πάργιοι ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν, ἵνα ἀνακηρύξωσι τὴν ἐλευθερίαν· πάντα τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος συνοικίζονται ὑπὸ τῶν ἀτρομήτων ὑπερμάχων τῆς ἐλευθερίας· ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Αἰγαῖον κινοῦνται· ἡ Κρήτη ἐπανίσταται· ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Θρᾴκη καὶ ἡ Μακεδονία σπεύδουσιν εἰς τὰ ὅπλα. ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἐξεγείρονται, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τρόμου κατειλημμένοι κεῖνται ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει αὐτῇ ἐπὶ ἡφαιστείου ἑτοίμου νὰ καταπίῃ αὐτούς. Τοιαύτη, Μεγαλειότατε, ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων σήμερον ἐν Ἑλλάδι. Τολμῶ δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Υ. Α. Μ. ὅτι οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπίσχῃ τὴν γενναίαν ταύτην ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι πᾶσα ἀντίστασις εἰς τὸν γενικὸν πόθον τοῦ ἔθνους μόνον ἀποτέλεσμα ἕξει τὴν διὰ παντὸς καταστροφὴν αὐτοῦ, ἐνῷ διευθύνων τις τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦτον πρέπει νὰ ἐλπίσῃ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους. Ἐγκαταλείπετε, Μεγαλειότατε, τοὺς Ἕλληνας εἰς ἑαυτούς, ὁπότε διὰ μιᾶς λέξεως δύνασθε νὰ ἐλευθερώσητε αὐτοὺς τῆς τερατωδεστάτης τῶν τυραννιῶν καὶ νὰ σώσητε αὐτοὺς ἀπὸ τῶν φρικαλεοτήτων μακροῦ καὶ τρομεροῦ ἀγῶνος; Ἡ θεία Πρόνοια θὰ προστατεύσῃ ἀναμφιβόλως τὸν ἡμέτερον τοσοῦτον δίκαιον ἀγῶνα, ὁμοίως δὲ τὰ πάντα λέγουσιν ἡμῖν ὅτι Ὑμᾶς, Μεγαλειότατε, ἡ Πρόνοια αὐτὴ ἐξελέξατο, ἵνα θέσητε τέρμα εἰς τὰς μακρὰς ἡμῶν θλίψεις. Μὴ ἀπορρίψητε, Μεγαλειότατε, τὰς παρακλήσεις δέκα ἑκατομμυρίων χριστιανῶν, οἵτινες ἕνεκα τῆς εἰς τὸν θεῖον Λυτρωτὴν πίστεως ἐξεγείρουσι τὸ μῖσος τῶν τυράννων αὐτῶν. Σώσατε, Μεγαλειότατε, σώσατε τὴν πίστιν ταύτην ἐναντίον τῶν διωκτῶν αὐτῆς καὶ ἀπόδοτε ἡμῖν τοὺς ναοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς βωμούς, ὁπόθεν τὸ θεῖον τοῦ Εὐαγγελίου φῶς ἐκπεμφθὲν ἐφώτισε τὸ μέγα ἔθνος οὗ ἄρχετε. Ἐλευθερώσατε ἡμᾶς, Μεγαλειότατε, καθάρατε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῶν αἱματηρῶν τούτων τεράτων καὶ ἀξιώσατε νὰ προσθέσητε εἰς πάντα τὰ μεγάλα ὀνόματα ἅπερ ἡ εὐρωπαϊκὴ εὐγνωμοσύνη παρέχει Ὑμῖν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἑλλάδος». Τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην καὶ πῶς ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα, περὶ τούτου γενήσεται λόγος περαιτέρω.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΚΑΡΑΒΙΑΣ

(Ἔργον Ἐκτ. Δούκα)

(Συλληφθείς ἐν Ἀγχιάλῳ, διαταγῇ τοῦ Λιβανίου, μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ μητροπολίτης Εὐγένιος Καραβίας ἤχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐφυλακίσθη. Τὴν πρωΐαν τοῦ Πάσχα (1821) ἀπηγχονίσθη μετὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε' καὶ τῶν μητροπολιτῶν Δέρκων Γρηγορίου καὶ Ἐφέσου Διονυσίου. Εἰκονίζεται παραμυθῶν ἐν τῇ φυλακῇ τοὺς συναθλητάς του).

('Στ'α' 21)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚ... ...ΑΚΗΣ Α.Ε.

ἵνα σώσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων προσβληθεῖσαν μονὴν τοῦ Νοσέττου, ἐτράπη εἰς φυγήν· πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς ἐν Τιργοβιστίῳ· αὐτὸς ὁ Ὑψηλάντης ἀπέδρα εἰς Ρίμνικον προσεγγίζων πάντοτε πρὸς τὰ αὐστριακὰ σύνορα, καὶ τῇ 1 Ἰουνίου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ ἐγκαταλειφθὲν στρατοχεῖον μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ἐφοδίων καὶ τῶν σκευῶν.

Τὸ κίνημα ἐφάνη τότε καταβληθέν. Οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον καὶ ὠχύρωσαν τὸ Δραγασσάνιον, ὃ δὲ ἡγεμὼν αὐτῶν Καρὰ Ἀχμὲτ ἐπέστρεψεν ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Βουκουρέστιον. Ἀλλ' ἐν Ριμνίκῳ ὑπῆρχον ἔτι περὶ τὸν Ὑψηλάντην 7.500 ἄνδρες καὶ 4 τηλεβόλα, ὁ δὲ καπετὰν Γεωργάκης, ὅστις δὲν ἀπηλπίζετο εὐκόλως, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Δραγασσανίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 2.000 ἀνδρῶν, τὸ πλεῖστον ἱππέων. Ἐνῷ, ὅμως τὰ πάντα εἶχον διαταχθῆ καὶ ἐνεργηθῆ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτηδείως κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἰουνίου ἡμέρας, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἡτοιμάζοντο νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὁ Βασίλειος Καραβιᾶς, παρὰ τὰς τοῦ Ὀλυμπίου παραγγελίας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς πρὸς αὐτὸν εἰδοποιήσεως, ἐπετέθη τῇ 6 μετὰ 500 ἱππέων κατὰ τοῦ χωρίου παραπείσας καὶ τὸν Νικόλαον Ὑψηλάντην νὰ συμπράξῃ εἰς τὸ ἀπονενοημένον

Μιχαὴλ Σοῦτσος, ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας

ἐκεῖνο κίνημα μετὰ τοῦ Ἱεροῦ λόχου καὶ τοῦ πυροβολικοῦ.

Κατ' ἀρχὰς οἱ πολέμιοι, ὑπολαβόντες ὅτι ἐπέρχεται ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ἑλληνικὴ δύναμις καὶ ἐκ τοῦ προτέρου διανοούμενοι νὰ ὑποχωρήσωσιν, ὑπενέδωκαν. Μετ' ὀλίγον ὅμως νοήσαντες ὅτι ἦσαν διπλάσιοι τῶν ἐπερχομένων καὶ ὅτι τὸ κακῶς διευθυνόμενον πυροβολικὸν οὐδεμίαν ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς ζημίαν ἀνεθάρρησαν, ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀτάκτως ἐπερχομένους ἱππεῖς καὶ ἔπειτα ἐφώρμησαν ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ λόχου. Οἱ νεαροὶ ἐκεῖνοι μαχηταί, οἱ πρῶτοι οὓς ἔφερεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἡ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς παιδεύσεως παραγομένη ἐνθουσιώδης πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν ἀφοσίωσις, καίτοι εἰς 500 μόνον ἀριθμούμενοι, δὲν κατέλιπον τὰς τάξεις ἀλλὰ καρτερικῶς ἀντιταχθέντες εἰς τετραπλασίαν δύναμιν ἔπεσον οἱ πλεῖστοι ἐπαξίως τοῦ ὀνόματος ὅπερ ἔφερε τὸ τάγμα αὐτῶν. Ὁ καπετὰν Γεωργάκης, ἅμα μαθὼν τὴν ὀλεθρίαν τοῦ Καραβιᾶ ἀφροσύνην, ἔδραμε πρὸς τὸν κίνδυνον, μὴ δυνηθεὶς ἀτυχῶς νὰ συνεπαγάγῃ εἰμὴ ὀλίγους, διότι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, καταπτοηθὲν ὑπὸ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης εἰδήσεως, διὰ μιᾶς παρέλυσε· μόλις

δὲ κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀνὴρ νὰ ἁρπάσῃ τὴν σημαίαν τοῦ *Ἱεροῦ λόχου*, νὰ σώσῃ δύο πυροβόλα καὶ 100 περίπου ὑπολειφθέντας ἱερολοχίτας καὶ νὰ προστατεύσῃ οὕτω κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν πάγκοινον φυγήν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δὲν ἐδίστασε πλέον νὰ ὑποχωρήσῃ ὁριστικῶς· ὁ δὲ Ὀλύμπιος μέχρι τέλους ἐμμείνας πιστὸς εἰς τὸ καθῆκον συνώδευσεν αὐτὸν ἕως εἰς τὰ παρακείμενα αὐστριακὰ σύνορα καὶ ἀπεχαιρέτισεν αὐτὸν τῇ 15 μετὰ καρδίας συντετριμμένης· διότι τὸ καθ' ἑαυτὸν δυσπίστως ἔχων πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἐτράπη μετὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Φαρμάκη πρὸς τὰ ὀπίσω ἐπ' ἐλπίδι ὅτι θέλει δυνηθῆ νὰ παρεισέλθῃ εἰς τὴν ρωσικὴν χώραν, ἵνα ἐκεῖθεν καταβῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἠδυνήθη τότε εὐλόγως νὰ ὑπολάβῃ ὡς παρελθοῦσαν τὴν μικρὰν ἐκείνην καταιγίδα. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ τῶν πλείστων αὐτοῦ ὀπαδῶν εἶχον φύγει· ὁ Βλαδιμιρέσκος εἶχε πρὸ καιροῦ θανατωθῆ καὶ αὐτὸς ὁ Σάββας ἐφονεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ τοῦ Καρᾶ Ἀχμέτ, ἵνα πληρωθῇ καὶ αὖθις τὸ ρητὸν ὅτι ἀγαπᾶται μὲν ἡ προδοσία μισεῖται δὲ ὁ προδότης. Φοβερὰ δ' ἐγένετο τότε ἡ ἕνεκα τῆς προδοσίας τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἑκατόμβη, διότι τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ ἔλαβον καὶ ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ἅπαντες οἱ στρατιῶταί του, ἂν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀντέστησαν καὶ πολλοὺς τῶν ἀντιπάλων κατέβαλον πρὶν ἢ πέσωσιν, αἱ δὲ κεφαλαὶ πάντων ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὐδ' ἔχομεν χρείαν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐφονεύθησαν ὡσαύτως καὶ ἅπαντες οἱ μετασχόντες τοῦ κινήματος ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν ἢ νὰ διαβῶσι τὰ σύνορα ἢ νὰ κρυβῶσιν.

Ἀλλ' ἀντήχησαν ἔτι καὶ ἔμελλον νὰ ἀντηχήσωσι πολεμικά τινα ἔργα πέραν τοῦ Ἴστρου, μάταια μὲν πλέον βεβαίως ἐπιτήδεια δὲ τοὐλάχιστον νὰ περικαλύψωσι δι' αἴγλης τινὸς τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην ἀποτυχίαν. Ὁ ἐκ Βραΐλας στρατεύσας πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Μολδαυίας Ἰουσοὺφ πασᾶς δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ Γαλάζιον τῇ 2 Μαΐου εἰμὴ ἀφοῦ ἐπὶ μίαν ὅλην ἡμέραν ἀντέστησαν εἰς αὐτὸν καὶ οὐ μικρὰν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν βλάβην εὐάριθμοί τινες Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Ἀθανασίου τοῦ Καρπενισιώτου ἀγόμενοι. Ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, ἐπιχειρήσας τριήμερον σφαγὴν καὶ λεηλασίαν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐπέστρεψεν εἰς Βραΐλαν καὶ ἐβράδυνε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Ἰάσιον. Ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος, βλέπων ὅτι εἰς οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ἡ παρουσία αὐτοῦ, εἶχεν ἀπέλθει εἰς Βεσσαραβίαν. Ὡσαύτως ὁ Γεώργιος Κανταχουζηνός, τὸν ὁποῖον ὁ Ὑψηλάντης εἶχε πέμψει ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ εἰς Μολδαυίαν, διέβη τὸν Προῦτον ἅμα μαθὼν ἐν ἀρχῇ Ἰουλίου ὅτι οἱ πολέμιοι τελευταῖον πλησιάζουσιν. Ἀλλ' ὁ Ἀθανάσιος Καρπενισιώτης, ὅστις εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκ τῆς περὶ Γαλάζιον μάχης, ὠχυρώθη μετὰ 400 περίπου λογάδων ἀνδρῶν καὶ 8 τηλεβόλων ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου εἰς τὸ παρὰ τὸν Προῦτον κείμενον χωρίον Σκουλένιον, ὅπερ οὗτοι ἐφρόντισαν προηγουμένως νὰ καύσωσιν. Ἐκεῖ προσεβλήθησαν τῇ 17 Ἰουλίου ὑπὸ ἑξακισχιλίων Ὀσμανιδῶν, οἵτινες εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ καταλάβει τὸ Ἰάσιον. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας τοῦ ποταμοῦ ὄχθης ἵσταντο παρατεταγμένα ρωσικὰ στρατεύματα, ὧν οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαμηνύσει εἰς τοὺς πολεμίους ὅτι μία μόνον σφαῖρα ἂν ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ ρωσικοῦ ἐδάφους ἤθελε προκαλέσει τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἐπὶ 8 ὥρας ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι εἰς πολλαπλασίους ἀντιπάλους, οἵτινες ἐφρόντισαν νὰ μὴ ἐκτεθῶσιν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ρωσικῆς ἀπειλῆς. Καί, ἐνῷ ἐντεῦθεν ἀντήχουν τὰ πυροβόλα καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν μαχομένων, εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην οἱ Ρῶσοι, δέσμιοι κρατούμενοι ὑπὸ τῆς ἀδυσωπήτου αὐτῶν πειθαρχίας, μανιωδῶς ἐπευφήμουν εἰς τὴν ἀπηλπισμένην πάλην τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων ἀνδρῶν. Ἡ νίκη ἦτο ἀδύ-

νατος· ἐφονεύθησαν μὲν 1000 περίπου Ὀσμανίδαι ἀλλ' εἶχον πέσει ἐνταῦτῷ 300 Ἕλληνες καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ ἥρως Ἀθανάσιος. Οἱ περιλιπόμενοι ἐσώθησαν εἰς Βεσσαραβίαν, οἱ δὲ Ρῶσοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι, μυρίους τοιούτους μαχητὰς ἐὰν εἶχεν ὁ Ὑψηλάντης, βεβαίως ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ εἰς 40.000 μουσουλμάνους. Ἐπήρχοντο δ' ἐντούτοις ἐκ Βλαχίας ὁ Γεωργάκης καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 πιστῶν ὀπαδῶν, βραδέως ὁπωσοῦν· διότι παρεκτὸς τῶν ἄλλων δυσχερειῶν ὁ πρῶτος ἀσθενήσας ἐκομίζετο ἐπὶ φορείου· καὶ ἐπὶ τέλους δὲν ηὐτύχησαν νὰ σωθῶσι. Προδοθέντες ὑπὸ τῶν Ρουμάνων καὶ κυκλωθέντες πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων κατέλαβον ἐν ἀρχῇ τοῦ Σεπτεμβρίου τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ πολιορκηθέντες ὑπὸ πολυαρίθμου τουρκικῆς δυνάμεως καὶ προσκληθέντες νὰ συνθηκολογήσωσιν, ὁ μὲν Γεωργάκης, ὅστις κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον μετὰ 11 ἀνδρῶν, δὲν ἐπείσθη, ἀλλ'ἀνάψας τῇ 23 Σεπτεμβρίου τὴν πυριτιδαποθήκην ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ καταπεσόντος οἰκοδομήματος τούς τε ἐμβαλόντας πολεμίους καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς συντρόφους αὐτοῦ παρεκτὸς ἑνός, ὡς ἐκ θαύματος τῇ ἀληθείᾳ σωθέντος· ὁ δὲ φίλος καὶ συναγωνιστὴς αὐτοῦ Φαρμάκης, ὅστις ἦτο ἐντὸς τῆς μονῆς, εἶχε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ νομίσει ὅτι δύναται νὰ συνομολογήσῃ συνθήκην ὑποχωρήσεως μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τῇ ἐγγυήσει τοῦ παρόντος προξένου τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' ἅμα ἐξελθόντος αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπεδείχθη ὁποία ἦτο τῆς ἐγγυήσεως ἐκείνη ἡ ἀξία. Οἱ μὲν στρατιῶται ἐφονεύθησαν ἀμέσως, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ εἰς Σιλίστριαν, ὅπου ἐστάλησαν, ὁ δὲ Φαρμάκης, ὃν ἀπήγαγον ὡς τὸ κάλλιστον νίκης αἰσχρᾶς τρόπαιον, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ζῶν ἐκλεπισθεὶς ἐρρίφθη πρὸς θέαν εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Γαλατᾶ.

Καὶ τοιούτους ἔχων συναθλητὰς ὁ Ὑψηλάντης οὐδὲν ἔπραξεν, ἀλλ' ἔτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἵνα κατακλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μούγκατζ καὶ μετά τινα ἔτη εἰς τὸ τῆς Θηρεσιουπόλεως, μέχρις οὗ ἠλευθερώθη μὲν τελευταῖον διὰ μεσολαβήσεως τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἀλλὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ τὰ σπέρματα τοῦ καρδιακοῦ ἐκείνου νοσήματος, ἐξ οὗ ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1828. Ἄ! βεβαίως, τὰ μαρτύρια ὅσα ὑπέστη κατὰ τὰ ὀκτὼ ταῦτα ἔτη, τὰ ἠθικὰ μάλιστα αὐτοῦ μαρτύρια, ἐκίνησαν εὐλόγως τὸν ἔλεον τοῦ ἔθνους· ἀλλ' ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ ἀποφανθῇ ὅτι εἰς χεῖρας ἄλλου ἀνθρώπου τὸ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κίνημα ἠδύνατο οὐ μόνον ὡς σπουδαῖος ἀντιπερισπασμὸς νὰ ἀποβῇ χρήσιμον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὅπερ συνέβη, ἀλλὰ παρατεινόμενον, ἂν ὄχι ἄλλο, ἐπί τινα χρόνον, νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον νὰ ἐνεργήσῃ τελεσφόρως, καθάπερ οὗτος ἐβουλεύθη νὰ πράξῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας.

Τῷόντι οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας μετὰ τῶν ὑπουργῶν αὐτῶν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐσκέπτοντο συνηγμένοι εἰς Λάυβαχ περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰβηρικῇ καὶ τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐκραγεισῶν στάσεων καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἐν τῇ Εὐρώπῃ τάξεως, ὅτε αἴφνης κατέφθασεν αὐτόθι ἡ ἀγγελία τῆς ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν ἀρξαμένης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἀγγελία αὕτη κατεθορύβησε πάντας τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ παρήχθη ἀμέσως ἡ ὑπόνοια, ἡ ὑπὸ τῆς προκηρύξεως τοῦ Ὑψηλάντου ἐνισχυθεῖσα, ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλπεται ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Ὅθεν τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ ταλαντευόμενος, ἀλλ' ἐδέησε νὰ δώσῃ ὡρισμένας τοῦ ἐναντίου ἀποδείξεις καὶ ἐπὶ τούτῳ διέγραψε μὲν τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διέταξε δὲ τὸν στρατηγὸν τοῦ παρὰ τὸν Προῦτον στρατιωτικοῦ σώματος νὰ τηρήσῃ αὐστηροτάτην οὐδετερότητα, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην

ὅτι εἶναι παντελῶς ἀλλότριος τῶν γινομένων καὶ ἐπὶ πᾶσι δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως (1). Ἀλλ' ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ σύμβουλος αὐτοῦ Γέντζ, οἱ τοσοῦτο σπεύσαντες νὰ θριαμβεύσωσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ ταύτῃ τῶν φρονημάτων αὐτῶν, ἤθελον ἐκ πρώτης ἀρχῆς περιέλθει εἰς ἐνδοιασμούς τινας ἐὰν δὲν ἀπέδιδον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἀπὸ 14 Μαρτίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐπιστολῆς τὴν ἔννοιαν ἣν ἐπόθουν μᾶλλον νὰ ἔχῃ ἢ εἶχε πράγματι.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἡ γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου, ἀπεδοκίμαζε μὲν τὸ κίνημα ἀλλὰ διελάμβανεν ἐν τῷ μεταξὺ ὅτι «πολλαὶ περιστάσεις δικαιολογοῦσι τὴν εὐχὴν τῶν Ἑλλήνων τοῦ νὰ μὴ μένωσιν ἐσαεὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν βελτίωσιν τῆς ἰδίας αὐτῶν τύχης». Ὥστε, ἂν κατέκρινε τὸν τρόπον καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐξηγέρθη ἡ ἐπανάστασις, κατ' οὐσίαν ἀνεγνώριζε τὸ δίκαιον τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς. Πλὴν τούτου κατωτέρω προσέθετεν· «ἐὰν ὑποδείξετε ἡμῖν τὰ μέσα δι' ὧν δύνανται νὰ παύσωσιν αἱ ταραχαί, μὴ παραβιαζομένων τῶν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης συνθηκῶν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν θέλει διστάσει νὰ παρεμβῇ ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῇ ὀσμανικῇ κυβερνήσει». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὁ Ὑψηλάντης ἐκαλεῖτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ὅσας ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὸς θεραπείαν τῶν εὐλόγων τοῦ ἔθνους εὐχῶν· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπῃτεῖτο πρὸ πάντων, ἐννοεῖται, νὰ διατηρήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ὑψηλάντης τὴν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις ἰδίαν θέσιν καὶ τοὐλάχιστον νὰ μὴ παραδώσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἵνα κατακλεισθῇ εἰς Μούγκατζ. Ἵνα δὲ ἀναβάλῃ ὅσον ἐνδέχεται τὰ ἀποτελέσματα τῆς ψυχρᾶς ὁπωσδήποτε ἐντυπώσεως ἣν ἔμελλε νὰ προξενήσῃ ἡ διακήρυξις αὕτη εἰς τὰ περὶ τὸν Ὑψηλάντην πλήθη, τὰ ὁποῖα περιέμενον τὴν ἄμεσον ἐμφάνισιν τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, ὁ αὐτοκράτωρ, ἀντὶ νὰ διαβιβάσῃ ἀμέσως τὴν ἐπιστολήν του εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅπερ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, προετίμησε τὸν πολὺ μακροχρονιώτερον τρόπον τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς διὰ Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ἐν μέσῳ

(1) Δι' ἐπιστολῆς τοῦ Καποδιστρίου, ἧς τὸ περιεχόμενον εἶχεν ὡς ἑξῆς· Ἐν αὐτῇ ἐξεφράζετο ἡ θλῖψις τοῦ αὐτοκράτορος βλέποντος τὸν Ὑψηλάντην ἀποπλανηθέντα ὑπὸ τοῦ χιμαιρικοῦ πνεύματος τῆς ἡμέρας, ὅπερ παρώρμα αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δι' ἐπαναστατικῆς ὁδοῦ πραγματοποιήσεως τοῦ φυσικοῦ πόθου τῶν Ἑλλήνων νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, καὶ συνδέοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ πρὸς ἔργα ἅπερ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν δύναται νὰ μὴ ἀποδοκιμάσῃ καθ' ὁλοκληρίαν, καὶ ταῦτα καθ' ἣν στιγμὴν διαπραγματεύσεις γονιμώταται εἰς ἀγαθὰ ἀποτελέσματα περιέβαλλον τὴν γενικὴν εἰρήνην διὰ νέων ἐγγυήσεων καὶ καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ (τοῦ Ὑψηλάντου) ἔμελλον νὰ ἱκανοποιηθῶσιν. Ἀκολούθως ὁ Καποδίστριας ὑπομιμνήσκων τὸν Ὑψηλάντην περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς βοηθείας μιᾶς μεγάλης Δυνάμεως κηρυχθέντων ἐδήλου σαφῶς (ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ τοιαύτη μεγάλη Δύναμις ὑπενοεῖτο ἡ Ρωσία) ὅτι ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ διατελῇ ἀκίνητος ἀπέναντι τοιούτου ἀγῶνος, διότι ἤθελεν εἶσθαι ἀναξιοπρεπὲς διὰ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ὑποσκάπτῃ τὰ θεμέλια τῆς Τουρκίας διὰ τῆς ἐπονειδίστου ἐνεργείας μυστικῆς τινος ἑταιρείας. Ἐδηλοῦτο προσέτι ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἀπηλλάσσοντο τοῦ λοιποῦ τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπάνοδον αὐτῶν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδιστρίου ἐπέμφθη τῇ 14/26 Μαρτίου, αὐθημερὸν δὲ καὶ ὁ τοῦ Καποδιστρίου συνάδελφος Νεσσελρῶδε κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος διεβίβαζε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην τὴν συμβουλὴν τοῦ νὰ μὴ προβαίνῃ περαιτέρω, ἀλλὰ νὰ ἀπολύσῃ, εἰ τοῦτο ἦτο δυνατόν, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πλανηθέντας δυστυχεῖς καί, ἐὰν εἶχε νὰ ἀπευθύνῃ δικαίας τινὰς ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν Πύλην, νὰ πράξῃ τοῦτο διὰ τοῦ βαρώνου Στρογονώφ (πρέσβεως τῆς Ρωσίας ἐν Κωνσταντινουπόλει), λαβόντος ἤδη τὰς ἀναγκαίας πρὸς τοῦτο ὁδηγίας.

τίνων δυσχερῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη ὁ Καποδίστριας νὰ γράψῃ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν ὀνόματι τοῦ 'Αλεξάνδρου, πρέπει μὲν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐλυπεῖτο καιρίως μὴ δυνάμενος νὰ πράξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος πλειότερα, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν χρείαν νὰ ὑποθέσωμεν αὐτόν, ὡς ἐρρήθη, ἀποβαλόντα, καθ' ἣν στιγμὴν ἔγραφε καὶ ὑπέγραφε ταῦτα, πᾶν αἴσθημα τιμῆς καὶ πίστεως, ὡς ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ δόλου καὶ ψεύδους ἐν ᾧ διήγαγε τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Συγχρόνως δὲ ἤρξαντο ἐν Κωνσταντινουπόλει παραστάσεις ἔντονοι περὶ τῶν βιαίων μέσων δι' ὧν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κίνημα. Ἡ διακοίνωσις, ἣν διεβίβασεν ὁ Ρεΐζ ἐφένδης εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Ρωσίας βαρῶνον Στρόγονωφ ἐν τῇ συνδιαλέξει τῆς 25 'Απριλίου, ἡ ἀπάντησις τοῦ πρέσβεως καὶ ἡ ἀπὸ 22 Μαΐου διακοίνωσις αὐτοῦ μαρτυροῦσιν ὁπόσον ἐτραχύνθησαν ἐκ πρώτης ἀρχῆς αἱ μεταξὺ τῶν δύο δυνάμεων σχέσεις. 'Εν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ὁ πρέσβυς ἐξεδήλου πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἐλπίδα ὅτι «*ἡ Ρωσία δὲν θέλει καταναγκασθῇ νὰ ὑποστηρίξῃ ἐμπράκτως τὰ συμφέροντα λαοῦ ἀθῴου καὶ καταπιεζομένου*». 'Εν δὲ τῇ διακοινώσει τῆς 22 Μαΐου διελαμβάνετο ὅτι «ἡ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ δὲν δύναται νὰ συμμερισθῇ τὴν εὐθύνην τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα θέλει συνεπαγάγει ἡ χρῆσις τῆς βίας καὶ ὅτι καθ' ἑαυτὴν θέλει πράξει πᾶν τὸ δυνατὸν ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἡ προστασία ἀνετέθη αὐτῇ διὰ πανηγυρικῶν συμβάσεων».

Γεώργιος 'Ολύμπιος

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἡ διπλωματικὴ μονομαχία ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρξαμένη μεταξὺ τοῦ Στρόγονωφ καὶ τῆς ὀσμανικῆς κυβερνήσεως περιωρίζετο εἰς τὸ ἐν ταῖς 'Ηγεμονίαις γενόμενον κίνημα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔλαβε πολὺ μείζονας διαστάσεις. Ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ Στερεᾷ 'Ελλάδι καὶ ἐν ταῖς νήσοις. Ἡ Ὑ. Πύλη ἐκμανεῖσα ἐπεχείρησε φοβερὰν τῶν χριστιανῶν καταδρομὴν καὶ σφαγήν, ἀρξαμένη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὁ ἱερομάρτυς Γρηγόριος Ε', ἀπηγχονίσθη πρὸ τῆς πύλης τοῦ πατριαρχείου καὶ ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ὑπέστη τὰς αἰσχίστας τῶν ὕβρεων· πολλοὶ δὲ ἄλλοι ἱεράρχαι ἐθανατώθησαν ἀλληλοδιαδόχως. Τότε ἀπηγχονίσθη ὁ τραπεζίτης Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, ὃν οἱ Πελοποννήσιοι ὠνόμασαν *κόνσολαν* τῶν Μωραϊτῶν. Τότε ὅλοι οἱ Φαναριῶται, ὅσοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν 'Ασίαν, ἵνα κατόπιν αὐτόθι οἱ πλεῖστοι φονευθῶσι· καὶ ὁ θάνατος ἀδιακόπως πολλαπλασιαζόμενος περιέλαβεν ἁπάσας τῶν 'Ελλήνων τῆς βασιλευούσης τὰς τάξεις, ὁ δὲ παροξυνθεὶς ὀσμανικὸς ὄχλος ὁσημέραι ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, ἀντὶ νὰ ἀναχαιτισθῇ ὑπ' αὐτῆς, ἐξετράπη εἰς τὴν δεινοτέραν ἀκολασίαν, καὶ ἐν διαστήματι ἑβδομάδων πολλῶν τὰ στίφη αὐτοῦ καθοδηγούμενα ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων διέτρεχον τὴν πόλιν καὶ τὰ περίχωρα τοῦ Βοσπόρου ληστεύοντα καὶ σφάζοντα τοὺς ραγιάδες. Τὰ αὐτὰ δὲ ἀνοσιουργήματα ἐτελέσθησαν καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. 'Εν 'Αδριανουπόλει ἀπηγχονίσθησαν ὁ πρώην πατριάρχης Κύριλλος καὶ πολλοὶ τῶν προεστώτων· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ μητροπολίτου (διότι ὁ μητροπολίτης αὐτὸς ἐθανατώθη ἐκ Κωνσταντινουπόλει ὅπου διέτριβε) καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν κατοί-

κων· ἐν Λαρίσῃ ὁ μητροπολίτης καὶ ἄλλοι ἐν Σμύρνῃ, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κύπρῳ, παντοῦ ὅπου δὲν ἴσχυεν ἡ ἐπανάστασις, οἱ Ἕλληνες καθυπεβλήθησαν εἰς μαρτύρια φοβερά. Δὲν θέλομεν ἀρνηθῆ ὅτι τὰ αὐτὰ διέπραττον οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν Τούρκων ἐν ταῖς χώραις ὅσαι ἐπανέστησαν. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἦτο ὅτι παρ' ἡμῖν κυβέρνησις δὲν ὑπῆρχε, λαὸς δὲ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τοσοῦτον δυναστευθείς, ἀχαλίνωτος ὤν, ἐξετράπη εἰς παντοίας ἐκδικήσεις κατὰ τοῦ ἐν χερσὶν ἔτι φέροντος τὰ ὅπλα δυνάστου. Ἐν Τουρκίᾳ τἀνάπαλιν, αὐτὴ ἡ κυβέρνησις οὐ μόνον δὲν ἀνεχαίτισε τὴν ἀκολασίαν τοῦ ὄχλου κατὰ ὑπηκόων ἀόπλων ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας παρώτρυνεν αὐτήν. Τούτου ἕνεκεν ἐκίνησεν ἐπὶ τέλους τὴν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ κόσμου καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς Ρωσίας.

Τῇ 4/16 Ἰουνίου ὁ Στρόγονωφ ἔλαβεν ἐκ Πετρουπόλεως διαταγὴν νὰ δηλώσῃ εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ὅτι, ἐὰν δὲν παύσῃ πολεμοῦσα οὐχὶ μόνον τοὺς ἐπαναστάτας ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀθρόον, ἐὰν δὲν παύσῃ οὐχὶ φροντίζουσα περὶ τῆς ἰδίας ἀμύνης μόνον καὶ ἀσφαλείας ἀλλὰ προσβάλλουσα αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστιν, ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὰς προηγηθείσας παραστάσεις, δὲν θέλει ἐπιχειρήσει πρὸς αὐτὴν νέας δηλώσεις οὐδὲ δώσει νέας συμβουλάς, ἀποφαίνεται δὲ ἀπὸ τοῦδε **«ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀποβαίνει πολεμία παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ὅτι νομιμοποιεῖ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἄμυναν καὶ ὅτι ἡ Ρωσία θέλει εὑρεθῆ εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ παράσχῃ αὐτοῖς οὐ μόνον ἄσυλον ἀλλὰ καὶ προστασίαν καὶ συνδρομὴν ἀπὸ κοινοῦ μεθ' ἁπάσης τῆς χριστιανοσύνης»** (1).

[«Δύο διακοινώσεις ἔπεμψεν ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις πρὸς τὸν Στρογονὼφ ἀπὸ » 16 Ἰουνίου. Τούτων ἡ μὲν προφορικὴ (note verbale), ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ ἐποιεῖτο μνείαν » τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ σεβαστοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει » ἐκκλησίας καὶ τῶν πρώτων ποιμεναρχῶν, ἐξηκολούθει εἶτα ὡς ἑξῆς· «Ἅμα τῇ εἰς » τὴν πρωτεύουσαν ἐπιστροφῇ Αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ἐξετάσῃ » μετὰ προσοχῆς βαθείας τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς, ἅτινα παρουσιάζει ἡ νῦν » κατάστασις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκρύψωμεν ὅτι ἡ προϊοῦσα » πορεία τῶν γεγονότων καὶ τὰ ὑπὸ τῆς Πύλης μετὰ σφόδρα μοιραίας ταχύτητος δια- » πραττόμενα λάθη προσημαίνουσι τῇ Τουρκίᾳ συνεχῆ τινα καὶ ἀναπόδραστον κατα- » στροφήν. Ἡ Πύλη, ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, διαδίδει αὐτὸ καί, » ἀντὶ νὰ πατάξῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαναστάσεως, φαίνεται ἀγωνιζομένη ἵνα ἐξογκώσῃ » αὐτόν· καὶ τέλος, ἀντὶ νὰ δείξῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ταραχῶν » δελεάζουσι καὶ παραπλανῶσιν αὐτό, ἡ Πύλη διὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν » ὑπ' αὐτῆς λαμβανομένων μέτρων δείκνυσιν εἰς αὐτὸ ὅτι ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἀπο- » γνώσεως καὶ θανάτου. Δὲν πολεμεῖ πλέον κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλὰ τὰ διατα- » γματα τοῦ Μεγάλου Κυρίου ἐξοπλίζουσι πάντας τοὺς μουσουλμάνους ἐναντίον τοῦ » ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀθρόον. Δὲν φροντίζει πλέον περὶ τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀσφαλείας » ἑαυτῆς, ἀλλὰ προσβάλλει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ βλέπο- » μεν τὴν Πύλην διδοῦσαν αὐτὴν ταύτην τὸ σύνθημα τῆς ἀταξίας, ἐπικαλουμένην εἰς » βοήθειαν αὐτῆς τὴν μανίαν φανατισμοῦ τυφλοῦ, ἐπιλανθανομένην πάσης σκέψεως » ὀρθῆς, ἀφαιροῦσαν ἑαυτὴν τὸ δυνατὸν τῆς τοῦ λοιποῦ μετὰ τῶν ἄλλων κυβερνήσεων » συνυπάρξεως καὶ παραβιάζουσαν τὰς συνθήκας, αἵτινες ἠγγυῶντο αὐτῇ περὶ τῶν δια- » θέσεων τῶν γειτόνων αὐτῇ δυνάμεων, ὡς ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἡ ἑλληνικὴ κατέλαβεν » ἐν τοῖς βουλεύμασι τῆς Πύλης θέσιν ἐξωθοῦσαν αὐτὴν πρὸς τὸν ὄλεθρον αὐτῆς, ἢ ὡς » ἐὰν ὁ βραχίων τοῦ Παντοδυνάμου ἔσυρεν αὐτὴν ἄκουσαν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἣν μάτην » ἠγωνίσθημεν νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὴν προορατικότητα αὐτῆς. Ἐν ταῖς κρισίμοις ταύταις » περιστάσεσιν, ἐξακολουθεῖ ἡ ρωσικὴ διακοίνωσις, ἡ συνείδησις τοῦ αὐτοκράτορος λέγει

» Αὐτῷ ἐκεῖνο τὸ ὅπερ, ὀφείλει βεβαιότατα νὰ εἴπῃ ἡ συνείδησις παντὸς μονάρχου χρι-
» στιανοῦ καὶ παντὸς φίλου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν αἱ παρεκτροπαὶ αἱ διαπραττόμεναι
» ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐξακολουθῶσιν· ἐὰν ἐν τοῖς κράτεσιν αὐτῶν ἡ ἡμετέρα ἁγία πίστις
» καθίσταται καθ' ἑκάστην ἀντικείμενον νέων ὕβρεων· ἐὰν αἱ ὕβρεις αὗται ἀποβλέπωσιν
» εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, θὰ νοήσῃ ταχέως ἡ Πύλη ὅτι οὔτε
» ἡ Ρωσία οὔτε ἄλλη τις Δύναμις τῆς Εὐρώπης οὐδεμία θὰ δυνηθῇ νὰ μείνῃ ἀκίνητος θεα-
» τὴς τῶν βεβηλώσεων τούτων καὶ τῶν ὠμοτήτων. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον χρέος, προστίθησιν,
» ἡ διακοίνωσις, κυβερνήσεως δεδεσμευμένης διὰ συνθηκῶν εἶναι νὰ συμμορφωθῇ πρὸς
» τὰ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τούτων καθιερούμενα καὶ διατασσόμενα. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ
» στέρξωμεν ἔτι τὴν διατήρησιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῖς ὅροις τοῖς συμβι-
» βαζομένοις μετὰ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν καθηκόντων τῆς Α. Α. Μ. Ὀφεί-
» λομεν δι' ἐσχάτην φορὰν νὰ ὁμιλήσωμεν τῇ Πύλῃ περὶ τῶν κινδύνων εἰς οὓς ἐκτί-
» θησιν ἑαυτήν. Ταύτην μόνην τὴν ὑπηρεσίαν δύναται νὰ λάβῃ σήμερον παρ' ἡμῶν. Καὶ
» μετὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης θέλει εἶσθαι τετελεσμένη ἡ περίοδος τῶν διακηρύξεων
» καὶ τῶν συμβουλῶν. Τὸ ἡμέτερον διάβημα θὰ καταστήσῃ γνωστὸν τῇ Εὐρώπῃ ἂν τὸ
» Διβάνιον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ ἄπειρα ἅπερ εἰργάσατο κακὰ καὶ ἅπερ
» δὲν παύεται καθιστῶν βαρύτερα. Ἐὰν ἔχῃ τὴν δύναμιν ταύτην, ἡ Ρωσία ὀφείλει
» αὐτῇ εἰλικρινῆ σύμπραξιν· ἄλλως ἡ θέσις ἣν ὁ αὐτοκράτωρ θὰ ἴδῃ ἑαυτὸν ἠναγκα-
» σμένον νὰ λάβῃ εἶναι εὐνόητος. Θέλει λάβει τὴν θέσιν τὴν ὑπαγορευμένην Αὐτῷ
» ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας, τὴν θέσιν δι' ἧς θέλει ὑπερασπίσει
» ἀποτελεσματικώτατα τὰ συμφέροντα ἀμφοτέρων τούτων, τὴν θέσιν τέλος ἐκείνην ἐν
» ᾗ ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν συμμάχων Αὐτοῦ δύναται νὰ ἐργασθῇ τὸ μέγιστον ὑπὲρ τοῦ
» κόσμου ἀγαθόν».

» Ἡ δευτέρα διακοίνωσις, ἐπίσημος αὕτη, ἔχουσα τύπον τελεσιγράφου, ἔλεγε τάδε·
» «Ἐκεῖνο ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ ἐφοβεῖτο τὰ μέγιστα διὰ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἦτο
» μήπως τὰ μέτρα τὰ λαμβανόμενα ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἐντυπώσωσιν εἰς
» τὴν ἐπιχείρησιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν χαρακτῆρα νομίμου ἀμύνης ἐναν-
» τίον τῆς ὁλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς θρησκείας ἣν πρε-
» σβεύει. Οἱ φόβοι οὗτοι φαίνονται πραγματοποιούμενοι καθ' ὁλοκληρίαν. Πλέον ἢ
» ἅπαξ αἱ ἐπαρχίαι ἔνθα ἐγένοντο αἱ πρῶται προσβολαὶ κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς δυνα-
» στείας εἶχον καταστῆ θέατρον ὁμοίων ἐπαναστατικῶν ἀποπειρῶν, καὶ ὅμως οὐδέποτε
» ἡ κυβέρνησις ἡ τουρκικὴ εἶχεν ὁπλίσει ἐναντίον τῶν χωρῶν τούτων τὸ ὅλον τῶν
» μουσουλμάνων ὑπηκόων αὐτῆς ἐν ὀνόματι τῆς κινδυνευούσης θρησκείας. Οὐχ ἅπαξ
» κίνδυνοι οὐχ ἧττον πραγματικοὶ ἢ οἱ νῦν εἶχον ἀπειλήσει τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἐν
» χρόνοις μάλιστα καθ' οὓς ἐξωτερικοὶ πόλεμοι καθίστων δυσχερῆ τὴν θέσιν αὐτῆς·
» καὶ ὅμως οὐδέποτε ἐν Τουρκίᾳ προγραφὴ γενικὴ εἶχεν ἐφαρμοσθῆ καθ' ὁλοκλήρου
» ἔθνους, οὔτε ἡ θρησκεία ἡ χριστιανικὴ εἶχε παραδοθῆ εἰς τὰς αἱματηροτάτας τῶν
» ὕβρεων. Ἦτο ἀπαραδειγμάτιστον (εὐτυχῶς) ὅτι ὁ πατριάρχης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
» κλησίας ὑπέστη τιμωρίαν φρικτὴν ἐν τοῖς τόποις ἐν οἷς ἤσκει τὰ ὕψιστα αὐτοῦ
» καθήκοντα, καὶ τοῦτο ἐν ἡμέρᾳ ἣν σέβεται πᾶσα ἡ Χριστιανοσύνη καὶ ἀφοῦ
» ὁ σεβαστὸς οὗτος ποιμενάρχης εἶχε πληρώσει ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τὸ μέ-
» τρον τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ὑπακοῆς (ἐννοεῖ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ Ὑψηλάντου). Ἡ
» Εὐρώπη δὲν εἶχεν ἔτι δοκιμάσει τὴν θλῖψιν τοῦ νὰ ἴδῃ πάντας τοὺς πνευματικοὺς
» καὶ κοσμικοὺς ἀρχηγοὺς λαοῦ χριστιανικοῦ, καὶ μάλιστα τοιούτους οἵτινες εἶχον
» προσενέγκει τὰς ἐπιφανεστάτας ὑπηρεσίας, πίπτοντας ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου,

» βεβηλουμένους τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, τὰς οἰκογενείας αὐτῶν ἀναγκαζομένας νὰ φεύ-
» γωσι τὴν γῆν τῆς δυστυχίας αὐτῶν, τὰς περιουσίας αὐτῶν καταστρεφομένας διὰ
» πυρὸς καὶ σιδήρου. Δὲν εἶχεν ἴδεῖ πρὸ πάντων, ἀπὸ τετρακοσίων ἐτῶν, πόλεμον
» κηρυσσόμενον κατὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ φόνου τῶν λειτουργῶν
» αὐτοῦ, διὰ τῆς καταστροφῆς τῶν ναῶν καὶ διὰ τῶν ὕβρεων τῶν ἐπιδαψιλευομένων
» ἐναντίον τοῦ συμβόλου τῆς θείας αὐτοῦ πίστεως. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη θὰ νοήσῃ
» εὐκόλως τὰ ἐπακόλουθα τοῦ τοιούτου αὐτῆς συστήματος...... θέλει ἴδεῖ ἑαυτήν,
» παρ' ὅλας τὰς εὐμενεῖς ὑπὲρ αὐτῆς διαθέσεις τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, τιθε-
» μένην ἐν καταστάσει ἐχθρότητος ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ ἀλήθεια αὕτη
» ἡ ἐξαγγελλομένη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν εἶναι τοσοῦ-
» τον ἀναμφήριστος ὥστε ἀνεγνωρίσθη λεληθότως καὶ ὑπὸ τῶν προκατόχων τοῦ νῦν
» βασιλεύοντος ἐπὶ τῆς Τουρκίας ἡγεμόνων. Ἀρκεῖ ν' ἀνοίξωσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν οἱ
» Τοῦρκοι ἵνα πεισθῶσι περὶ τούτου. Ἅμα κτησάμενοι χώρας ἐν Εὐρώπῃ οἱ σουλτάνοι
» οὗτοι ἔδειξαν διὰ τῶν πρώτων πρὸς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις συμβάσεων ὅτι ἐνό-
» ουν ὅτι, ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δύνηται νὰ συνυπάρχῃ μετ' αὐτῶν, ἡ συνύπαρ-
» ξις αὕτη δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι σύνθημα πολέμου καὶ ὕβρεων ἐναντίον τῆς θρησκείας
» οὔτε νὰ προμηνύῃ τὴν καταστροφὴν ὁλοκλήρου λαοῦ ἡνωμένου πρὸς ἐκείνας διὰ πάν-
» των τῶν δεσμῶν οὓς καθιέρωσαν ἡ θρησκεία, τὰ ἤθη καὶ αἱ ἀναμνήσεις. Σήμερον
» ὑπάρχει τι πλέον; Ἵνα ἡ συνύπαρξις διατελῇ ἀνεκτὴ ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς Εὐρώπης,
» ἔπρεπεν αὕτη νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἐμπέδωσιν σχέσεων εἰρηνικῶν καὶ φιλικῶν, οἷαι ὑφί-
» στανται μεταξὺ πασῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων καὶ ἃς προσπαθοῦσι πάντες,
» ἐξ ἀμοιβαίας συμφωνίας, νὰ καταστήσωσιν οἰκειοτέρας καὶ διαρκεστέρας».

» Κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ρωσικὸν τελεσίγραφον ἐξηκολούθει νὰ λαλῇ ἐν ὀνό-
» ματι τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ὅτι θρησκεία ἣν πρεσβεύουσιν
» οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι ἐξετέθη εἰς ὕβρεις, ἃς δὲν δύνανται νὰ λησμονήσωσιν οὗτοι
» ἄνευ πανηγυρικῆς ἱκανοποιήσεως· ὅτι ἡ Πύλη ἠνάγκαζε τὸν χριστιανικὸν κόσμον νὰ
» ἐρωτήσῃ ἑαυτὸν ἂν δύναται νὰ μένῃ ἀκίνητος θεατὴς τῆς ἐξολοθρεύσεως λαοῦ χρι-
» στιανικοῦ· ἂν δύναται νὰ ὑπομένῃ ὕβρεις συνεχεῖς ἐναντίον τῆς θρησκείας· ἂν τέλος
» δύναται νὰ στέρξῃ τὴν ὕπαρξιν κράτους ἀπειλοῦντος τὴν εἰρήνην, ἣν ἡ Εὐρώπη
» ἠγόρασε διὰ τοσούτων θυσιῶν. Εἶτα κηρύσσον ὅτι ἡ Ρωσία ὑπερασπίζουσα
» μέχρι νῦν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου δὲν ἐπεκαλέσατο τὰ ἰδιαί-
» τερα δικαιώματα τὰ παρεχόμενα αὐτῇ ὑπὸ τῶν συνθηκῶν ἀπηρίθμει πάντα τὰ ἀπὸ
» τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ (1774) μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρε-
» στίου (1812) διὰ συνθηκῶν ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα αὐτῆς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς
» Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει καὶ τῶν χριστιανικῶν λαῶν
» τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐπὶ τούτων στηριζόμενον διετύπου τοὺς ἑξῆς ὅρους, ὧν
» ἐκ τῆς παραδοχῆς ἐξήρτα τὴν διατήρησιν τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν εἰρήνης·

» « 1) Αἱ ἐκκλησίαι αἱ λεηλατηθεῖσαι νὰ τεθῶσιν ἀμέσως εἰς κατάστασιν ἐπιτρέ-
» πουσαν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπόν.

» 2) Ἡ Πύλη, ἀποδίδουσα εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τὰ προνόμια αὐτῆς
» καὶ ἐπιδαψιλεύουσα αὐτῇ τὴν αὐτὴν προστασίαν ἣν καὶ ἐν τῷ παρελθόντι καὶ ἐξα-
» σφαλίζουσα τὸ ἀπαραβίαστον αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι, νὰ προσπαθήσῃ νὰ παρηγορήσῃ
» τὴν Εὐρώπην διὰ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διὰ τὰς
» βεβηλώσεις αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·

» 3) Νὰ παρέχῃ ἡ Πύλη μέλλον εἰρηνικὸν καὶ ἥσυχον εἰς τοὺς Ἕλληνας τούς

ΤΟ ΣΚΗΝΩΜΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ε΄ ΑΝΑΣΥΡΟΜΕΝΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ (Στ΄α΄21)

(Ἔργον Ι. Ῥοΐλοῦ· Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν)

(Μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ ἐθνομάρτυρος πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄, τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σκήνωμα διαπομπευθὲν ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ ὄχλου ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐρρίφθη μετὰ τριήμερον εἰς τὴν θάλασσαν. Τὴν 16 Ἀπριλίου ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Κεφαλλῆνος πλοιάρχου Γ. Σκλάβου, ὑφ᾽ οὗ καὶ μετηνέχθη εἰς Ὀδησσόν, ἔνθα, διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐτελέσθη μεγαλοπρεπὴς κηδεία, ἐκφωνήσαντος τὸν ἐπικήδειον Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ περίσεπτος νεκρὸς ἐτάφη ἐν τῷ ἑλληνικῷ ναῷ τῆς Ὀδησσοῦ. Τῷ 1871 τὰ ὀστᾶ τοῦ ἐθνομάρτυρος μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπετέθησαν τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ.)

» τε ἐν ὑποταγῇ μείναντας καὶ τοὺς ἐν ὅπλοις φ[illegible] [illegible], ἵνα ποιῆ-
» ται διάκρισιν αὐστηρὰν μεταξὺ τῶν ἐνόχων καὶ τῶν ἀθῴων·

» 4) Ἵνα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις κάλλιον [illegible] τὴν ἀπαραίτητον ταύτην ἐν τῷ συστήματι αὐτῆς μεταβολήν, νὰ [illegible] τὰ μέσα εἰς τὴν Ρωσίαν, ἵνα ἐν τῷ
» πνεύματι τῶν συνθη-
κῶν συντελέσῃ αὕτη
» εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῶν
» Ἡγεμονιῶν τῆς Βλα-
» χίας καὶ τῆς Μολδαυ-
ίας, νὰ προσπαθήσῃ
» πάσῃ δυνάμει ν' ἀπο-
καταστήσῃ τὴν τάξιν
» καὶ τὴν δημοσίαν ἡσυ-
χίαν ἐπὶ βάσεων διαρ-
» κῶν. Ἐνὶ λόγῳ τὸ πα-
» ράδειγμα τῶν ἐπαρ-
χιῶν τούτων νὰ εἶναι
τοιοῦτον ὥστε νὰ ἐπα-
ναγάγῃ εἰς ὑποταγὴν
» πάντας τοὺς Ἕλληνας
» τοὺς ἀγαπῶντας τὴν
» πατρίδα αὐτῶν».

Ἡ θυσία τοῦ Ὀλυμπίου
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς (arcaden) τοῦ Μονάχου)

» Εἰς τὸ τελεσί-
» γραφον τοῦτο ἀπήν-
» τησεν ἡ Πύλη δι' ἐπι-
» στολῆς τοῦ βεζίρου
» πρὸς τὸν Στρογονώφ.
» Ἐν αὐτῇ ἐλέγετο πρὸς
» τοῖς ἄλλοις ὅτι· «Τὸ
» ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅ-
» περ ἐγένετο νῦν αἴ-
» τιον ἀνταρσίας τοσοῦ-
» το μεγάλης καὶ περὶ
» οὗ τοσοῦτος γίνεται
» θόρυβος καὶ τοσοῦτος λόγος, ἀπέλαυε γενικῶς πολὺ ἀνωτέρου [illegible]
» χοον τῇ Πύλῃ, πλήθους προνομίων μεγάλων πέραν τῶν ὑπὸ τοῦ [illegible]
» παρεχομένων. Τοῖς ἀρχηγοῖς τοῦ γένους, καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς προκρίτοις Φα-
» ναριώταις ἐπεδαψιλεύοντο τιμαὶ καὶ διακρίσεις· ἀπέλαυον δὲ ἐντελοῦς ἐλευθερίας ἐν
» τῇ τροφῇ (1), ταῖς ἐνδυμασίαις, κατοικίαις καὶ ἰδιοκτησίαις ἀπολύτως ὡς αὐτοὶ ἐπεθύ-
» μουν· πᾶσα προστασία καὶ εὔνοια ἐπεδαψιλεύετο αὐτοῖς· οὐδέποτε οὐδ' ἐλαχίστη προσ-
» βολὴ ἐγένετο κατὰ τῆς θρησκείας καὶ κατὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς λατρείας αὐτῶν διὰ
παραβιάσεως τῶν ἀρχαίων θεσμίων· οὐδεὶς ἐγένετο νεωτερισμὸς ἐναντίον τῶν ἐκκλη-
σιῶν αὐτῶν· τοὐναντίον, ἂν κατεστράφη τι ἐκκλησία τις διὰ πυρὸς ἢ κατηρείπετο, ἡ
» μακροθυμία τοῦ σουλτάνου, διατεθειμένου πάντοτε ἐπὶ τὸν [illegible] αὐτόν, διέ-

(1) Ὅτι δηλονότι ἐπετρέπετο αὐτοῖς καὶ τροφὴ ἀπηγορευμένη τῷ Ἰσλὰμ [illegible].

» τασσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ὡς ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ μουσουλμα-
» νικὸς νόμος· ἄπειρον πλῆθος ἄλλο εὐνοϊκῶν δωρημάτων καὶ παραχωρήσεων ἐπεδα-
» ψιλεύετο τῷ ἔθνει τούτῳ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τοῦ κυριάρχου· ὅλος ὁ κόσμος γινώ-
» σκει τοῦτο. 'Αλλὰ τί! Οἱ διεστραμμένοι οὗτοι ἄνθρωποι, ἀντὶ νὰ εὐγνωμονῶσι δι'
» εὐεργεσίας οὕτω περιφανεῖς, ἀκολουθοῦντες διαβολικαῖς εἰσηγήσεσι μιγνύουσι σήμε-
» ρον πυρὶ διὰ τῆς ἀνταρσίας καὶ τῆς ἀπειθείας ἅπαν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὕπερ
» ὑπῆρξεν ὁ εὐεργέτης».]

'Αλέξανδρος Α'
("Εργον Δελμπές)

'Η ρωσικὴ κυβέρνησις διεβίβασε τὰς ἀποφάνσεις ταύτας εἰς τὰς συμμάχους αὐτῆς Δυνάμεις· καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ διακοίνωσις ἣν ἐπὶ τούτῳ ἔγραψε τῇ 10/22 'Ιουνίου εἰς τὸν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ πρέσβυν της κόμητα Γολόφκιν. 'Εν τῇ διακοινώσει ταύτῃ ἐλέγετο ρητῶς· «'Αφ' ἑνὸς ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐκτείνεται καὶ διαδίδεται, ἐκ δὲ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγῶν κορυφοῦται ἡ ἀπελπισία τῶν Ἑλλήνων· ἀφ' ἑτέρου ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἐνδίδει πλέον εἰς τὴν θρησκοληψίαν τοῦ ὄχλου ἀλλ' ἐπιμένει αὐτὴ ἐκτελοῦσα σχέδιον ἀμετάθετον· ἐπισωρεύει τὴν παραβίασιν τῶν συνθηκῶν αὐτῆς οὐ μόνον μετὰ τῆς Ρωσίας ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ θανασίμως προσβάλλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς θαλασσοπλοΐας καὶ ἐμπορίας... Τὰ πάντα δικαιοῦσιν ἡμᾶς νὰ φοβώμεθα ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἔχει οὔτε τὴν θέλησιν οὔτε τὸν τρόπον νὰ μεταβάλῃ τὸ καταστρεπτικὸν τοῦτο σύστημα... Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ νομίζει χρέος αὐτοῦ νὰ προέλθῃ εἰς ἐξηγήσεις ἀκριβεστέρας πρὸς τοὺς συμμάχους, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τῶν χριστιανικῶν κυβερνήσεων... Παρακαλεῖ δὲ τὰς δυνάμεις νὰ πληροφορήσωσιν αὐτὸν ἀπροκαλύπτως τί σκοποῦσι καὶ τί εὔχονται καὶ πῶς νομίζουσιν ἐπιτηδειότερον νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς 'Ανατολῆς... ***'Ο ρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὅσα περὶ τούτου ἤθελον ἀποφασίσει αἱ σύμμαχοι αὐλαί***».

'Εκ τῶν διακοινώσεων τούτων δηλοῦται ὅτι ἡ Ρωσία ἐπενέβη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, συνδέσασα αὐτὴν μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν τῆς 'Ανατολῆς, τῆς παραβιάσεως τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς κατὰ τῶν ναυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν συμφερόντων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου προσβολῆς· σύναμα ὅμως οὐδὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ μονομερῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀλλ' ἐπεκαλέ-

σατο τὴν ἐπὶ τούτῳ σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην διακοινώσει οὔτε ἐν τῇ πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν ἀναφέρεται ἡ λέξις *πόλεμος*. Ἐν ἀμφοτέραις διὰ ποικίλων περιστροφῶν ὑποδεικνύεται οὗτος κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον σαφῶς ὡς ἐπικείμενος· ἐν τῷ τέλει μάλιστα τῆς πρώτης ὁ Στρόγονωφ ἔλεγε ρητῶς ὅτι, ἂν ἡ Ὑ. Πύλη δὲν μεταβάλῃ σύστημα, «ὁ ὑπογεγραμμένος ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι θέλει ἐγκαταλίπει ἀμέσως τὴν Κων-

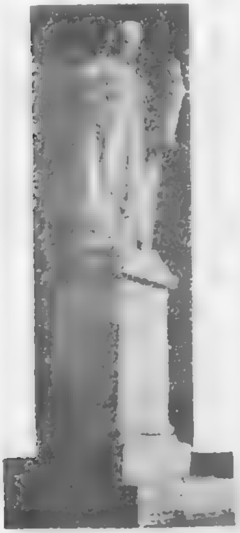

Ὁ πατριάρχης Γρηγόριος ἀπαγόμενος εἰς τὴν ἀγχόνην
(Εἰκὼν Ν. Λύτρα)

σταντινούπολιν μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ὑπαλλήλων». Ἀλλ' ὁ ὅρος *πόλεμος* δὲν ἐξέρχεται ἔτι ἀπροκαλύπτως τῶν χειλέων τοῦ αὐτοκράτορος. Πρώτην δὲ φορὰν μετεχειρίσθη αὐτὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν τῆς Αὐστρίας αὐτοκράτορα ἀπὸ 29 Ἰουνίου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἔλεγεν· «*Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πόλεμος οὗτος ἤθελεν ἀναγκαίως ἀποβλέπει ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ εἰς τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων τῆς Εὐρώπης κυριάρχων νομίζω ἐμαυτὸν ὑπόχρεων νὰ συνεννοηθῶ ἐκ προοιμίου μετὰ τῶν συμμάχων μου περὶ τούτου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ* (1) *εἰς τὴν γνῶσιν ἣν ἔχω τῶν προσωπικῶν τῆς Ὑ. Μ. αἰσθημάτων ὡς πρὸς ἐμέ. Δὲν διστάζω ὅτι αὕτη εἶναι πεπεισμένη περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ἐμῶν προαιρέσεων. Ἤθελον ὅμως ἐπιθυμήσει, ὥστε ἅπασαι αἱ σύμμαχοι δυνάμεις νὰ συμμερισθῶσι τὴν πεποίθησιν ταύτην, καὶ τολμῶ νὰ ἐλπίσω ὅτι ἡ Ὑ. Α. καὶ Β. Μ.*

(1) Τὸ «δὲν ἤθελον εὐχαριστηθῇ» εἶναι ἐνταῦθα ἀνακριβὴς μετάφρασις τοῦ **je ne serais pas content** (=δὲν ἤθελον ἀρκεσθῇ) τοῦ γαλλικοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς.

δὲν θέλει διστάσει νὰ ἐγγυηθῇ εἰς αὐτὰς περὶ τῶν διαθέσεών μου, ἐὰν ἡ Πύλη ἤθελε μὲ ἀναγκάσει νὰ καταφύγω εἰς μέτρα τὰ ἐπιβαλλόμενά μοι ὑπό τε τῶν συνθηκῶν καὶ τῆς θέσεως τῆς Ρωσίας, μέτρα ὅμως τὰ ὁποῖα, ἐπαναλαμβάνω, δὲν θέλουσι τείνει ποτὲ εἰς ἀποκλειστικὸν σκοπόν, ἀλλὰ θέλουσιν ἐπιφυλάξει πάντοτε εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις τὸ δικαίωμα νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὡραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν».

Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε΄

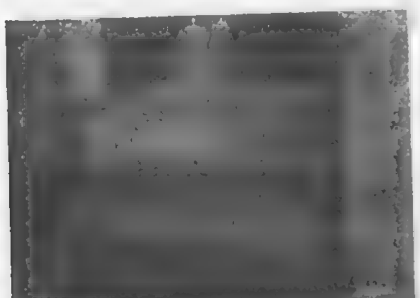
Τρεῖς λοιπὸν μῆνες καὶ ἥμισυς εἶχον μόνον παρέλθει ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἐξ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τὴν λεγομένην ἀποκήρυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ κινήματος, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ προϊστάμενοι τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας ἐνόμισαν ὅτι ἠσφαλίσθη τὸ καθεστὼς τῆς Εὐρώπης, καὶ νῦν ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐδήλου ὅτι οἱ στρατοὶ αὐτοῦ εἶναι ἕτοιμοι νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν Τουρκίαν πρὸς νέαν τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων ρύθμισιν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν σύμπραξιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Αἱ δυνάμεις αὗται, ἤτοι ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, δὲν εἶχον δώσει εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις αὐτῶν, καθάπερ ἐπεθύμει ἡ Ρωσία, ὁδηγίας ἐντελῶς συμφώνους πρὸς τὰς ἐκ Πετρουπόλεως εἰς τὸν Στρόγονωφ σταλείσας· περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ προτρέψωσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐντόνως τὴν Ὑψ. Πύλην νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπιτηδειότερον νὰ ἀναρριπίσῃ ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλὰ περαιτέρω δὲν προέβησαν. Ἀπ' ἐναντίας ἠγωνίσθησαν παντὶ σθένει νὰ συμβιβάσωσι καὶ συνδιαλλάξωσι τὸν Στρόγονωφ μετὰ τοῦ Ρεΐζ ἐφέντη. Ἐκ τῶν 4 δυνάμεων αἱ δύο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπισημότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία, δὲν ἐκινοῦντο ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπαραλλάκτως ἀφορμῶν οὕτω πως πολιτευόμεναι. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει πρὸ πάντων νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ μὲν τὰ φιλελεύθερα τῆς Εὐρώπης πνεύματα νὰ διαταράξῃ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν ἐν Βιέννῃ συνθηκῶν κυρωθεῖσαν τάξιν τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἐφοβεῖτο τὰς περὶ τὰ πολιτεύματα μεταβολάς, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀνατραπῶσι τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν πράγματα, πεποιθυῖα ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἡ Ρωσία διά τε τὴν γεωγραφικὴν αὐτῆς θέσιν καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων ἤθελε περιποιήσει ἑαυτῇ δυνάμεις ἐπικινδύνους εἰς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἐὰν μάλιστα πιστεύσωμεν τὴν ἐπὶ ταῖς πληροφορίαις τοῦ Στρόγονωφ γραφεῖσαν δευτέραν ἀπὸ 10/22 Ἰουνίου ἐπιστολὴν τοῦ κόμητος Νεσελρώδου πρὸς τὸν κόμητα Γολόφκιν, ἐνῷ ὁ πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κόμης Λύτζοβ δὲν ἔπαυσεν ὑποβάλλων τῇ Πύλῃ τὰς ζωηροτέρας κατὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῆς παραστάσεις, ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας λόρδος Στράγκφορδ ἐφαίνετο ἀπ' ἐναντίας ἐμψυχῶν τὴν Πύλην εἰς τὰς ἀκατανοήτους αὐτῆς διαθέσεις καὶ παρέχων αὐτῇ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἀγρία ἐκείνη καὶ ἡμαρτημένη πολιτεία ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔγκρισιν καὶ ἴσως τὴν συνδρομὴν τοῦ βρεταννικοῦ ὑπουργείου. Ἐτέρωθεν ὅμως ὁ κόμης Λύτζοβ ἐβεβαίου τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ τῇ 6/18 Αὐγούστου ὅτι ὁ λόρδος Στράγκφορδ, οὐδὲν ἧττον ἢ οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πρωσσίας ὑποκόμης

ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

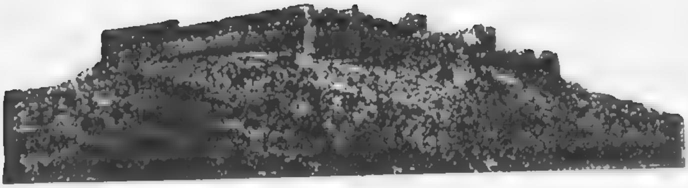
1821-1930

1821 Εὐγένιος Β΄
1822 Ἄνθιμος Γ΄ ὁ Βδελλᾶς
1824 Χρύσανθος
1826 Ἀγαθάγγελος
1830 Κωνστάντιος Α΄, ὁ λεγόμενος Σοφός
1834 Κωνστάντιος Β΄, ὁ ἐπικληθεὶς Ἄσοφος
1835 Γρηγόριος Ϛ΄ ὁ Φουρτουνιάδης
1840 Ἄνθιμος Δ΄ ὁ Βαμβάκης
1841 Ἄνθιμος Ε΄ ὁ Χρυσαφίδης
1842 Γερμανὸς Δ΄
1845 Μελέτιος Γ΄ ὁ Πάγκαλος
1845 Ἄνθιμος Ϛ΄, ὁ κοινότερον Κουταλιανός
1848 Ἄνθιμος Δ΄ ὁ Βαμβάκης, *τὸ β΄*
1852 Γερμανὸς Δ΄, *τὸ β΄*
1853 Ἄνθιμος Ϛ΄ ὁ Κουταλιανός, *τὸ β΄*
1855 Κύριλλος Ζ΄
1860 Ἰωακεὶμ Β΄ ὁ Κοκόδης
1863 Σωφρόνιος Γ΄, *ὁ ἀπὸ 1870-1899 Ἀλεξανδρείας*
1867 Γρηγόριος Ϛ΄ ὁ Φουρτουνιάδης, *τὸ β΄*
1871 Ἄνθιμος Ϛ΄ ὁ Κουταλιανός, *τὸ γ΄*
1873 Ἰωακεὶμ Β΄ ὁ Κοκόδης, *τὸ β΄*
1878 Ἰωακεὶμ Γ΄
1884 Ἰωακεὶμ Δ΄ ὁ Κρουσουλούδης
1887 Διονύσιος Ε΄
1891 Νεόφυτος Η΄
1895 Ἄνθιμος Ζ΄
1897 Κωνσταντῖνος Ε΄
1902 Ἰωακεὶμ Γ΄
1913 Γερμανὸς Ε΄
1919 Τοποτηρητεία Δωροθέου Προύσης
1922 Μελέτιος Δ΄
1923 Γρηγόριος Ζ΄
1924 Κωνσταντῖνος Ϛ΄
1925 Βασίλειος Γ΄
1929 Φώτιος Β΄

Βιελλᾶ καὶ βαρῶν Μίλτιτζ, δὲν ἠδυνήθησαν εἰμὴ νὰ συμβουλεύσωσι τὸ ὀσμανικὸν ὑπουργεῖον νὰ δώσῃ ὦτα εὐμενοῦς ἀκροάσεως εἰς τὰ συμβουλὰς τὰς ὁποίας ἡ φιλία καὶ τὸ εἰλικρινὲς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους συμφέρον εἶχον ὑπαγορεύσει τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης. Καὶ ὑπάρχει τῷόντι διακοίνωσις τοῦ λόρδου Στράγκφορδ ἀπὸ 25 Ἰουλίου (6 Αὐγούστου) πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην συνιστῶσα τὴν μετριοπάθειαν, τὴν μεταξὺ ἀθῴων καὶ ἐνόχων διάκρισιν καὶ τὸν συνδυασμὸν τῆς διατηρήσεως τῶν δικαίων τοῦ κυριάρχου μετὰ τῶν ἱερῶν καθηκόντων ὅσα ἐπιβάλλει ἡ φιλανθρωπία. Ἀλλ' οἱοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ ποικίλοι χρωματισμοὶ τῶν συμβουλῶν ὅσας ἔδωκαν αἱ δυτικαὶ δυνάμεις οἱ πρέσβεις αὐτῶν δὲν κατώρθωσαν νὰ προλάβωσι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ρῆξιν· ὁ Στρόγονωφ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι βραδύτερον ἐπέτυχεν ἡ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀναβολὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν· ἀλλ' εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἔθετο ἔκτοτε τὴν ἀρχὴν τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, ἀρχὴν ἥτις ἔμελλε προϊόντος τοῦ χρόνου νὰ καρποφορήσῃ παρασύρουσα καὶ αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπικρατήσῃ, ἤρκει νὰ λάβῃ τὸν πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενον καιρόν. Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου ἔσβυσεν ὡς φλὸξ ἀχύρου· ἡ ἐπανάστασις ὅμως τῶν κυρίως ἑλληνικῶν χωρῶν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἔτη ἑπτά, καὶ οὐ μόνον τὴν δυτικὴν Εὐρώπην νὰ καταναγκάσῃ εἰς τὸ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀνέκαθεν προταθεῖσαν προστασίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ρωσίαν νὰ ὑποχρεώσῃ ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀρχὴν τῆς πλήρους ἡμῶν ἀνεξαρτησίας, ἥτις δὲν περιελαμβάνετο βεβαίως ἐν ταῖς προαιρέσεσιν αὐτῆς τῷ 1821 καὶ κατόπιν μέχρι τοῦ 1829.

Κενοτάφιον Γρηγορίου Ε'
(Μητρόπολις Ἀθηνῶν)

Τὸ φρούριον τοῦ Ἄστρους

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ — ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Περὶ τοῦ ζητήματος ποῦ, κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἡμέραν καὶ διὰ τίνων ἐξερράγη κατὰ πρῶτον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπανάστασις ἐγράφησαν πολλὰ ὑπὸ τοπικῶν φιλοτιμιῶν. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ὅταν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἐπιτήδεια πρὸς τοιαύτην τινὰ ἐπιχείρησιν, καὶ περὶ τούτου ἐλάβομεν πεῖραν πικρὰν κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη, αἱ ἐπαναστάσεις ἀρχίζουσιν ἀλλ' ἀποτυγχάνουσιν, ἐνῷ, ὅταν εἶναι προϊὸν ὥριμον περιστάσεων προσφόρων, οὐ μόνον ἀρχίζουσιν ἀλλὰ καὶ εὐοδοῦνται. Οὐδεμία δὲ ἴσως ἄλλη ἐπανάστασις ἠξιώθη νὰ ἐκραγῇ ἐν μέσῳ τοσούτων εὐμενῶν αὐτῇ περιπετειῶν ὅσον ἡ ἐν ἔτει 1821 ἀρξαμένη. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν πόθων τοῦ ἔθνους· ὁ πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔρως ἀνέκαθεν ὢν συμφυὴς αὐτῷ εἶχεν ἀποβῆ ζωηρότατος πρὸ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος καὶ πεποίθαμεν ὅτι δὲν θέλει ἐκλείψει ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ἔθνος ἑλληνικὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλ' οἱ πόθοι μόνον δὲν ἀρκοῦσι. Πρὸ ἐτῶν πολλῶν εἶχον οὗτοι καθυποβληθῆ μὲν εἰς πειθαρχίαν τινὰ καὶ ἡγεμονίαν ἀναρριπισθῆ δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἐλπίδος ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς πεποιθήσεως ἣν περὶ τούτου παρήγαγεν ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπιχειρήματος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. Ἀπόστολοι ἀξιοῦντες ὅτι ὁμιλοῦσιν ἐν ὀνόματι μεγάλης δυνάμεως περιέτρεχον τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξῆπτον τὰ πνεύματα ἀπ' ἄκρου αὐτῆς μέχρις ἄκρου. Ἐν Πελοποννήσῳ ἰδίως ἐπῆλθε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ κοινότερον καλούμενος Παπαφλέσας, ἀνὴρ ἔχων ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ κρατίστου συνωμότου, τὸ πλανᾶσθαι καὶ πλανᾶν, τὸ τολμᾶν καὶ θνήσκειν. Κομιστὴς γενόμενος ἱκανῆς πυρίτιδος καὶ ἄλλων πολεμεφοδίων, πλειόνων δὲ ὑποσχέσεων μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλῶν καὶ ἀνυπολογίστου ἐπαναστατικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἀνήρπασε τὰ πλήθη πρὸ πάντων διὰ τῆς βεβαιώσεως ὅτι ρωσικὸς στρατὸς ἐπέρχεται πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· δὲν ἐδίστασε δὲ νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς προκρίτους τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸν Ζαΐμην, τὸν Λόντον, τὸν μητροπολίτην Γερμανόν, ὅτε οὗτοι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου 1821 συνελθόντες ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου περὶ τὸ Αἴγιον ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ρωσικῆς συνδρομῆς. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἐταλαντεύοντο ἔτι ἀλλ' ὁ Φλέσας καταπείσας τὸν Ν. Σολιώτην νὰ τολμήσῃ τὰς πρώτας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Καλαβρύτων ἐχθροπραξίας

περιήγαγε τὸν 'Ασημάκην Ζαΐμην καὶ κατόπιν ὅλους τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι τὸ ρεῦμα. Ἡ ἐπαγγελία τῆς ρωσικῆς ἐπικουρίας ὑπῆρξεν ἁπανταχοῦ σχεδὸν ἓν τῶν κυριωτάτων τοῦ κινήματος ἐλατηρίων. Οἱ συνετώτεροι ἔπαυσαν πρωίμως νὰ πιστεύωσιν εἰς αὐτήν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον μετεχειρίζοντο τὸ θρύλημα ἵνα παρορμήσωσι τοὺς πολλούς. Ὅταν ὀλίγας κατόπιν ἡμέρας, ἐν ἀρχῇ 'Απριλίου, ὁ Πανουριᾶς συγκαλέσας τοὺς προεστῶτας τῆς 'Αμφίσσης κατέπεισεν αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὴν ἐπανάστασιν, ἐφρόντισε νὰ παρασκευάσῃ ἄνθρωπον, ὅστις ἐλθὼν δρομαῖος ἐκ Γαλαξειδίου ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασαν αὐτόθι ρωσικὰ πλοῖα. Καὶ ὅταν ὁ νεώτερος τοῦ 'Αλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἀδελφὸς Δημήτριος, σταλεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἵνα τον ἐκπροσωπήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀπέβη εἰς Ἄστρος κατὰ μῆνα 'Ιούνιον, ἐξήχθη δ' ἐκ τοῦ πλοίου κιβώτιον βαρύ, ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι εἶναι πλῆρες ρωσικῶν χρημάτων. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπὶ τῶν διενέξεων τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προεστῶτας, εἷς τῶν περὶ αὐτόν, ὁ Καντιώτης, ἀνέκραξεν· «ἢ ὑπογράφετε εὐθὺς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ πρίγκιπος ἢ μετ' ὀλίγον ἔρχονται 12.000 Ρῶσοι καὶ τότε βλέπετε ποία τύχη σᾶς περιμένει». Εἷς δ ὁ 'Ασημάκης Ζαΐμης ἀπήντησεν· «εἴθε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ρῶσοι καὶ ἂς σκοτώσουν πρῶτον ἐμένα· φθάνει νὰ σωθῇ ἡ πατρίς». Ἡ πλάνη λοιπὸν καὶ

Γρηγόριος Δικαῖος ἢ Παπαφλέσας

ἡ εὐχὴ κατήντησεν ἐνδημική. Εἰς μάτην ἀπὸ 9/21 Μαρτίου ὁ Στρόγονωφ διεβίβασεν εἰς ἅπαντα τὰ προξενεῖα τῆς Ρωσίας ἐν τῇ 'Ανατολῇ ἐγκύκλιον διαλαμβάνουσαν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶναι παντελῶς ἀμέτοχος τῶν γινομένων. Εἰς μάτην αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ 'Αλέξανδρος μετά τινας ἡμέρας ἀπεδοκίμαζε τὸν 'Αλέξανδρον Ὑψηλάντην, ὁ δὲ Στρόγονωφ διεκοίνου τοῦτο τῇ 4/16 'Απριλίου διὰ νέας ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς κατὰ τὴν 'Ανατολὴν προξένους τῆς Ρωσίας. Εἰς μάτην τελευταῖον τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου ἀπετύγχανεν ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις. Τὸ τέχνασμα τῆς ***Φιλικῆς Ἑταιρείας*** εἶχε ρίψει βαθείας εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ λαοῦ ρίζας, αἱ δὲ προκαταλήψεις τῶν πολλῶν εὐχερέστερον φύονται ἢ ἐκριζοῦνται. Αἱ διαψεύσεις ἐκεῖναι, ὅσον ἐπίσημοι καὶ ἂν ἦσαν, ἐβράδυνον νὰ φθάσωσιν ἢ ἔφθανον παραμεμορφωμέναι μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ πλήθους στρωμάτων, τὸ ὁποῖον ἐξηκολούθησεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον πιστεῦον εἰς τὸ μορμολύκειον αὐτοῦ, διότι εἶχεν ἀνάγκην νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτό. 'Ιδοὺ δὲ ποῖαι εἰδήσεις διεδίδοντο τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ πέρυσιν ἐκδοθὲν ἡμερολόγιον τοῦ ἀοιδίμου 'Αναστασίου Τσαμαδοῦ. «Ὅτι τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἔμελλεν ὁ ρωσικὸς στόλος νὰ διέλθῃ τὸν Βόσπορον ἢ μὲ τὴν θέλησιν τῶν Τούρκων ἢ μὲ πόλεμον· ὅτι ὁ καπετὰν Πρατελὶκ εἶδεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν δύο ρωσικὰ καράβια τοῦ πολέμου ἕτοιμα καὶ ὅτι ἑτοιμάζοντο ἄλλα· ὅτι τὸ στράτευμα τοῦ Ὑψηλάντη ἐκυρίευσε τὸ μέγα Τούρναβον καὶ τὴν Φιλιππούπολιν, ἐκινεῖτο δὲ κατὰ τὴν 'Αδριανούπολιν· ὅτι ὁ ἀρχηγὸς Ὑψηλάντης ἐμβῆκεν εἰς τὴν 'Αδριανούπολιν, φωνάζοντας ζήτω

ἡ ἐλευθερία». Καὶ ταῦτα πάντα μέχρι τῶν μέσων Ἰουνίου, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης εἶχεν ἤδη ὑποχωρήσει εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ὅτε δ' ἐπὶ τέλους ἐδέησεν οἱ ἄνθρωποι νὰ διανοίξωσι τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ ἐπανάστασις εἶχε τοσοῦτον γενικευθῆ καὶ εὐδοκιμήσει ὥστε ἡ παλινῳδία κατέστη περιττὴ καὶ ἀδύνατος.

Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐγενικεύθη καὶ ηὐδοκίμησε δι' ἄλλους προσέτι καὶ πρακτικωτέρους λόγους. Ὁ ἐμφύλιος μεταξὺ Μαχμούτη καὶ Ἀλῆ πασᾶ ἀγὼν προεκάλεσε τὴν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς ἀναχώρησιν εἰς τὸ πεδίον ἐκεῖνο τῆς μάχης τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ, ἡ δὲ Πελοπόννησος ἀπαλλαγεῖσα τοῦ ρέκτου τούτου καὶ ἐμπείρου πολεμίου ἠδυνήθη εὐχερέστερον νὰ ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου. Πλὴν τούτου ἡ στάσις τοῦ Ἀλῆ ἀπησχόλησε δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1821 τὰς πλείστας τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Ρούμελης· οἱ Σουλιῶται ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς δὲν ἐβράδυνε νὰ παρακολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Πελοποννήσου· ἐὰν δὲ ἡ δυτικὴ ἐδίστασεν ἐπί τινα χρόνον, περὶ τὰ μέσα ὅμως τοῦ ἔτους, ὅτε οἱ Σουλιῶται ἤρχισαν παρενοχλοῦντες τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτη, ἐκινήθησαν πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν αὐτῶν μέχρι Μεσολογγίου χῶραι. Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἐμφυλίου τούτου ὀσμανικοῦ ἀγῶνος ἐπιτηδειότατον ἀπέβη πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρώτας αὐτῆς ἐπιτυχίας, καθὰ προείπομεν, τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Ὑψηλάντου· διότι, καίτοι ἀπέτυχε, προκαλέσαν ὅμως τὰς ἐπικινδύνους τῆς Ρωσίας παραστάσεις ἠνάγκασε τὴν ὀσμανικὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνισχύσῃ μὲν τὰς περὶ τὸν Ἴστρον φρουράς, τὰς ἀπειλουμένας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα ἐσωρεύοντο ἐν Βεσσαραβίᾳ, νὰ ἐξακολουθήσῃ δ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη κατέχουσα τὰς Ἡγεμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι συνέπεσον ἀντιπερισπασμοί. Ὁ πασᾶς τῆς Πτολεμαΐδος εἶχεν ἐπαναστατήσει· οἱ Δροῦσοι ἐκινοῦντο· οἱ Βαχαβῖται ἠπείλουν αὖθις τὰς ἱερὰς πόλεις Μέκκαν καὶ Μεδίνην, ὁ δὲ σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὸν σάχην τῆς Περσίας, ἐμβάλλοντα ἀδιακόπως εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Ἄπορον λοιπὸν δὲν εἶναι ὅτι ἡ ἐπανάστασις ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων περιστάσεων ριπιζομένη ἐξερράγη· καὶ ἄπορον ἤθελεν εἶναι μᾶλλον ἐὰν δὲν ἤρχιζεν ἐν καιρῷ τοσοῦτον εὐθέτῳ, ἀφοῦ πρὸ αἰώνων οὐδὲν ἄλλο ἐπεζήτει εἰμὴ εὔθετον καιρόν. Τὸ δὲ θαυμαστὸν μόνον εἶναι πῶς ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ καὶ διεξαχθῇ. Τὸ ὀσμανικὸν κράτος, ὁσοιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν οἱ περιστοιχίσαντες αὐτὸ κίνδυνοι, ἦτο μέγα, μάλιστα παραβαλλόμενον πρὸς τὴν μικρὰν γωνίαν τῆς γῆς ἥτις ἐπανέστη· εἶχε κυβέρνησιν, ἥτις, ὅσον πλημμελὴς καὶ ἂν λογισθῇ, ἦτο πάντοτε προτιμοτέρα τῆς ἐλλείψεως πάσης κυβερνήσεως ἡ δὲ ἐπανάστασις ἤρχισεν οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ διεξήχθη ἄνευ τῆς ἐν πολέμῳ τοσοῦτον ἀπαραιτήτου συμπυκνώσεως ἐκείνης καὶ χειραγωγίας τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων. Πλὴν τούτου ὁ ἀντίπαλος αὐτῆς εἶχεν ὀργανισμόν τινα στρατιωτικόν, οἰκονομικόν, διοικητικόν, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ χωλαίνων, παρεῖχεν αὐτῷ ἰσχύν, ἧς ὅλως ἐστερεῖτο καὶ ἐστερήθη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα. Τελευταῖον τὸ ὀσμανικὸν κράτος εἶχε συμμάχους πεπεισμένους ὅτι ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκεραία μάλιστα ὕπαρξις, ἦτο ἀπαραίτητος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀναφανδὸν μὲν εἰς ἐπικουρίαν αὐτοῦ δὲν ἦλθον ἀλλ' εἶχον μυρίους τρόπους νά το βοηθήσωσι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐδίστασαν νὰ μεταχειρισθῶσιν, οὐ μικρὰ μὲν παρεμβαλόντες ἡμῖν κατ' ἀρχὰς κωλύματα ἀναχαιτίσαντες δ' ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὰς πολεμικὰς τῆς Ρωσίας ὁρμάς, ἐνῷ ἡ ἐπανάστασις προεκάλεσε μὲν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις τινῶν τοὐλάχιστον κυβερνήσεων ἀλλὰ συμμάχους δὲν

Η ΕΥΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΣΗΜΑΙΩΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

(Ἔργον Θ. Βρυζάκη· Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Ἀθηνῶν)

(Ὅτε μετὰ πολλοὺς δισταγμούς, λόγῳ τῆς ἀβεβαιότητος ἐπὶ τῆς ὑπολογιζομένης ρωσικῆς συνδρομῆς, ἀπεφασίσθη ἡ κήρυξις τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἱερουργήσας ἐπ' εὐκαιρίᾳ ηὐλόγησε τὰς σημαίας τῶν ἀρχηγῶν.)

(Στ΄α΄ 30)

ηὐτύχησε νὰ εὕρῃ εἰμὴ μετὰ ἔτη πολλά, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠδύνατο πολλάκις νὰ καταβληθῇ, ἐὰν δὲν περιεῖχεν ἐν ἑαυτῇ ἀκαταδάμαστόν τινα δύναμιν. Ἑτέρωθεν ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μέχρι τοῦ 1825, ὅτε ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον ἡ τακτικὴ τῆς Αἰγύπτου στρατιά, ἡ δυσαναλογία τῶν πολεμικῶν πόρων δὲν ὑπῆρξε κατὰ ξηρὰν τοσοῦτο μεγάλη ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Ἡ Τουρκία οἵα ἀπέβη μετὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ἃς ἐπεχείρησεν ὁ σουλτὰν Μαχμοὺτ ἀπὸ τοῦ 1826, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων, οὐδεμίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡμῖν ἔννοιαν τοῦ τί ἦτο τῷ 1821. Ἡ παραλυσία αὐτῆς εἶχε τότε κορυφωθῆ. Οἱ ἐπίσημοι τοῦ ὀσμανικοῦ στρατοῦ ἀριθμοὶ ἀνεβίβαζον μὲν αὐτὸν εἰς 180.000 ἱππέων, 220.000 πεζῶν καὶ 15.000 πυροβολητῶν. Κατεῖχε δὲ ἡ Πύλη ἐν ταῖς κυρίως ἑλληνικαῖς χώραις φρούρια πολλά, τὰ ὁποῖα, ὅσον εὐάλωτα καὶ ἂν ἠδύναντο νὰ λογισθῶσιν ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ, ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς στίφη πολεμικὰ προχείρως συντεταγμένα ἀπροσμάχητον ἀντίστασιν· τὴν Χαλκίδα, τὴν Κάρυστον, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ναύπλιον, τὴν Μονεμβασίαν, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Πατρῶν, τὴν Τρίπολιν, ἄλλας τινὰς ὀχυρὰς θέσεις καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ φρούρια. Ἀλλά, ἵνα ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ κινητοῦ στρατοῦ, καθ' ὅλα τὰ 50 πρὸ τοῦ 1821 ἔτη ἡ Πύλη οὐδέποτε ἠδυνήθη πράγματι ν' ἀντιπαρατάξῃ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς πλειοτέρους τῶν δεκακισμυρίων ἀνδρῶν. Ἀναλογιζόμενοι δὲ ὅτι ὤφειλε νὰ φυλάττῃ τὸν Ἴστρον, νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν Περσίαν εἰς εἰρήνην, νὰ συμπληρώσῃ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ καὶ νὰ συντηρῇ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν δημοσίαν ἐν τῷ κράτει τάξιν θέλομεν ἐννοήσει πῶς οὐ μόνον τῷ 1821 οὐδεμίαν ἠδυνήθη νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ἀξιόλογον στρατιὰν ἀλλὰ καὶ βραδύτερον, ἀφοῦ ἐξέλιπον πολλοὶ τῶν προεκτεθέντων ἀντιπερισπασμῶν, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη δὲν ἀπέστειλε καθ' ἡμῶν ποτὲ ἄνδρας πλείονας τοῦ τριτημορίου τῆς προσημειωθείσης πραγματικῆς αὐτῆς δυνάμεως. Καὶ τῳόντι ἡ μεγίστη τῶν ἐκστρατειῶν ὅσας ἐπεχείρησεν, ἡ τοῦ Δράμαλη, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ἀνδρῶν. Τὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ἐμβαλόντα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ πασᾶν καὶ τὸν Ὀμὲρ Βριώνην στίφη δὲν περιελάμβανον πλείονας τῶν εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν. Τοσοῦτος δὲ περίπου ἦτο ἢ μικρὸν πλειότερος καὶ ὁ ἐν ἔτει 1823 ἔνθεν μὲν ὑπὸ τὸν Μουσταῆν τῆς Σκόδρας ἔνθεν δὲ ὑπὸ τὸν Ἰουσοὺφ Περκόφτζαλη ἐλάσας στρατός. Τῷ δὲ 1824 ὁ Δερβὶς πασᾶς ἤγαγε πολὺ ὀλιγωτέρους, τὸ ἥμισυ σχεδόν. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους δὲν θέλομεν ἀντιπαραθέσει τοὺς 51.000 ἄνδρας ὅσους κατὰ ξηρὰν προῃρεῖτο νὰ ὁπλίσῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπιτροπείας τῆς ἐν Ἄστρει Β' ἐθνικῆς συνελεύσεως· ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμίσεις τούτων ἤθελον ἀρκέσει, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐν αὐτοῖς περιελαμβάνοντο οὐκ ὀλίγοι κράτιστοι ἁρματολοὶ καὶ κλέφται, οἱ δὲ ἀντίπαλοι ἦσαν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἄτακτοι ὅπως καὶ οἱ ἡμέτεροι, εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμόν, τὸν αὐτὸν τοῦ πολεμεῖν τρόπον καὶ πολλάκις προηγουμένως μετρηθέντες πρὸς τοὺς ὀρεσιβίους μαχητάς, ἰδίως τῆς Ρούμελης, καθάπερ ἐν τοῖς προτέροις ἱστορήσαμεν, εἶχον οὐχὶ ἅπαξ τρέψει τὰ νῶτα πρὸς αὐτούς.

Ὁ σουλτάνος Μαχμοὺτ Β'

Δὲν πρόκειται νὰ ἐλαττώσωμεν εἰς ὑπερβολὴν τὰς πολλὰς καὶ δεινὰς δυσχερείας πρὸς ἃς ἔμελλον νὰ ἀντιπαλαίσωσιν οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀλλ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἐμπίπτωμεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὑπερβολήν, ἐὰν θέλωμεν τελευταῖον νὰ μάθωμεν τί ἀληθῶς καὶ ὑπὸ

τίνας ὅρους διεπράχθη ἐν τῇ ἐπαναστάσει, ἵνα διδαχθῶμεν οὕτω τί καὶ ὑπὸ τίνας ὅρους δύναται νὰ κατορθωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐὰν δὲν ἐπλανώμεθα ὑπὸ τῆς φιλαυτίας ἡμῶν καὶ τῆς πρὸς τὸν οἰδαίνοντα λόγον ροπῆς, ἐὰν ἐσπουδάζομεν ἀκριβέστερον τὴν πάτριον ἱστορίαν, δὲν ἠθέλομεν παρασυρθῆ εἰς τοσοῦτον ὀλέθρια ἁμαρτήματα καὶ ἀσύνετα ἐπιχειρήματα κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη. Τῷ 1821 οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἱππικὸν πολυάριθμον καὶ πυροβολικὸν οὐ μικρόν, ἐνῷ ἡμεῖς ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐστερούμεθα πυροβόλων, μέχρι τέλους δὲ ἐλάχιστον ἐκτησάμεθα ἱππικόν. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν τῶν πολεμίων ἦτο μέτριον καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ πολὺ ἀνώτερον τοῦ κατὰ μικρὸν οὕτως ἢ ἄλλως παρ' ἡμῖν ἀπαρτισθέντος. Τὸ δὲ ὄντως ἀξιόλογον αὐτῶν ἱππικὸν ὀλίγον τοις ἐχρησίμευσεν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπολέμουν οἱ ἡμέτεροι· συνετέλεσε δὲ ἀπ' ἐναντίας πολλάκις εἰς τὸ ν' αὐξήσῃ τὴν ἀμηχανίαν αὐτῶν, ὡς ἐκ τῆς δυσκολίας τῆς συντηρήσεώς του, ὅπως συνέβη ἐπὶ Δράμαλη. Τὰ φρούρια βεβαίως ἦσαν κώλυμα μέγα· οὔτε φρουρὰς ὅμως ἱκανὰς εἶχον οὔτε ἐφόδια πολέμου οὔτε τροφάς, αὕτη δὲ μάλιστα ἡ τελευταία ἔλλειψις ἀπέβη κρίσιμος ὡς πρὸς τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν, διότι οἱ Ὀσμανίδαι τῆς ὑπαίθρου χώρας καταφυγόντες ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκείνων κατέστησαν τὴν διατήρησιν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀδύνατον. Ἡ Μονεμβασία, τὸ Ναυαρῖνον, ἡ Τρίπολις, ὁ Ἀκροκόρινθος, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, παρεδόθησαν δι' ἔνδειαν τροφίμων. Τὰ παράλια φρούρια, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα, ἠδύναντο νὰ τροφοδοτηθῶσιν ἀπὸ θαλάσσης, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως μείζων τῆς πεζικῆς. Ἐν ἔτει 1821 ὑπῆρχον ἐν τοῖς ναυστάθμοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως 4 τρίκροτα, 13 δίκροτα τῶν 74, 7 φρεγάδες, 5 δρόμωνες καί τινες πάρωνες (βρίκια). Καὶ πλὴν τούτων ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τὰς ναυτικὰς μοίρας τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύνιδος, τῆς Τριπόλεως καὶ τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τὴν ὄντως κολοσσιαίαν ταύτην δύναμιν οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 120 ἕως 150 πάρωνας, ἤτοι τὰ ἐμπορικὰ μὲν ἀλλ' ἐπὶ πολέμῳ καρτηρτισμένα σκάφη τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν, τὰ ὁποῖα διὰ ποικίλων περιστάσεων τῶν προηγηθέντων 25 ἐνιαυτῶν, ὡσεὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς παρεσκευάσθησαν πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα· ἀλλὰ τὰ σκάφη ταῦτα πολλάκις κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας ἀντιπαλαίσαντα οὔτε εἶχον ποτὲ πολεμήσει οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ πολεμήσωσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τρικρότων καὶ δικρότων· ὥστε κατὰ θάλασσαν ἡ δυσαναλογία ὑπῆρξεν ἀληθῶς φοβερά. Ναὶ μέν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, οἱ ὀσμανικοὶ στόλοι προσελάμβανον τὴν κυριωτάτην αὐτῶν ἀξίαν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὑπηρετούντων ἑλλήνων ναυτικῶν, νῦν δὲ στερηθέντες τῶν ἐπικούρων τούτων περιῆλθον εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ναυτολογήσωσι κωπηλάτας τοῦ Βοσπόρου καὶ πολλοὺς ξένους τυχοδιώκτας, Γενουαίους, Μελιταίους, Σκλαβούνους, ὁ δ' ἐντεῦθεν ἐπελθὼν κάκιστος τῶν κητῶν ἐκείνων χειρισμὸς ἐπενήργησεν εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν. Πλὴν τούτου αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος, αἵτινες πάντοτε εἶχον δώσει δείγματα δεξιότητος καὶ ἀνδρείας, δὲν προσῄρχοντο προθύμως, προθυμότερον δὲ ἀπῄρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Αὐτὸ δὲ τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη εἰς τὸν στόλον τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Οὐδὲν ἧττον τὸ μέγεθος τῆς ἀντιπάλου δυνάμεως ἦτο τοσοῦτον ὑπέρογκον ὥστε ἡ ἀντιπαράταξις τῶν ἡμετέρων στολίσκων προεκάλεσε πάντοτε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐμπειροτάτων περὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην ἀνδρῶν, τὰ δὲ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα τοῦ ἀγῶνος ἐτιμήθησαν πολὺ μᾶλλον ἢ τὰ κατὰ ξηράν.

Ἐν γένει ὅμως δυνάμεθα, ἄνευ τῶν ὑπερβολῶν τῆς ποιήσεως ἡμῶν καὶ οἰήσεων, νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ μαχηταὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐξεπλήρωσαν κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν, ἐπαξίως τοῦ ἐπιδιωχθέντος μεγάλου σκοποῦ. Εἶναι δὲ τούτου ἕνεκα τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιάγαστοι ὅσῳ δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος οὐδέποτε ἐκτησάμεθα κυβέρνησιν πράγματι χειραγωγήσασαν τὰ κοινὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα καὶ τελεσφόρως προνοήσασαν περὶ ὀργανισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἔθνους δυνάμεων. Πρὸς συγκρότησιν τοιαύτης κυβερνήσεως οὔτε προϋπῆρχον οὔτε ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως παρήχθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ἄνδρες. Οἱ προεστῶτες εἶχον δείξει ἐπιτηδειότητά τινα περὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτήτων καί τινες πολλὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλο ὅμως διοίκησις κοινότητος καὶ ἄλλο κυβέρνησις τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν ὅσοι προέκυψαν εἰς μέσον διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, εἴτε αὐτόχθονες ὑπῆρξαν οὗτοι εἴτε ἑτερόχθονες, οὐδεὶς ἀνεφάνη τοσοῦτο τῶν ἄλλων ὑπερέχων ὥστε νὰ ὑπαγάγῃ ὑφ' ἑαυτὸν πρόσωπά τε καὶ πράγματα. Ἐντεῦθεν τὰ πολιτεύματα καὶ αἱ κυβερνήσεις τῆς ἐπαναστάσεως οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξαν ἢ συμβιβασμοί τινες δευτερευουσῶν φιλαρχιῶν, καθ' οὓς αὗται ἐπέτρεπον μὲν τὴν ἀρχὴν ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι θέλει εἶναι ὅσον ἔνεστι μικρὰ ἢ μᾶλλον ψιλὸν ἀρχῆς ὄνομα. Ἅμα δέ τινες ἐπεχείρησαν νὰ ἐνασκήσωσι πραγματικὴν ἐξουσίαν, προέκυψαν ἐκ τούτου ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἵτινες, συνδυαζόμενοι μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν κινδύνων, ἀπέληξαν εἰς παντελῆ ἀναρχίαν. Ἡ πρώτη πρὸς συμπήξωσιν τῶν μερικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη, ὅστις τολμηρῶς δράξας τὰ ὅπλα κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 καὶ προελάσας ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκυρίευσε τῇ 23 τὰς Καλάμας. Ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης ἵδρυσεν ἀμέσως μετὰ τῶν προεστώτων τὴν λεγομένην ***Μεσσηνιακὴν Γερουσίαν*** καὶ ἐξέδωκε τῇ 28 διακήρυξιν τοῖς

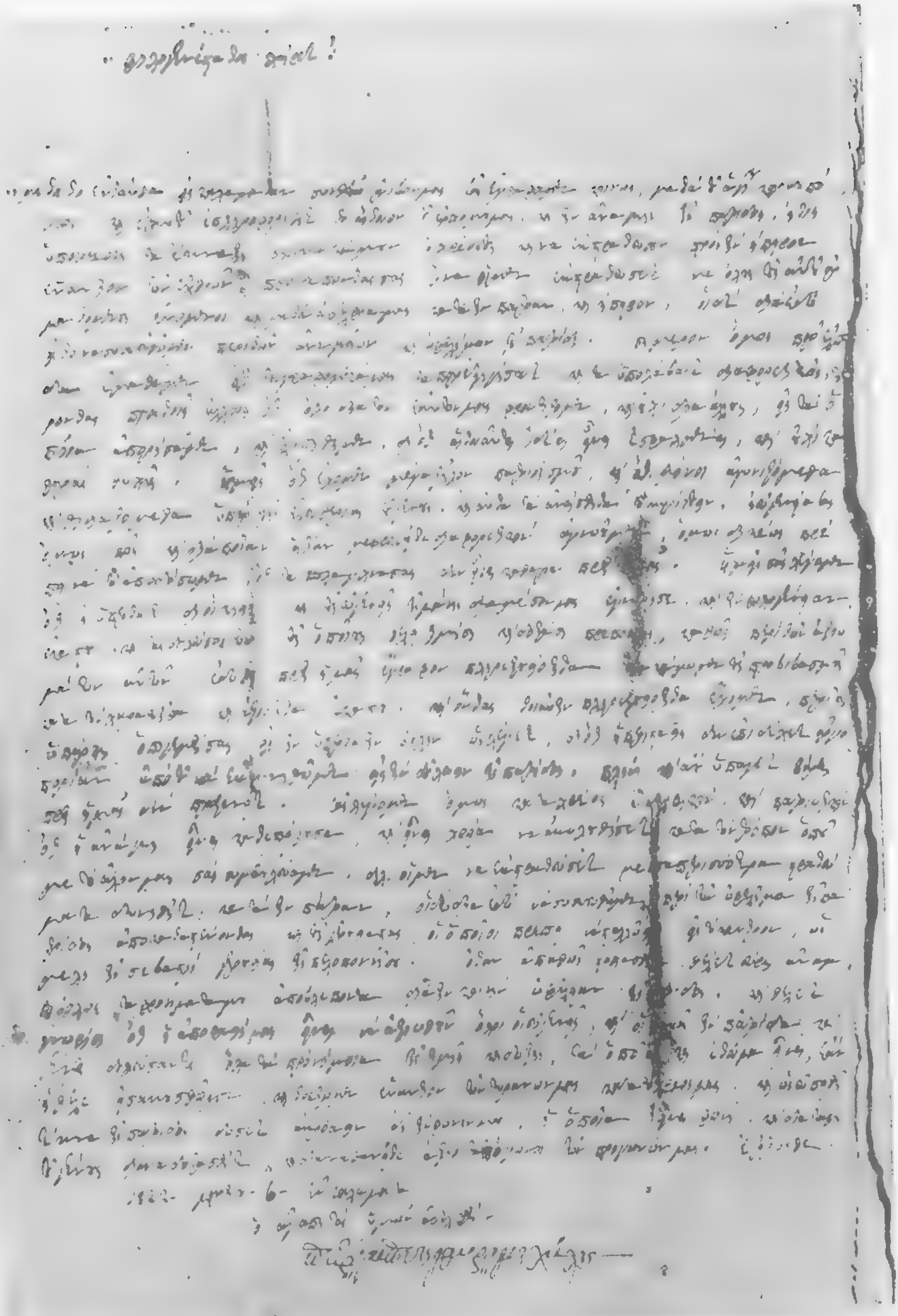

Οἱ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως πολιορκημένοι πολεμισταί

τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς ὑπογραφεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τε ὡς ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἄλλων τῆς Γερουσίας ταύτης μελῶν. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως τοῦ ὀνόματος τῆς μεσσηνιακῆς Γερουσίας δηλοῦται ὅτι αὕτη οὐ μόνον τὴν ὅλην Ἑλλάδα ἀλλ' οὐδὲ τὴν Πελοπόννησον ὅλην ἠξίου νὰ ἐκπροσωπήσῃ. Γενικωτέρα ὁπωσοῦν ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις ἣν τῇ 26 Μαΐου ὑπέγραψαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Καλτεζῶν εἰκοσιεννέα προύχοντες τῆς Πελοποννήσου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἕλους Ἄνθιμος *ἔχοντες τὴν γνώμην καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν*. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ εἰρημένοι προύχοντες αὐτόκλητοι ἐπέτρεψαν τὴν διοίκησιν ὅλης τῆς Πελοποννήσου εἰς *Γερουσίαν* συγκειμένην μὲν ἐκ πέντε προεστώτων καὶ τοῦ ἁγίου Βρεσθένης Θεοδωρήτου, προεδρευομένην δὲ ὑπὸ τοῦ *ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Πετρόμπεϋ Μαυρομιχάλη*. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, κομίζων ἔτι γενικωτέρας ἀξιώσεις.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἦτο τότε μόλις 28 ἐτῶν καὶ εἶχε διατελέσει, ὅπως ὁ ἀδελφός αὐτοῦ, ἐν τῇ στρατιωτικῇ τῆς Ρωσίας ὑπηρεσίᾳ· παρέστη δὲ εἰς μέσον ὡς «διωρισμένος ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ γένους ἡμῶν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν φιλτάτην Ἑλλάδα πληρεξούσιος ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν». Ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν ἦτο ἐπιτήδειος νὰ δελεάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, διότι οὔτε ἀνάστημα, οὔτε ρώμην, οὔτε φωνήν, οὔτε λόγον, οὔτε τρόπον εἶχεν. Ἀλλ' ἐκέκτητο ὀρθόν, ἂν ὄχι λεπτόν, νοῦν· ἦτο ἀτρόμητος, καρτερικὸς καὶ φιλόπατρις ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀνεδείχθη πάντοτε πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸ εὐγενὲς τοῦτο αἴσθημα τὴν ἰδίαν φιλοτιμίαν, δοὺς κατὰ τοῦτο παράδειγμα τὸ ὁποῖον ὀλίγους, ὡς μὴ ὤφελεν, εὗρε μιμητὰς παρ' ἡμῖν. Κατ' ἀρχὰς πειθόμενος ὅτι ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην ἀρχηγοῦ ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὡς ἐκ τῆς αἴγλης τοῦ ὀνόματος τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ τῆς ἐντολῆς ἣν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἔλαβεν. Ἀποτυχὼν δὲ διὰ τὴν πεισματώδη τῶν προεστώτων ἀντίπραξιν, καὶ παθὼν πλείστας παρ' αὐτῶν ἀδικίας, καὶ ἰδὼν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ δεινῆς ἀναρχίας κλυδωνιζομένην, δὲν ἐστασίασε ποτὲ κατὰ τῶν καθεστώτων, οὐδ' ἀπηλπίσθη ποτὲ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἔθνους· διότι, ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ κυβερνήσῃ ἄλλους, ἠπίστατο ὅμως τὸ κυβερνᾶν ἑαυτὸν καὶ ἐγκαταλείψας πᾶσαν περὶ ἀρχῆς ἀξίωσιν παρέμεινε μέχρι τέλους πιστὸς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος πρόμαχος. Οὐ μόνον ἀσθενὴς ὢν τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ καχεκτικὸς τὴν κρᾶσιν ἀντέσχε, δι' ἀκαταβλήτου ἠθικῆς δυνάμεως, εἰς τὰς κακουχίας πολέμου διεξαγομένου ἐν μέσῳ μυρίων στερήσεων. Συμπεσόντος ποτὲ λόγου περὶ ὑποχωρήσεως ἔκ τινος πεδίου τῆς μάχης, εἶπεν ὅτι *δὲν ἠμπορεῖ νὰ φύγῃ*· ἐπειδὴ δὲ εἷς τῶν συναθλητῶν ἐν τῇ ἀφελείᾳ αὐτοῦ ἀνεφώνησεν ὅτι αὐτὸς θέλει τὸν ἐπάρει εἰς τοὺς ὤμους του τοσοῦτον ἐλαφρὸν ὄντα, ὁ Ὑψηλάντης διὰ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἥτις ἐξήρχετο ἐκ τῆς ρινὸς μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ στόματος, «ναί, ὑπετονθόρυσε μειδιάσας, ἐλαφρὸν εἶναι τὸ σαρκίον τοῦτο ἀλλ' ἡ καρδία αὐτοῦ βαρεῖα».

Ἀποβὰς κατ' ἀρχὰς εἰς Ὕδραν, τῇ 8 Ἰουνίου, ἀνεγνωρίσθη αὐτόθι τε καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους ὡς πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου καὶ ἐνήργησεν ὡς τοιοῦτος. Ἔπειτα δὲ περάσας εἰς Ἄστρος τῇ 19 καὶ τυχὼν πανηγυρικῆς δεξιώσεως ἀνῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκει τὴν Τρίπολιν καὶ ἐγένετο ὡσαύτως δεκτὸς ὡς γενικὸς πληρεξούσιος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ προσέκρουσε πρὸς τὴν προμνημονευθεῖσαν Γερουσίαν τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Ὑψηλάντης ἐζήτησε νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας αὐτοῦ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, συμπράττων καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μετὰ Βουλῆς ἐκλελεγμένης ἐμμέσως ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ Γερουσία, αἰσθανομένη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτογνώμονα αὐτῆς συγκρότησιν,

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ ΠΡΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΑΣ ΑΡΧΗΓΟΥΣ

('Εν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης προτρέπει τοὺς Ἠπειρώτας ἀρχηγοὺς νὰ κατέλθουν εἰς τὸν Ἀγῶνα. Ἡ ὑπογραφὴ εἶνε ἰδιόχειρος, τὸ δ' ἔγγραφον ἐγράφη παρὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ.)

('Ερμηνείαν τοῦ κειμένου βλ. ὄπισθεν)

(Στ'α' 35)

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

» Φιλογενέστατοι χαίρετε!

» μετὰ τὸ ἐνταῦθα εἰς καλαμάταν συνθεῷ ἀρίβον μας Σᾶς ἐγράφαμεν κοινῶς, μετὰ τοῦ ἁγίου καρυουπόλεως, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπληροφορήθητε τὸ αἴτοιον τοῦ ἐρχομοῦ μας, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς πατρίδος. ἥτις ὑποχρεόνει τὰ τέκνα της διὰ νὰ κάμουν τὸ χρέος τους καὶ νὰ ἐκστρατεύσουν πρὸς τὸν ἤπειρον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, προτρέποντάς σας, ἵνα οἱ μὲν ἐκστρατεύσετε μὲ ὅλους τοὺς αὐτοῦ ἁρματομένους ἑνομένοι καὶ μὲ τὰ ἀδέλφια μας κατὰ τὴν πάτραν καὶ ἤπειρον, οἱ δὲ διὰ ἐδῶ εἰς τὸ νὰ συσκεφθῶμεν περὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ ὠφελίμων τῇ πατρίδι· σήμερον ὅμως παρ' ἐλπίδα ἐμάθαμεν ὅτι τὰ γραφόμενά μας τὰ παρεξηγήσατε καὶ τὰ ὑπολάβατε διαφορετικῶς, λέγοντας πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι ὅλο διὰ τὸν ἑαυτόν μας φροντίζομεν, καὶ οὐχὶ διὰ ἄλλους, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπορήσαμεν, καὶ ἐλυπήθημεν, διότι αἱ τοιαῦται ἰδέαι εἶναι ἐσφαλμέναι, καὶ οὐχὶ καθαρᾶς ψυχῆς· ἡμεῖς ὅτι ἔχομεν μέγα ζῆλον πατριοτισμοῦ, καὶ ὅτι μόνοι ἀγωνιζόμεθα καὶ θυσιαζόμεθα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους, καὶ αὐτὰ τὰ ἀναίσθητα τὸ κηρύττουσιν· ἡ εὐγενεία σας ὅμως πῶς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν μὲ φρονεῖτε διαφορετικὸν ἀγνοοῦμεν· ὅμως δικαίως πρέπει νὰ τὸ ἀποδόσωμεν ὅτι τὰ σπλάγχνα σας δὲν εἶναι καθαρὰ πρὸς ἡμᾶς· ἡμεῖς σᾶς λέγομεν ὅτι ἡ ὑπερτάτη διοίκησις, καὶ τοὺς εὐγενεῖς τῆς μάνης διαμέσον μας ἐγνώρισε, καὶ τὴν φιλογένειαν ἑκάστου, καὶ τὰς δουλεύσεις των. τοὺς ὁποίους θέλει τιμήσει καὶ δοξάσει πρεπόντως, καθὼς περὶ τῶν ἀξιωμάτων αὐτῶν, ἐδόθη πρὸς ἡμᾶς ἔγγραφον πληρεξουσιότητα, νὰ κάμωμεν τοὺς προβιβασμοὺς κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀξιότητα ἑκάστου· καὶ ὄντας τοιαύτην πληρεξουσιότητα ἔχομεν, περιττὸς ὑπάρχει ὁ πηγεμός σας εἰς τὴν ὑπερτάτην βουλήν, ὡς λέγετε, διότι ἡ περίστασις δὲν ἐπιδέχεται ὀργοπορίαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκκινηθῶμεν εἰς τὴν δούλευσιν τῆς πατρίδος· πλὴν καὶ ἂν ὑπάγετε, βάρος πρὸς ἡμᾶς δὲν προξενεῖτε. Σᾶς λέγομεν ὅμως κατὰ χρέος ἀδελφικὸν καὶ πατριωτικὸν ὅτι ἡ ἀνάγκη εἶναι κατεπείγουσα καὶ εἶναι χρεία νὰ ἀκολουθήσετε κατὰ τὸν τρόπον ὁποῦ μὲ τὸ ἄλον μας σᾶς συμβουλεύαμεν, δηλ.: οἱ μὲν νὰ ἐκστρατεύσετε μὲ ὅσα περισσότερα στρατεύματα δυνηθῆτε κατὰ τὴν πάτραν, οἱ δὲ διὰ ἐδῶ νὰ συσκευθῶμεν περὶ τῶν ὠφελίμων τῆς πατρίδος, ἀποκαταστένοντας καὶ τοὺς γερουσιαστάς, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ σταλλῶσιν εἰς τὸ κέντρον, ὡς μέλη τῆς σεβαστῆς γερουσίας τῆς πελοποννήσου· ὅταν ἀπαθῶς στοχασθῆτε, θέλετε εὕρει ἀναμφιβόλως τὰ φρονήματά μου ἀποβλέποντα διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος, καὶ θέλετε γνωρίσει ὅτι ἡ ἀπόφασίς μας εἶναι νὰ ἀξιωθοῦν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς, καὶ οἱ καλῶς τὴν πατρίδα καὶ γένος δουλεύσαντες ὅλα τὰ προνόμοια τῆς τιμῆς καὶ δόξης, τὰ ὁποῖα καὶ . . . . . εἶναι, ἐὰν ἤθελε εἰσακουσθῶμεν, καὶ τρέξωμεν ἐναντίον τῶν τυράνων μας κατὰ τὸ χρέος μας· καὶ ὡς εὐπειθῆ τέκνα τῆς πατρίδος δώσετε ἀκρόασιν εἰς τὴν φωνήν μου, ἡ ὁποία εἶναι φωνὴ καὶ διαταγὴ τοῦ γένους, διὰ νὰ δοξασθῆτε, καὶ διὰ νὰ φανῆτε ἄξιοι ἀπόγωνοι τῶν προγώνων μας. Ἔῤῥωσθε.

1822—μαρτίου—6—ἐν καλαμάτᾳ

ὁ ἀγαπητὸς ὑμῶν ἀδελφὸς —

πετρόμπεης μαυρομιχάλης —

συνήνεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἔμμεσον ἐκλογὴν 24 ἀντιπροσώπων, ἐπέμεινεν ὅμως εἰς τὸ νὰ ὀνομάζωνται οὗτοι Γερουσία, ὄχι Βουλή. Καὶ τοῦτο μὲν ἦτο δευτέρου λόγου ἄξιον ἀλλ' οἱ προεστῶτες ἐπέμειναν καὶ εἰς ἕτερα πολὺ σπουδαιότερα. «Οἱ ἀποσταλησόμενοι 24 γερουσιασταί, ἔλεγον, ἕνας ἀπὸ κάθε ἐπαρχίαν, μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Πετρόμπεϋ Μαυρομιχάλη, προηγουμένης τῆς ἐνδοξότητός του, κατὰ τὸ ἐν Καλτεζαῖς γενόμενον σύστημα, θέλουν ἐπέχει τὴν Γερουσίαν τοῦ δήμου τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη δὲ ἡ Γερουσία νὰ παρευρίσκεται μετὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς, καὶ συμφώνως νὰ σκέπτωνται καὶ μὲ ψήφους νὰ ἀποφασίζωσι καὶ νὰ διοικῶσι τά τε πολιτικὰ καὶ τὰ στρατιωτικὰ εἰς τρόπον ὥστε μήτε ἡ Γερουσία νὰ ἐνεργῇ τι χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πρίγκιπος μήτε ὁ πρίγκιψ χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ Γερουσία ἤθελε νὰ ἐπεμβαίνῃ καὶ εἰς αὐτὴν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων τὴν διεξαγωγήν, ὅπερ ἤθελεν εἶναι πάντοτε ὀλέθριον, μάλιστα δὲ ἐπικρατοῦντος πολέμου. Μετά τινας διενέξεις ἡ Γερουσία ἐτροπολόγησε κατὰ τοῦτο τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς πρότασιν, ὅτι συνήνεσεν, ἀντὶ νὰ συμπράττῃ ὁλόκληρος μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ἔργον τοῦτο εἰς ἄνδρας τρεῖς, ἤ, καθὼς ἐλέγετο τότε, εἰς τρία ὑποκείμενα· ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἀντέτεινε πάλιν, ἰδίως ἐπιμένων εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνάσκησιν τῆς ἀρχιστρατηγίας. Ὅθεν ἐτραχύνθησαν τὰ πράγματα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ Ὑψηλάντης ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ μόλις μετὰ πολλὰς παρακλήσεις τῶν προεστώτων ἐπέστρεψε τῇ 2 Ἰουλίου, ὅτε ἐπανελήφθησαν αἱ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν διαπραγματεύσεις. Ἀλλὰ τότε κατίσχυσαν ἐπὶ τέλους οἱ περὶ τὴν Γερουσίαν, διότι συνετάχθη αἴφνης μετ' αὐτῶν ἕτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἔξωθεν, ὅπως καὶ ὁ Ὑψηλάντης, προσελθών.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος δὲν ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου, ἀποβὰς εἰς Μεσολόγγιον, ὅπερ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐξελέξατο ἐπιτηδείως ὡς τὸ κύριον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ στάδιον. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς εἶχε προηγηθῆ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ὑψηλάντου ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ὅστις καταπλεύσας εἰς Τῆνον καὶ ἔπειτα εἰς Ὕδραν περιῆλθε ἀμέσως εἰς διένεξιν πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, διότι οὗτος οὔτε σύμβουλον ἠθέλησε νὰ προσλάβῃ παρ' ἑαυτῷ τὸν ἄνθρωπον οὔτε διευθυντὴν νά τον διορίσῃ τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ὁ μὲν Θεόδωρος Νέγρης, προελθὼν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τάχιστα κατῆλθεν εἰς δευτερεύουσαν τάξιν καὶ πρωΐμως ἐξέλιπε, θανὼν τῇ 22 Νοεμβρίου 1824. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ὁ ἐξοχώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ὃν παρήγαγεν ἡ ἐπανάστασις, ἐπενεργήσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν τύχην τοῦ ἔθνους διά τε τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐλαττωμάτων. Ὁ Ἰωάννης Κωλέττης καὶ ὁ Ἀνδρέας Μεταξᾶς, οἱ βραδύτερον ἴσοι αὐτοῦ λογισθέντες καὶ μέχρι τινὸς διατελέσαντες, οὐδόλως, διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεδείχθησαν ἐκείνου ἐνάμιλλοι. Ὁ δὲ Ἰωάννης Καποδίστριας προήχθη μὲν ἐν τῇ ρωσικῇ ὑπηρεσίᾳ κατῆλθε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο ἀντίπους τοῦ Ὑψηλάντου· αἱμύλος τοὺς τρόπους, εὐφυὴς περὶ τὸ λέγειν, ἐπιτήδειος περὶ τὸ γράφειν, δεξιὸς περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων, ἠγάπησε καὶ ἐπεζήτησε τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς σχεδὸν τοῦ βίου. Οὐδὲ λέγομεν τοῦτο ἵνα καταμεμφθῶμεν αὐτοῦ. Ἡ φιλαρχία εἶναι πάθος γενναῖον. Ὄχι ἡ ἄγονος καὶ νόθουρος φιλαρχία, ἣν εἴδομεν πολλάκις, καί, ὡς μὴ ὤφελε, βλέπομεν ἔτι λυμαινομένην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἡ φιλαρχία ἥτις ἢ σῴζει τὴν πατρίδα ἢ τοὐλάχιστον ὑπηρετεῖ αὐτὴν λυσιτελῶς. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος τῷ μὲν 1822 ἔσωσε τὸ Μεσολόγγιον· τῷ δὲ 1824 παρεσκεύασε διὰ προνοίας πολλῆς

καὶ συντόνου ἐνεργείας τὴν ἔνδοξον τῆς πόλεως ἐκείνης κατὰ τὰ δύο ἑπόμενα ἔτη ἄμυναν· τῷ δὲ 1825 ἐρριψοκινδύνευσεν ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης ἐν Σφακτηρίᾳ· δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπαναστάσεως διεξήγαγε τὰ ἐξωτερικὰ αὐτῆς πράγματα, ἐργασθεὶς μὲν ἐπιτηδείως εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διάπλασιν τῆς κοινῆς ἐν τῇ Δύσει γνώμης ὡς οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων συντελέσας εἰς τὸ νὰ παρασκευάσῃ τὴν σωτήριον τῶν δυνάμεων ἐπέμβασιν.

Ἀλλ' ἐνῷ τοσοῦτον ἦτο δεξιὸς περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν διεθνῶν τῆς Ἑλλάδος συμφερόντων, εἰς δὲ τὰ πολεμικὰ πράγματα ἔπραττε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ ἄνθρωπος μὴ ὢν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικός, ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τῶν ἀρετῶν, ὅσαι ἀπαιτοῦνται ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἐν αὐτῇ ὁ πολιτικὸς ἀνήρ· ἦτο εὐφυέστατος εἰς τὸ νὰ διαγινώσκῃ τὸ τρωτὸν μέρος ἑκάστου καθεστῶτος ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐξ ἴσου εὐτυχὴς εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς προσηκούσης θεραπείας. Ὅτε ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνεγνώρισε τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὑψηλάντου, ὅπως αὕτη εἶχεν ἤδη ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῶν νήσων καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀποβάσεώς του εἰς Μεσολόγγιον, ἤτοι τὴν 22 Ἰουλίου, ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἐγὼ κρέμαμαι ἀπὸ τὰς προσταγάς της, τὰς ὁποίας θεωρῶ ὡς προσταγὰς τῆς πατρίδος.... Ἂς προστάξῃ, ἂς δώσῃ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας, καὶ θέλει εὕρει εἰς ἐμὲ δοῦλον πιστὸν τῆς πατρίδος...». Μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ἔγραφε πρὸς αὐτόν· «Πρέπει νὰ συστηθῇ εἰς Μεσολόγγιον αὐτὴ ἡ τοπικὴ διοίκησις, ἐξηρτημένη πάντοτε ἀπὸ ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· καὶ ἂν ἡ ἐκλαμπρότης της στοχάζεται ὅτι ἠμπορῶ ὁ ἴδιος νὰ χρησιμεύσω εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῆς τῆς διοικήσεως, ἂς μὲ προστάξῃ ὡς λογιζόμενον ἱερὰς τὰς προσταγάς της καὶ ἂς μοὶ ἀποστείλῃ κανένα συνεργόν». Ἔπειτα κληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εἰς Τρίκορφα, ὅπου ἦτο τὸ γενικὸν στρατήγιον, προσῆλθε τῇ 14 Αὐγούστου. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἀλλεπάλληλοι αἰτήσεις τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας περὶ ἀποστολῆς ἀξίου τινὸς προσώπου πολιτικοῦ, καὶ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐπικαλούμενοι «ἄνθρωπον ἄξιον νὰ διοργανίσῃ πολιτικῶς αὐτάς», ὁ Ὑψηλάντης ἐπέτρεψε τὸ ἔργον εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον, προχειρισάμενος αὐτὸν «πληρεξούσιον αὐτοῦ». Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐζήτησε τότε βοηθὸν τὸν Νέγρην· ὁ δὲ Ὑψηλάντης κατ' ἀρχὰς ἀπεποιήθη, κατόπιν ὅμως ἐνδοὺς εἰς τὰς ἐπιμόνους τοῦ πληρεξουσίου του αἰτήσεις ἐνέδωκε, συμβουλεύσας νὰ μὴ μεταχειρισθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰμὴ «εἰς μικρὰ μόνον πράγματα, διότι δὲν εἶναι ἁρμόδιος διὰ μεγάλα». Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἰδὼν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ἤρχισεν ἔκτοτε νὰ διστάζῃ ἂν ὁ Ὑψηλάντης θέλει κατορθώσει νὰ διατηρηθῇ· καὶ ἅμα ἀναχωρήσας ἀπὸ Τρίκορφα παρέβη τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὀρθὴν συμβουλὴν καὶ ἐπέτρεψε μὲν τὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Νέγρην, μεταβάντα ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἄμφισσαν, ἀνέλαβε δὲ αὐτὸς τὴν ῥύθμισιν τῆς δυτικῆς, ἐπιστρέψας εἰς Μεσολόγγιον.

Ἐν τούτοις ἐπί τινα εἰσέτι χρόνον δὲν ἀπεκάλυψε πῶς μελετᾷ νὰ πολιτευθῇ ὁριστικῶς, ὅτε αἴφνης, τῇ 27 Ὀκτωβρίου, ἔγραψεν ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν μακράν, δι' ἧς, ἀφοῦ ἀκαίρως ὁπωσοῦν πολλὰ ἐμεμψιμοίρησε περὶ τῆς προώρου ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν ποικίλων τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου σφαλμάτων, ἰδίως ἐλέγξας αὐτὸν διότι προεχειρίσθη «Ἐπίτροπος τῆς ἀνυπάρκτου Ἀρχῆς, ἥτις καὶ ἂν ὑπῆρχε δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα ἐπάνω εἰς ὅλον τὸ ἔθνος», καὶ ὑποδείξας οὕτως ὅτι οὐδ' ὁ Δημήτριος εἶχε τοιοῦτο δικαίωμα, συνεκεφαλαίωσεν ἔπειτα ὡς ἑξῆς τί ἐφρόνει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι· «Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ γίνῃ, θέλει εἴπει ἡ ἐκλαμπρότης της. Τώρα τὸ γένος ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα· τί νὰ κάμωμεν; Ν' ἀφήσωμεν τὰ

ὀνόματα ἀρχηγῶν καὶ πληρεξουσίων καὶ ἐπιτρόπων· νὰ ὀργανίσωμεν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἐντοπίους, τῶν ὁποίων νὰ γίνωμεν ἡμεῖς ὁδηγοὶ καθ' ὅσον δυνάμεθα· νὰ τὴν συγκεντρώσωμεν εἰς ὀλίγας χεῖρας, ἐνόσῳ νὰ προσκαλέσωμεν κανένα ὑποκείμενον οἷος ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος (ὁ θετὸς υἱὸς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος), ἢ ὁ κόμης Καποδίστριας, ἢ πᾶς τις ἄλλος ἱκανώτερος ἡμῶν». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη χαρακτηρίζει τὸν ἄνδρα. Ὅσα ἔλεγε περὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἦσαν ὀρθότατα. Ὁ Ὑψηλάντης οὔτε δικαίωμά τι εἶχεν «ἐπάνω εἰς ὅλον τὸ ἔθνος» οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην διοικητικὴν ἱκανότητα. Ἀλλ' ὅσα προέτεινεν ὁ Μαυροκορδᾶτος πρὸς θεραπείαν τῶν ἐλαττωμάτων τούτων ἦσαν καὶ ἀπεδείχθησαν δυστυχῶς ὑπὸ τῶν πραγμάτων πλημμελῆ. Τὸ ἔθνος εἶχεν ἀνάγκην ἀρχῆς καὶ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ περιμένῃ οὔτε τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον οὔτε τὸν κόμητα Καποδίστριαν. Ἡ ἀρχὴ αὕτη κατελήφθη οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐγένετο δεκτὴ οὕτως ἢ ἄλλως ὑπὸ σύμπαντος τοῦ ἔθνους ἐξαιρέσει τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες καὶ αὐτοὶ δὲν ἠμφισβήτουν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην εἰμὴ περὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνασκήσεως τῆς ἀρχιστρατηγίας, προτείνοντες κατὰ τοῦτο περιορισμούς, οὓς οὐδεὶς εὐσυνείδητος κυβερνήτης ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῇ. Ὅ,τι λοιπὸν πρακτικὸν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἦτο νὰ νομιμοποιηθῇ μὲν ἡ τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχὴ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, οὓς ἐξ ἀρχῆς προηρεῖτο οὗτος νὰ συγκαλέσῃ καὶ εἶχε πραγματικῶς συγκαλέσει, ὅτε ὁ Μαυροκορδᾶτος ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ, νὰ ἀναπληρωθῶσι δὲ αἱ περὶ τὴν διοίκησιν ἰδίως ἐλλείψεις αὐτοῦ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν ἱκανωτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ πολὺ εἰς τοῦτο, διότι ὑπὲρ πάντα ἄλλον τότε εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα. Ἀντὶ ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο συντελέσας διὰ τῆς συμμαχίας αὐτοῦ μετὰ τῶν προεστώτων εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν ψήφισιν πολιτεύματος πολυαρχικοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀναρχικοῦ, οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσεν εἰμὴ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν ἀληθοῦς κυβερνήσεως δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ μακρὰν τοῦ νὰ γίνῃ ὁδηγὸς τῶν συμμάχων αὐτοῦ, ὡς ἤλπιζεν, ἀπέβη θῦμα αὐτῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα ὡς ἁπλοῦς ἐθελοντής, ὅπως καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος

Παραπλησίως δὲ ἐπολιτεύθη καὶ ὅτε μετά τινα ἔτη ἀνηγορεύθη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, δηλαδὴ εἷς τῶν ἀνδρῶν οὓς ἔλεγεν ἱκανωτέρους τῷ 1821. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἀναμάρτητος, ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀντὶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ διαφωτίσῃ αὐτόν, παρώξυνεν ἀπ' ἐναντίας τὸν ἄνδρα δι' ἀποτόμου ἀντιπολιτεύσεως· καὶ τότε, ἀντὶ νὰ περιμείνῃ τὴν προσεχῆ τῆς βασιλείας ἄφιξιν, ἔσπευσε νὰ προκαλέσῃ τὴν βιαίαν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κατάλυσιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἀναρ-

χία φοβερά, οὐ μικρὸν συντελέσασα εἰς τὸ νὰ ὑπολάβῃ ἡ βασιλεία τὴν Ἑλλάδα ὡς χώραν ἐν ᾗ ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελεν. Ἡ βασιλεία περιέπεσε τούτου ἕνεκα ἰδίως εἰς πλεῖστα ὅσα σφάλματα· ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος, μετριώτερος γενόμενος ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς πείρας, ὑπηρέτησεν αὐτὴν ἐπιεικῶς, μάλιστα τῷ 1843 καὶ τῷ 1854· ἀλλὰ περὶ δυσμὰς βίου, καίτοι δὲν συνέπραξεν ὡς αὐτουργὸς εἰς τὴν τῆς πρώτης βασιλείας κατάλυσιν, εἶδεν ὅμως εὐχαρίστως αὐτὴν πίπτουσαν, ἐλπίζων πάλιν πολλὰ καὶ αἴσια ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ νέας ριζικῆς τοῦ καθεστῶτος μεταβολῆς. Τί ἤθελε φρονήσει σήμερον δὲν γνωρίζομεν· βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ἐνῷ ἐλογίζετο ἀγγλόφρων, ἐπολιτεύθη ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι συνήθως ὡς Γάλλος μᾶλλον ἢ ὡς Ἄγγλος, ἐπιζητῶν μὲν τὸ ἀπόλυτον καλὸν διακινδυνεύων δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σχετικόν. Ἀληθὴς πραγμάτων διόρθωσις δὲν γίνεται ἄνευ ἐννόμου τάξεως, ἡ δ' ἔννομος τάξις ἀνατρέπεται διὰ τῶν βιαίων μεταβολῶν. Ἡ Ἀγγλία ἀρκουμένη κατὰ τὰ τελευταῖα διακόσια ἔτη εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ εἰρηνικὴν τῶν κακῶς κειμένων διόρθωσιν ἀπέβη εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ καὶ εὐδαίμων, ἡ δὲ Γαλλία ἐν διαστήματι ὅλης ἑκατονταετηρίδος δὶς μὲν μοναρχικῶς ὀργανωθεῖσα δὶς δὲ συνταγματικῶς καὶ τρὶς δημοκρατικῶς ἄδηλον ἔτι ἂν εὗρε τὸ προσῆκον αὐτῇ πολίτευμα.

Σφραγὶς τῆς Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος

Μικρὸν ἀφοῦ ἔγραψε τὴν προμνημονευθεῖσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν ὁ Μαυροκορδᾶτος προέβη ὁριστικῶς εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν πραγμάτων τῆς Στερεᾶς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Νέγρη. Καὶ τῇ μὲν 4 Νοεμβρίου ὁ πρῶτος διεξήγαγε τὸν ὀργανισμὸν ***τῆς Γερουσίας τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος***, προεδρεύων 32 προεστώτων καὶ καπετάνων τοῦ Βλοχοῦ καὶ τοῦ Βραχωρίου, τοῦ Ζυγοῦ, τοῦ Ξηρομέρου, τοῦ Σουλίου, τοῦ Βάλτου, τοῦ Ἀποκούρου, τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Μεσολογγίου, τῇ δὲ 15 Νοεμβρίου ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισε τὴν ***νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος ἢ ὀργανισμὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου, Γερουσίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος***, προεδρεύων 70 καὶ ἑνὸς καπετάνων καὶ προεστώτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐν οἷς ἦσαν καὶ τρεῖς ἀρχιερεῖς, ὁ Ταλαντίου, ὁ Βουδουνίτσης καὶ ὁ Λοιδωρικίου. Ἐν τοῖς ὀργανισμοῖς αὐτοῖς οὐδεμία ἐγένετο μνεία περὶ Ὑψηλάντου· ὥστε ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ πράγματι κατελύθη ἐν τῇ Στερεᾷ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθέντες καὶ οἱ προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου, μεθ' ὧν ὁ Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ Νέγρης ἦσαν εἰς ἀδιάκοπον συνεννόησιν, προέβησαν θαρραλεώτεροι εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν. Οὗτος ἀπαυδήσας ἐκ τῶν ἀγόνων πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους διαπραγματεύσεων ἐξεκάλεσε τὴν διένεξιν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἔθνους καὶ ἐξέδωκεν ἐν ἀρχῇ Ὀκτωβρίου προκήρυξιν πρὸς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἵνα πέμψωσι τοὺς πληρεξουσίους αὐτῶν. Οἱ πληρεξούσιοι ὅμως οὗτοι ἐξελέχθησαν παραδόξως. Ἐν τῇ Στερεᾷ δὲν ἐνηργήθη ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν συνελεύσεων αἵτινες ἐψήφισαν τὴν Γερουσίαν τῆς δυτικῆς καὶ τὴν Νομικὴν διάταξιν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος· ὅ ἐστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν. Ἐν Πελοποννήσῳ διεπράχθη μὲν προσχήματι ἐκλογῆς κατ' ἐπαρχίας ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν προεστώτων δὲν προεχειρίσθησαν ἐγένοντο ἔπειτα δεκτοὶ ἄνευ ἐκλογῆς. Οἱ δὲ πληρεξούσιοι τῶν νήσων προσῆλθον μὲν εὐμενῶς πρὸς τὸν Ὑψηλάντην διακείμενοι μετ' ὀλίγον ὅμως μετέβαλον καὶ οὗτοι γνώμην, ὄχι μόνον ἀκούοντες τὰ αἴσχιστα κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἀλλὰ καὶ διότι ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία διὰ τοῦ

Ὁ φέρων τὸ παρὸν κύριος Παναγιώτης Ὀρφανὸς ὑπασπιστὴς ἡμῶν, στέλλεται αὐτοῦ εἰς Κόρινθον, διὰ νὰ βάλῃ εἰς τάξιν μετὰ τοῦ προαποσταλέντος Βύζα τὰς ζωοτροφίας τῶν εἰς τὰ Δερβένια στρατευμάτων, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν σύναξιν τῶν [illegible] τῶν δημοσίων χρημάτων. ὅθεν καὶ ἔφοροι καὶ πάντες οἱ κάτοικοι χρεωστοῦν νὰ τοῦ ὑποτάσσωνται, καὶ νὰ ἐκτελοῦν μὲ εὐπείθειαν τὰς παραγγελίας του, διὰ τὸ κοινὸν συμφέρον καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος.

Τῇ 11 Ἰουλίου 1821 [illegible]

Δημήτριος Ὑψηλάντης
Πληρεξούσιος

ΕΝ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΗ

(Μέγεθος φυσικόν)

(Στ' α' 36)

(Περὶ τὸν φοίνικα τῆς σφραγῖδος αἱ λέξεις: ***Σφραγὶς τοῦ Πληρεξουσίου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου*****).**

ἄρθρου κ΄ τοῦ κεφαλαίου κγ΄ τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς ἐψήφισεν ὅτι «ἀναλαμβάνει τὰς ἀποζημιώσεις τῶν ἄχρι τοῦδε σημαντικῶν ἐξόδων τῶν νήσων». Ὡμιλήσαμεν πάλιν περὶ πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τῳόντι οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου πρὸ πάντων διωργάνωσαν τὴν Γερουσίαν αὐτῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἔπειτα δὲ διώρισαν καὶ αὐτοὶ οἴκοθεν τοὺς εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἀντιπροσώπους τῆς χερσονήσου. Τούτων δὲ γενομένων, ἐψηφίσθη ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ 1 Ἰανουαρίου 1822, ὑπὸ τῶν παραστατῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς ἐθνικὴν συνέλευσιν, συνηγμένων καὶ προεδρευομένων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, *τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος*.

Δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει περὶ τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν οὔτε τούτου τοῦ πολιτεύματος οὔτε τῶν τροπολογιῶν ὅσας ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸ ἡ ἐν Ἄστρει συγκροτηθεῖσα δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις κατὰ μῆνα μεσοῦντα Ἀπρίλιον τοῦ 1823. Τὰ πολιτεύματα ταῦτα οὐδέποτε σπουδαίως ἐφηρμόσθησαν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφαρμοσθῶσι πράγματι. Ὁ διερχόμενος αὐτὰ ἐπιμελῶς νομίζει μάλιστα ὅτι ἐξ ἀρχῆς συνετάχθησαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μὴ ἐκτελεσθῶσι ποτέ. Εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πρώτου ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ, συνετέλεσεν ὁ ἰταλὸς Βικέντιος Γαλίνας, εἰς ὃν τούτου ἕνεκα ἐπετράπη νὰ λάβῃ καὶ τὸ νομισματόσημον τὸ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως ψηφισθὲν διὰ τοῦ ἀπὸ 5 Μαρτίου 1822 νόμου. Ἀλλ᾽ ὁ Γαλίνας δὲν ἠσχολήθη εἰμὴ περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ ἔργου διασκευὴν καὶ περί τινας ἀδιαφόρους λεπτομερείας, αἱ δὲ οὐσιώδεις διατάξεις ὑπηγορεύθησαν ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ Νέγρη καὶ τῶν προεστώτων, ἰδίως τῶν ἐν Πελοποννήσῳ προεστώτων. Οἱ τῆς Στερεᾶς ὀλίγον πάντοτε ἐπενήργησαν εἰς τὰ γενικὰ τῆς Ἑλλάδας πράγματα, οἱ δὲ τῶν νήσων ὁπωσοῦν βραδέως, τῷ 1824· ὅθεν πρωταγωνισταὶ τῆς τῶν πολιτευμάτων ρυθμίσεως καὶ τοῦ τρόπου καθ᾽ ὃν ἐξετελέσθησαν κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη ἐγένοντο οἱ τῆς Πελοποννήσου προύχοντες, οἵτινες, συνειδότες ὅτι δὲν δύνανται νὰ κυβερνήσωσι τὴν ὅλην Ἑλλάδα, ἠθέλησαν τοὐλάχιστον νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἑαυτοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ πράττωσιν ὅ,τι ἂν βούλωνται ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ.

Ὅτι δὲ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἦτο ἀνεπιτήδειον νὰ παραγάγῃ κυβέρνησιν ὁπωσοῦν ἀξίαν τοῦ ὀνόματος τούτου, καθίσταται πρόδηλον ἅμα ρίψῃ τις ἓν βλέμμα ἐπ᾽ αὐτοῦ. Κατὰ τὴν § κ΄ τὸ *Ἐκτελεστικὸν* σύγκειται ἐκ 5 μελῶν καὶ κατὰ τὴν § κδ΄ ἡ διάρκεια αὐτοῦ εἶναι ἐνιαύσιος· ὅ ἐστιν οὔτε ἑνότης ἐνεργείας ἐπετράπη εἰς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν οὔτε χρόνος ἀποχρῶν. Ὡσὰν δὲ μὴ ἤρκει τοῦτο, ἡ § ρα΄ ἐκύρου τὴν ὕπαρξιν τῶν Γερουσιῶν καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ πάσης κατὰ μέρος κεντρικῆς τῆς Ἑλλάδος διοικήσεως ὀργανωθείσης πρὸ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους συνελεύσεως· καὶ προσέθετε μὲν ὅτι αἱ Γερουσίαι καὶ τὰ τοιαῦτα ὑπόκεινται ἐξ ἴσου ἐντελῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς διοικήσεως ἀλλά, ἐπειδὴ οἱ ὀργανισμοὶ τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων διοικήσεων ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ὅλης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀναγκαίως ἔμελλε νὰ κορυφωθῇ ἐκ τούτου ἡ πολυαρχία καὶ ἀναρχία. Κατὰ τὴν ιγ΄ § τοῦ τμήματος Β΄ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Ἀρείου Πάγου δὲν ἠδύνατο ἡ ἐθνικὴ βουλὴ (καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἄρα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία) νὰ εἰσάγῃ στρατεύματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν χέρσον Ἑλλάδα, ἂν δὲν συγκατετίθετο εἰς τοῦτο ὁ Ἄρειος Πάγος· τἀνάπαλιν ὅμως ὁ Ἄρειος Πάγος ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ πανταχόθεν στρατεύματα τόσον ἔνδοθεν ὅσον καὶ ἔξωθεν τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ ἐθνικὴ βουλὴ ὤφειλε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τοῦτο ἅμα προβληθὲν εἰς αὐτήν. Κατὰ τὴν § γ΄ τοῦ τμήματος Δ΄ τοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ὁ Ἄρειος Πάγος ἠδύνατο νὰ ἀντιτείνῃ

πρὸς τὴν ἐθνικὴν βουλὴν περὶ τῆς ποσότητος τῶν δοσιμάτων καὶ περὶ τῆς διανομῆς αὐτῶν. Ἀνάλογον δὲ διάταξιν περιεῖχε καὶ ἡ ιδ´ § τοῦ κεφαλαίου Γ´ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τὸ δὲ πρακτικώτερον καὶ σπουδαιότερον πάντων, τὸ κεφάλαιον Δ´ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ἀφήρει ἀπὸ τοῦ ἐκτελεστικοῦ πᾶσαν περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἐξουσίαν, ὁρίζον ὅτι ἡ Γερουσία μετὰ τῶν στρατηγῶν καὶ καπετάνων τῆς Πελοποννήσου ἐκλέγουσιν ἕνα ἀρχιστράτηγον καὶ ὅτι οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ καπετάνοι ὑπόκεινται εἰς τὰς διαταγὰς τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Ἡ ἐκ τούτων πάντων προελθοῦσα δεινὴ σύγχυσις ἀνωμολογήθη ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 30 Μαρτίου 1823 ψηφίσματος τῆς ἐν Ἄστρει ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἔχοντος ἐπὶ λέξεως ὡς ἑξῆς· «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὴν ὕπαρξιν τῶν μερικῶν ὑπαλλήλων διοικήσεων, οἷον Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου κλπ., ἐπιβλαβῆ διὰ τὸ μέγα προερχόμενον ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς δημοσίου οἰκονομίας καὶ θεωρήσασα πρόσφορον τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτῶν ἐψηφίσατο τάδε· Ὅλαι αἱ μερικαὶ διοικήσεις τῶν τμημάτων τῆς ἐπικρατείας νὰ καταλυθῶσιν εἰς τὸ ἑξῆς καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν διοίκησιν νὰ ἐξαρτῶνται οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος». Ἀλλ᾽ ἂν κατὰ τοῦτο ἐσωφρόνησεν ἡ ἐν Ἄστρει συνέλευσις παρήγαγεν ἀφ᾽ ἑτέρου εἰς μέσον νέαν ἀφορμὴν διοικητικῆς παραλυσίας. Κατὰ τὰς §§ κϛ´ καὶ νε´ τοῦ ὑπ᾽ αὐτῆς τροπολογηθέντος πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου τὸ *Ἐκτελεστικὸν* εἶχεν, ὅπως καὶ πρότερον, τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τῇ 13 Ἀπριλίου 1823 ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἐκείνης τὸ ἀκόλουθον παράδοξον ἔγγραφον· «Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις θεωρήσασα τὰς §§ κϛ´ καὶ νε´ τοῦ σήμερον ἐπικυρωθέντος νόμου τῆς Ἐπιδαύρου· θεωρήσασα ἁρμόδιον μὲν τοιουτοτρόπως νὰ ἐμπεριέχωνται αὐτοὶ εἰς τὸν νόμον, ἀναγκαῖον ὅμως καὶ τὰ δύο σώματα τῆς διοικήσεως ἐξ ἴσου νὰ μετέχωσι τοῦ δικαιώματος τῶν εἰρημένων §§, ἀποφασίζει· § α´ Εἰς τὸ διάστημα τῆς Β´ περιόδου τῆς διοικήσεως ὅλοι οἱ ἔπαρχοι τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐκλέγωνται ἀπὸ τὰ δύο σώματα, Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικόν. § β´ Νὰ μὴ ἀποβάλλεται κανένας τῶν ἐπάρχων εἰμὴ συναινέσει τῶν δύο εἰρημένων σωμάτων. § γ´ Τόσον ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς ὅσον ἡ ἀποβολὴ τῶν ἐπάρχων προβάλλονται ἑκατέρωθεν, πάντοτε ὅμως ἐγγράφως. § δ´ Τὸ παρὸν *μυστικὸν* ἔγγραφον τῆς συνελεύσεως θέλει διατηρηθῆ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ βουλευτικοῦ σώματος καὶ θέλει ἐνεργηθῆ μὲ ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν, ***δὲν θέλει ὅμως καταχωρισθῆ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως***». Εἶναι περιττὸν νὰ μακρηγορήσωμεν περὶ τῆς διατάξεως ταύτης. Ὑπάρχουσι δημόσιοι λειτουργοὶ οἵτινες ἠμποροῦν εὐλόγως νὰ διορίζωνται τῇ συμπράξει τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, οἷον οἱ ἀνώτεροι δικασταί. Ἀλλ᾽ οὐδέποτε ἀφῃρέθη ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν τὸ δικαίωμα τοῦ διορίζειν καὶ παύειν τοὺς καθαρῶς διοικητικοὺς λειτουργούς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ συνέλευσις ἐκείνη ὡσανεὶ ἐρυθριῶσα ἐπὶ τῇ διατάξει ταύτῃ ἀπεφήνατο ὅτι θέλει μείνει μυστικὴ καὶ δὲν θέλει καταχωρισθῆ εἰς τὰ πρακτικά. Ἐν τούτοις ἡ μὲν διάταξις αὕτη ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν μετέπειτα πολιτευμάτων ἐπανελήφθη οἱ δὲ ὑπαγορεύσαντες αὐτὴν προεστῶτες ἐξέλιπον, αἱ ἕξεις ὅμως καὶ αἱ παραδόσεις τοσοῦτο διετηρήθησαν ὥστε μέχρι τῆς σήμερον οἱ βουλευταὶ ἐπεμβαίνουσιν ἀπροκαλύπτως εἰς τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δίκαια καὶ καθήκοντα. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τοῦτο οὐδεμίαν πραγματικὴν ἐποιήσαμεν ἐν διαστήματι ἐτῶν ἑξήκοντα πρόοδον ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ἕτερά τινα. Τὸ σύνταγμα δὲν ὁρίζει πλέον ὅτι ἡ ἐκτελεστικὴ ἀρχή, ὅ ἐστι τὸ ὑπουργεῖον, εἶναι ἐνιαύσιος· καὶ ὅμως πράγματι τὰ ὑπουργεῖα ἀπέβησαν συνήθως ἐνιαύσια, ὡς πάλαι τὰ ἐκτελεστικά. Τὸ σύνταγμα δὲν ὁρίζει πλέον ὅτι ἡ βουλὴ εἶναι ἐνιαύσιος· ἀπ᾽ ἐναντίας παρατείνει τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς ἐπὶ τετραετίαν, παρε-

κτὸς τῆς ὅλως ἐκτάκτου περιστάσεως τῆς διαλύσεως· ἡμεῖς δὲ μεταβαλόντες τὴν ἐξαίρεσιν εἰς κανόνα κατεστήσαμεν καὶ τὴν βουλὴν πολλάκις ἐνιαύσιον, ὡς τὸ πάλαι βουλευτικόν [1]. Καθ' ἓν μόνον ἐβελτιώθημεν, ὅτι ἔχομεν τὴν συνείδησιν τῶν τοιούτων ἀτοπημάτων ἣν δὲν εἶχον οἱ πατέρες ἡμῶν. Ὅθεν τὰ ἀτοπήματα ταῦτα δὲν ἀναγράφονται πλέον ἐν τοῖς πολιτεύμασιν, ἀπό τινος δὲ χρόνου ἡ κοινὴ γνώμη ἤρχισε σπουδαίως νὰ μεριμνᾷ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ κατορθωθῇ ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ ἐν τοῖς πράγμασι. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σφόδρα πολύπλοκον καὶ δύσλυτον· μόνος δὲ ὁ χρόνος καὶ ἡ συμπάρεδρος αὐτοῦ πεῖρα θέλουσι βοηθήσει ἡμᾶς εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἀσφαλέστερον ἢ αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρόχειροι συνταγαὶ ἃς ἄνδρες ἄλλως ἀξιότιμοι ἠμποροῦν νὰ γράφωσιν ὁπωσοῦν αὐτογνωμόνως ἐν τοῖς ταμείοις αὐτῶν. Τοὐλάχιστον ὁ χρόνος καὶ ἡ πεῖρα ἐδίδαξαν ἡμᾶς ἤδη σπουδαῖόν τι ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐπὶ μακρὸν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἡ δοξασία ὅτι πρωταίτιοι τῆς πλημμελοῦς τῶν πραγμάτων διαχειρίσεως εἶναι οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοί. Ἀλλὰ σήμερον ἐπείσθημεν, ὑποθέτω, ὅτι τοῦτο εἶναι ὑπεκφυγὴ τοῦ ζητήματος καὶ οὐχὶ λύσις. Ἐν διαστήματι ἐτῶν 40 δύο μὲν κατελύσαμεν ὑπερτάτους ἄρχοντας, δύο δ' ἐψηφίσαμεν συντάγματα, τὰ δὲ πράγματα πολὺ δὲν ἐβελτιώθησαν. Ἐντεῦθεν, ἐὰν δὲν θέλωμεν ν' ἀμβλυωπῶμεν πρὸς τὸ φῶς τῆς μεμαρτυρημένης ἀληθείας, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν κοινοβουλευτικῇ πολιτείᾳ σωφρόνως ὠργανωμένῃ οἱ ὑπέρτατοι ἄρχοντες καὶ οἱ ὑπέρτατοι θεσμοὶ δὲν ἐνεργοῦσιν εἰμὴ ὅπως τὸ ἔθνος θέλει νὰ ἐνεργήσωσιν. Οἴκοθεν οὔτε ἀπολύτως ἀγαθοὶ εἶναι οὔτε πονηροὶ ἀπολύτως, ἀλλ' ὥσπερ τὰ κάτοπτρα ἀπεικονίζουσι τὰ δρῶντα πρόσωπα καὶ τὰ συμβαίνοντα πράγματα. Ἐὰν τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα χωλαίνωσι, δὲν πταίουσι τὰ κάτοπτρα· μάτην δὲ ἠθέλομεν ἐξακολουθεῖ νὰ θραύωμεν αὐτὰ προμηθευόμενοι νέα, διότι καὶ τὰ νέα τὰς αὐτὰς θέλουσι παραστήσει εἰκόνας.

Ἀλλὰ τῷ 1822 ἡ πολυαρχία, ἡ προσωρινότης τῶν ἀρχῶν καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν σύγκρουσις ἦσαν νενομοθετημέναι καὶ ὡς ἐκ τούτου κατέστη ἀδύνατος ἡ συγκρότησις σπουδαίας κυβερνήσεως. Οἱ μᾶλλον φιλότιμοι ἄνδρες τοῦ ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ, βλέποντες ὅτι οὐδὲν ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτῶν πράττουσι, προετίμησαν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης· ἰδίως ὁ πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Μαυροκορδᾶτος καὶ ὁ τοῦ Βουλευτικοῦ πρόεδρος Ὑψηλάντης, οἵτινες συνετέλεσαν τότε εἰς τὴν σωτηρίαν ὁ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ὁ δὲ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ Δράμαλη, ἐνῷ οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων αὐτῶν ἔφευγον ἐξ Ἄργους προτροπάδην. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ κινδύνου συνεκροτήθη ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ ἐτελειώθη κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα τὸ πολίτευμα, τὸ νέον ***Ἐκτελεστικὸν*** ἐδιχονόησεν ἀμέσως πρὸς τὸ νέον ***Βουλευτικόν***, ἑκάτερον ἐκήρυξε τὸ ἕτερον παράνομον καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 τὸ ***Ἐκτελεστικὸν*** ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ διὰ τῆς βίας τὸ ***Βουλευτικόν***. Τότε τὸ ***Βουλευτικὸν*** κατέφυγεν εἰς Ἑρμιόνην, καί, καθαιρέσαν ἐκεῖθεν τὸ ***Ἐκτελεστικόν***, προεχειρίσατο ἕτερον. Ἐντεῦθεν δ' ἐξερράγη ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, ὅστις ἠκολούθησε μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 1824, ὅτε κατίσχυσεν ὁριστικῶς τὸ ἐν Ἑρμιόνῃ προχειρισθὲν ***Ἐκτελεστικόν***. Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ἐπανελήφθη ὁ ἐμφύλιος ἀγών. Οἱ συντελέσαντες εἰς τὸν θρίαμβον τῆς νέας κυβερνήσεως προεστῶτες τῆς Πελοποννήσου εὗρον ὅτι αὕτη ἴσχυσε πλέον τοῦ παρ' αὐτῶν νομιζομένου δέοντος. Καὶ κατίσχυσε μὲν πάλιν

---

[1] Τὴν πάλαι δηλονότι ἐν Ἀθήναις «βουλὴν τῶν τετρακοσίων ἢ πεντακοσίων» τὴν ἐκλεγομένην (κληρουμένην) κατ' ἐνιαυτόν.

τὸ *Ἐκτελεστικόν*, ἰδίως διὰ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τὰ ὁποῖα εἰσήγαγεν εἰς Πελοπόννησον καὶ διὰ τῶν 300.000 λιρῶν τὰς ὁποίας ἐκ τοῦ πρώτου ἀγγλικοῦ δανείου εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καταναλῶσαν πολλοὺς ἐκ τῶν πόρων τούτων εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐκείνους περισπασμοὺς δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ τῷ 1825 εἰς τὸν κατὰ πρῶτον τότε ἐπισκήψαντα τακτικὸν τῆς Αἰγύπτου στρατόν. Ὅλη σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος κατεπατήθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τούτου, παρεκτὸς τῆς Μάνης καὶ τοῦ Ναυπλίου. Εἰς τὴν Στερεὰν δὲν ἀνθίστατο εἰμὴ τὸ ἡρωικὸν Μεσολόγγιον. Ἡ λεγομένη κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, καίτοι λαβοῦσα τῷ 1825 τὸ δεύτερον δάνειον εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν· ὥστε εὐτύχημα βεβαίως ἐνόμισεν ὅτι ἐπέστη ἐν τῷ μεταξὺ ἡ διετὴς προθεσμία ἣν ἡ ἐν Ἄστρει συνέλευσις εἶχε προσδιορίσει πρὸς συγκρότησιν νέας τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατέφυγε λοιπὸν τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1825 εἰς τὴν φαντασιώδη ταύτην πανάκειαν, τῇ δὲ 12 Ἰανουαρίου 1826 ἐπανέλαβε τὴν περὶ τούτου διακήρυξιν αὐτῆς προσδιορίσασα τὰ Μέγαρα ὡς τόπον ὅπου ἔδει νὰ προσέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι τῶν ἐπαρχιῶν. Καὶ συνῆλθον τῳόντι οἱ πληρεξούσιοι κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον οὐχὶ εἰς Μέγαρα ἀλλ' εἰς Ἐπίδαυρον. Μόλις ὅμως ἀρχίσαντες τὰς ἐργασίας αὐτῶν, καὶ ἐπῆλθον εἰδήσεις ὀλέθριαι περὶ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, ὃν διέτρεχε τὸ Μεσολόγγιον. Ὅθεν ὑπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ἀμηχανίας πιεζόμενοι ἐνόησαν ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσωσι συζητοῦντες καὶ ἀνέβαλον τῇ 12 Ἀπριλίου τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἐξέδωκαν δὲ αὐθημερὸν δύο ψηφίσματα, ἐξ ὧν διὰ μὲν τοῦ ἑνός, πεισθέντες τελευταῖον «ὅτι ὁ ἐπαπειλούμενος κίνδυνος ἀπαιτεῖ νὰ κινῶνται τὰ πράγματα μὲ τὴν πλέον δυνατὴν ταχύτητα καὶ δραστηριότητα καὶ ὅτι ἡ ταχύτης καὶ ἡ δραστηριότης ἀπαιτεῖ τὴν συγκέντρωσιν τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας εἰς ὀλίγα ἄτομα», ἐνεπιστεύθησαν προσωρινῶς τὴν ὁλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰς ἑνδεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *διοικητικὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος*· διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου διώρισαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως* συγκειμένην ἐκ 13 μελῶν καὶ ἐπιτετραμμένην δυνάμει τρίτου μυστικοῦ ψηφίσματος «νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγγλικοῦ πρέσβεως κυρίου Κάνιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας συμβιβασμὸν μὲ τὸν πλέον ἐπωφελῆ τρόπον διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος καὶ ἀνταξίως τῶν μεγάλων του θυσιῶν».

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Ἡ νέα *διοικητικὴ ἐπιτροπή*, ὅσον δικτατωρικὴν ἐξουσίαν καὶ ἂν περιεβλήθη, οὐδὲν σχεδὸν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ λόγου ἄξιον, διότι καιρὸν πλέον δὲν εἶχε νὰ πράξῃ τι. Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε πέσει ἀπὸ τῆς 10 Ἀπριλίου. Ἡ νέα κυβέρνησις εἰσελθοῦσα εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς τούτου δὲν εὗρεν ἐν τῷ ταμείῳ εἰμὴ 16 γρόσια· ὁ ἐστιν, ἡ προηγουμένη κυβέρνησις εἶχεν ἐντὸς ἔτους δαπανήσει, τὸ πλεῖστον ἐπὶ ματαίῳ, 53.000.000 γροσίων, κατὰ τὴν μετ' ὀλίγον παρατεθησομένην ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ 1826, ἤτοι περὶ τὰ 29 δραχμῶν ἑκατομμύρια. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατείχοντο ὑπὸ Σουλιωτῶν καὶ Ρουμελιωτῶν, ἡ δὲ κυβέρνησις, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἐπ' αὐτῶν ἐξουσίαν, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ἐν τῷ λιμένι θαλασσόπυργον. Ἐν Κορινθίᾳ οἱ προύχοντες ἀντεμάχοντο περὶ κορινθιακῆς σταφίδος· οἱ Σπετσιῶται κατέφυγον εἰς Ὕδραν καὶ οἱ Ὑδραῖοι ἐβουλεύοντο ἂν δὲν πρέπει νὰ πέμψωσι τὰ γυναικόπαιδα εἰς

Κύθηρα. Ἂν ἡ ἐπανάστασις ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον μέχρι τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως, τοῦτο ὀφείλεται οὐχὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς βουλευτὰς ἀλλ' ὡς πάντοτε εἰς τὴν αὐταπάρνησιν κατ' ἰδίαν τινῶν ἀνδρῶν καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ βοηθήματα. Αἱ δὲ καθεστηκυῖαι ἀρχαὶ εἰς μάτην ἠγωνίζοντο νὰ πράξωσί τι. ***Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως*** συνεκάλεσε κατὰ τὰ προαποφασισθέντα τοὺς πληρεξουσίους εἰς Πόρον τῇ 2 Αὐγούστου καὶ μὴ προσελθόντας προσεκάλεσεν αὐτοὺς τὸ δεύτερον τῇ 21 Σεπτεμβρίου· ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεῖσα πάλιν συνεκάλεσεν αὐτοὺς τῇ 1 Νοεμβρίου εἰς Αἴγιναν. Τῇ 6 Νοεμβρίου ἀπηύθυνεν ὁμοίαν πρόσκλησιν καὶ ἡ ***Διοικητικὴ ἐπιτροπή***, ὅτε μετέβη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, ἐξελθοῦσα τοῦ δεσμωτηρίου ἐν ᾧ διέτριψεν ἐπὶ ἓξ μῆνας, ἤτοι τοῦ ἐν Ναυπλίῳ θαλασσοπύργου. Ἐπανέλαβε δὲ τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς ἐξ Αἰγίνης τῇ 28 Δεκεμβρίου. Καὶ τῇ 2 Ἰανουαρίου 1827 τετάρτην ἐξέδοτο προκήρυξιν ἡ ***ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως***. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἐπὶ 5 ὅλους μῆνας αἱ ἐπανειλημμέναι αὗται προκηρύξεις. Ἂν ἱκανοὶ πληρεξούσιοι εἶχον συνέλθει εἰς Αἴγιναν, ἕτεροι οὐδὲν ἧττον πολυάριθμοι ἤθελον νὰ συνεδρεύσωσιν εἰς Ἑρμιόνην. Εἰς τὰς προηγουμένας ἀφορμὰς τῶν διχονοιῶν προσετέθησαν τότε αἱ διαιρέσεις αἱ προκύψασαι ἐκ τῶν τριῶν σχηματισθέντων ἐξωτερικῶν κομμάτων, τοῦ ρωσικοῦ, τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ γαλλικοῦ. Τὰ δύο πρῶτα ἦσαν ὁμολογουμένως ἰσχυρότερα τοῦ τελευταίου ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα ἰσόπαλα. Ἐπὶ τέλους ὅμως συνεβιβάσθησαν δι' ἀμοιβαίων τινῶν παραχωρήσεων αἱ δύο μεγαλύτεραι μερίδες, ἃς παρηκολούθησε καὶ ἡ τρίτη. Συμφωνήσασαι δὲ ν' ἀναγορεύσωσι Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ἀρχιστράτηγον δὲ καὶ στόλαρχον τοὺς ἄγγλους Ριχάρδον Τζώρτζ καὶ λόρδον Κόχραν, συνῆλθον περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1827 ἐξ Ἑρμιόνης καὶ Αἰγίνης εἰς Τροιζῆνα καὶ ἀπήρτισαν αὐτόθι τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἥτις συνεδριάσασα μέχρι τῆς 7 Μαΐου ἐψήφισε τὸ πολίτευμα κατὰ τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ διαχειρισθῇ τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ὁ νέος Κυβερνήτης.

Τὸ πολίτευμα τοῦτο ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως εὐπρεπέστερον ὅλων τῶν προηγουμένων, συνεπύκνωσεν εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἑνὸς πᾶσαν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὸν διορισμὸν ὅλων τῶν ἀρχῶν καὶ τὴν κίνησιν τῶν κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, ὥρισε δὲ τὴν προθεσμίαν τῆς ἐξουσίας ταύτης εἰς ἑπταετίαν. Συγχρόνως ἐξέτεινε τὴν διάρκειαν τοῦ βουλευτικοῦ σώματος εἰς τριετίαν καὶ καθιέρωσε τὴν δημοσιότητα τῶν συνεδριάσεων αὐτοῦ, ἐνῷ πρότερον αὗται ἐγίνοντο μυστικαί. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προῆλθε καλοκαγαθίας ὥστε ἀνεκήρυξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου πολιτεύματος ἀνεύθυνον καὶ ἀπαραβίαστον. Οἱ μὲν ποθοῦντες τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου ἐψήφισαν ταῦτα πάντα, διότι ἤξευρον ὅτι ὁ Κυβερνήτης δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἀρχήν, ἐὰν αὕτη καθυπεβάλλετο εἰς τὰ ἀναρχικὰ πολιτεύματα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τοῦ Ἄστρους· μετ' ὀλίγον μάλιστα ἡ πεῖρα ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲ διὰ τοῦ ἐν Τροιζῆνι ψηφισθέντος πολιτεύματος ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ κυβερνηθῇ ἡ Ἑλλάς. Οἱ δὲ ἀναγκασθέντες νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ συνήνεσαν εἰς τὴν ὁλοσχερῆ ἀνατροπὴν τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς προτέρων διατάξεων, διότι ἔβλεπον ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη, ἐσωτερική τε καὶ ἐξωτερική, ἀπῄτει τοῦτο ἀπαραιτήτως. Ὅτι ὅμως ἡ πλειονοψηφία τοὐλάχιστον δὲν ἐσυνετίσθη ἐκ τῶν ἐσχάτων κινδύνων τῆς πατρίδος εἶναι δυστυχῶς βέβαιον. Οἱ κίνδυνοι ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξαν μεγάλοι, ὥστε πρὸ καιροῦ ἔπρεπε ν' ἀναδειχθῶσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι συνετώτεροι. Ἐνῷ δὲ κατὰ Μάιον τοῦ 1827 τὰ πράγματα εἶχον περιέλθει ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου πολιτεύματος ἀνεβλήθη μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀρχὴ ἐπετράπη εἰς τριμελῆ ***ἀντικυβερνητικὴν ἐπιτροπήν***, ἥτις ὤφειλε νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὸ ὑπὸ στοιχεῖον ις'

ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι κυβερνήσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἀρχηγία τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων ἀνετέθη εἰς ἀρχιστράτηγον καὶ στόλαρχον σχεδὸν ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὴν *Ἐπιτροπήν*, οἱ πλεῖστοι διορισμοὶ ἔδει νὰ γίνωνται συναινέσει τῆς βουλῆς, ἡ διάρκεια αὐτῆς περιωρίσθη εἰς ἔτος ἓν καὶ πολυειδῶς ἄλλως περιωρίσθη ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία. Ὡσὰν δὲ μὴ ἤρκουν ταῦτα πάντα, ἡ τριανδρία, εἰς ἣν ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἔλαχεν ὁ κλῆρος νὰ φέρῃ εἰς σωτήριον λιμένα ἀντὶ μέσον τοσούτων σκοπέλων καὶ τρικυμιῶν τὸ πανταχόθεν καταρρέον σκάφος τῆς πατρίδος, ἀπηρτίσθη ἐκ τῶν ἀπειροτέρων ἀνθρώπων συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν.

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψῶν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς (Arcaden) τοῦ Μονάχου)

Δι' ὅλης λοιπὸν τῆς ἐπαναστάσεως κυβέρνησιν πραγματικὴν οὐδέποτε ηὐτυχήσαμεν νὰ λάβωμεν. Τὰ προεκτεθέντα, ἡ κοινὴ παραλυσία, αἱ συγκρούσεις, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἐσχάτη ἀτονία καὶ ἔκλυσις μαρτυροῦσιν ἀποχρώντως περὶ τούτου. Ἀλλ' ἵνα λάβῃ ἡ παροῦσα γενεὰ ἀκριβεστέραν τινὰ ἔννοιαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεχειρίζοντο τότε ἰδίως οἱ χρηματικοὶ τοῦ ἔθνους πόροι, οἵτινες ἀπετέλουν, ἢ μᾶλλον ἔπρεπε ν' ἀποτελῶσι, τὰ νεῦρα τοῦ ἱερωτάτου τῶν πολέμων, θέλομεν συνοψίσει ἐνταῦθα τὴν ἔκθεσιν ἣν καθυπέβαλεν εἰς τὴν τρίτην ἐθνικὴν συνέλευσιν ἡ ***ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν Ἐπιτροπὴ*** τῇ 11 Ἀπριλίου 1827. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἥτις εἶχε συστηθῇ δυνάμει τοῦ ἀπὸ 13 Ἀπριλίου 1826 ψηφίσματος τῆς 3ης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως «πρὸς ἐπεξεργασίαν τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν τῶν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Α΄ περιόδου μέχρι τοῦ τέλους τῆς Γ΄ περιόδου», εἰργάσθη δὲ ἐπὶ τούτῳ ὁλόκληρον σχεδὸν ἔτος καὶ ἐξεπλήρωσε τὸ καθῆκον ἐν πάσῃ συνειδήσει, «μολονότι παρημελήθη καθ' ὅλα της ἀπὸ τὰ ἀνήκοντα μέρη», συνέκειτο ἐκ 5 μελῶν. Νομίζομεν δὲ δίκαιον νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν τούτων, διότι ἐξ ὅλων τῶν μνημείων τῶν χρόνων ἐκείνων οὐδὲν ἴσως ὑπάρχει διδακτικώτερον καὶ μετὰ πλείονος παρρησίας καταγγέλλον ἀληθείας αἵτινες ἔμελλον νὰ προκαλέσωσι τὴν ὀργὴν τῶν ἰσχυρῶν. Ἀπετέλεσαν λοιπὸν τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην ὁ Κ. Πολυάδης, ὁ Κ. Τασσίκας, ὁ Μ. Κ. Πάγκαλος, ὁ Χριστόδουλος Οἰκονομίδης, ὁ Ἀθανάσιος Σκανδαλίδης· καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως αὐτῶν ἐξάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

Τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἦσαν νενοθευμένα καὶ πλήρη ἀπὸ καταχρήσεις, πλαστοπαρ-

τίδας, ἐλλείψεις, λάθη καὶ ἀνωμαλίας». Τὰ ἔξοδα, ὅπως τοὐλάχιστον ἠδύναντο νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν οὕτως ἐχόντων βιβλίων, συνεποσώθησαν κατὰ μὲν τὴν Α΄ περίοδον εἰς 2.138.824 γρόσια, κατὰ δὲ τὴν Β΄ εἰς 14,933,069 καὶ 11· κατὰ δὲ τὴν Γ΄ περίοδον εἰς 53.044.894 καὶ 25. Ἐν ὅλοις γρόσια 70.116.787 καὶ 36. Ἐφάπαξ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι, ἐπειδή, κατὰ τὴν εἰς τὸ ἀπὸ 30 Ἰανουαρίου 1835 Β. Δ. προσαρτηθεῖσαν διατίμησιν, τὸ δίστηλον εἶχεν ἀξίαν Ἰανουαρίῳ μὲν 1822 γρόσια 7 καὶ 1/2, Σεπτεμβρίῳ δὲ 1826 γρόσια 13, ὁ μέσος ὅρος τῆς ἀξίας τοῦ διστήλου καθ' ὅλας τὰς τρεῖς περιόδους δύναται νὰ ὑπολο-

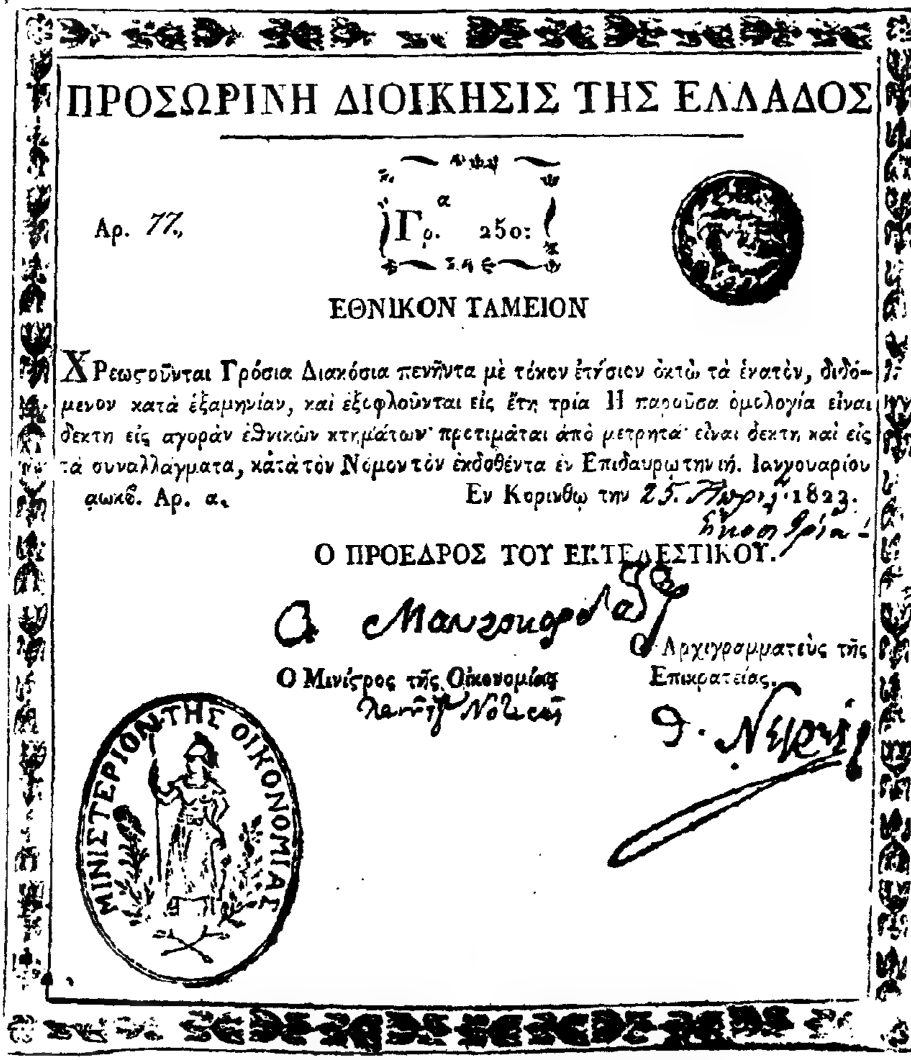
Ὁ Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν εὐλογῶν τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προσφωνῶν αὐτοὺς διὰ τοῦ **«Ἀναστήτω τὸ ἔθνος καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ»**
(Κατὰ παλαιὰν λαϊκὴν εἰκόνα)

γισθῇ εἰς γρόσια 10· ὥστε τὸ προπαρατεθὲν σύνολον τῶν ἐξόδων συνεποσοῦτο εἰς 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν. «Πόσα δὲ εἶναι ἀληθῶς τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τῆς Α΄, Β΄ καὶ Γ΄ περιόδου, τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκβῇ ἀπὸ κατάστρωσιν τοιαύτην τῶν ἐθνικῶν καταστίχων, τὰ ὁποῖα εἶναι τοιαῦτα ὡς νὰ μὴ εἶναι τελείως». Ἀλλ' ἐκ τῶν καταστίχων τούτων, ὅσον νενοθευμένα καὶ ἂν ἦσαν, ἀποκαλύπτεται ἀρκούντως ὅτι, ἐνῷ τὸ ταλαίπωρον ἔθνος ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ ὄν, κατέβαλλεν οὐδὲν ἧττον ἐκ τῶν ἐνόντων φόρους ἱκανοὺς καὶ ἀνελάμβανεν ἔτι μείζονας ὑποχρεώσεις, πλεῖσται ὅσαι τῶν θυσιῶν ἐκείνων εἰς πᾶν ἄλλο ἐχρησίμευον ἢ εἰς τὰς τοῦ πολέμου ἀνάγκας.

Κατὰ τὸν Α΄ Νόμον τῆς διοικήσεως τῆς Α΄ περιόδου ἐτυπώθησαν ἐθνικαὶ ὁμολογίαι 17.250 ἐκπροσωποῦσαι ἀξίαν γροσίων 5.000.000. Ἐκ τῶν ὁμολογιῶν τούτων ἐξεδόθησαν μὲν 3.688 γροσίων 1.471.000, εὑρέθησαν δὲ ἀνέκδοτοι μόνον 408 γροσίων 42.100· ὥστε ἔλειπον 13.154 ἀξίας γροσίων 3.486.900, «τὰς ὁποίας οἱ ἐκτελέσαντες τὰ χρέη τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας Α΄ καὶ Β΄ Περιόδου ὀφείλουσι νὰ ἐπιστρέψωσιν ἢ νὰ ἀσφαλίσωσι τὸ ἔθνος διὰ τὰς αὐτὰς ὁμολογίας». Ἐκ τῶν ἐθνικῶν προσόδων

ἀπ᾿ἀρχῆς τῆς Α΄ περιόδου μέχρι τέλους τῆς Γ΄ καθυστέρουν 4.471.354 καὶ 30· ἀλλ᾿ἐπειδὴ πολλῶν ἐπαρχιῶν αἱ πρόσοδοι δὲν ὑπῆρχον καταγεγραμμέναι εἰς τὰ ἐθνικὰ κατάστιχα ἀδύνατον ἦτο νὰ γνωσθῇ τίνες ἐκ τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων ἔμενον ὀφειλέται καὶ τίνος ἕκαστος ποσότητος. Ἐν τῷ καθημερινῷ τῆς Β΄ περιόδου ἀνεφέρετο ὅτι ἐπληρώθησαν εἰς διαφόρους γρόσια 399.098 καὶ 13 δι' ὅσα εἶχον δώσει οὗτοι πρότερον εἰς τὴν Διοίκησιν. Πότε ὅμως τὰ χρήματα ἐδόθησαν ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ ποῦ κατόπιν ἐδαπανήθησαν οὐδόλως ὑπῆρχε σεσημειωμένον ἐν τοῖς καταστίχοις. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ κατάστιχα πολλοὶ ἀνεφαίνοντο ὀφειλέται μεγάλων πρὸς τὸ Δημόσιον ποσοτήτων, ὁ γενικὸς γραμματεὺς καταστρώσας τῇ 10 Ὀκτωβρίου 1824 γενικὸν τῆς Β΄ περιόδου ἰσολογισμὸν «ἐπίστωσε τὰς παρτίδας αὐτῶν μὲ τὰ γρόσια ταῦτα καὶ ἐχρέωσε τὴν παρτίδα τῶν ἐξόδων ἢ τῶν προσόδων μὲ τὰ αὐτὰ γρόσια, καὶ οὕτω διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐξώφλησεν αὐτούς». Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα «εἰς ποῖα μέρη ἐδόθησαν ἢ ἐστάλησαν πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ μεγάλης ποσότητος γεννήματα, πολεμεφόδια, ἡ ξυλικὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὅσα ἠγοράσθησαν διὰ δημοσίων χρημάτων παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας» καὶ οὔτε βιβλία τῶν ἀποθηκῶν εὑρίσκοντο. «Εἰς τὰ κατάστιχα εὑρίσκονται καὶ παράνομοι πωλήσεις ἐθνικῶν κτημάτων καὶ **ἀνύπαρκτοι πληρωμαὶ αὐτῶν**, ὡς ἔπραξε κατὰ τοῦτο καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ΄ περιόδου εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα ἐθνικὰ κτήματα». Ἐν τῷ καθημερινῷ ἦσαν περασμένα εἰς χρέος τοῦ ταμείου γρόσια 485.318 καὶ 21. «Εἰς αὐτὰ δὲ τὰ γρόσια 485.318 καὶ 21 εἶναι προστεθειμένα καὶ ἄλλα γρόσια 485.318 καὶ 21, τὰ ὁποῖα εἶναι ποσότης διπλῆ». Ἠγοράσθησαν πράγματα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν πολεμικῶν πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ· μὴ χρησιμεύσαντα δὲ ἐπωλήθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου. Ἐν τούτοις ὁ μὲν ὑπουργὸς τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ΄ περιόδου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς τῶν πραγμάτων τούτων, ὁ δὲ ὑπουργὸς τοῦ πολέμου ἔλαβε τὴν τιμὴν τῆς πωλήσεως αὐτῶν· μόνος ὁ ἀρχικὸς τῶν πραγμάτων κύριος δὲν ἔλαβε μέχρι τέλους τίποτε. Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔτι σπουδαιότερα εἰ δυνατὸν γεγονότα. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμένα τὰ πολεμεφόδια ὅσα ἐστάλησαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῆς τῶν ἐθνικῶν δανείων· καὶ ὅμως ἡ ἀξία τῶν πολεμεφοδίων τούτων συνεποσοῦτο εἰς ἑκατομμύρια. Οὐδαμοῦ ὑπῆρχον σεσημειωμέναι αἱ λεῖαι οὐδὲ τὰ ἐκ τῶν λειῶν τούτων εἰσπραχθέντα ἐθνικὰ δικαιώματα. «Ἐκ δὲ τῶν συνεισφορῶν αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸ ἔθνος ἀπὸ τοὺς φιλέλληνας καὶ Ἕλληνας ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους τῆς Γ΄ περιόδου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἠμποροῦν νὰ ἀναβαίνουν εἰς μιλλιόνια γροσίων, δὲν εὑρίσκονται περασμέναι εἰς τὰ κατάστιχα εἰμὴ μόνον μερικαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων γροσίων· τὸ ἴδιον δὲ τρέχει καὶ εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς δοθέντας ἐράνους».

Μὴ δ' εἴπῃ τις ὅτι καλῶς ἄρα ποιοῦντες οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἐπέτρεπον πλειότερον κράτος εἰς τοιαῦτα **Ἐκτελεστικά**, διότι τὰ **Ἐκτελεστικὰ** οὐδὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν **Βουλευτικῶν**, ἐν τοῖς **Βουλευτικοῖς** δὲ παντοδύναμοι ἦσαν οἱ ἰσχυροὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἢ μήπως καὶ αὐταὶ αἱ ἐθνικαὶ συνελεύσεις ἐφρόντιζον νὰ ἐνεργήσωσί τι πρὸς θεραπείαν τῆς τοιαύτης ἀκολασίας καὶ ἀναρχίας; Ἡ ἐπὶ τῶν **Ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπὴ** προοιμιαζομένη εἰς τὴν πρὸς τὴν Γ΄ ἐθνικὴν συνέλευσιν ἔκθεσιν αὐτῆς ἔλεγεν· «Ὁ σκοπὸς τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ἡ ἐθνικὴ αὕτη συνέλευσις, εἰς τὸ νὰ ἐπεξεργασθῶσιν οἱ παρελθόντες λογαριασμοί, εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ πράγματα ἐκεῖνα ὅσα στερεώνουν ἀληθῶς τὰς ἐπικρατείας.... ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ καλῶς ὁ ἀνωτέρω σκοπὸς εἶναι χρεία καὶ νὰ δώσῃ ἡ σεβαστὴ ἐθνικὴ συνέλευσις ὄμμα προσεκτικὸν καὶ ὀξυδερκὲς εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γεννηθείσας ἐπεξεργασίας τῶν ἐθνικῶν τούτων λογαρια-

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Αρ. 77.

Γρ. 250:

ΕΘΝΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ

Χρεωστοῦνται Γρόσια Διακόσια πενῆντα μὲ τόκον ἐτήσιον ὀκτὼ τὰ ἑκατὸν, διδόμενον κατὰ ἑξαμηνίαν, καὶ ἐξοφλοῦνται εἰς ἔτη τρία. Η παροῦσα ὁμολογία εἶναι δεκτὴ εἰς ἀγορὰν ἐθνικῶν κτημάτων· προτιμᾶται ἀπὸ μετρητά· εἶναι δεκτὴ καὶ εἰς τὰ συναλλάγματα, κατὰ τὸν Νόμον τὸν ἐκδοθέντα ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν ιή. Ιανουαρίου αωκβ. Αρ. α.

Εν Κορίνθῳ την 25. Απριλ. 1823.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ.

Ο Μινίστρος τῆς Οἰκονομίας

Ο Αρχιγραμματεὺς τῆς Επικρατείας.

Θ. Νέγρης

ΜΙΝΙΣΤΕΡΙΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΓΡΟΣΙΩΝ 250 ΕΚ ΤΩΝ ΕΚΔΟΘΕΙΣΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ 1822 ΚΑΙ ΕΞΗΣ

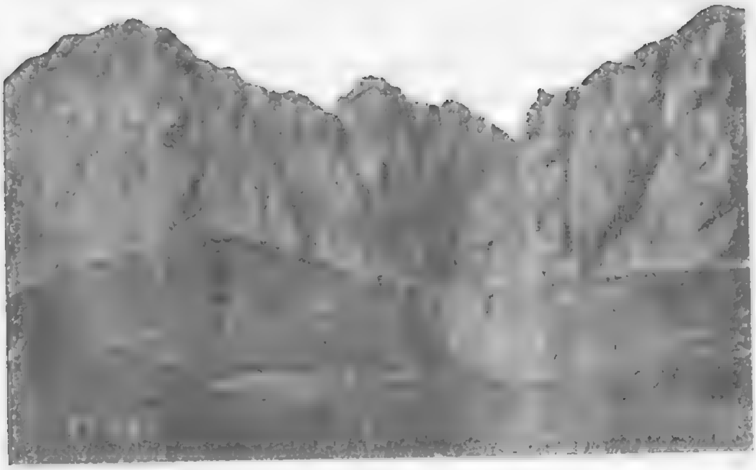
(Μέγεθος φυσικόν)

(Ἐξεδόθησαν γρ. 100, 250, 500 καὶ 1000. Ὑπογραφὴ ἰδιόχειρος εἶναι μόνον τοῦ Π. Νοταρᾶ, αἱ δὲ ἄλλαι στερεότυποι διὰ σφραγῖδος).

σμῶν, καὶ οὕτω διὰ τούτου νὰ δυνηθῇ νὰ γνωρίσῃ ὁπωσοῦν ἀρκετῶς τοὺς τρόπους διὰ τῶν ὁποίων τὸ ἔθνος πρέπει εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ἐμπιστεύεται τὰ δημόσια πράγματα». Λόγοι χρυσοῖ, εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις οὐδεμίαν φαίνεται δοῦσα προσοχήν. Οὐδεμίαν τοὐλάχιστον εὕρομεν ἀναφερομένην ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐνέργειαν, ἂν ὄχι ἄλλο, ἀποδοκιμασίαν τινὰ καὶ κατάκρισιν. Ἀντὶ δὲ τούτων πάντων ἐπὶ τοῦ πρωτοτύπου ὑπάρχει μόνον ἁπλῶς σεσημειωμένη ἡ λέξις ***ἀνεγνώσθη*** !

Ἡ σφραγὶς
τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας

Τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς
(Κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ Καιλνμπέργκερ, εὑρισκομένην ἐν τῷ Στρατιωτικῷ Ἀρχείῳ τοῦ Μονάχου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ο ΧΕΡΣΑΙΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Ἐὰν ἡ ἐπανάστασις περιέμενε νὰ χειραγωγηθῇ καὶ νὰ συντηρηθῇ ὑπὸ τοιούτων *Ἐκτελεστικῶν* καὶ τοιούτων *Βουλευτικῶν* καὶ τοιούτων ὑπουργείων τῆς οἰκονομίας, ἤθελε βεβαίως καταστραφῆ ἐξ ἀρχῆς. Κατωρθώθη δὲ νὰ εὐοδωθῇ ὁπωσδήποτε χάρις πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐνεργείας εὐαρίθμων τινῶν ἀνδρῶν, οἵτινες, ἂν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔσχε τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ νὰ δράξῃ κραταιῶς τὰς ἡνίας τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἠδυνήθησαν τοὐλάχιστον νὰ συμπυκνώσωσι μέχρι τινὸς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὰς δυνάμεις τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων καὶ ἀπέβησαν οἱ ἀληθεῖς τοῦ ἀγῶνος κυβερνῆται. Τοῦτο συνέβη ἐν Πελοποννήσῳ, τοῦτο ἐν ταῖς νήσοις, τοῦτο ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ τοῦτο περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν διαπραγματεύσεων.

Ὅτε κατὰ Μάρτιον τοῦ 1821 ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης ἐφαίνετο ὁ ἄνθρωπος ὁ προωρισμένος νὰ χειραγωγήσῃ τὰ τῆς χερσονήσου πράγματα. Προΐστατο χώρας καὶ φυλῆς αἵτινες οὐδέποτε ὑπέκυψαν ὁλοσχερῶς εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀείποτε σχεδὸν διετέλεσαν κατ' αὐτῆς στασιάζουσαι. Εἶχε λοιπὸν ὁρμητήριον ἀσφαλὲς καὶ στρατιὰν παρεσκευασμένην. Ἂν καθ' ἑαυτὸν δὲν ἦτο ἀνὴρ μάχιμος, εἶχεν ἀδελφὸν καὶ υἱοὺς ἀναδείξαντας περιφανεῖς πολεμικὰς ἀρετὰς ἐν τῷ ἀγῶνι. Καὶ ὅμως ἥρπασεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἀνὴρ ὅστις ἀνῆκε μὲν εἰς γενεὰν κλεφτῶν περιώνυμον, εἶχε συναγωνισθῆ μετὰ τοῦ Σταθᾶ περὶ Σκόπελον, εἶχε βουλευθῆ μετὰ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη περὶ

ἑλληνοτουρκικῆς τινος ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου, πράγματι ὅμως οὐδὲν εἶχε κατηρτισμένον ἐφόδιον ἵνα λάβῃ τηλικοῦτον ἀξίωμα. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἦλθε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 εἰς Μάνην ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ὅπου εἶχε διατελέσει εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ προαχθῇ μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ ταγματάρχου. Παρηκολούθησε δὲ ὡς μικρὸς ἔτι καπετάνος τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην εἰς τὴν κατὰ τῶν Καλαμῶν πρώτην ἐκστρατείαν, τὴν ἐπαγαγοῦσαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης τῇ 23 Μαρτίου. Ἀλλὰ τότε ἐχωρίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἀπῆλθε μετὰ 150 Μανιατῶν εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῆ ὑπὸ τῶν Δεληγιανναίων. Ὀλίγον μετὰ τοῦτον ἐνέβαλον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χερσονήσου ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι. Ἦτο δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 27 εἰς τὸ χωρίον Τετέμπεϋ, μεταξὺ Μεγαλοπόλεως καὶ Γόρτυνος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι τοῦ Φαναρίου καὶ ἄλλων τινῶν χωρίων ἐπήρχοντο ἵνα ἑνωθῶσι μετὰ τῶν τῆς Γόρτυνος καὶ μεταβῶσι πάντες ὁμοῦ εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς μόνος καὶ ἔπειτα τῇ συμπράξει τῶν ὁπλαρχηγῶν Καρυταίνης Πλαπουταίων ἐπεχείρησε τῇ 28 νὰ διακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τῶν Φαναριτῶν μετὰ τῶν Γορτυνίων· καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Φαναρῖται κατώρθωσαν νὰ περάσωσι καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἔπαθον ὅμως ζημίαν οὐ μικράν. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν καὶ τὰς δύο ἑπομένας ἡμέρας κατέφθασαν εἰς τοὺς ἡμετέρους βοήθειαι πολλαὶ ὑπὸ τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην, τοὺς Δεληγιανναίους, Κανέλλον καὶ Δημήτριον, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ ἄλλους, ὥστε συμποσωθέντες πάντες εἰς 6.000 ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει κλεισθέντας γορτυνίους καὶ φαναρίτας Τούρκους. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤρχισε τὸ ἀληθὲς ἱστορικὸν τοῦ Κολοκοτρώνη στάδιον.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἄγων τὸ 52 ἔτος τῆς ἡλικίας ἦτο τῳόντι πεπλασμένος ἵνα ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ὅπως αὕτη εἶχεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος. Τὸ εὐπαγὲς αὐτοῦ σῶμα, ἡ μεγάλη κεφαλή, ἡ μακρὰ κόμη, οἱ ἀετώδεις ὀφθαλμοί, τὸ εὐρὺ μέτωπον, ἡ βροντώδης φωνή, τὰ πάντα ἦσαν παρ' αὐτῷ ἐπιτήδεια νὰ καταπλήξωσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τοὺς ρωμαλέους τῆς χερσονήσου ὀρείτας. Ἀλλὰ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα προτερήματα δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἀπροσμάχητον δύναμιν ἣν ἐκτήσατο δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ψυχῶν. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀνὴρ μεγαλοφυής, εἶχεν ὅμως τοιαύτην καὶ τοσαύτην ὀρθότητα πνεύματος, εὐγλωττίαν, στρατηγικὴν δεξιότητα, πανουργίαν καὶ γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων οἷα καὶ ὅσα ἀπῃτοῦντο ἵνα ὑπαγάγῃ τοὺς Μωραΐτας τοῦ 1821 (¹). Ἂν ἡ Ἑλλὰς περιωρίζετο εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ Πελοπόννησος ἦτο χώρα ἠπειρωτική, ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε λάβει βεβαίως ἐν αὐτῇ ἣν τάξιν ἐν Σερβίᾳ ὁ Μιλόσης Ὀβρένοβιτζ. Ὅπως δὲ ἔχει ἡ Ἑλλάς, καὶ μάλιστα ὅπως εἶχε τῷ 1821, ὅτε οἱ χαρακτῆρες τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν νήσων ἦσαν πολὺ μᾶλλον ἰδιάζοντες ἢ τανῦν, οὔτε ἠδύνατο οὔτε ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ ἀνὴρ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος αὐτοῦ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ ἢ τῶν παραλίων τῆς χερσονήσου. Ἀλλὰ τὴν Πελοπόννησον ἐθεώρησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἴδιον πλάσμα καὶ κτῆμα (²). Ἐντεῦθεν δὲ οὔτε αὐτὸς ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα οὔτε ἄλλον ἀφῆκε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Κατ' ἀρχὰς συνετάχθη εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου· δὲν ἠξεύρομεν πῶς ἤθελε πολιτευθῆ, ἐὰν ὁ Ὑψηλάντης ἐπετύγχανεν· ἀποτυχόντος δὲ τούτου κατεξανέστη μετ' ἀποτόμου τραχύτητος κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ τῶν προεστώτων. Ἐπὶ

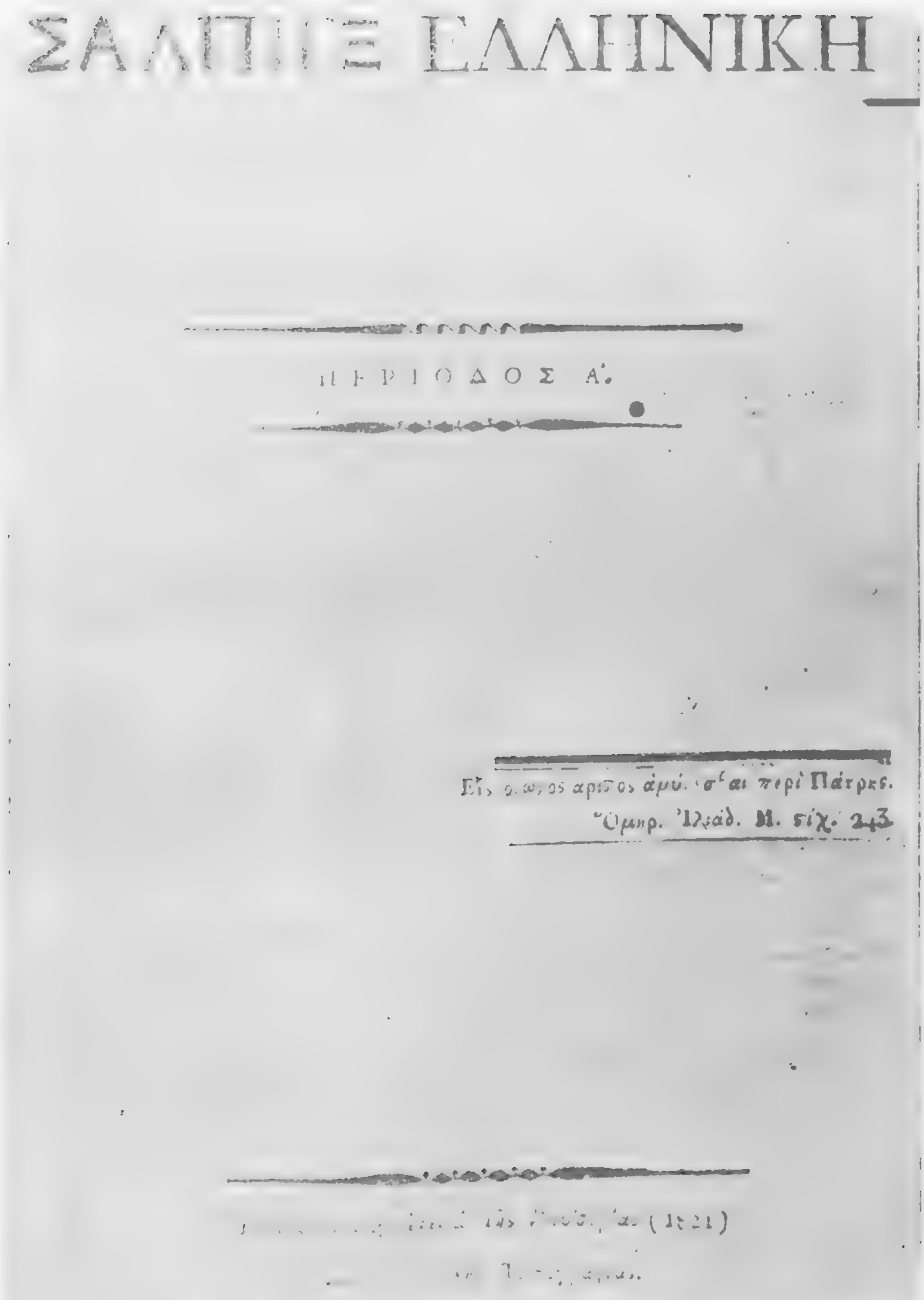
(¹) Οὐχ ἅπαξ ὅμως ἔδειξε δείγματα τρανὰ μεγαλοφυΐας στρατιωτικῆς.

(²) Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης εἶχεν ὡς ἀρχὴν ὅτι ἡ Πελοπόννησος πρέπει πρῶτον νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις καὶ ἀφετηρία τῆς τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐλευθερώσεως.

τέλους ὅμως, ὅτε ἐκορυφώθησαν οἱ τῆς πατρίδος κίνδυνοι, ἐπεκράτησεν ἐν τῇ γενναίᾳ ἐκείνῃ ψυχῇ τὸ τῆς φιλοπατρίας αἴσθημα καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ὡς οὐδεὶς ἄλλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου καὶ ὡς οὐδεὶς ἄλλος ὑπηρέτησεν αὐτόν. Ἀλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰς περιπετείας, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ἐκτήσατο τὸ μέγα αὐτοῦ ἀξίωμα.

Οἱ ἓξ χιλιάδες ἄνδρες οἵτινες συνέρρευσαν περὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καρυταίνης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου, οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι ὄντες καὶ ἀνάσκητοι, διελύθησαν ὡς ἱστὸς ἀράχνης ἀμαχητὶ σχεδὸν ἅμα ἐπῆλθεν ἐπικουρία ἐκ Τριπόλεως πρὸς τοὺς ἀποκεκλεισμένους Τούρκους. Ἅπαντες οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ κατεπλάγησαν καὶ προέτειναν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Παπαφλέσσα ἐξαιρουμένου, τὴν ὑποχώρησιν εἰς Μεσσηνίαν. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν ὅτι ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ἄκραν τῆς χερσονήσου καὶ ἀφήνοντες τὰ ἐνδότερα αὐτῆς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν πολεμίων ἤθελον διακινδυνεύσει τὴν τύχην ὅλου τοῦ κινήματος. Ἡ ἐκ Τριπόλεως ἐλθοῦσα ἐπικουρία δὲν ἠρκέσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἀλλὰ συνεπήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου· ἡ Καρύταινα λοιπὸν ἔμενεν ἐλευθέρα, οἱ διαλυθέντες ἠδύναντο νὰ συγκροτηθῶσιν αὖθις καὶ βαθμηδὸν νὰ ἀσκηθῶσι καὶ νὰ ὁπλισθῶσι· κύριος δὲ σκοπὸς ἔδει νὰ προτεθῇ ἡ ἅλωσις τῆς Τριπόλεως, ἥτις δεξαμένη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὅλου τουρκικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ στερουμένη τροφῶν ἠδύνατο νὰ περιζωσθῇ πανταχόθεν καὶ νὰ καταναγκασθῇ εἰς παράδοσιν ἄνευ μεγάλων πολεμικῶν ἔργων. Τούτου δὲ γενομένου ἠσφαλίζετο ἡ ἐπανάστασις πολὺ μᾶλλον ἢ δι' οἱουδήποτε ἄλλου κατορθώματος περὶ τὰ κράσπεδα τῆς χερσονήσου διαπραχθέντος, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἠδύνατο νὰ διαπραχθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐλάλησεν ὅπως γράφομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα πρὸς τοὺς κατεπτοημένους ὁπλαρχηγούς, οἵτινες ἠξίουν ὅτι μηδὲν ἔχοντες νὰ κάμωσιν εἰς Καρύταιναν δέον νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης, κυττάξας αὐτοὺς μετ' ἄλγους ψυχῆς· «δὲν πάγω πουθενά, ἀνέκραξεν. Ἂν θέλετε σεῖς, τραβᾶτε· ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἂν χαθῶ, κάλλιο νὰ μὲ φᾶν' αὐτά». Καὶ οἱ μὲν ἀνεχώρησαν πάντες, οἰκτίροντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα τοσοῦτον ὥστε ὁ Παπαφλέσσας εἶπεν εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν· «Βρέ, μεῖν' ἐσὺ μαζί του γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ δὲ μείνας μόνος, ὁλομόναχος, προσηυχήθη πρὸς τὴν Παναγίαν καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ κ' ἐκεῖ 300 περίπου ἄνδρας εἰς Πιάναν, χωρίον ἀπέχον 3 περίπου ὥρας ἐκ Τριπόλεως. Ἀλλὰ τῇ 5 Ἀπριλίου, μόλις ἐπεφάνη ἕτερος ἐκ Τριπόλεως τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Δὲν κατεβλήθη ὅμως οὐδὲ τότε ὁ ἀδάμαστος ἀνὴρ ἀλλὰ γράφων ἀδιακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν τὴν ἀνάγκην τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως εἶδε τελευταῖον εὐχαρίστως προσελθόντας πολλοὺς τῆς χερσονήσου ὁπλαρχηγοὺς καὶ καταλαβόντας εἰς μέγα περὶ τὴν πρωτεύουσαν κύκλον τὸ Πάπαρι, τὴν Βλαχοκερασιάν, τὸ Διάσελον, τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Βέρβενα. Τὰ στίφη ταῦτα κατὰ μικρὸν πολλαπλασιασθέντα ἀνηγόρευσαν μὲν ἀρχιστράτηγον τὸν Πέτρον Μαυρομιχάλην ἀπεφάσισαν δὲ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Τὸ εὐρὺ τοῦτο στρατόπεδον, δι' οὗ περιεζώσθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἡ Τρίπολις πόρρωθεν, συνετηρήθη μέχρι τῶν μέσων Μαΐου, ὁτὲ μὲν ἀντέχον εἰς τὰς ἐξόδους τῶν Τούρκων ὁτὲ δὲ περί τινα σημεῖα διαλυόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πάλιν συγκροτούμενον· τότε δὲ ἐδέησε νὰ ὑποστῇ δοκιμασίαν σπουδαιοτέραν.

Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἐξέπεμψεν ἐξ Ἰωαννίνων δυνάμεις λόγου ἀξίας πρὸς περιστολὴν

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄.

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ Πάτρης.
Ὁμηρ. Ἰλιάδ. Μ. στίχ. 243.

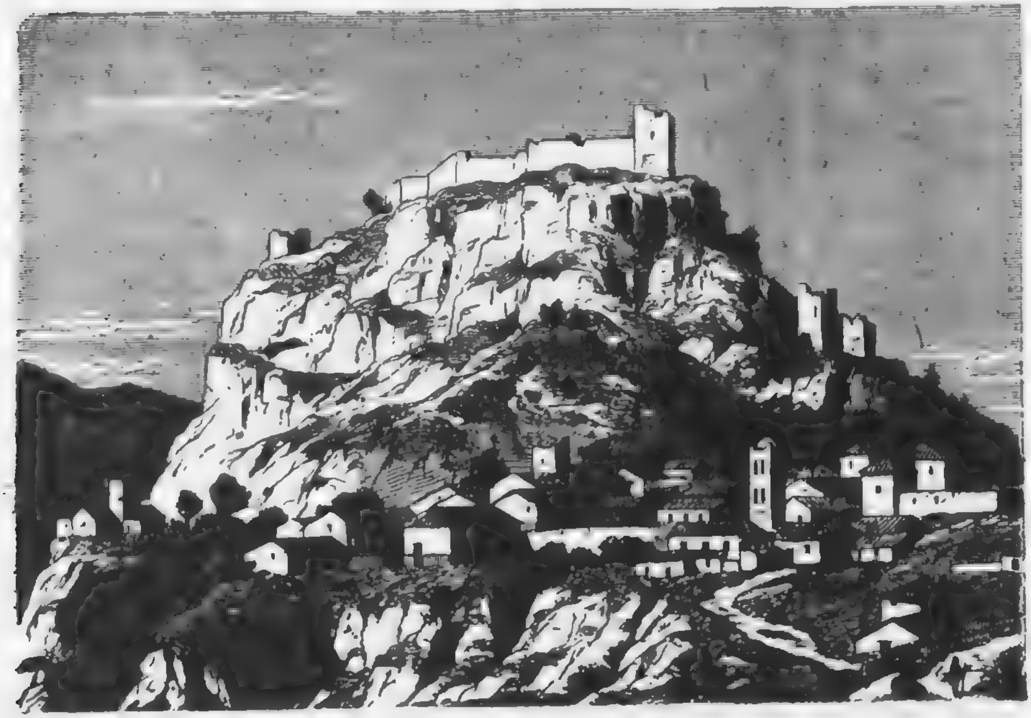
[illegible] (1821)

[illegible]

Η ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

[illegible] φροντίδι τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, κατελθόντος εἰς Ἑλλάδα [illegible] ὑπὸ τοῦ πρώτου Ἕλληνος τυπογράφου (ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ Διδότῳ σπουδάσαντος πρὸ τοῦ 1821, ἱδρύσαντος δὲ τυπογραφεῖον ἐν Κυδωνίαις) Ἰω. Τόμπρα. Συντάκτης τῆς «Σάλπιγγος» ἦτο ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης. Φύλλα ἐκδοθέντα ὑπάρχουσι γνωστὰ τρία, τῆς 1, 5 καὶ 25 Αὐγούστου 1821, προσέτι δὲ ἡ προηγηθεῖσα ἀγγελία τῆς ἐκδόσεως.)

τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ μὲν Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ δαμάσῃ πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπειτα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ δὲ Μουσταφάμπεϋς ἐστάλη κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τὴν χερσόνησον διὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις δὲν εἶχεν ἔτι κινηθῆ. Ὁ Μουσταφάμπεϋς κατελθὼν ἀκωλύτως εἰς Πάτρας, λεηλατήσας τὴν πόλιν ταύτην, καύσας τὸ Αἴγιον, διασκορπίσας τοὺς πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον

Ἡ ἀκρόπολις τῆς Καρυταίνης

εἰσῆλθε τῇ 6 Μαΐου εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἡ ἄφιξις αὐτοῦ κατεπτόησε τοὺς πολιορκοῦντας. Ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν ἀμέσως νὰ καταληφθῇ ἰσχυρῶς τὸ Βαλτέτσι (Κεφ. Β΄ βιβλ. Ε΄ τοῦ Α΄ τόμου)· καὶ εὐτυχῶς ὁ Ἠλίας Μαυρομιχάλης ἐξετέλεσε πρῶτος τὸ ἔργον. Μετ' ὀλίγον δὲ συνῆλθον αὐτόθι καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοί, ἡ ὅλη δύναμις ἀπηρτίσθη ἐξ 845 ἀνδρῶν, ἡγεῖτο δὲ συμπάντων ὁ τοῦ Ἠλία θεῖος Κυριακούλης καὶ κατελέγετο μεταξὺ τῶν μαχητῶν ὁ τοῦ Ἠλία ἀδελφὸς Ἰωάννης ἐτῶν 14. Ὁ Κολοκοτρώνης ὡδήγησεν αὐτοὺς πῶς πρέπει νὰ ὀχυρωθῶσι, παρεσκεύασε τὰ ἄλλα σώματα, ἵνα δράμωσιν εἰς βοήθειαν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ ἀεικίνητος ὢν ἐκοιμᾶτο εἰς Βαλτέτσι, προεγεύετο εἰς Πιάναν καὶ ἐδείπνει εἰς Χρυσοβίτσι. Τῳόντι τῇ 12 πρωῒ ὁ Μουσταφάμπεϋς ἐβάδισε πρὸς τὸ Βαλτέτσι ἄγων 6.500 πεζούς, 1500 ἱππεῖς καὶ 2 πυροβόλα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ρήξῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὸν ἀποκλεισμόν, νὰ προελάσῃ ἐπὶ τὴν Λακωνίαν καὶ δαμάσας αὐτὴν νὰ ἐπαγάγῃ τῆς ὅλης Πελοποννήσου τὴν χείρωσιν. Ὁ Κολοκοτρώνης τυχὼν τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς Χρυσοβίτσι, χωρίον ἀπέχον 2 1/2 περίπου ὥρας ἀπὸ τὸ Βαλτέτσι, δὲν παρευρέθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὃν διεξήγαγον καρτερικῶς οἱ περὶ τὸν Κυριακούλην καὶ τὸν Ἠλίαν ὄπισθεν τῶν προχείρων ἐκείνων ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο

ταμπούρια. Μετὰ 3 ὥρας κατέφθασαν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ Χρυσοβίτσι καὶ ὁ Πλαπούτας ἀπὸ Πιάναν καὶ ἤρχισαν παρενοχλοῦντες ἔξωθεν τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κυριακούλην ἐνθαρρυνθέντες ἐξηκολούθησαν ἀνθιστάμενοι μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ἑκάτεροι τῶν διαμαχομένων διετήρησαν τὰς οἰκείας θέσεις. Περὶ μέσας νύκτας παρεισέδυσεν ὁ Κολοκοτρώνης εἰς Βαλτέτσι καὶ ἠσπάσθη τοὺς ἀγωνισαμένους, ὅλος καρδία καὶ χαρά [1]· καὶ αὐτὸς μὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἄλλοι ὅμως ἱκανοὶ προσῆλθον εἰς τὸ χωρίον διὰ νυκτὸς ἐπίκουροι, ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπαναληφθείσης τῆς μάχης, οἱ ἐντὸς τοῦ Βαλτετσίου ἀντὶ ν' ἀμύνωνται, ὅπως τὴν προτεραίαν, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀντιπάλων καὶ πιέσαντες αὐτοὺς ἔτρεψαν μετ' οὐ πολὺ εἰς φυγήν, οἱ δὲ πρῶτοι τραπέντες διωκόμενοι συμπαρέσυραν καὶ τὸ κύριον τοῦ Μουσταφάμπεϋ σῶμα, ὅστις δὲν ἐσώθη εἰμὴ ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸν ἵππον αὐτοῦ. Εἶχε δὲ διατάξει τὰ πράγματα ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τρόπον ὥστε πᾶσαι αἱ ἀποσκευαὶ καὶ τὰ φορτηγὰ καὶ τὰ πυροβόλα περιέπεσον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, οἵτινες ἔλαβον προσέτι καὶ ἄλλα πολλὰ λάφυρα, διότι οἱ φεύγοντες, ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τῆς καταδιώξεως, ἔρριπτον τὰ ἐπίχρυσα καὶ ἐπηργυρωμένα αὐτῶν ὅπλα. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ διημέρῳ τούτῳ ἀγῶνι ἑκατέρωθεν πεσόντων. Οἱ Τοῦρκοι πολεμήσαντες ἐν ὑπαίθρῳ ἔπαθον βεβαίως ζημίας πολὺ μείζονας τῶν Ἑλλήνων, ὧν τραυματίαι καὶ νεκροὶ δὲν ἐγένοντο πολλοί. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ὑπῆρξεν ὅτι ἡ πολιορκία δὲν διελύθη καὶ ὅτι τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ηὔξησεν. Εὐλόγως ἄρα τὸ ἐν Βαλτετσίῳ τρόπαιον ἐλογίσθη ὡς ὁ θεμέλιος λίθος τῆς πελοποννησιακῆς ἀνεξαρτησίας καὶ δικαίως ἐξυμνήθη ὡς ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων ἔργων τῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ θάρρος τῶν ἡμετέρων ἀπέβη τῳόντι τοσοῦτον ὡς ἐκ τοῦ κατορθώματος ἐκείνου ὥστε, ὅτε μετά τινας ἡμέρας, τὴν νύκτα τῆς 17 πρὸς τὴν 18, ὁ Μουσταφάμπεϋς προσέβαλε δι' ἑξακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ δύο πυροβόλων τὰ Δολιανά, ὅπου ἵστατο μετὰ ἀνδρῶν 200 ὁ Νικήτας, ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων, ἀντέστη ἐπὶ ὥρας πολλάς· οἱ ἐν Βερβένοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δράμωσιν ἀμέσως εἰς βοήθειαν, παρακωλυθέντες ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ τέλους ὅμως κατίσχυσαν καὶ ὁρμήσαντες ἐπὶ τὰ Δολιανὰ ἐπήγαγον τὴν γενικὴν τῶν πολεμίων τροπήν. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς ἀνευφημήθη τὸ πρῶτον ὁ Νικήτας *Τουρκοφάγος*.

Ὁ Κολοκοτρώνης

Μετὰ ἕνα περίπου μῆνα ἀφίκετο εἰς Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ἤρχισεν ἡ προμνημονευθεῖσα ἔρις αὐτοῦ πρὸς τοὺς προεστῶτας. Ὁ Κολοκοτρώνης

[1] Ἡ κατάληψις τοῦ Βαλτετσίου, ὁ κατὰ μικρὸν καὶ λεληθότως ἐνεργούμενος ἀποκλεισμὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ δέσμευσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ κέντρῳ τῆς χερσονήσου ἦσαν μεγαλοφυεῖς ἐπίνοιαι στρατιωτικαὶ καὶ πολιτικαὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη.

ἐτάχθη μετ' αὐτοῦ. Τὸ πρακτικὸν τοῦ ἀνδρὸς τούτου πνεῦμα κατενόει τοσοῦτο τότε τὴν ἀνάγκην γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ὥστε, ὅτε μετὰ τὴν ἐν Βαλτετσίῳ νίκην ἔγραψε πρὸς τὸν Μουσταφάμπεην νὰ παραδοθῇ, ἔλεγε πρὸ τοῖς ἄλλοις «καὶ ἂν θέλῃς ἔλα εἰς αἴσθησιν, ἄνθρωπε, καὶ μὴ παίρνῃς εἰς τὸν λαιμόν σου τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ὅταν παραδώσουν τὰ ἄρματά τους, θέλει ζήσουν φιλικὰ μὲ ἡμᾶς ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ κραταιοτάτου καὶ πολυχρονίου πριγκίπου μας Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου». Καθ' ἃ προϋπεδείξαμεν, δὲν ἐγγυώμεθα ὅτι ἔμελλε νὰ μὴ διαφωνήσῃ μέχρι τέλους πρὸς τὸν πληρεξούσιον τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος ἤθελεν ὑπερισχύσει. Ἐνῷ οἱ προύχοντες ἤθελον πρὸ πάντων νὰ ἄρχωσιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπαρχίαις, ἐνῷ ὁ ὁρίζων τοῦ Ὑψηλάντου περιελάμβανε σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, ὁ δ' ἐν τῷ μέσῳ ἱστάμενος Κολοκοτρώνης εἰς οὐδένα ἐνόει νὰ παραχωρήσῃ τὴν τῆς Πελοποννήσου ἀρχήν. Ἀλλὰ τότε ὑπεστήριξε πάσῃ δυνάμει τὸν Ὑψηλάντην καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔδωκεν αὐτῷ δεῖγμα ἐξαίρετον τῆς ἑαυτοῦ ἀξίας· διότι τῇ 10 Αὐγούστου κατετρόπωσε λαμπρῶς τοὺς ἐπὶ συλλογῇ τροφῶν ἐξελθόντας πολεμίους εἰς τὴν Γράναν, ἤτοι τὴν τάφρον ἥτις ἐκ προνοίας αὐτοῦ πάλιν εἶχεν ὀρυχθῇ περὶ τὴν ἄκραν τοῦ ὄρους Μαινάλου, τὴν καλουμένην Μύτικαν. Μετὰ τὴν μάχην τῆς Γράνας ὁ ἀποκλεισμὸς ἀπέβη στενώτερος, ὁ δὲ πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου ἔγραψεν *ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Τριπολιτσᾶς τῇ 13 Αὐγούστου 1821, πρὸς τὸν γενναιότατον καπετάνον Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην,* ἐπιστολήν, ἐν εἴδει διαταγῆς τῆς ἡμέρας, ἀνομολογοῦσαν τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ ἀποδίδουσαν αὐτῷ τὴν νίκην.

Ἡ ἅλωσις τοῦ Λάλα ὑπὸ τῶν Ἑπτανησίων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ

(Κατὰ τὴν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνα τοῦ Έσς)

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἐν τῇ Ἤλιδι μεσόγειον χωρίον Λάλα, ὑπὸ γενναίων Ἀλβανῶν

ἀνέκαθεν κατεχόμενον καὶ πολιορκηθὲν ὑπὸ Ἠλείων καὶ ἄλλων, ἐκενώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀπελθόντων εἰς Πάτρας· διέπρεψαν δ' ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ οἱ Ἰόνιοι ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Καὶ ἔπειτα ἀλλεπαλλήλως παρεδόθησαν ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαρῖνον δι' ἔλλειψιν τροφῶν· ἡ αὐτὴ δὲ τύχη περιέμενε προδήλως τὴν Τρίπολιν. Εἶχε μὲν εἰσέλθει εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ὁ ὀσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Καρᾶ Ἀλῆν καὶ κίνδυνος ἐντεῦθεν παρήχθη μήπως ἀποβιβάσῃ εἰς τὰ ἀρκτικὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια δύναμιν ἱκανὴν νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς πρωτευούσης· τούτου δ' ἕνεκεν ὁ Ὑψηλάντης ἐνόμισε καθῆκον αὐτοῦ νὰ δράμῃ μετὰ 2.000 ἀνδρῶν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἀλλ' ὁ Καρᾶ Ἀλῆς οὐδεμίαν ἀπεβίβασε δύναμιν, καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ὑψηλάντου κατελήφθη τελευταῖον, Σεπτεμβρίου φθίνοντος, ἡ Τρίπολις. Ἐπὶ τῆς ἁλώσεως ταύτης οὐ μόνον πᾶσα ἡ λεία διηρπάγη μηδαμῶς χρησιμεύσασα εἰς τὰς κοινὰς τοῦ

Ἡ Τρίπολις — Γενικὴ ἄποψις

ἔθνους ἀνάγκας ἀλλὰ συνέβη προσέτι σφαγὴ ἀνωφελὴς καὶ ἀνηλεὴς πολλῶν χιλιάδων ὀσμανιδῶν, ὡς βεβαιοῦται. Μόνοι οἱ πλουσιώτατοι καὶ ἐγκριτώτατοι αὐτῶν διεσώθησαν ἀντὶ ἁδρῶν λύτρων ὑπό τινων τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἰδίως δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐξησφάλισε τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἀλβανῶν, διακινδυνεύσας μὲν κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἔξοδον αὐτῶν προπέμψας δ' αὐτοὺς μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου διὰ τοῦ Πλαπούτα, ὅστις ἔλαβε βραδύτερον παρὰ τῶν διασωθέντων, ἀφοῦ ἀφίκοντο εἰς Ἤπειρον, ἐπιστολὴν εὐχαριστήριον, ἐν ᾗ ἐξύμνουν τὸν Κολοκοτρώνην ὡς εὐεργέτην. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐξερράγη κατὰ πρῶτον σπουδαίως ἡ μεταξὺ Κολοκοτρώνη καὶ προεστώτων ἔρις. Τινὲς ἐκ τούτων ἀγανακτοῦντες διότι ἔβλεπον αὐτὸν προπέμποντα τοὺς Ἀλβανοὺς ἀπερχομένους μετὰ τῶν ἰδίων πραγμάτων καὶ σκευῶν ἠθέλησαν νὰ κινήσωσι τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ ἀνδρός· καὶ ἀποτυχόντες ἐξετράπησαν εἰς ὕβρεις καὶ ἀπειλάς. Ἀλλ' ἐκεῖνος εἶπεν ἀταράχως πρὸς τὸν γραμματέα αὐτοῦ Φωτάκον· «Τώρα ὁποὺ ὁ ἅγιος Θεὸς ἠθέλησε καὶ μᾶς ἐδυνάμωσε καὶ ἐπήραμε τὴν Τριπολιτζά, ἂς λέγουν ὅ,τι θέλουν . . . . . ἤλπιζαν νὰ κληρονομήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ μείνουν αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον τους, ἀλλ' ἀργὰ τὸ ἐσυλλογίσθηκαν».

Ἔσπευδεν ὅμως πολὺ τοιαῦτα περὶ αὐτῶν λέγων. Ἐδέησε νὰ ἐπέλθωσι κίνδυνοι φοβερώτατοι, ἵνα ἐξασφαλισθῇ τὸ κράτος αὐτοῦ· καὶ ἀφοῦ δ' ἐπανειλημμένως ἀπεδείχθη ὁπόσον ἦτο ἀπαραίτητος ἡ ὑπεροχή του πάλιν δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους ἔχων ἐκείνους ἀντιπράττοντας. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τριπόλεως προέτεινε νὰ ὠφεληθῶσιν

Ἀριθμὸς διαταγῆς. 467.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

3574

ΕΘΝΙΚΗ ΑΜΟΙΒΗ ΤΙΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΔΟΤΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς τὸν Κ.: Χατζῆ Κυριακὴν, Μέλος ἐκ [illegible] [illegible]. —

Ἐν Κορίνθῳ τῇ ιγ'. Μαρτίου. 1822

Κατὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ Ἐκλαμπροτάτου Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, εἰς ἐνέργειαν τοῦ Νόμου ἀπὸ ε'. Μαρ. Δ 6., Σᾶς ἐπιτρέπεται νὰ στολισθῆτε τὸ ἀργυροῦν Νόμισμα, φέρον τῆς Ἐπιδαύρου τὸ Σύμβολον, ὡς Μέλος τῆς Νομοδοτικῆς Συνελεύσεως.

Σπεύδω, Κύριε, νὰ Σᾶς γνωστοποιήσω τοῦτο, χαίρων μεγάλως ὅτι φέρετε ἔνδειξιν τῆς ὁποίας ἀπηλαύσατε εὐγνωμοσύνης ἀπὸ τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ.

Ο ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ
ΜΙΝΙΣΤΡΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΜΙΝΙΣΤΡΩΝ

Α. Νέγρης

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
Ἰωάννης Θεοτόκης

ΔΙΠΛΩΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥΤΩι ΨΗΦΙΣΘΕΝΤΟΣ ΠΑΡΑΣΗΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΛΗΡΕΞΟΥΣΙΟΥΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩι ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν παραχθέντος τρόμου τῶν πολεμίων, ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν Πατρῶν. Ἀλλ' οἱ προύχοντες τῆς Ἀχαΐας, μὴ θέλοντες νὰ παράσχωσιν αὐτῷ νέαν ἀφορμὴν θριάμβου καὶ κραταιώσεως, ἐδήλωσαν πρὸς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ Κολοκοτρώνη, μέλλοντες αὐτοὶ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ ἔργον. Καὶ ἐπεχείρησαν τῷ ὄντι νὰ κυριεύσωσι μόνοι τὰς Πάτρας ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διεσκορπίσθησαν τῇδε κἀκεῖσε ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὁ δὲ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον ὅμως τροφοδοτηθὲν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ εἰμὴ ἐξ ἐφόδου. Ἀλλὰ τοιοῦτό τι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ διὰ τῶν ἀτάκτων ἡμῶν στιφῶν, τὰ ὁποῖα καρτερικῶς μὲν ἐμάχοντο ὄπισθεν ὀχυρωμάτων ἀνεπιτήδεια δὲ ἦσαν πρὸς τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὰς ἐφόδους. Ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀνήρτησεν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς μικρόν τι σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καταρτισθῆ δι' ἐπιμελείας αὐτοῦ εἰς Καλάμας ὑπὸ τοῦ γάλλου ὑπολοχαγοῦ τῶν ἐπιλέκτων Βαλέστα καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ συντεταγμένους ὀλίγους γερμανοὺς φιλέλληνας. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο οὐ μόνον εὐάριθμον ἦτο ἀλλ' οὔτε εἶχε τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τὸ ἀπαραίτητον ἵνα ἀνοιχθῇ ρῆγμα· ὥστε ἐδέησε νὰ πλησιάσωσιν εἰς τείχη ἀκέραια καὶ ν' ἀναβῶσιν εἰς αὐτὰ διὰ κλιμάκων. Ἐξώρμησαν οὐδὲν ἧττον οἱ ἀτρόμητοι μαχηταί· δεκατευθέντες ὅμως ὑπὸ καταστρεπτικοῦ πυρὸς καὶ ἀποβαλόντες νεκροὺς καὶ τραυματίας 50 περίπου φιλέλληνας καὶ τακτικούς, ἐν οἷς καὶ τὸν γενναῖον Βυρτεμβέργιον ἀρχηγὸν τῶν φιλελλήνων Λίνσιγγ, ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἐφεδρεία τακτικῶν οὐδεμία ὑπῆρχεν ἵνα ἐπαναληφθῇ ὁ ἀγών. Ὅθεν ὁ Ὑψηλάντης ἀπῆλθεν ἐξ ἀνάγκης εἰς Ἄργος. Ἔλαβε δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰανουαρίου ἀποζημίωσίν τινα διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἐκείνην, παραδοθέντος εἰς αὐτὸν τοῦ Ἀκροκορίνθου δι' ἔλλειψιν τροφῶν. Ἀλλ' εἶναι θλιβερὸν νά το εἴπωμεν· τινὲς τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἵνα μὴ προσλάβῃ τὴν τιμὴν ταύτην, προέτρεπον κρυφίως τοὺς Τούρκους νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι· καὶ μὴ ἐπιτυχόντες τοῦ σκοποῦ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐπισυμβάσης τῷ ἀνδρὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Κολοκοτρώνη, ἵνα παρασπονδήσωσι, καὶ ἔσφαξαν τὴν διὰ συνθηκῶν παραδοθεῖσαν φρουράν. Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν συντεθειμένων, ἧς ὁμοία καὶ ἔτι χείρων ἐγένετο προηγουμένως καὶ ἐν Μονεμβασίᾳ καὶ ἐν Ναυαρίνῳ, ἵνα μὴ ὑπομνήσωμεν τὰς φοβερὰς σκηνὰς τῆς Τριπόλεως, ἠμπορεῖ ἴσως νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τοῦ προαιωνίου μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν καὶ θρησκειῶν πάθους ἀλλὰ νὰ δικαιολογηθῇ δὲν ἐπιτρέπεται. Καὶ δυστυχῶς ἐπανελήφθη πολλάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἱστορικὴ πλάτανος τῆς μονῆς Καλαβρύτων, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ὁποίας συγκεντρωθέντες οἱ ἐπαναστάται ἐκήρυξαν τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους

Μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ μικρὸν μετ' αὐτὴν συνεπλήρωσεν ἡ πρώτη ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις τὸ ἔργον αὐτῆς. Τῇ μὲν 1 Ἰανουαρίου 1822 ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τῇ δὲ 15 ἐξέδοτο τὴν διακήρυξιν ἐκείνην ἥτις γραφεῖσα μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Νέγρη ὑπογραφεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ὡς προέδρου τῆς συνελεύσεως καὶ ὑπὸ 58 πληρεξουσίων εἶναι τὸ κάλλιστον τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔργον καὶ τὸ κάλλιστον ἴσως ἔγγραφον ἐξ ὅσων ποτὲ ἐπὶ 60 ἔτη ἐξέδωκεν ἑλληνικὴ συνέλευσις ἢ κυβέρνησις. Ἐδικαιολόγει τὴν ἐπανάστασιν, διέκρινεν αὐτὴν ἐπιμελῶς ἀπὸ τῶν δημαγωγικῶν καὶ στασιωδῶν κινημάτων, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεον τότε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐξήγει πῶς ἕνεκα τῶν πρώτων τοῦ πολέμου περιπετειῶν παρεκωλύθη ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος συντάγματος, καὶ συνεπέρανε τὸν λόγον ἀναφωνοῦσα «εἴθε ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἄρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον πρὸς τὴν πάρεδρον αὐτοῦ Σοφίαν, ὥστε νὰ γνωρίσωσι τἀληθῆ τῶν ἀμοιβαῖα συμφέροντα καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες διὰ τῆς προνοίας οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν. Εἴθε! Εἴθε!». Εὐλόγως δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἐπανελάμβανε τοσάκις τὴν εὐχὴν ταύτην, ὡσὰν εἶχε τὴν προαίσθησιν ὅτι χρόνος μακρός, μακρότατος, ἔμελλε νὰ παρέλθῃ πρὶν ἢ αὕτη ἐκπληρωθῇ. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα ἔμελλε νὰ παρεμβάλῃ δυσυπέρβλητα πρὸς τοῦτο κωλύματα. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ διακήρυξις ἐκείνη, ἂν δὲν ἔμελλε νὰ καρποφορήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἦτο βεβαίως ἐπιτηδειοτάτη νὰ προξενήσῃ ἀγαθὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ξένον κόσμον.

Ὁ Ἀκροκόρινθος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν

Προσέτι τῇ 15 Ἰανουαρίου ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξελέξατο κατὰ τὴν κ΄ § τοῦ ὀργανικοῦ νόμου πρόεδρον μὲν τοῦ *Ἐκτελεστικοῦ* τὸν Μαυροκορδᾶτον μέλη δὲ τὸν Ἀθανάσιον Κανακάρην, τὸν Ἀναγνώστην Παπαγιαννόπουλον (Δεληγιάννην), τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον καὶ τὸν Ἰωάννην Λογοθέτην. Αὐθημερὸν δὲ πάλιν τὸ *Ἐκτελεστικὸν*

διώρισε τὸν Θεόδωρον Νέγρην ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας καὶ μινίστρον τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ πρόεδρον τοῦ συμβουλίου τῶν μινίστρων, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν, τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν τῆς οἰκονομίας, τὸν Νότην Μπότσαρην τοῦ πολέμου· ἐπιτροπὴν ἐκ τριῶν εἰς τὸ μινιστέριον τῶν ναυτικῶν· τὸν Θεόδωρον Βλάσιον μινίστρον τοῦ δικαίου· τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσὴφ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τὸν Λάμπρον Νάκον τῆς ἀστυνομίας. Ποτὲ πληρέστερον μινιστέριον δὲν ηὐτύχησε νὰ ἀπολαύσῃ ἡ Ἑλλάς· ἀλλ' ἡ ἐντελεστάτη αὕτη τῶν κυβερνήσεων οὐδὲν ἔμελλε τῇ ἀληθείᾳ νὰ κυβερνήσῃ. Ἡ *προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος*, ὅπως ἐλέγετο, ἀπηρτίσθη μὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς 22 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς 31 ἐγκαθιδρύθη εἰς Κόρινθον. Ἐκεῖ ἤρχισε νὰ γράφῃ τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τὸ βουλευτικόν, τὸ βουλευτικὸν πρὸς τὸ ἐκτελεστικόν, ἀμφότερα δὲ πρὸς τὰς Γερουσίας καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον· τὸ ἐκτελεστικὸν πρὸς τοὺς μινίστρους, καὶ ἰδίᾳ πάλιν πρὸς τοὺς μινίστρους ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθη ὁ κυκεών, τοῦ ὁποίου τὰ σπέρματα ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ τῷ πολιτεύματι. Τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν ἀπεφάσιζε ποῦ θέλει γίνει ἐκστρατεία καὶ ποῦ δὲν θέλει γίνει· τὸ Βουλευτικὸν καὶ ὄχι τὸ Ἐκτελεστικὸν διώριζε τοὺς ἐκστρατεύσοντας ἀξιωματικούς· καὶ ἐν γένει τοσοῦτον ἐπενέβαινεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὥστε ἀνεμιγνύετο καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα ἀστυνομικὰ πράγματα. Αἱ μόναι σπουδαῖαι κυβερνητικαὶ πράξεις αἱ τότε γενόμεναι ἦσαν τὸ δάνειον τῶν 5 ἑκατομμυρίων, περὶ τῆς τύχης τοῦ ὁποίου ὡμιλήσαμεν ἐν τοῖς πρόσθεν, καὶ τὸ περὶ ναυτικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, περὶ οὗ θέλομεν ὁμιλήσει κατωτέρω. Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις ἦτο κατ' ἀρχὰς ἐντελῶς ἐλευθέρα περὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς, ἀφοῦ καταργηθέντος τοῦ διαρκοῦς καὶ πραγματικοῦ ἀξιώματος τῆς ἀρχιστρατηγίας ὑπὸ τοῦ ἀπὸ 9 Ἰανουαρίου ψηφίσματος τῆς Ἐθνικῆς

Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τὰ παλληκάριά του
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

Συνελεύσεως περὶ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης περιωρίσθη εἰς τὴν ἀνώδυνον λειτουργίαν τοῦ προέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ· ὁ δὲ Κολοκοτρώνης διωρίσθη νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καί, τούτου μὴ γενομένου, ἐπετράπη τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτου ὄφελος, ὅταν αὐτὸ τὸ πολίτευμα παρεκώλυε τὴν κυβέρνησιν νὰ πράξῃ τι, ὁσάκις δὲ ἀπεφάσιζε νὰ πράξῃ «αἱ ὑποθέσεις καὶ αἱ διαταγαὶ τῆς Διοικήσεως ἔμενον ἀνενέργητοι διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐκτελεστικῆς δυνάμεως», ὡς ἔγραφεν ἐπισήμως τῇ 2 Μαρτίου ὁ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν;

Ἡ παρὰ τὸ Παλαμήδειον στρατοπέδευσις τῶν ἐπαναστατῶν

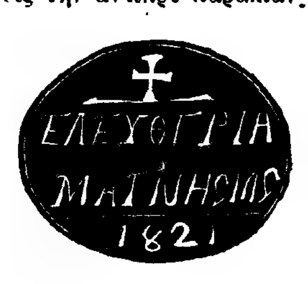
Δὲν ἠξεύρομεν ἂν ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπείσθη τότε ὅτι καταλύσας πρό τινων μηνῶν τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζῃ ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἀναπληρώσας αὐτὸ δι' ἄλλου ἰδίου ἐπὶ τῆς ἄμμου ἔκτισεν· ἀλλ' ἐπολιτεύθη βεβαίως εἰς τρόπον μαρτυροῦντα ὅτι ἀπηλπίσθη νὰ πράξῃ τι γενναῖον διὰ τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος. Ὀργανώσας ἐκ τοῦ προχείρου τοὺς ὀλίγους τακτικοὺς ὅσοι εἶχον συγκροτηθῆ διὰ τῆς προνοίας τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοὺς ὀλίγους φιλέλληνας ὅσοι εἶχον προσέλθει εἰς Κόρινθον ἀνεχώρησε μετ' αὐτῶν ἐν ἀρχῇ Μαΐου, ἵνα δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς κινδυνευούσης δυτικῆς Ἑλλάδος, καταλείπων εἰς τοὺς συντρόφους αὐτοῦ τὸ ἔργον τοῦ νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἀνεπίδεκτον ἐκτελέσεως πολίτευμα καὶ νὰ ἐξέλθωσι τῶν περιπλοκῶν εἰς τὰς ὁποίας μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε νὰ ἐμβάλλῃ αὐτοὺς ἡ ὑπὸ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τάξεως τοσοῦτο περιφρονηθεῖσα ἀντίπαλος μερίς. Ὁ μὲν Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠνέσχετο μετ' ἀξιοζήλου αὐταρκείας τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχιστρατηγίας καθαίρεσιν αὐτοῦ, περιμένων τὴν πρώτην περίστασιν ἵνα ὑπηρετήσῃ ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης τὴν πατρίδα· ἀλλὰ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς προεστῶτας τὴν ἀνενόχλητον τῆς ἐξουσίας κατοχήν. Ἀπελθὼν ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαρτίου ἀπέκλεισεν ἀμέσως τοὺς πολεμίους ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης διὰ μάχης

Ἐπιγραφὴ αὐτῆς.

Η ΜΟΝΗ ΣΩΖΟΜΕΝΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΗΡΩΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(Στ' α' 62)

συγκροτηθείσης περὶ τὴν μονὴν τοῦ Γηροκομείου. Διὰ τοὺς δεινοὺς ὅμως κινδύνους ὑφ' ὧν ἠπειλήθη τότε ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ἱκανοὶ τῶν περὶ αὐτὸν ὁπλαρχηγῶν ἐδέησε νὰ δράμωσιν αὐτόθι· αὐτὸς ὁ δεύτερος υἱός του Γενναῖος διεπεραιώθη εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν. Ὅθεν ἀπέβη ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ τῶν Πατρῶν πολιορκία, ὁ δὲ ἀργὸς μείνας Κολοκοτρώνης ἡτοιμάζετο νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅτε κίνδυνος μέγας ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κρεμασθεὶς ἔδωκεν αὐτῷ ἀφορμὴν νὰ ἀποδείξῃ δι' ἄλλου εὐγενεστέρου τρόπου ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος ἐκείνου. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἱστορήσωμεν τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλη ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν τί συνέβαινεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τῇ ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδι.

Σφραγὶς τῆς Μαγνησίας

Ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη κατ' ἀρχὰς λαβοῦσα ἔκτασιν μεγάλην. Κατὰ Μάιον τοῦ 1821 ἐξηγέρθη ἡ Χαλκιδικὴ ὑπὸ *ἀρχηγὸν καὶ προστάτην* τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, μεγαλέμπορον καὶ τραπεζίτην τῶν Σερρῶν. Ἐὰν συγχρόνως ἐκινοῦντο οἱ Ὀλύμπιοι, τὸ ἐπιχείρημα ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ. Οἱ Ὀλύμπιοι ὅμως ἠπράκτησαν ἐπὶ ἔτος ὅλον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ τῆς Χαλκιδικῆς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐντὸς τῆς χερσονήσου Παλλήνης (Κασσάνδρας). Ἐκεῖ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ τέλους Ὀκτωβρίου, ἀλλὰ τότε ὁ νέος τῆς Θεσσαλονίκης διοικητὴς Ἀβουλαβοὺτ πασᾶς αὐτοὺς μὲν κατετρόπωσε κατέπεισε δὲ καὶ τὰς ὀχυρὰς τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους Ἄθω μονάς, αἵτινες εἶχον κοινωνήσει τοῦ κινήματος, νὰ παραδοθῶσιν. Αἱ μοναὶ αὗται οὔτε προθυμίαν οὔτε καρτερίαν ἱκανὴν ἔδειξαν καὶ ἐτιμωρήθησαν πικρῶς τούτου ἕνεκα, διότι οὐ μόνον ὁμήρους ἠναγκάσθησαν νὰ δώσωσι καὶ 2 καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια γροσίων νὰ καταβάλωσιν ἀλλὰ τῇ 15 Δεκεμβρίου ἐδέχθησαν προσέτι φρουρὰν τουρκικὴν 3.000 ἀνδρῶν παραμείνασαν αὐτόθι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἤτοι ἐπὶ ἔτη ἐννέα. Κατόπιν ἑορτῆς, ἐν μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1822, ἐπανέστησαν οἱ ἁρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἡ Νιάουσα· ἀλλ' ὁ Ἀβουλαβοὺτ πασᾶς ἐδάμασε καὶ τοῦτο τὸ κίνημα. Σπουδαῖος ἀγὼν οὐδεὶς οὐδὲ ἐν Θεσσαλίᾳ διεξήχθη. Ἐπανέστη μὲν ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἡ Θετταλομαγνησία δι' Ἀνθίμου τοῦ Γαζῆ ὑπὸ τὸν ὁπλαρχηγὸν Κυριάκον Βασδέκην καὶ *Βουλὴ Θετταλομαγνησίας* αὐτόθι συνεκροτήθη ἀλλ' ἐπελθὼν ἐκ Λαρίσης ὁ Μελὲκ πασᾶς, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτόθι ἄρχοντος Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας, διέλυσεν ὡς ἱστὸν ἀράχνης τὸ κίνημα ἐκεῖνο καὶ ἐπυρπόλησε καὶ ἐλεηλάτησε τὰ ἄλλοτε τοσοῦτο πλούσια χωρία τῆς Μαγνησίας.

Ὅθεν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1822 ἡ ἐπανάστασις πρὸς τοῦτο τὸ μέρος περιεστάλη ἐντὸς τῆς σήμερον λεγομένης ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐνταῦθα εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1821. Ὁ ἁρματολὸς Πανουριᾶς ἐξηγέρθη πρῶτος πάντων ἐν Ἀμφίσσῃ· τοῦτον παρηκολούθησεν ἀμέσως ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς ἐν Δωρίδι· συγχρόνως σχεδὸν ὁ Διάκος ἐν Λεβαδείᾳ καὶ κατόπιν ὁ Ἰωάννης Δυοβουνιώτης εἰς Βουδουνίτζαν. Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης τῆς Ὑπάτης ἐδίστασεν ἐφ' ἱκανόν, ἀλλὰ τελευταῖον ἠνώθη ἑκὼν ἄκων μετὰ τῶν ἄλλων. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Μενιδιᾶται καὶ οἱ Χασιῶται τῆς Ἀττικῆς ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐγένοντο δὲ κινήματά τινα καὶ εἰς Εὔβοιαν, ὅπου οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὰ ὀχυρὰ Βρυσάκια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἐπῆλθον κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὁ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶς, ἀποσπασθέντες μετὰ 9.000 πεζῶν καὶ ἱππέων ἐκ τοῦ περὶ τὰ Ἰωάννινα

στρατοπέδου τοῦ Χουρσὶτ πασᾶ. Ὁ Κοντογιάννης ἔμεινεν ἀμέσως οὐδέτερος, ὁ δὲ Πανουριᾶς, ὁ Δυοβουνιώτης καὶ ὁ Διάκος, ἔχοντες 1.500 ἄνδρας ἀπεφάσισαν νὰ καταλάβωσι τὰς δύο ὁδοὺς αἵτινες ἦγον ἡ μὲν εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν· ἡ δὲ εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τῆς Χαλκωμάτας. Ἐν τῷ μέσῳ ἔστη ὁ Διάκος εἰς Δαμάσταν καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ Ἀλαμάναν· ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν ὁ μὲν Πανουριᾶς εἰς Χαλκομάταν ὁ δὲ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν γέφυραν τοῦ ποταμίου Δύρου. Πρῶτοι προσεβλήθησαν τῇ 22 Ἀπριλίου ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης καὶ μετά τινα ἀντίστασιν ἐτράπησαν. Μόνος δ' ἔμεινεν ὁ Διάκος καὶ τότε διεπράχθη εἰς Δαμάσταν και Ἀλαμάναν ἔργον τὸ ὁποῖον μάτην ἠθέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ περιγράψωμεν μετὰ τὴν ἐξυμνήσασαν αὐτὸ δημώδη ποίησιν. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, καταλιπὼν πρωΐμως τὸν μοναχικὸν βίον, εἶχε ριφθῆ εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἔζησεν ὡς κλέφτης· καὶ ὑπηρέτησεν ἔπειτα τὸν Ἀλῆ πασᾶν· καὶ παρῄτησεν αὐτὸν κατόπιν ἅμα ᾐσθάνθη προσεγγίζουσαν τὴν καταιγίδα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἕως ἐδῶ δὲν διαφέρει ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους. Ἀλλ' ὁ Διάκος ἦτο νέος· ἦτο ὡραῖος· ἐπέτειλεν ὡς μετέωρον λαμπρὸν ἐν τῇ αὐγῇ τῆς ἐπαναστάσεως· καὶ ἐν ἀκμῇ ἄφαντος γενόμενος κατέλιπεν ὄπισθεν αὐτοῦ τὴν μνήμην μάρτυρος ἅμα καὶ μαχητοῦ ὥστε ἀνήκει εἰς τὴν παράδοσιν ἅμα καὶ τὴν ἱστορίαν καὶ εἶναι κτῆμα τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ τῆς ἐπιστήμης. Λέγει δὲ ὁ λαὸς ὅτι, ὅταν ὁ Διάκος ἱστάμενος εἰς Ἀλαμάναν εἶδε πλακώσαντα τὸν Ὀμὲρ Βριώνην,

Ἀθανάσιος Διάκος
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

«Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
Ἀνδρεῖα, ὡσὰν Ἕλληνες, ὡσὰν Γραικοὶ σταθῆτε».—
Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κ' ἐσκόρπισαν στοὺς λόγκους.
Ἔμειν' ὁ Διάκος στὴ φωτιὰ μὲ δεκοχτὼ λεβέντες.
Τρεῖς ὧρες ἐπολέμαε μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες,
Σχίσθηκε τὸ τουφέκι του κ' ἐγίνηκε κομμάτια
Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιὰ ἐμβῆκεν.
Ἔκοψε Τούρκους ἄπειρους κ' ἑφτὰ μπουλουκμπασῆδες,
Πλὴν τὸ σπαθί του ἔσπασεν ἀπάν' ἀπὸ τὴν χούφταν,
Κ' ἔπεσ' ὁ Διάκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.
Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπ' ἐμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.

Κι 'Ομὲρ Βριώνης μυστικὰ στὸν δρόμον τὸν ἐρώτα·
«Γένεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστι σου ν' ἀλλάξῃς,
»Νὰ προσκυνᾷς εἰς τὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσῃς;» —
Κ' ἐκεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε καὶ μὲ θυμὸν τοῦ λέγει·
«Πᾶτε κ' ἐσεῖς κ' ἡ πίστις σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε.
»'Εγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θέλ' ἀπεθάνω...
»"Αν θέλετε χίλια φλωριὰ καὶ χίλιους μαχμουτιέδες,
»Μόνον πέντ' ἕξι ἡμερῶν ζωὴν νὰ μοῦ χαρίστε,
»"Οσον νὰ φθάσ' ὁ 'Οδυσσεὺς καὶ ὁ Θανάσης Βάϊας».
Σὰν τ' ἄκουσ' ὁ Χαλὴλμπεῦς, μὲ δάκρυα φωνάζει·
«Χίλια πουγγιὰ σᾶς δίνω 'γώ, κι ἀκόμα πεντακόσια
»Τὸν Διάκο νὰ χαλάσετε, τὸν φοβερὸ τὸν κλέφτη,
»"Οτι θὰ σβύσῃ τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι».
Τὸν Διάκο τότε πήρανε καὶ στὸ σουβλὶ τὸν βάλαν·
'Ολόρθον τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε.

'Επὶ μίαν μόνην στιγμήν, ἀναλογισάμενος τὴν νεότητα αὐτοῦ καὶ τὸ κάλλος τῆς περιστοιχιζούσης αὐτὸν ἐαρινῆς φύσεως, ἐμεμψιμοίρησεν εἰπών·

Γιὰ δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι.

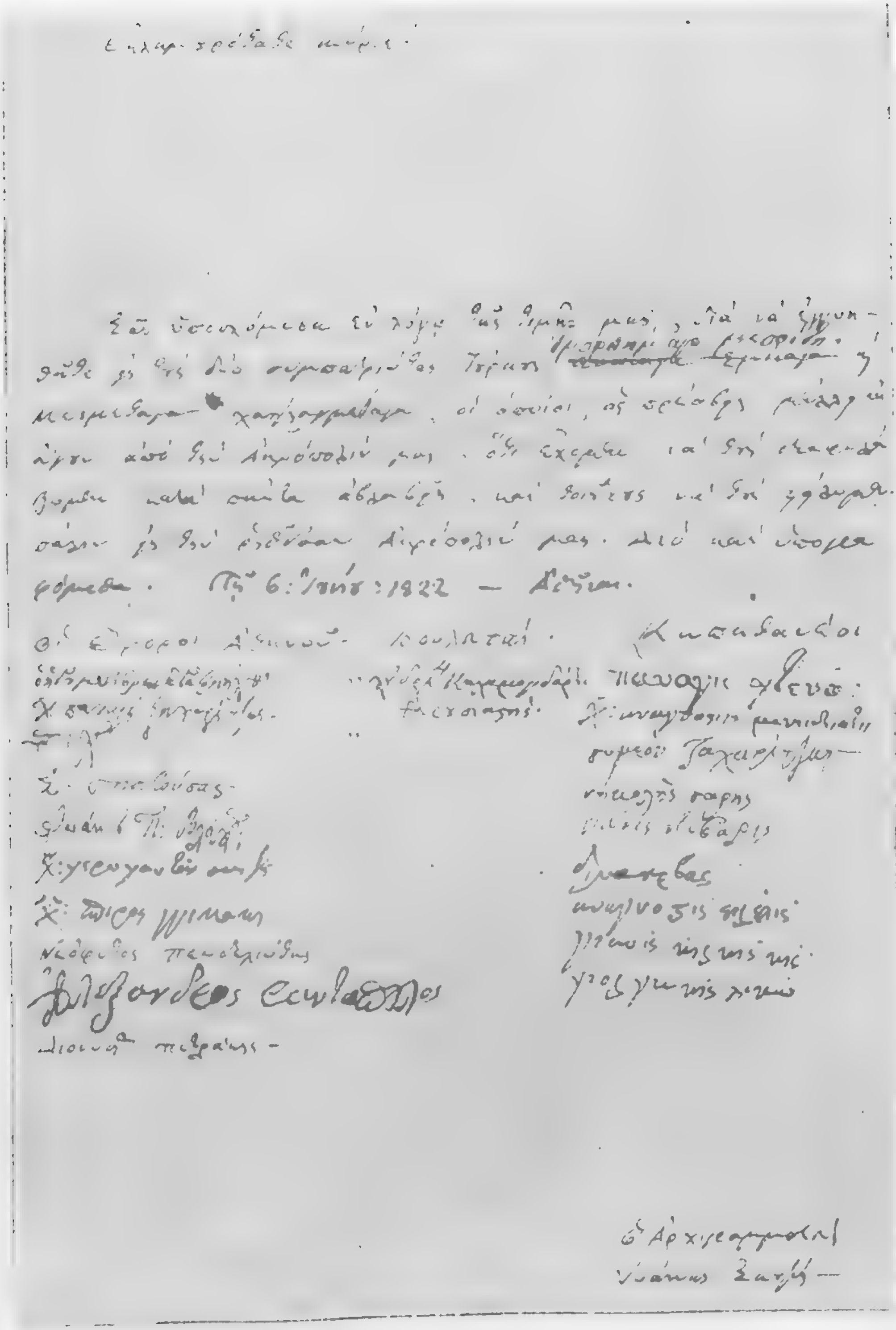
'Αμέσως δ' ἔπειτα ἀναλαβὼν τὴν ἀδάμαστον αὐτοῦ καρτερίαν καὶ ὡς ἐκμανεὶς ὑπὸ τῆς φιλοπατρίας καὶ κατὰ τοῦ κατὰ τῶν πολεμίων πάθους

Τὴν πίστι τους τοὺς ὕβριζε, τοὺς ἔλεγε μουρτάτες.
«'Εμέν' ἂν ἐσουβλίσετε, ἕνας Γραικὸς ἐχάθη·
»"Ας εἶν' καλὰ ὁ 'Οδυσσεὺς κι ὁ καπετὰν Νικήτας.
»Αὐτοὶ θὰ κάψουν τὴν Τουρκιὰ καὶ ὅλο σας τὸ Δοβλέτι».

Οὐδ' ἐπεκαλέσθη ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τὴν ὑστάτην αὐτοῦ ὥραν ἐκδίκησιν παρὰ τοῦ 'Οδυσσέως. Μετὰ τὴν τροπὴν τοῦ Δυοβουνιώτου καὶ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου οἱ πολέμιοι διελθόντες τῇ 7 Μαΐου τὰς Θερμοπύλας ἐπεχείρησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὴν "Αμφισσαν. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ 'Οδυσσεύς. 'Ο 'Οδυσσεὺς ἦτο υἱὸς τοῦ 'Ανδρούτσου καὶ γεννηθεὶς ἐν 'Ιθάκῃ τῷ 1788 ἦτο συνομήλικος περίπου τοῦ Διάκου. Εἶχεν ὑπηρετήσει ὅπως ὁ φίλος αὐτοῦ ἐκεῖνος, τὸν 'Αλῆ πασᾶν, ἀλλ' ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις ἦτο εἰς 'Επτάνησον, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔδραμεν ἀμέσως διὰ Πατρῶν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα αὐτοῦ, τὴν ἀνατολικὴν 'Ελλάδα, καὶ ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς "Αμφισσαν, τὴν ἐπιοῦσαν οὕτως εἰπεῖν τῆς ἐν Δαμάστῃ καὶ ἐν 'Αλαμάνᾳ καταστροφῆς. 'Εν τῷ ἅμα συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου κατέλαβε τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς, ἤτοι τοῦ στενοῦ τοῦ φέροντος πρὸς τὴν "Αμφισσαν. Καὶ αὐτὸς μὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλινθόκτιστον καὶ ἀσθενὲς ἐκεῖνο οἰκοδόμημα μετὰ 120 λογάδων ἐθελοντῶν, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν κατελήφθη ἡ ὁδὸς ἀριστερᾷ μὲν ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυοβουνιώτου δεξιᾷ δὲ ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Σουλιώτου. 'Αλλ' ἅμα ἐπιφανέντος τὴν πρωίαν τῆς 8 τοῦ 'Ομὲρ Βριώνη συνέβη ἐνταῦθα ὅ,τι πρὸ 14 ἡμερῶν εἰς Θερμοπύλας. Μετά τινα ἀντίστασιν οἱ περὶ τοὺς τρεῖς ἐκείνους ὁπλαρχηγοὺς ἐτράπησαν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη, ὥστε ἅπασα ἡ δύναμις τῶν πολεμίων ἐπέπεσε κατὰ τοῦ 'Οδυσσέως. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀντέστησαν οἱ περὶ αὐτὸν γενναῖοι μαχηταὶ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐφόδους, φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς 300 καὶ διπλασίους τραυματίσαντες. Τὴν δ' ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐπεχείρησαν ἔξοδον καὶ διήλασαν διὰ τῶν πολεμίων μὴ ἀποβαλόντες ἐν ὅλοις εἰμὴ 6 νεκρούς. "Α! διατί νὰ μὴ πέσῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ 'Οδυσσεύς!

ἐπιζήσας οὐδὲν μὲν μέγα διέπραξεν ἔκτοτε, καίτοι κτησάμενος ὑπεροχὴν ὁμολογουμένην, περιποιήσας δὲ εἰς τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ χαρακτῆρα ὄντως προδοτικόν, ἐτελεύτησε δέσμιος οἰκτρῶς. Εἰς Γραβιὰν ὅμως ἔσωσε τφόντι τὴν ἐπανάστασιν. Ἀνεῴχθη μὲν αὖθις ἡ ὁδὸς ἀλλ' ὁ Ὀμὲρ Βριώνης, ὅστις εἶχεν ἐλπίσει νὰ διελάσῃ ἀμαχητὶ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἵνα εἰσέλθῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, συναντήσας τοσοῦτο καρτερικὴν ἀντίστασιν, ἐνόησεν ὅτι ἤθελεν εἶναι παντελῶς ἀσύνετον νὰ προχωρήσῃ ἐν ὅσῳ τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ δὲν ἤθελον ἀσφαλισθῇ· ὅθεν ἀπεφάσισε πρῶτον νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς Βοιωτίας, τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Ἀττικῆς. Συγχρόνως οἱ Πελοποννήσιοι, αἰσθανόμενοι ὅτι τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἀγῶνος, ἔπεμψαν αὐτόθι περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου ἐπικουρίαν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν Ἠλίαν καὶ κατόπιν ἑτέραν ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ δὲ πολέμιοι ἐκυρίευσαν μὲν τὴν Λεβάδειαν προσέλαβον δ' ἐπικουρίαν 2.500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Δεμὴρ πασᾶν, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνηγγέλθη ἑτέρα πολὺ μείζων, 8.000 περίπου ἀνδρῶν, κατερχομένη ἐκ Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Βεϋρὰν πασᾶν, ἀλλ' αὕτη δὲν κατώρθωσε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμὲτ πασᾶ. Ἅμα ἐγνώσθη ὅτι ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἔφθασεν εἰς Λαμίαν, 1600 περίπου Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δυοβουνιώτην, τὸν Πανουριᾶν καὶ τὸν Γούραν ἀναπληροῦντα τὸν Ὀδυσσέα, ὅστις δὲν προέφθασεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, κατέλαβον τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν, δι' ἧς εὐλόγως προοιώνισεν ὁ Δυοβουνιώτης ὅτι ἔμελλε νὰ διέλθῃ ὁ Βεϋρὰν πασᾶς. Τῳόντι τῇ 26 Αὐγούστου ἐκίνησεν ὁ πασᾶς οὗτος ἐκ Πλατανιᾶς καὶ πλησιάσας μετὰ δυνάμεως τετραπλασίας καὶ πυροβόλων ἐπεχείρησε νὰ διελάσῃ ἐκ παντὸς τρόπου. Ἀλλ' ἐνταῦθα συνεκροτήθη μία τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων μαχῶν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ἑαυτήν τε καὶ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐπήγαγε. Πεισματωδῶς ἐπετέθη ὁ Βεϋρὰν πασᾶς, ἀλλὰ πεισματωδέστερον ἀντέστησαν οἱ ἡμέτεροι, ἀριστεύσαντος τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοῦ Γούρα. Μετὰ πολύωρον δὲ σύγκρουσιν ἐτράπησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπέστρεψαν κακῶς ἔχοντες εἰς Πλατανιάν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἀπέβαλον 700 φονευθέντας, ἐν οἷς ἕνα πασᾶν καὶ πολλοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς, 18 σημαίας, 800 πολεμιστηρίους ἵππους· τοσοῦτος δὲ ὑπῆρξεν ὁ τρόμος αὐτῶν ὥστε τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Βεϋρὰν πασᾶς ἀπῆλθεν εἰς Λαμίαν καταλιπὼν εἰς Πλατανιὰν πᾶσαν σχεδὸν αὐτοῦ τὴν σκευὴν καὶ κόψας τὴν γέφυραν τοῦ Σπερχειοῦ, οὐδὲ ἠκούσθη ἔκτοτε οὐδὲ γνωστὸν εἶναι τί ἀπέγινεν.

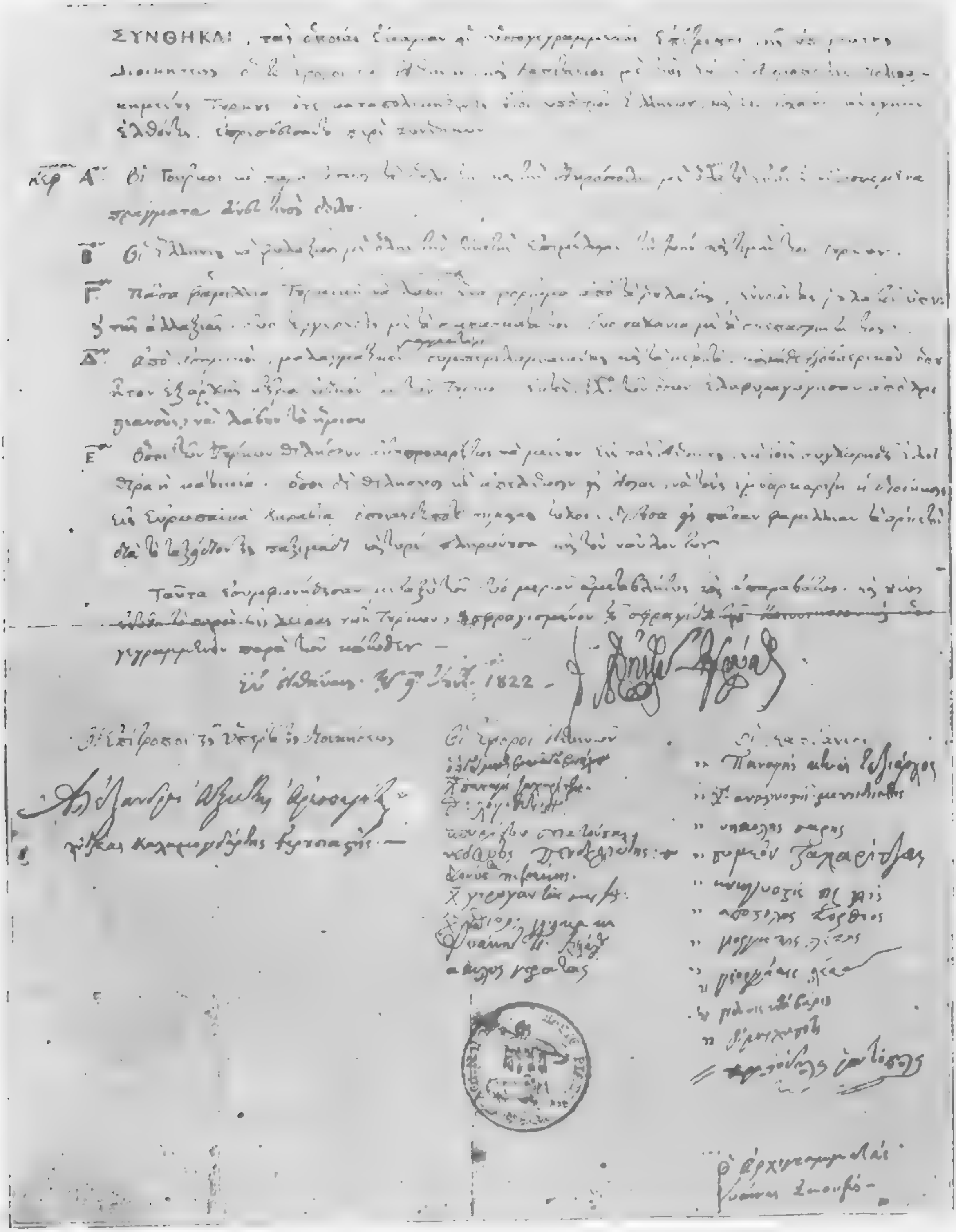
Οἱ δὲ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἐπερχομένου εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν Βεϋρὰν πασᾶ ἔπραξάν τι οὔτε τὴν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Ἀττικῇ ἐπανάστασιν ἠδυνήθησαν νὰ καταβάλωσιν. Ἐν Εὐβοίᾳ μὲν ὁ Ὀμὲρ Βριώνης δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ τοῦ Ἀγγελῆ Γωβγίνα ἰσχυρῶς κατέχοντος τὰ Βρυσάκια, ἐν Ἀττικῇ δὲ διέλυσε μὲν τῇ 19 Ἰουλίου τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως ἀλλ' εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἐξηκολούθει ἐνταῦθα ὁ ἀγών· ἐπῆλθον δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ καταστροφὴ τοῦ Βεϋρὰν πασᾶ καὶ ἡ ἅλωσις τῆς Τριπόλεως, ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ὑπεχώρησεν εἰς Βοιωτίαν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου, ἐπανελήφθη δὲ ἡ πολιορκία τῆς ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἠλίαν Μαυρομιχάλην. Καὶ ἐπὶ τέλους πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος οἱ ἐν Βοιωτίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων, βλέποντες μὲν ὅτι ὁ στρατὸς αὐτῶν οὐσιωδῶς ἐπὶ ἓξ περίπου μῆνας ἠλαττώθη ἕνεκα τοῦ πολέμου, τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν λιποταξιῶν, οὐδεμίαν δὲ προσδοκῶντες προσεχῆ βοήθειαν, ὑπεχώρησαν διὰ τῆς Ἀταλάντης εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθον εἰς Ἰωάννινα. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη οὕτω παντὸς κατεπείγοντος κινδύνου περιέπεσεν εἰς ἐσωτερικὰς περιπλοκὰς ὀλεθρίας. Τότε ὁ Θεόδωρος Νέγρης κατήρτισεν ἐν Ἀμφίσσῃ τὴν *Νομικὴν* ἐκείνην *διάταξιν* τῆς ἀνατολικῆς χέρσου

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

(Βλ. καὶ ὄπισθεν)

(Στ' α' 64)

ΣΥΝΘΗΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

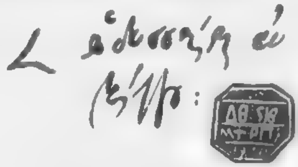
(Στ' α' 64)

Ἑλλάδος, ἥτις ἔμελλε νὰ αὐξήσῃ μᾶλλον ἢ νὰ καταπαύσῃ τὴν προτέραν ἀναρχίαν. Τότε ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστασίασε κατά τε τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως. Τότε παρακωλυθέντος τοῦ Ὀδυσσέως νὰ ἐπέλθῃ εἰς ἐμψύχωσιν τῆς ἐν Εὐβοίᾳ ἐπαναστάσεως καὶ στρατεύσαντος ἐπὶ τούτῳ ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1822 ἐξ Ἀττικῆς μόνου τοῦ Ἠλία Μαυρομιχάλη, ἔπεσεν εἰς μικράν τινα συμπλοκὴν πλησίον τῶν Στυρῶν ὁ εὐκλεὴς οὗτος τοῦ Βαλτετσίου πρόμαχος, ὁ τοσοῦτο πρωίμως· εἰς τὸν τάφον συναπαγαγὼν τὰς ἐλπίδας ὅσας δικαίως ἡ πατρὶς εἶχε συλλάβει περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ συνοδεύσας αὐτὸν θεῖός του Κυριακούλης ἐσώθη μὲν τότε ἀπῆλθεν ὅμως εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπέπρωτο νὰ ἀποθάνῃ οὐδὲν ἧττον πρωίμως καὶ εὐκλεῶς. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν τῇ 9 Ἰουλίου νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἡμετέρους ἡ τῶν Ἀθηνῶν ἀκρόπολις ἀλλ' ἡ ἅλωσις τῆς ἀκροπόλεως δὲν ἀντεστάθμισε τὴν καιρίαν πληγὴν ἣν εἶχεν ὑποστῇ ἡ ἐπανάστασις ἐν Εὐβοίᾳ καὶ τὴν ἀναρχίαν ἥτις ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἐλευθέραν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ὡς ἐκ τῆς ὁποίας μέγιστος ἐπεκρεμάσθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως κίνδυνος.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος
(Ἡ θεωρουμένη ὡς πιστότερον ἀποδίδουσα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Ἀνδρούτσου εἰκών, ἔργον ἄγγλου φιλέλληνος)

Ὁ κίνδυνος οὗτος κατέστη τόσῳ μᾶλλον δεινότερος ὅσῳ ἔτι ἐπισφαλέστερα εἰ δυνατὸν ἀπέβησαν τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, καίτοι ἡ ἐπανάστασις κατεῖχε πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐν μέσῃ Ἠπείρῳ τὰ ὀχυρὰ τοῦ Σουλίου ὄρη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Δεκεμβρίου 1820 (Κεφ. Η΄ βιβλ. ΙΔ΄ τοῦ Ε΄ τόμου). Οἱ Σουλιῶται ἀφ' ἧς διὰ παραχωρήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀνέκτησαν τὴν ἰδίαν πατρίδα οὐ μόνον ἐφαίνοντο ὑπὲρ τούτου κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων διαγωνιζόμενοι ἀλλά, ὡς φθάντες προείπομεν, συνεμάχησαν ἐπὶ τούτῳ καὶ μετὰ πολλῶν ἀγάδων ἀλβανῶν. Ἡ συμμαχία αὕτη εἶχε μὲν τὰ ἀτοπήματα αὐ-

Ὑπογραφὴ καὶ σφραγὶς Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου

τῆς, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰλικρινής· καὶ τφόντι μετ' οὐ πολὺ ὁ ἐπισημότερος τῶν συμμάχων ἐκείνων Σιλικτὰρ Πόττας ηὐτομόλησε μετὰ 400 ὀπαδῶν του πρὸς τὸν Χουρσίτην τὸν πολιορκοῦντα τὸν Ἀλῆν· εἶχεν ὅμως ἡ συμμαχία καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, διότι διὰ νέας συνθήκης, τῇ 27 Μαΐου 1821 συνομολογηθείσης, ὑπεχρεώθησαν οἱ τσάμιδες ἀγάδες, καὶ ἂν ἤθελον ὑπηρετήσει τὸν Χουρσίτην, νὰ μὴ παρενοχλῶσι τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Γλυκῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανέστησαν τελευταῖον καὶ αἱ μεσημβρινώτεραι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίαι· πρῶτον τὸ Μεσολόγγιον τῇ 24 Μαΐου

διὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ τοῦ Ζυγοῦ Δημητρίου Μακρῆ, καταλαβόντος καὶ τὸ Αἰτωλικόν, ἀμέσως ἔπειτα τὸ Ξηρόμερον διὰ τοῦ Γεωργίου Βαρνακιώτου· ἡ Ναυπακτία διὰ τοῦ Κωνσταντίνου Σαδήμα καὶ ἄλλων ὁπλαρχηγῶν· τὸ Βραχῶρι ('Αγρίνιον) διὰ τοῦ Βλαχοπούλου, προσελθόντων εἰς βοήθειαν αὐτοῦ τοῦ Μακρῆ, τοῦ Σαδήμα καὶ τοῦ Βαρνακιώτου· ἡ Βόνιτσα διὰ τοῦ Γεωργίου Τσόγκα· τὸ Καρπενίσι διὰ τῶν Γιολδασαίων. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς Πλιάσας, ὁρμώμενος ἐξ Ἄρτης, ἠγωνίσθη νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη εἰς τὸ στενὸν μὲν τῆς Λαγκάδας ὑπὸ τοῦ Γώγου Βακόλα ἐν τῷ χωρίῳ δὲ Ἀφτὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ράγκου, τῇ δὲ 3 Ἰουλίου οἱ ἀκαρνᾶνες ὁπλαρχηγοὶ ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς Κομπότι.

Ἀλλ' ἂν ἡ ἐπανάστασις ηὐδοκίμει οὕτως ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀκαρνανίᾳ πάντα τὰ κινήματα ὅσα ἐγένοντο πρὸς βορρᾶν αὐτῶν καὶ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος ἀπέτυχον. Εἰς τὰ Ἄγραφα ὁ Σταμούλης Γάτσος πολεμηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐκ Λαρίσης ἐξελθόντος Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγήν. Αἱ πλούσιαι κωμοπόλεις Καλαρρύτη καὶ Συράκω μόλις ὑψώσασαι τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Χουρσίτη ἀποσταλέντος Ἰσμαὴλ Πλιάσα καὶ διηρπάγησαν καὶ εἰς τέφραν πυρὸς μετεβλήθησαν. Τὸ Ἀσπροπόταμον ἐξεγερθὲν ὑπὸ τὸν Νικόλαον Στορνάρην, τὸν Ἀθανάσιον Μάνδαλον, τὸν Χριστόδουλον Χατζηπέτρου καὶ τοὺς Λιακαταίους, προσεβλήθη ὑπὸ δυνάμεων ἐπελθουσῶν ἐκ Θεσσαλίας ἅμα καὶ ἐξ Ἠπείρου καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Οἱ Παργηνοὶ ἐπιπλεύσαντες ἐκ Κερκύρας ἵνα ἀνακτήσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀπέτυχον. Οἱ Χειμαρριῶται προσκληθέντες διὰ διακηρύξεως τοῦ Δ. Ὑψηλάντου ἀπὸ 12 Ἰουλίου νὰ κοινωνήσωσι τοῦ ἀγῶνος ἐκώφευσαν. Ὅθεν ἅπαν τὸ βάρος τοῦ κατὰ τὴν Ἤπειρον ἀγῶνος ἐπέπεσεν ἐπὶ τοὺς Σουλιώτας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, εἰς οὓς προσῆλθον κατὰ Ἰούλιον καὶ ἕτεροι 250 ὁμόφυλοι, ἐκ Κερκύρας τότε ἐξελθόντες μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Διαμάντη Ζέρβα, ἠγωνίσθησαν ἐπὶ μῆνας ἓξ περίπου πράγματι μὲν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ προφασιζόμενοι δὲ πάντοτε ὅτι ἄλλον σκοπὸν δὲν ἔχουσιν εἰμὴ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, διότι ἐπὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ τούτῳ ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὴν μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν συμμαχίαν· καὶ εἰς πολλὰς μάχας κατετρόπωσαν τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Χουρσίτη· τῇ δὲ 15 καὶ 17 Σεπτεμβρίου λαμπρῶς ἐνίκησαν εἰς Πέντε Πηγάδια, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Δράκου καὶ τοῦ συμμάχου Ἄγω Μουχουρδάρη, τὸν Μουσταφᾶ πασᾶν, στρατεύσαντα ἐξ Ἰωαννίνων, ἵνα καταλάβῃ τὴν καιρίαν ἐκείνην θέσιν μετὰ 3.000 ἐκλεκτῶν πεζῶν καὶ 500 ἱππέων. Ἀλλὰ κατὰ Δεκέμβριον ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων Τουρκαλβανῶν. Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλῃ τὴν συμμαχίαν ἐκείνην διὰ τῶν ὅπλων κατέφυγεν εἰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀνέθηκεν αὐτὰς εἰς τὸν τότε ἐκ Βοιωτίας ἐπανελθόντα Ὀμὲρ Βριώνην, ἀρχαίας ἔχοντα σχέσεις οὐ μόνον μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλων τῶν Ἑλλήνων τῆς Στερεᾶς. Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην ἐντολὴ κυρίως μὲν ἐσκόπει νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Σουλιωτῶν τοὺς Τουρκαλβανούς, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας, ἀπὸ τοῦ γενικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐπιχειρήματος. Οἱ Ἕλληνες ἐκώφευσαν εἰς τὰς εἰσηγήσεις ταύτας· ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ἄγω Μουχουρδάρην πέμψαντες μέχρι Μεσολογγίου ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων αὐτῶν συντρόφων, τὸν Ταχὴρ Ἀμπάζην, ἵνα φωτισθῇ περὶ τῶν τρεχόντων, ἐπείσθησαν πληρέστατα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ «ὅτι οἱ ραγιάδες ὡπλίσθησαν οὐχὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν πολεμοῦσι τὴν μωαμεθανικὴν πίστιν». Ὅθεν ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσωσι καὶ ἐγκαταλείποντες τόν τε Ἀλῆ πασᾶν καὶ τοὺς

ἐπαναστάτας Ἕλληνας νὰ συνταχθῶσι μετὰ τοῦ Χουρσίτη. Δὲν ἐπρόδωκαν δὲ τοὺς Σουλιώτας. Καίτοι δυνάμενοι νὰ μεμψιμοιρήσωσι μέχρι τινὸς ὡς περιπλακέντες ὑπ'αὐτῶν εἰς ἀγῶνα τὸν ὁποῖον οὐδόλως προῃροῦντο νὰ ἀναλάβωσι, καίτοι κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἠδύναντο ἐξ ἐπιβουλῆς νὰ ἐκδικηθῶσιν αὐτοὺς ἀμερίμνους ὄντας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ διατελοῦντας τῶν διατρεχόντων, διαθέτοντες μάλιστα ὅλην τὴν ἐξ Ἰωαννίνων ἐπελθοῦσαν στρατιάν, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξαν. Ἀλλ' ἐξηγήσαντες ἁπλῶς εἰς αὐτοὺς ὅτι χωρίζονται, διότι ἀνέκαθεν οὐδέποτε κατὰ νοῦν συνέβαλον νὰ πολεμήσωσι πρὸς καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ βασιλείου, ἀφῆκαν αὐτοὺς ἀνενοχλήτους νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Σούλιον.

Ἠλίας Μαυρομιχάλης
(Ἐκ τῆς πινακοθήκης τῆς οἰκογενείας Κυρ. Π. Μαυρομιχάλη)

Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 1822 μόνοι τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πρόμαχοι καθ' ὅλην τὴν Ἤπειρον ἔμενον οἱ Σουλιῶται. Ἡ παράδοσις τοῦ Ἀλῆ ἐπέκειτο καὶ ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ Χουρσίτης ἔμελλεν ἀμέσως ἔπειτα νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ ἐπιπλέοντος ἐκείνου ναυαγίου τῆς Ἠπειρωτικῆς ἐπαναστάσεως· πρόδηλον δὲ οὐδὲν ἧττον ὑπῆρχεν ὅτι μέγα συμφέρον εἶχεν ἡ ἐπανάστασις νὰ συντηρήσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο προπύργιον, πέμπουσα ἀμέσως τὴν ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν ζητηθεῖσαν ἐπικουρίαν. Καὶ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1821 ἵστατο ὀρθία καὶ ἔνοπλος ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Αἰτωλία, περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκείνου εἶχε διοργανωθῇ ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ Γερουσία αὐτῆς· ἀφοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1822 κατηρτίσθη κυβέρνησις τῆς ὅλης Ἑλλάδος· ἀφοῦ ἡ Πελοπόννησος ὑπ' οὐδενὸς ἠπειλεῖτο κινδύνου, μετὰ τὴν εἰς Ἤπειρον ἐπιστροφὴν τῆς δυνάμεως ἥτις εἶχε σταλῇ ἵνα ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ μὲν Γερουσία τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος οὐδέν ποτε σπουδαῖον ἔπραξε τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν καὶ τὸ Βουλευτικόν, ἀναλίσκοντα τὴν τελευταίαν σκιὰν τῆς ἐξουσίας ἣν εἶχον περὶ τὰς κατὰ Ὑψηλάντου καὶ Κολοκοτρώνη σκευωρίας, οὔτε τὴν ἄκαιρον ἐπανάστασιν οὔτε τὴν ὀλεθρίαν τῆς Χίου καταστροφὴν προέλαβον, περὶ ἧς κατωτέρω θέλομεν εἴπει τινά· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἐφρόντιζον περὶ Ἠπείρου. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Χουρσίτης, ἅμα ἀπαλλαγεὶς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐστράτευσε μετὰ 14.000 ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατείχετο εἰμὴ ὑπὸ 1000 ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίσθησαν ὅπως πάντοτε. Ἐκχωρήσαντες περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν αὐτῶν θέσεων καὶ συμπυκνωθέντες εἰς Κιάφαν, Ἀβαρῖκον καὶ Χώνιαν ἐκτυπήθησαν μὲν ἐκεῖ τῇ 5 Ἰουνίου ἀλλ' ἀντέστησαν τοσοῦτο καρτερικῶς ὥστε ὁ Χουρσίτης ἀγανακτήσας καὶ ἀποβαλὼν τὴν ὑπομονὴν ἀπῆλθεν εἰς

λώσιν, ἐπιτρέψας εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην τὰ κατὰ τὴν δύσιν καὶ ἰδίως τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξύπνησε τελευταῖον τὸ Βουλευτικὸν καὶ τῇ 21 Ἀπριλίου ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα «τὸν γκενεράλ Νορμὰνν μὲ τοὺς τακτικούς του στρατιώτας», ἀπεφάσισε δηλαδὴ τὸ παραλογώτατον πάντων, διότι, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ τοῦ γενναίου τούτου ἀνδρὸς ἀξία, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ, οὔτε τὰ πράγματα οὔτε τὰ πρόσωπα οὔτε τὴν γλῶσσαν εἰδώς. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτὸς εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Σουλίου. Ἂν ὑπελάμβανε κατ' ἐλάχιστον σπουδαῖον τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, βεβαίως δὲν ἤθελε ποτὲ προβῇ εἰς τοιαύτην ἀπόφασιν, ἐγκαταλείπων τὴν ἐν καιροῖς τοσοῦτο κρισίμοις γενικὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν καὶ διοικητικῶν τοῦ ἔθνους πραγμάτων. Ἀλλ' ἔβλεπεν ὅτι οὐδὲν διεπράττετο· τὸ Βουλευτικὸν ἐκράτει δεσμίας τὰς χεῖρας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, αἱ δὲ Γερουσίαι ἢ οὐδὲν ἔπραττον ἢ ἀπερρόφουν πᾶσαν ἰκμάδα δυνάμεως τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. Ἰδίως ἡ πελοποννησιακὴ Γερουσία ἐπὶ τοσοῦτον ἐσφετερίζετο ὅλους τοὺς χρηματικοὺς πόρους τῆς Πελοποννήσου ὥστε τῇ 28 Μαρτίου ὁ μὲν πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἔγραφε πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ὅτι ἡ Γερουσία ἐκείνη «ἀρνεῖται τὴν ἀποστολὴν χρημάτων, μολονότι ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει εἰς μετρητά», ὁ δὲ μινίστρος τῆς οἰκονομίας, ὁ καλὸς κἀγαθὸς Πανοῦτσος Νοταρᾶς, τὰ αὐτὰ μετ' ἀγανακτήσεως καταγγέλλων εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, συνεπέρανεν ὅτι «ἀναγκάζεται κλείσας τὸ μινιστέριον νὰ ἀναχωρήσῃ μὲ πόνον τῆς ψυχῆς ἀσυνείκαστον». Ἰδοὺ διατί ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπελπισθεὶς προετίμησε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἣν κατὰ πρῶτον εἶδε καὶ ὅπου εἶχε πολλοὺς προσωπικοὺς φίλους, ἴσως δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι σπουδαιότερον.

Ὁ στρατηγὸς Νορμάνν

Ἐν Κορίνθῳ ὑπῆρχον, ὡς προείπομεν, ὀλίγοι τινὲς τακτικοὶ ὑπὸ τοῦ Βαλέστα ἐπὶ Ὑψηλάντου ὀργανωθέντες. Τὸ τάγμα τοῦτο τὸ δεκατευθὲν ἐπὶ τῆς κατὰ τοῦ Ναυπλίου ἐφόδου συνέκειτο ἐκ 350 περίπου ἀνδρῶν καὶ διετέλει ἤδη ὑπὸ τὸν ἰταλὸν Ταρέλλαν, διότι ὁ Βαλέστας εἶχεν ἀπέλθει ἐν τῷ μεταξὺ μετά τινων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν εἰς Κρήτην, ὅπου μετ' ὀλίγον ἔπεσε. Πλὴν τούτων ὑπῆρχον ἐν Κορίνθῳ καί τινες Ἰόνιοι τακτικῶς ὠργανωμένοι ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν καὶ 300 περίπου φιλέλληνες ἀξιωματικοὶ γερμανοί, γάλλοι, ἰταλοί, πολωνοί, ἐξ ὧν ὅμως μόνον 180 συνήνεσαν νὰ συγκροτήσωσι δύο λόχους. Τοῦ ἑνὸς τῶν λόχων τούτων ἡγεῖτο ὁ πολωνὸς Μιοζεύσκης, μαχητὴς πολιὸς καὶ δόκιμος, διαγαγὼν τὸν βίον εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης τῶν δύο ἡμισφαιρίων ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ τὸν Βολιβάρ· τοῦ δὲ ἑτέρου ὁ ἑλβετὸς Σεβαλιέ, ἀμφοτέρων δὲ τῶν λόχων διοικητὴς προεχειρίσθη ὁ γενναῖος ἰταλὸς μὲν τὴν καταγωγὴν πολιτογραφηθεὶς δὲ γάλλος Δάννιας. Ἐν τῷ τῆς εὐαρίθμου ταύτης

δυνάμεως καί τινων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Βότσαρην καί τινων Πελοποννησίων ἀπῆλθεν ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔχων περὶ ἑαυτὸν ὡς ἐπιτελεῖς ἕλληνάς τινας καὶ γάλλους καὶ γερμανοὺς ἀξιωματικούς, ἐν οἷς διεκρίνετο ὁ πρεσβύτης βυρ-

Λιθογραφία τοῦ Σεγιὲρ παριστῶσα ὅμιλον ἀξιωματικῶν διαφόρων ἐθνοτήτων ἐκ τῶν σπευσάντων εἰς Ἑλλάδα ὅπως ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ αὐτῆς

τεμβέργιος στρατηγὸς Νόρμαν Ehrenfels, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δικαίως ἔφερε τὸ ἐπωνύμιον ἐκεῖνο τοῦ *Βράχου τῆς τιμῆς*. Εἰς Πάτρας ὁ Μαυροκορδᾶτος ἔμελλε νὰ παραλάβῃ καὶ ἄλλους πελοποννησίους ἐπικούρους, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι προσεδόκα νὰ ἴδῃ πολυαρίθμους περὶ αὐτὸν συρρέοντας μαχητάς. Ἀλλὰ κράτιστον τοῦ αὐτοσχεδιαζομένου τούτου στρατοῦ μέρος ὑπελάμβανε τὸ τακτικόν. Καὶ βεβαίως ἂν εἶχε καιρὸν καὶ χρήματα νὰ καταρτίσῃ αὐτὸ ὁπωσοῦν ἀξιόμαχον κατά τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν ἤθελεν ἔχει μέγα δίκαιον. Δυστυχῶς ὁ καιρὸς καὶ τὰ χρήματα εἰς πᾶν ἄλλο εἶχον δαπανηθῇ ἢ εἰς τὰς ἀληθεῖς τοῦ πολέμου ἀνάγκας. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ λαὸς προετίμα τὸ πατροπαράδοτον πολεμικὸν αὐτοῦ σύστημα· οἱ δὲ ἁρματολοὶ καὶ οἱ κλέφται περιεφρόνουν πολὺ καὶ ὀλίγον τι ἐφθόνουν τὸν φραγκικὸν ἐκεῖνον νεωτερισμόν. Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι, ἀφοῦ δι' ἰδιωτικῶν ἐνεργειῶν κατωρθώθη νὰ συγκροτηθῶσι δύο καὶ τρία προϊόντος τοῦ χρόνου τάγματα, ἐὰν ἐπῆρχε κυβέρνησις, ἠδύνατο νὰ καταρτίσῃ δέκα τοὐλάχιστον τοιαῦτα, ἅτινα ἤρκουν ἵνα σώσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Τούτου δὲ μὴ γενομένου ὁ Μαυροκορδᾶτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς ὅσα ὁ Ὑψηλάντης εἶχε παρασκευάσει ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ ὅσα ἔπειτα αὐτομάτως προέκυψαν εἰς μέσον. Εἰς Πάτρας εὗρε 1000 περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν γενναῖον Κολοκοτρώνην, τὸν Γιατράκον καὶ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, μεθ' ὧν καὶ διεπεραιώθη εἰς Μεσολόγγιον. Ἡ ἐπικουρία δὲν ἦτο μεγάλη, ἀλλ' οὐδὲ ἔπρεπε νὰ εἶναι πλειοτέρα, διότι ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς ὤφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐὰν ἐδείκνυε τὴν προσήκου-

σαν προθυμίαν, ἥτις ὅμως ἔλειψεν ὡς μὴ ὤφελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Πολλοὶ κατηγόρησαν τὸν Μαυροκορδᾶτον ὅτι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐσκόρπισε τὰς μικρὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ἀντὶ νὰ ἐνεργήσῃ μετ' αὐτῶν συμπεπυκνωμένων· ἀλλ' οἱ μὲν πρόμαχοι τοῦ Σουλίου, στερούμενοι πάντων, ἐφώναζον νὰ τοις σταλῇ ἀμέσως βοήθεια ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῇ ὅτι τὰ ἀποσπάσματα τὰ ὁποῖα ἐπὶ τούτῳ προεξέπεμπε δὲν θέλουσιν ὑπεραναπληρωθῇ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων μαχητῶν. Ἔτι ἐκ Μεσολογγίου, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξαπέστειλε τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ 500 Μανιατῶν διὰ θαλάσσης εἰς Φανάρι, λιμένα ἀπέχοντα 7 ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα προμηθεύσῃ τροφὰς εἰς τὴν κινδυνεύουσαν ἐκείνην ἀκρόπολιν. Ἔπειτα ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου τῇ 1 Ἰουνίου προήλασεν ὁπωσοῦν βραδέως, ἀλλὰ τοῦτο ἵνα δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Στερεοελλαδίτας νὰ ἀθροισθῶσιν. Ἐκ τούτων ὅμως δὲν συνέδραμον πολλοί· αἱ δὲ κραυγαὶ τῆς ἀμηχανίας αἵτινες ἀντήχουν ἐξ Ἠπείρου ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ προεκπέμψῃ αὖθις τὸν Μᾶρκον Βότσαρην πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο διὰ τῶν Πέντε Πηγαδιῶν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου ὁ στρατὸς προέβη μέχρι τοῦ χωρίου Πέτα, πρὸς βορρᾶν τῆς Ἄρτης κειμένου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως οὐ μόνον ὀλίγοι προσῆλθον ἐκ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ὁ στρατὸς ἠλαττοῦτο ἀντὶ ν' αὐξάνῃ. Οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Γιατράκον Πελοποννήσιοι, ψυχρανθέντες ἐκ τῆς μικρᾶς τῶν ἐγχωρίων προθυμίας, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον δεινόν, ὁ ὁπλαρχηγὸς Ἄρτης Γῶλος Βακόλας, ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκπληρώσας τὸ καθῆκον, νῦν ἐταλαντεύετο καὶ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἅμα καὶ τῶν Τούρκων ἦτο σύμμαχος ἐπικίνδυνος μᾶλλον ἢ ὠφέλιμος. Ἐνῷ δὲ ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης προσβληθεὶς εἰς Φανάρι ὑπὸ δυνάμεως ἰσχυρᾶς ἔπιπτεν αὐτόθι, ὁ Μᾶρκος εὑρὼν τὰ Πέντε Πηγάδια προκατειλημμένα καὶ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀπειλούμενον ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ σώματος 2.000 ἀνδρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ, καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ἀνακάμψῃ μόλις μετὰ πεισματώδη μάχην ἐσώθη εἰς Πέτα, ἀφοῦ ἀπέβαλε τάς τε τροφὰς ὅσας συναπεκόμιζε καὶ τὰ πολεμεφόδια. Τῇ δὲ 4 Ἰουλίου, ἐνῷ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο εἰς Λαγκάδαν φροντίζων περὶ τῶν ἀναγκαίων εἰς τὸν στρατόν, ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ὁ μετέπειτα περιώνυμος γενόμενος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Κιουταχῆ, ὁρμήσας ἐξ Ἄρτης μετὰ 6.000 ἀνδρῶν, προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς ἐν Πέτᾳ. Ἐκεῖ ἔπεσον, ἡρωικῶς τῇ ἀληθείᾳ ἀντιπαραταχθέντες, ἅπαντες σχεδὸν οἱ φιλέλληνες· ὁ Ταρέλλας, ὁ Μιρζεύσκης, ὁ Δάννιας, ὁ Ταϊχμανν, ὁ γάλλος Μινιάκ, ἵνα ὀνομάσωμεν τοὺς ἐπιφανεστέρους, διότι ἐξ ὅλων μόλις 25 ἠδυνήθησαν λογομαχοῦντες νὰ διελάσωσι μέχρι Λαγκάδας. Ἅπαντες ἤξευρον πρὸ ἡμερῶν τὴν τύχην ἥτις τοὺς περιέμενεν, ἂν καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν τιμὴ δὲν ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ φανῶσιν ὅτι ἀπέβαλον πᾶσαν ἐλπίδα. Οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἀντήλλασσον ἀγραυλοῦντες ἐν Πέτᾳ διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ἐπιζησάντων. «Ἐκ νεότητος ἐπολέμησα, ἔλεγεν ὁ παλαίμαχος Μιρζεύσκης, ἁπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανόν· ἓν δὲ μόνον ἐκέρδησα ἐκ τούτου, τὴν πεποίθησιν ὅτι ἁπανταχοῦ τῆς ὑπ' οὐρανὸν κακῶς ἔχουσι τὰ πράγματα. Τώρα ἓν καὶ μόνον ποθῶ, νὰ ἀποθάνω μαχόμενος ἐπὶ τῆς ἡγιασμένης ταύτης γῆς ἢ νὰ ἴδω τὴν ἐλευθερίαν ἀναθάλλουσαν ἐν αὐτῇ ὡς γηραιὸς αὐτῆς πολίτης». Ὁ δὲ Δάννιας προτείνων εἰς αὐτὸν τὴν δεξιάν· «καὶ ἂν οἱ πολέμιοι στήσωσι, προσέθετο, τὰς πολιὰς ἡμῶν κεφαλὰς ἐπὶ τῶν σφραίων αὐτῶν, τὰ λείψανα ἐκεῖνα θέλουσι διδάξει πῶς θνήσκουσιν οἱ ἄνθρωποι ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ πίστεως». «Ἀλλοίμονον, ἀνεφώνει ὁ γερμανὸς Φέλδχαννς, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς Τούρκους ὅσοι προσέλθωσιν ἐντὸς τῆς βολῆς τῶν πυροβόλων μου!». Καὶ τῳόντι, μόνον ἀφοῦ ἐθέρισαν πλείστους ὅσους πολεμίους, ἀντήλλαξαν τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς ζωῆς. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη! τὸ αἷμα ἐκεῖνο τῆς χριστια-

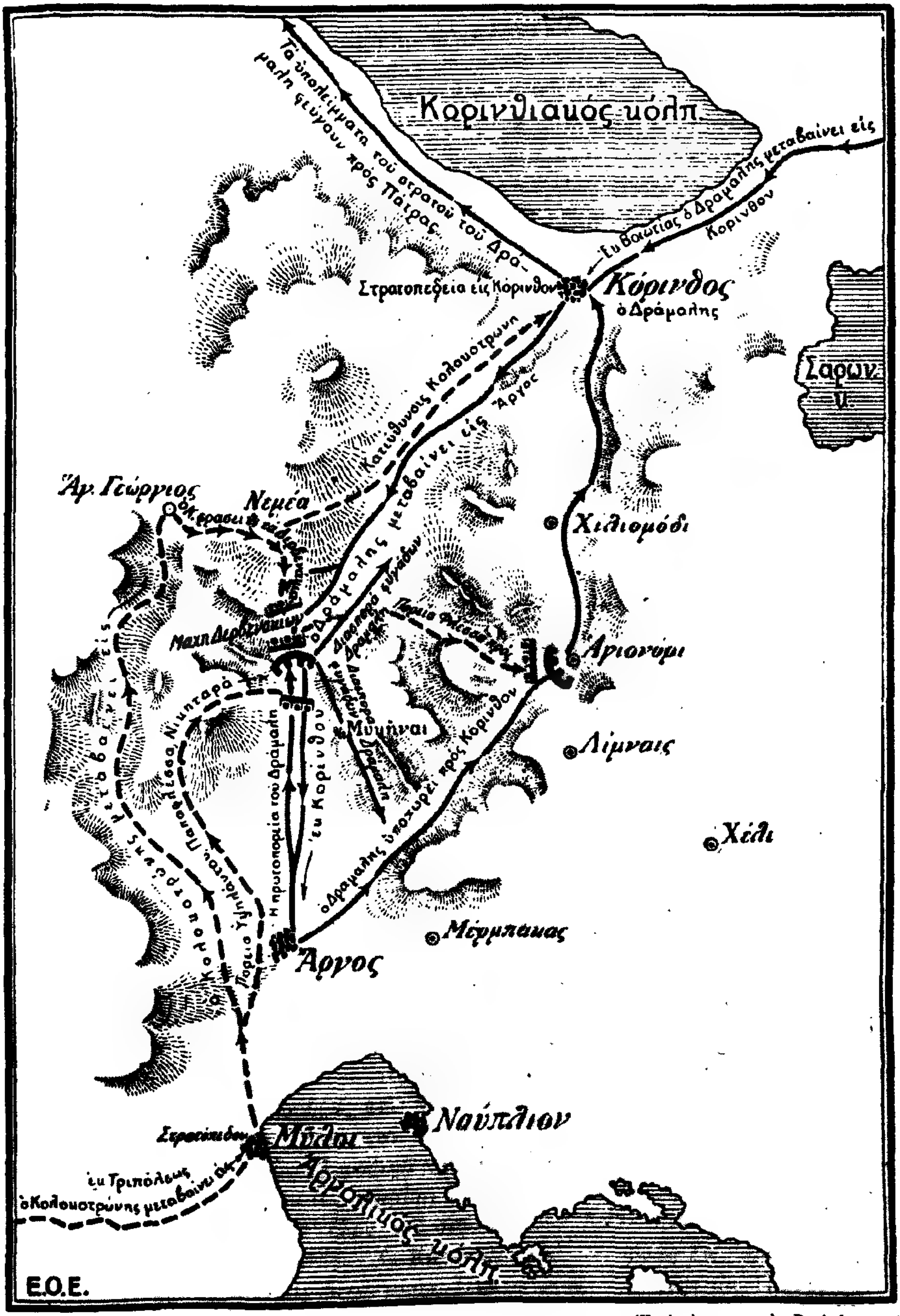
νικῆς Εὐρώπης δὲν ἐχύθη ἐπὶ ματαίῳ· ἡ εὐγενὴς αὐτὴ θυσία ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πολλὰς ἄλλας θυσίας καὶ ἐπὶ τέλους νὰ στεφανωθῇ διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας καὶ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως τῶν Γάλλων. Μετὰ τῶν φιλελλήνων ἔπεσον εἰς Πέτα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν τακτικῶν, ἐλάχιστοι δὲ κατώρθωσαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ὡσαύτως εἰς Λαγκάδαν μετὰ τοῦ βαρέως τετραυματισμένου Νόρμανν‧ Ἅπαντα τὰ πολεμεφόδια, αἱ τροφαί, τὰ πυροβόλα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Πᾶσα ἐλπὶς περὶ σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπωλέσθη, ἡ δὲ φρουρὰ αὐτοῦ ἀντέστη μὲν μέχρι Σεπτεμβρίου μηνός, ταύτην ἔτι τὴν ὑπηρεσίαν προσενεγκοῦσα εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὅτι παρεκώλυσε τὸν ἐν Πέτᾳ νικητὴν τοῦ νὰ ὠφεληθῇ ἀμέσως ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης· ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς πείνης οἱ Σουλιῶται νὰ συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ 'Ομὲρ Βριώνη, ἐπιτρέψαντος αὐτοῖς νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων εἰς τὰς 'Ιονίους νήσους. Οὐ μόνον ὁ Γῶγος ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ ἰσχυρότατοι τῶν ἁρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς 'Ακαρνανίας, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Ἴσκος, ὁ Ράγκος ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τοῦ Σουλίου κατεκρημνίσθη διὰ μιᾶς εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ἐπανελθὼν μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ τῶν ἄλλων λειψάνων τοῦ Πέτα εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐδέησε νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου προμαχῶνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτως εἶχαν τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ 'Ισθμοῦ πράγματα ὅτε ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ μεγάλη ὀσμανικὴ δύναμις ἥτις ἔμεινε διαθέσιμος μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τοῦ 'Αλῆ πασᾶ. Ὁ Χουρσίτης, καταλιπὼν χιλιάδας τινὰς ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν 'Ομὲρ Βριώνην εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, συνεκέντρωσε τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν εἰς Λάρισαν καὶ ηὔξησεν αὐτὸν διὰ νέων στρατολογιῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε συνεποσώθη οὗτος εἰς 24.000 πεζῶν καὶ 6.000 ἱππέων μετὰ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ. 'Αλλὰ ταῦτα διαπράξας δὲν ἠξιώθη νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην ἥτις ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἰσχυροτέρα καὶ λαμπροτέρα ὅλων ὅσας ἡ Τουρκία ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως πρὶν ἢ παραλάβῃ τὴν ἐπικουρίαν τῶν τακτικῶν τοῦ Μεχμὲτ 'Αλῆ πασᾶ. Ὁ σουλτάνος φρονῶν ὅτι, ἐὰν ὁ γηραιὸς τοῦ 'Αλῆ νικητὴς κατέβαλλε καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἤθελεν ἰσχύσει πέρα τοῦ πρέποντος, ἀνέθηκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς νέας ἐκστρατείας εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ ἄρχοντα Μαχμοὺτ πασᾶν τῆς Δράμας, ὅστις πρὸ μικροῦ εἶχε καταβάλει τὰ κινήματα τῶν 'Αγράφων, τοῦ 'Ασπροποτάμου καὶ τῆς Θετταλομαγνησίας. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος κοινότερον γενόμενος παρ' ἡμῖν γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Δράμαλης, ἐμβαλὼν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, οὐδαμοῦ αὐτῆς συνήντησε σπουδαίαν ἀντίστασιν. Ὁ Ἄρειος Πάγος εἶχεν ἐξουδενωθῇ διὰ τῆς στάσεως τοῦ 'Οδυσσέως, οἱ δ' ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ ὑπέβλεπον τὰς ἀξιώσεις τοῦ πολεμάρχου τούτου, ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀφετηρία ἡνωμένης ἐνεργείας, ὁ δὲ Δράμαλης προελάσας ἀκωλύτως σχεδὸν μέχρι Βοιωτίας καὶ 'Αττικῆς ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρας ταύτας τὰς χώρας. Μὴ κατατρίψας δὲ χρόνον περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πρὸ μικροῦ παραδοθείσης εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀκροπόλεως τῶν 'Αθηνῶν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, ὑπ' οὐδενὸς εὗρε κατειλημμένα τὰ δυσπόρθητα τῶν Γερανίων στενὰ καὶ τῇ 5 'Ιουλίου ἐστρατοπέδευσεν εἰς Κόρινθον. Ἡ κυβέρνησις εἶχεν ὑποχωρήσει εἰς Ἄργος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 'Ιουνίου· καὶ ἔκτοτε, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν βουλευτῶν ἠξίωσαν ὅτι ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύσωσι διὰ τὸν ἐπικείμενον τῆς πατρίδος κίνδυνον, ἡ τοῦ Βουλευτικοῦ ἐξουσία ἀνετέθη εἰς βουλευτικὴν ἐπιτροπήν. 'Εν τούτοις ὁ μὲν 'Ακροκόρινθος παρεδόθη τῇ 5 'Ιουλίου εἰς τὸν Δράμαλην ἀμαχητί, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ φρουράρχου αὐτοῦ, ὅστις κατὰ παράδοξον τῆς τύχης παιδιὰν ἐκαλεῖτο 'Αχιλλεύς· οἱ δὲ

προεστῶτες οἱ καταλαβόντες τὰ Δερβενάκια, ἤτοι τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορινθίας εἰς Ἀργολίδα, ἐνόμισαν περιττὸν νὰ μιμηθῶσι τὸν Διάκον· ὥστε ὁ Δράμαλης τῇ 12 ἐστρατοπέδευσεν ἀκωλύτως ἐν Ἄργει. Ἅμα ἐπλησίασεν, Ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ μινίστροι κατέφυγον εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας, τὴν μίαν τῶν Κουντουριωτῶν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σπετσιώτου Κολομπόταση· Μανιᾶται καὶ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν λεηλασίαν ἀπάγοντες τὰ λάφυρα αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, εἶχε δὲ διαλυθῇ καὶ ἡ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, τὸ ὁποῖον διεπραγματεύετο ἤδη περὶ παραδόσεως. Ὅταν ἀναμνησθῶμεν ὅτι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε συμβῆ ἡ ἐν Πέτᾳ καταστροφή, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις κατακλυσθεῖσα πανταχόθεν ὑπὸ πολεμίων καὶ μηδὲ σκιὰν κυβερνήσεως ἔχουσα ἐφαίνετο πνέουσα τὰ λοίσθια. Ἀλλὰ τότε παρέστη εἰς μέσον ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀντὶ νὰ μιμηθῇ τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν ἧς ἦτο πρόεδρος καὶ νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ἐντὸς τῶν πλοίων ἔμεινεν εἰς τὴν ξηράν· καὶ ἀθροίσας 700 ἄνδρας ἐνίσχυσε τὴν ὀχυρὰν τοῦ Ἄργους ἀκρόπολιν, ἣν εἶχε προκαταλάβει μετά τινων συντρόφων ὁ μανιάτης Καρχιγιάννης, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκπλύνῃ διὰ τοῦ κατορθώματος τούτου τὰ ἀνόσια πολλῶν ἐκ τῶν ὁμοφύλων αὐτοῦ ἁμαρτήματα. Ἀνεχαιτίσθη λοιπὸν οὕτως ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Δράμαλη, ὅστις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προελάσῃ εἰς Ἀκαρδίαν, ἀφήνων ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ φρούριον ἐκεῖνο. Καὶ ἐν τούτοις ἐπήρχετο ἐκ Τριπόλεως ὁ Κολοκοτρώνης πλήρης θάρρους καὶ πεποιθήσεως. Ἡ κραταιὰ φωνὴ δι' ἧς ἐγκαίρως ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Πελοποννησίους ἀντήχησεν εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς χερσονήσου· χιλιάδες μαχητῶν συνέρρεον περὶ αὐτόν· καὶ πῶς νὰ μὴ συρρεύσωσιν; Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἤξευρε νὰ κινῇ τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων καὶ τὰς ἰσχυροτέρας τῶν προλήψεων. Δὲν ἠρκεῖτο νὰ ὁμιλῇ περὶ πατρίδος, περὶ θρησκείας, περὶ δόξης, ἀλλ' ἐβεβαίου ὅτι ἀρνία, περιστεραὶ καὶ κόρακες προανήγγελλον ἀσφαλῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη· αἱ γυναῖκες ἐφώναζον εἰς τοὺς ἄνδρας των· τρέξατε, εἰδεμὴ ὑπάγομεν ἡμεῖς· ἡ Γερουσία ἐκοῦσα ἄκουσα συνέπραττεν. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Δράμαλης κατελάμβανε τὸ Ἄργος, ὁ Κολοκοτρώνης ἐξεκίνει ἐκ Τριπόλεως μετὰ στρατοῦ πολυαρίθμου, ὅστις καθ' ὁδὸν ἐξωγκοῦτο ὡς ποταμὸς δεχόμενος ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὰ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενα ρυάκια. Εἰς Ἀχλαδόκαμπον συνήντησε τοὺς ἐξ Ἄργους ἀναβαίνοντας μετὰ τῶν λαφύρων αὐτῶν Μανιάτας καί τοις ἐφώναξε· «γιὰ ποῦ ;» — «Νὰ ξεφορτώσωμεν, ἀπήντησαν, τοὺς ἀρρώστους καὶ τὰ πράγματά μας καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν μάχην». — «Στοῦ διαβόλου τὴ μάννα, κακαβούλια», ἐβόησεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐξηκολούθησε τὴν κατάβασιν αὐτοῦ. Ἅμα δ' ἐκβαλὼν τῶν ὀρέων κατέλαβε τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖθεν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐβοήθησε τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους εἰς τὸ νὰ ἐπιμείνωσιν ἀνθιστάμενοι μετ' οὐ πολὺ δὲ διηυκόλυνε τὴν βαθμιαίαν καὶ λαθραίαν εἰς τοὺς Μύλους ὑποχώρησιν αὐτῶν, ἅμα ὅτε ἐπείσθη ὅτι ἡ περαιτέρω κατοχὴ τοῦ φρουρίου ἀπέβη περιττή.

Τρόντι τὰ κατὰ τὸν Δράμαλην ἤρχισαν νὰ ἔχωσιν ἐπισφαλῶς, μικρὸν μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολὴν αὐτοῦ. Ὁ ὀσμανίδης ἀρχιστράτηγος, εὐχερῶς διελθὼν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ οὐδὲν ἧττον εὐχερῶς περάσας τὰ Δερβενάκια, ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἔχει εἰμὴ νὰ περιαγάγῃ τὰ θριαμβικὰ αὐτοῦ τάγματα καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπομένως οὐδόλως ἐφρόντισε νὰ ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐν Ἀργολίδι δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναπληρώσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην, διότι ἡ συγκομιδὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἀπέβη ἐλλιπής, τὰ δὲ ὑπάρχοντα ὀλίγα σιτηρὰ καὶ κρέατα

(Κατὰ τὸν στρατηγὸν Β. Δούσμανην)

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΔΕΡΒΕΝΑΚΙΩΝ

('Ο Μαχμοὺτ πασᾶς τῆς Δράμας (Δράμαλης), ἔχων 24 000 πεζοὺς καὶ 6.000 ἱππεῖς, ἐμβάλλει τὸν Ἰούλιον τοῦ 1822 εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν 5 Ἰουλίου στρατοπεδεύει εἰς Κόρινθον. Τὴν 12 Ἰουλίου στρατοπεδεύει εἰς Ἄργος. Το Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ καταφεύγουν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Ὑψηλάντης μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐνισχύει τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέρχεται ἐκ Τριπόλεως καὶ καταλαμβάνει τοὺς Μύλους. Ὁ Δράμαλης ἕνεκεν ἐλλείψεως ἐφοδίων ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅπως δὲ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἕλληνας διαδίδει ὅτι θὰ προχωρήσῃ πρὸς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης, ἐννοήσας τὸ τέχνασμα, ἔδραμε πρὸς τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος, τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων. Τὴν πρωΐαν τῆς 26 Ἰουλίου οἱ Τοῦρκοι ἔπεμψαν τὴν πρώτην μοῖραν πρὸς Κόρινθον διὰ τοῦ Ἁγίου Σώστη. Ὁ Κολοκοτρώνης προσβάλλει αὐτοὺς εἰς Δερβενάκια κατὰ μέτωπον, οἱ δὲ Νικήτας, Παπαφλέσσας καὶ Ὑψηλάντης ἐκ τῶν νώτων. Κατὰ τὴν φονικωτάτην μάχην 3.000 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας. Ὁ Δράμαλης ἀποφασίζει νὰ ὑποχωρήσῃ διὰ τῆς στενωποῦ Ἀγιονόρι τὴν 27 Ἰουλίου Ὁ Κολοκοτρώνης πέμπει κατ' αὐτοῦ τοὺς Ὑψηλάντην, Νικήταν καὶ Παπαφλέσσαν. Ὁ Δράμαλης διαφεύγει εἰς Κόρινθον, ὅπου συνεκέντρωσε μόνον 4.000 ἄνδρας, καὶ κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν. Εἰς τὴν Ἀκράταν τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, προσβληθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπους, καὶ παθόντα νέαν συμφοράν, ἐπιβιβάζονται ἐπὶ πλοίων καὶ φεύγουσι.)

ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Ὁ ὀσμανικὸς στόλος, ὅστις ἠδύνατο νὰ παράσχῃ αὐτῷ τροφάς, παραπλεύσας παρὰ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον δὲν εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. Ὁ Χουρσὶτ πασᾶς ἢ δὲν ἤθελεν ἢ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι ἐκ Λαρίσης ὑπὲρ τοῦ ἀπερισκέπτως προελάσαντος ἀντιζήλου αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ πάσχῃ στερήσεις δεινάς· νὰ προχωρήσῃ δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθήσῃ τὸ ἐν Μύλοις στρατόπεδον· πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπῃτεῖτο καιρός, καιρὸν δὲ δὲν εἶχε διὰ τὴν προαγομένην ὁσημέραι τῶν τροφῶν ἔνδειαν, ὥς ἐκ τῆς ὁποίας οἱ μὲν ἄνθρωποι ἐνόσουν τὰ δὲ κτήνη ἔπιπτον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἠθέλησε δὲ νὰ ἀπατήσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ ἔπεμψε πρὸς αὐτοὺς ἐν Μύλοις τὸν χριστιανὸν αὐτοῦ γραμματέα ἐπὶ τῇ προφάσει μὲν τοῦ νὰ προτείνῃ ἀμνηστίαν πράγματι δὲ ἵνα περισπάσῃ τὴν προσοχήν των ἀναγγέλλων ὅτι μελετᾷ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὅλοι ἠπατήθησαν· μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα καὶ εἶπεν ἐν τῷ συγκροτηθέντι περὶ τούτου πολεμικῷ συμβουλίῳ ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι ἀπαραίτητον ἦτο νὰ καταληφθῶσι τὰ πρὸς τὴν Κόρινθον στενά. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούσθη, καταλιπὼν εἰς Μύλους τὸ μέγα στρατόπεδον, ἔδραμεν αὐτὸς μετ' ὀλίγων πιστῶν συντρόφων εἰς τὸ δεσπόζον τῶν Δερβενακίων χωρίον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μὴ προσέχων εἰς τοὺς χλευασμοὺς τοῦ Μαυρομιχάλη, ὅστις εἶπε τότε περιφρονητικῶς περὶ αὐτοῦ ὅτι πηγαίνει νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης εἰς τὰ βουνά. Ἀλλὰ τῇ 25 Ἰουλίου κατέστη ἀναμφισβήτητον ὁπόσον ὀρθὴ ὑπῆρξεν ἡ πρόνοια τοῦ κλέφτου ἐκείνου. Τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ Τοῦρκοι ἔπεμψαν τὴν πρώτην αὐτῶν μοῖραν πρὸς τὴν Κόρινθον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ ἁγίου Σώστη. Ὁ Κολοκοτρώνης καταλαβών, ὅπως ἠδυνήθη, τὸν χείμαρρον τοῦ Δερβενακίου καὶ τὰς παρακειμένας ἀνωφερείας τοῦ ἁγίου Σώστη, ἔπεμψε ζητῶν κατεσπευσμένως ἐπικουρίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πρῶτοι φθάσαντες δελῆδες, προσβληθέντες περὶ τὸν χείμαρρον καὶ ἀπελπισθέντες νὰ διελάσωσιν, ἐτράπησαν περὶ τὰ ὑψώματα τοῦ ἁγίου Σώστη, κατόπιν ἤρχοντο οἱ πεζοί, αἱ δὲ ἀποσκευαὶ ἐγκατελείφθησαν. Πεζοὶ καὶ ἱππεῖς ἠδυνήθησαν οὕτω νὰ ἀναβῶσιν εἰς ἅγιον Σώστην, καὶ ἤδη ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἔξω κινδύνου, ὅτε ὁ Νικήτας, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντηςφθάσαντες ἐγκαίρως κατέλαβον τὸν λόφον τὸν φράσσοντα χαράδραν τινὰ δι' ἧς ἔμελλον νὰ διέλθωσιν οἱ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Σώστη καταβαίνοντες πολέμιοι. Ἐκεῖ συνέβη μάχη φονικωτάτη. Ὀλίγοι τινὲς ἱππεῖς κατώρθωσαν νὰ διαπεράσωσιν εἰς τὸ πρὸς τὴν Κόρινθον χάνι τῆς Κουρτέσας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς μοίρας ἐκείνης πολεμούμενον κατὰ μέτωπον μὲν καὶ ἐκ πλαγίου ὑπὸ τοῦ Νικήτα, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ὑψηλάντου, ὄπισθεν δὲ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη, κατεστράφη ὁλοσχερῶς. Πλείονες τῶν 3.000 νεκρῶν ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύας· οἱ ἄλλοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς διέφυγον οἱ μὲν εἰς Κόρινθον οἱ δὲ εἰς Ἀργολίδα, ἀλλ' ἅπαντες κακῶς ἔχοντες. Ἐν τῇ φοβερᾷ ταύτῃ συρράξει ὁ Νικήτας ἀνευφημήθη καὶ πάλιν τουρκοφάγος. Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Δράμαλης ἔμεινε καταπεφοβισμένος εἰς Ἄργος, τῇ δὲ 27 ἀπεφάσισε νὰ προελάσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ οὐχὶ ὅμως ἀπὸ τὰ Δερβενάκια ἀλλ' ἀπὸ τὸ ἀνατολικώτερον Ἀγινόρι. Ὁ Κολοκοτρώνης, μὴ εἰδὼς ἔτι ποίαν θέλει τραπῆ ὁδόν, αὐτὸς μὲν ἔμεινεν εἰς Δερβενάκια ἔπεμψε δὲ εἰς Ἀγινόρι τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες ἐπέπεσον τρφόντι κατὰ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἐπελθόντων πολεμίων· καὶ ἂν ὁ ἐν Μύλοις πολυάριθμος στρατὸς προσέβαλλεν αὐτοὺς κατὰ νώτων, ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι τῇ 27 ἤθελε συμπληρωθῇ ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἠσχολήθη, ἅμα ἀναχωρήσαντος ἐξ Ἄργους τοῦ Δράμαλη, εἰς τὸ νὰ λεηλατήσῃ τὰς παρ' αὐτοῦ αὐτόθι καταλει-

φθείσας ἀποσκευάς, ἐκ τούτου δὲ καὶ προσέτι διότι αὐτοὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν καὶ τὸν Φλέσσαν καὶ τὸν Ὑψηλάντην στρατιῶται ἐπρόσεξαν μᾶλλον εἰς τὴν λαφυραγωγίαν τῶν διερχομένων ἢ εἰς τὴν ἀναχαίτισιν αὐτῶν τὸ πλεῖστον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατώρθωσε τελευταῖον νὰ διέλθῃ, ἀποβαλὸν μὲν πολλὰς σκευάς, ἡμιόνους καὶ καμήλους ἄνδρας δὲ μόνον περὶ τοὺς χιλίους.

Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ λαμπρὰ τοῦ Δράμαλη ἐπιχείρησις ἡ τοσοῦτο θριαμβικῶς ἀρξαμένη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν δεκατευθέντα ἐκεῖνον στρατὸν ἐντὸς τῆς Κορίνθου, πείσας μὲν τὸν Ὀδυσσέα νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος αὐτὸς δὲ περιζώσας πανταχόθεν τοὺς πολεμίους ἐν Πελοποννήσῳ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Δράμαλης. Τὸ Ναύπλιον μηδεμίαν λαβὸν ἀπὸ θαλάσσης βοήθειαν ἐλιμοκτόνει καὶ τῇ 30 Νοεμβρίου παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀκριβῶς ἐκτελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῶν πολλῶν ὅσαι πρότερον συνομολογηθεῖσαι πᾶσαι δυστυχῶς εἶχον παραβιασθῆ. Τὰ δὲ ἐλεεινὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη λείψανα, ἐλαττωθέντα ἐν Κορίνθῳ ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ λιμοῦ εἰς 4.000 ἄνδρας, ἐζήτησαν μὲν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀλλ' εἰς Ἀκράταν περιζωσθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη, καὶ παθόντα πάλιν ἐκεῖ νέας συμφοράς, μόλις ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν ἐπὶ πλοίων τὰ ὁποῖα προσήγαγεν ὁ τῶν Πατρῶν φρούραρχος Ἰουσοὺφ πασᾶς.

Ὁ Ἀνδρέας Λόντος ἐξολοθρεύει παρὰ τὴν Βοστίτσαν διὰ λιμοῦ 3000 ἐχθρῶν

(Ἐκ τῶν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου, εἰκόνων τοῦ Ἕσς)

Τοιαῦτα ἐγένοντο ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἔτους 1822, οὐδεὶς δὲ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος ἐπ' αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους τούτου σωτηρία ὠφείλετο πρὸ πάντων εἰς τὸν Κολοκοτρώνην· λαὸς καὶ στρατὸς ἀνωμολόγουν τοῦτο, αὐτὴ δὲ ἡ Γερουσία ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν κατ' ἀπαίτησιν τῶν ὁπλαρχηγῶν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποχὴ καὶ μία τῶν εὐτυχεστέρων τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Ἠμποροῦμεν μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπὶ μίαν στιγμὴν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέβη τὸ πρῶτον πρόσωπον ἁπάσης τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ δυτικῇ Στερεᾷ ὁ Μαυροκορδᾶτος εἶχε πάθει τὴν ἐν Πέτᾳ συμφοράν. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσῳζε μὲν ἔτι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, οὐ μόνον ὅμως μετὰ τὸ πρῶτον τῆς Γραβιᾶς κατόρθωμα δι' οὐδενὸς νέου ἔργου ἐλάμπρυνε τὸ ἀξίωμα τοῦτο, οὐ μόνον ἰδίως ἀφῆκε τὸν Δράμαλην νὰ εἰσελάσῃ ἀνενόχλητος εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον μῆνα ὁ Χουρσίτης ἔπεμψε τελευταῖον

εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἀποκεκλεισμένων 8.000 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Μεχμὲτ πασᾶν διὰ Λαμίας καὶ Ἀμφίσσης, ὁ Ὀδυσσεὺς ἡττήθη ὑπ' αὐτοῦ καὶ μόλις διασωθεὶς ἐκ τῆς μάχης δὲν ἀνεχαίτισε τὴν περαιτέρω πρόοδον τοῦ ὀσμανίδου στρατηγοῦ εἰμὴ διὰ τῆς ὑποσχέσεως ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ προσκυνήσῃ, ἂν λάβῃ τὸ ἀρματολίκι ἁπάσης τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ Μεχμὲτ πασᾶς ἀπεδέξατο ἢ ἐπροσποιήθη ὅτι ἀποδέχεται τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ηὐτοκτόνησεν αἴφνης ὁ Χουρσὶτ πασᾶς, ὥστε ὁ ὑποστράτηγος αὐτοῦ ἐνόμισεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λάρισαν.

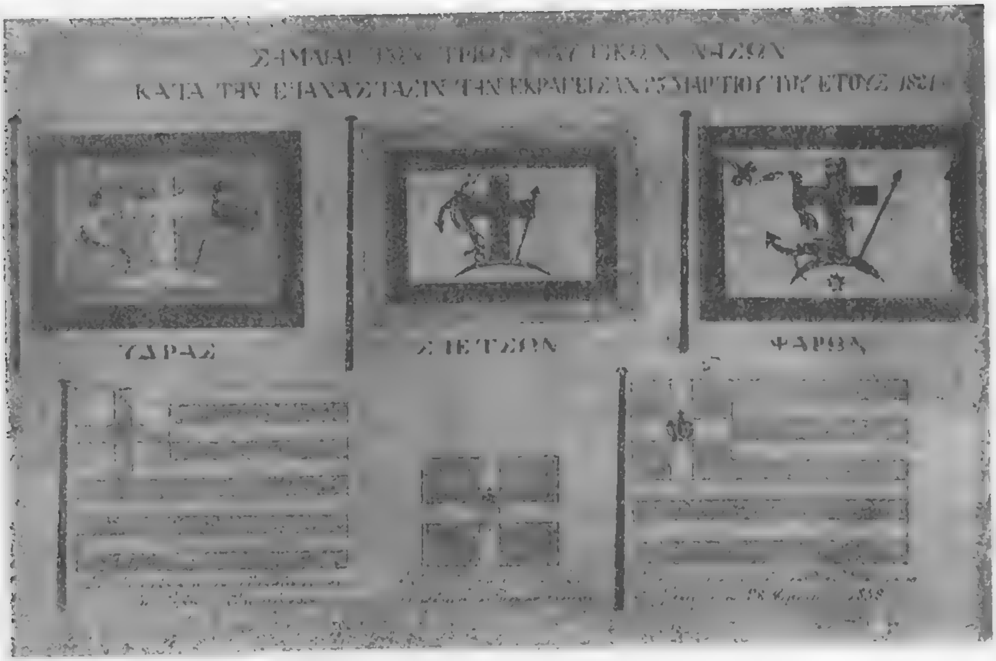
Εἷς καὶ μόνος ἄνθρωπος ηὐτύχησε κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἔτους ἡμέρας νὰ παράσχῃ τῇ πατρίδι ὑπηρεσίαν οὐχὶ μὲν ἐνάμιλλον τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ σπουδαιοτάτην. Καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρό τινων μηνῶν τοσοῦτον ἀτυχήσας Μαυροκορδᾶτος. Ὅτε μετὰ τὴν πανωλεθρίαν τοῦ Πέτα καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου πολλοὶ τῶν ἀρματολῶν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἐπροσκύνησαν, καθὰ προείπομεν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐσῴζοντο προτροπάδην εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὁ δὲ Ὀμὲρ Βριώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατῆλθον περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου μετὰ 11.000 ἀνδρῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ Ἰουσοὺφ πασᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειε τὴν πόλιν ταύτην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὁ Μαυροκορδᾶτος μείνας ἐν Μεσολογγίῳ μετὰ τοῦ Μάρκου Βότσαρη καὶ 600 τὸ πολὺ ἀνδρῶν εἶπεν ὅτι δὲν θέλει ἀπέλθει ἐν ὅσῳ εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ ὑπάρχει πρόθυμος ν' ἀγωνισθῇ, καὶ ἐτήρησε τὸν λόγον. Ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἀπῄτει ἑπταπλασίους τοὐλάχιστον τῶν ὑπαρχόντων προμάχους· ἐπὶ τῶν τειχῶν δὲν ὑπῆρχον εἰμὴ 14 παλαιὰ πυροβόλα, ἐντὸς δὲ αὐτῶν πολεμεφόδια καὶ τροφαὶ μόλις δι' ἕνα μῆνα. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρουν ἀμέσως τὴν ἔφοδον, ἤθελον πιθανώτατα κυριεύσει τὸ οὕτως ἔχον φρούριον· ἀλλὰ κατέτριψαν τὸν χρόνον κατ' ἀρχὰς εἰς ἀκροβολισμούς, ἔπειτα εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, τὰς ὁποίας οἱ πολιορκούμενοι παρέτεινον ἐπιτηδείως, ἵνα προφθάσῃ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπικουρία ἣν ἐζήτησαν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῶν νήσων. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου μοῖρα τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ, ἐκόμισε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1.000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεϋν, τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Δεληγιάννην, οἱ ἡμέτεροι διεμήνυσαν εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην ὅτι, ἂν θέλῃ τὸ Μεσολόγγιον, ἂς ἔλθῃ νά το πάρῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν οἱ πολιορκηταὶ ὅ,τι πρότερον οἱ πολιορκούμενοι· αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἠλαττώθησαν, ἡ δὲ προσαγωγὴ νέων ἀπέβη δυσχερής, διότι οἱ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κάτοικοι ἤρχισαν τελευταῖον νὰ δίδωσι σημεῖα ζωῆς· ὅθεν ὁ Ὀμὲρ Βριώνης ἐδέησε νὰ πράξῃ τι κρίσιμον. Καὶ τῳόντι τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρίου ἐπεχείρησεν ἔφοδον ἐπ' ἐλπίδι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκκλησιαζόμενοι ἕνεκα τῶν Χριστουγέννων ἤθελον ἐγκαταλείψει τὰ τείχη. Ἡ φρουρὰ ὅμως εἰδοποιηθεῖσα περὶ τοῦ βουλεύματος εὑρέθη ἑτοίμη. Ἀφήσασα τὰ ἀλβανικὰ τάγματα νὰ πλησιάσωσι μέχρι βολῆς πιστολίου ἐθέρισεν ἔπειτα αὐτὰ διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ὀλίγας δὲ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἡμέρας ἐλύθη ἡ πολιορκία. Ἡ ὑποχώρησις τῶν πολεμίων ἀπέβη αὐτοῖς ὀλεθρία. Καταλιπόντες τὰ πλεῖστα πυροβόλα καὶ πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν ἔφθασαν δρομαῖοι εἰς Βραχῶρι. Ἀλλ' ἐκεῖθεν προχωρήσαντες ἔπαθον νέας συμφοράς· 500 ἐπνίγησαν ἐντὸς τοῦ πλημμυρήσαντος Ἀχελῴου, οἱ δὲ διαπεράσαντες ἀφίκοντο κακῶς ἔχοντες πρῶτον εἰς Καρβασαρᾶν καὶ ἔπειτα εἰς Πρέβεζαν.

Ἐσώθη λοιπὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς καὶ ἐσώθη πρὸ πάντων διὰ τοῦ Μαυροκορδάτου· ὥστε ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823 δύο ἄνδρες ὑπερεῖχον ὁμολογουμένως ὅλων τῶν λοιπῶν

τῇ Ἑλληνικῇ ἠπείρῳ· ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος. Ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβιβασθῶσι καὶ νὰ συμπράξωσιν, ἴσως κατηρτίζετο κυβέρνησις ὁπωσοῦν ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῶσιν ὡς ἐκ τῆς διαφόρου αὐτῶν φύσεως καὶ ἀνατροφῆς, ἔτι δὲ μᾶλλον διὰ τὰς ὅλως ἀντιθέτους προαιρέσεις. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελε νὰ ἄρξῃ τῆς Πελοποννήσου ἐπερειδόμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ἀδιαφορῶν δὲ περὶ τῆς διοικήσεως τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπεζήτει ἀπ' ἐναντίας πάντοτε τὴν συγκρότησιν γενικῆς τοῦ ἔθνους κυβερνήσεως, καὶ ἐπειδὴ ἄλλην δύναμιν δὲν εἶχε πρὸς τοῦτο παρὰ τοὺς προεστῶτας, διὰ τούτων ἰδίως ἐδίωκε τὴν τοῦ σκοποῦ ἐκτέλεσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ἐννοεῖται, ὅτι θέλει αὐτὸς χειραγωγεῖ αὐτοὺς καὶ διευθύνει. Πολυμήχανος δὲ ὢν προσέλαβε τῳόντι τότε εἴπερ ἄλλοτέ ποτε προθυμοτάτους συνεργοὺς οὐ μόνον τοὺς πλείστους τῶν προυχόντων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ἀλλὰ καὶ τοὺς προεστῶτας τῶν τριῶν μαχίμων νήσων, οἵτινες διὰ θυσιῶν καὶ κατορθωμάτων μεγάλων ἴσχυσαν μετ' οὐ πολὺ ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς.

Ἡ σφραγὶς
τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη

Αἱ σημαῖαι τῶν ναυτικῶν νήσων
(Ἐκ τῆς συλλογῆς κ. Γ. Πώπ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Ο ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821 ΚΑΙ 1822

Εἰς τὰς νήσους συνέβη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὅ,τι καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανάστασις λαβοῦσα κατ' ἀρχὰς καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἔκτασιν μεγάλην περιεστάλη, προϊόντος τοῦ χρόνου, εἰς τὰς πλησιεστέρας πρὸς τὴν Ἑλλάδα νήσους, παρεκτὸς ὅτι ἐν ταῖς νήσοις ἡ περιστολὴ ἀρξαμένη διὰ τῆς ἐν ἔτει 1822 καταστροφῆς τῆς Χίου δὲν συνεπληρώθη εἰμὴ τῷ 1824, ὅτε κατεβλήθη μὲν τὸ κίνημα τῶν Κρητῶν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου κατεστράφησαν δὲ ἥ τε Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν ἡ ἐπανάστασις διετήρησε τὴν τοσοῦτο προσεγγίζουσαν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν Σάμον, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ διασώσῃ μέχρι τέλους αὐτονομίαν τινά, ἂν ὄχι πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἕνωσιν.

Ἐκ τῶν μεγαλυτέρων νήσων, Κρήτης, Ῥόδου καὶ Κύπρου, αἵτινες πᾶσαι κατείχοντο ὑπὸ πολυαρίθμων ὀσμανιδῶν ἐπερειδομένων ἐπὶ ἰσχυρῶν φρουρίων, δὲν ἐπανέστη εἰμὴ μόνη ἡ Κρήτη. Ἄπορον δὲ θέλει φανῇ πῶς καὶ αὕτη ἐπανέστη, καὶ μάλιστα πῶς κατώρθωσε νὰ παρατείνῃ μέχρι τινὸς τὴν ἐπανάστασιν αὐτῆς, ἅμα ἀντιπαραβάλωμεν τὰ κατὰ τὴν νῆσον ταύτην πρὸς τὴν τῆς Πελοποννήσου κατάστασιν καὶ θέσιν. Οἱ μου-

σουλμάνοι τῆς Πελοποννήσου μὴ διακρινόμενοι ἐπὶ ἐξαιρέτῳ ἀνδρείᾳ, παρεκτὸς τῶν Λαλαίων καὶ τῶν Βαρδουνιωτῶν, ἦσαν προσέτι πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν Ἑλλήνων, διότι ὑπελογίζοντο εἰς 12.000 ἄνδρας, ἐνῷ οἱ ἕλληνες ἄνδρες συνεποσοῦντο, μετὰ τῆς Μάνης, εἰς 30.400. Ὁ δὲ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς Κρήτης τῷ 1821 ἀνέβαινεν εἰς 25.000 περίπου οἰκογενείας καὶ ἦτο κατ' ἐλάχιστον μικρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀριθμοῦντος περὶ τὰς 28.000 οἰκογενείας· ἦτο δ' ἐπὶ τοσοῦτο μαχιμώτερος ὥστε ἀντιπαρέταξεν 20.000 ἀνδρῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐνῷ οἱ ἡμέτεροι δὲν παρέστησαν ποτὲ πλειότεροι τῶν τρισχιλίων. Πλὴν τούτου ἡ Κρήτη κατείχετο πολὺ ἰσχυρότερον ἢ ἡ Πελοπόννησος, διότι, ἐνῷ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ εἷς μόνος πασᾶς, ὅστις καὶ αὐτὸς συνέπεσε νὰ ἀποδημήσῃ, τρεῖς πασάδες ἐπεκάθηντο ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς Κρήτης, εἷς ἐν Ἡρακλείῳ, εἷς ἐν Κυδωνίᾳ καὶ εἷς ἐν Ρεθύμνῳ. Προσέτι ἡ Πελοπόννησος εἶχε πρὸς βορρᾶν μὲν δύο προμαχῶνας, τὴν δυτικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, αἵτινες, ἂν ὄχι πάντοτε, ἐκ διαλειμμάτων ὅμως ἀνεχαίτισαν τοὺς ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους καταβαίνοντας ὀθωμανικοὺς στρατούς, εἶχεν εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς πλευρὰ τὴν Ἑπτάνησον, ἐκ τῆς ὁποίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ μάλιστα προϊόντος τοῦ χρόνου οὐ μικρὰς ἔλαβεν ἐπικουρίας καὶ συνδρομὰς καὶ πολυειδεῖς ἀνακουφίσεις· εἶχεν ἀπ' ἀνατολῶν τοὺς δύο κυριωτάτους ναυστάθμους τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, τὴν Ὕδραν καὶ τὰς Σπέτσας. Ἡ δὲ Κρήτη ἦτο μεμονωμένη ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει καὶ πολὺ πλησιεστέρα τῆς ἄλλης Ἑλλάδος πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐξ ἧς ὡρμῶντο οἱ στόλοι τῆς Ἀφρικῆς, ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ τοῦ 1824 καὶ οἱ φοβεροὶ τακτικοὶ στρατοί. Ἡ κρητικὴ λοιπὸν ἐπανάστασις ἦτο δυσκολώτατον νὰ διατηρηθῇ οἴκοθεν. Ἀλλὰ περὶ σπουδαίας ὁπωσοῦν πεζικῆς ἐπικουρίας ἐκ τῆς πανταχόθεν κινδυνευούσης ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος λόγος δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Τὸ δὲ ναυτικὸν ἡμῶν περιεσπᾶτο ὑπὸ τοσούτων ἀναγκῶν καὶ εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τοσαύτας δυσχερείας ὥστε δὲν ἠδυνήθη νὰ διασώσῃ οὔτε τὴν Χίον οὔτε τὴν Κάσσον οὔτε τὰ Ψαρά, καὶ μόλις ἐκάλυψε διὰ τῆς αἰγίδος αὐτοῦ τὴν Σάμον, ἥτις καίτοι γενναίως ἀγωνισθεῖσα δυσκόλως ἐπὶ τέλους ἤθελε διαφύγει τὴν τύχην τῶν προειρημένων τριῶν νήσων, ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν ἔσπευδεν ἐπανειλημμένως εἰς ἐπικουρίαν καὶ δὲν ηὐτύχει πάντοτε νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν πολεμίων. Σπουδαίαν ὁπωσοῦν ναυτικὴν ἐπικουρίαν δὲν ἔλαβεν ἡ Κρήτη εἰμὴ παρὰ τῶν γειτόνων αὐτῆς Κασσίων, οἵτινες, σπανίως ἐν τῷ τακτικῷ στόλῳ παρατασσόμενοι ἐσιταγώγησαν ἐν τούτοις ἐκ διαλειμμάτων τὴν μεγάλην ἐκείνην νῆσον καὶ ἐπεχείρησαν ἀποκλεισμούς τινας τῆς Ρεθύμνου καὶ τῆς Κυδωνίας. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι οἱ Κάσσιοι, καὶ διότι ἐνήργουν μεμονωμένοι καὶ διότι πρωίμως κατεστράφησαν, δὲν ἦτο ἐφικτὸν νὰ σώσωσι τὴν Κρήτην. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν προειρημένων συνάγεται ὅτι ἡ τύχη τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσσῃ ἐπαναστάσεως ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ στόλου, ὅστις ἐνταῦθα ἀπετέλει ἕνα τῶν κυριωτάτων προμαχώνων τῆς τε Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς. Καί, ἐπειδὴ ὁ στόλος ἀπηρτίσθη σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, εἰς ταύτας δέον νά, ἐπιστήσωμεν τὴν ἰδιάζουσαν ἡμῶν προσοχήν.

Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐπανέστησαν κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς 1821 ἡμέρας. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας διστάσαντες ἐπὶ μικρὸν ἠναγκάσθησαν νὰ παρακολουθήσωσι τὸ κοινὸν παράδειγμα ὑπὸ στάσεως τοῦ λαοῦ ἣν ὑπεκίνησε δευτερεύων τις ἀλλὰ τολμηρὸς πλοίαρχος, ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου, ὅστις καθαιρέσας τῇ 30 Μαρτίου τὸν τότε διοικητὴν Νικόλαον Κοκοβίλαν καὶ καταπλήξας τοὺς προεστῶτας ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῶν τὴν ἐπιοῦσαν ὡς διοικητής, ἔχων «μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τέσσαρας συμβούλους

ἐκλελεγμένους ὑπ' αὐτοῦ). Ὁ νέος διοικητὴς προεκήρυξε τότε τὴν ἐπανάστασιν, 16 Ἀπριλίου. Καὶ ἡ μὲν ἐξουσία αὐτοῦ δὲν διήρκεσε πολύ. Τῇ 12 Μαΐου οἱ πρωτεύοντες πλοίαρχοι Γεώργιος Σαχτούρης, Ἀντώνιος Κριεζῆς καὶ Λάζαρος Παναγιώτας συμπράττοντες μετὰ τῶν προκρίτων καὶ ὠφεληθέντες ἐκ τῆς ἀπουσίας τῶν πλείστων τοῦ Οἰκονόμου ὀπαδῶν, ἀπελθόντων μετὰ τοῦ ἐκπλεύσαντος στόλου, καθῄρεσαν καὶ ἐξώρισαν τὸν ἐφήμερον δικτάτωρα, κατ' ἀρχὰς περιορισθέντα ἐντὸς τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους δολοφονηθέντα ἐνῷ ἀπήρχετο ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος. Ἀλλ' ἂν οἱ πρόκριτοι ἀπηλλάγησαν οὕτω τοῦ Οἰκονόμου δὲν ἐγκατέλειψαν τὴν ἐπανάστασιν, πολλοῦ γε δεῖ. Ὁ δισταγμὸς ὃν ἔδειξαν κατ' ἀρχὰς ἐπήγασεν οὐχὶ ἐκ φιλαργυρίας, ὡς ἐρρήθη, καὶ ἐξ ἀδιαφορίας πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκ βαθείας συνειδήσεως, ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους εἶχον τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου ὅπερ προέκειτο νὰ ἀναλάβωσι, καὶ τῆς εὐθύνης ἣν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἔμελλον νὰ φέρωσι περὶ τὴν διεξαγωγὴν αὐτοῦ. Ἅμα δὲ ὁ λαὸς ἀπέδειξεν ὅτι ὀργᾷ πρὸς τὸν ἀγῶνα, οἱ πρόκριτοι, καίτοι καθαιρέσαντες τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ, καίτοι ἀναλαβόντες πᾶσαν τὴν προτέραν ἐξουσίαν, δὲν ὠπισθοδρόμησαν ἀλλ' ἐνέμειναν μετὰ πάσης θυσίας καὶ ἐθελοθυσίας εἰς τὸ ἅπαξ ἀρξάμενον ἐπιχείρημα. Τὰς αὐτὰς ἀρετὰς ἀνέδειξαν ἄλλως ἐξ ἴσου καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι· καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι, κατ' ἰδίαν τε καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπανάστασιν εἰς τρόπον ὅστις παραβαλλόμενος πρὸς τὰ γενόμενα ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν ἐξαιρέτως τιμᾷ τὴν μερίδα ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τίς δὲν ἤκουσε φημιζομένας τὰς μεγάλας αὐτῶν χρηματικὰς θυσίας; Τὰ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων καὶ βουλῶν ἀναγνωρισθέντα ἐπισήμως ποσὰ ἀναβαίνουσιν εἰς 18.000.000 νέων δραχμῶν, ἐξ ὧν 9 μὲν ἑκατομμύρια κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς Ὕδρας, 5 δὲ περίπου ἑκατομμύρια ὑπὸ τῶν Σπετσῶν καὶ 4.000.000 ὑπὸ τῶν Ψαρῶν. Δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς θυσίας ταύτης πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς ὅλης ἄλλης Ἑλλάδος κατατεθέντα, διότι πολλοὶ ὑπάρχουσι λογαριασμοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς μὴ ἐκκαθαρισμένοι. Ἀλλ' ἡ κοινὴ τοῦ ἔθνους συνείδησις δὲν ἐπέβαλεν ἄχρι τοῦδε, μετὰ τοσούτου χρόνου παρέλευσιν, τὴν τῶν λογαριασμῶν ἐκείνων ἐκκαθάρισιν, ὅπως ὑπέλαβε καθῆκον αὐτῆς ἱερὸν νὰ πράξῃ ἐγκαίρως ὡς πρὸς τὰς τῶν νήσων ἀπαιτήσεις. Ὅθεν, ἵνα λάβωμεν

Ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ἐπαναστατεῖ τὴν Ὕδραν
(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

ἔννοιάν τινα περὶ τοῦ περιέργου τούτου ζητήματος, γενικὴν μὲν οὐχὶ δὲ ὅλως τῆς ἀληθείας μεμακρυσμένην, ἐπιτρέπεται νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἐπιτροπῆς, ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἐν τοῖς προτέροις. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ταύτην τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν κυβερνήσεων δαπανηθέντων κατὰ τὰς τρεῖς περιόδους ἤτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1827, συνεποσοῦτο εἰς 70 περίπου ἑκατομμύρια γροσίων, ἤτοι, ὡς προείπομεν, 37.800.000 περίπου σημερινῶν δραχμῶν[1]. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ συνόλῳ τούτῳ περιλαμβάνονται τὰ ἐκ διαφόρων δανείων εἰσρεύσαντα εἰς τὸ ταμεῖον χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπολογίζονται περὶ τὰ 15.300.000, ἕπεται ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι κατέβαλον καθ' ἑαυτὰς ποσὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ ποσοῦ ὅπερ εἰσεπράχθη ἐκ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐξαιρέσει τοῦ Αἰγαίου πελάγους, περὶ τῶν προσόδων τοῦ ὁποίου θέλομεν ὁμιλήσει κατωτέρω. Καὶ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ· τὰ 22.500.000 τὰ καταβληθέντα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον ὑπὸ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰσεπράχθησαν ἀπὸ πασῶν τῶν κοινωνικῶν αὐτῆς τάξεων καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἐνῷ τὰ 18.000.000 τῶν νήσων κατεβλήθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων, ὅ ἐστιν ὑπὸ τῶν προκρίτων αὐτῶν.

Ἀλλ' οἱαιδήποτε καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ χρηματικαὶ τῶν τριῶν νήσων θυσίαι ἔτι μᾶλλον ἀξιάγαστος ὑπῆρξεν ἡ ὁμοφροσύνη δι' ἧς αὗται διεξήγαγον τὰ ναυτικὰ τοῦ ἔθνους πράγματα ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ναυτικοὶ ὅμιλοι καὶ μάλιστα οἱ μᾶλλον ἀτίθασοι ὅμιλοι τῆς Ὕδρας ἐστασίασαν πολλάκις, ἀλλ' οἱ πρόκριτοι, παρεκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὡμοφρόνησαν καὶ κατίσχυσαν τοῦ δυσηνίου πλήθους· ὥστε ἐν γένει εἰπεῖν αἱ τρεῖς νῆσοι, καθ' ἑαυτήν τε ἑκάστη καὶ ἐν κοινῷ, ἐπολιτεύθησαν ἐν ὁμονοίᾳ. Ἑκάστη εἶχε τοὺς ἰδίους δημογέροντας, διέποντας ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς· θυσίαι, δόξα, παθήματα. Πολλὰς ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ἀποδείξεις τῆς ὄντως ἀδελφικῆς αὐτῶν ἑνώσεως, ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς μίαν πασῶν ἐμφαντικωτέραν. Ἐν ἔτει 1826 μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δεινῶς κατεπλάγη σύμπασα ἡ Ἑλλὰς καὶ γενικὴ πεποίθησις παρήχθη, ὅτι, ἵνα συμπληρωθῇ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, δὲν ὑπολείπεται εἰς τὸν Ἰβραήμην εἰμὴ νὰ ἐπιπέσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὕδρας. Τότε οἱ Σπετσιῶται ἐνόμισαν ἀπαραίτητον νὰ ἐγκαταλείψωσι χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας τὴν φιλτάτην αὐτῶν νῆσον, ἐπίπεδον οὖσαν καὶ εὐπρόσβλητον, καὶ νὰ μετοικήσωσι πανοικὶ εἰς Ὕδραν μετὰ τῶν Ψαριανῶν, ἵνα συμπήξωσιν εἰς ἓν ἁπάσας τὰς ναυτικὰς τοῦ ἔθνους δυνάμεις. Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας, προϊσταμένου τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου, ἅμα μαθόντες τὴν τοιαύτην τῶν προκρίτων Σπετσῶν πρόθεσιν, ἔγραψαν πρὸς αὐτοὺς τῇ 21 Ἀπριλίου τάδε· «Τὰ ὅσα ζητήματα οἱ ἀπεσταλμένοι σας μᾶς ἐπρότειναν ἀπὸ μέρους σας καὶ τοῦ λαοῦ σας, ὅλα ἐνεκρίθησαν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τὸν λαόν μας ὅλον, τὸν ὁποῖον ἐπροσκαλέσαμεν εἰς συνέλευσιν ἐνώπιον τῶν ἀπεσταλμένων σας, καὶ οὕτως οὗτοι εἶδαν προσωπικῶς καὶ ἤκουσαν μὲ ποίαν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ προθυμίαν εἰλικρινῆ ὑποσχεται, ὡς καὶ ἡμεῖς ὑποσχόμεθα, νὰ διατηρῇ ἄχρι τέλους τὴν ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν στενὴν ἕνωσιν καὶ ἀδελφικὴν ὁμόνοιαν. Θέλετε ἔχει λοιπὸν τὰ ἀναγκαῖα καταλύματα, ἤτοι κατοικίας εἰς τὸ Καμίνι κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας, καὶ χωρὶς νὰ πληρώσετε παραμικρὸν ἐνοίκιον, ὅσον καιρὸν μείνετε ἐδῶ. Ὅσαι διαφοραὶ ὑπάρχουν μεταξὺ συμπολιτῶν μας καὶ συμπολιτῶν σας, ἀλησμονοῦνται καὶ νὰ μὴ ἀναφερθοῦν ὅσον καιρὸν

---

[1] Τοῦ ὀθωμανικοῦ γροσίου ἡ ἀξία εἶχε πολὺ ἐκπέσει κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀξίας.

ΠΑΙΓΝΙΟΧΑΡΤΑ ΕΚΤΥΠΩΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ
ΚΑΙ ΦΕΡΟΝΤΑ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

(Μουσεῖον Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας)

συνδιατρίψωμεν. Ταχύνατε λοιπόν, ἀδελφοί, τὸν πανοικὶ ἐρχομόν σας διὰ νὰ γενῇ ὅσον τάχιον ἡ γενικὴ ἐκστρατεία, καὶ αἱ ἐφαμελίαι σας, ὅταν φθάσουν ἐδῶ, εὑρίσκουν ἕτοιμα καὶ εὐκαιρωμένα τὰ ὀσπίτια τῶν Καμινίων, καὶ τὴν πλέον ἀδελφικὴν δεξίωσιν εὑρίσκετε ὅλοι ἀπὸ ὅλους μας». Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἔγραψαν οἱ Ὑδραῖοι τὰ αὐτὰ εἰς τοὺς Ψαριανούς. Καὶ οἱ μὲν Ψαριανοὶ μετά τινας συνδιασκέψεις ἀπεκρίθησαν, τῇ 18 Μαΐου, ὅτι «ἡ μετάβασις τοῦ λαοῦ των ἦτο ἀδύνατος, ἀλλ᾽ εἶναι πρόθυμοι νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς ὁποιανδήποτε στίγμὴν μάθουν παρ᾽αὐτῶν ὅτι εἶναι ἕτοιμοι». Οἱ Σπετσιῶται μετῴκησαν τῳόντι περὶ τὰ τέλη Μαΐου καὶ ἀρχὰς Ἰουνίου εἰς Ὕδραν καὶ ἔτυχον αὐτόθι τῆς πανηγυρικωτάτης καὶ ἀδελφικωτάτης δεξιώσεως. Κοινὰ λοιπὸν ἦσαν τὰ πάντα μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων· ἀλλ᾽ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ὕδρα, ἂν ὄχι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων, ὁμολογουμένως ὅμως κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀνδρῶν, τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων καὶ τὸ μέγεθος τῆς καταβολῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἰσοφάριζε μόνη πρὸς τὰς δύο ἄλλας νήσους ἡνωμένας ὁμοῦ, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀπεδόθη σιωπηρῶς προεδρία τις αὐτῇ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας. Πάλιν δέ, ἐπειδὴ ἐν Ὕδρᾳ ἐπρώτευεν ὁ τῶν Κουντουριωτῶν οἶκος, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ Λάζαρος Κουντουριώτης ἀνωμολογήθη πάντοτε ὡς ὕπατος τῆς νήσου κυβερνήτης· ὥστε τούτου ἕνεκεν ἐπέσχε προέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ ὅλῃ διοικήσει τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων, εἰ καὶ οὐδέποτε ἀνωμολογήθη ἐπισήμως τὸ τοιοῦτον αὐτοῦ ἀξίωμα.

Λάζαρος Κουντουριώτης

Ἀνεδείχθη δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ τοιούτου πρωτείου τῆς ναυτικῆς Ἑλλάδος. Αἱ χρηματικαὶ θυσίαι τοῦ οἴκου τῶν Κουντουριωτῶν συνεποσώθησαν εἰς 2.000.000 περίπου παλαιῶν δραχμῶν (ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἐπίσημον πίνακα 1.941.158), ὅ ἐστιν εἰς τὸ πέμπτον τῶν ὅλων ὑδραϊκῶν ἀπαιτήσεων καὶ τὸ δέκατον τῆς ὅλης καταβολῆς τῶν τριῶν νήσων. Ἐκ τῶν ἄλλων πλουσιωτέρων Ὑδραίων οἱ μὲν Τομπαζαῖοι δὲν σημειοῦνται εἰμὴ διὰ 559.170, οἱ δὲ Βουδουραῖοι διὰ 447.814. Ἐκ τῶν Σπετσιωτῶν οἱ Ἀνάργυροι δὲν ἀποζημιοῦνται εἰμὴ ἐπὶ κεφαλαίου 609.606· οἱ Μέξαι 510.606· οἱ Μποτασαῖοι 453.530. Ἐκ τῶν Ψαριανῶν οἱ Κοτσάδες ἐπὶ κεφαλαίου 464.114 καὶ οἱ Ἀποστόλαι 431.009. Ἀλλ᾽ αἱ χρηματικαὶ ἐκεῖναι θυσίαι δὲν ἤθελον ἀρκέσει ἵνα ἀναδείξωσι τὸν Λάζαρον Κουντουριώτην ὕπατον κυβερνήτην τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος. Ὁ ἀνήρ, μόλις ὢν τριακοντούτης ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως, εἶχεν ἀρετὰς ἐξαιρέτους. Ἦτο τῳόντι μεγαλόψυχος ὡς ἰδιώτης τε καὶ ὡς δημόσιος ἄνθρωπος· οὐ μόνον ἐσυγχώρησε τὸν φονέα τοῦ πατρός του ἀλλὰ καὶ εὐποιητικὸς πρὸς αὐτὸν ἀνεδείχθη, μίαν μόνην ἐπιβαλὼν αὐτῷ τιμωρίαν τοῦ νὰ μὴ ἐμφανισθῇ ποτὲ ἐνώπιόν του· δι᾽ ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος, ἐν τοῖς κρισιμωτάτοις τῶν καιρῶν οὐδέποτε ἀπέβαλε τὸ μέγα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ παράστημα. Δι᾽ ἀνεξαντλήτου εὐροίας λόγου συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀφοσιώσεως ἣν ἐνέπνεεν ἡ δεδοκιμασμένη αὐτοῦ σύνεσις πλειστάκις ἐχαλιναγώγησε τὰ ἀφηνιάσαντα πλήθη· καί ποτε φοβερᾶς ἐκραγείσης συμπλοκῆς μεταξὺ Ὑδραίων καὶ ἐκ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν συγκειμένης φρουρᾶς τῆς νήσου, παρελθὼν ἀτρόμητος εἰς μέσον καὶ λαλήσας

τοὺς μὲν τοὺς ναύτας ἀλβανιστὶ πρὸς δὲ τοὺς πεζοὺς ἑλληνιστὶ περιήγαγεν αὐτοὺς αἱμοφύρτους ἔτι ὄντας νὰ ἀσπασθῶσιν ἀλλήλους. Καίπερ ἑτερόφθαλμος ὢν εἶχε θαυμαστὴν ὀξυδέρκειαν περὶ τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων. Εἰς αὐτὸν ὀφείλει ἡ Ἑλλὰς τὴν εἰς ναύαρχον προχείρισιν καὶ τὴν ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη ἀδιάσειστον ἐν τῷ ἀξιώματι τούτῳ διατήρησιν τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη. Εἶχε τὴν συνείδησιν τοῦ τί δύναται νὰ πράξῃ, προτέρημα σπανιώτατον παρ' ἡμῖν, οἵτινες νομίζομεν πάντες ὅτι πρὸς πάντα πεφύκαμεν. Εἶχε τὴν συνείδησιν ὅτι, ἂν ἦτο ὁ ἄριστος τῶν ναυτικῶν πραγμάτων κυβερνήτης, δὲν εἵπετο ἐκ τούτου ὅτι ἠδύνατο ἐξ ἴσου ἐπιτηδείως νὰ ἀναλάβῃ καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβέρνησιν. Πολλάκις δ' ἐπὶ τούτῳ παρακληθεὶς ἀείποτε ἀπεποιήθη, καὶ μόλις ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γεώργιον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς τῆς Ἑλλάδος ὑποθέσεις, αὐτὸς ἐπιμόνως ἀποφυγὼν τοὺς σκοπέλους καθ' ὧν ἐκεῖνος συνετρίβη. Μηδ' ὀνομάσῃ τις ἀρνητικὴν τὴν ἀρετὴν ταύτην, διότι δι' αὐτῆς δὲν ἔσωσε μόνον τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν, ἔσωσε καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, διατηρήσας μέχρι τέλους τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνος ἐξ ἧς ἐξηρτᾶτο πρὸ πάντων ἡ τῆς πατρίδος τύχη καὶ ἣν ἤθελε διακινδυνεύσει, ἐὰν ἀναμιγνυόμενος εἰς ἀλλότρια ἀπέβαλλε τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τοσοῦτο δὲ ἀπέβη συμφυὴς αὐτῷ ἡ ἐν τῇ τάξει ἐγκαρτέρησις ὥστε οὐδέποτε ἐπείσθη νὰ ἀποδημήσῃ ἐξ Ὕδρας, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος οὔτε μετά. Κυβερνῆται καὶ βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν καὶ ἔτυχον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῆς προσηκούσης εὐλαβοῦς δεξιώσεως, ἀλλ' αὐτὸς οὐδέποτε ἀπέδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐπίσκεψιν. Ἐνόμιζες ὅτι ἦτο εἷς τῶν βράχων τῆς Ὕδρας, ὅστις καίτοι ἐμψυχωθεὶς ὑπὸ τοῦ Δευκαλίωνος δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινηθῇ χωρὶς νὰ ἐπαγάγῃ δεινὴν αὐτῆς ἀλλοίωσιν[1].

Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς νεανικὴν ἡλικίαν

---

[1] Ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, καίπερ οὐδέποτε ἐξερχόμενος τῆς Ὕδρας, ὅμως κατὰ διάνοιαν εὑρίσκετο πανταχοῦ ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου σύμπαντος. Ἐν Ἑλλάδι ὁ οἶκος αὐτοῦ ἦτο κέντρον κυβερνήσεως πολλῷ ἐνεργοτέρας τῆς τοῦ Ναυπλίου. Διὰ τῶν γραμματέων αὐτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' αὐτογράφων ἐπιστολῶν, ἀπευθύνεται πρὸς πάντας τοὺς κατὰ γῆν ὁπλαρχηγούς, ἀμφότεροι δὲ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στόλου. Οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι αὐτῇ πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς χώρας εὑρισκομένους προκρίτους, τὸν Μαυροκορδᾶτον ἐν Αἰγοβιτσίῳ, τὸν Πετρόμπεην ἐν Μάνῃ καὶ ἐν Καλάμαις καὶ πρὸς τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας ἐφησυχάζοντος περιφήμου μητροπολίτου Ἰγνατίου (τοῦ πρώην Οὐγγρο-

Ἑκάστη τῶν τριῶν νήσων εἶχε τὸν ναύαρχον αὐτῆς καὶ τὸν ἀντιναύαρχον, οὐδεὶς δὲ ὑπῆρχεν ἐπισήμως διωρισμένος ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ δύναμις αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀπαραιτήτως τὴν ὑπεροχὴν ἑνὸς τῶν ναυάρχων ἐπὶ τοὺς ἄλλους δύο, διὰ δὲ τοὺς πολλοὺς προεκτεθέντας λόγους ὧν ἕνεκα ἡ Ὕδρα ἐπρώτευε τῶν λοιπῶν δύο νήσων καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀμφισβητηθεῖσαν ποτὲ μεγαλοφυΐαν τοῦ Μιαούλη ἡ ἀρχηγία πράγματι ἐνησκήθη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου τῆς Ὕδρας. Ὅσοι δὲ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ Ψαριανῶν ἠθέλησαν βραδύτερον νὰ ἀμφισβητήσωσι τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἀξιοῦντες ὅτι ἑκάστη τῶν τριῶν μοιρῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ναυάρχου ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἐκυβερνᾶτο, οὐ μόνον τὴν ἀλήθειαν ἠδίκησαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα σύμπασαν καὶ αὐτὰς τὰς ἰδίας πατρίδας. Ἐν πολέμῳ ἐν γένει, καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῷ ναυτικῷ πολέμῳ, ποτὲ δὲν ἠκούσθη νὰ ἄρχωσι σύναμα καὶ ἐξ ἴσου τρεῖς ἡγεμόνες. Ἐν αὐταῖς ταῖς παναρχαίαις Ἀθήναις, ὅπου ἐκ περιτροπῆς καθημέραν μετεβάλλετο ὁ στρατηγός, ὁ τῆς ἡμέρας στρατηγὸς εἶχε τὴν ὑπερτάτην τοῦ ὅλου ἡγεμονίαν, καὶ κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην ὁ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προεξάρχων Μιλτιάδης ἐλογίσθη σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ τῆς μάχης ἠμποροῦν νὰ βουλεύωνται πολλοὶ καὶ νὰ ἀποφασίζωσι περὶ τοῦ πρακτέου ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ αὐτῇ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἷς ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἰδίως ἐν ναυμαχίᾳ εἷς ὁ ἀνυψῶν τὰ σήματα τῶν διαφόρων κινήσεων τοῦ στόλου καὶ μάλιστα ὅταν, ὅπως μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐξηγήσει ὅτι συνέβαινε παρ' ἡμῖν, τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπιτηδείας τῶν κινήσεων διεξαγωγῆς. Ὅθεν ἡ μεγαλυτέρα ὕβρις τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν κατὰ τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως ἤθελεν εἶναι τὸ νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἐν ταῖς ναυμαχίαις ἡμῶν οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ διευθύνων τὰς γενικὰς τοῦ στόλου κινήσεις. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δριμύτερον τῶν ἄλλων κατεξαναστάντες κατὰ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μιαούλη ἀναγκάζονται ἄκοντες νὰ ἀνομολογήσωσιν αὐτήν. Μήπως ἐν τῇ γραφικωτάτῃ εἰκόνι ἣν ἐτεχνούργησεν ὁ Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου, τῆς περὶ τὸν Γέροντα μεγάλης ναυμαχίας, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν καθ' ἣν οἱ ναύαρχοι καὶ ἀντιναύαρχοι τῆς Ὕδρας καὶ τῶν Σπετσῶν εὑρέθησαν ἐκ τύχης μετά τινων ἄλλων πλοίων ἐν τῷ μυχῷ τοῦ

Ἀνδρέας Μιαούλης

βλαχίας) καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ὀνομαστῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ παρεπιδημοῦσαν διὰ δάνεια τριμελῆ ἐπιτροπείαν. Πάντες δὲ οἱ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἴτε ἀγαθόν τι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ βουλευόμενοι εἴτε ἐναντίον τῶν παρανομιῶν τῶν ἀρχόντων διαμαρτυρόμενοι πρὸς αὐτὸν ἀπετείνοντο καὶ οἱ δυστυχεῖς οἱ Κρῆτες τούτου τὴν προστασίαν ἐπεκαλοῦντο. Αὐτὸς δὲ ἦν ὁ ὑπὲρ τοῦ στόλου, τῶν πυρπολικῶν, τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐφοδίων τοῦ πολέμου διηνεκῶς φροντίζων καὶ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ δημοσίου ταμείου γενναίως ἐκ τῶν ἰδίων ἀναπληρῶν καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν εἰς τὰ κοινὰ δαπανῶν καὶ ὑπὸ πάντων «***Πατὴρ*** τοῦ ἔθνους» προσαγορευόμενος. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἐπικαλούμενος τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν πρὸς κατάπαυσιν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῦ 1824 ἔγραφε πρὸς αὐτόν· Ἡ οἰκογένειά σας λέγεται ἡ πρώτη τοῦ ἔθνους καὶ μέγα μέρος τῆς εὐτυχίας τοῦ ἔθνους ἀνάγεται εἰς δόξαν της. Τοιοῦτος ἦν καὶ τοιοῦτος ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης.

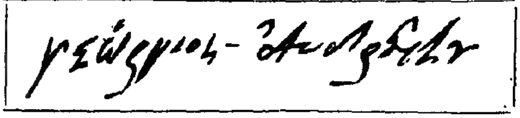
κόλπου ἀποκεχωρισμένοι τοῦ ἄλλου στόλου καὶ ἐν γαλήνῃ εἶχον νὰ ἀγωνισθῶσι κατὰ συμπάσης τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐνῷ ὁ Χοσρέφης παρεκώλυε τὰς ἄλλας μοίρας νὰ ἔλθωσιν εἰς βοήθειαν, μήπως αὐτὸς ὁ σπετσιώτης ἱστορικὸς δὲν ἀποδίδει ἅπασαν τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας Ὑδραίων τε καὶ Σπετσιωτῶν εἰς τὸν Μιαούλην καὶ δὲν ἐπιφωνεῖ περὶ αὐτοῦ· «θέτει εἰς ἀνακωχὴν τὴν ναυαρχίδα καὶ ἀνυψοῖ εἰς τὸν μεγάλον ἱστὸν τὴν μεγάλην ταινίαν, τὴν φοινικίδα, τὸ σημεῖον τοῦ πολέμου...διότι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ὁμιλήσῃ πλέον ὁ ἀνὴρ παρὰ νὰ πράξῃ..... διατάττονται δὲ τὰ δέοντα ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, ἐποπτεύοντος ἀπὸ τὸ κέντρον ὅλους τοὺς συναγωνιζομένους»; Ὁ δ' Ἀναστάσιος Κ. Ὀρλάνδος λέγει· «ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ πολεμικὰ συμβούλια ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ Μιαούλη, ἀτομικῶς μὲν θεωρουμένου ὡς ἐμπείρου, προτιμωμένου δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ποδαλγίας του καὶ ἕνεκα τῆς ἡλικίας του». Ἀλλαχοῦ ὅμως ἐξηγεῖ πολὺ εἰλικρινέστερον διατί ἀληθῶς προετιμᾶτο ὁ Μιαούλης. «Μετὰ τὰ πρῶτα ἔτη, λέγει, κατωρθώθη ὥστε ἐν μὲν τῇ Ὕδρᾳ ἡ ἐκλογὴ τοῦ ναυάρχου ἔπεσεν εἰς τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην, ἄνδρα ἀληθῶς καὶ γενναῖον καὶ νοήμονα, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν προκρίτων ἀνήκοντα, εἰς τὰ Ψαρὰ εἰς τὸν ἔμφρονα πρόκριτον Ἀποστόλην, εἰς δὲ τὰς Σπέτσας εἰς τὸν πλοίαρχον Γεώργιον Ἀνδροῦτσον, ἄνδρα γενναῖον μέν, τίμιον καὶ σοβαρόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἱκανότητος ἀναλόγου πρὸς τὴν ναυαρχικὴν θέσιν. Ὀφείλεται δὲ ἡ μὴ εὔστοχος αὕτη ἐκλογὴ αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην δημοτικότητα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀναστασίου Ἀνδρούτσου, εἰς τὴν ἀντιζηλίαν τῶν φατριῶν καὶ εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος». Τίς δὲν βλέπει ἐνταῦθα ὅτι ὁ σπετσιώτης ἱστορικός, δεικνύων αὐταπάρνησιν ἀξίαν τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἀνακηρύττει τὴν ἀσύγκριτον τοῦ Μιαούλη ὑπεροχὴν ὡς πρὸς τοὺς ναυάρχους τῶν δύο ἄλλων νήσων; Βεβαίως αἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος κυβερνήσεις, ἂν ὄχι ἄλλο, ἔσχον τοὐλάχιστον τὴν σύνεσιν νὰ μὴ θελήσωσι νὰ προσβάλωσι τὰς τοπικὰς φιλοτιμίας τῶν δύο ἄλλων νήσων, προχειρίζουσαι τὸν Μιαούλην ἀρχιναύαρχον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης δὲν ἐλέγετο πάντοτε εἰμὴ ναύαρχος τῶν Ὑδραίων, καὶ πάντοτε ἔσχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ γράφῃ τὰς ἐκθέσεις αὐτοῦ ὡς ἁπλοῦς τῶν Ὑδραίων ναύαρχος. Ἀλλὰ τί σημαίνει ὅτι δὲν ἦτο διὰ διπλώματος διωρισμένος, ὅτε καθ' ὅλας τὰς ναυμαχίας εἰς ἃς παρευρέθη ἐνήσκει διὰ τῆς βίας τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν; Περὶ τούτου δὲ οὐδεμία ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία. Τὸ ἔθνος ὅλον, τὸ σύγχρονον αὐτοῦ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ᾐσθάνετο ὅτι ἐκ τοῦ στόλου ἐξηρτᾶτο ἡ τῶν πάντων σωτηρία, αὐτὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνεκήρυττε ναύαρχον. Διατρέξατε τὰς ἐφημερίδας τῶν χρόνων ἐκείνων, οὐχὶ τὰς ἐφημερίδας τῆς Ὕδρας, οὐχί, ἂν θέλετε, καὶ τὰς ἄλλας ἐφημερίδας, ἀλλὰ τὰ *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα ἐγράφοντο ἐν τῷ μέσῳ τῆς φοβερᾶς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ ἐπανειλημμένως σωθέντος διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ θέλετε ἴδει τὸν Μιαούλην ἀείποτε ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἐξαιρούμενον καὶ ἐξυμνούμενον. Δὲν θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα τὰς μαρτυρίας τῶν ἄγγλων καὶ τῶν γάλλων ναυάρχων καὶ μοιράρχων, οἵτινες ἐν τούτοις, αὐτόπται ὄντες τῶν πραγμάτων καὶ ἐπιτηδειότατοι αὐτῶν κριταί, εἰς τὸν Μιαούλην πάντοτε ἀπέδωκαν τὴν τιμὴν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἄθλων. Ἀλλὰ πῶς νὰ τυφλώσωμεν ἐνώπιον τῶν ἐξαιρετικῶν τιμῶν τὰς ὁποίας ἀπένειμε τῷ ἀνδρὶ τὸ ἀγωνιῶν καὶ ἀγωνιζόμενον ἔθνος; Τὸ ἔθνος δὲν εἶχε χρήματα, ἵνα βραβεύσῃ ἀποχρώντως τοὺς σωτῆρας αὐτοῦ· δὲν ἐσυνήθισε δὲ ποτὲ νὰ ἀπονέμῃ αὐτοῖς τὰ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει πολύκροτα ἐπωνύμια. Ἀλλ' ὅταν τὸ Μεσολόγγιον περιζωσθὲν πανταχόθεν, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ὑπὸ ὑπερόγκων πολεμίων δυνάμεων, ἵδρυσε τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ πυροβολοστάσια καὶ ἐβάπτισεν ἕκαστον αὐτῶν διὰ τοῦ ὀνόματος τῶν μεγίστων εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, τρεῖς καὶ μόνους ἐκ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν συγκατέλεξε μεταξὺ τῶν πολιούχων ἐκείνων ἡρώων, τὸν Μιαούλην, τὸν

Σαχτούρην, τὸν Κανάρην· ἐξ οὗ καθίσταται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον τὸν Μιαούλην ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀντιναύαρχον τῆς Ὕδρας Σαχτούρην διέκρινεν ὑπὲρ πάντας τοὺς λοιπούς, ἐκ δὲ τῶν δύο ἄλλων νήσων ἐκεῖνον μάλιστα τὸν ἄνδρα ὅστις οὐχὶ ὡς ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος ἀλλ' ὡς ἁπλοῦς πυρπολητὴς ὑπῆρξεν ὁ φοβερώτατος τῶν κεραυνῶν οὓς κατήρασσεν ἐπὶ τῶν πολεμίων ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπετσιωτῶν Γεώργιος Ἀνδρούτσου, καὶ ὁ τῶν Ψαριανῶν ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριῶν νήσων πυρποληταὶ ἐξεπλήρωσαν τὸ καθῆκον αὐτῶν εἰς μυρίας ναυμαχίας, καὶ δὴ καὶ περὶ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη, ἀπονέμουσα πάντοτε τὸν προσήκοντα εἰς τοὺς προμάχους τούτους τῆς πατρίδος ἔπαινον ἐνόμισεν ὅτι, ἐνῷ πράττει τὸ ἔργον τοῦτο τῆς δικαιοσύνης, ἤθελε συγχρόνως περιπέσει εἰς ἀδικίαν, ἐὰν δὲν διέκρινεν ἰδιαζόντως ἐκείνους ὅσοι ηὐτύχησαν νὰ ἐπιστήσωσιν εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐξαίρετον τοῦ κόσμου θαυμασμόν. Καὶ ἡ ἱστορία πέποιθεν ὅτι δὲν λανθάνεται καθαγιάζουσα τὴν ἀπόφανσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἀποφάνσεως τῶν ἀειμνήστων ἀθλητῶν τῆς μεγαλομάρτυρος πόλεως.

Κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐπαναστάσεως ἔτος ναύαρχος τῶν Ὑδραίων προεχειρίσθη ὁ Ἰάκωβος Νικολάου Τομπάζης, ἔτι διαρκούσης τῆς δικτατωρίας τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου Ὁ Ἰάκωβος Τομπάζης ἦτο ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ συνετός, ναυτικὸς δὲ ἔμπειρος ἔχων μάλιστα καὶ θεωρητικάς τινας περὶ τὴν ναυπηγικὴν γνώσεις. Ἀλλ' ἐστερεῖτο τοῦ ἀρχικοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἀπῃτεῖτο εἰς τὰς δυσχερεῖς ἐκείνας περιστάσεις καὶ εἶχε τὴν μετριοφροσύνην νὰ ἀνομολογῇ τοῦτο. Τότε ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐμάντευσε τίς ἐκ τῆς πολυαρίθμου πλειάδος τῶν ἀρειοτόλμων τῆς Ὕδρας πλοιάρχων ἔφερεν ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ τὴν πεπρωμένην τῆς ἡγεμονίας σφραγῖδα. Δὲν ἦτο δὲ εὔκολος ἡ διάκρισις, διότι ὁ Ἀνδρέας Μιούλης εἶχε δεινά τινα ἐλαττώματα. Τὰς σκιὰς ταύτας τῆς φυσιογνωμίας τοῦ ἐπιφανεστάτου στρατηλάτου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος δὲν θέλω διστάσει νὰ καταδείξω τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ χαρακτῆρός του πολλαὶ ἐξ αὐτῶν ἠφανίσθησαν εἴτε ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν τοῦ στόλου ἡγεμονίαν εἴτε καὶ πρότερον. Ἵνα δὲ μὴ ἀπατηθῶ καὶ μὴ ἀπατήσω, τὰ μὲν ἐλαττώματα τοῦ ἀνδρὸς θέλω παραστήσει ὅπως ἐξήγαγον αὐτὰ ἐκ τῶν ὁμιλιῶν μου μετὰ φιλτάτων αὐτῷ, τὰ δὲ προτερήματα ὅπως ἀνομολογοῦνται ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἦτο ἐκ νεότητος οἰνοπότης μέχρι τῆς ἐσχάτης μέθης καὶ τοῦτο μὲν τὸ πάθος ἀπέβαλεν ἅμα ἐνυμφεύθη τὴν σύντροφον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἀλλὰ παρέμεινεν ἥκιστα πρὸς τὸ θεῖον εὐλαβὴς (1) καί, τὸ οὐδὲν ἧττον δεινόν, δὲν ἐπίστευεν ὅτι τὰ

(1) Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Μιαούλης «ἔμεινεν ἥκιστα πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβής» ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ ἑπομένῃ σελίδι «δὲν ἐστηρίχθη (ὁ Μιαούλης) οὔτε κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος», δέν μοι φαίνονται μετ' ἀκριβείας λεγόμενα. Ἐν τῷ ἀρτίως δημοσιευθέντι Γ' τόμῳ τῶν ἀρχείων Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου 1821-1832 ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ ἰατροῦ, διευθυντοῦ τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου Ὕδρας (Τόμ. Γ' 1922) ἐν σελ. 232 εὑρίσκομεν ἐπιστολὴν τοῦ Α. Μιαούλη γεγραμμένην ἀπὸ Βολισσοῦ (τῆς Χίου) τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1824 πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν τῆς Κυβερνήσεως (τοῦ Ἐκτελεστικοῦ δηλονότι σώματος) Γεώργιον Κουντουριώτην, ἐν ᾗ λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις· «Εἰς αὐτὴν (τὴν πρὸς τοὺς προκρίτους Ὕδρας ἐπιστολήν) τὴν ἑλληνικὴν οὕτως τῶν ἰδικῶν μας γενναιότητα καὶ τὴν ὁποίαν παρ' ὅλας του τὰς δοκιμὰς οἱ ἐχθροὶ ἔλαβον ἧτταν καὶ καταισχύνην, δι' ἣν «*ὁ ἔφορος τῆς Ἑλλάδος Θεὸς ἐνέπνευσεν εἰς τὰς καρδίας των ἄκραν δειλίαν καὶ φόβον*. Ἐλπίζω δ' ἐντὸς ὀλίγου *μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ τιμίου Σταυροῦ* καὶ τῶν θεοπειθῶν τῆς πατρίδος εὐχῶν νὰ σᾶς χαροποιήσω κ.τ.λ». Ἐν οὐδεμιᾷ σχεδὸν τῶν πολλῶν ἐπιστολῶν τῆς ἐκθέσεως τοῦ Α. Μιαούλη δὲν λείπει ἡ μνεία «τῆς βοηθείας τοῦ τιμίου Σταυροῦ» καὶ τοῦ παναγάθου Θεοῦ. Ἐν ἐκθέσει μακρᾷ ἀπὸ Ψαρῶν τῆς 6 Ἰουλίου 1824 πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς

μικρὰ τῆς Ἑλλάδος πλοῖα καὶ τὰ ἀτίθασα αὐτῶν πληρώματα καὶ οἱ ὀλίγοι χρηματικοὶ πόροι θέλουσι δυνηθῆ νὰ κατισχύσωσι τῶν πελωρίων τοῦ πολεμίου δυνάμεων. Ἀλλ' ὁ Λάζαρος ὁ Κουντουριώτης δὲν ἀπηλπίσθη· καὶ ἀφοῦ πολλάκις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τελευταίαν τινὰ καὶ μακροτάτην μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Τί ἐρρήθη τότε μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν οὐδέποτε ἐγνώσθη. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Μιαούλης ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ μεγάρου τοῦ Λαζάρου τοῦ Κουντουριώτου ναύαρχος τῶν Ὑδραίων καὶ ἀπεδόθη πρὸς τὴν ἡγεμονίαν τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως μετὰ καρτερίας ἥτις, ἐάν, ὡς μὴ ὤφελε, δὲν ἐστηρίχθη οὐδὲ κατὰ τὸν μετέπειτα βίον ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, οὐδέποτε ἔπαυσε καθοδηγουμένη ὑπὸ τοῦ ἀνεσπέρου τῆς Ἑλλάδος ἀστέρος. Ὁ Μιαούλης ἦτο ὁ ἀτρομητότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτείνων τὴν ἀρετὴν ταύτην μέχρι τῶν ἐσχάτων μεθορίων τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀφροσύνης. Ἐν τῇ νεότητι ἔχων ἰδιόκτητον μέγα καὶ ὡραῖον πλοῖον ἐλοξοδρόμει ποτὲ διὰ τὸν ἐναντίον ἄνεμον ἐντὸς τοῦ πορθμοῦ τῶν Γαδείρων. Γέρων συμπλωτὴρ παρετήρησεν αὐτῷ ὅτι ὑπάρχει περὶ τὴν Ταρίφην ὕφαλος

Ὑπογραφὴ Γεωργίου Ἀνδρούτσου

Ὕδρας λέγει ὅτι, ἐὰν ἐκτελεσθῶσί τινες προτάσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ ναυτικοῦ, τότε ἠμποροῦμεν μετὰ Θεοῦ νὰ ἐλπίσωμεν ν' ἀποφύγωμεν τὸν ἐπὶ κεφαλήν μας ὄλεθρον καὶ εἰς κάθε ἐναντίαν (ὃ μὴ γένοιτο, Θεὲ Βασιλεῦ) τοῦ στόλου μας περίστασιν.

Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Γέροντα τῆς 30 Αὐγούστου 1824 λέγει· «Ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἔλεος τῆς ἀγαθότητός Του ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν θέλει βραδύνει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν καὶ οὐδεὶς δύναται ἀντιστῆναι εἰς τὸν δυνατὸν βραχίονά Του». Ἐν ἄλλῃ ἐκθέσει πρὸς τοὺς αὐτοὺς προκρίτους ἀπὸ Ψαρῶν ἀπὸ 26 Σεπτεμβρίου 1824 γράφει· «Ἀδελφοί! δότε δόξαν τῷ Ὑψίστῳ τῶν καλῶν δοτῆρι καὶ τῆς Ἑλλάδος κηδεμόνι Θεῷ, ἐλπίζομεν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ».

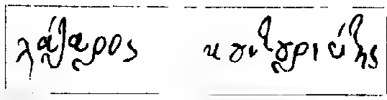
Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ Μαραθοκάμπου (9 Ὀκτωβρίου) λέγει ὅτι τὸν *«ἑλληνικὸν στόλον ἡ χάρις τοῦ τιμίου Σταυροῦ καὶ ἡ γενναιότης τῶν Ἑλλήνων διαφυλάττουσιν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ»*. Ἀλλ' ὡς κορωνίδα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας τοῦ Α. Μιαούλη παραθέτομεν ἐκ τῆς πρὸς τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπὸ 6 Αὐγούστου (ἀπὸ Ὕδρας) ἐπιστολῆς αὐτοῦ τήνδε τὴν περικοπήν:

«Ἂς μὴ λείψῃ δέ, παρακαλῶ, καὶ ἡ Ὑμετέρα Ἐκλαμπρότης ἀπὸ τοῦ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὸ νὰ γίνωσιν αἱ ἀνήκουσαι πρὸς Κύριον πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς θείας Αὐτοῦ δικαιοσύνης ἱκεσίαι διὰ τὰς ἁμαρτίας καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου καὶ ὅλου τοῦ χριστεπωνύμου λαοῦ, τὸν ὁποῖον τῷ ἰδίῳ Αὐτοῦ αἵματι ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ νοητοῦ διαβόλου, ὅπως συνοδευούσης τῆς θείας Αὐτοῦ ἀγαθότητος ἐνισχυθῶσιν ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χάριν Του οἱ βραχίονες τῶν Ἑλλήνων *καὶ οὕτω κατατροπώσαντες διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας τιμίου Σταυροῦ* καὶ τοὺς αἰσθητοὺς ἐχθροὺς τούτους αὐτοὺς μὲν ὑποχρεώσωμεν καὶ ἅπαντας νὰ ὁμολογῶσι καὶ νὰ κηρύττωσι «Μέγας ὁ Θεὸς καὶ ἡ πίστις τῶν χριστιανῶν», ἡμεῖς δὲ δοξολογοῦντες νὰ ψάλλωμεν τὸ τοῦ Προφητάνακτος «Ἡ δεξιά Σου, Κύριε, δεδόξασται».

Πάντως ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἶχε καί τινα ἐλαττώματα ἠθικὰ καὶ ἰδίως τὴν *«δίψαν τῆς ἐκδικήσεως»* (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φράσιν) καὶ τὴν πεισμονήν. Ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἴδιον αὐτάδελφον Γεώργιον Κουντουριώτην (4 Αὐγούστου 1824) ἔγραφεν ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης· «Ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπείσθη τέλος πάντων διὰ προτροπῆς ὅλων τῶν προκρίτων, κατ' ἐξαίρεσιν δὲ δι' ἐμοῦ, ὅστις τῷ *ἔγινα φορτίον*, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸν στόλον, πεισθεὶς εἰς τοὺς προτρεπτικοὺς λόγους καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου. Ταύτην τὴν *ἐπιμονὴν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν εἶδον* ποτὲ εἰς ἄλλον ἄνθρωπον».

Τοιαύτης ἐπιμονῆς ἢ πεισμονῆς σύμπτωμα ἦτο πάντως καὶ τὸ τῆς 31 Ἰουλίου 1830 ὑπὸ τοῦ Α. Ραγκαβῆ «μεγαλουργὸν ἔγκλημα» κληθὲν ἔργον τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη.

εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἀπόστασιν. Τί πειράζει, ἀπήντησεν ὁ Μιαούλης, καί, εἴτε μὴ πιστεύων τὸν γέροντα εἴτε πεποιθὼς ὅτι θέλει κάμψει τὸν κίνδυνον, ἐξηκολούθησε πλέων εἰς τὸ ὑποδειχθὲν ὕπουλον μέρος, μέχρις οὗ συνετρίβη αἴφνης ἡ ναῦς καὶ δεινὴν ὑπέστη ὁ ἀνὴρ ζημίαν, ἧς ἄνευ ἤθελεν ἀποβῆ ὁ πλουσιώτατος τῶν πλοιάρχων τῆς Ὕδρας· Ἀλλ' ὁ ἄκαμπτος αὐτὸς χαρακτὴρ ἦτο ἀπαραίτητος, ἵνα καταπλήξῃ καὶ δαμάσῃ τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, ὧν ἔμελλε νὰ ἄρξῃ. Ἀρχὴν εἶχεν ὅτι ὁ πλοίαρχος δὲν πρέπει νὰ ἀναποδίσῃ ποτέ, ὁσονδήποτε σφοδρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐναντίος ἄνεμος, καὶ πλειστάκις ἔκαμψε τὸν Καφηρέα ἐπικρατοῦντος καταιγιδώδους βορρᾶ, ἐνῷ οἱ συνάδελφοι αὐτοῦ κατέφευγον εἰς τοὺς παρακειμένους λιμένας. Ἦτο ἀδυσώπητος πρὸς τὴν δειλίαν μὴ φειδόμενος οὐδὲ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις συνέπεσε νὰ μὴ διακρίνεται ἐπ' ἀνδρείᾳ. «Ἀπαράμιλλος ἦτο ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀναφωνεῖ ὁ δίκαιος σπετσιώτης Ἀνάργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου. Ἐπὶ τοῦ πολέμου συνελάμβανεν ἓν σχέδιον καὶ ἀμέσως τὸ ἔθετεν εἰς ἐνέργειαν· ἠδιαφόρει δὲ ἂν τον παρηκολούθουν οἱ ἄλλοι ἢ ὄχι. Ἐπὶ τέλους ἦτο εἷς τῶν ἐκτάκτων ἀνδρῶν οἵτινες τῶν διαπραττομένων τὴν εὐθύνην εἰς μόνον ἑαυτοὺς ἀναθέτουσι». Τοιοῦτος δὲ ὢν ἐν τοῖς κινδύνοις ἦτο ἐκτὸς αὐτῶν ὁ μετριοφρονέστερος τῶν ἀνθρώπων. «Ἐπιτυγχάνων εἰς τοὺς ἐναλίους ἀγῶνας, ἐξακολουθεῖ ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ποτὲ δὲν ἐσεμνύνετο, ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ λέγουν· ἀποτυγχάνων δὲ πρὸς οὐδὲν ἐμέτρει τὰς ἐναντιότητας. Ὅλοι οἱ συνάδελφοί του τὸν ἐσέβοντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, διότι πρὸς ὅλους ἦτο προσηνὴς ἐν τῇ σφαίρᾳ πάντοτε τῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Διὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι μήτε τὸν ἠχθαίροντο μήτε τὸν ἐφθόνουν οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ».

Ὑπογραφὴ Λαζάρου Κουντουριώτου

Ἀλλὰ τὰ ἐξαίρετα προτερήματα τῶν ναυτικῶν ἡμῶν ὁμίλων καὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅστις ἐπέπρωτο νὰ ἄρξῃ αὐτῶν ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη δὲν ἤθελον ἀρκέσει, ἵνα ἐξηγήσωσι τά τε κατορθώματα δι' ὧν ἐκλείσθησαν αἱ τρεῖς νῆσοι καὶ τὰς ποικίλας δυσχερείας πρὸς ἃς ἐδέησεν ἐπὶ τούτῳ νὰ παλαίσωσιν. Ἐν γένει τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τελειοτάτου, ἡ συγκρότησις καὶ παρασκευὴ εἶναι εὐχερεστέρα τῆς συστάσεως ἀναλόγου ναυτικῆς δυνάμεως· ἰδίως δὲ τὰ ἄτακτα στίφη, ἐξ ὧν συνεκροτοῦντο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἠπειρωτικοὶ ἡμῶν στρατοί, ἀπηρτίζοντο καὶ συνετηροῦντο ὁπωσοῦν προχειρότερον ἢ αἱ ναυτικαὶ μοῖραι, αἵτινες, ὅσον μικραὶ καὶ ἂν ἦσαν, παραβαλλόμεναι πρὸς τοὺς στόλους τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἀπήτουν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ θαλασσίου ἀγῶνος προμηθείας καὶ δαπάνας πραγματικάς, παρεμφερεῖς ἀναλόγως πρὸς τὰς τῶν τακτικῶν καὶ μεγάλων στόλων. Δὲν θέλομεν ὑπομνήσει ὅτι πρὸ πάντων αἱ νῆσοι ἡμῶν ἔδει νὰ ἐκθέσωσιν εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων τὸ πολυτιμότατον τῆς περιουσίας αὐτῶν κεφάλαιον, τὰ πλοῖα αὐτῶν. Ἀλλ' ἵνα τὰ πλοῖα ταῦτα ἐκστρατεύσωσιν, ἀπητοῦντο νέαι παντὸς εἴδους προμήθειαι καὶ χρηματικαὶ καταβολαί. Τὰ πλοῖα ἔδει νὰ καταρτισθῶσιν ὅσον ἐνδέχεται τελειότερον πρὸς ἔκπλουν καὶ πρὸς τοὺς κινδύνους τῆς θαλασσοπορίας· ἔδει νὰ ἔχῃ ἕκαστον τὰ πυροβόλα αὐτοῦ ὅσον ἔνεστι κάλλιον διηυθετημένα· πᾶσαν τὴν δι' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ἀναγκαίαν προμήθειαν πυρίτιδος καὶ βλημάτων καὶ πλὴν τούτου ἱκανὸν ἀριθμὸν μικρῶν ὅπλων μετὰ τῶν ἐφοδίων αὐτῶν, τελευταῖον δὲ καὶ οὐδὲν ἧττον σπουδαῖον, ἕκαστον πλοῖον ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὰς δι' ἅπασαν τὴν ἐκστρατείαν ἀπαραιτήτους εἰς τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τροφὰς καὶ τὸ πρὸς πόσιν ὕδωρ. Κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τὸν ὑποβληθέντα εἰς τὴν ἐν Ἄστρει ἐθνικὴν συνέλευσιν τὰ ἔξοδα πλοίου φέροντος 16

πυροβόλα, ἄνδρας 108, συνεποσοῦντο κατὰ μῆνα ἐν δλοις εἰς γρόσια 20.000 περίπου. Κατὰ δὲ τὸ ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1825 ἔγγραφον τοῦ Μινιστερίου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸ ἐκτελεστικὸν σῶμα ἀπητοῦντο κατὰ μῆνα, καὶ μάλιστα τὸν πρῶτον μῆνα τὸν περιλαμβάνοντα τὴν παρασκευήν, 1000 τάλληρα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλαττωθέντα τὰ ἔξοδα ταῦτα, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι αἱ τρεῖς νῆσοι ἐκ τῶν 150 περίπου αὐτῶν πλοίων ὥπλιζον ἐκ περιτροπῆς 60 περίπου ἐπὶ 6 μῆνας κατ' ἔτος, ὅτι τά τε πλοῖα ταῦτα ὅτε δὲν ἐξεστράτευον καὶ τὰ λοιπὰ 90 ἔδει πάντοτε νὰ συντηρῶνται διά τινος δαπάνης, ὅτι τελευταῖον οὐκ ὀλίγα πλοῖα ἐντελῶς ὡς πυρπολικὰ ἠναλώθησαν, τὸ σύνολον τῆς ἐτησίας δαπάνης τῶν νήσων ἀνέβαινεν εἰς ποσὸν τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα μὲν ὁπωσοῦν ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν ἀλλ' ἦτο βεβαίως μέγα. Εἰς τὴν δαπάνην ταύτην δὲν ἐπήρκεσαν μόναι αἱ τρεῖς νῆσοι· αἱ νῆσοι αὗται εἰσέπραττον· πρὸς τὰς χρείας τοῦ στόλου τὰς προσόδους τοῦ Αἰγαίου, ἐλάμβανον ἐκ διαλειμμάτων χορηγίας τινὰς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον λόγου ἀξίας· εἶχον τελευταῖον καὶ ἄλλους τινὰς πόρους, οἷον τὰς λείας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦ ὑποναυάρχου Κ. Νικοδήμου, μέχρι τοῦ 1824, ἐκ τῶν προσόδων τῶν νήσων τὰ μὲν Ψαρὰ εἶχον λάβει 120.000 γρόσια, αἱ δὲ Σπέτσαι 160.000, ἡ δὲ Ὕδρα 240.000. Κατὰ τὴν ἀπὸ 11 Ἰανουαρίου 1824 διακήρυξιν τῶν τριῶν νήσων Ὕδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν· «ἐκ τῶν τοῦ λήγοντος ἔτους προσόδων τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, τελωνείων, ἐράνου καὶ δασμοῦ, ὅσα κατὰ ξηρὰν ἐσυνάχθησαν, μόνον γρόσια 121.148 καὶ παράδες 30 ἐστάλθησαν ἀπὸ τὴν Διοίκησιν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1823. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ 1822 ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πρὸ μικροῦ τότε πεσόντος Ἀκροκορίνθου παρεχωρήθησαν εἰς τὰς νήσους τινά (πολύτιμοι λίθοι, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη), ὧν ἡ ἀξία κατὰ μὲν Φιλήμονα ἦτο 800.000 γροσίων, κατὰ δὲ Ὀρλάνδον 213.000 περίπου, πλὴν 35.000 εἰς μετρητὰ δοθέντων. Τῷ 1824 ἐπληρώθησαν εἰς τὰς νήσους ἐκ τῶν τοῦ πρώτου δανείου χρημάτων 94.000 δίστηλα. Αἱ δ' ἐκ τῶν λειῶν εἰσπράξεις τῶν νήσων δὲν ἦσαν βεβαίως πολλαί, διότι πολλαὶ μὲν κατεβάλλοντο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πλεῖσται δὲ ἰδιοποιοῦντο ὑπὸ τῶν καταδρομέων αὐτῶν. Ὅθεν ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι αἱ ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων καταβληθεῖσαι δαπάναι συνεποσώθησαν εἰς 20.000.000 παλαιῶν δραχμῶν. Τὰ ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ὡς ἄνω πληρωθέντα εἰς τὰς νήσους ποσά, ἐὰν δὲν εἶναι τὰ μόνα, εἶναι ὅμως πιθανώτατα τὰ σπουδαιότερα· ἐὰν δὲ ἀθροίσωμεν αὐτά, δεχόμενοι ὡς πρὸς τὰ λάφυρα τῆς Κορίνθου τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ Φιλήμονος, μόλις θέλομεν φθάσει εἰς 1.400.000 παλαιὰς δραχμάς, ὅ ἐστιν εἰς τὸ ποσὸν ὅπερ ἀπητεῖτο εἰς συντήρησιν 40 μόνον πλοίων ἐπὶ ἓξ μῆνας. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τῶν ἀριθμῶν τούτων δὲν ἀξιοῦμεν νὰ παραστήσωμεν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, ἥτις δυστυχῶς εἶναι σφόδρα δυσεύρετος, ἀλλὰ μόνον νὰ δώσωμεν γενικήν τινα ἔννοιαν περὶ τοῦ μεγέθους τῶν δαπανῶν τῶν νήσων καὶ τῆς ὀλίγης συνδρομῆς ἣν ἐλάμβανον ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Ἰάκωβος Τομπάζης

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΘΕΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος βεβαρυμένον πλέον νὰ ἀναστενάζῃ ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τέσσαρας περίπου αἰῶνας καταθλίβεται ἐπονειδίστως, τρέχει μὲ γενικὴν καὶ ὁμόφωνον ὁρμὴν εἰς τὰ ὅπλα, διὰ νὰ κατασυντρίψῃ τὰς βαρείας ἁλύσεις, τὰς ὑπὸ τῶν βαρβάρων Μαχομετάνων περιτεθείσας εἰς αὐτό. Τὸ ἱερὸν ὄνομα τῆς ἐλευθερίας ἀντηχεῖ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, καὶ πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδία ἀναφλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πολύτιμον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ ἀπολεσθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ τούτου ἀγῶνα.

Οἱ κάτοικοι τῆς Νήσου *ὕδρας* δὲν θέλουσι μένειν ὀλιγώτερον πρόθυμοι εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα, ἀλλὰ καταφρονοῦντες πάντα κίνδυνον διὰ νὰ καταστρέψωσι τοὺς τυράννους των, θέλουν μεταχειρισθῇ τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον ἡ φύσις τῆς τοπικῆς αὐτῶν θέσεως δίδει εἰς αὐτοὺς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἡμεῖς δὲ Πρόκριτοι οἱ συγκροτοῦντες τὴν διοίκησιν τῆς Νήσου ταύτης ἐπιτρέπομεν εἰς τὸν Καπιτάν *Γεώ. Α. Βινου* τοῦ πλοίου *Κυρίαν* τὸ ὁποῖον ἔχει κανόνια *14*, καὶ ἄλλα πολεμικὰ ὅπλα ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, νὰ ὑπάγῃ μετὰ τοῦ πλοίου τούτου, ὅπου ἤθελε κρίνῃ ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τῶν Ὀθωμανικῶν δυνάμεων ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης, πράττων πᾶν ὅ,τι συγχωρεῖται εἰς νόμιμον πόλεμον, ἕως οὗ ἡ ἐλευθερία, καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους νὰ ἀποκατασταθῇ μὲ στερέωσιν.

Παρακαλοῦμεν ὅλους τοὺς ΑΡΧΟΝΤΑΣ τῶν θαλασσίων, καὶ ἠπειρωτικῶν δυνάμεων πασῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐξουσιῶν ὄχι μόνον νὰ μὴν ἐπιφέρωσι κανὲν ἐμπόδιον εἰς τὸ πλοῖον τοῦτο, καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρωσιν εἰς αὐτὸ πᾶσαν βοήθειαν καὶ ὑπεράσπισιν συγχωρουμένην ἀπὸ τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν.

Ταῦτα ἐλπίζομεν ἐκ μέρους τῆς γενναιότητος τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν· καὶ ἤθελεν εἶσθαι ὕβρις πρὸς αὐτά, ἐὰν ἀμφιβάλλωμεν κἂν μίαν στιγμὴν περὶ τῆς προθύμου αὐτῶν εὐνοίας εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα μας, ὅστις γίνεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ ἀπόγονοι τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐτίμησαν τὸ ἀνθρώπινον γένος μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν ἀρετάς, καὶ ἐφώτισαν τὸν κόσμον, μάχονται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐναντίον εἰς τοὺς τυράννους των, τοὺς βαρβάρους ἀπογόνους τοῦ βαρβάρου Ὀσμάνη, τοὺς ἐξολοθρευτὰς τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, καὶ ἐχθροὺς τῆς Ἱερᾶς Θρησκείας τοῦ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Τίς θέλει εἶσθαι ποτὲ τοσοῦτον σκληρὸς ὥστε νὰ γένῃ ὀχληρὸς εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην περίστασίν μας, ἢ νὰ μὴν εὔχεται ὑπὲρ ἡμῶν,

Ἐξεδόθη εἰς τὴν Καγκελλαρίαν *τῆς νήσου ὕδρας τῇ 9 μαΐ. 1821*

Giorgio [illegible]
[illegible]

In Nome Di Dio Onnipossente

La nazione Greca, stanca omai di gemere sotto il duro giogo, da cui per più di quattro secoli, è stata obbrobriosamente oppressa; con generale ed unanime impulso, corre alle armi per distruggere le pesanti catene impostele dai barbari Maomettani. Il nome sacro di libertà echeggia in tutti gli angoli della Grecia, ed ogni cuor greco arde di desiderio di riacquistare questo prezioso dono del Cielo, o di perire nel cimento.

Gli Abitanti dell' Isola *d'Idra* non vogliono essere i meno zelanti in questa nobile gara. Essi affrontando ogni pericolo, per distruggere i loro tiranni, faranno uso dell'unico mezzo che la natura della loro situazione locale gli ha concesso a tal uopo.

Noi Primati componenti il Governo di quest' Isola permettiamo al Capitan *Geo. A. Binu* del *Brigantino Cudsoni* con cannoni *14* ed altre armi sottili inalberando il Vessillo Nazionale Greco di recarsi con questo suo Bastimento ovunque crederà utile e necessario alla causa comune, per agire contro le forze Ottomane tanto di terra che di mare, esercitando qualunque atto di lecita guerra, fino a tanto che la libertà e l'indipendenza della Nazione Greca, sia fermamente ristabilita.

Supplichiamo i Commandanti delle forze marittime e terrestri di tutte le Potenze Europee, non solamente di non dare impedimento alcuno a questo Bastimento nell' esercizio della sua Missione, ma anzi di prestargli tutta quell' assistenza e protezione che compatibile esser possa al loro stato di neutralità.

Non dobbiamo meno ripromettercі dalla generosità delle Nazioni civilizzate, e sarebbe offenderle se dubitassimo un istante della loro sollecita condiscendenza a favore della nostra causa, che è la causa dell' Umanità. I discendenti degli Uomini illustri che hanno onorato l'uman genere con le sublimi loro virtù, che hanno illuminato il Mondo, combattono per la libertà contro i loro oppressori, i barbari discendenti del barbaro Osman, distruttori delle scienze e delle arti, e nemici della Religion Santa di JESU CRISTO: chi sarà mai tanto crudele che voglia molestarci in questa terribile lotta, o che non faccia dei voti per noi?

Dato nella Cancelleria *dell'Isola d'Idra nove maggio millaottocento vent'uno*

[illegible] Κοριάκ[illegible]

[illegible]

ΔΙΠΛΩΜΑ ΚΑΤΑΔΡΟΜΗΣ

(Σελ. 83)

(Δίπλωμα καταδρομῆς, δι' οὗ ἐφωδιάζοντο τα ὑδραῖκα πλοῖα ἅμα τῷ ἔκπλῳ αὐτῶν ἐκ τῆς νήσου εἰς δίωξιν τῶν ἐχθρικῶν. Πολύτιμον καὶ ὑπὸ τυπογραφικὴν ἔποψιν. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ διπλώματος ἡ ἑξῆς ἔντυπος σημείωσις: *Ἐτυπώθησαν παρὰ Νικολάου Μπαρώτζη τοῦ Σαλωνίτου πρὸς χρῆσιν τοῦ Γένους*).

Τὰ διὰ τοιούτων κόπων καὶ θυσιῶν παρασκευαζόμενα σκάφη ἦσαν ἐν τούτοις τὰ πλεῖστα ἁπλοῖ πάρωνες (βρίκια, ἐκτὸς ὀλίγων τριστήλων καί τινων ἡμιολιῶν), ὡπλισμένοι διὰ 10—20 τὸ πολὺ πυροβόλων· καὶ τοιαῦτα ὄντα ἔδει ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ πλοίων μεγίστων, φρεγάδων, δικρότων, τρικρότων. Πρόδηλον ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πυροβόλων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ προσβάλωσιν ἐπιτυχῶς τὰ πλοῖα ἐκεῖνα. Αἱ σφαῖραι αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ διαπεράσωσιν ἀποτελεσματικῶς τὰ παχέα τῶν ἀντιπάλων τείχη. Ἡ διὰ προσαραγμοῦ (abordage) ἐπίθεσις κατὰ τῶν «κινητῶν τούτων βουνῶν», ὅπως ὠνομάζετο ἓν τῶν ὀσμανικῶν πλοίων, ἐφαίνετο οὐδὲν ἧττον ἀκατόρθωτος. Εὐχερὴς δὲν εἶναι ἡ ἀναπήδησις ἀπὸ τοῦ ταπεινοῦ τῶν παρώνων καταστρώματος εἰς τὸ ὑψηλὸν τοῦ δικρότου· καί, ἂν ἐπὶ τέλους ἐπετύγχανεν, ἔπρεπε πρῶτον νὰ ἐνεργηθῇ συγχρόνως διὰ πολλῶν παρώνων, ἵνα ὑπάρξῃ ἀναλογία τις μεταξὺ τῶν ἐμβαλλόντων πληρωμάτων, ὧν ἕκαστον δὲν ὑπερέβαινε πολὺ τοὺς 100 ἄνδρας, καὶ τοῦ πληρώματος πρὸς ὃ ἔμελλον ν' ἀγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην καὶ τὸ ὁποῖον ὑπερέβαινε πολλάκις τοὺς 700 καὶ 800 ἄνδρας· ἀλλὰ δεύτερον, καὶ τούτων πάντων ὑποτεθέντων, δὲν ἦτο βεβαίως συνετὸν νὰ προτιμήσωσιν οἱ ἡμέτεροι ναυβάται τὸν μόνον τῆς θαλασσίας ἀντιπαρατάξεως ἀγῶνα, καθ' ὃν ἡ κτηνώδης δύναμις ἠμπορεῖ νὰ κατισχύσῃ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς δεξιότητος. Ὅθεν ἐπὶ ἄλλην ἐτράπησαν ὁδόν. Συναντήσαντες τὸν στόλον τῶν πολεμίων πρὸ πάντων ἐφρόντιζον νὰ ὑπερπλεύσωσι καί, τοῦτο κατορθώσαντες, ἔρριπτον κατ' αὐτῶν τὰ πυρπολικά. Τότε δέ, εἴτε διότι ταῦτα ἐπετύγχανον νὰ κολλήσωσιν εἰς μίαν ἢ πλείονας ναῦς εἴτε ὡς ἐκ τοῦ τρόμου ἁπλῶς τὸν ὁποῖον ἐνέπνεον, ἐπήρχετο ἡ τροπὴ τῶν ἐναντίων. Τίς ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἡμετέρους τὸ εὐφυέστατον τοῦτο καὶ τοσοῦτο τελεσφόρον ἀναδειχθὲν μηχάνημα ; Μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 18 ἑκατονταετηρίδος οἱ ναύαρχοι τῆς 'Αγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας δι' αὐτοῦ κυρίως ἀντηγωνίσθησαν καὶ ἐκλείσθησαν, ἀλλ' οἱ ναυβάται τοῦ 1821 δὲν ἐγίνωσκον οὐδὲ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ γινώσκωσι τὴν ἱστορίαν τῆς ναυτικῆς τέχνης. Ὅ,τι ἐκ παραδόσεως ἤξευρον εἶναι ὅτι εἰς Τσεσμὲν ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχε καταστραφῆ διὰ πυρπολικῶν. Εἰς Τσεσμὲν ὅμως ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἠγκυροβολημένος. Κατὰ τὰ πρῶτα δύο ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως ηὐτύχησαν ὡσαύτως οἱ ἡμέτεροι πυρποληταὶ νὰ ἐπιτεθῶσιν εὐδοκίμως κατά τινων σκαφῶν ἐπ' ἀγκυρῶν ἐν λιμέσι σαλευόντων. 'Αλλ' ἐκ πρώτης ἀφετηρίας καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ δευτέρου τοῦ πολέμου ἔτους, καθ' ὅσον οἱ Τοῦρκοι διδασκόμενοι ὑπὸ πολλῶν παθημάτων ἀπέφευγον ὅσον οἷόν τε νὰ διαμένωσιν εἰς λιμένας, ὅπου ἠδύναντο νὰ προσβληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἐδέησεν ὁ στόλος ἡμῶν ν' ἀντιπαραταχθῇ πολλάκις κατὰ τοῦ ὀσμανικοῦ ἐν πελάγει. 'Εν ταύταις δὲ μάλιστα ταῖς ναυμαχίαις ἀνεδείχθη ἡ εὐφυΐα τοῦ ἕλληνος ναυτικοῦ, ἡ διὰ τοῦ τεχνάσματος τῆς προσανεμώσεως καταστήσασα δυνατὴν τὴν ἐν πελάγει χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, καὶ πλὴν τούτου ἡ θαυμαστὴ δεξιότης περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν ἀρμένων, δι' ἧς πρὸ πάντων ἐπετύγχανον τὴν προσανέμωσιν. Ὁ γάλλος Ναύαρχος E. Jurien de la Gravière περιγράφων καὶ ἀποθαυμάζων τὴν περὶ τοῦτο ἐξαίρετον τέχνην τῶν ναυάρχων τοῦ Καρόλου Β' καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἐπιφέρει· «εἰς ὁμοίας περιστάσεις καὶ μετὰ μέσων ἀναλόγων οἱ ἕλληνες ναύαρχοι ἀνέδειξαν τὰ αὐτὰ προτερήματα. Χειρίζοντες (μανουβράροντες) ἠνάγκασαν πολλάκις τοὺς στόλους τῶν πολεμίων νὰ τραπῶσιν, ἢ ἀνεχαίτισαν αὐτούς, ἢ παρεκώλυσαν τὴν πορείαν αὐτῶν, ἢ διέκοψαν τὰς ἐπιχειρήσεις». Καὶ συμπεραίνων τὴν ἀξιόλογον αὐτοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἰδίως περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ πραγματείαν λέγει· Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τοῦ νῦν κυοφορουμένου νέου πολεμικοῦ ναυτικοῦ συστήματος, καθ' ὃ οἱ θωρηκτοὶ στόλοι κύριον σκοπὸν θέλουσιν ἔχει νὰ συνοδεύωσι, νὰ προστατεύωσι, νὰ τοποθετῶ-

σιν ἐπιτηδείως καὶ νὰ ἐξακοντίζωσιν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τὰ νέα πυρπολικὰ τὰ καλούμενα τορπιλλοβόλα (bateaux torpilles). Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραττον διὰ τῶν στολίσκων αὐτῶν ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ὅτε ἐναυμάχουν πρὸς τοὺς στόλους τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Μεγαλύτερον ἐγκώμιον δὲν ἠδύνατο νὰ γραφῇ περὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ. Καὶ ὅμως ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ προσθέσωμεν ἓν ἔτι τῶν ἡμετέρων προτέρημα. Ἐφ' ὅσον οἱ Εὐρωπαῖοι μετεχειρίζοντο πυρπολικά, ταῦτα ἐκομίζοντο εἰς προσήνεμον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐκεῖθεν δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφίκοντο εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἀναχωρούντων τῶν πληρωμάτων ἐκτὸς βολῆς, ἐνῷ τὰ ἡμέτερα ἐχειρίζοντο καὶ οἰακίζοντο ὑπὸ τῶν πληρωμάτων μέχρι τῆς ἐντελοῦς προσκολλήσεως.

Τὸ προεκτεθὲν στρατηγικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἀνεπτύχθη ἐν πελάγει καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς περιπετείας. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος συνετέλεσε μὲν εἰς τὸ νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σάμου δὲν ἐφρόντισεν ὅμως νὰ παρακωλύσῃ τὸν ναύαρχον Καρὰ-Ἀλῆν ἀπὸ τοῦ νὰ τροφοδοτήσῃ τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης, οὐδὲ προέλαβε τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ στολίσκου τῆς ναυτικῆς αὐτῆς πόλεως, ὥστε ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπέστρεψεν ἐν ἀνέσει εἰς τὸν Ἑλλήσποντον κατὰ Ὀκτώβριον. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ ἡμέτεροι ἐφαίνοντο ψηλαφῶντες μᾶλλον ἢ μεγάλα τολμῶντες. Οἱ δὲ Τοῦρκοι προετίμων ἔτι νὰ ἀγκυροβολῶσι μᾶλλον ἢ νὰ πελαγοδρομῶσι, καὶ ἐντεῦθεν τῇ 27 Μαΐου 1821 συνέβη ἡ πρώτη μεγάλη αὐτῶν συμφορά. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ψαριανὸς Παπανικολῆς ἐπυρπόλησεν εἰς Ἐρεσσὸν τῆς Μυτιλήνης ἓν δίκροτον 74 πυροβόλων, τὸ ὁποῖον εἶχε καταφύγει ἐκεῖ ὡς εἰς ἄσυλον ἀσφαλές. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοὺς μὲν ἡμετέρους ἐνεθάρρυνε τοὺς δὲ Ὀσμανίδας κατέπληξεν. Ἀλλὰ τῷ 1822 ἔμελλον νὰ πάθωσιν ἐν λιμέσι τε καὶ ἐν πελάγει πολὺ δεινότερα.

Τῇ 24 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους τούτου ὁ ὀσμανικὸς στόλος ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἐσίτισε μὲν τὴν Μεθώνην ἔπλευσε δὲ πρὸς τὰς Πάτρας ἵνα ἐνδυναμώσῃ τὰ περὶ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον φρούρια. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ἔφθασε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς Μεσολόγγιον, τῇ δὲ 19 ὁ ναυαρχῶν ἤδη Μιαούλης ἀπεφάσισε ἤδη νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους. Τφόντι τῇ 20 συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἀληθὴς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ναυμαχία περὶ Πάτρας. Ἐνταῦθα «ὁ Μιαούλης, προαναχθεὶς τῶν ἄλλων πλοίων, ἱστορεῖ ὁ συνήθως οὐχὶ εὐμενὴς πρὸς αὐτὸν Ὀρλάνδος, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διαβὰς κατὰ τὴν οὐρὰν αὐτοῦ μεταξὺ δύο φρεγατῶν ἐπυροβόλει κατ' αὐτῶν ἑκατέρωθεν καὶ ἀντεπυροβολεῖτο ἀπὸ αὐτάς· ἔφθασαν τότε καὶ ἄλλα τινὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πλοίων, τῆς μᾶλλον ὑπηνέμου φρεγάτας ἐθραύσθη ἡ κεραία τῆς γάπιας, αὐτὸς δὲ ὁ Μιαούλης καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτὸν λοιπὰ πλοῖα ἐξῆλθον τοῦ πολέμου ἄνευ σημαντικῆς βλάβης».

Ἀλλ' ἴδωμεν τί λέγει περὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκθεσιν παραθέτομεν ὅπως ἐγράφη ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρός «Φεβρουαρίου 20, ἡμέρα Δευτέρα, ὥρα 4 νὰ ξημερώσῃ. Ἔκαμε σινιάλο ὁ Κομμαντάντες καὶ ἐσηκωθήκαμεν εἰς τὰ πανιὰ πηγαίνοντες κατεπάνω τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πλησιάζοντας ἐσηκώθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ πανιὰ κομμάτια 36 καὶ πλησιάζοντας ὁ Ναύαρχος εἰς μίαν φεργάδα ἄρχισε τὸν πόλεμον, ἦτο ἡ ὥρα δύο τῆς ἡμέρας, καὶ πολεμῶν τοῦ ἐχάλασε τὴν γάπια τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ἦτο ὅμως ὅλα τὰ καράβια συναγμένα τὰ ἰδικά μας διὰ νὰ ἔμβουν εἰς τὴν λίνιαν, εὐθὺς ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀρχίσαμε τὸν πόλεμον ἕως ὅπου ἔφθαναν

τὰ μυσδράλια. Ἐρρίξαμε κανόνια 18 εἰς αὐτὴν τὴν μπατάλια, ἦλθεν ὅμως μία σφαῖρα ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, καὶ ἐκτύπησεν εἰς τὸ μεγάλο κατάρτι καὶ ἐπήραμεν δευτέρα βόλτα, ἐπέσαμεν εἰς πόλεμον ρίχνοντας κανόνια 23, ἦλθε μία σφαῖρα τοῦ ἐχθροῦ μᾶς ἔκοψε τὴν ράντα. Εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον ἐπῆγεν ὁ σύντροφος διὰ νὰ γεμίσῃ τὸ κανόνι τῆς προύβας, ἐπῆρε φωτιὰ τὸ κανόνι καὶ ἐπληγώθη· εἰς τὴν τρίτην μπατάγιαν μᾶς ἔπεσαν τρεῖς φεργάδες πολεμῶντές μας ἕως μίαν ὥραν, ἐρρίξαμεν κανόνια 26, δὲν ἠμπορούσαμεν πλέον νὰ βαστάξωμεν ὅτι μᾶς ἐκατάκοψαν τὰ παταράτσα, μᾶς ἐκατατρύπησαν μὲ τὰ μυσδράλια· μία σφαῖρα ἰδική μας ἐπῆγε καὶ ἔκοψε τὴν κόντρα μεντζάνα τοῦ φλόκου τοῦ ἐχθροῦ, βλέποντας τὰ ἰδικά μας νὰ ποδίσουν δὲν ἠμπορούσαμεν εἰμὴ νὰ ποδίσωμεν· ὁ καιρὸς ἦτο φρέσκος, καὶ εἴμεθα ἡμεῖς καὶ ὁ ἰδικός μας στόλος σοτταβέντο, ὁ ἐχθρὸς ἦτο σουβράνο· ἐποδίσαμεν ἡμεῖς, ἤρχετο ὁ ἐχθρὸς κυνηγῶντας, ὁ δὲ ναύαρχος εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν προσβολὴν ἐβλάφθη σπουδαίως εἰς τὴν ἀποσκευήν, ὁ δὲ πόλεμος ἐβάσταξεν ὥρας 5 1)2. Ἦτο τὰ ἐχθρικὰ φεργάδες 7, κουρβέτες 6, βρίκια 19, γολέττα 1, τὰ ἀπολειφθέντα μικρὰ ἔμειναν ἀραγμένα ἀπὸ κάτω εἰς τὴν Πάτρα».

Παπανικολῆς

Ἡ ναυμαχία αὕτη εἶναι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀξιομνημόνευτος, ὅτι πρώτην ταύτην φορὰν οἱ ἡμέτεροι ὑπὸ τοῦ παντόλμου αὐτῶν ἡγέτου παραδειγματιζόμενοι δὲν ἐδίστασαν νὰ παραταχθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν ἀντιπάλων. Δυστυχῶς οὐδεὶς ξένος ἐγένετο αὐτόπτης τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου· ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τοιοῦτοι ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνες, ἀγῶνες ἀείμνηστοι, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν καθ' ἑαυτοὺς ἀτελέσφοροι, ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ μαρτύρων ὧν οὐδεὶς θέλει ἀμφισβητήσει τὸ ἀξιόπιστον. Ἐπὶ παραδείγματος, ὁ γάλλος πλοίαρχος Brait κυβερνήτης τῆς *Δελφινίδος*, παρευρεθεὶς εἰς τὰς ναυμαχίας ἃς ἤθλησε πρὸς τὸν Χοσρέφην ὁ Μιαούλης κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου 1826 περὶ Μυτιλήνην, ἔγραφεν ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐκθέσει· «Τῇ ἀληθείᾳ οἱ ἄνδρες οὗτοι ὑπῆρξαν θαυμαστοὶ διερχόμενοι καὶ ἐπανερχόμενοι ἐντὸς ἡμισείας βολῆς ἀπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑφιστάμενοι ἀπτόητοι τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο πῦρ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ, οὐδὲν δὲ ἄλλο κατώρθου εἰμὴ νὰ ἐξακοντίζῃ ἐπ' αὐτοὺς τὸ ὕδωρ τῆς περικειμένης θαλάσσης». Ἀλλ' ἐρχόμεθα εἰς ἔργα οὐδὲν ἧττον γενναῖα καὶ μᾶλλον τελεσφόρα.

Οἱ Σάμιοι, οἵτινες καὶ πρότερον εἶχον ἀγωνισθῇ νὰ κινήσωσιν εἰς ἐπανάστασιν τὴν εὐδαίμονα μὲν ἥκιστα δὲ πρὸς πόλεμον παρεσκευασμένην Χίον, εἶχον τελευταῖον ἐπιτύχει τοῦ σκοποῦ ἀποβάντες εἰς αὐτὴν περὶ τοὺς 2500 τῇ 10 Μαρτίου 1822. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας κατέπλευσεν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Χίου ὁ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς ἀρχιναύαρχον προχειρισθεὶς Καρᾶ Ἀλῆς. Ἐὰν προέφθανεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, πιθανώτατα ἐσῴζετο ἡ νῆσος. Ἡ ἔγκαιρος ὅμως παρασκευὴ αὐτοῦ δὲν ἦτο εὔκολος διὰ ποικίλους λόγους, οὓς προεξηγήσαμεν. Ὅθεν ὁ Καρᾶ Ἀλῆς προλαβὼν ἀπεβίβασεν 7.000 ἄνδρας καὶ ἀναγκάσας τοὺς Σαμίους νὰ σωθῶσι διά τινων ψαριανῶν πλοίων ἐτράπη ἐπὶ δῄωσιν καὶ σφαγὴν φοβεράν. Πρὸ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἡ Χίος ἠρίθμει 100.000 κατοίκων· μετὰ

δὲ τὸν ὄλεθρον ἐκεῖνον δὲν ἔμειναν ἐν αὐτῇ εἰμὴ 30.000 ψυχῶν, καὶ ἐκ τῶν ἐκλιπόντων 70.000 οἱ 40.000 ἢ ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς ἢ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπεφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 56 σκαφῶν. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, σῴζων ἔτι τὸ θάρρος τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ, ἐξέπλευσε καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι διετέλεσαν ἐπιτηρούμενοι καὶ καταπυροβολούμενοι ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἱκανὰ πυρπολικὰ ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀνέμου οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐπέτυχε νὰ καταφλέξῃ πλοῖον ὀσμανικόν. Τότε οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν, καὶ οἱ μὲν Ὀσμανίδαι ἐπανῆλθον εἰς Χίον οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβόλησαν εἰς Ψαρά. Ἀλλὰ τὴν παῦλαν ταύτην ἔμελλε νὰ διακόψῃ κεραυνός. Ἐν Χίῳ τῇ 6 Ἰουνίου οἱ κυριώτατοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ ναυαρχίδι, διότι λήξαντος τοῦ ραμαζανίου ἡτοιμάζοντο νὰ ἑορτάσωσι τὸ βαϊράμιον. Ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινή, ὁ δὲ στόλος σύμπας

Ὁ Κανάρης
(Μία τῶν πολλῶν χαλκογραφιῶν αἵτινες ἐκυκλοφόρησαν ἐν Εὐρώπῃ εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιτύπων μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. Ἔργον Ἀλφόνσου Πλανσόν)

εἶχε φωταγωγηθῆ διὰ φανῶν. Εἰς Ψαρά, ὅπου παρεμόνευον οἱ ἡμέτεροι, ταῦτα πάντα ἦσαν γνωστά· πᾶσαι δὲ αἱ περιστάσεις ἦσαν τοσοῦτον ἐπιτήδειαι πρὸς ἐπιχείρησιν τολμηροῦ ἔργου ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ ἐκπέμψωσιν εἰς Χίον δύο πυρπολικά, ἓν ψαριανὸν καὶ ἓν ὑδραϊκόν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ Γ. Πιπίνου, προσεκολλήθη μὲν εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα ἀλλά, παρασυρόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐπλανήθη φλεγόμενον ἐν μέσῳ τῶν ὀσμανικῶν δικρότων εἰς οὐδὲν ἐξ αὐτῶν προσπελάσαν. Τοῦ δὲ ψαριανοῦ ἡγεῖτο ὁ Κωνσταντῖνος Κανάρης, «εἷς ἐκ τῶν γενναιοτέρων ἀνδρῶν ἐξ ὅσων μνημονεύει ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἱστορία», λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière. Ὁ Κανάρης κατώρθωσε νὰ εἰσάξῃ τὸν πρόβολον ἱστόν του εἰς κανονοθυρίδα ἀνεφγμένην τῆς ναυαρχίδος· οὕτω τὸ πυρπολικόν του προσεδέθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ ὀσμανικὸν κατάφρακτον κατὰ τὴν ἐπωτίδα, εἰς τοιαύτην θέσιν ὥστε ὁ ἄνεμος ἔμελλε νὰ φέρῃ τὰς φλόγας πρὸς τὸν μέγαν ἱστὸν τοῦ πολεμίου σκάφους. Τότε ὁ Κανάρης ἀνῆψε ἰδίᾳ χειρὶ τὴν θρυαλλίδα καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν λέμβον ἐν ᾗ τὸν περιέμενον οἱ σύντροφοι αὐτοῦ· ἐν ἀκαρεῖ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς κάμινον. Ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, σπεύδων νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ φλεγόμενον πλοῖόν του, κατέβη ἔντρομος εἰς τὴν παραβεβλημένην τῇ κλίμακι ἄκατον· ἀλλὰ τεμάχιόν τι ἐκ τῆς ἐξαρτίας πεσὸν κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν ἐτραυμά-

τισε θανασίμως. Οἱ δὲ 2.000 ἄνδρες οἱ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνηγμένοι ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἅπαντες σχεδὸν ἀπωλέσθησαν. Τὰ ἐκπυρούμενα τηλεβόλα βάλλοντα ἀφ' ἑαυτῶν ἐκ διαλειμμάτων ἀπεμάκρυνον τὰ εἰς βοήθειαν ἐρχόμενα ἐφόλκια· αἱ δὲ λέμβοι τῆς ναυαρχίδος ὑπερμέτρως πληρούμεναι κατεποντίζοντο ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ἡ ἐπικρατήσασα ἐν τῷ λιμένι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην σύγχυσις ἐγένετο φοβερὰ καὶ ἡ κατάπληξις ἀπερίγραπτος· ὅθεν αἱ λέμβοι τῶν πυρπολικῶν διῆλθον ἀνενοχλήτως διὰ μέσου ἅπαντος τοῦ στόλου καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ πορθμοῦ, ὅπου περιέμενον αὐτὰς οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες, οἵτινες δεξάμενοι τοὺς 32 ἐθελοντάς, σώους ἐπανελθόντας ἅπαντας, ἐπανέπλευσαν ἐν θριάμβῳ πρὸς τὰ Ψαρά. Ὁ δὲ ἀντιναύαρχος ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στόλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ δὲν ἐτόλμησε πλέον οὔτε τὰ Ψαρὰ νὰ προσβάλῃ οὔτε τὴν Σάμον, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ καταφύγῃ διωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Τοιουτοτρόπως ἐτιμωρήθη ἡ τῆς Χίου καταστροφή.

Καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας νέον ἤρατο τὸ ναυτικὸν ἡμῶν θρίαμβον. Τὸ Ναύπλιον στενῶς πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλιμοκτόνει, καί, ἐπειδή, ὡς εἴδομεν, οἱ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐκπεμφθέντες ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον στρατοὶ οἱ μὲν κατεστράφησαν οἱ δὲ ὑπεχώρησαν, ἀπαραίτητον κατέστη νὰ ἐπισιτισθῇ τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἐκ θαλάσσης. Τῇ 8 Σεπτεμβρίου 1822 ἐθεάθη ἐκ τῶν σκοπιῶν τῆς Ὕδρας ὁ ὀσμανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν νέον αὐτοῦ ἀρχιναύαρχον Μεχμὲτ πασᾶν· 84 σκάφη, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγα δίκροτα καὶ φρεγάδες, ἔπλεον πρὸς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον(¹). Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰς αὐτὰ εἰμὴ 60 πάρωνας 10—20 πυροβόλων. Τῆς παρατάξεως ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἱππότης Βιελλᾶ, κυβερνήτης τῆς γαλλικῆς φρεγάδος τὸ ***Κρίνον*** (Fleur de Lis), καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκθέσεως ἣν περὶ αὐτῆς ἔγραψε πρὸς τὴν ἰδίαν κυβέρνησιν θέλομεν παραστήσει τὰς διαφόρους τῆς συμπλοκῆς ταύτης περιπετείας, διότι ἡ ἀφήγησις αὐτοῦ, ὅσον γενικὴ καὶ ἂν εἶναι, παρέχει ἔννοιαν καθαρωτέραν τῆς ὅλης σκηνῆς ἀπὸ τὰς ποικίλας λεπτομερείας ἀνθρώπων οἵτινες ἢ ἀνίδεοι ὄντες τῶν ναυτικῶν πραγμάτων ἢ συμφέρον ἔχοντες νὰ ἐξυμνήσωσι τὸν δεῖνα καὶ νὰ ταπεινώσωσι τὸν ἄλλον σκοτίζουσι μᾶλλον ἢ φωτίζουσι τὴν ἀναγνώστην. Τῇ 8 λοιπὸν Σεπτεμβρίου διεκρίνοντο σαφῶς ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ ***Κρίνου*** «οἱ δύο στόλοι κατ' οὐλαμοὺς συμπλακέντες καὶ ἓν πυρπολικὸν καταναλισκόμενον· ἐν γένει τὸ θέαμα ἦτο συγκινητικώτατον». Τὸ πυρπολικὸν ἦτο πάρων καὶ ὑπελήφθη ὡς ἁπλοῦν πολεμικὸν ὑπὸ ἀλγερινῆς φρεγάδος, ἥτις τούτου

(¹) Περὶ τοῦ γεγονότος τοῦ Ἀργολικοῦ ὁ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ καθηγητὴς Γ. Α. Σωτηρίου ἔπεμψεν ἡμῖν τόδε τὸ σημείωμα, ὅπερ ἀσμένως παραθέτομεν ἐνταῦθα·

«Ἡ ἐξιστόρησις τῆς φερομένης ὡς ναυμαχίας τοῦ Ἀργολικοῦ (Παπαρρηγ. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ε' τόμ. σελ. 798 κ. ἑ. ἔκδ. Β' 1887 ἐν τῇ τετάρτῃ ἐκδόσει τοῦ 1903 σ. 848 κ. ἑ.) δὲν ἐκτίθεται συμφώνως πρὸς τὰ μαρτυρούμενα γεγονότα.

»Ὁ ἀείμνηστος ἱστορικὸς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀνακριβῆ ὑπὸ τοῦ Σ. Τρικούπη ἔκθεσιν τῆς πρὸ τῶν Σπετσῶν ναυμαχίας, ἥτις ἐξήγειρε τὴν γενικὴν διαμαρτυρίαν—καίτοι ὁ Τρικούπης ἐβασίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ὑδραϊκὰς πηγάς (πρβλ. Α. Μιαούλη, Βίον Ἀντωνίου Κριεζῆ, ἐν Ἀθήναις, 1877, σ. 22 κ. ἑ.), δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ὑπ' ὄψιν (ὧν δικαιοτέρα ἡ τοῦ Ὀρλάνδου. Ναυτικά, 1869. τόμ. Α' σελ. 301 κ. ἑ).

»Οὕτω παρέλειψε. α') νὰ ἐξάρῃ τὴν γενναιότητα τοῦ ἄρχοντος τῶν Σπετσῶν Μέξη καὶ ἄλλων Σπετσιωτῶν πλοιάρχων ὡς καὶ τὴν ἀποφαστικότητα τοῦ Σπετσιώτου πυρπολητοῦ ***Μπόταση***, ἐπιχειρήσαντος ν' ἀναφλέξῃ τὴν ναυαρχίδα, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου (διευκόλυνσις καταλήψεως τοῦ Ναυπλίου—διάσωσις τῶν κυριωτάτων ναυτικῶν βάσεων τοῦ Ἀγῶνος, Ὕδρας καὶ Σπετσῶν)».

ἕνεκα ἐνέβαλεν εἰς αὐτό. Οἱ ἡμέτεροι πρὶν ἢ πηδήσωσιν εἰς τὴν ἐφελκομένην λέμβον ἀνέφλεξαν τὴν θρυαλλίδα καὶ τὸ πῦρ μεταδοθὲν εἰς τὰ ἱστία τῆς φρεγάδος ἐσβέσθη μὲν ἀλλ' ἐπήγαγεν ἐν τούτοις τὸν θάνατον 50 ἀνδρῶν. Τῇ 9 καὶ τῇ 10 οἱ Ὀσμανίδαι ὑποχωρήσαντες εἰς τὸ πέλαγος ἔμειναν ἀργοί· ἀλλὰ τῇ 11 ἐπέπλευσαν αὖθις πρὸς τὸν κόλπον καὶ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἡ πρωτοπορεία τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου εἶχεν ἤδη εἰσπλεύσει ἐντὸς αὐτοῦ, κατόπιν δ' αὐτῆς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἠθροίζοντο κατ' οὐλαμούς. Ἓξ δίκροτα, ὑπὲρ τὰς 14 φρεγάδας ἢ δρόμωνας, 40 ἢ 50 ἄλλα πολεμικὰ σκάφη ὑπὸ τοῦ πελαγίου ἀνέμου φερόμενα ἔμελλον ἆρά γε νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ λιμοκτονοῦν φρούριον, τὸ ὁποῖον ἔτεινεν ἱκετικῶς πρὸς αὐτὰ τὰς χεῖρας; Ἔμελλον ἆρά γε νὰ ἐπιτρέψωσι νὰ φράξῃ τὴν πρόοδον αὐτῶν στολίσκος τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον πλοῖον ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένον δὲν ἔφερεν εἰμὴ 20 πυροβόλα; Ἡ νὺξ ἕνεκα τῆς γαλήνης διῆλθεν ἥσυχος. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐκ πρωίας, ἐπειδὴ τὸ *Κρίνον* εὑρέθη εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπόστασιν, ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἔπεμψε τὸν ὑποπλοίαρχον Γραὲβ περὶ τὴν 8 ὥραν ἐν συνοδίᾳ ἑνὸς τῶν διερμηνέων τῆς γαλλικῆς πρεσβείας ἵνα χαιρετίσῃ κατὰ τὰ εἰθισμένα τὸν καπετὰν πασᾶν. Ὁ δὲ ἀποπέμψας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ μείνας μόνος μετὰ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ· «ἔχω εἰς τὸν στόλον μου, εἶπε διὰ φωνῆς θωπευτικωτάτης, αὐστριακὸν πάρωνα φέροντα τὸν ἀναγκαῖον εἰς τροφοδότησιν τοῦ Ναυπλίου σῖτον· δὲν εἶναι ἆρά γε δυνατὸν νὰ τὸν συνοδεύσετε κατὰ βάθος τοῦ κόλπου;» Ὁ Γάλλος ἔδειξε τὴν ἀπορίαν του ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει καὶ «δὲν πιστεύω, εἶπε, τὸν ἀρχηγόν μου διατεθειμένον νὰ ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν πλοίου οὐδετέρου». Ὁ καπετὰν πασᾶς ἐπέμενεν. Ἐὰν τὸ πλοῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς σημαίας, οὐδεὶς βεβαίως ἤθελε τολμήσει νά το προσβάλῃ. Ὁ Γάλλος μηδὲν προσθεὶς ἀλλὰ χαιρετίσας ἁπλῶς ἀπῆλθεν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην λαμπρότατον τῇ ἀληθείᾳ παρίστατο θέαμα ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ. Τὰ 84 ὀσμανικὰ σκάφη ἐπλήρουν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ· πρὸ αὐτῶν ἵστατο ἐντὸς 10 ἢ 12 μόλις μιλίων ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ναυπλίου, ἧς οἱ ὑπέρμαχοι ἐνόμιζον ὅτι ἔχουσιν ἤδη ἐν χερσὶ τὴν προσδοκωμένην βοήθειαν. Ἀριστερᾷ οἱ ἑλληνικοὶ πάρωνες ἀνακωχεύοντες ὑπὸ μόνους τοὺς δόλωνας ἀνέμενον σῆμα ἵνα ἀναπετάσωσιν ἅπαντα τὰ ἱστία. Γαλήνη ἐπεκράτει τότε, ἀφοῦ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἶχε πνεύσει ἀπόγειος ἄνεμος, περὶ δὲ τὴν 10 ὥραν ἤρχισαν νὰ πνέωσιν αἱ πρῶται τοῦ πελαγίου ῥιπαί. Ἦτο λοιπὸν φυσικώτατον νὰ προσδοκῶσι πάντες ὅτι ὁ πελώριος στόλος οὐριοδρομῶν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ἐν θριάμβῳ εἰς Ναύπλιον καὶ διαχύσῃ αὐτόθι τὴν δαψίλειαν. Ἀλλ' αἴφνης οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ *Κρίνου* εἶδον ἔκθαμβοι τοὺς Ὀσμανίδας πλαγιάζοντας πρὸς τὸν ἄνεμον καὶ τρεπομένους ὁδὸν ἀντίθετον τῆς πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ἀγούσης. Ἐνταυτῷ πάρων ὑπὸ σημαίαν αὐστριακὴν ἀπεσπάσθη ἀπὸ τοῦ στόλου καὶ διελθὼν ἔμπροσθεν τοῦ καπετὰν πασᾶ οὐριοδρόμησε πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόλπου. Ἀλλ' ὁ πάρων οὗτος δὲν ἐπροχώρησε πολύ· δύο ἑλληνικὰ σκάφη κρυπτόμενα ὑπὸ τὸ νησίδιον Τολὸν ἀνεφάνησαν αἰφνιδίως· ὁ πάρων κατηυθύνθη πρῶτον πρὸς τὴν γαλλικὴν φρεγάδα, ἤδη καθορμισθεῖσαν εἰς ἅγιον Ἰωάννην, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβε τὸν πλοῦν του, ἔπειτα πάλιν ἐδίστασεν, ἐπὶ τέλους δὲ ἐνέδωκεν ἀνακωχεύσας καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τῇ 13 Σεπτεμβρίου λίαν πρωὶ τὸ *Κρίνον* εἶδεν 75 ὀσμανικὰ σκάφη διαδρομεύοντα περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου ἐν ἀταξίᾳ, ἥτις δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἐννοήσῃ τις τίνες ἦσαν οἱ σκοποὶ τοῦ καπετὰν πασᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἀπαύστως γρηγοροῦντες διέπλεον μεταξὺ Σπετσῶν καὶ πελοποννησιακῆς παραλίας. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἑσπέρας τῆς 14 τὰ πράγματα διευκρινήθησαν· ὁ καπετὰν πασᾶς ἀπέπλευσεν εἰς Σοῦδαν, τὸν εὐρὺν καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Κρήτης ἐγκαταλείπων τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ, ἥτις, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ἀπεφασίσθη

μετ' οὐ πολύ, παραδοθέντος τοῦ μεγάλου τούτου φρουρίου εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τῇ 30 Νοεμβρίου. Οὐδὲ ὑπῆρξεν ἡ θυσία αὕτη ἡ μόνη ἣν ὑπέστη ὁ νέος καπετὰν πασᾶς. Μετά τινα ἐν Σούδᾳ διατριβὴν ἀναπλεύσας τὸ Αἰγαῖον ἠγκυροβόλησε μεταξὺ Τενέδου καὶ Τρῳάδος, νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ αὐτόθι, διότι οἱ πρόσκοποί του οἱ ἐπιτετραμμένοι νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν προσέγγισιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου οὐδὲν ἀνήγγελλον αὐτῷ ὕποπτον. 'Αλλὰ τῇ 29 'Οκτωβρίου τὸ ἑσπέρας δύο πυρπολικὰ ἐκπλεύσαντα ἐκ Ψαρῶν παρεισέδυσαν μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τοῦ ἑνὸς ἡγεῖτο πάλιν ὁ Κανάρης, ὅστις κολλήσας εἰς τὸ δίκροτον τοῦ ἀντιναυάρχου κατεπυρπόλησεν αὐτὸ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Ἡ καταστροφὴ ὑπῆρξε τοσοῦτο ταχεῖα ὥστε ἐκ τῶν 800 τοῦ πληρώματος ἀνδρῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Τὸ δ' ἕτερον πυρπολικὸν ὑπὸ τοῦ ψαριανοῦ Γ. Βρατσάνου διοικούμενον ἀπέτυχεν. Εἶχε μὲν ἐμβάλει εἰς τὴν ναυαρχίδα ἀπεσπάσθη ὅμως ἀπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τοῦ ὁποίου δὲν εἶχε κρίνει καλῶς ὁ κυβερνήτης τὴν βίαν καὶ τὴν φοράν. «Μόνος ὁ Κανάρης, λέγει ὁ γάλλος ναύαρχος καὶ ἱστορικός, ἦτο ἐν τῷ εἴδει τούτῳ ἀναμάρτητος· ἥρως ἐπιτήδειος νὰ συγκινήσῃ τὴν καρδίαν τῶν ποιητῶν καὶ ναύτης τὸν ὁποῖον οἱ ναῦται τοῦ κόσμου ὅλου δὲν θέλουσι παύσει ἀποθαυμάζοντες. 'Εντὸς 6 μηνῶν κατέστρεψε δύο δίκροτα καὶ 3.000 πολεμίους· τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ καὶ μόνον ἔτρεπεν εἰς φυγὴν τοὺς στόλους αὐτῶν». Ὁ Μεχμὲτ πασᾶς ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας ἀπέπλευσε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ ὥστε μόλις μετά τινας ἡμέρας εἶδε τὰ πλοῖα αὐτοῦ περισωθέντα ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου. Εἷς τῶν δρομώνων αὐτοῦ εἶχεν ἐξοκείλει εἰς Τένεδον, καὶ ἄλλος ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πληρώματός του ἐφέρετο τῇδε κἀκεῖσε ὡς ναυάγιον ἐντὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὅτε πλοῖον γαλλικὸν ὀνόματι L' Active σταλὲν εἰς ἀναζήτησις αὐτοῦ ἐπὶ ταῖς ἐπιμόνοις παρακλήσεσι τοῦ πασᾶ τῆς Σμύρνης κατώρθωσε τελευταῖον μετὰ πέντε ἡμέρας νά τον ἀνακαλύψῃ περὶ Τσεσμέν.

Ἡ συνδρομὴ αὕτη δὲν δικαιοῖ ἡμᾶς νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ πολλάκις ῥηθέν, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀγῶνος τὸ γαλλικὸν ναυτικὸν ἀνεδείχθη σχεδὸν σύμμαχον τῶν Τούρκων καὶ ἄντικρυς πολέμιον πρὸς ἡμᾶς; Εἴδομεν τὴν διαγωγὴν τοῦ κυβερνήτου Βιελλᾶ ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ 'Αργολικοῦ κόλπου· ἡ οὐδετερότης αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀναμφισβήτητος. Καθ' ἓν ἔπταισεν οὗτος τῳόντι. Πρό τινος εἶχε συλληφθῆ ἐν Μονεμβασίᾳ πλοῖον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν ὑπηρετοῦν τουρκικὰ συμφέροντα, τὸ δὲ φορτίον αὐτοῦ ἐδημεύθη. Ὁ γάλλος μοίραρχος ἀπήτησε καὶ ἔλαβε τὸ πλοῖον, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπήτησεν ἀποζημίωσιν διὰ τὸ φορτίον 35.000 γρόσια. Ἕως ἐδῶ ἦτο ἐντὸς τοῦ αὐστηροῦ δικαίου. 'Επειδὴ ὅμως κυβέρνησις ἑλληνικὴ κατὰ Σεπτέμβριον 1822 δὲν ὑπῆρχεν, ὁ μοίραρχος ἐζήτησε τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν κοινότητα τῆς Ὕδρας. Ἡ κοινότης ἀπήντησε φυσικῷ τῷ λόγῳ ὅτι κατ' οὐδὲν ἐνέχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ' ὁ μοίραρχος ἐπέμεινεν ἀπειλῶν τὴν χρῆσιν τῆς βίας· τὸ δὲ χείριστον, ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο τὴν 9ην Σεπτεμβρίου, ὅ ἐστι τὴν δευτέραν ἐκ τῶν ἓξ ἡμερῶν καθ' ἃς οἱ ἡμέτεροι ἠγωνίζοντο νὰ παρακωλύσωσι τὸν ὀσμανικὸν στόλον τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν 'Αργολικὸν κόλπον, ἐν Ὕδρᾳ δὲ φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐπεκράτει φοβερὰ ταραχὴ καὶ ἀμηχανία. Μάτην οἱ Ὑδραῖοι ἐζήτησαν ἀναβολὴν ἕνεκα τοῦ κινδύνου εἰς ὃν εὑρίσκοντο. Ὁ Γάλλος ἐπέμεινε, καὶ ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἐπεχείρησε νὰ παραλάβῃ ἐπισήμους τινὰς τούρκους ὁμήρους οἵτινες ἐφυλάττοντο ἐπὶ τῆς ἡμιολίας *Τερψιχόρης*· τοῦ δὲ κυβερνήτου ταύτης ἀποποιηθέντος νά τους παραδώσῃ, ὁ ἱππότης Βιελλᾶ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῆς καὶ αἱ σφαῖραι αὐτοῦ ἔφθασαν μέχρι τῆς παραλίας τῆς Ὕδρας. Τότε οἱ Ὑδραῖοι ἐπλήρωσαν. Τὸ γεγονὸς εἶναι ἀναμφισβήτητον καὶ μαρτυρεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ Baybaud, τοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν

ὑπηρεσίαν διατελέσαντος. Ἀλλ' ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἱππότης Βιελλᾶ ἔδειξεν ἄκαιρον καὶ ἀδυσώπητον ἐπιμονὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος εἰς πολλὰς ἄλλας περιστάσεις ἐπολιτεύθη μετριοπαθέστερον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἀπέκλινε κατά τι πρὸς ἡμᾶς καὶ πρῶτον ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει ἣν διεβίβασεν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ αὐτῆς δὴ ταύτης τῆς περὶ τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ναυμαχίας.

«Ἡ σμικρότης τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἔγραφεν, ὑπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ μεταβάλωσιν εἰς πυρπολικὰ οὐκ ὀλίγα τῶν πλοίων αὐτῶν. Ἡ ἐπιτυχία μεθ' ἧς μετεχειρίσθησαν τὸ ὅπλον τοῦτο κατὰ τοῦ τελευταίου καπετὰν πασᾶ καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας περιστάσεις κατεπτόησε τοσοῦτο τοὺς Ὀσμανίδας, ὥστε τὰ κατάφρακτα αὐτῶν σκάφη δὲν τολμῶσι νὰ ἀγκυροβολήσωσιν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, ἀλλὰ παρενοχλούμενα νυκτὸς καὶ ἡμέρας δὲν ἠξεύρουσι πῶς νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν εὐκινήτων πλοίων τὰ ὁποῖα ἀδιακόπως τοὺς παραμονεύουσι. Τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις μὲ ἀδιαφορίαν τὴν μαγικὴν σχεδὸν δημιουργίαν τῶν στολίσκων τούτων, οἵτινες ἐπιτυγχάνουσι τοσοῦτο θαυμασίως νὰ παραλύωσι τοὺς ὀσμανικοὺς στόλους». Καὶ ὅμως ἕλλην ἱστορικός, παρεξηγῶν τὴν προεκτεθεῖσαν συνέντευξιν τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, τῆς ὁποίας, εἶναι ἀληθές, δὲν ἐγίνωσκεν οὐδὲ ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ τὰς λεπτομερείας, ἐβεβαίωσεν ὅτι ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ὁ Γάλλος ἔδωκεν εἰς τὸν καπετὰν πασᾶν «ὅλας ὅσας ἠδύνατο πληροφορίας καὶ συμβουλάς». Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐνδίδουσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῆς ναυτικοῦ, θέλοντος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας ἃς παρήγαγεν ὁ πόλεμος τῆς Ἀνατολῆς, δὲν ἀνεγνώρισεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας, ὅπως καὶ ἡ Αὐστρία, ὅπως καὶ ἡ Ἀγγλία, τὴν ἀπὸ 1 Μαρτίου 1822 πρᾶξιν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, δι' ἧς ἐκηρύχθησαν εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ πᾶσαι αἱ παραλίαι τῆς Ἠπείρου, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ λιμένες τῶν νήσων Κυκλάδων, Σποράδων καὶ Κρήτης. Ἀλλ' ἐνῷ οἱ αὐστριακοὶ μοίραρχοι καὶ ναύαρχοι ὑπεστήριζον ἐκ παντὸς τρόπου τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν σκάφη μὴ συστελλόμενοι νὰ παραβιάζωσι πραγματικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ εἰς μυρίας ἐκτραχηλιζόμενοι ἀδικίας «ὁ γάλλος κυβερνήτης, λέγει ὁ Jurien de la Gravière, δὲν ἐνόμισε ποτὲ ὅτι δικαιοῦται νὰ παραβῇ τοὺς κανόνας οὓς, ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν διεθνῶν συμβάσεων, ἐπιβάλλει ἡ ἀΐδιος καὶ ἄπταιστος δικαιοσύνη εἰς τὴν οὐδετέραν θαλασσοπλοΐαν. Εἶναι θλιβερὸν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἔγραφε τῇ 15 Ἰανουαρίου 1823 πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀλλ' ἐξετάζοντες ἐπιμελῶς τὰ παράπονα τῶν ἡμετέρων εὑρίσκομεν σχεδὸν πάντοτε αὐτοὺς πρώτους πταίοντας καὶ προκαλοῦντας κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεις. Πάντοτε δὲ εὑρίσκει τις ἐν ταῖς περὶ τούτου συζητήσεσι τὴν αἰσχροκέρδειαν ἀγωνιζομένην νὰ ἐμπαίξῃ ἀρχὰς καὶ νόμους». Ἐντεῦθεν καθίσταται πρόδηλον ὅτι ὁ γάλλος ἀξιωματικός, καίτοι ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν ἀποκλεισμόν, ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον καὶ μόνον ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ ἐπροστάτευε τὰ ἐμπορικὰ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ πλοῖα τὰ τὸν ἀποκλεισμὸν ἐκεῖνον παραβιάζοντα.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἔπραττε πλειότερόν τι. Ἡ δύναμις αὕτη, καὶ πρὶν ἢ ἀναγνωρίσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, πολλάκις ἐντελῶς ἠδιαφόρησεν εἰς τὰ παθήματα ὅσα ὑφίσταντο τὰ παραβιάζοντα αὐτὸν ἀγγλικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. «Ἀποκεκλεισμένου ὄντος τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀγγλικὸς πάρων ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα καὶ πυροβοληθεὶς ἀπώλεσε τὸν ὕπαρχον αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἄγγλοι, οἱ συνήθως τοσοῦτον ἱερὰν ὑπολαμβάνοντες τὴν σημαίαν αὐτῶν, μικρὸν ἐθορύβησαν πρὸ τῆς μεγάλης ταύτης ὑποθέσεως ὑπολαβόντες αὐτὴν ἁπλῶς ὡς κερδοσκοπίαν ἀποτυχοῦσαν.» Ταῦτα γράφει περὶ

τῶν Ἄγγλων ὁ γάλλος ναύαρχος, ὅστις βεβαίως δὲν προῃρεῖτο νὰ συνηγορήσῃ ἀδίκως ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔπειτα τίς Ἕλλην δὲν γνωρίζει τὸ ὄνομα τοῦ ἄγγλου ναυάρχου Ἄμιλτων, ὅστις διετέλεσε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως φίλος ἐπιεικὴς οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ σύμβουλος τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁδηγὸς αὐτῆς; Ὁ Ἄμιλτων ὑπηρέτει βεβαίως τὰ ἀγγλικὰ συμφέροντα, ὑπηρέτει ὅμως αὐτὰ εἰς τρόπον ἐπιτήδειον νὰ προκαλέσῃ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν μεσολάβησιν. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἔπαυσεν ὑποδεικνύων τὰ δέοντα γενέσθαι βοηθῶν λεληθότως, ἀδελφικὰς τηρῶν σχέσεις μετὰ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν καὶ ἰδίως τῶν Ὑδραίων καὶ πρὸ πάντων ἀγωνιζόμενος νὰ παύῃ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Τῷ 1826 ἐπεκράτησεν ἐπὶ μικρὸν διένεξίς τις μεταξὺ τῶν προκρίτων τῆς Ὕδρας. «Ὁ Ἄμιλτων, λέγει ὁ Ὀρλάνδος, φιλέλλην ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἰδίας συναισθήσεως, ἐλυπήθη μεγάλως καὶ [illegible] νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα ἔφερεν ἐντὸς τῆς φρεγάδας του τοὺς ἐν Πόρῳ καταφυγόντας ὑδραίους προκρίτους καὶ προσκαλέσας ἐντὸς αὐτῆς καὶ τοὺς

Ὁ ναύαρχος Ἄμιλτων

περὶ τοὺς Κουντουριώτας κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν νὰ τοὺς συμφιλιώσῃ, παραστήσας αὐτοῖς πόσον ἦτο ἀσύμφορος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ τοιαύτη διαίρεσις, εἰς τὰς παρούσας μάλιστα κρισίμους περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Κάνιγγ προσπαθεῖ μεσιτεύων νὰ πράξῃ ὅ,τι καλὸν διὰ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος». Πάλιν δὲ τῷ 1827 ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις ἐπόθει μὲν νὰ ἐκλέξῃ κυβερνήτην τὸν Ἰ. Καποδίστριαν ἐδίσταζε δὲ διότι ἤξευρεν ὅτι ἡ Ἀγγλία δέν τον ἤθελε, καὶ ἰδίως ὁ Ἄμιλτων ὑπώπτευεν αὐτὸν ὡς ἔχοντα ἀρχαίας καὶ παρούσας μετὰ τῆς Ρωσίας σχέσεις. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ ἀπῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἵνα λύσῃ τὸ ζήτημα. Ἔχομεν ἀνάγκην κυβερνήτου, εἶπε πρὸς τὸν Ἄμιλτων. Μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἡγεμόνα ἢ βασιλέα; Ὄχι, ἀπήντησεν ὁ Ἄγγλος. —Ἡ δὲ Ρωσία, ἡ Πρωσσία, ἡ Νεάπολις, ἡ Ἱσπανία; — Ὄχι, ὄχι, ὄχι, ἐπανέλαβεν ὁ Ἄμιλτων· ζητήσατε νὰ εὕρετε ἕλληνα. — Ἀλλὰ ἕλληνα δὲν ἔχομεν ἀξιώτερον τοῦ Καποδιστρίου, ὑπέλαβεν ὁ γέρων πολέμαρχος. Ὁ Ἄμιλτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἶχεν ἐστραμμένον ἀλλαχοῦ τὸ πρόσωπον, τὸν ἐκύτταξε τότε ἀσκαρδαμυκτί. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως δέν τα ἔχασεν. Ἡ Ἀγγλία, εἶπεν, [illegible] ἡ σκέπη μας· ἔχομεν [illegible] καὶ [illegible] ἄγγλον ἀρχηγόν, καὶ ἠθέλομεν δεχθῆ [illegible] ἄγγλον ἡγεμόνα, ἂν μας ἐδίδετο [illegible] — Ἀλλ' ἀφοῦ, ὡς λέγεις, δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἄγγλον μᾶς χρειάζεται ὁ Καποδίστριας. [illegible] ὁ Ἄμιλτων, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῆς ἁπλῆς μὲν δυσκαταμαχήτου δ' ἐκείνης λογικῆς. [illegible] εἰς τὴν [illegible] Ἑλλάδα [illegible] ἀγάπην, λοιπὸν ἐκλέξατε τὸν Καποδίστριαν [illegible]

Ἐν τούτοις καὶ [illegible] ὢν Γάλλων ὁ [illegible]λληνισμὸς δὲν ἐπῆλθε κατόπιν ἑορτῆς. Ὅτι ἐκ πρώτης [illegible] [illegible]ησαν καὶ ἐτίμησαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ἐκ [illegible] [illegible]γον των, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἀπὸ 18 Σεπτεμβρίου 1821 ἐκθέσεως τοῦ ναυάρχου [illegible]γάν, ἣν πρὸ ὀλίγων μόλις μηνῶν ἐγνωρίσαμεν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ [illegible] τῶν [illegible] [illegible]ν τῆς Γαλλίας ἐξορυχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πολλάκις πρὸ μικροῦ μνημονευθέντος καλοῦ [illegible]θοῦ τῆς Ἑλλάδος φίλου. «Ἡ εὐρωπαϊκὴ Ἑλλάς, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγάν, δὲ [illegible] [illegible]αι δυνατὸν πλέον νὰ ἐπανέλθη εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς κατάστασιν. Πᾶσα [illegible] [illegible]ήσις, πᾶς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως συμβιβασμὸς δὲν ἤθελεν ἀποβῆ διαρκής. Εἰς [illegible] ἡ Υ. Πύλη ἤθελεν ἐπιδαψιλεύσει τὰς ἐπιεικεῖς αὐτῆς ἐπαγγελίας· καὶ ἂν ὅτο[illegible] [illegible] εἰλικρινεῖς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῶσι. Θρησκομανία, δίψα αἵματος [illegible] [illegible], ἀνία ἐκ τῆς ὀργίας καὶ μάλιστα ἡ ἔντρομος κραυγὴ τοῦ ἡγεμόνος, [illegible] [illegible] τρίτον τῆς Ἀσίας. Οἱ Μουσουλμάνοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ πρὶν ἢ ἀποθάνωσιν [illegible] τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐὰν ἐπέπρωτο νὰ καθυποβληθῇ εἰς ὑπακοήν, ἤθελεν [illegible] [illegible] τὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Τίνα ἐγγύησιν δύναται νὰ παράσχῃ αὐτῷ κυβέρνησι[illegible] [illegible] [illegible]χουσα, παρεκτὸς ἐὰν δώσωμεν τὸ ὄνομα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν αὐτογνώμονα θέλησιν τοῦ ἐλαχίστου ἀγᾶ, ἢ μᾶλλον, ὅπως νῦν ἔχουσι τὰ πράγματα, παντὸς ἀνθρώπου φέροντος καβοῦκι; Μετὰ τὴν διαφωτίσασαν αὐτοὺς ἠῶ τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ὑπολείπεται εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰμὴ καταστροφὴ ἢ ἐλευθερία...... Δὲν διαβουκολοῦμαι ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος. Κρίνω τοὺς Ἕλληνας ἄνευ προκαταλήψεως. Γνωρίζω τὸν βαθμὸν τῆς ἠθικῆς ἐκπτώσεως εἰς ἣν περιέστησαν, οὐδὲ ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ἰσχὺς ἐπὶ μακρὸν χρόνον θέλει εἶναι ἀπαραίτητος ἐνταῦθα, ἵνα ἀσφαλίσῃ τὴν δικαιοσύνην· ἀλλ' ὁσονδήποτε σπουδαῖαι καὶ ἂν εἶναι αἱ σκέψεις αὗται δύνανται ἆρά γε νὰ παρακωλύσωσι τὴν πορείαν καὶ τὰ ἀκατάσχετα ἀποτελέσματα τοῦ χρόνου; Θᾶσσον ἢ βράδιον ἀνάγκη νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλάς. Περὶ τούτου πεποιθυῖα ἡ Εὐρώπη ἂς πράξῃ τὰ δέοντα». Καὶ ταῦτα ἐγράφοντο κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδέησε δὲ νὰ παρέλθωσιν ἑπτὰ ἔτη ἀγώνων φοβερῶν καὶ συμφορῶν ἀνυπολογίστων ἵνα ἐπακούσῃ ἡ Εὐρώπη τῆς τοσοῦτο προνοητικῆς φωνῆς τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἀκρόπρῳρον

Τύπος πυρπολικοῦ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1823 ΚΑΙ 1824. ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ ΤΑΥΤΑ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΕΡΓΑ

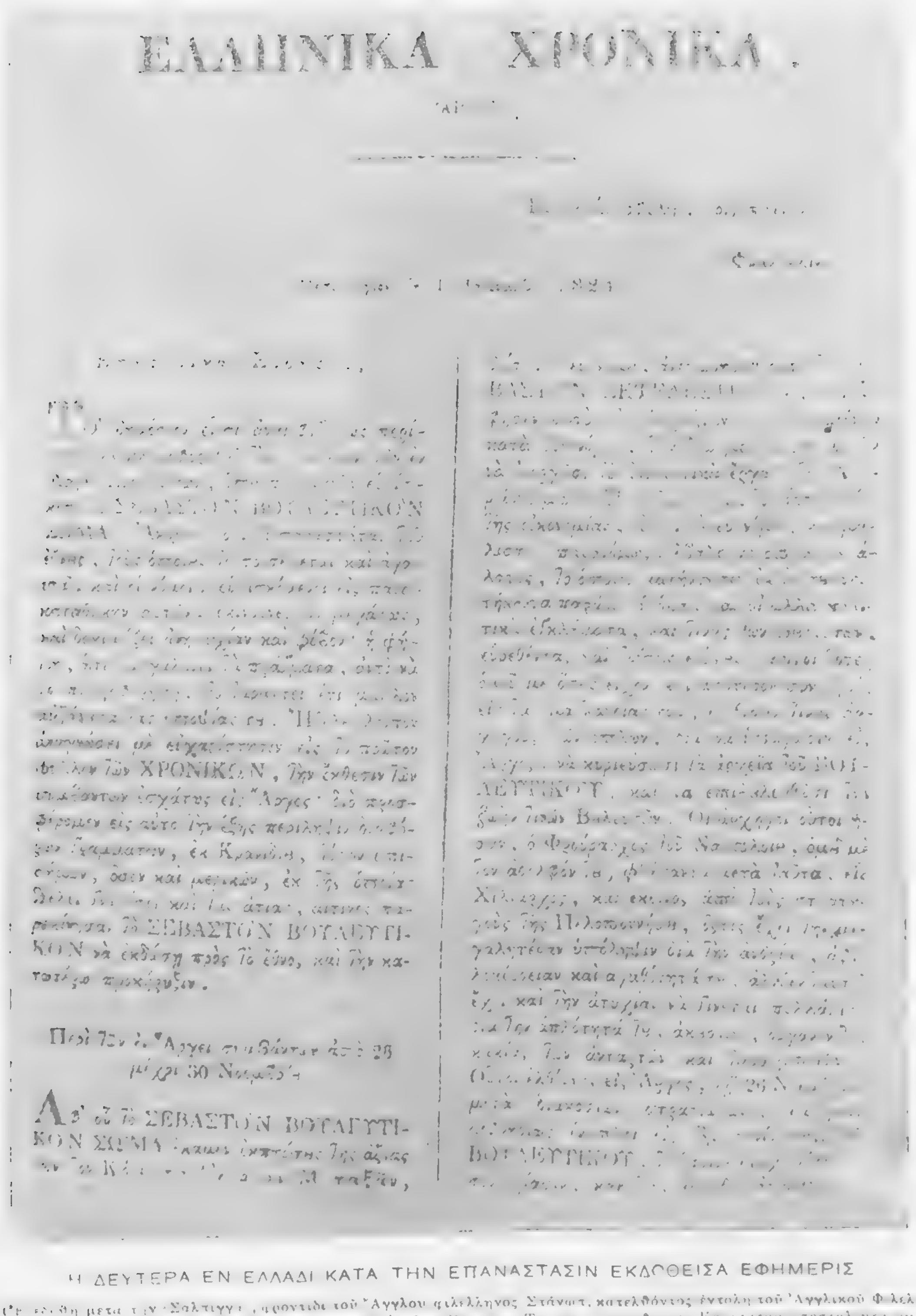
Τὰ προεκτεθέντα πολεμικὰ κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γεγονότα τοῦ ἔτους 1822 δὲν ἐπήγαγον οὐσιώδη τινὰ μεταβολὴν εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ ἐνεργείας τῶν πολιτικῶν μερίδων. Τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἐν μέρει, τὰ πράγματα ἔμειναν τὰ αὐτά, τροπολογηθέντα μόνον κατὰ τὸν διάφορον χαρακτῆρα τῶν νέων πρωταγωνιστῶν. Ἐπειδὴ ὁ Ὑψηλάντης ἀπέσχε πάσης πολιτικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀρχηγία τῆς μερίδος αὐτοῦ μετεβιβάσθη εἰς τὸν τοσοῦτο διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλη κλεϊσθέντα Κολοκοτρώνην. Τῆς ἀντιθέτου μερίδος ἀρχηγὸς ἦτο πάντοτε ὁ Μαυροκορδᾶτος, τοῦ ὁποίου τὸ ἀξίωμα διετηρήθη διὰ τῆς ἐπ' ἐσχάτων τότε ἐπελθούσης σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ ὅστις ἐπέτυχεν ἤδη τὴν ἐπικουρίαν τῶν προεστώτων τῶν νήσων καὶ μάλιστα τῆς Ὕδρας. Καὶ ὁ μὲν Κολοκοτρώνης κατὰ τοῦτο διέφερε τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι περιώριζε τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος ἐνισχύθη οὐ μικρὸν ἐκ τούτου, ὅτι οἱ νέοι αὐτοῦ ἐπίκουροι ἕνεκα τῶν προσφάτων ναυτικῶν κατορθωμάτων ἀναγκαίως ἔλαβον ἐπὶ τέλους ὑπερέχουσάν τινα τάξιν ἐν τῇ τῶν πραγμάτων διεξαγωγῇ. Πολλὰ δὲ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴ παρέλθῃ νῦν, ὅπως περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822, ἐν εἰρήνῃ ἡ τῶν δύο μερίδων σύγκρουσις. Κατὰ τὰ ἔτη 1823 καὶ 1824 ἡ Πελοπόννησος οὐδόλως ὑπὸ τῶν πολεμίων προσεβλήθη, ὥστε δὲν ἐμεσολάβησεν ἐξωτερικός τις ἄμεσος αὐτῆς κίνδυνος ἐπιτήδειος νὰ κατευνάσῃ τὰς ἐμφυλίους διενέξεις. Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων ἦσαν πολὺ τολμηρότεροι τῶν τῆς Πελοποννήσου προκρίτων, ὁ Κολοκοτρώνης πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἔχῃ τὴν πραότητα καὶ τὴν αὐτάρκειαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ πλὴν τούτου οὐ μόνον δὲν ἐτιμήθη δεόντως ἀλλὰ καὶ προδήλως ἠδικήθη ὑπὸ τῆς πρώτης Διοικήσεως, ἥτις, καίτοι μηδὲν πράξασα χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, καίτοι ἐλεεινῶς πλανηθεῖσα τῇδε κἀκεῖσε ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν Ἀργολίδα εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, ἐνόμισεν ἐν τούτοις εὔλογον νὰ προσβάλῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους πρωταγωνιστήσαντος κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνδρός.

Τφόντι ἀπὸ τῆς 6 Ἰουλίου καθ' ἣν ἡ Διοίκησις, ἤτοι ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ

καὶ τὸ ἠκρωτηριασμένον ἐκτελεστικόν, κατέφυγον διὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰς ἡμιολίας τῶν ἀδελφῶν Κουντουριωτῶν καὶ τοῦ σπετσιώτου Κολομπόταση ἰδοὺ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπίσημον σημείωσιν ἣν διέσωσεν ἡμῖν ὁ πρῶτος τοῦ Βουλευτικοῦ γραμματεὺς Ι. Σκανδαλίδης· «Ἡ Διοίκησις ἔμεινεν εἰς τὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς 6 Ἰουλίου ἕως τὰς 12 Αὐγούστου. Ἀπὸ τὴν 12 Αὐγούστου ἤρξατο ἐξέρχεσθαι εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐκεῖ ἐνεργεῖν. Μετὰ 8 ἡμερῶν διατριβὴν εἰς τοὺς Μύλους μετέβη εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καλούμενον. Διέτριψεν ἐκεῖ ἄχρι τῆς 30 Σεπτεμβρίου καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἑρμιόνην, φθάσασα τὴν 1 Ὀκτωβρίου, καὶ διέμεινεν ἄχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου». Ἐννοεῖται ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἀθῴα τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν κατορθωθέντων· ἐξέδωκε μόνον πρᾶξιν ἐν Ἑρμιόνῃ τῇ 31 Ἰανουαρίου 1823, δι' ἧς διεκήρυξε «τὸν πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρίγκιπα Α. Μαυροκορδᾶτον ἄξιον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους». Καὶ κατὰ τοῦτο μὲν δικαίως ἔπραξεν ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξέδωκε πρᾶξιν δι' ἧς ἀνεκήρυξεν «ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως παντὸς τοῦ Γένους» καὶ τὸν Θεόδωρον Νέγρην, ὅστις ὑπηρέτησε μὲν τὸ Γένος ὅπως ἠδυνήθη οὐδὲν ὅμως ἐμεγαλούργησε τὸ ἐπιτήδειον νὰ κατατάξῃ αὐτὸν εἰς ἴσην σχεδὸν πρὸς τὸν Μαυροκορδᾶτον μοῖραν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν ἀλλὰ συνελθὸν πάλιν ἅπαν τὸ Βουλευτικὸν ἐν Ἄστρει κατὰ μῆνα μεσοῦντα Μάρτιον ἀνωμολόγησε «χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην», πρὸς τίνα; πρὸς τὴν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ τοὺς μινίστρους, δηλαδὴ πρὸς ὅλους ὅσοι, καταφυγόντες εἰς τὰς ἡμιολίας, εἴδομεν ἀνωτέρω ποῦ καὶ πῶς ἐπλανήθησαν. Εἰς μόνον τὸν Κολοκοτρώνην οὐδὲν ἐξέδωκεν εὐχαριστήριον· τὸ δὲ εἰ δυνατὸν οἰκτρότερον, ἐν τοῖς πρακτικοῖς τὰ ὁποῖα ἐτηρήθησαν «ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ καπετὰν Νικολάου Μπότιαση» μετ' ἀποδοκιμασίας καὶ ἀγανακτήσεώς τινος ὁμιλεῖ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ περὶ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου τοῦ μὴ θελήσαντος νά την ἀκολουθήσῃ εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ τὰς περιπλανήσεις αὐτῆς ἀλλὰ μείναντος εἰς τὴν ξηράν, ἵνα συναγωνισθῇ ὡς στρατιώτης μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε ἡ Διοίκησις, ἀφοῦ ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐξ Ἑρμιόνης εἰς Ναύπλιον ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου καὶ δὲν ἐγένετο αὐτόθι δεκτὴ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Δημητρίου Πλαπούτα, ἀπῆλθεν εἰς Ἄστρος· ἐκεῖ δὲ συνῆλθον καὶ οἱ πρὸ καιροῦ προσκληθέντες πληρεξούσιοι τῆς Β΄ ἐθνικῆς συνελεύσεως περὶ τὰ τέλη Μαρτίου. Οἱ πλεῖστοι τῶν πληρεξουσίων τούτων ἦσαν φυσικῷ τῷ λόγῳ πρόκριτοι, οἱ δὲ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐλάχιστα ἴσχυον ἐν αὐτῇ. Ἡ συνέλευσις λοιπὸν ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, ἀρχὰς αἵτινες, καθὰ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ἐν τοῖς προτέροις, σκοπὸν κύριον πάντοτε εἶχον νὰ ἐγκαταστήσωσι κυβέρνησιν ὡς οἷόν ἀσθενῆ, ἵνα οἱ προεστῶτες πράττωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐτῶν ὅ,τι ἂν βούλωνται. Μήπως ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔγραφε τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1822 ἐκ Μύλων πρὸς τὸν Ἰωάννην Μέξην καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Σπετσιωτῶν προκρίτους «ὅτι οἱ ἄρχοντές μας δὲν παραδειγματίζονται εἰς σᾶς νὰ ἐξοδεύσουν ἀπὸ τὰ ἰδικά των ἀλλὰ σφετερίζονται καὶ τὰ τῆς πατρίδος καὶ πρὸς διαφέντευσίν των στασιάζουν καὶ τὰ ἅρματα, καὶ προξενεῖται ἐκ τούτου ἡ ἐσχάτη δυστυχία, καὶ κινδυνεύομεν νὰ χαθῶμεν»; Ἤλπισαν δὲ οἱ ἄρχοντες οὗτοι ὅτι ὅπως ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου οὕτω καὶ νῦν ἔμελλον νὰ καρποῦσιν ἀνενοχλήτως ἅπαντα τὰ ὀφέλη τῆς τοιαύτης πολυαρχίας. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ μὴ ἀμφισβητήσῃ τὰς τοιαύτας αὐτῶν ἀξιώσεις καὶ ἔδωκε νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἔτι συνεδρεύουσα.

Ἀπὸ τῆς 18 Ἰανουαρίου ἡ πρώην Διοίκησις ἀπεφήνατο ὅτι προσφορωτάτη καθέδρα τοῦ κράτους εἶναι τὸ Ναύπλιον. Εἴπομεν ὅμως πρὸ ὀλίγου ὅτι, ὅταν αὐτὴ ἐν ἀρχῇ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ.

Περὶ τῶν ἐν Ἄργει συμβάντων ἀπὸ 28 μέχρι 30 Νοεμβρίου

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

(Ἐξεδόθη μετὰ τὴν «Σάλπιγγα», φροντίδι τοῦ Ἄγγλου φιλέλληνος Στάνωπ, κατελθόντος ἐντολῇ τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ λόρδου Βύρωνος. Τὰ ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος Κομιτάτου ἀποσταλέντα ἀγγλικὰ τυπογραφεῖα, ἕνεκα περιπετειῶν καθ' ὁδὸν ἐβράδυνον νὰ φθάσουν εἰς Μεσολόγγιον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἤρχισεν ἡ δὶς τῆς ἑβδομάδος ἔκδοσις τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος Ἑλβετοῦ ἰατροῦ Ἰω. Μάγερ, διαμένοντος ἐν Μεσολογγίῳ, ἐπιμελείᾳ δὲ πάντοτε τοῦ Στάνωπ, διὰ τυπογραφείου γαλλικοῦ, κομισθέντος τῷ 1821 ἐξ Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου, ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου 1824, συνεχίσθη δὲ ἡ ἔκδοσις διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ τυπογραφείου ἀπὸ 20 Ἀπριλίου 1824 μέχρι τέλους. Φύλλα ἐν ὅλῳ ἐξεδόθησαν 211 μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς 20 Φεβρουαρίου 1826, ὅτε τὸ τυπογραφεῖον κατεστράφη ὑπὸ πεσούσης τουρκικῆς βόμβας, ἐξακολουθούσης τῆς πολιορκίας τοῦ ἡρωικοῦ Μεσολογγίου.)

τοῦ Φεβρουαρίου ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτό, ἀπεκωλύθη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Πλαπούτα. Ὁ Πλαπούτας ἐξετασθεὶς ὡμολόγησεν ὅτι τοιαύτην ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Συνελθόντων δὲ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους, αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέδωκε τῇ 7 Ἀπριλίου θέσπισμα διαλαμβάνον ὅτι «ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸ Ναύπλιον ἐθνικὸν κτῆμα, διατάττει τὸν στρατηγὸν Θ. Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν ταύτην συνέλευσιν ἄνευ σμικρᾶς ἀναβολῆς τὸ εἰρημένον Ναύπλιον μὲ τὸ Παλαμῆδι καὶ Βοῦρτζι καὶ ὅλους τοὺς ἐν αὐτοῖς ἐσφραγισμένους καὶ ἀνοικτοὺς τζεμπεχανέδες καὶ διάφορα ἐργαλεῖα». Σημειωτέον ὅτι ἀπὸ τῆς προτεραίας ὁ Κολοκοτρώνης, καίτοι μὴ συνεδρεύων ἐν τῇ συνελεύσει, ἠθέλησε νὰ ἀποδείξῃ εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἐννοεῖ νά την ἀφήσῃ νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει καὶ ἀπέστειλεν ἀπὸ τὰ Μελιγιότικα τὰ ἑξῆς· «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρακαλέσω, χωρὶς ἐνόχλησιν, νὰ ἐπιβαρύνετε 8 συνεδριάζοντάς σας ἀδελφούς, 6 νησιώτας, ἤτοι 2 Ὑδραίους, 3 Πετσώτας καὶ 2 Ψαριανοὺς καὶ 2 Πελοποννησίους, νὰ λάβουν τὸν κόπον νὰ ἔλθουν ὡς ἐκ τῆς συνελεύσεως νὰ ὁμιλήσω πρὸς τὴν εὐγενίαν των τὴν γνώμην μου ὡς πατριώτης διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, καὶ ἐξαιτῶντάς σας τὴν συγγνώμην μένω μὲ ὅλον τὸ σέβας». Εἰς ἀπάντησιν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προσεκλήθη νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐστερεῖτο λεπτότητός τινος πολιτικοῦ πνεύματος. Ἀποκριθεὶς τῇ 9 ὅτι πείθεται μὲ ὅλον τὸ σέβας εἰς τὴν διαταγήν της καὶ ὅτι ἀναγνωρίζει τὸ Ναύπλιον ὡς ἐθνικὸν προσέθηκεν ὅμως ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς Διοικήσεως, δὲν εἶναι οὐδὲν ἧττον Διοίκησις· ὅτι οἱ παραστάται παριστάνουσιν ἕκαστος ἐπαρχίαν ὄχι ὅμως καὶ διοικητικήν τινα ἀρχήν. Ὅθεν δὲν ἠξεύρει εἰς τίνα νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Παρακαλεῖ διὰ τοῦτο τὴν συνέλευσιν νὰ λάβῃ ὀλίγην ὑπομονὴν ἕως ὅτου νὰ ὁρισθῇ μὲν τὸ πολίτευμα νὰ συστηθῇ δὲ ἡ Διοίκησις καὶ τότε εὐθὺς διὰ τοῦ μινιστερίου τοῦ πολέμου θέλει τὸ παραδώσει εἰς ὅντινα τὸν διορίσῃ. Τοσοῦτο δὲ τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων κύριος ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, ἦσαν ἰσχυρότερα τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους ἐξεπροσώπει ἡ συνέλευσις, ὥστε οἱ προεστῶτες, καίτοι ἦσαν κύριοι νὰ διορίσωσιν οἱανδήποτε ἤθελον κυβέρνησιν, καίτοι ἀπὸ τῆς 29 Μαρτίου ἀπεφήναντο ὅτι τίτλος ἀρχιστρατήγου εἴτε γενικῶς τῆς Ἑλλάδος εἴτε μερικῶς τῶν διαφόρων αὐτῆς τμημάτων «εἶναι διόλου ἀπαράδεκτος εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος», ὅ ἐστι κατήργησε τὸ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὑπέκυψεν ὅμως εἰς τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Ἐκτελεστικοῦ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦτο ἀπηρτίσθη ἐκ τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, προεδρεύσαντος καὶ τῆς ἐθνικῆς

Ἡ πύλη τοῦ Παλαμηδίου

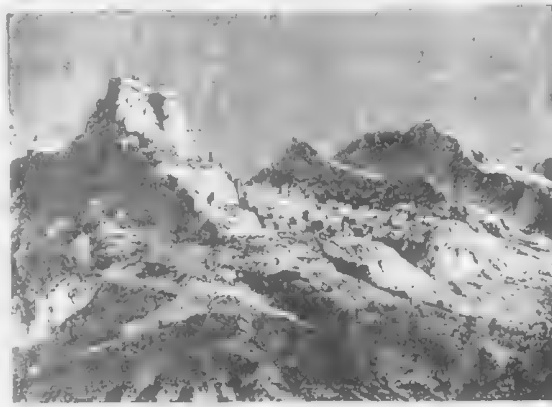
συνελεύσεως, τοῦ Σωτηρίου Χαραλάμπη, τοῦ Ἀνδρέου Ζαΐμη, τοῦ Ἀνδρέου Μεταξᾶ, καὶ κατόπιν ἡ πέμπτη θέσις ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν Ἀνδρέας Μεταξᾶς οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εἰμὴ πιστὸς αὐτοῦ ἀκόλουθος ὁ δὲ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Σωτήριος Χαραλάμπης τάχιστα ὡμοφρόνησαν πρὸς αὐτόν, καὶ προσέτι καθέδρα τῆς κυβερνήσεως ὡρίσθη ἡ Τρίπολις, ἐν ᾗ καὶ περὶ τὴν ὁποίαν ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο παντοδύναμος, οὗτος ἀπέβη κύριος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ἐκτελεστικοῦ προεχειρίσθη ὁ Μαυροκορδᾶτος, οὗτος ὅμως μετ' οὐ πολὺ οὐ μόνον θέσιν μετέβαλεν ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Τριπόλεως. Τφόντι τὸ Βουλευτικὸν κατ' ἀρχὰς ἐξελέξατο πρόεδρον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην Ὀρλάνδον, ἀλλὰ τῇ 24 Μαΐου προχειρισθέντος τούτου ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἐγένετο ὁ Μαυροκορδᾶτος. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις μεταβάντος ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου τοῦ Ὀρλάνδου εἰς Λονδῖνον ἐπὶ τῇ διαπραγματεύσει τοῦ δανείου κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο ἐπέμενε προσέτι νὰ διορίσῃ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ ἰδικόν του ἄνθρωπον· ἐξετραχηλίσθη δὲ εἰς τοσαύτην κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ὕβριν καὶ ἀπειλὴν ὥστε οὗτος, ἀφοῦ ἐξηκολούθησεν ἐπί τινα χρόνον ἐπιτελῶν τὸ τοῦ γενικοῦ γραμματέως ἔργον, ἐπὶ τέλους μὴ νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἀπῆλθεν εἰς Ὕδραν, ἵνα ἀντλήσῃ ἐκεῖθεν δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐν τούτοις τὸ Βουλευτικὸν δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ ἀναγνωρίζῃ αὐτὸν ὡς πρόεδρον καὶ φεῦγον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τὴν Τρίπολιν κατῆλθεν εἰς Ἄργος· ἀλλ' ἀπὸ τὴν Σκύλλαν ἔπεσεν εἰς τὴν Χάρυβδιν.

Ἡ νησὶς Βοῦρτζι

Ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἦτο κύριος τοῦ Ναυπλίου, εἵλκυσεν ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ τὸ Ἐκτελεστικόν, διὰ δὲ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐκάλεσεν αὐτόθι καὶ τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ. Σημειωτέον ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε προσλάβει νέαν ἠθικὴν δύναμιν διὰ τελευταίου τινὸς ἀπαυγάσματος τῶν κατὰ τοῦ Δράμαλη θριάμβων. Ὁ Ἀκροκόρινθος κατείχετο ἔτι ἔκτοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ τῇ 26 Ὀκτωβρίου ὁ καλὸς κἀγαθὸς Νικήτας ἠνάγκασε τὸ φρούριον τοῦτο νὰ συνθηκολογήσῃ· καί, μὴ λησμονήσωμεν νὰ μνημονεύσωμεν σπουδαίου γεγονότος, ὁ Νικήτας ἐτήρησε τὴν συνθήκην καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος. Μετὰ ἕνα δὲ ἀκριβῶς μῆνα ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης ὁρμώμενος ἐκ Ναυπλίου εἰσῆλθεν εἰς Ἄργος καὶ ἐπεχείρησε νὰ ὑπαγάγῃ διὰ τῆς βίας τὸ Βουλευτικόν. Τὸ σῶμα ὅμως τοῦτο ἐπιμεῖναν εἰς τὴν ἀντίστασιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἑρμιόνην τῇ 30 Νοεμβρίου καὶ κατήγγειλεν ἐκεῖθεν τῇ 3 Δεκεμβρίου τὰ γενόμενα εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Συγχρόνως οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας δι' ἐπιστολῆς μὲν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν κατέκριναν τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ δι' ἑτέρας δὲ πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ἐδήλωσαν ὅτι θέλουσιν ὑποστηρίξει ὅλαις ταῖς δυνάμεσι τὰς δικαίας τούτου πράξεις. Μετ' ὀλίγον μάλιστα, τῇ 20 Δεκεμβρίου, καὶ αἱ τρεῖς νῆσοι διὰ διακηρύξεώς των

πρὸς τὸ πανελλήνιον ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Βουλευτικοῦ κατὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνθαρρυνθὲν τὸ Βουλευτικὸν ἐκήρυξε τῇ 30 Ἰανουαρίου 1824 ἔκπτωτον τῆς ἀρχῆς τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ προεχειρίσατο νέα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μέλη, τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην πρόεδρον, τὸν Παναγιώτην Μπότασην ἀντιπρόεδρον, τὸν Ἰωάννην Κωλέττην, τὸν Ἀναγνώστην Σπηλιωτάκην καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου, θανόντος μετ' ὀλίγον, διωρίσθη ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅστις ὅμως δὲν ἐδέχθη.

Ἡ Καρύταινα

Διὰ τοῦ νέου τούτου Ἐκτελεστικοῦ οὐ μόνον τὰ πρόσωπα μετεβλήθησαν ἀλλὰ μέχρι τινὸς καὶ τὰ πράγματα. Ἐνῷ εἰς τὸ προηγούμενον Ἐκτελεστικὸν ἐπλειονοψήφουν οἱ Πελοποννήσιοι, εἰς τὸ νέον, καὶ ἂν ἡ κενὴ μείνασα τοῦ πέμπτου ἐδίδετο εἰς αὐτούς, πάλιν οὗτοι ἤθελον μειονοψηφεῖ. Ὑπερίσχυσαν δὲ τὰ δύο ἄλλα τμήματα διὰ τῶν δύο νησιωτῶν καὶ τοῦ Ἠπειρώτου Ἰωάννου Κωλέττου συνεταχθέντος μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότασης περιεποίησαν τῷ νέῳ Ἐκτελεστικῷ ἀξίωμα μέγα διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων ἃς ἐξεπροσώπουν· ὁ δὲ Ἰωάννης Κωλέττης προσήνεγκεν αὐτῷ τὴν ἀπαραίτητον ἐκτελεστικὴν δύναμιν, ἐπιτηδείως προσελκύσας εἰς αὐτὸν τοὺς τολμηροτάτους τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης. Ἡ στιγμὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἐπίσης κρίσιμος ὅσον καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1823. Καθὼς τότε, ἂν ὁ Κολοκοτρώνης συνεφιλιοῦτο μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, ἴσως ἠδύνατο ν' ἀπαρτισθῇ σπουδαία τις κυβέρνησις ἐν Ἑλλάδι, οὕτω καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἴσως ἐπὶ τέλους ἐξεπληροῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη τοῦ ἔθνους ἀνάγκη. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις ἔσωσεν ἅπαξ λαμπρῶς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετά τινων χρόνον ἔμελλε καὶ αὖθις νὰ σώσῃ αὐτὴν ὁπωσδήποτε, δὲν ἐνόει διατί ὤφειλε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς ἄλλον τινὰ τῆς χερσονήσου ἀρχήν. Καθὼς λοιπὸν ἐπολέμησεν ἄχρι τοῦδε τοὺς προεστῶτας αὐτῆς, τοὺς ἔσωθεν διαμφισβητήσαντας τὴν ἀρχήν του, οὕτως ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς Στερεοελλαδίτας, τοὺς ἐπιζητήσαντας νὰ ἐπιβληθῶσιν ἔξωθεν.

Ἀνέμενε δ' ἐκ πρώτης ὄψεως εὔκολον εἰς τὸ νέον Ἐκτελεστικὸν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον τοῦτον, ὅστις ἐπερειδόμενος κυρίως εἰς τὰς κεντρικὰς τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχίας, ὅπου εἶχε τοὺς πλείστους φίλους καὶ συναθλητάς, κατεῖχε προσέτι διὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ δύο ἰσχυρότατα τῆς ἀνατολικῆς χερσονήσου φρούρια, τὸ Ναύπλιον καὶ τὸν Ἀκροκόρινθον. Ἀλλὰ τὸ ἔθνος ἐπόθει τὴν ἐγκαθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς· ἡ Στερεὰ καὶ αἱ νῆσοι μετ' αὐτῆς συνετάσσοντο· οἱ ἐπισημότατοι τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου ὑπήκουσαν εἰς τὴν φωνὴν αὐτῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἰδίως τοῦ νὰ καταβάλωσι τὸν ἀρχαῖον καὶ φοβερὸν τῆς τάξεως αὐτῶν πολέμιον· ἡ κοινὴ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει σπουδαίως νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα, ἦτο εὔνους πρὸς τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὅθεν ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ συγκροτηθεῖσα κυβέρνησις δὲν

ἐβράδυνε νὰ κατισχύσῃ τῆς προηγουμένης. Τῇ 2 Μαρτίου ἐθέσπισεν ὅτι καθέδρα αὐτῆς ἔσεται τὸ Ναύπλιον· τῇ 7 ὁ Πάνος Κολοκοτρώνης, ἐπειδὴ ἀπεποιήθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον τοῦτο, ἀνεκηρύχθη ἀποστάτης· ἡ Διοίκησις ἐγκαθιδρύθη προσωρινῶς εἰς Μύλους καὶ συγχρόνως ὥρισεν ὅτι ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ πολιορκία τοῦ Ναυπλίου κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἐπιχειρήσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς Τρίπολιν ἀπέτυχεν, ἀντιστάντων τῶν προεστώτων. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἔπεμψε διαφόρους ἐπικουρίας εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ πολιορκούμενον υἱόν του, ἀλλ' αἱ ἐπικουρίαι αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων τῆς Διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης μετὰ 500 ἐστράτευσε πάλιν κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἀλλὰ πάλιν ἀπέτυχεν, ὁ δὲ Ἀνδρέας Ζαΐμης ἡτοιμάζετο νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν Καρύταιναν, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ἐπήρχοντο ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ ἄγων τοὺς Ρουμελιώτας Ἰωάννης Νοταρᾶς.

Ἀνδρέας Ζαΐμης

Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶχε περιέλθει ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἐμφυλίου τούτου ἀγῶνος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόμισε συνετὸν νὰ ὑποταχθῇ καὶ λαβὼν ἀμνηστίαν ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὀπαδῶν, ἰδίως δὲ τοῦ υἱοῦ του Πάνου, διέταξεν αὐτὸν ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον, ὅπου ἀμέσως μετέβη ἡ κυβέρνησις.

Ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ πάλαι ἀρχιστρατήγου ἐνόησαν μετ' ὀλίγον ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ νὰ δημιουργήσωσι νέον κυρίαρχον πολὺ ἐκείνου ἰσχυρότερον. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἐγένετο συνῳδὰ πρὸς τοὺς ὑφισταμένους ἀλλοκότους νόμους νέα ἐκλογὴ Ἐκτελεστικοῦ, ἀνεδείχθησαν πάλιν μέλη αὐτοῦ ὁ Γ. Κουντουριώτης πρόεδρος, ὁ Π. Μπότασης ἀντιπρόεδρος, ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὅ ἐστιν οὐ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειονοψήφησαν αὖθις ἐν τῷ Ἐκτελεστικῷ ἀλλ' οὐδεὶς τῶν προεστώτων ὅσοι τοσοῦτο συνετέλεσαν εἰς τὴν καταστολὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου περιελήφθη ἐν τῇ ὑπερτάτῃ ἀρχῇ. Ἐν τούτοις ἡ κατοχὴ αὐτῆς ἀπέβη τοσούτῳ μᾶλλον πολύτιμος ὅσῳ ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε συνομολογηθῇ ἐν Λονδίνῳ τῇ 21 Φεβρουαρίου 1824 ἐπὶ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου 800.000 λιρῶν πρὸς 59 o)o ἐπὶ τόκῳ 5 o)o καὶ χρεολύτρῳ 1 o)o. Ἀλλ' ἐκ τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου ἀφῃρέθησαν, ὁ ἐπὶ διετίαν τόκος τοῦ ὀνομαστικοῦ, τὸ ἐπὶ διετίαν χρεόλυτρον, πλὴν τούτου δὲ διάφορα μεσιτικά, προμήθεια, ἔξοδα, ἐπὶ πᾶσιν ἐπληρώθησαν καὶ εἰς πολεμεφόδια 10.000 λίραι περίπου· δὲν ἦλθον δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα

[illegible] λίραι 298.726.11 καὶ 9 ἐπληρώθησαν προσέτι καὶ συναλλάγματα ἐξ Ἑλλάδος ἐκδοθέντα 3.858.18, ὥστε τὸ σύνολον τῶν χρημάτων ὅσα ἐκ τοῦ δανείου τούτου ἡ νέα κυβέρνησις διέθεσεν ἐν Ἑλλάδι συνεποσώθη, κατὰ τὸν ἐπισυνημμένον εἰς τὴν ἀπολογίαν τοῦ Ὀρλάνδου καὶ τοῦ Λουριώτου λογαριασμὸν εἰς λίρας 302.585.99, ἤτοι 8.472.000 περίπου παλαιὰς δραχμάς.

Ἰωάννης Κωλέττης

Ὡς πρὸς τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ ποσὸν ἦτο ὑπέρογκον· οὐδ' εἶναι ἄπορον ὅτι ἡ ἀγγελία τῆς ἀλληλοδιαδόχου ἀφίξεως τῶν δόσεων αὐτοῦ ηὔξησε τὸν περὶ κατοχῆς τῆς ἐξουσίας πόθον καὶ ὅτι ὁ πόθος οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀφορμῶν τῆς δυσαρεσκείας ὅσαι ἐπεκράτουν, καθ' ἃ προείρηται, ἐν Πελοποννήσῳ ἀπέληξε βαθμηδὸν εἰς δεύτερον ἐμφύλιον πόλεμον. Ὁ Φωτήλας παρῃτήθη τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, αἱ κεντρικαὶ ἐπαρχίαι ἠρνήθησαν τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ὠφελούμενος ἐκ τούτου προέτεινε τὴν δεξιὰν εἰς τοὺς παλαιοὺς ἀντιπάλους καὶ ἤδη ἐξερράγη λαμπρῶς νέος ἐμφύλιος ἀγών, ἐν ᾧ ἐτάχθη ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, ὁ Σισίνης, ὁ Νοταρᾶς. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μετὰ τῶν υἱῶν του κατὰ τῆς Τριπόλεως, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις ἦτο εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὰ ἕνεκα αὐτῶν δὴ ἐκείνων τῶν χρημάτων τοῦ δανείου. Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου τὴν κρατίστην τῆς Ἑλλάδος πεζικὴν δύναμιν, ἤτοι τὰ ρουμελιωτικὰ στίφη ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γούραν, τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Δράκον καὶ τὸν Τζαβέλλαν. Ἐκ τούτων, ἀγομένων ὑπὸ τοῦ ῥέκτου ἐκείνου μέλους τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, οἱ μέν, ἀφοῦ διέλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίνθου, κατετρόπωσαν τὸν Λόντον καὶ τὸν Νοταρᾶν εἰς Κουτζουμάδι, ἐπῆλθον κατόπιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, τοὺς ἠνάγκασαν μετὰ δεινὴν ἀντίστασιν νὰ φύγωσι πάλιν καὶ ἐκυρίευσαν ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ Τρίκαλα. Ἐνῷ δὲ οὕτως ἐδαμάζετο ἡ ἀνατολικὴ Πελοπόννησος, ἕτερα ρουμελιωτικὰ στίφη ἀνέβησαν ἀπὸ Βοστίτσης εἰς Καλάβρυτα καὶ κατῆλθον ἐκεῖθεν μέχρι Μεσσηνίας διαλύοντα τὰ καταπιέζοντα τοὺς στασιαστὰς τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὰς κεντρικὰς ἐπαρχίας δὲν ἐγένοντο μεγάλαι συμπλοκαί, διότι ὁ ἰσχυρότατος τοῦ Κολοκοτρώνη ὑποστράτηγος Δ. Πλαπούτας ἐτάχθη μετὰ τῆς κυβερνήσεως. Φονευθέντος δὲ περὶ Τρίπολιν τοῦ Πάνου Κολοκοτρώνη εἰς μικράν τινα ἀψιμαχίαν, ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοσοῦτο κατεβλήθη ὥστε ἐπεκαλέσατο αὖθις τὴν ἀμνηστίαν

[illegible] ἐπ' ἐσχάτων [illegible] Ἰωάννης Νοταρᾶς, ὁ Μ. [illegible] Σισίνης μετὰ τοῦ [illegible] μόνος μετ' αὐτῶν συνταχθεὶς ῥουμελιώτης Θεόδωρος Γρίβας ἀπήχθησαν τῇ 2 Φεβρουαρίου 1825 εἰς Ὕδραν καὶ ἐφυλακίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ· οἱ δύο Ἀνδρέαι, Ζαΐμης καὶ Λόντος, καὶ ὁ Νικήτας κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾗ εἶχον προσωπικούς τινας φίλους, οἵτινες διέσωσαν αὐτούς. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Γούρας, ἐπανελθὼν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1825 ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ προηγουμένου ἔτους εἶχεν ἀπροκαλύπτως ἤδη συμμαχήσει μετὰ τῶν Τούρκων, κατετρόπωσεν αὐτόν, τὸν ἠνάγκασε νὰ παραδοθῇ καὶ ἀπήγαγε δέσμιον καὶ παρὰ πάντων περιφρονηθέντα καὶ ἐγκαταλειφθέντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ διαψεύσας ἁπάσας τὰς ἐλπίδας ὅσας εὐλόγως ἠδύνατο νὰ συλλάβῃ περὶ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς ὡς ἐκ τοῦ περὶ Γραβιὰν κατορθώματος, εὑρέθη νεκρὸς τῇ 16 Ἰουλίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ἐξ οὗ ἐπεκράτησεν ἡ φήμη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ καὶ κατακρημνισθεὶς ἐτελεύτησεν.

Μᾶρκος Μπότσαρης
καὶ ἡ ὑπογραφή του

Οὐδέποτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔλαβε πλείονα ἰσχύος ἐπιφάνειαν. Ἀλλὰ τί ἐγίνετο ἐν τῷ [illegible] Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος [illegible] τέλους τοῦ 1823 [illegible] δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 [illegible] διαρκέσασα ἀπουσία αὐτοῦ [illegible] κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐν τῇ [illegible] σουλτάνος [illegible] τῷ 1823 εἰς τὴν Ἑλλάδα [illegible] Θεσσαλίας ὁ δὲ [illegible] Ἠπείρου, [illegible] Ναύπακτον [illegible] Πάτρας, ἐκεῖθεν [illegible] τὴν Πελοπόννησον [illegible]. Ἐπὶ τούτῳ [illegible] εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς [illegible] δυνάμεως καὶ [illegible] εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν. Ἀλλ' ὁ Ἰουσοὺφ πασᾶς, καίτοι ἀγαθὸς στρατιώτης, [illegible] ὅθεν [illegible] Ἀντὶ νὰ καταλάβῃ [illegible] τὸν χρόνον [illegible] ἐν Βοιωτίᾳ [illegible] Ἀττικῇ, ἐν [illegible] ἐπῆρξεν [illegible] Ἑλλάδος [illegible] Μουσταῆν.

πασᾶν τῆς Σκόδρας, κατελθόντα ἐκεῖθεν μετὰ 8.000 [illegible] Γ[illegible]δων, καὶ εἰς τὸν Ὀμὲρ Βριώνην τῶν Ἰωαννίνων μὲ τὰ 4.000 ἀνδρῶν Ἀλβαν[illegible] [illegible] ἐβράδυνον νὰ εἰσβάλωσι καὶ κατ' ἀρχὰς ἐνήργησαν διῃρημένοι ἀπ' ἀλλήλων. Οὐδὲν ἧττον, ὅτι ἐν ἀρχῇ Αὐγούστου ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας διελθὼν τὰ Ἄγραφα κατέλαβε διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ τὸ Καρπενίσι, ὁ κίνδυνος ἀπέβη μέγας. Καθὼς τῷ 1822, οὕτω καὶ νῦν, ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ὁ σουλιώτης Μᾶρκος Βότσαρης. Ὁ Μάρκος ὑπῆρξε βεβαίως εἷς τῶν ἡρωικωτάτων καὶ τῶν εὐγενεστάτων τύπων τοῦ ἕλληνος μαχητοῦ. Δὲν εἶχε τὸ πολυμήχανον τοῦ Κολοκοτρώνη πνεῦμα· δὲν εἶχε τὸ μεγαλεπήβολον πνεῦμα ὅπερ ἀπεκάλυψε περὶ τὰ τέλη τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Καραϊσκάκης. Λόγῳ ἀφοσιώσεως ὅμως καὶ προσωπικῆς ἀνδρείας οὐδεὶς ἦτο αὐτοῦ ἐνάμιλλος. Ἡ χρηστότης ἦτο ἐζωγραφημένη εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἡ καλοκαγαθία ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ἦτο ἀρνίον κεκτημένον καρδίαν λέοντος. Οἱ Ἀλβανοὶ ἔλεγον ὅτι, ἂν ἦτο μουσουλμάνος, ἤθελον πιστεύσει ὅτι ὁ προφήτης Ἀλῆς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν γῆν. Ἅμα μαθὼν ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ κατέλαβε τοὺς λειμῶνας καὶ τοὺς κήπους τοῦ Καρπενισίου, συνεννοηθεὶς μετὰ [illegible] τινῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλῃ αὐτὴν διὰ νυκτὸς διχόθεν, αὐτὸς μὲν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐκ τοῦ πεδίου οἱ δ' Αἰτωλοί, οἱ Ἀκαρνᾶνες καί τινες ἄλλοι Σουλιῶται ἐκ τῶν ὀρέων. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐξεπλήρωσε τὰ ἀποφασισθέντα, ὁρμήσας τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου μετὰ 350 ἀνδρῶν. Οἱ Σκοδρινοὶ καταληφθέντες κοιμώμενοι καὶ ἐκπλαγέντες ἔρριψαν τὰ ὅπλα καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἂν κατήρχοντο τότε ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες, ἡ καταστροφὴ τῶν πολεμίων ἤθελεν ἀποβῆ ὁλοσχερής. Δυστυχῶς, καίτοι ἀκούοντες τὸν πυροβολισμόν, δὲν προσῆλθον ἐκεῖθεν εἰμὴ ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Οὐδὲν ἧττον οἱ Σουλιῶται ἐξέβαλον τοὺς ἐχθροὺς ἀφ' ὅλων τῶν χαρακωμάτων, παρεκτὸς μιᾶς μάνδρας ἐν ᾗ εἶχε πήξει τὴν σκηνὴν αὐτοῦ ὁ Τζελαλεδίμπεης, ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Μουσταῆ. Ὁ Μᾶρκος, καίτοι πληγωθεὶς κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα ἀλλὰ ἐλαφρῶς, ἔδραμε πρὸς τὴν μάνδραν καὶ ἀναρριχηθεὶς εἰς τὸ τεί-

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου

(Εἰκὼν τοῦ Ἕσς ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου)

χος κατώπτευσε πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ· οἱ ἐντὸς δέ, ἅμα ἰδόντες ἐπιφανεῖσαν τὴν κεφαλὴν ἐκείνην, ἐπυροβόλησαν, καὶ ὁ Μᾶρκος κτυπηθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἔπεσε νεκρός. Οἱ συναθληταὶ αὐτοῦ ἀπαγαγόντες τότε τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπῆλθον, μηδενὸς τολμήσαντος νὰ παρενοχλήσῃ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, καίτοι συναπήγαγον ἐπὶ ἡμιόνων φορτωμένων πλουσιώτατα καὶ πολυάριθμα λάφυρα ὅπλων καὶ πολεμεφοδίων. Οἱ πολέμιοι ἀπέβαλον ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ περὶ τοὺς 800 ἄνδρας. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀπώλεσεν ἕνα τῶν καλλίστων αὐτῆς προμάχων.

Τὴν ἐπιοῦσαν οἱ Μιρδῖται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς αὐτῶν παρὰ τὰς ἰτέας τοῦ Καρπενισίου καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπελθόντος τοῦ Μουσταῆ, κατέβησαν πνέοντες ἐκδίκησιν εἰς τὸν κάτω Ζυγὸν τῆς Αἰτωλίας. Εἰς Γουριάν, χωρίον κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελῴου, ἡνώθησαν τῇ 17 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ. Ἀλλ' οἱ δύο πασάδες δὲν προσέβαλον τὸ Μεσολόγγιον εὑρόντες αὐτὸ κάλλιον ὠχυρωμένον ἢ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος. Ἀφοῦ περὶ ἕνα μῆνα περιεφέρθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀχελῴου μέχρι τοῦ Εὐήνου, ἔστησαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν εἰς τὰ περιβόλια καὶ τοὺς ἐλαιῶνας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἔρριψαν χιλιάδας βομβῶν, αἵτινες ὅμως ὀλίγην ἐπροξένησαν βλάβην. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἤρχισαν νὰ πάσχωσιν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ χρημάτων. διάφορα ἑλληνικὰ σώματα διέκοπτον κατὰ νῶτον τὰς συγκοινωνίας αὐτῶν· οἱ δύο ἡγεμόνες δὲν διετέλουν εἰς φιλικὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις· αἱματηραὶ συνέβαινον συγκρούσεις μεταξὺ Τόσκων, Γκέγκιδων καὶ Μιρδιτῶν· ἐπῆλθεν ἡ εἴδησις ὅτι τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατόπεδον τοῦ Βερκόφτσαλη Ἰουσοὺφ πασᾶ διελύθη. Ὅθεν τῇ 17 Νοεμβρίου οἱ δύο πασάδες ἐνόμισαν συνετὸν νὰ ἀναζεύξωσι καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλον ἐπὶ ματαίῳ τὸ τέταρτον τῆς δυνάμεως ἀπῆλθον κατεσπευσμένως ὁπωσοῦν εἰς τὰ ἴδια, ὁ μὲν εἰς Σκόδραν ὁ δὲ εἰς Ἄρταν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν τελευταίων τῆς ἐκστρατείας ταύτης περιπετειῶν οἱ κάτοικοι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐνεθυμήθησαν τὸν ἄνδρα ὅστις πρὸ διετίας εἶχε σώσει τὸ Μεσολόγγιον· ἐνεθυμήθησαν αὐτὸν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ τότε κυριώτατος αὐτοῦ συναθλητής, ὁ Μᾶρκος Βότσαρης, δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τοῖς οὖσι· καὶ παρεκάλεσαν τὸν Μαυροκορδᾶτον ν' ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀπῆλθε προθύμως καὶ ἀφίκετο εἰς Μεσολόγγιον τῇ 30 Δεκεμβρίου. Αὕτη τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἀπόφασις ὑπῆρξε μία τῶν ἐντιμοτάτων ἅπαντος τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἡ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐπελθοῦσα εἰς τὰ πράγματα τῆς ὅλης ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μεταβολὴ ὑπῆρξεν ἔργον τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Πρόεδρος ὢν τοῦ Βουλευτικοῦ ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ, ἂν ὄχι τὴν πρώτην, προέχουσαν ὅμως τινὰ τάξιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους τύχης. Καὶ ὅμως καταλιπὼν εἰς ἄλλους τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ ρυθμίσῃ τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἴσως προεῖδεν ὅτι καὶ νῦν, ὅπως τῷ 1822, δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα λυσιτελέστερον ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς κυβερνήτης. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον διατρίψας ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἐτακτοποίησε καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτὴν καὶ πρὸ πάντων ἐφρόντισε νὰ ὀχυρώσῃ ὅσον οἷόν τε τὸ Μεσολόγγιον. Ἓν μόνον λάθος ἔπραξε τότε, ὅτι δὲν ἐμάντευσε τὴν ἀξίαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ περιῆλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ὅστις μετὰ δύο ἔτη εἰς στιγμὴν κρισιμωτάτην ἔμελλε νὰ ἀποδείξῃ δι' ἔργων λαμπρῶν ὅτι εἶναι ὁ κράτιστος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πολέμαρχος καὶ ἴσως ὁ κράτιστος τῶν κατὰ ξηρὰν ἀναδειχθέντων. Κατὰ τὰ λοιπὰ ὅμως ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοργάνωσις περὶ ἣν ἐνησχολήθη ὁ Μαυροκορδᾶτος καθ' ὅλον τὸ 1824 παρεσκεύασε τὴν ἀείμνηστον ἄμυναν, ἣν τὸ

Μεσολόγγιον ἀντέταξε κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη εἰς τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Αἰγύπτου ἄμυναν τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ ἐν μέρει ἀνήκει εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον. Διηυκολύνθη δὲ τὸ ἔργον αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν ἔτει 1824 οὐδεμία ἐγένετο κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος σπουδαία τουρκικὴ ἐπιστρατεία. Μόνον δὲ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ ἐν ἔαρι τοῦ ἔτους ἐκείνου Ρούμελη Βαλεσῆς Δερβὶς πασᾶς ἐπεχείρησε νὰ ἐμβάλῃ κατὰ Ἰούλιον μετὰ ἀνδρῶν μυρίων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν καταλαβόντων τὰ στενὰ ὁπλαρχηγῶν τῶν Σαλώνων, τῶν Κραββάρων, τοῦ Ζυγοῦ, μεθ' ὧν συνετάσσοντο καί τινες Σουλιῶται καὶ Πελοποννήσιοι. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος τῶν ἐνταῦθα γενομένων μαχῶν ἐγένετο ἡ περὶ Ἄμπλιανην (μεταξὺ Σαλώνων καὶ Γραβιᾶς), καθ' ἣν ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς, ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι κατετρόπωσαν τοὺς πολεμίους, καταλιπόντας εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων δύο πυροβόλα, ἑπτὰ σημαίας καὶ πολεμεφόδια. Ὁ Δερβὶς πασᾶς παρέμεινεν εἰσέτι ἐπὶ τρεῖς περίπου μῆνας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Κηφισοῦ καὶ τοῦ Σπερχειοῦ, μηδὲν λόγου ἄξιον δυνάμενος νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἀδιαλείπτως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων παρενοχλούμενος, μέχρις οὗ τῇ 6 Ὀκτωβρίου ὑπεχώρησεν ἐκεῖθεν τοῦ Σπερχειοῦ ἄπρακτος.

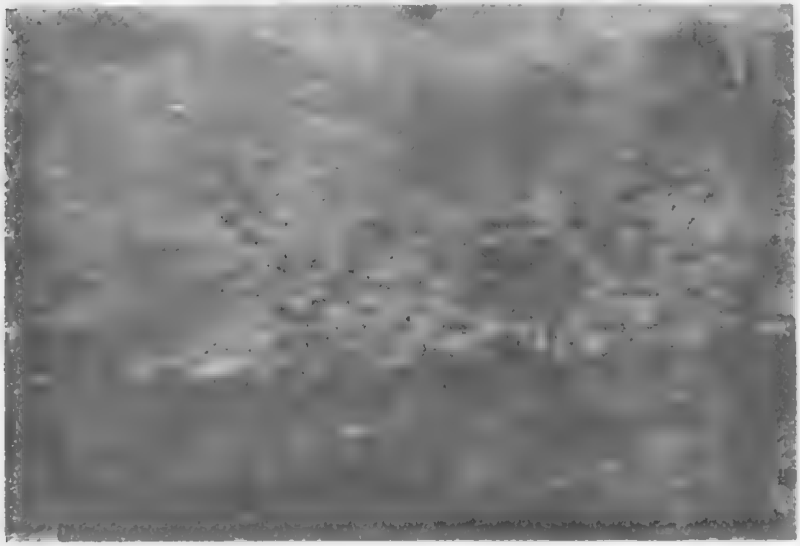

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος
ἐν μέσῳ τῶν πολεμιστῶν τοῦ Μεσολογγίου
(Ἐκ τῶν ἐν ταῖς Στοαῖς τοῦ Μονάχου εἰκόνων τοῦ Ἕσς)

Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις ηὐτύχησε μὲν νὰ ἀναλάβῃ τὰ πράγματα εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ἐματαιοῦτο ἡ σπουδαία κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπιχείρησις τοῦ Μουσταῆ τῆς Σκόδρας, τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Ἰουσοὺφ πασᾶ Βερκοφτσάλη καθ' ὅλον δὲ τὸ 1824 οὐ μόνον τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτῆς ἀντιπάλους κατέβαλεν ἀλλὰ καὶ οὐδένα μέγαν ἐξωτερικὸν κίνδυνον ὑπέστη κατὰ ξηράν. Κατὰ θάλασσαν δὲ τῷ μὲν 1823 τὰ πολεμικὰ ἔργα δὲν ἀπέβησαν ἐν γένει πολύκροτα τῷ δὲ 1824 ἡ ἐπανάστασις, ἀφοῦ ὑπέστη τραύματά τινα ὀδυνηρά, ἔπειτα ἀνεδείχθη νικηφόρος ἐν ταῖς λαμπροτάταις ὅλου τοῦ ἀγῶνος ναυμαχίαις.

Κατ' ἀρχὰς τῷ 1823 ἡ Υ. Πύλη ἐφάνη ἰδιαζόντως ἐπιμελήθεῖσα τὴν ναυτικὴν αὐτῆς ἐπιχείρησιν. Ἀπολέσασα ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκστρατείαις τρία κατάφρακτα ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐκθέσῃ τοῦ λοιποῦ τοὺς κακῶς χειριζομένους ἐκείνους ὄγκους εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν κινδύνους καὶ συνεκρότησε τὸν στόλον αὐτῆς ἐκ φρεγάδων

μᾶλλον παρὰ ἐκ δικρότων. Παρεσκεύασε δὲ εἰς ἔκπλουν 40 σκάφη, ἐξ ὧν ἓν μόνον δίκροτον· μετὰ τούτων ἔμελλον νὰ ἑνωθῶσιν 6 ἀλγερινά, 7 ἐκ Τύνιδος καὶ 4 ἐκ Τριπόλεως, τὸ πλεῖστον φρεγάδες ἢ δρόμωνες. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, συγκείμενος ἐξ 60 πλοίων, δὲν ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ ὀσμανικοῦ εἰμὴ μετὰ τὴν προσβολὴν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια ἵνα καταρτισθῶσι τὰ πληρώματα τοῦ στόλου ὅσον ἐνδέχεται βελτίονα τῶν προτέρων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐσαγηνεύθησαν οὐκ ὀλίγοι εὐρωπαῖοι ναῦται. Προεχειρίσθη δὲ νέος ἀρχιναύαρχος ὁ Χοσρὲφ Μεχμὲτ πασᾶς, ἀνὴρ λογιζόμενος ἐμπειρότατος ἂν καὶ τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ θάρρος αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐφάμιλλον τῆς συνέσεως. Ὁ στόλος αὐτοῦ δὲν ἐξῆλθε τοῦ Βοσπόρου εἰμὴ τῇ 12 Ἀπριλίου καὶ δὲν ἡνώθη ἐν Τενέδῳ μετὰ τῆς βαρβαρικῆς μοίρας εἰμὴ τῇ 9 Μαΐου. Ὁ γάλλος τοῦ ἔτους τούτου μοίραρχος ἐν τῇ Ἀνατολῇ Δεριγνύ, ὁ μετέπειτα ἐν Πύλῳ ναυμαχήσας, συνήντησε τῇ 21 περὶ τὴν Μυτιλήνην τὸν στόλον ἐκεῖνον παραλαμβάνοντα στρατεύματα πανταχόθεν τῆς Ἀσίας προσερχόμενα. Ὁ Γάλλος ἔλαβεν ἐκεῖ συνέντευξιν μετὰ τοῦ καπετὰν πασᾶ, περὶ ἧς ὑπέβαλεν ἔκθεσιν εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ὁ Χοσρὲφ πασᾶς, ἀφοῦ ὡμολόγησεν ὅτι αἱ σφαγαὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Χίου παρώξυναν μᾶλλον τὴν ἐπανάστασιν ἢ συνετέλεσαν εἰς περιστολὴν αὐτῆς, προσέθηκεν ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν νομίζει συνετὸν νὰ μεταβάλῃ σύστημα. «Οἱ νησιῶται, εἶπε, καὶ μάλιστα οἱ Ὑδραῖοι, γνωρίζουσιν ὅτι διετέλεσα πάντοτε προστάτης αὐτῶν· μόνος δὲ ὁ διορισμός μου ὡς ἀρχιναυάρχου ἀρκεῖ ἵνα ὑποδείξῃ εἰς αὐτοὺς ὅτι ὁ σουλτάνος ἀποκλίνει εἰς ἐπιεικεστέρας διαθέσεις. Ἀφήσωμεν κατὰ μέρος πάσας τὰς περιστροφὰς ἀνωφελοῦς ἐθιμοταξίας. Εἴσθε ἆρά γε διατεθειμένος νὰ διαβιβάσετε εἰς τὴν Ὕδραν προτάσεις τινὰς συμβιβασμοῦ;—Ἐπὶ τίνι βάσει;— Τῆς ὑποταγῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῶν ὅπλων.—Καὶ τίνα θέλω προτείνει εἰς αὐτοὺς ἐγγύησιν;—Τὸν λόγον μου. Οἱ Ὑδραῖοι μὲ ὀφείλουσι πολλὰ καὶ ἠξεύρουν ὅτι ἠμποροῦν νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐμέ». Ὁ Δεριγνὺ δὲν ἐνόμισεν εὐπρεπὲς νὰ διαψεύσῃ τὸν πασὰν ἀλλὰ τῷ παρετήρησεν ὅτι δὲν δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων αὐτῶν καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν. Τότε ὁ καπετὰν πασᾶς καταλιπὼν τὰ περὶ Μυτιλήνην ὕδατα ἔπλευσεν ἐπὶ τὸν Καφηρέα καὶ φθάσας τῇ 23 εἰς Κάρυστον ἀπεβίβασεν εἰς αὐτὴν τροφάς, ἐφόδια καὶ ἐπικουρίαν, καὶ

Ἡ Κάρυστος καὶ τὸ φρούριόν της

διέλυσεν οὕτω τὴν πολιορκίαν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ν. Κριεζώτου, Εὐβοέως, ὅστις προσελθὼν ἐξ Ἰωνίας ἐν αὐτῷ τῷ πρώτῳ τῆς ἐπαναστάσεως ἔτει, ὡς ἁπλοῦς δὲ στρατιώτης κατ' ἀρχὰς ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν Γωβγίναν, ἔπειτα ἀνεδείχθη διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ καρτερίας αὐτοῦ εἷς τῶν μάλιστα ἀξιομνημονεύτων δευτερευόντων στρατηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ Δεριννύ, γράφων τῇ 24 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὅσα ἐπήγαγεν ἡ προκειμένη διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς Καρύστου, ἔλεγεν· «Ἐγενόμην μάρτυς τοῦ πρώτου τούτου δείγματος τῆς μετριοπαθείας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Αἱ φλόγες 40 πυρποληθέντων χωρίων κατηύγασαν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν *Μήδειαν* καὶ τὸν *Σειληνόν* (τὰ δύο γαλλικὰ πλοῖα). Ἡ αὐτόθι παρουσία ἡμῶν ἐχρησίμευσε τοὐλάχιστον εἰς τὴν σωτηρίαν πολλῶν Ἑλλήνων, οὓς φεύγοντας ἐπὶ μικρῶν πλοιαρίων καὶ κινδυνεύοντας νὰ ἀποθάνωσι τῆς πείνης παρελάβομεν καὶ ἐπεριποιήθημεν». Μετ' ἄλλην δὲ ἐπιδρομὴν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, οὐδὲν ἧττον αἱματηρὰν γενομένην, ὁ καπετὰν πασᾶς πορευθεὶς εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ διατρίψας αὐτόθι ἡμέρας τινὰς περιέπλευσε τὴν Πελοπόννησον, ἐπεσίτισε τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, καὶ ἠγκυροβόλησε τῇ 9 Ἰουλίου εἰς Πάτρας. Ἐκεῖ παραμείνας 40 ἡμέρας ἀλλὰ οὐδόλως δυνηθεὶς νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τῆς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπερχομένης ἐκστρατείας τοῦ Μουσταῆ καὶ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Αἰγαῖον, προσβληθεὶς δὲ εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον ὑπὸ μικρᾶς τινος μοίρας Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν καὶ ἔντρομος γενόμενος ἐκ τῶν πυρπολικῶν, καίτοι οὐδὲν ἀπὸ τούτων ἔπαθεν, ἀνέκαμψεν εἰς Ἑλλήσποντον μηδὲν τῇ ἀληθείᾳ γενναῖον πράξας. Ὡσαύτως καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος λυμαινόμενος ὑπὸ τῆς πανώλους δὲν ἐπεχείρησέ τι κατὰ τῆς Κάσσου ἀλλ' ἐπανῆλθεν ὅλως ἄπρακτος εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Τότε ὁ Δεριννὺ ἔγραψε πάλιν εἰς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ· «Αἱ φοβεραὶ λοιπὸν τῶν Τούρκων παρασκευαὶ εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν ἀποτέλεσμα. Ἰδοὺ συμπληροῦται τὸ τρίτον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτος καὶ οἱ ἡνωμένοι ἀγῶνες τῶν ὀσμανικῶν στόλων καὶ στρατῶν τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταλελειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς δύνανται νὰ καταστρέψωσι τοὺς Ἕλληνας, ὄχι νὰ τοὺς ὑποτάξωσιν. Ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ εἰμὴ διὰ τῶν οἰκείων τῇ φύσει αὐτῆς ἐλατηρίων. Συμβουλεύοντες αὐτῇ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν τάξιν καὶ ἀπαιτοῦντες μέχρι τινὸς ταῦτα πάντα παρ' αὐτῆς ἠθέλομεν τῇ ἀφαιρέσει τοὺς μόνους τρόπους τῆς ἐνεργείας ὅσους κέκτηται. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Ἕλληνες, ἀλληλομαχοῦντες ἅμα ἡ τύχη προσμειδιάσῃ πρὸς αὐτούς, δὲν ἠμποροῦν νὰ πράξωσι πλειότερα τῶν ὅσα ἔπραξαν. Δὲν θέλουσι καθαιρέσει τὸ ὀσμανικὸν κράτος· ἀνάγκη ἄρα νὰ ὑπάρξωσι παρ' αὐτῷ».

Ἀλλ' ἂν οἱ ἡμέτεροι οὐδὲν μέγα ἔπαθον ἐκ τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οὐδ' αὐτοὶ ἐπήγαγον πληγήν τινα εἰς αὐτόν. Δι' ἔλλειψιν πόρων ἢ βραδέως ἢ ὀλίγοι ἐξεστράτευον, ἢ ἐκστρατεύοντες ἠναγκάζοντο διὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ ἐπιστρέφωσι παρακαίρως εἰς τὰ ἴδια. Ἐν τούτοις αἱ ἐνέργειαι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων δὲν περιωρίζοντο εἰς τὰς τακτικὰς ἐκείνας ἐκστρατείας. Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1823 καὶ ἐφεξῆς τὰ πλοῖα ἡμῶν ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν τουρκικῶν παραλίων καὶ καταδιώξεις τῶν πλοίων ὅσα ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν ἢ παρεβίαζον τοὺς ἀποκλεισμοὺς ἢ ἐχρησίμευον ὡς σκευαγωγὰ τῶν πολεμίων. Πᾶσαι αὗται αἱ πράξεις εἶναι βεβαίως δεδικαιολογημέναι καὶ συγχρόνως παρεῖχον ἐνασχόλησιν καὶ πόρον ζωῆς εἰς τὰ λιμώττοντα ναυτικὰ ἡμῶν πλήθη. Ἀλλ' ἂν αἱ λεηλασίαι τουρκικῶν χωρῶν οὐδεμίαν παρῆγον εἰς μέσον δυσχέρειαν ἡ καταδίωξις τῶν οὐδετέρων πλοίων προεκάλει περιπλοκὰς δυσαρέστους μετὰ τῶν ναυάρχων καὶ μοιράρχων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι, οἵτινες, ὡς εἴδομεν, δὲν ἦσαν πολὺ αὐστηροὶ περὶ τὴν προστασίαν τῆς σημαίας

αὐτῶν, ὁσάκις αὕτη παρεβίαζε τοὺς ἡμετέρους ἀποκλεισμούς, οὐδὲν ἧττον ἠνάγκασαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ 27 Μαΐου 1824 διακήρυξιν, δι' ἧς αὕτη εἶχεν ὁρίσει ὅτι τὰ εἰς ὑπηρεσίαν τῆς Τουρκίας πλοῖα, «ὁποίαν σημαίαν καὶ ἂν φέρωσι, δὲν θέλουν θεωρηθῆ πλέον ὡς ἀνήκοντα εἰς οὐδέτερον ἔθνος ἀλλ' ὡς ἐχθρικά». Ἡ ἀνάκλησις ὅμως τῆς διακηρύξεως ταύτης δὲν ἔπαυσε τὴν καταδίωξιν, ἥτις ἐπεβάλλετο οὕτως εἰπεῖν ὑπό τε τῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδείας τῶν ναυτικῶν ὁμίλων. Ἡ καταδίωξις λοιπὸν ἐξακολουθοῦσα ἐλογίσθη ὡς πειρατεία. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ καιροῦ πολλὰ πλοῖα ἡμῶν δι' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὅτι ἐστεροῦντο παντὸς τρόπου νομίμου ἐργασίας καὶ συντηρήσεως, εἶχον ἐκτραπῆ τφόντι εἰς ἀληθεῖς πειρατικὰς πράξεις, ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου τῆς λογιζομένης καὶ τῆς πραγματικῆς πειρατείας, αὕτη ἔλαβε προϊόντος τοῦ χρόνου διαστάσεις φοβεράς, αἵτινες πολὺν προσέτριψαν μῶμον εἰς τὸἑλληνικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς πολλὴν ἐνέβαλον ἀμηχανίαν τοὺς εἰλικρινεστέρους φίλους τῆς Ἑλλάδος. Μήπως αὐτὸς ὁ Ἄμιλτων, ἀπαιτήσας τῷ 1826 τὴν παράδοσιν καταδρομικοῦ πλοίου ζημιώσαντος μὲν τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν εὑρισκομένου δὲ ἐν Ὕδρᾳ, καὶ πυροβοληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, δὲν εὑρέθη εἰς τὴν θλιβερὰν ἀνάγκην ν' ἀντιπυροβολήσῃ; Ὥστε συνέβη τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ἡ Ὕδρα, καθ' ἧς τουρκικὴ σφαῖρα δὲν ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ πέσῃ, ἐδέχθη σφαίρας ἀγγλικὰς καθὼς τῷ 1822 εἶχε δεχθῆ καὶ γαλλικὰς σφαίρας. Ἀνάγκη ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ δεινὸς ἐκεῖνος τάραχος ὁ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἐπικρατήσας συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταναγκάσῃ τὰς δυνάμεις νὰ ὑπογράψωσι τὴν συνθήκην τοῦ 1827, ἥτις ρητῶς τοῦτο ἐν τῷ προοιμίῳ αὐτῆς ἀνακηρύττει.

Ἔλθωμεν δὲ εἰς τὰ ναυτικὰ ἀτυχήματα τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1824. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτὰν Μαχμούτης εἶχεν ἀπελπισθῆ τοῦ νὰ καταβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν διὰ μόνων τῶν ἰδίων δυνάμεων. Αἱ κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη ἐκ Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου ὁρμήσασαι πεζικαὶ ἐκστρατεῖαι ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ἄτακτοι αὐτοῦ στρατοὶ οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προελάσωσι μέχρι τῆς Πελοποννήσου ἀλλ' οὐδὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατώρθωσαν νὰ χειρώσωσιν. Ἠσθάνετο μὲν πρὸ καιροῦ ὁ σουλτάνος τὴν ἀνάγκην νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικόν, πρὸς τοῦτο ὅμως ἔδει πρὸ πάντων νὰ καταλύσῃ τὸ γενιτσαρικὸν σῶμα, ὅπερ πρὸ αἰῶνος εἰς οὐδὲν ἄλλο συνετέλει εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ὑποτρέφῃ τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν παραλυσίαν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ ὅλως ἐξαχρειωθὲν τοῦτο δημιούργημα τοῦ Καρᾶ Χαλὴλ Τζεντερελῆ δὲν ἔμελλε νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀμαχητί· ὥστε ὁ σουλτάνος ἐνθυμούμενος τὴν τύχην τοῦ Σελίμη προέβαινε πρὸς τοῦτο μετὰ πολλῆς περισκέψεως, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐνόει ὅτι ἔπρεπε νὰ πράξῃ τι καίριον κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀπετάθη πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος δυνάστης εἶχε πρὸ καιροῦ συγκροτήσει τακτικὸν στρατόν· ὁσονδήποτε δὲ καὶ ἂν ὁ Μαχμούτης ἐδυσπίστει πρὸς αὐτόν, ἠναγκασμένος νῦν ἢ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο κατὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἢ νὰ καταβάλῃ αὐτὴν διὰ πάσης θυσίας, ἔστω καὶ διακινδυνεύων τοῦ νὰ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἤδη τοσοῦτον ἰσχυρὸν ἐκεῖνον σατράπην, ἀπεφάσισεν ἐκ τῶν δύο κακῶν νὰ προτιμήσῃ τὸ μὴ χεῖρον καὶ ἐπέτρεψε τὸ πασαλίκι τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν. Ἡ Αἴγυπτος εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κοινωνήσει τῶν κατ' αὐτοῦ θαλασσίων ἐκστρατειῶν, εἰ καὶ οὐχὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου. Ἀπὸ τοῦ 1822 ὁ σουλτάνος εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν τὰ κατὰ τὴν Κρήτην καὶ ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ Χασὰν πασᾶς ἀπεβίβασεν εἰς Σοῦδαν 5.000 Ἀλβανούς. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1824 ὁ πολυμήχανος σατράπης, προσλαβὼν τὸ πασαλίκιον

τῆς Πελοποννήσου καὶ φιλοτιμούμενος νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔργον τῶν Φαραώνων, ὅπερ ἐπόθει νὰ ἀνορθώσῃ, ἔκτασιν οἵαν ποτὲ δὲν εἶχε λάβει ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης αὐτοῦ ἀκμῆς, ἀπεδύθη εἰς τὸν ἀγῶνα διὰ πάσης θυσίας κατὰ ξηράν τε καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἔτι ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1824 ὁ Χουσεΐμπεῦς σταλεὶς ἐξ Αἰγύπτου εἰς Κρήτην συνεπλήρωσε διὰ σφαγῶν καὶ καταστροφῶν φοβερῶν τὴν χείρωσιν τῆς πολυπαθοῦς ταύτης νήσου.

Ἀλλὰ τότε προέκυψαν εἰς μέσον αἱ μεγάλαι τοῦ ἐπιχειρήματος δυσχέρειαι. Μέχρι τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους σπανίως προέβαινεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἐπειδὴ οἱ λιμένες τῆς Κρήτης κατείχοντο πάντοτε ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν, οἱ ἡμέτεροι δὲν εἶχον καταφύγια ἀσφαλῆ ἐν τῇ ἀχανεῖ ἐκείνῃ ἐκτάσει. Ὅθεν δυσκόλως ἠδύναντο νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἄμεσον μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κρήτης διαπεραίωσιν. Ἀλλὰ μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ὁ στόλος ὁ μετακομίζων τὸν τακτικὸν στρατὸν ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ προσκόψῃ πρὸς τοὺς στολίσκους ἐκείνους οἵτινες κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως τοσοῦτον ἐνεποίησαν τρόμον εἰς τοὺς Ὀσμανίδας.

Μεχμὲτ Ἀλῆς

Δυστυχῶς ἡ ὀλίγη δραστηριότης ἡ ἀναφανεῖσα εἰς τὰς παρασκευὰς καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου τῷ 1823 ἐξηκολούθησεν ἐπικρατοῦσα καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 καὶ εἰς παντελῆ μάλιστα μετεβλήθη ἀδράνειαν. Τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δανείου δὲν εἶχον ἔτι ἔλθει, οἱ ἰδιωτικοὶ πόροι τῶν τριῶν νήσων ὁσημέραι ἐξηντλοῦντο, τὸ δὲ νέον Ἐκτελεστικὸν ἠσχολεῖτο πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν περιστολὴν τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ ἀντιπάλων ἢ εἰς τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικρεμαμένου μεγάλου ἐξωτερικοῦ κινδύνου. Ἐντεῦθεν κατὰ τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τοῦ ἔτους ἐκείνου οἱ στόλοι ἡμῶν ἔμειναν ἀργοί, παραδόξως δὲ ηὐκολύνθη κατ' ἀρχὰς ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νέου σχεδίου ὅπερ συνεφωνήθη μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἡ διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαπεραίωσις τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως, ἐκρίθη πρὸ πάντων ἀναγκαῖον νὰ ὑποταχθῶσιν αἱ νῆσοι, ἂν ὄχι ὅλαι, τοὐλάχιστον αἱ ἀπωτέρω τῆς Πελοποννήσου κείμεναι. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὡρίσθη ὅτι ὁ μὲν αἰγυπτιακὸς στόλος θέλει ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κάσσου, ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν, ἀμφότεροι δὲ ἑνωθέντες κατὰ τῆς Σάμου. Καὶ πρώτη προσεβλήθη ἡ Κάσσος. Ἡ ἀπόκρημνος αὕτη νῆσος ἡ παρακειμένη εἰς τὴν Κρήτην εἶχεν 7.000 περίπου κατοίκους καὶ 15 μὲν πάρωνας 40 δὲ μικρότερα πλοῖα. Οἱ Κάσσιοι σπανίως μετέσχον τῶν ἐργασιῶν τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλ' ἐν τῷ διαστήματι τῶν προηγηθέντων τριῶν ἐτῶν δὲν ἔπαυσαν βοηθοῦντες μὲν τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν λυμαινόμενοι δὲ τὰ παράλια τῆς Καραμανίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ δεινῶς δυσφημούμενοι ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς πειραταί. Τὸ ἔργον τῆς

καταστροφῆς αὐτῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Χουσεΐμπεϋν, τρεῖς δὲ φρεγάδες καὶ 10 δρόμωνες ἐξέπλευσαν ἐπὶ τούτῳ ἐξ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, ναύτην τολμηρὸν καὶ ἔμπειρον ἀνατραφέντα ἐν τῇ σχολῇ τῶν πειρατῶν τῆς Βαρβαρίας. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Μαΐου ἡ νῆσος ἀπεκλείσθη καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῆται, τῇ δὲ 7 Ἰουνίου ὁ Χουσεΐμπεϋς ἀπεβίβασε διὰ νυκτὸς 3.000 Ἀλβανοὺς εἰς τὴν πρὸς τὴν Κρήτην νεύουσαν παραλίαν καὶ μὴ συναντήσας ἱκανὴν ἀντίστασιν τοὺς μὲν ἄνδρας καὶ τὰς γραίας ἐθανάτωσε τοὺς δὲ νέους καὶ παῖδας, 2.000 τὸν ἀριθμόν, ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα.

Ἡ δὲ κατὰ τῶν Ψαρῶν ἐπίθεσις ἀνετέθη εἰς τὸν Χοσρὲφ πασᾶν. Τῇ 20 Ἰουνίου ἀπὸ πρωίας ὁ ὀσμανικὸς στόλος προερχόμενος ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὑπὸ ἐλαφρᾶς βορείου αὔρας φερόμενος ἔπλεε πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκραν τῶν Ψαρῶν. Ὁ στόλος οὗτος συγκείμενος τότε ἐξ 140 σκαφῶν, ἐν οἷς 2 κατάφρακτα, 5 φρεγάδες καὶ 45 δρόμωνες, πάρωνες, ἡμιολίαι καὶ βάρεις (κανονοφόροι), φέρων δὲ στρατὸν ἀποβατικὸν 14.000 ἀνδρῶν προέβαινεν ἐν μακροτάτῳ στίχῳ, οὗ ἥ τε κεφαλὴ καὶ ἡ οὐρὰ συνέκειντο κατὰ μέγα μέρος ἐξ ἐπικώπων πλοίων παραπεμπομένων ὑπό τινων φρεγάδων. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς φάλαγγος ταύτης διεκρίνετο ἡ ναυαρχίς. Ἐὰν προσήρχοντο ἐγκαίρως πᾶσαι αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικαὶ δυνάμεις, βεβαίως ὁ Χοσρέφης δὲν ἀπεβιβάζετο ποτὲ εἰς Ψαρά. Ἐὰν καὶ αὐτοὶ οἱ Ψαριανοὶ ἐξέπεμπον κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά των ἐπερειδόμενα ἐπὶ τῶν πολεμικῶν, ὅσον εὐάριθμα καὶ ἂν ἦσαν ταῦτα, πιθανῶς ἤθελον ἀναβάλει τὴν ἀπόβασιν μέχρι τῆς προσελεύσεως τοῦ ὅλου ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις τῳόντι παρέστη μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Ἀλλ' οἱ Ψαριανοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι τῆς νήσου πρόμαχοι. Εἶχον προσλάβει χιλίους ὑπομισθίους Θετταλοὺς καὶ Μακεδόνας, οἵτινες φοβούμενοι μήπως διεξαγομένου κατὰ θάλασσαν τοῦ ἀγῶνος ἐγκαταλειφθῶσιν ἐν ἀποτυχίᾳ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς νήσου ἀπήτησαν νὰ μείνωσιν ἠγκυροβολημένα τὰ πλοῖα ἐν τῷ λιμένι καὶ αὐτὰ τὰ πηδάλια αὐτῶν, ἀφαιρεθέντα, νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ὅπερ καὶ ἐγένετο· ὥστε κατεδικάσθησαν εἰς ἀργίαν πυρπολικά τε καὶ πολεμικά, ὁ ἀγὼν περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν, τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον ἄτοπον, αἱ ὀλίγαι αὐτῆς δυνάμεις, ἀντὶ νὰ συμπυκνωθῶσιν ἐντὸς ἀσφαλῶς κατωχυρωμένου σημείου, ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους ἀσθενεῖς προμαχῶνας. Τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Χοσρέφη καὶ τῆς ἀμύνης τῶν ἡμετέρων ἔχομεν μάρτυρα αὐτόπτην τὸν κυβερνήτην τοῦ γαλλικοῦ δρόμωνος *Ἴσιδος* Βιλλενεῦ, ὅστις παρευρέθη εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην σκηνὴν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἡμιολίαν *Ἀμάραντον*. Ἠξεύρομεν ὅτι ἡ παρουσία τῶν γαλλικῶν τούτων πλοίων παρεξηγήθη παρὰ τῶν ἡμετέρων κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλά, καθὼς ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κυβερνήτου ἐκείνου ἐπισήμως ἐξάγεται, ἀφοῦ τῇ 18 Ἰουνίου ἔπεμψεν εἰς Ψαρὰ ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ ἵνα ἀναγγείλῃ τὴν ἐπικειμένην ἐπίθεσιν καὶ ἤκουσεν ὅτι θέλουσι μείνει μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, παρέμεινε περὶ τὴν νῆσον, ἵνα ἐν περιπτώσει συμφορᾶς πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἡ φιλανθρωπία ἐπιτρέπει καὶ ὑπαγορεύει. Ἀνάγκη δὲ νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἔκθεσιν ταύτην, διότι δὲν συγχωρεῖται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἄλλα ἔπραττον καὶ ἄλλα ἀνέφερον εἰς τὴν ἰδίαν κυβέρνησιν.

Μετὰ μεσημβρίαν λοιπὸν τῆς 20, ἐπακμάσαντος τοῦ ἀνέμου, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βόρειον λιμενίσκον τῆς νήσου καὶ τὴν 7 τὸ ἑσπέρας οἱ πάρωνες αὐτοῦ καὶ αἱ βάρεις ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν κανονοστασίων τοῦ μέρους τούτου τῆς παραλίας. Οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν, καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐξηκολούθησεν ὁ ἀντιπυροβολισμὸς οὗτος διεξαγόμενος ἑκατέρωθεν «ὁπωσοῦν τυχαίως». Τὴν ἐπιοῦσαν

πρωί, γαλήνης ἐπικρατούσης, τὰ κωπήρη ἀπεβίβασαν εἰς διάφορα περὶ τὸν λιμενίσκον σημεῖα στρατὸν πολυάριθμον, ὅστις, ἐπιβοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων εὐχερῶς ἀπώθησε τοὺς εὐαρίθμους μαχητάς, εἰς οὓς ἐπετράπη ἡ ἐπιτήρησις μᾶλλον ἢ ἡ ἄμυνα τῶν περικειμένων βράχων. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι ἐρρίφθησαν μίγδην πρός τι μικρὸν πυροβολοστάσιον, περὶ ὃ ἤρξατο ἀγὼν πεισματώδης· ἐπὶ ἓν τέταρτον, λέγει ὁ γάλλος κυβερνήτης, ἐβλέπομεν συγχρόνως αἰωρουμένας ἐπὶ τῶν προμαχώνων τήν τε ἑλληνικὴν καὶ τὴν τουρκικὴν σημαίαν· τελευταῖον ἠφανίσθη ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἐκυμάτισε μόνη ἡ τουρκική. Τότε οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν τῆς νήσου, καταπυρπολοῦντες τὰ πάντα καθ' ὅσον ὑπεχώρουν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἔπνευσε βορειοδυτικὸς ἄνεμος, καὶ ὁ καπετὰν πασᾶς ὠφελούμενος ἐξ αὐτοῦ διέταξε τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς δρόμωνας, ὅσοι ἦσαν πλησιέστεροι εἰς τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, νὰ εἰσέλθωσιν ἐν αὐτῷ, κάμπτοντες τὴν βόρειον τῆς νήσου ἄκραν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ καταπεπληγμένον πλῆθος συμπαρέσυρε πρὸς τὸν λιμένα τοὺς ἄνδρας ὅσοι ἠδύναντο εἰσέτι νά το ὑπερασπίσωσι. Δεκαπέντε ἕως εἴκοσι πάρωνες, οἵτινες καὶ μόνοι εἶχον διασώσει τὰ πηδάλια αὐτῶν, μεστοὶ ἤδη φυγάδων γενόμενοι εἶχον ἀπάρει, καταδιωκόμενοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ κανονοβολούμενοι ὑπὸ τῶν φρεγάδων καὶ τῶν δρομώνων τῆς πρωτοπορείας. Εἷς τῶν παρώνων, κινδυνεύων ἀπὸ δύο φρεγάδων, ἀνῆψεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος διαφόρους καυστικὰς ὕλας καὶ περιεκαλύφθη οὕτως ὑπὸ καπνοῦ, οἱ δὲ κυβερνῆται τῶν δύο φρεγάδων ὑπολαβόντες αὐτὸν ὡς πυρπολικὸν ἀπετράπησαν ἀμέσως τῆς διώξεως· τοσοῦτον τρόμον ἐνέπνεεν αὐτοῖς ἁπλῆ ἡ ὑπόνοια ὅτι ἔχουσι κατέναντι αὐτῶν ἐμπρηστήριον σκάφος. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν πλοίων τούτων ὀλίγοι σχετικῶς τῶν κατοίκων εὗρον καταφυγήν· εἰς ἅπαντας τοὺς ἄλλους ἡ θάλασσα ἀπεκλείσθη, διότι ὁ στόλος τοῦ Χοσρέφη, φερόμενος ὑπὸ τοῦ βορρᾶ, κατέλαβε τὸν πορθμὸν τῶν Ἀντιψάρων, ἢ περιεκύκλου τὴν νῆσον. Πολυάριθμα πλοιάρια καὶ ἀκάτια ἐζήτουν νὰ διαφύγωσι πανταχόθεν, ἀλλὰ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν ἀνηλεῶς καὶ κατεδίωκον προσέτι αὐτὰ διὰ λέμβων. Τὰ ὕδατα τοῦ λιμένος βαθμηδὸν ἐρυθραίνοντο καὶ ἐντὸς σταδίου ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἴσιδος* ἐμέτρησε περὶ τὸν δρόμωνα αὐτοῦ 30 πτώματα γυναικῶν καὶ παίδων. Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀνθίστατο ἔτι. Τὸ ἀσθενὲς τοῦτο ὀχύρωμα ἀντεπυροβόλει μετὰ θαυμαστῆς ζωηρότητος τὰς φρεγάδας καὶ τοὺς ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιτιθεμένους. Ἐντὸς τοῦ ἀθλίου τούτου περιβόλου εὐαρίθμητοί τινες Ἕλληνες ἠμύνοντο κατὰ 6.000 καὶ ἐπέκεινα Τούρκων. Ὁ κυβερνήτης τῆς *Ἴσιδος* δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸ θέαμα τοῦτο. Τῇ 22 περὶ τὴν 9 ὥραν τῆς πρωίας ἀπελθὼν πρὸς τὸν καπετὰν πασᾶν, «ἔρχομαι, τοῦ εἶπε, νὰ σᾶς προσφέρω τὴν μεσολάβησίν μου». Συναινέσαντος δὲ τοῦ Χοσρέφη, γάλλος ἀξιωματικὸς ἀπεβιβάσθη ἐν συνοδίᾳ τοῦ ταμίου τοῦ καπετὰν πασᾶ ὡς διερμηνέως, κομίζων προτάσεις ἀνακωχῆς. Τὰ ὀσμανικὰ ὅμως στρατεύματα ἐκμανέντα οὐδένα ἠθέλησαν νὰ ἀκούσωσι λόγον περὶ συμβιβασμοῦ. Καίτοι παθόντα ζημίας δεινὰς εἶχον προσεγγίσει κατὰ μικρὸν τοσοῦτον εἰς τὸ ὀχύρωμα ὥστε περὶ τὴν 6 τῆς ἑσπέρας πολιορκούμενοι καὶ πολιορκηταὶ ἀντηρεθίζοντο ἀμοιβαίως διὰ μυρίων ὕβρεων. Περὶ τὴν 6 καὶ 1/2 φοβερὰ ἀντήχησε κραυγή. Οἱ Τοῦρκοι περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὸν λόφον καὶ ἀναβάντες εἰς αὐτὸν ἐπλημμύρησαν τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα. Ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς Ἴσιδος ἐθεῶντο ἐναγωνίως πᾶσαι τῆς συμπλοκῆς αἱ περιπέτειαι. Οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐξηκολούθουν διὰ τοῦ τηλεσκοπίου διακρίνοντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ λέγοντες ὅτι, ἐν ὅσῳ τὸ ἅγιον αὐτὸ ράκος κυματίζει ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, ὑπάρχει εἰσέτι ἐλπίς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦρκος στρατιώτης ἐξορμᾷ πρὸς αὐτό, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐγγίσῃ τὸ ξυστὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου μόλις ἐκυ-

μάτιζεν ὑπὸ ἐκπνεούσης αὔρας ἡ σημαία, καὶ ἔκρηξις φρικώδης ἔσεισε καὶ διέσχισε τὸν ἀέρα· τὸ φρούριον, οἱ ὑπερασπίσαντες αὐτὸ ἥρωες, ὁ ἐμβαλὼν εἰς αὐτὸ ἐχθρός, τὰ πάντα ἐγένοντο θρύμματα. Οἱ μαχηταὶ οὗτοι ἐτήρησαν τὸν λόγον αὐτῶν· ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἑσπέρας, ἅμα ἐνύκτωσεν, ὁ κυβερνήτης τῆς Ἴσιδος ἐπλησίασε πρὸς τὸν βράχον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἵστατο τὸ ἀνατραπὲν ὀχύρωμα, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ διασώσῃ ἐπιζήσαντά τινα θύματα. Ἀλλὰ μάταιαι ἀπέβησαν ἅπασαι αὐτοῦ αἱ ἔρευναι, διότι ἡ μανία τῶν Τούρκων οὐδένα ἐλησμόνησε. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐκ πρωίας αἱ λέμβοι αὐτοῦ, ἐξετάσασαι ἐπιμελῶς ἁπάσας τὰς ἀποκρήμνους ἀκτὰς τῆς ἀρκτικῆς παραλίας, ἀπέβησαν εὐτυχέστεραι καὶ ἀπήγαγον ὑπὸ τὴν προστάτιδα σκέπην τῆς γαλλικῆς σημαίας 156 γυναικόπαιδα καὶ στρατιώτας βαρέως τετραυματισμένους. Ἀλλ' ἡ καταστροφὴ ἐγένετο φοβερά. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως εἶχον καταφύγει εἰς Ψαρά, ἐκ Χίου, ἐκ Κυδωνιῶν καὶ ἐκ Σμύρνης, ἀλληλοδιαδόχως τοσοῦτοι ἄνθρωποι ὥστε τῷ 1824 ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου συνεποσοῦτο εἰς 30.000 ψυχάς, ἐν οἷς 7.000 μόνον ἦσαν Ψαριανοί. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων 3.000 διέφυγον τὴν σφαγήν, ἐκ δὲ τῶν προσφύγων 17.000 ἢ ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν· 100 δὲ μικρὰ καὶ μεγάλα πλοῖα ἔπεσον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ καπετὰν πασᾶ. Ἡ Πύλη, μὴ ἀρκεσθεῖσα εἰς τὸν ἀνόσιον τοῦτον θρίαμβον, παρεπονέθη εἰς τὴν γαλλικὴν πρεσβείαν διὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ κυβερνήτου τῆς *Ἴσιδος*, ἀξιοῦσα ὅτι οὐδενὶ ἐπετρέπετο ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς καὶ ν' ἀπαλλάξῃ τοὺς ἐνόχους τῆς προσηκούσης τιμωρίας. «Συγχαρῆτε ἐκ μέρους μου εἰλικρινέστατα τὸν κύριον Βιλλενεῦ διὰ τὴν *καλλίστην αὐτοῦ διαγωγὴν εἰς Ψαρά*», ἔγραψεν ὁ κόμης Γκιγεμινὼ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς γαλλικῆς μοίρας· αὐτὴ δὲ ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις ἣν ὁ πρέσβυς οὗτος ἔδωκεν εἰς τὰς αἰτιάσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης (1).

Τί δὲ ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἐνῷ κατεστρέφοντο ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά; Ἔτι ἀπὸ τῆς 17 Μαΐου, ἤτοι 20 ἡμέρας πρὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν, οἱ Κάσσιοι εἶχον ἀναφερθῆ *εἰς τὴν Σεβαστὴν Διοίκησιν* ἐξαιτούμενοι τὴν ἀποστολὴν ναυτι-

(1) Περὶ τῆς ἐπελθούσης εἰς Ψαρὰ καταστροφῆς ὁ Στρατφόρδος Κάννιγγ, ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰ Ψαρὰ κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς Ἑλλάδος μετάβασιν αὐτοῦ, λέγει τὰ ἑξῆς·

«Ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν τρομερὰν ἐλάβομεν πεῖραν τοῦ τί ἐστι πόλεμος διεξαγόμενος μετ' ἀντιπαθειῶν φυλετικῶν καὶ θρησκευτικῶν. Λίαν πρωὶ ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τῆς φερωνύμου τῇ νήσῳ πόλεως τῶν Ψαρῶν. Αἱ οἰκίαι παρεῖχον δόκησιν ἀταράχου ἡσυχίας καὶ τὸ πρωινὸν τῆς ὥρας ἐφαίνετο ἐξηγοῦν ἡμῖν τὴν ἔλλειψιν κινήσεως ἐν ταῖς ὁδοῖς. Ὁ φροντιστὴς τοῦ ναυάρχου ἐξῆλθεν εἰς τὴν παραλίαν ἐν πλήρει πεποιθήσει ὅτι εὑρήσει ἀγορὰν πλήθουσαν ἐπιτηδείων. Φαντάσθητε τὴν ἔκπληξιν αὐτοῦ πρὸ τῆς ἀποκαλυφθείσης αὐτῷ ἀληθείας. Νεκρικὴ σιγὴ ἐντὸς καὶ ἐκτός· οὐδεμία φωνή, οὐδεὶς κρότος βήματος, οὐδεὶς κάτοικος· ἡ πόλις ἦτο ἀληθὲς κέλυφος, εὐπρεπὲς τὴν ὄψιν ἀλλ' ἔνδον κενὸν ζωῆς. Βραδύτερον ἐξήλθομεν μετὰ τῶν ὅπλων ἡμῶν καὶ ἐπλανήθημεν ἐν ταῖς ἀμπέλοις χάριν θήρας· εἰς τόπον τινὰ πλησίον τῆς παραλίας κατελήφθημεν ὑπὸ φρικτοῦ θεάματος, τοῦ σωροῦ δηλονότι τῶν ὀστῶν τῶν πολλῶν ἐκείνων οἵτινες εἶχον προτιμήσει θάνατον ἑκούσιον ἀντὶ τῆς αἰχμαλωσίας, ὁπότε αἱ κατοικίαι αὐτῶν ἐγίνοντο λεία τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Μητέρες ἐν φρίκῃ καὶ ἀπογνώσει εἶχον σφάξει τὰ τέκνα αὐτῶν ἐπὶ τῆς δειράδος, ρίπτουσαι ὕστερον ἑαυτὰς ἐπὶ τὰ σώματα ἐκείνων, ἀφοῦ ταῦτα εὗρον ἀναπαυτικὴν θέσιν ἐνταῦθα. Οὐχὶ ὀλιγώτερον φρικτὸν τῆς σκηνῆς ταύτης τοῦ θανάτου ἦτο ἡ ἐμφάνισις δύο ἐπιζώντων τῆς καταστροφῆς ἀνθρώπων ἐρχομένων ἐκ τῶν ἔνδον τῆς νήσου. Καταστάντες οὗτοι τετριμμένοι σχεδὸν σκελετοὶ ὑπὸ φόβου, ἀγωνίας καὶ πείνης, ἀληθεῖς εἰκόνες ἀπέλπιδος δυστυχίας, μετ' ὀφθαλμῶν κεκοιλωμένων καὶ πωγώνων μυσαρῶν καὶ κεκαλυμμένοι διὰ ρακῶν κατεσχισμένων, ἀντὶ ἐνδυμάτων, ἐλάλουν ἡμῖν σιωπηλῶς καὶ ἀφώνως τὴν ἱστορίαν τῶν παθημάτων αὐτῶν. Ὢ Θεέ! πόσον ἐπόθουν νὰ εἶμαι ὄργανον τῆς θεραπείας τοιούτων συμφορῶν, φέρων τὴν ἀποστολήν μου, τὴν ἀποβλέπουσαν εἰς εἰρήνην καὶ εἰς ἀπολύτρωσιν, εἰς τέλος ἐπιτυχίας».

Η ΔΟΞΑ

(Στ' α' 116)

(Έργον Ν. Γκύζη)

« Στῶν Ψαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη
» Περπατῶντας ἡ Δόξα μονάχη
» Μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια...»

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

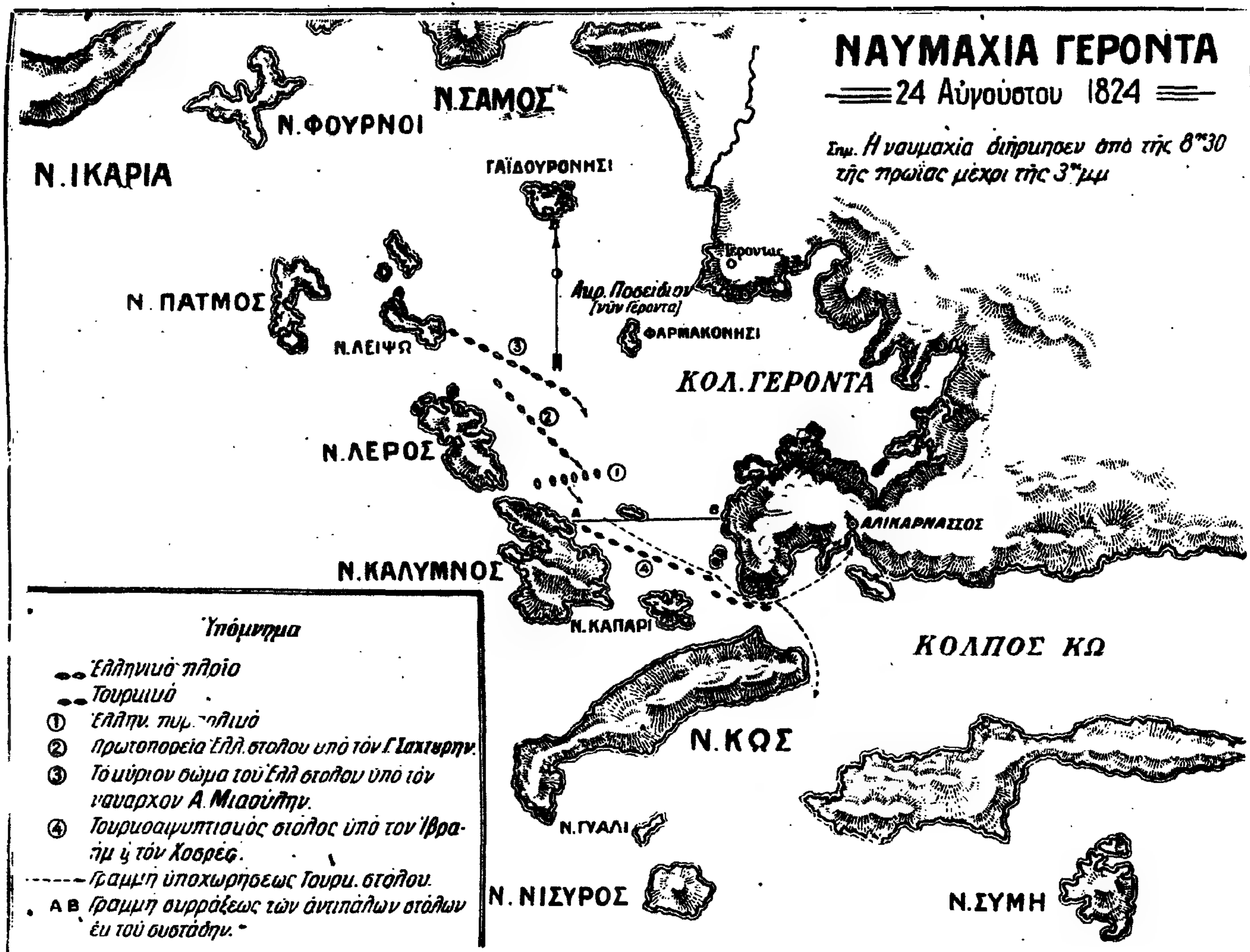
κῆς δυνάμεως καὶ πολεμεφοδίων· τὸ δ' Ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ἠσχολεῖτο ἔτι εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ἀπεκρίνετο ἐκ Μύλων τῇ 27 ὅτι «ἡ Διοίκησις ὡς κοινὴ μήτηρ δὲν θέλει ἀδιαφορήσει καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας καὶ φθάσαντος τοῦ δανείου θέλει σᾶς οἰκονομήσει ἀναλόγως. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐξ Ὕδρας καὶ Σπετσῶν δὲν ἐκπλέουσιν ἀκόμη ἐξ αἰτίας ὁποὺ τὸ ταμεῖον δὲν ἔχει χρήματα νὰ πληρώσῃ τοὺς ναύτας· ἅμα ὅμως φθάσουν τὰ χρήματα καὶ πληρωθοῦν οἱ ναῦται θέλουν ἔβγει εὐθύς, ἐπειδὴ εἶναι ἕτοιμοι». Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἡ *Σεβαστὴ Διοίκησις* εἶχε χρήματα νὰ πληρώνῃ τοὺς στρατοὺς τοὺς διεξάγοντας τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἄφηνε δὲ τὴν Κάσσον νὰ καταστραφῇ. Καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐλήφθη πρόνοιά τις, ἵνα ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος. Τῇ δὲ 22 Ἰουνίου φθάσαντες εἰς Σπέτσας οἱ πρῶτοι τῶν Ψαρῶν φυγάδες ἔφερον τὴν ἀγγελίαν τῆς πτώσεως τοῦ μεγάλου ἐκείνου πρὸς βορρᾶν προμαχῶνος τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συμφορὰ αὕτη κατέπληξεν ὡς κεραυνὸς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπὸ περάτων αὐτῆς μέχρι περάτων. Καὶ τὸ κακὸν δὲν περιωρίζετο εἰς τοῦτο μόνον. Οἱ ἔπαρχοι Τήνου, Μυκόνου, Νάξου ἀνήγγελλον ἀλληλοδιαδόχως ὅτι ἐκ τῶν νήσων αἱ μὲν ἐπροσκύνησαν αἱ δὲ ἡτοιμάζοντο νὰ προσκυνήσωσιν. Ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ λεπτοῦ ἐξηρτᾶτο νήματος, διότι, ἂν δὲν ἐξήρχετο τελευταῖον ὁ στόλος, ὑπετάσσετο μὲν ἡ Σάμος, διεπεραιοῦντο δὲ ἔκτοτε τὰ τακτικὰ τῆς Αἰγύπτου στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τότε ἡ Ὕδρα, αἱ Σπέτσαι καὶ οἱ πρὸ μικροῦ τοσοῦτον οἰκτρῶς δεκατευθέντες Ψαριανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκστρατεύσωσιν ἐκ τῶν ἰδίων πάλιν ἐπαρκοῦντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀνάγκην. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐκστρατεύσωσιν οἱ πρόκριτοι τῆς Ὕδρας ἔγραψαν τῇ 23 Ἰουνίου ἀξιομνημόνευτον πρὸς τὸ βουλευτικὸν σῶμα διαμαρτύρησιν·

«Αἱ καταχρήσεις τῶν νόμων καὶ ὄχι ἡ ἔλλειψις πόρων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησε τὴν γενικὴν ἀνοικονομίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀνοικονομίαν δὲν ἐβοηθήθησαν ἐν καιρῷ ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρά, μέρη σημαντικώτατα τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως· κινδυνεύει δὲ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὅλον καὶ ἡ νῆσός μας αὐτὴ κινδυνεύει, ἂν δὲν βοηθηθῇ ἐν συντόμῳ καὶ σημαντικῶς.... Στοχασθῆτε ὁπόσας θυσίας ἐκάμαμεν ἄχρι τοῦδε· μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἠμποροῦμεν ἔτι νὰ ὑποφέρωμεν. Ἡμεῖς ἐξαντλήσαντες τὸ χρηματικόν μας ἐρανίσαμεν τώρα ἐσχάτως ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μας πάσης τάξεως διὰ νὰ κινήσωμεν τὰ πλοῖά μας. Ἂς δράμῃ λοιπόν, ἂς συνεισφέρῃ μίαν φορὰν τὸ ἔθνος καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς Ἑλλάδος, ἐλαφρώνοντές μας ἀπὸ μερικὰ ἔξοδα». Τὸ βουλευτικὸν σῶμα ἀποκρινόμενον τῇ 25 ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀθλιότητα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ χρήματα πάλιν δὲν ἔστειλε καὶ ἐπεκαλέσατο αὖθις τὴν φιλοπατρίαν τῶν νησιωτῶν· «Εἰς ἀπάντησιν τοῦ εὐγενοῦς γράμματός σας ἐκδεδομένου τῇ 23 τοῦ παρόντος, ἀληθείας ἀναντιρρήτου εἶναι τὸ περιεχόμενον τόσῳ τῆς ἠθικῆς διαφθορᾶς ἐξ ἧς πηγάζει ἡ ἀνοικονομία ὅσῳ καὶ περὶ τῆς θαλασσίου δυνάμεως, χωρὶς τῆς ὁποίας βέβαια Ἑλλὰς δὲν σῴζεται. Τοῦτο προβλέπουσα καὶ ἡ Διοίκησις πάντοτε ἐνασχολεῖται πρὸς ἐνδυνάμωσίν της. Τὰ ἀλλεπάλληλα ὅμως περιστατικὰ ἐμπόδισαν...... Ἀδελφοί, εἴσθε ἀρκετὰ καλοὶ πατριῶται καὶ ἀπείρους θυσίας ἐκάματε· ὁ κίνδυνος γνωρίζετε ὅτι εἶναι μέγας. Ὅθεν *τρέξατε* μὲ τὴν *θαλάσσιον* δύναμιν διὰ νὰ *προφθάσωμεν* τὰ Ψαρά, νὰ *ἐγκαρδιώσωμεν* καὶ τὸ Αἰγαῖον *πέλαγος*». Καὶ ἐξέπλευσαν τῳόντι οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι τὴν 24 καὶ 25 ὁπωσδήποτε ἐξ ἰδίων παρασκευασθέντες καὶ κατηυθύνθησαν εἰς Ψαρά, διότι ἐλέγετο ὅτι τὸ Παλαιόκαστρον ἀντέχει ἔτι. Ἡ φήμη ἦτο ἀνυπόστατος. Ὅτε ἀφίκοντο, τὰ πάντα ἤδη εἶχον τελειώσει, ὁ δὲ καπετὰν πασᾶς, καταλιπὼν ἐπὶ τῆς νήσου φρουρὰν καὶ ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς μικράν τινα ναυτικὴν μοῖραν ἐξ ἑνὸς πάρωνος καὶ ἱκανῶν βάρεων συγκειμένην, εἶχεν ἀπέλθει εἰς Μυτιλήνην. Ὅθεν οἱ ἡμέ-

τεροι περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ καταδιώξωσι, καταστρέψωσι καὶ ἐν μέρει αἰχμαλωτεύσωσι τὴν μοῖραν ἐκείνην, μεθ' ὃ ἐδέησε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια δι' ἔλλειψιν προμηθειῶν.

Ἂν ὁ Χοσρέφης εἶχε μικράν τινα δόσιν δραστηριότητος καὶ ἐπέπιπτεν ἀμέσως κατὰ τῆς Σάμου, ἤθελεν ἐπιτύχει αὐτόθι ἔτι εὐχερέστερον ἢ εἰς Ψαρά. Εὐτυχῶς ἀνέβαλεν ἐπὶ ἕνα μῆνα τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἠδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐπέλθῃ πολυαριθμότερος ἢ ποτὲ καὶ κάλλιον συγκεκροτημένος ὁ ἑλληνικὸς στόλος. Τῇ 20 Ἰουλίου περιῆλθεν εἰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ηὐδόκησεν αὕτη νὰ ἐγχειρίσῃ εἰς μὲν τὴν Ὕδραν 47.000 δίστηλα, εἰς δὲ τοὺς Σπετσιώτας 32.000, εἰς δὲ τοὺς Ψαριανοὺς 15.000, ἐν ὅλοις 94.000 τάλληρα, ἤτοι, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον, 507.000 δραχμάς. Τότε ἀπῆλθον ἀλληλοδιαδόχως οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἐπὶ τὴν Σάμον, ὅπου συγχρόνως σχεδὸν μετ' αὐτῶν κατέπλευσεν ἐκ Μυτιλήνης καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως στόλος, ἵνα διαβιβάσῃ μὲν εἰς τὴν νῆσον ταύτην τὸν ἐπὶ τῆς κατέναντι παραλίας τῆς μικρᾶς Ἀσίας κατεσκηνωμένον πολυάριθμον δσμανικὸν στρατὸν συντελέσῃ δὲ ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν ἅλωσιν. Ἐν τῷ στενῷ ἐκείνῳ πορθμῷ ἐγένοντο ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων συμπλοκαὶ πεισματώδεις, καθ' ἃς οὐ μόνον οἱ πολέμιοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαπορθμεύσωσι τὸν στρατὸν αὐτῶν ἀλλ' ἀπέβαλον τὴν τελευταίαν ἡμέραν μίαν φρεγάδα τῶν 54, πυρποληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κανάρη, ἕνα ἐκ Τύνιδος πάρωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ ὑδραίου Γεωργίου Βατικιώτου καὶ ἕνα τριπολιτικὸν δρόμωνα πυρποληθέντα ὑπὸ τοῦ σπετσιώτου Λέκα Ματρόζου. Μετὰ τῶν τριῶν τούτων πλοίων ἀπώλεσαν οἱ πολέμιοι 100 πυροβόλα καὶ 1000 τοὐλάχιστον ἄνδρας. Τότε ὁ Χοσρέφης ἀπελπισθεὶς νὰ διαπράξῃ τὸ ἔργον μόνος ἔπλευσεν εἰς Κῶν, ἵνα περιμείνῃ ἐκεῖ τὸν προσδοκώμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὁ στόλος οὗτος εἶχε τφόντι ἀναχωρήσει ἐξ Ἀλεξανδρείας τῇ 7 Ἰουλίου καὶ συνέκειτο ἐξ 25 πολεμικῶν πλοίων παραπεμπόντων 8.000 τακτικοὺς καὶ 1000 ἵππους ἐπὶ 100 φορτηγῶν μετακομιζομένους. Τοῦ στόλου ἦρχεν ὁ Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ, τὴν δὲ ὑπερτάτην τῆς ὅλης δυνάμεως ἡγεμονίαν εἶχεν ἐπιτρέψει ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς εἰς τὸν πολυθρύλητον θετὸν αὐτοῦ υἱὸν Ἰβραὴμ πασᾶν, ἄνδρα γενναῖον, τολμηρὸν καὶ καρτερικόν. Ἐκέκτητο δὲ καὶ ἕτερον πλεονέκτημα ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς. Γάλλοι ἀξιωματικοὶ εἶχον προγυμνάσει τὸν τακτικὸν αὐτοῦ στρατόν, καὶ νῦν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν συνεξέπλεον μετ' αὐτοῦ. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα πεποίθησις τῶν Εὐρωπαίων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προξένων ὥστε, ὅτε εἶδον αὐτὸν ἐκστρατεύσαντα, «ἐντὸς ἓξ μηνῶν, εἶπον, ἀπώλωλεν ἡ Ἑλλάς». Ἡ προφητεία δὲν ἐπηλήθευσε καθ' ὁλοκληρίαν. Οἱ ἓξ μῆνες ἔμελλον μάλιστα νὰ παρέλθωσι πρὶν ἢ οὗτος δυνηθῇ νὰ πατήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἐπὶ τέλους ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι κατήγαγε τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς πεποιθὼς ἰδίως εἰς τὸν πεζὸν αὐτοῦ στρατὸν οὐδὲν ἄλλο ηὔχετο εἰμὴ νὰ διαπεραιωθῇ. Οἱ ἐτησίαι ὅμως οἱ ἐπικρατοῦντες κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ, παρεκώλυσαν ἐπὶ μακρὸν τὸν ἀνάπλουν αὐτοῦ. Ἵνα ἀναχθῇ ἀπὸ τῆς ἀφρικανικῆς παραλίας, ἐδέησε νὰ διανείμῃ τὸν στόλον εἰς μικρὰς μοίρας, εἰς ἃς ἐπέτρεψε νὰ διαδρομήσωσιν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ. Τὸ πέλαγος, τὸ ἁπλούμενον μεταξὺ Αἰγύπτου, Κύπρου καὶ Κρήτης, ἐκαλύφθη περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ὑπὸ πλοίων, μόλις δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἐγένετο ἡ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἕνωσις μεταξὺ Κῶ καὶ Ἁλικαρνασσοῦ. Οἱ δύο στόλοι περιελάμβανον τότε ἓν δίκροτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ Χοσρέφη, 25 φρεγάδας, 25 δρόμωνας, 50 πάρωνας καὶ ἡμιολίας καὶ περὶ τὰ 300 σνευαγωγά. Οἱ Ἑλ-

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ (24 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1824)

(Σχεδιάγραμμα ναυάρχου Μ. Γούδα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ ναυάρχου τῶν Σπετσῶν Γεωργίου Ἀνδρούτσου)

(Στ΄ α΄ 119)

ληνες συνεκεντρώθησαν περὶ τὰς νήσους Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον. Ὁ Μιαούλης, ὅστις, ἀπασχοληθεὶς εἰς ἑτέρας ὑπηρεσίας, δὲν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τοὺς περὶ Σάμον ἀγῶνας, καθ' οὓς ἀνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ ἀντιναυάρχου Γεωργίου Σαχτούρη, κατέπλευσεν ἤδη τῇ 22 εἰς Πάτμον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν. Ὁ φοβερὸς τῶν πολεμίων στόλος ἔφερε 50.000 ναύτας καὶ στρατιώτας καὶ 2.500 πυροβόλα, οἱ δὲ ἡμέτεροι δὲν εἶχον ν' ἀντιτάξωσιν εἰμὴ 70 σκάφη καὶ 800 πυροβόλα μικρᾶς ἐν γένει ὁλκῆς. Καὶ ὅμως ἐν τοιαύτῃ δυνάμεων δυσαναλογίᾳ ἔμελλον νῦν νὰ συγκροτήσωσιν οὐχὶ πλέον ἁπλᾶς συμπλοκὰς ἀλλ' ἀληθεῖς ἐκ παρατάξεως μάχας. «Ἡ ναυτικὴ ἱστορία, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, οὐδεμίαν ἴσως παρίστησι σελίδα ἀξιωτέραν νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν παντὸς ναυτικοῦ ἀνδρός».

Ὁ κατερχόμενος ἐκ Σάμου πρὸς τὴν Ἁλικαρνασσὸν συναντᾷ ἀριστερᾷ ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς παραλίας τὸν κόλπον τὸν καλούμενον τοῦ Γέροντος, δεξιᾷ δὲ πολυάριθμα νησία, ὧν τὰ κυριώτερα εἰσὶν ἡ Πάτμος, ἡ Λειψώ, ἡ Λέρος καὶ ἡ Κάλυμνος. Προχωρῶν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς ἠπείρου Ἁλικαρνασσὸν ἔχει δεξιᾷ, κατέναντι ταύτης κειμένην, τὴν νῆσον Κῶν, ὄπισθεν δὲ τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων σημείων πορθμοῦ βυθίζεται ἐν τῇ ἠπείρῳ ὁ κόλπος ὁ καλούμενος τῆς Κῶ. Οἱ ἡμέτεροι, ὡς προείπομεν, συνεκεντρώθησαν περὶ Λέρον, Λειψὼ καὶ Πάτμον, οἱ δὲ Τοῦρκοι μεταξὺ Ἁλικαρνασσοῦ καὶ Κῶ. Ἐπειδὴ κατ' Αὔγουστον ἐπικρατοῦσιν ἐτησίαι, οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον θέσιν, ἐν ᾗ οὐ μόνον τὴν Σάμον προεφύλαττον ἀλλὰ καὶ πιθανότητα εἶχον νὰ εἶναι προσήνεμοι. Ἀποφασίσαντες δὲ νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπῆραν τῇ 24. Ἀπόσπασμα συγκείμενον ἐκ 18 πολεμικῶν καὶ 6 πυρπολικῶν προηγεῖτο τῆς μεσοπορείας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκπετάσαντες ὡσαύτως τὰ ἱστία παρετάχθησαν εἰς μάχην ἐν τῷ πορθμῷ. Πνέοντος δὲ ἀνέμου λαμπροῦ τὸ κατάφρακτον τοῦ καπετὰν πασᾶ, ποιούμενον τὴν ἀναστροφήν, ἀπέβαλε τὸν δόλωνα αὐτοῦ καὶ τὴν κεραίαν τοῦ φώσωνος, ὥστε ὁ Χοσρέφης οὐριοδρομήσας ὑπεχώρησεν, ἵνα ἐπισκευάσῃ τὰς ζημίας του πόρρω πυρός. Ἡ ὀπισθοχώρησις αὐτοῦ δὲν ἦτο ἐπιτηδεία νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν τουρκικὸν στόλον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ ἄνεμος σφοδρότερος γενόμενος ἐνέβαλε μετ' οὐ πολὺ εἰς ἀταξίαν ἅπασαν τὴν μοῖραν τοῦ Χοσρέφη, ἡ δὲ θέα μόνη τῶν ἐπερχομένων πυρπολικῶν ἐπὶ τοσοῦτο κατεπτόησε τοὺς Τούρκους ὥστε πολλὰ τῶν πλοίων αὐτῶν, σπεύδοντα ν' ἀποφύγωσι τὴν ἀπειλήν, συνεκρούσθησαν. Πάντα ταῦτα τὰ κινήματα συνωδεύθησαν ὑπὸ σφοδροτάτου πυρὸς διαρκέσαντος ὥρας πολλὰς ἀλλὰ μὴ προξενήσαντος ἑκατέρωθεν πολλὴν θραῦσιν· τὸ μικρὸν πυροβολικὸν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀτελέσφορον, τὸ δὲ ὀγκῶδες τῶν Τούρκων «ἐφαίνετο ἐντελῶς ἀνόητον» καὶ ἐπὶ τέλους οἱ παρ' ἀμφοτέροις πεσόντες ἄνδρες δὲν ὑπερέβησαν τοὺς 20. Τὸ δὲ ἑσπέρας οἱ δύο στόλοι ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπῆλθον ζητοῦντες ἀγκυροβόλιον ὅπως ἐπισκευάσωσι τὰς ζημίας ὅσας ἔπαθον. Τῆς ναυμαχίας ταύτης αὐτόπτης ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἀγγλικῆς μοίρας Κ. Κλίνφορτ, τοῦ ὁποίου ὅμως ἀτυχῶς δὲν ἔχομεν τὴν ἔκθεσιν.

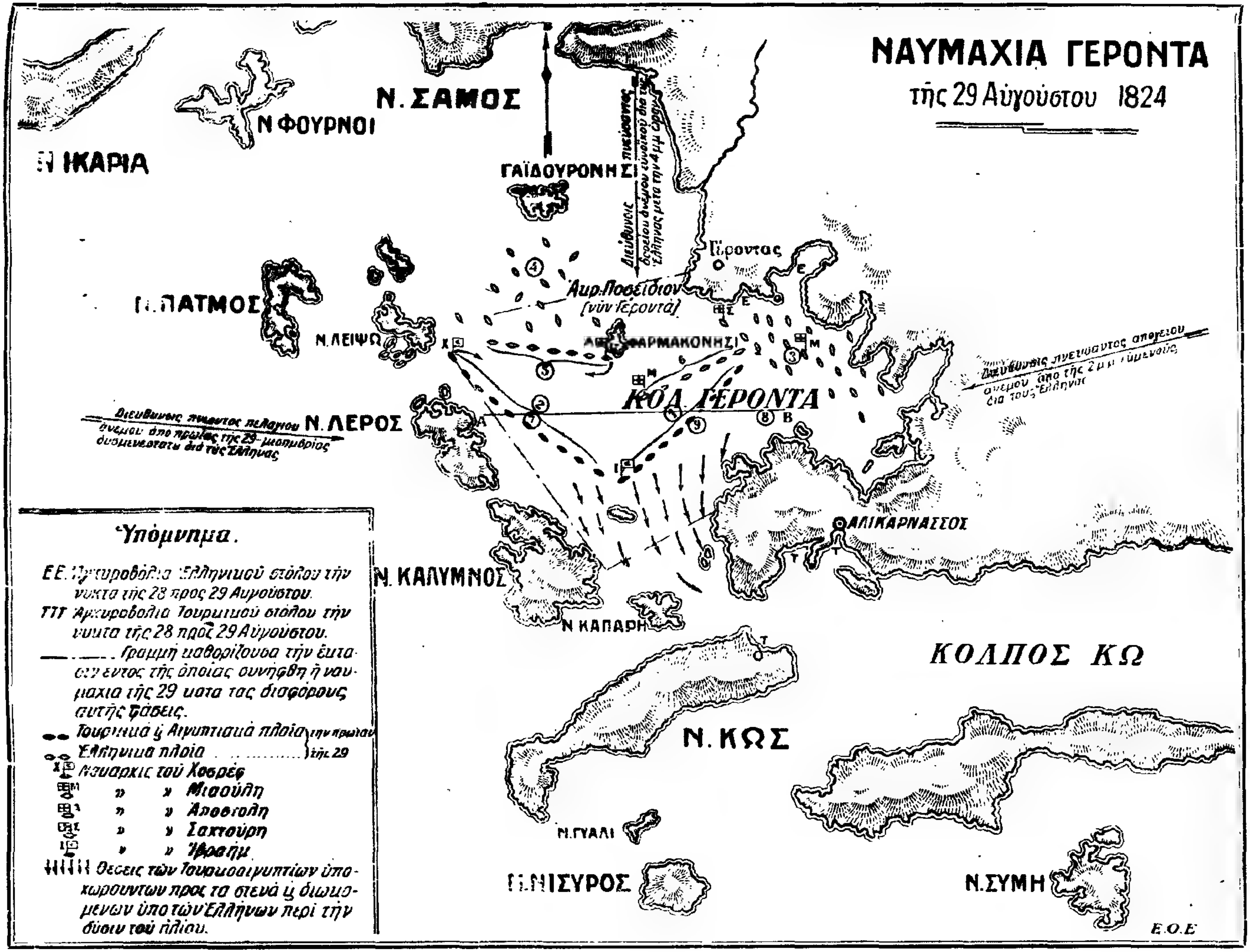
Τὴν 28 τὸ ἑσπέρας, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦτο προσωρμισμένος εἰς τὸν Γέροντα, οἱ δὲ πολέμιοι πάντοτε μεταξὺ Κῶ καὶ Ἁλικαρνασσοῦ, οἱ πρόσκοποι ἑκατέρων, συναντηθέντες περὶ Κάλυμνον, ἤρχισαν ἀκροβολιζόμενοι· ἐντεῦθεν ἀμφότεροι οἱ στόλοι ἀπάραντες τὴν μὲν νύκτα ἐκείνην δὲν συνηντήθησαν τὴν δ' ἐπιοῦσαν πρωὶ ἐξημερώθησαν οὐ πολὺ μακρὰν ἀπέχοντες ἀπ' ἀλλήλων. Οἱ Τοῦρκοι εὑρέθησαν ἐκ τύχης ἔχοντες πολλὰ πλεονεκτήματα· οὐ μόνον προσήνεμοι ἦσαν, ἐνῷ οἱ ἡμέτεροι κατείχοντο ὑπὸ γαλήνης, ἀλλὰ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα 22 ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς πέντε πυρπολικά, εἶχον εἰσπλεύσει ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος καὶ ἐκρατοῦντο ἐκεῖ δέσμια ὑπὸ

τῆς γαλήνης· ἦσαν δ' ἐν τοῖς πλοίοις αὐτοῦ οἱ πρώτιστοι τῶν ἑλλήνων μαχητῶν. Ἐκεῖ ἦτο ὁ Μιαούλης, ἐκεῖ ἦτο ὁ Γ. Σαχτούρης καὶ ὁ ναύαρχος τῶν Σπετσῶν Ἀνδροῦτσος, καὶ ὁ ἀντιναύαρχος τῆς αὐτῆς νήσου Ἰωάννης Α. Κυριακός, καὶ ὁ Ἀντώνιος Κριεζῆς, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, καὶ ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς καὶ ὁ Ἀνάργυρος Λεμπέσης. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ στόλος τῶν πολεμίων οὐ μόνον εἶχεν οὔριον τὸν ἄνεμον ἀλλὰ καὶ ἡνωμένος ἦτο, ὁ δὲ ἡμέτερος οὐ μόνον ἀκινητῶν διετέλει ἀλλὰ καὶ διῃρημένος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν ἦτο δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς τί ὤφειλε νὰ πράξῃ. Ἐκπέμψας τὸ δεξιὸν αὐτοῦ κέρας πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ Γέροντος, φρεγάδας, δρόμωνας καὶ πάρωνας, εὐλόγως ἤλπισεν ὅτι δι' αὐτῶν θέλει συλλάβει ἢ καταστρέψει τοὺς αὐτόθι μανδρευθέντας Ἕλληνας, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, συγκειμένης τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπὸ τοῦ Χοσρὲφ πασᾶ ἀγομένης, συνεῖχε τὸ μεγαλύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου μέρος καὶ το παρεκώλυεν ἀπὸ τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς μονωθείσης αὐτοῦ μοίρας. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Μιαούλης ἀνεδείχθη

Ὁ Γεώργιος Σαχτούρης κατὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Γέροντος

ἀνώτερος ἑαυτοῦ, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ σπετσιώτου Ἀναργύρου. Τὸ μὲν διὰ συντόνου ρυμουλκίας τὸ δὲ ὠφελούμενος ἐξ ἐλαφρᾶς τινος αὔρας, ἥτις ἤρχισε νὰ πνέῃ, εἰ καὶ οὐχὶ ἐντελῶς οὐρίας, κατώρθωσε νὰ ἐξελιχθῇ πᾶσα ἐκείνη ἡ μοῖρα ἐκ τοῦ μυχοῦ ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ἀποκεκλεισμένη καὶ ν' ἀντιπαραταχθῇ ἀνετώτερον ὁπωσοῦν κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, ὅστις, καίτοι τοσοῦτο καθυπέρτερος ὤν, δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ πυροβολῇ μανιωδῶς. Ἀφ' ἑτέρου αὔρα ἐλαφρὰ ἤρχισε νὰ κινῇ καὶ τὸν περὶ Λειψώ, Ἀγαθόνησον καὶ Φαρμακοῦσαν πρότερον ἀμηχανοῦντα ἐπίλοιπον ἑλληνικὸν στόλον. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν μετὰ μεσημβρίαν, πνεύσαντος ἀνέμου ζωηρότερον ἅμα καὶ οὐριώτερον, ἤρχισεν ὁ στόλος οὗτος νὰ πλησιάζῃ πρὸς τὴν μεμονωμένην αὐτοῦ μοῖραν. Ἔνθεν καὶ ἔνθεν παταγώδης ἀντήχει πυροβολισμός, ἀμφότεραι δὲ τῶν πολεμίων αἱ πτέρυγες συνείχοντο, ὡς πάντοτε, κυρίως, ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν φόβου. Ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἔμελλε τὸ ὅπλον τοῦτο νὰ περιορισθῇ εἰς ἁπλῆν ἀπειλήν. Τὰ δύο τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ μικρὸν ἐπλησίαζον, ὁ δὲ Χοσρ[illegible] νὰ ἐπιχωρῇ. Ἀλλ' [illegible] διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀρχικοῦ

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ (29 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1824)

(Σχεδιάγραμμα ναυάρχου Μ. Γούδα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ ναυάρχου τῶν Σπετσῶν Γεωργίου Ἀνδρούτσου)

(Σελ. 20)

Α΄ ΦΑΣΙΣ π.μ.

1) Τὸ δεξιὸν τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐκ ταχυπλόων πλοίων ὑπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικοὺς ἀποπειρώμενον νὰ ἀποκόψῃ τὰ ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου ὑπὸ τῆς ἀπνοίας κρατούμενα ἐν διασκορπισμῷ 22 ἑλληνικὰ πλοῖα.

2) Τὸ ἀριστερὸν τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου μὲ τὸν Χοσρὲφ ἐπὶ κεφαλῆς, προσβάλλον τὰ ἐν διασκορπισμῷ μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης λοιπὰ ἑλληνικὰ πλοῖα.

3) 22 ἑλληνικὰ πλοῖα (Σαχτούρης, Τομπάζης, Σαχίνης, Γκιώνης, Λαλεχός, Κριεμάδης, Μιαούλης, Τσαμαδός, Λεμπέσης, Σάντος, Κριεζῆς, Χατζηαναργύρου κλπ.) διεσκορπισμένα ὑπὸ τῆς ἀπνοίας ἐντὸς τοῦ κόλπου, καθ' ὧν τὸ δεξιὸν τῶν Τουρκοαιγυπτίων.

4) Τὰ λοιπὰ 70 ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ταῦτα ἐν ἀπνοίᾳ διεσκορπισμένα μεταξὺ Λειψοῦς καὶ Φαρμακούσης.

5) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 4 πλοίων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀποστόλου εὐθὺς ὡς περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐπέτρεψε ταύτην ὁ ἄνεμος.

6) Παράταξις τῶν ὑπὸ στοιχεῖον 3 πλοίων ἐφ' ὅσον ταῦτα ρυμουλκούμενα ὑπὸ τῶν λέμβων των ἔφθανον εἰς θέσιν ἐπιπνεομένην ἀπὸ τὸν ἄνεμον.

Α-Β ΓΡΑΜΜΗ ΣΥΡΡΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΣΤΟΛΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΣΥΣΤΑΔΗΝ

7) Θέσις ἔνθα ὁ Παπανικολὴς καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Νικόδημος ἀποπειρῶνται νὰ πυρπολήσωσι τὴν ναυαρχίδα τοῦ Χοσρέφ.

8) Θέσις ἔνθα ἐπυρπολήθη αἰγυπτιακὸς πάρων ὑπὸ τῶν Ματρόζου, Βατικιώτη καὶ Μουσιοῦ.

9) Τυνησία φρεγάτα 44 κανονίων πυρποληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου Γεωργίου Θεοχάρους.

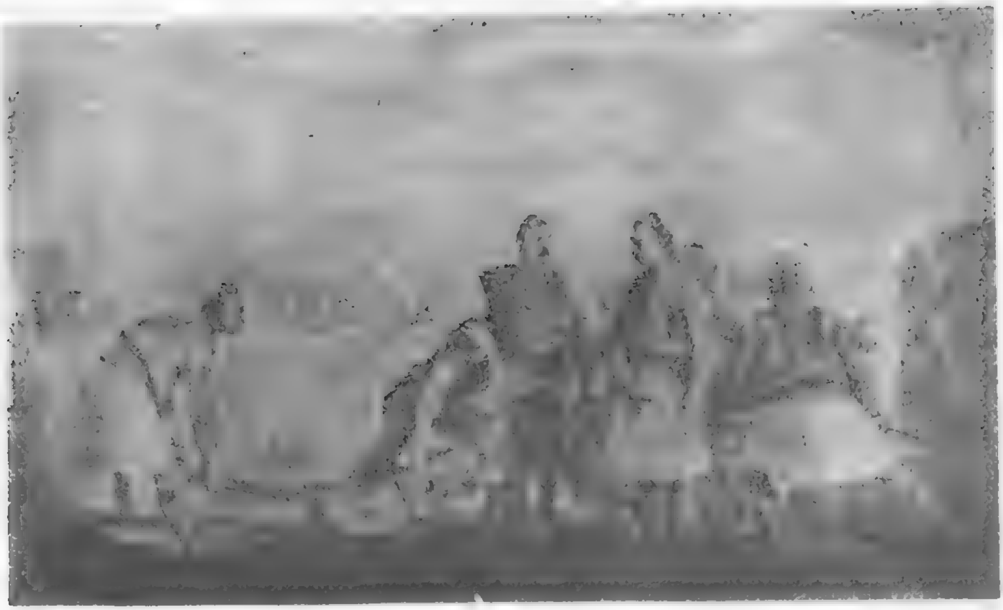
αὐτοῦ σχεδίου Ἰβραήμης ἐπέμενε πεισματωδῶς, εἰ καὶ ματαίως, ἐκπέμπων τοὺς κεραυνοὺς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ μὴ πειθόμενος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ πεδίον τῆς μάχης. Τότε διέταξεν ὁ Μιαούλης νὰ προελάσωσι σπουδαιότερον τὰ πυρπολικά. Οἱ ὑδραῖοι Ι. Ματρόζος καὶ Γ. Βατικιώτης καὶ ὁ σπετσιώτης Λάζαρος Μουσοῦς πυρπολοῦσι πάρωνα αἰγυπτιακὸν πρώτης δυνάμεως καὶ σῴζονται ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ. Ἡ καταστροφὴ τοῦ πάρωνος τούτου κατεθορύβησε καὶ αὐτοὺς τοὺς Αἰγυπτίους. Ἀπτόητος ὅμως ἐνέμενεν ἐν τῷ κινδύνῳ ὁ τῆς Τύνιδος ναύαρχος ἐπιβαίνων καλλίστης φρεγάδος 44 πυροβόλων καὶ προκαλῶν διὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιότητος τὸν θαυμασμὸν ἑκατέρων τῶν μαχομένων. Ὁ Μιαούλης ἐπαναλαμβάνει τὴν διαταγὴν νὰ προελάσωσι τὰ πυρπολικά. Καὶ ἐπέρχεται ὁ ὑδραῖος Γεώργιος Θεοχάρης. Ἡ φρεγὰς διὰ ποικίλων στροφῶν καὶ ἀδιακόπων πυροβολισμῶν ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ τὰς ἁρπάγας τοῦ θρασέος ἀντιπάλου, ἀλλὰ τελευταῖον ἁρπάζεται καὶ ἐν ἀκαρεῖ κατακαφλογίζεται. Οἱ 400 ἄνδρες τοῦ πληρώματος αὐτοῦ καὶ οἱ 250 ἄραβες στρατιῶται, ὅσοι εἶχον ἐπιβιβασθῇ ἐπὶ τοῦ σκάφους ἐκείνου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οἱ μὲν ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπνίγησαν, οἱ δὲ συνελήφθησαν ζῶντες καὶ μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἦτο καὶ ὁ γενναῖος ναύαρχος καὶ οὐκ ὀλίγοι ἀξιωματικοὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ἔκλινε δὲ ὁ ἥλιος περὶ τὴν δύσιν αὐτοῦ καὶ οἱ πολέμιοι κατέφυγον ὁριστικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Κῶ. Οἱ δὲ ἡμέτεροι, ἀραιωθέντος ὁπωσοῦν τοῦ καπνοῦ, ἤρχισαν ἀναζητούμενοι καὶ ἀριθμούμενοι. «Τρύπια ἦσαν τὰ πανιὰ ὅλων, ἱστορεῖ ὁ Ἀνάργυρος, τὰ ἐξάρτια ἐκυμάτιζον εἰς τὸν ἀέρα, αἱ δὲ κεραῖαι μεσοβαστοῦνται· μόλις δὲ τὰ σημεῖα τῶν ναυάρχων φαίνονται τὴν ἀπαρίθμησιν προκαλοῦντα, ὅλοι ἀποκρίνονται, καὶ εἰς τὴν κλῆσιν οὐδεμία ναῦς ἐμπόλεμος τῶν χριστιανῶν ὑστερεῖ. Μόνον τὰ πυρπολικὰ ἀπεχαιρέτισαν τοὺς συναδέλφους των ἀντὶ τοσούτων καὶ τηλικούτων θυμάτων τουρκικῶν, ὅσα ἐκείνην τὴν ἡμέραν κατεβρόχθισεν ὁ ἀχανὴς πόντος. Ἄσιτοι ἦσαν ὅλην τὴν ἡμέραν, μαῦροι δὲ ὡσὰν τὴν πίσσαν ἀπὸ τὴν πυροκονίαν καὶ τοῦ Ἄρεως τὸν σφαδασμόν. Ναῦται, τριήραρχοι καὶ ναύκληροι κατεκλίθησαν εἰς τὸ δειπνοποιῆσαι, ὄψον δὲ προσεφέρετο ἄρτος καὶ ὀλίγαι ἐλαῖαι εἰς ὅλους· μὲ φαιδρὰ ὅμως τὰ πρόσωπα τούτων ἐγεύοντο, ἐδόξασαν δὲ τὸν Θεὸν τὸν δωρήσαντα εἰς αὐτοὺς τὰ νικητήρια καὶ φεισθέντα τῶν ὑπερμάχων τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως, ἐξ ὧν ὀλίγοι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔπαθον τραυματισθέντες, ὀλίγιστοι δὲ νεκροὶ ἔπεσον».

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ δύο τῶν πολεμίων ἀρχηγοὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ διαπεράσωσιν εἰς Κρήτην ἐπανῆλθον εἰς τὸ κατὰ τῆς Σάμου ἀρχαῖον αὐτῶν βούλευμα, καὶ τῇ 1 Σεπτεμβρίου ἐπέπλευσαν ἐπ' αὐτὴν συνεπαγόμενοι 200 περίπου πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα μικρά τε καὶ μεγάλα, τὰ ὁποῖα συμπυκνούμενα ἐνίοτε ἐσχημάτιζον ἀληθῶς ἐν τῷ πελάγει κινούμενον δάσος· ἀλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν ἐπὶ 10 περίπου ἡμέρας, συναντῶντες ἑκάστοτε τοὺς ἡμετέρους ἀντιπαρατασσομένους εἰς τὴν περὶ τὴν Σάμον θάλασσαν καὶ ἀπειλοῦντας αὐτοὺς διὰ τῶν πυρπολικῶν· ὥστε ἐπὶ τέλους οἱ πολέμιοι, ἀπελθόντες εἰς Μυτιλήνην, ἐχωρίσθησαν ἐκεῖ περὶ τὴν 20 τοῦ μηνός. Καὶ ὁ μὲν καπετὰν πασᾶς ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς, εἰς ὃν ὁ ἀρχιναύαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατέλιπε 15 ἐκ τῶν ἰδίων πλοίων, ἤρχισε καταπλέων πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὴν Ἁλικαρνασσόν. Ἀλλὰ διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀπολέσας ἕνα πάρωνα καὶ ἕνα δρόμωνα, διὰ τῶν πυρπολικῶν καταστραφέντας, ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην, καὶ μόλις τὴν 9 Ὀκτωβρίου ἐπιτυχὼν ἄνεμον οὔριον καὶ διαφυγὼν τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰσέπλευσεν εἰς Κῶν. Ἐκεῖ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἀνεπλήρωσε μὲν τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ διὰ 5.000 Αἰγυπτίων ἐξ Ἀλεξανδρείας

προσελθόντων, ἐτιμώρησε δέ τινας τῶν κυβερνητῶν, ὅσους ἐξήλεγξε μὴ ἐκπληρώσαντας προσηκόντως τὸ καθῆκον. Ἀπηγχόνισεν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τὸ πλοῖον ἐπυρπολήθη καὶ ὅστις ἐγκατέλιπεν αὐτὸ πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. Ἕτερος δὲ ἐπὶ ἀτολμίᾳ φωραθεὶς ἐρραβδίσθη ἐπὶ τῆς πρύμνης. Καὶ ἔπειτα ὁ Ἰβραήμης ἐπέμεινε νὰ περάσῃ εἰς Κρήτην. Οἱ δὲ ἡμέτεροι ἠγκυροβολημένοι ὄντες εἰς Λέρον καὶ μαθόντες ὅτι ἐξέπλευσεν ἐκ τῆς Κῶ πρὸς νότον ἔδραμον ἀμέσως τῇ 28 εἰς ἀναζήτησιν αὐτοῦ. Καὶ τῇ μὲν 29 συναντήσαντες μεμονωμένον ἓν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ (ἰσπανικόν) φέρον ἵππους καὶ στρατιώτας συνέλαβον αὐτὸ μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν τῇ δὲ 1 Νοεμβρίου συνήντησαν ὁλόκληρον τὸν στόλον, ὑπήνεμον, 10 μόλις μίλια ἀπέχοντα τοῦ μεγάλου κάστρου τῆς Κρήτης καὶ ἔχοντα κατὰ μέτωπον μὲν τὰ μεγαλύτερα πολεμικά, ὄπισθεν τὰ μικρότερα καὶ ἐν τῷ μέσῳ τὰ σκευαγωγά. Τέσσαρα πυρπολικὰ ἀγωνισθέντα νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τρεῖς φρεγάδας καὶ ἕνα πάρωνα ἀπέτυχον μὲν ἐπήγαγον ὅμως τὴν τροπὴν ὁλοκλήρου τοῦ στόλου. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν, πνεύσαντος ἀπὸ τῆς νυκτὸς ἀνέμου σφοδροῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος περὶ τὴν Κάσσον εὑρισκόμενος συνέλαβεν ἱκανὰ σκευαγωγὰ διαφόρων σημαιῶν φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ παντὸς εἴδους ἀποσκευάς. Ὡς ἐκ τῆς τρικυμίας δὲ ταύτης ὁ ἐχθρικὸς στόλος διεσπάρη τῇδε κἀκεῖσε· καὶ πολλὰ μὲν τῶν σκευαγωγῶν αὐτοῦ ἐναυάγησαν τὰ δὲ ἄλλα κατέφυγον εἰς Ρόδον, εἰς τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐὰν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξηκολούθει θαλασσοδρομῶν, ὁ Ἰβραήμης ἦτο ἀδύνατον νὰ περάσῃ. Δυστυχῶς τὰ μὲν πληρώματα ἔπασχον δεινὰς στερήσεις τὰ δὲ σκάφη ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας, ἀδιακόπως σχεδὸν ναυμαχοῦντα καὶ ποντοποροῦντα, ὑπέστησαν ζημίας οὐ μικράς. Εἰς μάτην οἱ ναύαρχοι ἔγραφον πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μηνὸς νὰ πέμψῃ τὰς μισθοδοσίας τῶν πληρωμάτων καὶ νέα πυρπολικά· ἡ κυβέρνησις, καίτοι ἔχουσα εἰς χεῖράς της τὰ χρήματα τοῦ πρώτου δανείου, ἐκώφευεν. Ἐνόμισαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Μιαούλην ὅτι τοῦ χειμῶνος ἤδη ἐπελθόντος δὲν θέλει θαλασσομαχήσει αὖθις ὁ Ἰβραήμης. Ὅθεν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρον τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου αὐτῶν. Ὁ Ἰβραήμης συγκεντρώσας αὖθις εἰς Ρόδον τά τε πολεμικὰ καὶ τὰ σκευαγωγὰ καὶ εὑρὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἀσφαλῶς εἰς Σοῦδαν καὶ ἀπεβίβασεν ἐκεῖ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ.

Σφραγὶς Φιλανθρωπικῆς Ἑταιρείας (1824—1828)

Γάλλοι ἀπόμαχοι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντος, διδάσκοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν χειρισμὸν τῶν τηλεβόλων

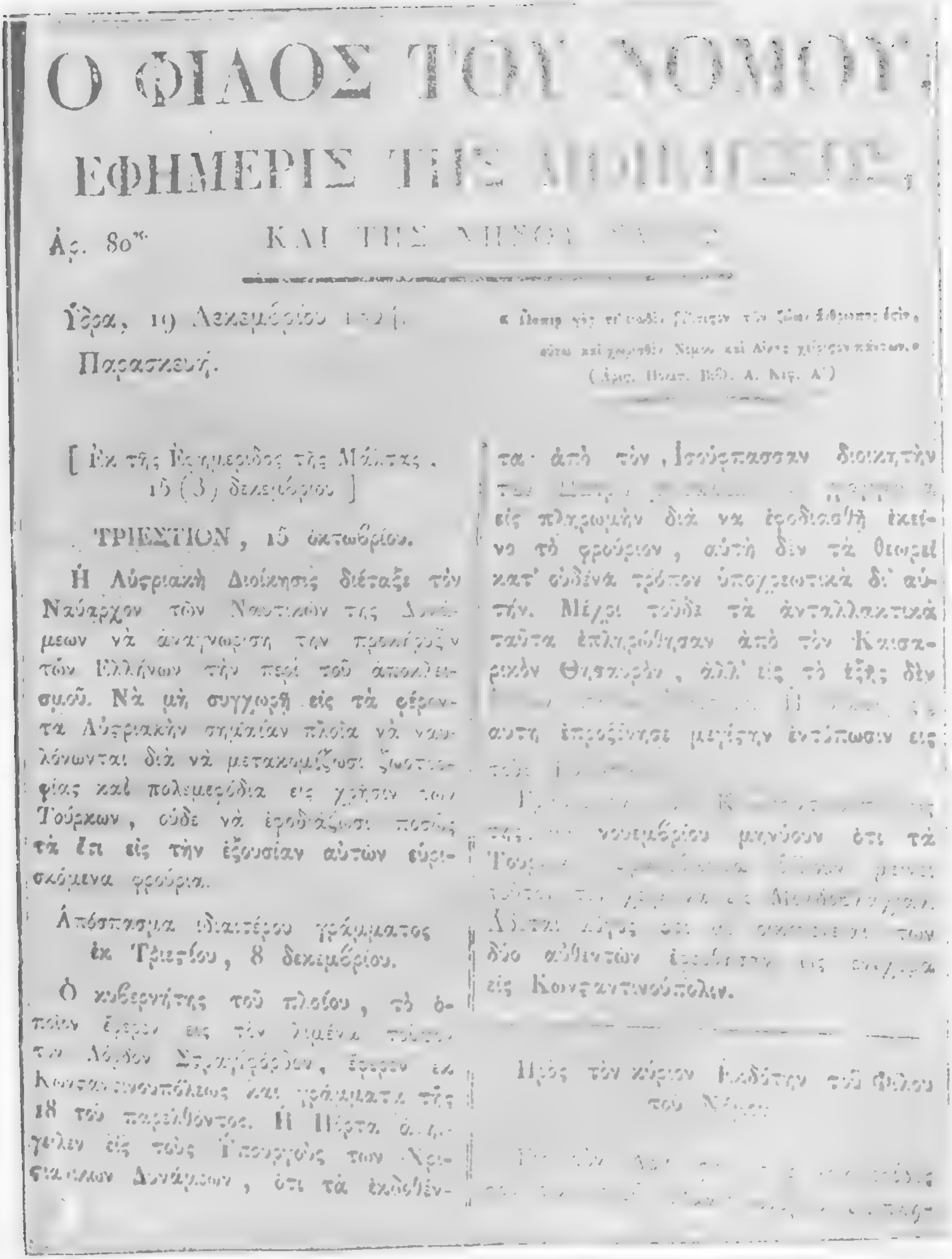
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΑΠΟΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ Η ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ νέα αὐτῆς κυβέρνησις ἐφαίνοντο ἐξασφαλίσασαι τὴν τύχην αὐτῶν. Δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 κατὰ ξηρὰν οἱ πολέμιοι μίαν μόνην ἐπεχείρησαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκεῖθεν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἄπρακτοι μετὰ τὰς περὶ Ἄμπλιανην μάχας. Κατὰ θάλασσαν δὲ ἐτελέσθησαν τὰ λαμπρότατα τῶν ἑλληνικῶν κατορθωμάτων. Οἱ στόλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καταναυμαχηθέντες ἐπανειλημμένως ἀπώλεσαν δύο φρεγάδας, δύο δρόμωνας καὶ τρεῖς πάρωνας, ἤτοι 7 πολεμικὰ πλοῖα, πυρποληθέντα μεθ' ὅλων αὐτῶν τῶν πληρωμάτων· ἔτι δὲ ἕνα δρόμωνα ναυαγήσαντα καὶ 50 σκευαγωγὰ αἰχμαλωτευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἄλλως καταστραφέντα· εἷς ναύαρχος καὶ 4.000 στρατιῶται καὶ ναῦται συνελήφθησαν, ἐφονεύθησαν ἢ κατεποντώθησαν, 500 δὲ περίπου τακτικοὶ Ἄραβες ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Ναύπλιον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς κυβερνήσεως. Ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε κατισχύσει ἁπάντων τῶν ἐσωτερικῶν αὐτῆς ἀντιπάλων. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκρατοῦντο δέσμιοι εἰς Ὕδραν ἢ ἐκρύπτοντο εἰς ἀπόκρυφα ἄσυλα. Ὁ ναυτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας Ρεϊρωὼ ἔγραφε τῇ 3 Δεκεμ-

βρίου 1824 πρὸς τὸν προϊστάμενον αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργόν, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὸ Ναύπλιον καὶ εἶδε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἡμετέρας κυβερνήσεως, τὰ ἑξῆς· «Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα ὅσα ἐπέτυχον οἱ ἐπαναστάται κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπαγίωσαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς παλιγγενεσίας αὐτῶν». Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο μεστὸς χρηστῶν ἐλπίδων· ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ ἔτους 1824 περιωρίσθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπῆλθεν ἐν ἀρχῇ Ἰανουαρίου 1825 εἰς Ναύπλιον, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ ἔργα τοῦ γενικοῦ γραμματέως τῆς νέας κυβερνήσεως, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὁποίων πρὸ καιροῦ ὑπ' αὐτῆς προσεκαλεῖτο. Πρὶν δὲ ἀπέλθῃ τῇ 1/13 Ἰανουαρίου γράφων ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὸν πιστὸν τοῦ Μεττερνίχου σύμβουλον Γὲντζ ἔλεγεν· «Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες τοιαύτην ἡμῖν ἐπροξένησαν ζημίαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, μετ' οὐ πολὺ ἐκλείπουσι διὰ παντός. Ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ μάλιστα ἠγωνίσθη νὰ μεταπείσῃ τοὺς ἀντιπάλους αὐτῆς διὰ πάσης ἐπιεικείας, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν βίαν. Ὁ ἐντεῦθεν ἐκραγεὶς ἀγὼν ἀπέβη βραχύτατος, διότι τὸ ἔθνος ὅλον συνετάσσετο μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ θρίαμβος αὐτῆς ἀπέβη πλήρης, διότι ἐντὸς 20 ἡμερῶν οἱ ἄνθρωποι οἵτινες ἐφαντάζοντο ὅτι θέλουσι καταναγκάσει τὴν κυβέρνησιν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἰδιοτελεῖς αὐτῶν ἀπαιτήσεις κατετροπώθησαν. Ἐντεῦθεν κατέστη πασίδηλον ὅτι ἡ κοινὴ τῆς Ἑλλάδος γνώμη ἐπιθυμεῖ κυβέρνησιν ἰσχυρὰν καὶ ἱκανὴν νὰ καταπαύσῃ ὅλας τὰς καταχρήσεις, ὧν τὸ ἔθνος ἐγένετο θῦμα. Ἐὰν τὰ γενναῖα καὶ ἀμετάτρεπτα μέτρα εἰς τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη νὰ προβῇ ἡ κυβέρνησις συνεπαγάγωσι βραδύτητά τινα περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ ἀναβολὴ αὕτη θέλει χρησιμεύσει τοὐλάχιστον εἰς τὸ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ προοιμίου τὸ μέλλον νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ πνεῦμα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ ἐκλογὴ τῶν ἀντιπροσώπων δὲν θέλει ἐν τῷ παρόντι νοθευθῇ ὑπὸ τῶν πονηρῶν ὅσοι τοσάκις προήδρευσαν εἰς τὰς ἐκλογὰς ταύτας». Ποτὲ ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ δὲν διετύπωσε λαμπρότερον τὰς ὑγιεῖς αὐτοῦ ἀρχάς. Ἀλλὰ καὶ ποτὲ δὲν ἔμελλε νὰ ἀποδειχθῇ μᾶλλον ἀριδήλως ὁπόσον συνήθως ἐπλανᾶτο περὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν αἱ θεωρίαι ἐκεῖναι ἠδύναντο νὰ γίνωσι πράγματα.

Πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἰσχυρὰ κυβέρνησις πολυμελής, τῆς ὁποίας οἱ κάτοχοι εἶχον ἀρχίσει νὰ ἐρίζωσι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου αὐτῶν; Τφόντι ὁ Γ. Κουντουριώτης ἔβλεπεν ἀνησύχως τὴν ἐξαίρετον ἐπιρροὴν ἣν ἐνήσκει ὁ Ἰωάννης Κωλέττης ἐπὶ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, δι' ὧν κυρίως κατεβλήθησαν οἱ στασιασταί. Πλὴν τούτου, πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ κυβέρνησις αὕτη θέλει καταπαύσει ὅλας τὰς καταχρήσεις ὅσων πρότερον ἐγένετο θῦμα τὸ ἔθνος, ἐνῷ δὲν ἐστηρίζετο εἰμὴ ἐπὶ ἀτάκτων στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου ἐξετραχηλίζοντο εἰς τὰς φοβερωτέρας καταχρήσεις καὶ καταπιέσεις καὶ λεηλασίας πανταχοῦ ὅπου ἐστάθμευον ἢ ἁπλῶς διέμενον; Ἡ τάξις καὶ ὁ νόμος οὐδέποτε ἀνορθοῦνται διὰ τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀταξίας. Κυβέρνησις ἐπιτελοῦσα μὲν ἐσωτερικῶς τὰ ἀληθῆ αὐτῆς καθήκοντα ἀσφαλίζουσα δὲ ἐξωτερικῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνιδρυθῇ ἐν Ἑλλάδι εἰμὴ ἐὰν ἐστηρίζετο ἐπὶ στρατοῦ τακτικοῦ· στρατὸν δὲ τοιοῦτον οὐ μόνον τὰ προηγούμενα Ἐκτελεστικὰ δὲν ἐφρόντισαν ὁπωσοῦν σπουδαίως νὰ καταρτίσωσιν ἀλλ' οὐδὲ τὸ Ἐκτελεστικὸν τοῦ 1824, καίτοι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἔτους τούτου ἔλαβεν 8 - 9.000.000 δραχμῶν ἐκ τοῦ πρώτου δανείου. Καὶ οὔτε ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ πράξῃ τι σπουδαῖον περὶ τούτου, ἀφοῦ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ ἤδρευεν ἀνὴρ ὅστις ἤντλει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀπὸ τῶν ἀτάκτων στιφῶν τῆς Ρούμελης καὶ ἀφοῦ οὐ μόνον οἱ ρουμελιῶται ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πελοποννήσιοι μαχηταὶ δὲν διέκειντο

Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ,

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ [illegible]

Ἀρ. 80ον. ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ [illegible]

Ὕδρα, 19 Δεκεμβρίου 1824.
Παρασκευή.

« [illegible] ἄνθρωπος ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθὲν Νόμου καὶ Δίκης χείριστον πάντων. »
(Ἀρισ. Πολιτ. Βιβλ. Α. Κεφ. Α')

[Ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Μάλτας. 15 (3) δεκεμβρίου]

ΤΡΙΕΣΤΙΟΝ, 15 ὀκτωβρίου.

Ἡ Αὐστριακὴ Διοίκησις διέταξε τὸν Ναύαρχον τῶν Ναυτικῶν της Δυνάμεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν προκήρυξιν τῶν Ἑλλήνων τὴν περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Νὰ μὴ συγχωρῇ εἰς τὰ φέροντα Αὐστριακὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ναυλόνωνται διὰ νὰ μετακομίζωσι ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια εἰς χρῆσιν τῶν Τούρκων, οὐδὲ νὰ ἐφοδιάζωσι ποσῶς τὰ ἔτι εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν εὑρισκόμενα φρούρια.

Ἀπόσπασμα ἰδιαιτέρου γράμματος ἐκ Τριεστίου, 8 δεκεμβρίου.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον Λόρδον Στραγφόρδον, ἔφερεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ γράμματα τῆς 18 τοῦ παρελθόντος. Ἡ Πόρτα ἀπήγγειλεν εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς τῶν Χριστιανικῶν Δυνάμεων, ὅτι τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸν Ἰσούφπασσαν διοικητὴν τῶν [illegible] εἰς πληρωμὴν διὰ νὰ ἐφοδιασθῇ ἐκεῖνο τὸ φρούριον, αὐτὴ δὲν τὰ θεωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ὑποχρεωτικὰ δι' αὐτήν. Μέχρι τοῦδε τὰ ἀνταλλακτικὰ ταῦτα ἐπληρώθησαν ἀπὸ τὴν Καισαρικὴν Θησαυρὸν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑξῆς δὲν [illegible] Ἡ [illegible] αὐτη ἐπροξένησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς [illegible]

[illegible] Κ[illegible] τῆς [illegible] νοεμβρίου μηνύουν ὅτι τὰ Του[illegible] [illegible] Δι[illegible]. [illegible] τῶν δύο αὐθεντῶν [illegible] εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸς τὸν κύριον Ἐκδότην τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου.

[illegible]

Η ΕΦΗΜΕΡΙΣ «Ο ΦΙΛΟΣΤΟΥ ΝΟΜΟΥ» ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

('Εξεδόθη άπο 10 Μαρτίου 1824 μεχρις 27 Μαρτιου 1827 υπο τον 'Ιωσ[illegible] Ν. Κ[illegible] στοιχειων, αγνωστον ποθεν άγορασθεντος (ίσως έκ Μάλτας). Τα [illegible] ριου έγχωρίου κατασκευής, τα δε έπόμενα έπι πιεστηρι[illegible] έκ Παρισ[illegible] εκδότου Α. Φ. Didot. Μεχρι της 24 'Απριλιου 1824 ή έφημερ[illegible] και της νήσου "Υδρας», έπειτα δε προσετεθη ό τιτλος [illegible] έν Ναυπλίω εκδιδόμενον το έπισημον της Κυβ[illegible])

εὐμενῶς πρὸς τὴν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ συγκρότησιν. Ἡ νέα λοιπὸν κυβέρνησις εἶχε τὰ ἐλαττώματα ὅλων τῶν προηγουμένων· τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐπιτηδείου ἐκτελεστικοῦ ὀργάνου· ὥστε, καίτοι ἐπὶ μίαν στιγμὴν κατισχύσασα τῶν ἀντιπάλων περιεῖχε τὰ σπέρματα προσεχοῦς ἀναρχίας καὶ πτώσεως. Τί δὲ ἂν ἤθελεν ἀπειληθῆ ὑπὸ μεγάλων ἐξωτερικῶν κινδύνων;

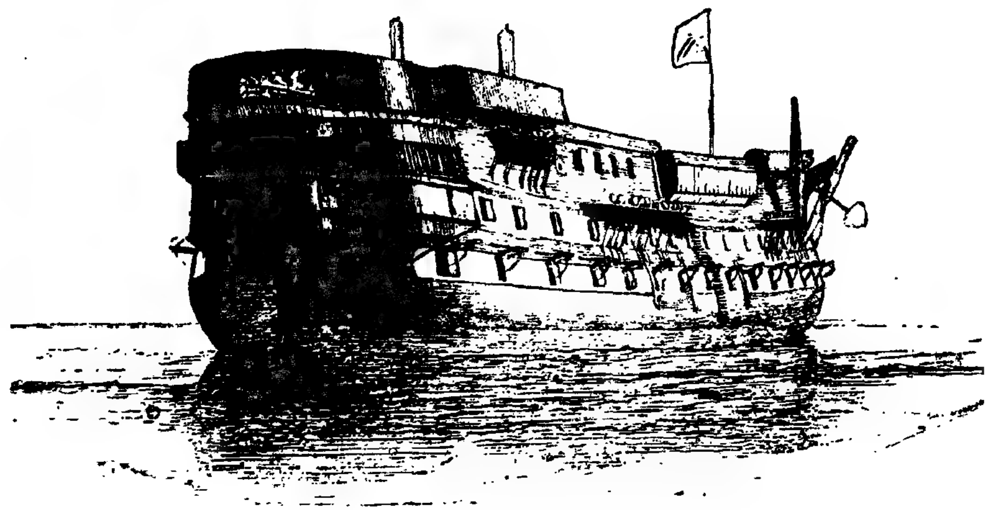
Οἱ κίνδυνοι οὗτοι ἀπέβησαν τῳόντι φοβερώτατοι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοῦ 1826, ὀξυδερκεστέρα δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος πρόνοια καὶ ἀκριβεστέρα τῶν πραγμάτων ἐκτίμησις ἠδύνατο νὰ προΐδῃ τὴν παρασκευαζομένην θύελλαν, ὁσονδήποτε ἀδρανὴς καὶ ἂν ἀνεδείχθη ὁ πολέμιος κατὰ ξηρὰν τῷ 1824, ὁσονδήποτε λαμπρὰ καὶ ἂν ἀπέβησαν τὰ ναυτικὰ ἡμῶν κατορθώματα κατὰ τὴν δευτέραν ἑξαμηνίαν τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ σουλτὰν Μαχμοὺτ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου τὴν περιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὡς ἐκ τῆς προθυμίας μεθ' ἧς ὁ Μεχμὲτ Ἀλῆς ἀνέλαβε τὸ ἔργον, ἦτο πρόδηλον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠπειλεῖτο νὰ ἴδῃ ἀποβαίνουσαν εἰς τὰς ἀκτὰς αὐτῆς στρατιωτικὴν δύναμιν ἐντελῶς διάφορον τῶν ἀλβανικῶν καὶ ἀσιανῶν στιφῶν καθ' ὧν ἐπάλαισαν τέσσαρα ἤδη ἔτη κατὰ ξηρὰν οἱ μαχηταὶ ἡμῶν. Τὰ στίφη ταῦτα εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν ὃν καὶ οἱ ἡμέτεροι· νῦν δὲ οἱ ἄτακτοι ἡμῶν ὅμιλοι προέκειτο νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ στρατοῦ τακτικῶς ὠργανωμένου, τεχνικῶς κατηρτισμένου καὶ ἀγομένου ὑπὸ ἄρχοντος τολμηροτάτου ἅμα καὶ συνετοῦ. Τὰ δὲ πράγματα ἔμελλον δυστυχῶς μετ' ὀλίγον νὰ μαρτυρήσωσιν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπεν ἐκ προοιμίου νὰ γνωρίζῃ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὅτι στρατοὶ ἄτακτοι, ὅσον γενναῖοι καὶ ἂν ὦσιν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀνθέξωσιν εἰς δύναμιν τακτικήν. Ἀλλὰ θέλουσιν ἴσως εἴπει ὅτι ὁ τακτικὸς στρατὸς τῶν πολεμίων ἔπρεπε νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ δὲ ναυμαχίαι τοῦ Αὐγούστου, τοῦ Σεπτεμβρίου, τοῦ Ὀκτωβρίου καὶ τοῦ Νοεμβρίου ἀπέδειξαν ὅτι οἱ στολίσκοι ἡμῶν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ παρακωλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν ταύτην. Ναί, ἀλλ' εἶχον ἀποδείξει ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἕτερόν τι, ὅτι ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς δὲν ὡμοίαζε τοὺς ναυάρχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν παρῄτει τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, ὡς ἐκ μόνης τῆς ἐπιφανείας τῶν πυρπολικῶν, καί, ἂν ἀπέβαλε πλοῖα τινά, ἐπέμεινεν οὐδὲν ἧττον πεισματωδῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κυρίου βουλεύματος, ἐπιμένων δὲ κατώρθου νὰ διαπεραιωθῇ. Καθάπερ εἴδομεν, ἀπεβίβασεν ἐπὶ τέλους τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Κρήτην, καὶ δὲν ἦτο ἀπίθανον ὅτι δι' ὁμοίων θυσιῶν ἠδύνατο νὰ περαιωθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὸ δὲ δεινότερον, ἐρχόμενος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔμελλε νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῇ τρία ἀσφαλῆ ὁρμητήρια, τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης καὶ τῶν Πατρῶν, τῶν ὁποίων οὐδεμία τῶν προηγουμένων κυβερνήσεων ἐφρόντισε σπουδαίως νὰ προλάβῃ τὸν ἐπισιτισμόν, ἵνα οὕτως ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν.

Ἰβραὴμ πασᾶς

Ἀλλὰ τὸ ἔτι θλιβερώτερον ὑπῆρξεν ὅτι ἐν ἀρχῇ Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐκπλεύσας ἐκ Σούδας ἐνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια, μηδενὸς παρακωλύσαντος, καὶ ἀπεβίβασε τῇ 12 εἰς Μεθώνην 4.000 τακτικοῦ πεζικοῦ καὶ 500 ἱππεῖς. Ἐκπέμψας δὲ ἀμέσως εἰς Κρήτην τὸν στόλον μετεκόμισεν ἐκεῖθεν δευτέραν στρατοῦ μοῖραν, πάλιν μηδένα παρακωλύοντα συναντήσας, ὥστε τῇ 9 Μαρτίου ἔχων μυρίους πεζοὺς καὶ 1000 ἱππεῖς ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Πύλου. Πῶς κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς διαπεραιώ-

σεις οὐδὲν συνήντησεν ἑλληνικὸν πλοῖον; «Διότι, λέγει ὀρθῶς ὁ Α. Κ. Ὀρλάνδος, τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον εἶχε σχεδὸν κενωθῆ ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων». Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐξαντληθῇ ὅτε μόνος ὁ Γούρας ἐπληρώνετο διὰ 12.000 ἄνδρας, ἐνῷ δὲν εἶχε πράγματι εἰμὴ 3.000; Δὲν θέλομεν ὑπολογίσει τὰ εἰς αὐτὸν πληρωθέντα κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν ὅστις εἶχεν ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἐν Ἄστρει συνέλευσιν, καθ' ὃν 12.000 ἄνδρες

Ἡ «Ἀσία»

ἀπήτουν 600.000 γροσίων κατὰ μῆνα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἥμισυ τούτων ἂν ἐλάμβανεν ὁ Γούρας, ἐπειδὴ ἐπληρώθη τὰ χρήματα ταῦτα ἐπὶ τρεῖς τοὐλάχιστον μῆνας, ἕπεται ὅτι ἐπληρώθησαν χάριν αὐτοῦ καὶ μόνου περὶ τὰς 900.000 γροσίων, ἤτοι 90.000 ταλλήρων, ἤτοι ὅσα περίπου ἡ κυβέρνησις ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τοῦ στόλου, τοῦ κατὰ τὸ δεύτερον ἑξάμηνον τοῦ προηγουμένου ἔτους τοσαῦτα μεγαλουργήσαντος. Καὶ ἐν τούτοις ὁ Γούρας δὲν ἦτο μόνος, ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι ὅτι δὲν ὑπῆρχον χρήματα, ἵνα παρακωλυθῇ ἡ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ διαπεραίωσις. Ἅμα ἀναγγελθείσης ταύτης εἰς Ναύπλιον, ἡ κυβέρνησις ἔδωκε σημεῖά τινα ζωῆς. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῆς οἰκτρᾶς ἐκστρατείας τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ὅστις βραδέως ὁπωσοῦν φθάσας εἰς Καλάμας τάχιστα ἐπέστρεψεν εἰς Ναύπλιον μὴ ἰδὼν κατὰ πρόσωπον τὸν πολέμιον. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδᾶτος εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς κινδυνευούσης Σφακτηρίας, ἐξ ἧς ὡς ἐκ θαύματος διεσώθη τῇ 26 Ἀπριλίου, ὅτε ἑάλω ἡ νῆσος. Πρὸ τούτου ἔτι τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα, δι' ὧν πρὸ μικροῦ εἶχε καταβληθῆ τοσοῦτον εὐχερῶς ἡ ἀνταρσία, ἐμετρήθησαν τῇ 7 Ἀπριλίου εἰς Κρομμύδι πρὸς τὸ τακτικὸν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ καὶ κατατροπωθέντα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Στερεάν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκπλεύσας τελευταῖον δὲν ηὐτύχησε νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μετακόμισιν νέων στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκ Κρήτης καὶ Ἀλεξανδρείας· τῇ δὲ 19 Ἀπριλίου ἀπεβιβάζοντο αὖθις εἰς Μεθώνην 4.000 ἄνδρες, 500 ἡμίονοι καὶ πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Ἀληθὲς ὅτι μετά τινας ἡμέρας, τῇ 30, ὁ Μιαούλης εἰσβαλὼν τολμηρότατα ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Μεθώνης κατεπυρπόλησε μίαν ὡραίαν φρεγάδα, τὴν *Ἀσίαν*, ἐν Ἀγγλίᾳ κατασκευασθεῖσαν, δύο δρόμωνας καὶ 4 φορτηγά. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῇ 11 Μαΐου παρεδόθη τὸ Νεόκαστρον εἰς τὸν Ἰβραήμην ἀσφαλίσαντα οὕτω τὴν κατοχὴν τῆς Μεσσηνίας. Ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι τῇ 20 ὁ περὶ τὸν Γεώργιον Σαχτούρην ἑλληνικὸς στόλος ἀντιπαρατα-

χθεὶς περὶ Καφηρέα πρὸς τὸν στόλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατώρθωσεν ἓν τῶν λαμπροτάτων ναυτικῶν ἔργων, πυρπολήσας τὴν ναυαρχίδα διὰ τοῦ ὑδραίου Ἰωάννου Ματρόζου καὶ τοῦ σπετσιώτου Λαζάρου Μουσοῦ, καταστρέψας δὲ δύο δρόμωνας καὶ κυριεύσας 30 φορτηγὰ καὶ πλῆθος ὀρειχαλκίνων πυροβόλων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀπέτρεψαν τὸν Ἰβραήμην ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ κυρίου αὐτοῦ βουλεύματος καὶ περὶ τὰ μέσα Μαΐου οὗτος, ἀφοῦ κατωχυρώθη ἐν Μεσσηνίᾳ, ἡτοιμάζετο νὰ βαδίσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου, ἐνῷ οἱ μὲν ἡττηθέντες Ρουμελιῶται εἶχον ἤδη ἀπέλθει εἰς τὰ ἴδια ὁ δὲ κατεπτοημένος τῆς χερσονήσου λαὸς κατεκραύγαζεν ἀπαιτῶν τὴν λύτρωσιν τοῦ ἐν Ὕδρᾳ κρατουμένου Κολοκοτρώνη, παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἐλπίζων σωτηρίαν, ὅπως ἐπὶ τοῦ Δράμαλη.

Αἰγύπτιοι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰβραὴμ
(Παλαιὰ χαλκογραφία)

Τότε ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις πειθομένη ὅτι οὐδένα ἄλλον τρόπον εἶχε νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ ἐκ Μεσσηνίας ἐπερχομένου Ἰβραὴμ πασᾶ ἀνεκάλυψε τελευταῖον ὅτι «ἡ σύμπνοια καὶ σύμπραξις ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁμολογουμένως τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὅπλον ἐναντίον τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς πατρίδος», ἐψήφισε τῇ 18 Μαΐου γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἀνηγόρευσε τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πραχθῇ δι' ὧν εἶχε στρατῶν καὶ πόρων ἀπέναντι τῶν στρατῶν καὶ τῶν πόρων τοιούτου ἀντιπάλου. Ἡ κρατερά, ἡ σεβαστή, ἡ ἀγαπητὴ αὐτοῦ φωνὴ ἀντήχησε πάλιν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου καὶ ἐπλήρωσε παραμυθίας καὶ πεποιθήσεως τὰς τεθλιμμένας τῶν κατοίκων αὐτῆς ψυχάς. Οἱ Μωραΐται ἰδόντες τὸν πατέρα αὐτῶν ἐνόμισαν ὅτι ἐλυτρώθησαν. Καὶ δὲν ἐλυτρώθησαν μέν, πολλοῦ γε δεῖ, ἀλλ' ὁ Γέρος, ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ διακωλύσῃ τὴν πρόοδον τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ἐμβαλόντος τῇ 11 Ἰουνίου εἰς Τρίπολιν καὶ τῇ 13 εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἂν ἡττήθη ἐπ' αὐτοῦ τῇ 23 εἰς Τρίκορφα, κατώρθωσεν ὅμως δύο τινὰ σωτηριωδέστατα. Διὰ μὲν τῆς καρτερίας αὐτοῦ ἐνεποίησε τοσαύτην εἰς τοὺς Πελοποννησίους ἐθελοθυσίαν ὥστε προετίμησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὰς φοβερωτέρας στερήσεις καὶ κακουχίας μᾶλλον ἢ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν, ὅστις ἀληθῶς εἰπεῖν ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἦρξεν εἰμὴ τῶν σημείων ὅσα πράγματι διὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατεῖχε· δεύτερον δὲ ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τῆς ἀκαταβλήτου αὐτοῦ δραστηριότητος κατεκόπωσε τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πείσμονος ἐκείνου ἀντιπάλου καὶ πολλάκις περιήγαγεν αὐτὸν εἰς

χανίαν. Ἀλλ' ὅσον σωτήρια καὶ ἂν ὑπῆρξαν τὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἔργα, ἢ μᾶλλον δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ὑπῆρξαν σωτήρια, ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἐταπεινώθη οἰκτρῶς. Ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα ὅπερ ἤγειρε πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐξοντώσεως τοῦ τῆς Πελοποννήσου πολεμάρχου κατέπεσεν, ἐγερθέντος καὶ εἴπερ ποτὲ ἰσχυροτέρου ἀποβάντος τοῦ πολεμάρχου ἐκείνου. Ἅπαν τὸ ὄνειρον τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅτι ἐνιδρύθη τελευταῖον κυβέρνησις ἔχουσα ἰδίαν βούλησιν καὶ δύναμιν καὶ ἄρχουσα διὰ τῆς δυνάμεως ταύτης καὶ τῆς βουλήσεως ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος, διεσκεδάσθη. Ἐνῷ ἡ κυβέρνησις αὕτη ἐκάθητο ὄπισθεν τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Πελοποννήσου ἦρχον ἀφ' ἑνὸς ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς, ἀφ' ἑτέρου ὁ Κολοκοτρώνης. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐμβαλὼν μετὰ ἀνδρῶν δισμυρίων εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ οὐδεμίαν κατὰ τὸ σύνηθες συναντήσας ἀντίστασιν τῶν ὁπλαρχηγῶν αὐτῆς, προήλασε μέχρι Μεσολογγίου, τοῦ ὁποίου ἤρχισε τῇ 5 Μαΐου τὴν τελευταίαν πολιορκίαν. Τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦρχεν ὁ Γούρας, παντοδύναμος αὐτόθι γενόμενος μετὰ τὴν σύλληψιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ὀδυσσέως. Ἡ πραγματικὴ λοιπὸν ἐξουσία τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἐξετείνετο ἐπὶ πολὺ τῆς Ἑλλάδος μέρος. Αἱ νῆσοι, ἀναγκασθεῖσαι πάλιν νὰ ὁπλίζωνται ἐξ ἰδίων ἐξηκολούθουν μὲν παντὶ σθένει ἀγωνιζόμεναι ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐνδείας τῶν πόρων αὐτῶν μὴ δυνηθεῖσαι νὰ συντηρήσωσιν ἀδιαλείπτως στολίσκους ἱκανοὺς δὲν ηὐτύχησαν οὔτε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας νὰ παρακωλύσωσιν οὔτε τὸ Μεσολόγγιον ἐπὶ τέλους ἀποχρώντως νὰ τροφοδοτήσωσιν.

Ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1825 ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἔλαβεν ἐκ διαλειμμάτων τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅπερ συνομολογηθὲν τῇ 7 Φεβρουαρίου ἐν Λονδίνῳ, ὅπως καὶ τὸ πρῶτον, συνεποσοῦτο ὀνόματι εἰς 2.000.000 λίρας. Ἀλλὰ συνεφωνήθη πρὸς 55 5)10 τοῖς ἑκατὸν τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου· ὥστε ἐπραγματώθησαν μόνον 1.110.000. Ἐπληρώθησαν δὲ ἐκ τοῦ οὕτω μειωθέντος ποσοῦ τόκος δύο ἐτῶν πρὸς 5 % 200.000, χρεόλυτρον ἑνὸς ἔτους πρὸς 1 % 20.000, διάφορα μεσιτικὰ 68,800· πλὴν τούτου εἰς ἐξαγορὰν ὁμολογιῶν αὐτοῦ τούτου τοῦ δανείου καὶ τοῦ προηγουμένου λίραι 212220· εἰς διάφορα ἔξοδα καὶ ζημίας 13.700· ἐλογίσθησαν ὡς μένοντα εἰς βάρος τῶν διαπραγματευσαμένων τὸ δάνειον Ὀρλάνδου καὶ Λουριώτου 15.487. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἀμερικήν, διὰ τὴν κατασκευὴν δύο φρεγάδων (ὧν μίαν μόνον ἐπὶ τέλους ἐλάβομεν, τὴν *Ἑλλάδα)*· λίραι 156.600· ἔμειναν εἰς Ἀγγλίαν πρὸς κατασκευὴν ἓξ ἀτμοκινήτων (ὧν τρία μόνον ἐλάβομεν, ἐν οἷς ἓν κυρίως χρησιμεῦσαν εἰς τὸν πόλεμον, τὴν *Καρτερίαν)* λ. 123.300· ἐδόθησαν εἰς μισθοδοσίαν τοῦ λόρδου Κόχραν 37.000 λ. καὶ εἰς ἀγορὰν πολεμεφοδίων, εἰς ἔξοδα ὁπλισμοῦ, ἱματισμοῦ κλπ. λ. 77.200. Ὅθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐστάλησαν εἰμὴ λίραι 232.700. Ταῦτα κατὰ τὴν ὑπὸ Γ. Σπανιολάκη συνταχθεῖσαν *Περίληψιν τῶν λογαριασμῶν τῶν σχεδιασθέντων παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ δανείου.* Σημειωτέον ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἄνω ποσῶν ὑπερβαίνει τὰς ἐκ τῶν 2.000.000 πραγματωθείσας 1.110.000 κατὰ 47.000 περίπου λίρας, αἵτινες εἰσεπράχθησαν τῷ 1825 ἰδίως πρὸς ἐξόφλησιν διαφόρων λογαριασμῶν τοῦ πρώτου δανείου.

Ἡ ἐν Ναυπλίῳ λοιπὸν κυβέρνησις δὲν ἔλαβεν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου εἰμὴ 232.700 λίρας. Ἀλλὰ τελευταῖον 232.700 λίραι ἀπετέλουν περὶ τὰ 6 ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὸ δὲ ποσὸν τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μέχρι τινὸς εἴς τε τοῦ στόλου τὴν συντήρησιν καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ὅσα ἡ κοινὴ γνώμη τότε ἔλεγε καὶ αἱ ἐφημερίδες ἐπανελάμβανον περὶ τῶν δεινῶν καταχρήσεων εἰς ἃς ἐξώκειλε τὸ λεγόμενον Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας ὡς πρὸς τὴν παραλαβὴν

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΜΕΘΩΝΗΣ

(30 Ἀπριλίου 1825)

(Στ΄ α΄ 136)

καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν χρημάτων ἐκείνων, καταχρήσεων αἵτινες ἄλλως τε ἐπισήμως ἐπιστοποιήθησαν ὑπὸ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, ἣν παρεθέσαμεν ἐν τοῖς προέροις (Κεφ. Β΄ τοῦ παρόντος βιβλίου καὶ τόμου), ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν δύο γεγονότα μαρτυροῦντα ὁπόσον ἀσεβῶς καὶ ταχέως ἐγένοντο ἄφαντα τὰ ἱερὰ ταῦτα χρήματα. Ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ναυπλίου, ἡ *Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος*, ἥτις πολλάκις διέστρεφε τὰ πράγματα καὶ πολλάκις ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ Μεσολόγγιον πυροβολεῖται *μακρόθεν μόνον* ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, ὅτι οὗτος δὲν ἔχει εἰμὴ 6.000 ἀνδρῶν καὶ ὅτι προσεχῶς διαλύεται ἡ πολιορκία, τῇ 2 Δεκεμβρίου ἀνήγγειλεν ὅτι «τὸ Μεσολόγγιον εἶναι *καλῶς προμηθευμένον* καὶ ὁλονὲν προμηθεύεται ἀπὸ ζωοτροφιῶν, διότι περὶ τούτου ἐφρόντισεν ἡ διοίκησις ἐν καιρῷ». Τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἐκδιδόμενα *Ἑλληνικὰ Χρονικά*, τὰ ὁποῖα φιλικώτατα πάντοτε ἐπολιτεύθησαν πρὸς τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησιν, μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας ἀπεκρίνοντο ὅτι δὲν ἀμφιβάλλουσιν ὅτι τὸ Ναύπλιον εἶναι *καλὰ προμηθευμένον*, ἡ φρουρὰ ὅμως τοῦ Μεσολογγίου οὔτε τοὺς μισθούς της οὔτε τὸ σιτηρέσιόν της ἔλαβεν, ἡ δὲ Σεβαστὴ Διοίκησις οὐδεμίαν κατέβαλε φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, ἵνα προμηθεύσῃ τὴν ἡρωικὴν πόλιν μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια. Καὶ ἔτος δὲν εἶχε παρέλθει ἀφ' ἧς ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρήματα τοῦ δευτέρου δανείου, ὅτε τῇ 7 Ἀπριλίου 1826 ἡ Γ' ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων συνέλευσις ἐψήφιζε νὰ ἀνοιχθῇ νέον δάνειον 100.000 ταλλήρων, ἵνα χρησιμεύσῃ «διὰ τὸ μέλλον μόνον εἰς τροφὰς καὶ μισθοὺς τοῦ στόλου, εἰς ἐπισκευὴν καὶ τροφὰς διὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὰ ἔξωθεν αὐτοῦ συστηθησόμενα στρατόπεδα», ἐνῷ τὸ Μεσολόγγιον ἔπιπτε πρὶν ἢ ξηρανθῇ ἡ μελάνη δι' ἧς ἐγράφη τὸ ψήφισμα τοῦτο. 100.000 ταλλήρων λοιπὸν ἤρκουν ἵνα σωθῇ τὸ προπύργιον ἐκεῖνο, καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἡ λαβοῦσα εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς κατὰ τὸ πρόλαβὸν δωδεκάμηνον ἑκατομμύριον περίπου ταλλήρων δὲν ἠδυνήθη νὰ οἰκονομήσῃ ἐξ αὐτῶν τὰς 100 ἐκείνας χιλιάδας ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐξηρτήθη ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος.

Σφραγῖδες τῶν ὑπουργείων τοῦ Πολέμου καὶ τῆς Οἰκονομίας

Ἡ κυβέρνησις αὕτη ἔμεινεν οὕτω βιοῦσα καὶ πράττουσα ἐν Ναυπλίῳ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826, ὅτε συνῆλθεν ἡ Γ' ἐθνικὴ συνέλευσις, ἣν πρὸ πολλῶν μηνῶν ἠγωνίζετο νὰ συγκροτήσῃ. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθεν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ πόσον ἠλλοιώθησαν αἱ πρό τινων μηνῶν τοσοῦτο λαμπραὶ προσδοκίαι τοῦ Μαυροκορδάτου ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἣν τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔγραψε τῇ 11 Ἰουνίου πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν· «Τὸ στρατιωτικόν μας κατήντησεν ὄχι μόνον ἀνοικονόμητον ἀλλὰ καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος. Αἱ καταχρήσεις τὰς ὁποίας κάμνει εἶναι ἀπερίγραπτοι . . . Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ κακοήθεια ἐξήντλησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χωρὶς νὰ ὠφεληθῇ παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον δὲν ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας ν' ἀντιτάξῃ. Ἐὰν δὲν ἐγίνοντο αἱ λεῖαι τῶν ζωοτροφιῶν περὶ ὧν σᾶς προέγραψεν ἡ Διοίκησις, δὲν ἠθέλαμεν ἠμπορέσει ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ σχεδὸν νὰ συστήσωμεν στρατόπεδον, μὴ ἔχοντες χρήματα ν' ἀγοράσωμεν τροφάς. Τὸ Νεόκαστρον ἐχάθη μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὴν κακοήθειαν τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν Πελοποννησίων . . . Ἀπὸ τὰ αὐτὰ αἴτια καὶ τώρα ἐκυριεύθη

ἡ Καλαμάτα ἀπὸ 3.000 ἐχθρούς, ἐνῷ ἦσαν μέσα ἄλλοι τόσοι ἐδικοί μας καὶ τὴν ἄφησαν καὶ ἔφυγον χωρὶς νὰ ρίξουν τουφέκι. Διὰ τὰ αὐτὰ αἴτια κατεπάτησεν ὁ ἐχθρὸς τὴν Μεσσηνίαν ὅλην καὶ μέρος τῆς Ἀρκαδίας, καὶ ἐρημώθη καὶ ἐλεηλατήθη ἡ Τριπολιτζὰ ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Αὐτὰ τὰ κακὰ δὲν βλέπομεν πῶς ἠμποροῦν νὰ διορθωθοῦν· στοχαζόμεθα ἰατρικὸν ἁρμόδιον, τὸ τακτικόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θέλει βραδύνει ὡς πρὸς τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον ἤδη τρέχομεν. Ἡ σωτηρία μας ἐφέτος κρέμαται ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τοῦ στόλου, ἐὰν αὐτὸς ἠμπορέσῃ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν, ἢ καίων τὸν ἐχθρικὸν ἢ ἄλλως πως ματαιώνων τὰ σχέδιά του, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν εἰς τοῦτο τὴν βεβαιότητα, μολονότι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἀνδρείαν καὶ προθυμίαν τῶν θαλασσινῶν μας. Ἐὰν ὅμως ὁ ἐχθρὸς ἀποβιβάσῃ καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, βέβαια κινδυνεύομεν περὶ τῶν ὅλων».

Σφραγὶς τῶν Ἀρκάδων

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις δὲν ἐκολάκευε τοὺς Πελοποννησίους, ὑπέγραψεν ἐν τούτοις ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης, ὅτι ὑπέγραψεν αὐτὴν καὶ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, τοσαῦτα καταλέγουσαν κατὰ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων. Πρόδηλον ἄρα ὅτι ἀληθῆ ἦσαν τὰ γραφόμενα. Ἐν γένει δὲ παρατηροῦμεν ὅτι τῷ 1825 ἡ σχετικὴ δύναμις τῶν διαφόρων τοῦ Ἐκτελεστικοῦ μελῶν ἐτροπολογήθη οὐσιωδῶς. Δὲν λέγομέν τι περὶ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, ὅστις ὑπῆρξεν ἀείποτε ὄνομα ψιλόν. Ἀλλ' ἐνῷ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 ἴσχυε πρὸ πάντων ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ εἰς τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα δι' ὧν εἶχον καταβληθῆ οἱ ἀντίπαλοι τῆς κυβερνήσεως τὸ δὲ ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐν ἔτει 1825 ἐπρώτευσεν ἀπ' ἐναντίας ὁ τελευταῖος οὗτος διὰ πλείστους λόγους. Οὐ μόνον ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ ἀξία ἦτο ἀναμφισβήτητος ἀλλὰ καὶ ἡ κυριωτάτη ἀφορμὴ τῆς τοῦ Κωλέττου ἰσχύος ἐξέλιπε, διότι τὰ ρουμελιωτικὰ στρατεύματα ἡττηθέντα εἰς Κρομμύδι ἐξεχώρησαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Πλὴν τούτου τῷ 1825 ἐξεβιάσθη ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἀγγλικὴ μεσολάβησις, ἐνῷ ἡ γαλλική, ἧς κυριώτατος εἰσηγητὴς ἐγένετο ὁ Κωλέττης, ἀπέτυχεν, ὡς μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐξηγήσει. Παρεκτὸς τῆς μεσολαβήσεως, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπελπισθεὶς τότε νὰ ἴδῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν κατορθουμένην διὰ τῶν ἰδίων τοῦ ἔθνους ἀγώνων ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ προσαγάγῃ ἔξωθεν καὶ ἄλλας ἐπικουρίας. «Τὰ πράγματα ἐπληροφόρησαν τὴν διοίκησιν καὶ ὅλον τὸ ἔθνος ὅτι χωρὶς τακτικὸν δὲν ἠμποροῦμεν πλέον νὰ ὑπάρξωμεν», ἔγραφεν ἐν ταῖς μακραῖς ὁδηγίαις ὅσας τῇ 9 Μαΐου ἐπέστειλε πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν. «Ἀλλά, προσέθετε, μέχρι τοῦδε μόλις κατωρθώθη νὰ συστηθῇ ἓν σῶμα ἀπὸ 600». Ὅθεν ἐπιμόνως παρήγγελλε τὴν ἐπιτροπὴν νὰ στρατολογήσῃ τετρακισχιλίους ἄνδρας, ἰδίως ἑλβετούς, καὶ νὰ τοὺς πέμψῃ ὅ,τι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἀξιωματικῶν· ἐπὶ δὲ τούτῳ νὰ συνομολογήσῃ δάνειον 500.000 λιρῶν. Τῇ δὲ 3 Ὀκτωβρίου ἔγραφε πάλιν· «Αἱ φρεγάται (εἴδομεν ὅτι εἶχον παραγγελθῆ δύο τοιαῦται εἰς Ἀμερικήν), ὅσον μέρος τακτικοῦ δύνασθε, τἀναγκαῖα ὅπλα, χρήματα καὶ ἐνδύματα, καὶ οὕτω θέλετε ἰδεῖ ἄλλην μορφὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ Ἰμβραχήμης χωρὶς τὰς ἀλλεπαλλήλους βοηθείας χάνεται. Καὶ ὅταν ἀποκτήσωμεν φρεγάτας, αἱ βοήθειαι δὲν τοῦ ἔρχονται εὐκόλως». Ταῦτα ἔγραφε καὶ ἐνήργει· ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἐκτέλεσις ἢ δὲν ἐγένετο ποτὲ ἢ ἐβράδυνε πολύ. Τὸ τρίτον δάνειον δὲν κατωρθώθη νὰ συνομολογηθῇ καὶ ἑπομένως οὔτε τακτικὸν νὰ ἔλθῃ ἔξωθεν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἡ δὲ μία καὶ μόνη ἐλθοῦσα φρεγὰς δὲν κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τῇ 24 Νοεμβρίου 1826. Ἐν τῷ με-

ταξὺ δὲ ἡ Ἑλλὰς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐὰν δὲν διενηργεῖτο συγχρόνως ἡ ἐξωτερικὴ παρέμβασις. Εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς μεσολαβήσεως ταύτης εἶχεν ἀσχοληθῆ πρὸ καιροῦ ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀλλὰ τῷ 1825 εἰργάσθη πρὸς τοῦτο μετὰ ἀξιομνημονεύτου δραστηριότητος, ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς δημόσιος λειτουργός, οἴκοθεν βουλευόμενος, ἐνεργῶν καὶ τολμῶν.

Περὶ τῶν πρώτων ἐντυπώσεων καὶ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν τῶν δυνάμεων, ἅμα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, διελάβομεν ἐν τοῖς προτέροις. Ἡ Ρωσία ἔθετο ἀμέσως τὸ ζήτημα τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως καὶ προσεκάλεσε τοὺς συμμάχους αὐτῆς νὰ συναινέσωσιν εἰς τοῦτο· οἱ δὲ σύμμαχοι, ὅ ἐστιν ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία, ἠγωνίσθησαν ν' ἀποτρέψωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ συμβιβάσωσι τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν κατώρθωσαν, διότι ὁ Στρόγονωφ ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 5 Ἰουλίου 1821, ἀλλὰ διὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν παραστάσεων καὶ μεσολαβήσεων ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλωσι τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἂν αἱ δυνάμεις ἐπέτρεπον τὸν πόλεμον τοῦτον, ἢ ἂν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν γενναιότητα νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸν καὶ ἄνευ τῆς τῶν συμμάχων του συναινέσεως, ἡ εἰσβολὴ τῶν ρωσικῶν στρατευμάτων, συμπίπτουσα πρὸς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν ἣν κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἤθελε προδήλως περιποιήσει εἰς αὐτὴν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἰσχὺν καὶ ἔκτασιν ἀνυπολόγιστον, οἱαδήποτε καὶ ἂν ἤθελον ὑποτεθῆ τὰ ἴδια συμφέροντα ὧν ἕνεκα ἡ Ρωσία ἔμελλε νὰ δράξῃ τὰ ὅπλα. Οὐ μόνον ὅμως ὁ πόλεμος δὲν ἐγένετο ἀλλ' ἐνῷ τῷ 1821 ἡ Ρωσία ἐλάλει περὶ τρόπων *ἐπιτηδείων νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἀνατολῆς* καὶ ἐκάλει τὰς δυνάμεις *νὰ πράξωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν ὡραίων τούτων χωρῶν ἐκ τῆς κοινῆς αὐτῶν συνέσεως προσδοκώμενον ἀγαθόν*, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριωτέρα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν Πύλην. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε βεβαίως πολὺ ὁ μαλακὸς καὶ ὁπωσοῦν παλίμβουλος χαρακτὴρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ὅστις εὐχερῶς ἐνέδιδεν εἰς τὴν ἀδιάκοπον πίεσιν τῶν δυτικῶν δυνάμεων καὶ μάλιστα τῆς Αὐστρίας· συνετέλεσεν ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1822 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς Πολωνίας κυβερνήτης, διεβεβαίου αὐτὸν ὅτι πολὺς ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ καὶ ὅτι, ἅμα ἀρξαμένου τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, ἄφευκτος ἦτο ἡ πολωνικὴ ἐπανάστασις. Ἐντεῦθεν ἐχαλαρώθησαν αἱ περὶ Ἀνατολῆς ἀξιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου ἔπεμψεν εἰς Βιέννην ἔκτακτον ἀπεσταλμένον, τὸν ἐν ἐνεργείᾳ μυστικὸν σύμβουλον Τατίσσιεφ, ἐγνωσμένον ὀπαδὸν τῆς εἰρηνοφίλου πολιτικῆς καὶ ἀντίπαλον τοῦ Καποδιστρίου, τοῦ μὴ παύσαντος νὰ ὑποτρέφῃ τὰς φιλοπολέμους διαθέσεις ἐν τῷ ρωσικῷ ἀνακτοβουλίῳ. Ὁ δὲ Τατίσσιεφ ὑπέβαλε τῇ 2/14 Μαρτίου προφορικὴν διακοίνωσιν (note verbale), δι' ἧς κατὰ πρῶτον ὁρίζουσα ἡ Ρωσία τί ἐνόει ὅτι αἱ δυνάμεις θέλουσιν ἀπαιτήσει παρὰ τῆς Ὑ. Πύλης ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἔλεγεν ὅτι «ἡ Πύλη θέλει διατηρήσει τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τοῦ οἰκοῦντος ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις χώραις ὅσαι ἐπανέστησαν καὶ ζητοῦσι τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν». Μετ' οὐ πολὺ ὁ Καποδίστριας βλέπων ματαιουμένας τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ προσδοκίας ἔλαβεν ἄδειαν ἀπεριόριστον, ὅ ἐστιν ἀπεχώρησε τῆς ρωσικῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ Ρωσία ἐξακολουθοῦσα νὰ ὑπενδίδῃ ὑπέβαλεν ἔτι ἐπιεικεστέρας προτάσεις εἰς τὴν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1822 ἐν Οὐηρῶνι συγκροτηθεῖσαν νέαν σύνοδον, ἐπὶ σκοπῷ μὲν τοῦ νὰ ἀσχοληθῇ κυρίως περὶ τῶν ἱσπανικῶν πραγμάτων, ἐπιληφθεῖσαν δὲ ἐν μέρει καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἐν τῇ συνδιαλέξει ἥτις ἐγένετο αὐτόθι τῇ

28 'Οκτωβρίου ὁ Τατίσσιεφ ἐδήλωσεν ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος ὅτι προτείνει ὡς πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος «ἢ νὰ συναινέσῃ ἡ Πύλη εἰς ἄμεσον μετὰ τῶν πληρεξουσίων ὅλων τῶν δυνάμεων διαπραγμάτευσιν περὶ τῶν ἐγγυήσεων ὅσας θέλουσι λάβει οἱ Ἕλληνες ἐπανερχόμενοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου· ἢ νὰ ἀποδείξῃ διὰ *σειρᾶς γεγονότων* ὅτι σέβεται τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ ζητεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἡσυχίαν ἐπὶ βάσεων ἐπιτηδείων νὰ παράσχωσι τῇ Ρωσίᾳ μὲν τὴν ἐλπίδα διαρκοῦς εἰρήνης, τοῖς δὲ ὁμοθρήσκοις αὐτῆς ἐχέγγυα ἀσφαλείας καὶ εὐημερίας». Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Αὐστρίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς 'Αγγλίας δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποδεχθῶσι τὰς τοσοῦτο μετριόφρονας ταύτας προτάσεις, ὁ μὲν αὐθημερὸν οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι διὰ δηλώσεων τῇ 14 Νοεμβρίου γενομένων, ἅπαντες δὲ ἐξυμνοῦντες τὴν γενναιοφροσύνην καὶ τὴν μετριοπάθειαν τοῦ αὐτοκράτορος 'Αλεξάνδρου. Καὶ ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτας θέσαντες τὰς βάσεις τῶν παρὰ τῇ Πύλῃ μελλουσῶν ἐνεργειῶν δὲν ἀπεδέχθησαν τοὺς ἀντιπροσώπους οὓς ἔπεμψε πρὸς τὴν σύνοδον ἐκείνην ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐξ Ἑρμιόνης τῇ 17 Αὐγούστου, ἐξαιτουμένη τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπάρξεως (¹).

'Αλλ' ἡ Ρωσία φθάσασα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1822 εἰς τὸ ἔσχατον τοῦτο σημεῖον τῶν παραχωρήσεων αὐτῆς ἤρχισε κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος νὰ περιποιῇ πάλιν εἰς τὰς προτάσεις της σπουδαιότερόν τινα χαρακτῆρα. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης τοῦ Μεσολογγίου πολιορκίας καὶ τὰ ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ 1822, παρέστησαν εἰς ἅπασαν τὴν Εὐρώπην τὴν ἐπανάστασιν πολὺ γενναιοτέραν ἢ ὅ,τι πρότερον ἐλογίζετο, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ κατέστησαν ἔτι ζωηροτέρας τὰς ἀνέκαθεν ἐξεγερθείσας ἕνεκα τῶν παθημάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συμπαθείας. Τὸ δὲ κυριώτερον, ἡ Ρωσία ἔλαβεν εὐλόγους ἀφορμὰς νὰ ὑποπτεύῃ ὅτι ὁ ἀναλαβὼν τότε τὰ πράγματα τῆς 'Αγγλίας Γεώργιος Κάννιγγ ἤρχισε νὰ μεταβάλῃ φρόνημα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. 'Εντεῦθεν ἐνθαρρυνομένη ἡ Ρωσία καὶ μὴ θέλουσα ν' ἁρπαγῇ ὑπὸ ἄλλου ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρωτοβουλία ὑπέβαλε, κατὰ 'Οκτώβριον τοῦ 1823, διὰ τοῦ αὐτοῦ Τατίσσιεφ σχεδίασμα (aperçu) ὁπωσοῦν ὁριστικώτερον τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος εἰς τὴν ἐν Οὐηρῶνι σύνοδον γενομένων παρ' αὐτῆς ὅλως ἀσαφῶν προτάσεων. Κατὰ τὸ σχεδίασμα τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ Ρωσία ἐπέστησεν ἤδη τὴν προσοχὴν τοῦ πρέσβεως τῆς 'Αγγλίας εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπιληφθῇ μετὰ τῆς Πύλης τοῦ ζητήματος τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐπεμβάσεως τῶν συμμάχων ὑπὲρ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος, οἱ ἀντιπρό-

(¹) Τὴν πρεσβείαν ἀπετέλουν ὁ 'Ανδρέας Μεταξᾶς καὶ οἱ ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἀποσταλέντες Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς καὶ ὁ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Πετρόμπεϋ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης. Ἡ πρεσβεία ἔφερεν ἐπιστολὰς δύο φερούσας χρονολογίαν 29/10 Σεπτεμβρίου ἀπευθυνομένας ἀπὸ τοῦ *Ἄργους*. Ἡ μία τῶν ἐπιστολῶν ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξανδρον, ἡ δ' ἑτέρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἐν τῇ Συνόδῳ ἡγεμόνας, ἦσαν δ' ἀμφότεραι προϊὸν τοῦ καλάμου τοῦ ἐν τῇ ρωσικῇ διπλωματικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελοῦντος 'Αλεξάνδρου Στούρτζα, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου τοῦ 1815 ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἀγῶνας διὰ καλάμου ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαίων. 'Αφικόμενος εἰς 'Αγκῶνα ὁ Μεταξᾶς ἀπηύθυνεν ἐντεῦθεν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν πάπαν Πίον Ζ' καὶ πρὸς τὸν καρδινάλιν Κουσάλβο παρακαλῶν ἵνα ἐπιτραπῇ τοῖς ἀπεσταλμένοις νὰ μεταβῶσιν εἰς Βερώνην διὰ τοῦ παπικοῦ κράτους. 'Αλλ' ὁ πάπας Πίος Ζ', παρὰ πάντα τὰ φιλάνθρωπα αὐτοῦ αἰσθήματα, διατελῶν τότε ὑπὸ ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν πίεσιν τῶν αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον καταλάβει στρατιωτικῶς καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ, δὲν ἐπέτρεψε τὸ αἰτούμενον, μὴ μεταβαλὼν τὴν τοιαύτην πολιτείαν μηδὲ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν γενομένης αὐτῷ προτάσεως περὶ ἑνώσεως τῆς 'Εκκλησίας τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς 'Εκκλησίας. Οὕτως ἡ ἑλληνικὴ πρεσβεία μηδὲ παρὰ τῷ πάπᾳ τυχοῦσα ἀκροάσεως ἐπέστρεψεν ἄπρακτος.

σωποι αὐτῶν θέλουσιν ἐπιτραπῇ τοῦ νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ λόρδου Στράγκφορδ περὶ τῶν πρακτέων ἵνα πεισθῇ ὁ Σουλτάνος νὰ ἀποδεχθῇ τὴν μεσολάβησιν ταύτην κατ' ἀρχήν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Πετρουπόλεως καὶ τῆς Βιέννης θέλουσιν ἀποφασίσει ἀπὸ κοινοῦ τὰ κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τὸν εἰσακτέον εἰς Πελοπόννησον, εἰς Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους. Ἡ διαίρεσις τῶν χωρῶν τούτων εἰς μεγάλας ἐπαρχίας διοικουμένας ὑπὸ ἡγεμόνων, οἱοί εἰσιν οἱ τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ἢ ἡ διανομὴ τῆς χώρας μεταξὺ πόλεων διοικουμένων ὑπὸ κοινοτικῶν ἀρχῶν· ἡ κατοχὴ τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ἡ δύναμις τῶν φρουρῶν, αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς κατοίκους, τὸ ποσὸν τῶν ἀποδοτέων τῇ Πύλῃ εἰσοδημάτων, ὁ τρόπος τῆς εἰσπράξεως αὐτῶν, οἱ δεσμοὶ δι' ὧν τοῦ λοιποῦ θέλει ἐξαρτᾶται ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, ἰδοὺ τὰ ἀντικείμενα περὶ ὧν δέον νὰ βουλευθῶσι τὰ δύο ἀνακτοβούλια πρὶν ἢ ζητήσωσι τὴν σύμπραξιν τῶν ἄλλων τῆς συμμαχίας μελῶν».

Μετὰ δύο δὲ μῆνας, ἤτοι τῇ 28 Δεκεμβρίου 1823 (9 Ἰανουαρίου 1824), ἡ Ρωσία ὑπέβαλεν ἔτι ὁριστικώτερον ὑπόμνημα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῷ σχεδιάσματι αὐτῆς τεθεισῶν ἀρχῶν. Κατὰ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο προετείνετο νὰ διαιρεθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τρεῖς ἡγεμονίας, ὧν ἡ μὲν πρώτη νὰ περιλάβῃ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ δευτέρα τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ τρίτη τὴν Πελοπόννησον, «εἰς ἣν ἠδύνατο νὰ προστεθῇ καὶ ἡ νῆσος Κρήτη». Αἱ δὲ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἔμελλον νὰ καθυποβληθῶσιν εἰς κοινοτικὴν διοίκησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προνομίων ὅσα ἐκέκτηντο ἀπ' αἰῶνος. Ἡ Πύλη θέλει διατηρήσει τὴν κυριαρχίαν ὅλων τούτων τῶν χωρῶν, ἀλλὰ δὲν θέλει πέμπει εἰς αὐτὰς οὔτε πασάδες οὔτε ἄλλους διοικητάς· θέλει λαμβάνει δὲ ἐτήσιον φόρον, προσδιοριστέον ἀπὸ τοῦδε, κατὰ τὴν ἔκτασιν ἑκάστης νήσου ἢ ἡγεμονίας. Ὅλαι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι θέλουσιν ἐκπληροῦνται ὑπὸ ἰθαγενῶν, καὶ ἐν γένει ἡ Πύλη θέλει διάκειται πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὅπως πρὸς τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Αἱ ἑλληνικαὶ ἡγεμονίαι καὶ νῆσοι θέλουσιν ἀπολαμβάνει πλήρη ἐλευθερίαν ἐμπορίου καὶ θέλουσιν ἔχει ἰδίαν σημαίαν. Θέλουσι δὲ ἀντιπροπροσωπεύονται οὕτως εἰπεῖν παρὰ τῷ σουλτάνῳ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἔχοντος τὰ τῶν ἐθνῶν δίκαια, ὅπως οἱ πράκτορες τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας ([1]). Ἐπὶ πᾶσιν ἡ Πύλη θέλει μὲν ἔχει φρουρὰν εἴς τινα φρούρια ἀλλὰ περὶ τὰ φρούρια ταῦτα θέλει διαγραφῇ ἀκτὶς ἐντὸς τῆς ὁποίας τὰ τουρκικὰ στρατεύματα θέλουσι τροφοδοτοῦνται μὴ δυνάμενα νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἐκδρομὰς αὐτῶν εἰς τὰς γείτονας χώρας. Εἰς τὰς περὶ τοῦ ἀκριβεστέρου προσδιορισμοῦ τῶν διαφόρων τούτων κεφαλαίων διαπραγματεύσεις μεταξὺ Πύλης καὶ συμμάχων δυνάμεων θέλει λάβει μέρος καὶ πρεσβεία ἑλληνική, ὅπως ἐγένετο τῷ 1812 ὡς πρὸς τὴν Σερβίαν. Τὰ δὲ ὁριστικῶς ἀποφασισθησόμενα θέλουσι τεθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ὅλων τῶν συμμάχων δυνάμεων ἢ ἐκείνων ἐξ αὐτῶν ὅσαι ἤθελον ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐπὶ ταῖς προτάσεσι αὐταῖς διαπραγματεύσεις ἤρχισαν, διεκόπησαν καὶ πάλιν προέκειτο ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 νὰ ἐπαναληφθῶσιν, ἡ Ρωσία κατὰ Μάιον τοῦ ἔτους τούτου ἐδήλωσεν ὅτι «ὡς ἀναγκαίαν βάσιν πάσης περαιτέρω διαπραγματεύσεως θεωρεῖ τὸ νὰ ἀναγνωρίσωσιν αἱ δυνάμεις ὅτι ὁ μαστίζων τὴν Ἀνατολὴν πόλεμος δέον νὰ τελειώσῃ δι' ἐπεμβάσεως κοινῆς, ἐνεργοῦ καὶ ταχείας» (demande à être terminée par une intervention commune, énergique et prompte).

([1]) Λαμβάνοντος δηλαδὴ χαρακτῆρα ἀρχῆς ἀπολαυούσης τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ διεθνοῦς δικαίου τοῦ ἀναγνωριζομένου τοῖς ἀντιπροσώποις ὑποτελῶν τῇ Πύλῃ χωρῶν.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου εἶχε προβῆ ἡ Ρωσία ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825. Περὶ δὲ τῆς Αὐστρίας δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδεμίαν ἔνοπλον ἐπέμβασιν ἀπεδέχετο καὶ οὐδεμίαν μεταβολὴν οἱανδήποτε τοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, περιοριζομένη τὸ πολὺ εἰς τὸ νὰ συμβουλεύῃ τῇ Ὑ. Πύλῃ ἐπιείκειαν καὶ διάκρισιν μεταξὺ ἀθῴων καὶ ἐνόχων. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας ἢ μᾶλλον τοῦ τότε προεξάρχοντος αὐτῆς πρίγκιπος Μέττερνιχ μαρτυρεῖ ὁπόσον ἡ μεγίστη εὐφυΐα καὶ δεξιότης εἰς μάτην ἀντιπαλαίουσι πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον τῶν πραγμάτων φοράν. Καὶ τοῦτο μὲν συμβαίνει πολλάκις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲ συνέβη καὶ ἕτερόν τι. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ δὲν ἠθέλησε ποτὲ μέχρι τοῦ 1829 νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ματαιοπονεῖ, ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἡττᾶτο ὑπὸ τῶν πραγμάτων τόσῳ μᾶλλον ἠξίου ὅτι νικηφορεῖ· ὥστε ἐπὶ τέλους ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀλληλογραφία αὐτοῦ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κινήσῃ ἐνίοτε τὸ μειδίαμα τῆς ἱστορίας. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἐξηγήσωμεν ὁπόσον ὀλίγον δίκαιον εἶχον ὅ,τε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ καὶ ὁ Πυλάδης αὐτοῦ Γέντζ νὰ θριαμβεύωσιν ἐπὶ τῇ ἐπιστολῇ ἣν ὁ Καποδίστριας ἔγραψεν ἅμα ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐπ' ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τὰ αὐτὰ ἐπινίκια θέλομεν ἴδει αὐτοὺς ᾄδοντας μέχρι τοῦ 1829, καίπερ ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν γινομένων διαψευδομένους. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκῖσκος ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 29 Ἰουνίου (11 Ἰουλίου) 1821 προμνημονευθεῖσαν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τοῦ τῆς Ρωσίας αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, καὶ γράφων διὰ μακρῶν ἐκ Σαλτσβούργου τῇ 10/22 Αὐγούστου ἔλεγεν ἐπὶ τέλους ὅτι «ἡ ψυχὴ αὐτοῦ δὲν θέλει ἡσυχάσει, ἐὰν δὲν πράξῃ ὅ,τι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτρέψῃ τὸν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης πόλεμον». Συγχρόνως δ' ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὸ φιλελληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐξερράγη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας εἰς πᾶσαν τὴν Γερμανίαν. Τῳόντι οἱ μὲν λόγιοι συνηγόρουν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, προϊσταμένου τοῦ ἀγαθοῦ Θειρσίου· ἔρανοι δὲ χρηματικοὶ ἐγίνοντο πολλαχοῦ καὶ ἀνδρῶν στρατολογίαι· τὸ δ' ἔτι σπουδαιότερον καὶ ὀχληρότερον τῇ Αὐστρίᾳ, ἅπασα ἡ κίνησις αὕτη ἀναφανδὸν ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ βασιλόπαιδος διαδόχου τῆς Βαυαρίας (τοῦ μετέπειτα βασιλέως Λουδοβίκου, πατρὸς δὲ τοῦ πρώτου ἡμῶν βασιλέως Ὄθωνος), καὶ ὑπὸ τοῦ

Λουδοβῖκος διάδοχος τῆς Βαυαρίας, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1825

βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης. Ὅθεν ἐπιτίμησις δριμυτάτη ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς ἐστεμμένους ἐκείνους ἡμῶν φίλους. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐπιτίμησις παρεκώλυσε τοὺς Γερμανούς, μεγάλους καὶ μικρούς, νὰ λέγωσι καὶ νὰ πράττωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πολλὰ οὔτε αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου ἠλλοίωσαν οὐσιωδῶς τὰς διαθέσεις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Ὁ πόλεμος μεταξὺ Ρωσίας καὶ Πύλης ἀνεστάλη τρόντι· ἡ δὲ Ρωσία τῷ 1822 ἀδιακόπως ὑποχωροῦσα κατήντησεν ἐν Οὐηρῶνι εἰς τὰς ἀνωδύνους ἐκείνας προτάσεις εἰς ἃς τοσοῦτον ἐπεκράτησε πρώτη ἡ Αὐστρία. Ἔπειτα ὅμως πάλιν τῷ 1823 καὶ τῷ 1824 ἡ Ρωσία ἀνακύπτουσα καθυπέβαλε σχέδιον δι' οὗ οὐ μόνον ἄντικρυς ἀνετρέποντο τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθεστῶτα ἀλλὰ καὶ ἡ βιαία ἐζητεῖτο ἐπέμβασις, ὅ ἐστιν ὁ πόλεμος. Τότε ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐσοφίσθη νὰ οὐδετερώσῃ τὰς ἐνεργείας τῆς Ρωσίας δι' ἑτέρου ἐπιχειρήματος. Ἐπειδὴ ἡ Ρωσία δὲν ἐπρότεινε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ εἰλικρινέστατα μάλιστα ἔλεγεν ὅτι δὲν ἤθελε ποτὲ συγκατανεύσει εἰς αὐτήν, ὁ ἐν Πετρουπόλει ἀντιπρόσωπος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, κόμης Λεβζέλτερν εἶπε ρητῶς εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκείνας ὅτι ἡ αὐλὴ αὐτοῦ οὐδέποτε θέλει συναινέσει εἰς τὴν πρότασιν τοῦ νὰ καταναγκασθῇ διὰ τῆς βίας ἡ θέλησις τῆς Πύλης, ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος δύναται νὰ ἐπαγάγῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας καὶ μεταβολάς, καὶ ὅτι τὸ καθ' ἑαυτὸν «προτιμᾷ νὰ πηδήσῃ διὰ μιᾶς τὸν χάνδακα καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἤθελε προλάβει πολλὰς μείζονας συμφοράς». Κατὰ τὴν ἔκθεσιν ἣν περὶ τούτου ὑπέβαλεν εἰς Βιέννην ὁ πρέσβυς οὗτος, ὁ μὲν κόμης Νεσελρόδε, ὁ τῆς Ρωσίας ὑπουργός, ἤκουσε μετ' ἀπορίας τὴν τοιαύτην τοῦ αὐστριακοῦ πρότασιν ὁ δὲ τῆς Γαλλίας πρέσβυς εἶπεν «ὅτι ἀναγνωρίζει ὡς μέγα κακὸν τὴν παραδοχὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι μόνον προκειμένου μεταξὺ δύο κακῶν, ἔνθεν μὲν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἔνθεν δὲ τῆς αναποδράστου ἀνάγκης τοῦ πολέμου, προτιμᾷ, ἵνα ἀποφύγῃ τὰ ἐπικίνδυνα τοῦ πολέμου τούτου ἀποτελέσματα, τὴν ἄλλην ἀνάγκην, ἥτις ἤθελε φέρει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀνεξαρτησίας». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ δυνάμεις ἐφοβοῦντο πρὸ πάντων τὸν ρωσικὸν πόλεμον, καθὸ δυνάμενον νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ἀνατροπὴν ὁλοκλήρου τῆς Τουρκίας· ἵνα ἀποφύγωσι δὲ τὸ μέγα

Μέττερνιχ

τοῦτο κακόν, ἐφαίνοντο ἔκτοτε προτιμῶσαι τὴν ἄμεσον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀναγνώρισιν. Καὶ ἡ μὲν Γαλλία εἰλικρινῶς ὁ δὲ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ Ρωσία, ἥτις τότε δὲν ἤθελε τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην, θέλει ὀπισθοδρομήσει. Δὲν ὠπισθοδρόμησε δέ, καὶ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπέγραψεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὸ πρῶτον περὶ Ἑλλάδος πρωτόκολλον, δι' οὗ, ὅσον καὶ ἂν ὑπεβάλλετο ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πύλης, ἀνετρέπετο ὅμως οὐσιωδῶς τὸ τῆς Ἀνατολῆς καθεστώς([1]). Οὐδὲν ἧττον ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ διὰ τῆς ἀπὸ 7/19 Μαΐου 1826 ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν του βαρῶνον Ὄττενφελς ἐβεβαίου ὅτι τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο εἶναι «ἔργον ἀσθενέστατον καὶ γελοιωδέστατον, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ θέλει εἶναι *τίποτε* (une œuvre pleine de faiblesse et de ridicule. Le résultat de la besogne sera rien du tout). Καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα ἐβεβαίου ὅτι ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ ἀπέτυχεν ἐν Ὕδρᾳ, ἀπέτυχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὅτι ἐν Λονδίνῳ εἶναι δυσηρεστημένοι διὰ τὴν ἄκαιρον δημοσίευσιν τοῦ πρωτοκόλλου· ὅτι ἐν ἑνὶ λόγῳ ὅλος ὁ κόσμος εἶναι δυσηρεστημένος, ὅπερ συμβαίνει εἰς τὰς διπλωματικὰς ἀνοησίας, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἀνοησίας. Ἀλλὰ τὰ πράγματα προχωροῦσιν ἔτι μᾶλλον. Ὑπογράφεται ἡ ἀπὸ 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 συνθήκη, δι' ἧς καὶ ἡ Γαλλία ἀπεδέχθη τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν ἔτει 1826 πρωτοκόλλου· ἄλλο πρακτικώτερον, αἱ τρεῖς σύμμαχοι δυνάμεις καταστρέφουσι τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον ἐν Πύλῳ· ἄλλο ἔτι πρακτικώτερον, ἐπέρχεται ἡ σώτειρα στρατεία τῶν Γάλλων ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον· τὸ δὲ πάντων δεινότερον διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἤρχισε τελευταῖον ὁ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀναβληθεὶς ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος· ποικίλαι δὲ καὶ ἄλλαι περιστάσεις προαναγγέλλουσι τὴν πλήρη τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν. Ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ θριαμβεύει πάντοτε καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ αὐτοῦ ἀπὸ 25 Νοεμβρίου (10 Δεκεμβρίου) 1828 πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς γράφει· «Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισεν ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος δὲν θέλουσιν ὑπερβῇ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἡ ἰδέα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας Ἑλλάδος τινὸς *ὁριστικῶς* ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Δὲν πρόκειται εἰμὴ περὶ κοινοτικῶν τινῶν θεσμῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Πύλη ἠμπορεῖ νὰ ἀποδεχθῇ ὡς ἐντελῶς δι' αὐτὴν ἀσημάντους, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν Πελοποννήσῳ». Ἀλλὰ τρεῖς μόνον παρῆλθον μῆνες μετὰ τοὺς νικητηρίους τούτους παιᾶνας τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, καὶ τὸ ἀπὸ 10/22 Μαρτίου 1829 πρωτόκολλον τῶν τριῶν δυνάμεων ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου θέλουσιν ἀπολήγει εἰς τὸν Ἀμβρακικόν· μετὰ ἓξ δὲ μῆνας ἡ Ρωσία διὰ τοῦ ἄρθρου 10 τῆς ἀπὸ 2/14 Σεπτεμβρίου εἰρήνης αὐτῆς μετὰ τῆς Πύλης κατηνάγκαζε ταύτην ν' ἀποδεχθῇ τοὺς ὅρους τοῦ προειρημένου πρωτοκόλλου. Τότε δέ, ἀλλὰ τότε μόνον, ἠναγκάσθη ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ἡττηθέντα· καὶ πάλιν ὅμως κολάζων τὴν ἧτταν ἐβεβαίου διὰ τῆς ἀπὸ 25 Αὐγούστου (6 Σεπτεμβρίου)

([1]) Τοῦτο ἐποίει ὁ **Μεττερνῖχος** ἁπλῶς πρὸς ἐκφόβησιν τοῦ τσάρου, οὗτινος ἐνόει τὴν πρὸς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποστροφήν. Ἡ περὶ ἀναγνωρίσεως ἀνεξαρτησίας γνώμη τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς πέρα τῆς ἀπειλῆς οὐδὲν περιεῖχε πρακτικῶς λογικόν. Διότι ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πολέμου δῆθεν γενησομένη αὕτη ἀναγνώρισις πῶς ἠδύνατο νὰ λάβῃ πολιτικὴν ὑπόστασιν ἄνευ συναινέσεως τῆς Πύλης, ἡ δὲ Πύλη ἡ μὴ θέλουσα νὰ συζητήσῃ κἂν περὶ αὐτονομίας περιωρισμένης πῶς ἠδύνατο ν' ἀναγνωρίσῃ ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν χωρὶς ν' ἀναγκασθῇ πρὸς τοῦτο διὰ πολέμου; Ὡς πρὸς τοῦτο ἡ ἀναγνώρισις ἀνεξαρτησίας ἠδύνατο μᾶλλον νὰ προκαλέσῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Μεττερνῖχος οὐδαμῶς περὶ τούτου ἀνησύχει, διότι ἐνόει ὅτι ἡ πρότασις αὐτοῦ ἦν θνησιγενὴς μόνον προορισμὸν ἔχουσα τὴν ἐκφόβησιν τῆς Ρωσίας καὶ ὑπὸ ταύτης μέλλουσα ν' ἀπορριφθῇ.

ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐν Λονδίνῳ πρέσβυν πρίγκιπα Ἐστερχάζυ ὅτι «ἰδοὺ τελευταῖον ἐφθάσαμεν εἰς τὸ σημεῖον ὅπερ *αἱ εὐχαὶ ἡμῶν* πρὸ τοσούτου χρόνου ἐπεκαλοῦντο· ἰδοὺ ἐγγίζομεν εἰς τὴν ὁριστικὴν λύσιν τῆς ἀνατολικῆς ὑποθέσεως».

Δὲν θέλομεν ὁμιλήσει περὶ τῆς Πρωσίας, ἥτις οὔτε μέγα ἀξίωμα εἶχε τότε οὔτε ἄμεσα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ σπουδαῖα συμφέροντα· ὥστε δι' ἀμφοτέρους τούτους τοὺς λόγους ἥκιστα ἐπενήργησεν εἰς τὴν τύχην ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ τῆς Γαλλίας ἡ πολιτικὴ οὐδένα ἔσχεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον αὐτοτελῆ καὶ ὁριστικὸν χαρακτῆρα. Ἐφ' ὅσον αἱ δυτικαὶ δυνάμεις ἐνήργουν ἐκ συμφώνου κατὰ τῆς Ρωσίας, παρηκολούθησεν αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλία. Τῷ 1824 καὶ τῷ 1825 ὑπέβαλε καὶ αὐτή, ὅπως ἡ Ρωσία, ὅπως ἡ Ἀγγλία, προτάσεις τινὰς μεσολαβήσεως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἔπειτα ὑπενδίδουσα ἔτι εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πρὸς τὸν Μεχμὲτ Ἀλῆν ἰδιαζουσῶν αὐτῆς σχέσεων ἀφῆκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἐν ἔτει 1826 ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου. Τότε δὲ μόνον ἐχωρίσθη ὁριστικῶς ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ μετ' οὐ πολὺ μετέσχεν *ἐπισήμως καὶ ὁριστικῶς* τῆς συνθήκης τοῦ 1827. Ὁ γενναῖος τῆς Γαλλίας φιλελληνισμὸς παρέσχεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν λαμπροτάτας ὑπηρεσίας· ἑταιρεῖαι, χρηματικαὶ συνδρομαί, εὔγλωττοι ἐν τῷ τύπῳ καὶ ἐν ταῖς βουλαῖς συνηγορίαι, τὰ πάντα ἐπεδαψιλεύθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς μεγαλοφροσύνης τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους· πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ μερίδες, αἱ τοσοῦτον ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλας ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς αὐτῶν πράγμασι, προέτειναν ἀλλήλαις τὴν δεξιὰν ὅταν ὁ λόγος ἦτο περὶ Ἑλλάδος· οἱ Chateaubriand, οἱ La Rochefoucauld, οἱ Noailles, οἱ Fitz James, οἱ Sainte Hilaire, οἱ d'Harcourt, οἱ Dalberg ὡμοφρόνησαν πρὸς τοὺς Laffitte καὶ τοὺς Benjamin Constant· καὶ τὸ οὐδὲν ἧττον ἐπιβάλλον ἡμῖν ἀνεξάλειπτον εὐγνωμοσύνην, πολλοὶ Γάλλοι ἀνέμιξαν εἰς τὰ πεδία καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος τὸ αἷμα αὐτῶν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος, καὶ Γάλλος ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλληνικοῦ τακτικοῦ ἱδρυτὴς καὶ ὁδηγός, ὁ ἀοίδιμος στρατηγὸς Φαβιέρος. Ἀλλ' ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἔχουσα ὁπωσοῦν ἀντιφατικὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμφέροντα ἀμφεταλαντεύετο ἐν ταῖς πολιτικαῖς αὐτῆς ἐνεργείαις. Ἐνῷ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ναυτικῶν αὐτῆς δυνάμεων τοσοῦτο συμπαθεῖς ἀνεδείκνυντο πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἐνῷ τοσοῦτοι γάλλοι φιλέλληνες προσήρχοντο πρὸς ἡμᾶς, συγχρόνως πολυάριθμοι γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ ναυτικῷ καὶ τῷ πεζῷ στρατῷ τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ὡδήγουν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Μήπως ἐν αὐτῇ τῇ παραμονῇ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας ὁ ναύαρχος Δερινὺ δὲν ἠναγκάσθη νὰ προσκαλέσῃ τοὺς γάλλους ἀξιωματικοὺς ὅσοι ὑπηρέτουν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στόλῳ νὰ ἀποσυρθῶσιν, ἵνα μὴ εὑρεθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πυροβολήσωσι κατὰ τῆς γαλλικῆς σημαίας; Ἐν γένει δὲ ἡ Γαλλία ἐπεζήτει τότε τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς ἅμα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ἅμα δὲ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐπιδιώκουσα ταυτοχρόνως δύο σκοπούς, οἵτινες, ὅπως εἶχον κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὰ πράγματα, ἀντεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους, οὐδένα ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο καθ' ὁλοκληρίαν νὰ ἐπιτύχῃ. Ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 ὁ ναύαρχος Δερινὺ ἔγραφε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς Γαλλίας κόμητα Γκιγεμινὼ ὅτι κατὰ τὴν προσωπικήν του γνώμην ἀνάγκη ἦτο νὰ χωρισθῇ ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῆς Τουρκίας, ἔστω καὶ διατηρούσης τῆς τελευταίας ταύτης ἐπικυριαρχίαν τινά, ὁ πρέσβυς ἀπεκρίνετο τῇ 27 Νοεμβρίου ὡς ἑξῆς· «Μωρία ἤθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ν' ἀντιταχθῶμεν εἰς τὰ βουλεύματα τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ. Ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπόληψις ἡμῶν ἀπαιτεῖ νὰ διατηρήσωμεν τὰς φιλικὰς ἡμῶν πρὸς αὐτὸν σχέσεις. Ἄλλως θέλομεν αὖθις ἐκτεθῇ εἰς τὸ ν' ἀκούσωμεν αὐτὸν λέγοντα ὅτι γαλλικὴ πολιτικὴ καὶ

ἀλλοπρόσαλλος πολιτικὴ εἶναι συνώνυμα». Μετ' ὀλίγον δὲ θέλομεν ἴδεῖ ὁπόσον παλιμβούλως ἐπολιτεύθη ἡ Γαλλία καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ δουκὸς Νεμοὺρ ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Βεβαίως ἀπὸ τοῦ 1827 καὶ ἐφεξῆς ἀνεδείχθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εὐεργετικωτάτη πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ κατὰ τὰ πρῶτα 6 ἔτη διὰ τὴν σφόδρα διφορουμένην αὐτῆς πολιτείαν αἱ δύο ἄλλαι δυνάμεις, ἡ Ρωσία καὶ μάλιστα ἡ Ἀγγλία, καθυπερτέρησαν αὐτῆς ἐν τῇ ἐπιρροῇ ἣν ἤσκησαν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Τῳόντι ὅπως ἡ Ρωσία, καὶ μᾶλλον ἢ ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία ἐπολιτεύθη ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθ' ὡρισμένον τι σύστημα, τὸ ὁποῖον, ὅσον καὶ ἂν κατ' ἐπιφάνειαν ἐτροπολογήθη πολλάκις, κατ' οὐσίαν ὅμως ἔμενε πάντοτε τὸ αὐτό. Ἐνῷ ἡ Ρωσία ἔτεινεν ἀδιαλείπτως εἰς τὸν βαθμιαῖον ἀκρωτηριασμὸν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, εἴτε ἵνα ἰδιοποιοιηθῇ τινὰς τῶν ἐπαρχιῶν του εἴτε ἵνα ἐξασθενίσῃ αὐτὸ διὰ τοῦ κατακερματισμοῦ, ἡ Ἀγγλία ἐπρέσβευεν ἀείποτε τὴν ἀκεραιότητα τοῦ κράτους τούτου. Τούτου ἕνεκα μετὰ δεινῆς δυσαρεσκείας εἶδεν ἐκραγεῖσαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν· τούτου ἕνεκα ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς λόρδος Στράγκφορδ ἐπολιτεύθη πρὸς αὐτὴν τῇ ἀληθείᾳ οὐδὲν ἧττον ἀποτόμως ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας, ἴσως δὲ καὶ ἀποτομώτερόν τι αὐτοῦ· τούτου ἕνεκα κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη ἀντετάχθη εἰς ὅλας τὰ περὶ τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἐπεμβάσεως προτάσεις καὶ εἰσηγήσεις τῆς Ρωσίας· τούτου ἕνεκα αἱ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ αὐτῆς ἀρχαὶ ἀνεδείχθησαν πολεμιώταται εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπὸ τῆς προγραφῆς ἣν ἐξέδωκαν τῇ 6/18 Ἰουλίου 1821 καθ' ὅλων τῶν Ἰονίων ὅσοι ἔδραμον ἵνα κοινωνήσωσι τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου μέχρι τῆς περιφήμου ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου 1823 προκηρύξεως τοῦ σὶρ Θωμᾶ Μαίτλανδ, δι' ἧς ἐστιγμάτιζε «μίαν ἀπάνθρωπον παραβίασιν τῆς Ἰονικῆς γῆς ἀπὸ μέρους τινῶν ἁρματωμένων πλοίων, τὰ ὁποῖα φαίνεται νὰ ἦσαν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἑνὸς ὑποκειμένου καλουμένου πρίγκιψ Μαυροκορδᾶτος»· καὶ τούτου ἕνεκα ἐπὶ πᾶσιν αἱ ἀρχαὶ τῆς Ἰονίου πολιτείας, ἐνῷ ἐκήρυττον αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἐδέχοντο μὲν εἰς Ζάκυνθον καταφεύγοντα τὸν ὀσμανικὸν στόλον ἀπέκρουον δὲ ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν πᾶν ἑλληνικὸν πλοῖον καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν λιμένων αὐτῶν ἀλλ' ἐνίοτε καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰς νήσους θαλάσσης. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἤρχισεν ὑφισταμένη κατὰ μικρὸν οὐσιώδεις τροπολογίας. Ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι, καίτοι ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς μὴ ἀναγνωρίσασα τὸν ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ψηφισθέντα ναυτικὸν ἀποκλεισμόν, ἔκλειεν ὅμως τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς προσβολὰς ὅσας ὑφίσταντο τὰ ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν πλοῖα, τὰ ἐπιχειροῦντα νὰ παραβιάσωσι τὸν ἀποκλεισμόν. Ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μοίραρχος αὐτῆς Ἅμιλτων ἀπεδείχθη πρωιμώτατα ὁ εἰλικρινέστερος φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, μάλιστα δὲ τῶν ναυτικῶν ἡμῶν δυνάμεων Πλεῖστοι ἐπιφανεῖς Ἄγγλοι συνέπραττον μεθ' ἡμῶν λόγῳ τε καὶ ἔργῳ, ἐν οἷς καὶ εἷς τῶν μεγίστων ποιητῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ ἐν αὐτῷ τῷ Μεσολογγίῳ ἀποθανὼν τῇ 7 Ἀπριλίου 1824. Ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους 1823, περὶ τὰ τέλη τοῦ ὁποίου ὁ Μαίτλανδ ὑπέγραφε τὴν προμνημονευθεῖσαν ὑβριστικὴν καθ' ἑνὸς τῶν λειτουργῶν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διακήρυξιν, ἤρξαντο ἐν Λονδίνῳ διαπραγματεύσεις περὶ συνομολογήσεως τοῦ πρώτου μετὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δανείου, ὅπερ καὶ συνωμολογήθη ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824, μαρτυροῦν πρακτικώτατα τὴν πεποίθησιν ἣν εἶχε τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος εἰς τὴν εὐόδωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 1823 τὰ γεγονότα ἔλαβον ἔτι χαρακτηριστικω-

τέραν τροπήν. Πρὸ μικροῦ τότε αὐτοκτονήσαντος τοῦ διέποντος τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Ἀγγλίας λόρδου Καστελρὴγ καὶ ἐπιτραπέντος τὴν διεξαγωγὴν αὐτῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ νέος ὑπουργὸς ἔπραξεν εὐθὺς πολλὰ ἀνατρέποντα τὸ σύστημα τοῦ προκατόχου. Τῇ 2 14 Φεβρουαρίου παρήγγελλε τὸν λόρδον Στράγκφορδ νὰ διακοινώσῃ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ τὰς προτέρας φιλικὰς πρὸς αὐτὴν σχέσεις, ἐὰν ἡ Ὑ.Πύλη δὲν ἐκπληρώσῃ τὰς περὶ χριστιανῶν ἐπαγγελίας αὐτῆς, καὶ προσέθετε τὴν ἀπειλὴν ὅτι θέλει καταλάβει νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου. Δύο λοιπὸν δὲν παρῆλθον ἔτη ἀφ' ἧς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος προέτεινε τὴν ἔνοπλον ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπέμβασιν, ἣν ἡ Ἀγγλία τοσοῦτον ἐντόνως, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἀπέκρουσε, καὶ νῦν, αὐτὴ ἡ Ἀγγλία ἠπείλει ἀπ' εὐθείας τὴν Τουρκίαν δι' ἐνόπλου ἐπεμβάσεως. Ἡ ἀπειλὴ δὲν ἐξετελέσθη. Προδήλως ὅμως ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε σπουδαιότατα τροπολογουμένη. Ὁ λόρδος Στράγκφορδ, αὐτὸς ὁ λόρδος Στράγκφορδ, ἔγραφεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ τῇ 19 Ἰουνίου 1824· « πρόκειται νὰ ἐπιληφθῶμεν ἑνὸς τῶν σπουδαιοτέρων καὶ δυσχερεστέρων ζητημάτων ἐξ ὅσων ἡ διπλωματία διεπραγματεύθη ποτέ », ἤτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Τῇ 25 Αὐγούστου ὁ νέος λόρδος ἁρμοστὴς τῆς Ἰονίου πολιτείας Φρειδερῖκος Ἄδαμ, ἀπαιτῶν τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου διακηρύξεως τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως (δι' ἧς αὕτη εἶχε χαρακτηρίσει ὡς μὴ οὐδέτερα πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ὅσα ἤθελον ὑπηρετεῖ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ὡς σκευαγωγά), ὡμίλει περὶ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ὡς περὶ κυβερνήσεως ὑφισταμένης, ἐνῷ ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἐβεβαίου πάντοτε ὅτι « ἀγνοεῖ παντάπασιν ἂν ὑπάρχει προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ». Τῇ 19 Νοεμβρίου αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὁ Γεώργιος Κάννιγγ, ἀπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπὸ 12/24 Αὐγούστου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ διαρρήδην ἀνεγνώριζε τὴν κυβέρνησιν ταύτην. Εἶχον δὲ ἀρχίσει ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐν Πετρουπόλει αἱ μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων αὐτῆς Δυνάμεων διαπραγματεύσεις ἐπὶ τοῦ προμνημονευθέντος περὶ ἱδρύσεως ἡγεμονιῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ὑπομνήματος, ὅτε «περίστασις ὀλεθρία ἅμα καὶ

Ὁ λόρδος Βύρων, φέρων ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν

ἀπροσδόκητος μετέβαλεν αἴφνης τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων», καθάπερ ἔλεγεν ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκθέσει ἣν συνέταξε περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. «Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἐξακολουθεῖ ὁ πρίγκιψ, ἥτις κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτη ἐβάδιζε πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰς ἠπειρωτικὰς αὐλάς· ἥτις καὶ μετὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑπουργείου (ἤτοι τὴν εἰς τὰ πράγματα ἀνάρρησιν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ) δὲν εἶχεν οὔτε ἀνακαλέσει οὔτε τροπολογήσει οὐσιωδῶς τὰς ὁδηγίας καθ' ἃς ἐνήργει ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ἥτις τελευταῖον ὑπεχρεώθη ρητῶς νὰ συμπράξῃ εἰς τὰς ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις, ἀπεφήνατο εἰς τὰς συμμάχους δυνάμεις *ὅτι λόγοι στηριζόμενοι ἐν μέρει εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς σχέσεις*, ἐν μέρει εἰς τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, παρεκώλυον αὐτὴν τοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις ἐκείνας». Ἀλλ' ἂν ὁ Κάνιγγ ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων δὲν ἐγκατέλιπε τὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα, πολλοῦ γε δεῖ. Τῇ 13/25 Μαρτίου 1825 ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε τὰς ἀρχὰς τῆς Ἰονίου πολιτείας νὰ προσφέρωνται πρὸς ἡμᾶς ὡς πρὸς ἐμπόλεμον δύναμιν καὶ ἐπέτρεπεν ὥστε ἡ νῆσος Κάλαμος νὰ δέχεται τοὺς Ἕλληνας πρόσφυγας. Τῇ 17/29 Ἀπριλίου ἐπετίμα αὐστηρῶς τὴν διαγωγὴν ἄγγλων τινῶν ὑπηκόων καὶ ἰδίως τοῦ προξένου Γρήν, οἵτινες ἐβοήθησαν τοὺς Τούρκους παραβιάζοντες τὸν ἑλληνικὸν ἀποκλεισμόν. Ἐνῷ δὲ διὰ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεων καὶ διὰ τὸν μετ' οὐ πολὺ ἐπελθόντα θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου παρέλυσαν αἱ διαπραγματεύσεις ἐκεῖναι, ἐφαίνετο δὲ ὅλως ἐγκαταλειφθεῖσα ἡ Ἑλλάς, ὁ Κάννιγγ ἁρπάσας τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς κοινῆς ἀδρανείας ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν πρωτοβουλίαν νέας ἐπεμβάσεως καὶ πέμψας ἐπὶ τούτῳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ(¹) παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι Νικολάῳ ἐπιτυγχάνει τὴν σύνταξιν τῆς πρώτης σπουδαίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πράξεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἤτοι τοῦ ἀπὸ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 πρωτοκόλλου. Ἀλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ πρᾶξις αὕτη οὐδὲν ὥριζε περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔδει νὰ καταναγκασθῇ ἡ Ὑ. Πύλη εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μεσολαβήσεως τῶν δύο δυνάμεων. Τὸ ἄρθρον 3 ἔλεγε μόνον ὅτι ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τῆς ὀσμανικῆς Πύλης αἱ δυνάμεις θέλουσι μεταχειρισθῇ πᾶσαν τὴν *ἐπιρροὴν* αὐτῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς συνδιαλλαγῆς μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων. Ἦτο δὲ πρόδηλον ὅτι δι' ἁπλῆς τῆς παρὰ τῇ Πύλῃ *ἐπιρροῆς* αὐτῶν οὐδὲν ἔμελλον νὰ κατορθώσωσιν· ὅθεν ἤρχισαν μετ' ὀλίγον διαπραγματεύσεις, ὧν μετέσχεν ἤδη καὶ ἡ Γαλλία (ἡ ἀποδεξαμένη τὸ πρωτόκολλον διὰ τῆς ἀπὸ 26 Νοεμβρίου (8 Δεκεμβρίου) 1826 διακοινώσεως τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ βαρώνου Δαμὰς πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόρδον Γρένβιλλ) περὶ τῶν πρακτικωτέρων πρὸς εἰρηνοποίησιν μέσων, διαπραγματεύσεις ἀπολήξασαι εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν τῇ 6 Ἰουλίου 1827 συνθήκην, ἧς τὸ πρῶτον ἄρθρον ὥριζεν ὅτι θέλει ἀπαιτηθῇ ἀμέσως ἀνακωχὴ ὅπλων μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν (²).

(¹) Ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος ἦν ὁ περίφημος ἄγγλος στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς ἀνήρ, ὁ νικητὴς τοῦ Ναπολέοντος Α' ἐν Οὐατερλῷ, *Οὐέλλιγκτων*.

(²) Ἀκριβῶς τὸ κυριώτατον μέρος τῆς συνθήκης τῆς 2/46 Ἰουλίου συνίστατο ἐν τῷ μυστικῷ ἄρθρῳ, ἐν ᾧ καθωρίζοντο αἱ ἐπισυνημμέναι τῇ συνθήκῃ ὁδηγίαι αἱ δοθησόμεναι εἰς τοὺς ἐν Κων)πόλει πρέσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν καὶ εἰς τοὺς στολάρχους τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ναυτικῶν μοιρῶν τῶν τριῶν δυνάμεων (ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συνθήκης παράλειψις τῶν λεπτομερειῶν

'Αλλ' ἐὰν τὰ δύο μέρη, καὶ ἰδίως ἡ Ὑ. Πύλη, δὲν ἐπείθοντο νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, τί ἔμελλε γενέσθαι; Περὶ τούτου οὐδ' ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου ὥριζέ τι, ὁ δὲ ἄγγλος ναύαρχος Κόδριγκτων, ὁ ἐπιτραπεὶς νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀνακωχὴν ταύτην τῇ συμπράξει τῶν ναυάρχων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσίας, προβλέπων τὴν ἄρνησιν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ, ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν Στράτφορδ Κάννιγγ· « τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐμποδίσῃ μὲν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς ἐχθροπραξίας, νὰ μὴ πράξῃ δέ τι ἐχθρικὸν πρὸς αὐτούς; Βεβαίως, προσέθετεν, ἡ ἔννοια τῆς τοιαύτης διαταγῆς εἶναι νὰ τοὺς ἀποκλείσω· ἀλλ' ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειρήσωσι νὰ βιάσωσι τὸν ἀποκλεισμὸν τὸ ἐπιχείρημα αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ἀναχαιτισθῇ διὰ πυροβόλων;». Τότε ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι « τὸ χρέος ὑμῶν εἶναι νὰ ἐπιβάλετε τὴν εἰρήνην εἰς τοὺς διαμαχομένους, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ τηλεφώνου ὑμῶν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα εἶναι δυνατόν, δεύτερον δὲ διὰ τῶν πυροβόλων ὑμῶν, ἐὰν οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι ».

Μετὰ τὰς διασαφήσεις ταύτας ὁ ἀοίδιμος ναύαρχος ἐνόησε τί ἔχει νὰ πράξῃ· καί, ἐπειδὴ ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐπέμενε δυστροπῶν καὶ μὴ πειθόμενος ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἀνακωχήν, οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀρχηγοῦντος τοῦ Κόδριγκτων, κατέστρεψαν ἐν Πύλῳ, τῇ 8 Ὀκτωβρίου 1827, τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν καὶ ἐξησφάλισαν οὕτω τὴν τύχην τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ, ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων, ὁ ἀναλαβὼν περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ 1827 τὴν κυβέρνησιν, ἐχαρακτήρισε δι' αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ λόγου τὴν ἐν Πύλῳ ναυμαχίαν ὡς ἀτυχὲς

τούτων ἐγένετο κατ' ἀκολουθίαν γνωμοδοτήσεως τοῦ νομικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἀγγλικοῦ Στέμματος). Αἱ πρὸς τοὺς πρέσβεις ὁδηγίαι συνωδεύοντο ὑπὸ κοινῆς διακοινώσεως, ἣν ὤφειλεν οὗτοι νὰ δώσωσιν ἀπὸ κοινοῦ τῇ Πύλῃ προτείνοντες τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, ἀπαιτοῦντες ἀνακωχὴν καὶ παρέχοντες προθεσμίαν τεσσάρων ἑβδομάδων πρὸς παραδοχὴν τῶν προτάσεων τούτων. Ἐὰν πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ταύτης ἡ Τουρκία δὲν παρεδέχετο τὰς προτάσεις τῶν τριῶν δυνάμεων, οἱ πρέσβεις διετάσσοντο ν' ἀνακοινώσωσι τῇ Πύλῃ τὰ καταναγκαστικὰ μέτρα ὧν ἔμελλον νὰ ποιήσωνται χρῆσιν πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν προτάσεων αὐτῶν, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ παύσωσι τὰς φιλικὰς πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην σχέσεις, καὶ νὰ δώσωσι τῇ Πύλῃ δύο ἑβδομάδων προθεσμίαν ἵνα σκεφθῇ καὶ ἀπαντήσῃ. Ἀλλ' ἐπιδιδόντες τὴν δευτέραν ταύτην διακοίνωσιν τῇ Πύλῃ ὤφειλον συγχρόνως νὰ εἰδοποιήσωσι περὶ τοῦ διαβήματος αὐτῶν τούτου τοὺς στολάρχους ἵνα παρασκευασθῶσιν οὗτοι πρὸς λῆψιν τῶν ἐν ταῖς ὁδηγίαις αὐτῶν δεικνυομένων μέτρων. Αἱ πρὸς τοὺς ναυάρχους ὁδηγίαι ὑπηγόρευον αὐτοὺς νὰ προτείνωσι τοῖς Ἕλλησιν ἀνακωχὴν συγχρόνως τῇ ὑπὸ τῶν πρέσβεων ἐπιδόσει τῆς πρώτης πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσεως· ἅμα δὲ τῇ ἐπιδόσει τῆς δευτέρας πρὸς τὴν Ὑ. Π. διακοινώσεως οἱ ναύαρχοι ἔδει νὰ ἔλθωσιν εἰς φιλικὰς πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς σχέσεις καὶ νὰ κωλύσωσι πᾶσαν κατὰ θάλασσαν διὰ τοῦ τουρκικοῦ ἢ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου μεταβίβασιν στρατοῦ καὶ ὅπλων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀποφεύγοντες ἐν τούτοις νὰ δώσωσιν εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτὰς χαρακτῆρα ἐχθροπραξίας κατὰ τῆς Πύλης, καὶ τότε μόνον προσβάλλοντες τοὺς Τούρκους ὁπότε οὗτοι ἤθελον ζητήσει νὰ ἐκβιάσωσι τὸν ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐπιβαλλόμενον αὐτοῖς ἀποκλεισμὸν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις διὰ πᾶν ἀπρόοπτον *κατελείπετο εὐρεῖα ἐλευθερία τοῖς στολάρχοις*, ἐφιστᾶτο δὲ ἡ προσοχὴ αὐτῶν κυρίως εἰς τρία τινά·

1) νὰ νοήσωσιν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν τῶν Δυνάμεων·

2) νὰ γινώσκωσιν ἀσφαλῶς τίνων μέσων αἱ δυνάμεις ἐνόουν νὰ ποιήσωνται χρῆσιν·

3) νὰ ἔχωσι πεποίθησιν περὶ τῆς ὑφισταμένης πλήρους συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἐν ἐπιστολῇ δὲ πρὸς τὸν Κόδριγκτων, ὑφ' ὃν ὡς ἀνώτερον τὸν βαθμὸν (ἀντιναύαρχον) ἐτάχθησαν ὁ γάλλος καὶ ὁ ρῶσος στόλαρχοι, ὁ τότε ἀντιβασιλεὺς Γουλιέλμος ἔγραφεν ἐν ὑστερογράφῳ· « Ἀγαπητέ μοι Κόδριγκτων, μὴ φεισθῇς καὶ ὀλίγης πυρίτιδος, ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτήσῃ τοῦτο ».

συμβεβηκός(¹). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξερράγη τελευταῖον τῇ 24 Ἀπριλίου 1828 ὁ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν κυοφορούμενος ῥωσσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ κατεβλήθη ὁλοσχερῶς ἡ Πύλη διὰ τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνης τῆς 2 (14) Σεπτεμβρίου 1829. Τότε καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων μετέβαλε γλῶσσαν καὶ φρόνημα. Ἐπειδὴ ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, παύσας πλέον τοῦ νὰ χαριτολογῇ καὶ νὰ θριαμβεύῃ, ἐξέβαλε κραυγὴν ἀπελπισίας καὶ διὰ τοῦ ἐν Λονδίνῳ πρέσβεως αὐτοῦ πρίγκιπος Ἐστερχάζυ ἐπεκαλέσατο τῆς Εὐρώπης συμπάσης καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας τὴν σύντονον ἐνέργειαν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους, ἰδοὺ τίνα ἀπάντησιν ἔδωκεν ὁ τῆς Ἀγγλίας κυβερνήτης εἰς τὸν τῆς Αὐστρίας ἀντιπρόσωπον, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ πρίγκιπος Ἐστερχάζυ ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου (12 Ὀκτωβρίου) 1829 πρὸς τὸν πρίγκιπα Μέττερνιχ. «Ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων παραδέχεται ὡς βάσιν τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ σκέψεων ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη προσεβλήθη θανασίμως καὶ ὅτι ἑπομένως οἱ ἀγῶνες ἡμῶν τοῦ νὰ ἀναζωογονήσωμεν αὐτὴν θέλουσιν ἀποβῇ ἄκαρποι, ὀφείλομεν δὲ μᾶλλον νὰ σκεφθῶμεν πῶς θέλουσιν *ἀντικαταστήσει* αὐτὴν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Μάτην παρετήρησα αὐτῷ, προσέθεσεν ὁ πρίγκιψ Ἐστερχάζυ, ὅτι ἤθελεν εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ ἐνεργήσωμεν ἐκ προκαταλήψεως καὶ ὅτι, ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ Ὑ. Πύλη ἤθελε καταπέσει αὔριον, πάλιν ἔπρεπε νὰ τείνωμεν αὐτῇ χεῖρα ἀρωγὸν σήμερον, ἂν ὄχι δι' ἄλλο, τοὐλάχιστον ἵνα καταστήσωμεν μαλακωτέραν τὴν πτῶσιν αὐτῆς καὶ προλάβωμεν τὰ ἀποτελέσματα τοσούτου βιαίου κλονισμοῦ. Αἱ τοιαῦται παραστάσεις μου ὀλίγην ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν· ὁ μὲν λόρδος Ἄβερδην ἐφάνη προσέχων εἰς αὐτὰς πλειότερον ἢ ὁ δούξ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ λόρδος Ἄβερδην συμμερίζεται τὰς ἰδέας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ὑπουργείου καὶ δὲν ἀσχολεῖται ἐν τῷ παρόντι εἰμὴ περὶ τῆς παγιώσεως τοῦ *ἑλληνικοῦ κράτους*, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον καθορᾷ ἤδη τὴν δύναμιν τὴν κεκλημένην νὰ *ἀντι-*

Ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων

(¹) Ὁ *Κάννιγγ* ἐτελεύτησε τῇ 26/7 Αὐγούστου 1827. Ὡς πρωθυπουργὸς διεδέξατο αὐτὸν ὁ τέως [illegible] τοῦ Γ. Κάννιγγ ὑπουργὸς τῶν ἀποικιῶν ὑποκόμης Γόδεριχ, διατηρήσας ὡς ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν [illegible] τοῦ Γ. Κάννιγγ τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντα κόμητα Δούδλεϋ. Ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου δὲ Γοδέριχ — Δούδλεϋ ἐγένετο καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (8/20 Ὀκτωβρίου 1827). Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο [illegible] κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1828 καὶ τότε ἦλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν ὡς πρωθυπουργὸς ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων.

καταστήσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου». Ὁποία πραγμάτων ἀλλοίωσις μεταξὺ τῶν ἀποκηρύξεων καὶ ὑβριστικῶν διακηρύξεων τοῦ Μαίτλανδ ἐν ἔτει 1821—1823 καὶ τῶν δηλώσεων τούτων τοῦ λόρδου Ἄβερδην καὶ τοῦ δουκὸς Οὐέλλιγκτων περὶ τὰ τέλη τοῦ 1829 (¹)!

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ ποικίλαι φάσεις δι' ὧν διῆλθεν ἡ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν πολιτικὴ τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ, ὅστις ηὐφραίνετο νὰ φιλοσοφῇ ἐκ διαλειμμάτων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀποτυχιῶν αὐτοῦ, ἰδοὺ πῶς ἐχαρακτήριζεν ἑκάστην τῶν δυνάμεων τούτων ἐν τῇ ἀπὸ 18/30 Δεκεμβρίου 1826 ἀπορρήτῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς· «Ἡ πορεία τῆς Ρωσίας εἶναι ἀμφίβολος, φέρουσα χαρακτῆρα ὁτὲ μὲν αὐστηρότητος ὁτὲ δὲ ἄκρας γλυκύτητος, ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἀσαφής. Ἡ τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἀγέρωχος, ἀλαζὼν καὶ πλήρης ἀδοκήτων τολμημάτων. Ἡ τῆς Γαλλίας ἀπερίσκεπτος, ἀμφίρροπος καὶ συνήθως ἄνω καὶ κάτω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει ταλαντευομένη· τελευταῖον ἡ τῆς Πρωσίας, δειλὴ καὶ συνεσταλμένη». Τὸ καθ'ἡμᾶς ἀφήνοντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναγνώστου τοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐφυεῖς τού-

---

(¹) Αἱ παροδικῶς ὑπὸ τοῦ Οὐέλλιγκτων καὶ τοῦ Ἀβερδήνου ἐκδηλωθεῖσαι ὑπὲρ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, ὑπὲρ ἀναστάσεως μάλιστα τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, σκέψεις ἦσαν οὐχὶ ἐκρήξεις φιλελληνισμοῦ ἀλλὰ σκέψεις πολιτικαὶ σύμφωνοι πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ κόμματος τῶν Τόρεων, ἐμπνευσθεῖσαι παροδικῶς ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων. Οἱ Τόρεις δηλονότι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Γ. Πὶττ ὡς δόγμα πολιτικῆς πίστεως εἶχον τὴν ἀκεραίαν διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ἡ ἄγαν φιλότουρκος αὕτη πολιτικὴ ἔπαθε σοβαρὸν κλονισμὸν τῷ 1829 διὰ τὴν ἑξῆς αἰτίαν:

Ἕνεκα τῆς ἐπὶ Κωνσταντινούπολιν ρωσικῆς στρατείας τοῦ 1829 ἐπιστεύθη ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ ὅτι ἐπέκειτο ἡ ὁριστικὴ πτῶσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τότε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον φρῖττον πρὸ τῆς ἐνδεχομένης καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἥτις, κατὰ τὴν πολιτικὴν διαθήκην τοῦ Γ. Πὶττ, ἤθελεν εἶσθαι ὁ νεκρώσιμος κώδων τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως ἐν Ἀνατολῇ, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐν τῇ ἀπορίᾳ ἐκείνῃ ἔβλεπε τὴν διὰ τοῦ νεοτεύκτου ἑλληνικοῦ κράτους ἀντικατάστασιν τοῦ πίπτοντος ὀθωμανικοῦ. Τῶν Ρώσων προσεγγιζόντων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Οὐέλλιγκτων, ὅστις μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰργάζετο ἐν Λονδίνῳ φιλοτουρκικώτατα ἵνα μὴ τὰ ὅρια τοῦ ἱδρυομένου ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ κράτους μηδαμῶς ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τοῦ Ἰσθμοῦ, ἵνα μὴ ἡ Τουρκία ἐξασθενήσῃ, ἔγραψε τότε πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄγγλον πρεσβευτὴν Στρατφόρδον Κάννιγγ· «Ἐὰν οἱ Ρῶσοι ἀποχωρήσωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρκούμενοι εἰς χρηματικὴν ἀποζημίωσιν, τὰ πάντα ἔχουσι καλῶς· ἄλλως δὲν ὑπάρχει πλέον ζήτημα ἑλληνικόν (τὸ μικρὸν δηλονότι ζήτημα τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος)· πρέπει ἁπλούστατα ν'ἀναστήσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου». Ὅτε μετὰ μικρὸν ἠγγέλθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὅτι οἱ Ρῶσοι δὲν εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὅτι συνωμολογήθη συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ Οὐέλλιγκτων καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ζάλης ἐπέσχον τὰς περὶ ἀνασυστάσεως τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ὁρμάς, ἀλλὰ δὲν κατέλιπον εὐθὺς τὸ σχέδιον. Τοὐναντίον ἡ μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπελθοῦσα παντελὴς φαινομένη πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξάρτησις τῆς Τουρκίας ἀπὸ τῆς Ρωσίας καὶ ἡ μεγίστη ἠθικὴ ῥοπὴ ἣν ἐκτήσατο ἡ δύναμις αὕτη ἐν τοῖς συμβουλίοις τῆς Πύλης, ὡς μόνην θεραπείαν τοῦ τοιούτου κακοῦ ὑπηγόρευον τῷ Οὐέλλιγκτων καὶ τῷ Ἀβερδήνῳ τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον μεγάλης καὶ ἐλευθέρας Ἑλλάδος, εἰς τοῦτο δὲ κατὰ μέρος ὀφείλεται καὶ ἡ δημιουργία κράτους ἑλληνικοῦ ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἡ Τουρκία, ἰδίως μετὰ τὸ 1840 κατὰ μικρὸν ἔδωκε σημεῖα νέας ζωῆς καὶ αὐτοτελείας πολιτικῆς ἐγκατελείφθη ἐντελῶς τὸ σχέδιον καὶ ἡ Τορικὴ Ἀγγλία (μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ἡ τῶν Οὐίγων) ἐπανῆλθε φανατικώτερον εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, δι' ὃ καὶ διεξήγαγε τὸν μέγαν πόλεμον τοῦ 1854-56, οὗ ἀποτέλεσμα ἦν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων τοῦ 1856 ἡ δι' εὐρωπαϊκῆς ἐγγυήσεως περιβαλοῦσα τὴν περὶ ἀκεραιότητος καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀρχὴν καὶ παραδεξαμένη τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν τῶν κρατῶν οἰκογένειαν.

τους χαρακτηρισμοὺς τοὺς ἐν τῷ μέσῳ οὕτως εἰπεῖν τοῦ πυρὸς διαγραφέντας ἠμποροῦμεν νομίζομεν, τὴν σήμερον ἀπρολήπτως κρίνοντες τὰ πράγματα ὅπως ἐν τοῖς πρόσθεν ἀκριβῶς ἐξετελέσθησαν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὴν μὲν ἠθικὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως ἔλαβεν ἡ Ρωσία, τὴν δὲ ἐνεργὸν πρωτοβουλίαν ἡ Ἀγγλία, ἡ δὲ Γαλλία δὲν συνετάχθη μετ' αὐτῶν εἰμὴ ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι αἱ δύο αὗται δυνάμεις θέλουσι προβῇ εἰς ἔργα καὶ ἄνευ αὐτῆς. Ἡ Ρωσία πρώτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ 1821, ἐκήρυξεν ὅτι θέλει ἐπεμβῆ, ἐπιχειροῦσα πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Δυστυχῶς, πτοηθεῖσα ὑπὸ τῆς ὁμοφώνου τότε ἀντιπράξεως ὅλων τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὠπισθοδρόμησεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη καὶ δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον αὐτῆς εἰμὴ τῷ 1828. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως τούτῳ ἡ Ἑλλάς, ὅπως περιῆλθον τὰ πράγματα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1825 καὶ ἐφεξῆς, ἤθελε βεβαίως καταστραφῆ, ἐὰν ἡ Ἀγγλία, μεταβαλοῦσα αἴφνης πρόσωπον, δὲν ἀνελάμβανεν αὐτὴ τὸν ἀγῶνα καὶ δὲν προεκάλει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1826, δι' οὗ αἱ ἀτελεύτητοι προηγούμεναι συζητήσεις καὶ θεωρίαι περιεβλήθησαν κατὰ πρῶτον τὸν τύπον ἐπισήμου πράξεως. Καὶ τῆς μὲν Ρωσίας ἡ πολιτικὴ ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐξ ὅλων ὅσα γνωρίζομεν ἤδη περὶ αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ Ρωσία διετέλεσε πάντοτε συμπαθοῦσα ὁμολογουμένως πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς διὰ τὸ ὁμόθρησκον, ἐνταῦτῷ δὲ ἐπεζήτησε πάντοτε διὰ τῆς παντοειδοῦς προστασίας ἣν ἀπένεμεν ἀνέκαθεν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἰδίας ἐπιρροῆς εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας· ἀλλὰ πάντοτε ὡσαύτως καθυπήγαγε, φυσικῷ τῷ λόγῳ, τὰ αἰσθήματα ταῦτα καὶ συμφέροντα εἰς τὰ ἄλλα ἔτι ἰσχυρότερα αἰσθήματα καὶ συμφέροντα ὅσα ἐκ διαλειμμάτων ἠδύναντο νὰ προκύψωσιν εἰς μέσον, οὐδὲ ἐδίστασέ ποτε, καὶ τοῦτο εὐλογώτατα, νὰ ἀναβάλῃ χάριν αὐτῶν τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεργείας. Οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ, μέχρι τοῦ πολέμου ὅστις ἔληξε διὰ τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκης· καὶ οὕτως ἐπολιτεύθη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 μέχρι τοῦ ἔτους 1830. Ἅμα ἐκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐφάνη πρόθυμος νὰ ἐπεμβῇ· ἀλλ' ἔπειτα, δυσωπουμένη ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων καὶ φοβουμένη ἐσωτερικοὺς ἀντιπερισπασμούς, ἀνέβαλε τὸν πόλεμον μέχρις οὗ τὰ ἄλλα συμφέροντα αὐτῆς τῇ ἐπέτρεψαν νά τον ἐπιχειρήσῃ. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία μετέβαλε πολιτικήν;

Ἵνα ἐννοήσωμεν καλῶς τὰς διαφόρους περιπετείας, αἵτινες βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐτροπολόγησαν τὴν πολιτικὴν ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰ πρῶτα τῆς ἐπαναστάσεως ἔτη, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ δύναμις αὕτη ὑπερμαχήσασα ἀπ' αἰῶνος ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὸ κράτος τοῦτο νὰ περιπέσωσιν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον κυριαρχίαν τῆς Ρωσίας. Ἐπειδὴ δὲ κάτοχοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν οἱ Ὀσμανίδαι, καὶ οὐδεμία πιθανότης ἐφαίνετο ὅτι οἱ χριστιανοὶ αὐτῶν κάτοικοι δύνανται νὰ ἀπαρτίσωσι πολιτικὸν κράτος ἱκανὸν νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ ὀσμανικόν, φυσικώτατον ἦτο νὰ ταυτίζῃ ἡ Ἀγγλία τὸ ζήτημα τῆς ἀκεραιότητος μετὰ τοῦ ζητήματος τῆς ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν κατοχῆς. Ἁπλῆ ἡ ἔναρξις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἤρκει ἵνα ἐπαγάγῃ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο ζητημάτων, διότι πολλὰ ἐγένοντο καὶ προηγουμένως ἑλληνικὰ κινήματα τὰ ὁποῖα οὐδόλως εἶχον ἀποδείξει τὴν πολιτικὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἰσχύν, καί, πλὴν τούτου, οὐ μόνον πᾶσαι αἱ ἐπαναστατικαὶ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος ἀπόπειραι ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἐπανάστασις ἐκινήθησαν ἢ ἐλογίζοντο κινηθεῖσαι δι' ἐνεργειῶν τῆς Ρωσίας, ὥστε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐφαίνετο ἁπλοῦν ὄργανον τῶν ρωσικῶν εἰσηγήσεων καὶ συμφερόντων· τοῦτο ἀρκεῖ ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν πολεμίαν τῆς

Ἀριθ. 72.

ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ.

Ἐν Χανίοις, 15 Σεπτεμβρίου 1832.

Βαρόμετρον τοῦ ἀέρος Χανίων.

Σεπτεμβρίου 14. 1832.

Τετράδη.	Αὐγὴ	Μεσημβρ.	Βαθμοί. Δειλὴ	Δύσις	Ἑσπέρας
	12	13	14	13	14

ΕΠΙΣΗΜΑ

Πράξεις καὶ περὶ γραμματικοῦ [illegible] τοῦ Τακτικοῦ.

ΤΟ ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ·

Κατὰ τὸ ἐπίσημον γράμμα τοῦ Ἰμβραχὴμ Βέη Γετραχιλιάρχου τοῦ κατὰ τὸ τάγμα τοῦτο [illegible] συντεταγμένως πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ Ἡρακλείου Θεμὶμ Βέην Ὀκτακισχιλίαρχον, τὸ ὁποῖον διεκοινώθη εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο,

Ἐπειδὴ εἰς τοὺς στοιχειστὰς τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς τῆς Ἀραβο-τουρκικῆς γλώσσης στρατιώτας καὶ καταστιχογράφους τῶν ταγμάτων (Βελουκ-εμινιδες) τῶν χιλιαρχιῶν τοῦ Ἰμβραχὴμ Βέη Ἐφένδη δὲν ἐδόθησαν διακόσιαι ὀγδοήκοντα κόλλαι χαρτίου (12 καρτίνα), δύο ὀκάδες μελάνης, καὶ διακόσια καλάμια [illegible], ἀπὸ δὲ τὰς ἑκατὸν βαμμένας καὶ σανιδένιας πλάκας, τὰς δομένας ἀπὸ τοῦ παρόντος Σεφὶρ, αἱ μὲν ἐξέβαψαν, αἱ δὲ ἔσπασαν, καὶ ἄλλαι ἐχάθησαν, τὰ ὁποῖα μένεται γνωστὸν ὅτι εἶναι προσδιωρισμένα ἀπὸ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ Γενικὸν Συμβούλιον (Διβὰν) τοῦ Τακτικοῦ νὰ προσφέρωνται ἀνὰ ἕκαστον Σεληνιακὸν μῆνα·

Καὶ ἐπειδὴ ἡ κατάστασις κατ' ἕνα μέρος, καὶ ἡ διάλυσις ἀπὸ τὴν παλαιότητα ἀχρηστία, κατ' ἄλλο μέρος τῶν γραφικῶν μέσων ἔγεινεν ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν μεγαλητέραν προχώρησιν τῆς ἀναγνώσεως τῶν μητρικῶν γλωσσῶν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους αὐτούς· ἐγκρίνει·

Α΄. Ὁ ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα Στοιχειοδιδασκαλίας Σαλίχαγας, ὡς Τοποτηρητὴς τοῦ [illegible] τῆς Γ. Γραμματείας τῶν λογαριασμῶν, ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ προσφέρῃ ἀνὰ ἕκαστον Σεληνιακὸν [illegible]

وقايع كريد

عدد ٧٢

يوم الخميس فى ٢ جمادى الاولى ١٢٤٨

ميزان هواى خانيه

[illegible]

[illegible]

ΣΕΛΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗΣ «ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ» ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1832

Ἀγγλίας πολιτικὴν ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἅμα ὅμως ἀπὸ τοῦ 1822 ἤρχισε διὰ τῶν πραγμάτων νὰ ἀναφαίνεται ὅτι ἡ ὀσμανικὴ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὅτι ἀδιακόπως κατετροποῦτο ὑπ' αὐτῆς, εὔλογον ἦτο νὰ παραχθῶσιν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀμφιβολίαι περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν Ὀσμανιδῶν τοῦ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀκεραιότητα τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν καὶ ἐλπίδες ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδειοτέρα νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ μέγα τοῦτο εὐρωπαϊκὸν συμφέρον. Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ βαθμιαία τροπολογία τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὡς πρὸς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἐγκατέλιπε τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀρχήν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ τὴν ἐτροπολόγησε μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι ἤλπισεν αὐτὴν δυναμένην νὰ συντηρηθῇ δι' ἄλλης ἐθνότητος παρὰ τὴν ὀσμανικήν, ἤτοι διὰ τῆς ἑλληνικῆς. Ὅτε ὅμως βραδύτερον δὲν εἶδε τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον διαρρυθμισθὲν ὅσον αὕτη ἀπῄτει ταχέως καὶ ἀπταίστως οὐδὲ παρασκευάσαν δυνάμεις πολιτικάς, διοικητικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐπιτηδείας νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἀφετηρίαι πρὸς τὴν μείζονα αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶδε τὴν Τουρκίαν κατορθώσασαν νὰ συγκροτήσῃ πεζικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις ἀξιομάχους, ἡ Ἀγγλία ἤρχισε παλινῳδοῦσα καὶ ἐπιζητοῦσα μᾶλλον τὴν στήριξιν τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους ἢ τὴν αὔξησιν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Δὲν ἔπαυσε μὲν εὐμενῶς πρὸς ἡμᾶς πολιτευομένη καὶ συμβουλεύουσα καὶ παραινοῦσα δὲν ἐδίστασε δέ, ἅμα τῷ 1863 ἤλπισε βελτίονά τινα τῶν πραγμάτων ἡμῶν ρύθμισιν, νὰ ἐπιτρέψῃ μὲν τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑπτανήσου νὰ ἐπιχειρήσῃ δὲ διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑ. Πύλην περὶ ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων ἡμῶν πρὸς τὴν Ἤπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ἔπειτα πάλιν δυσπιστήσασα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀξίωσιν τοῦ νὰ ἀναδειχθῇ πρότερον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ὡς ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, διοικητικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ αὐτοῦ ὀργανισμοῦ ἐπιτήδειον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν προσδοκωμένην παρ' αὐτοῦ μεγάλην ἐντολήν. Ἀλλὰ πῶς ἡ Ἀγγλία, ἐνῷ ἀπῄτει τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναδιοργάνωσιν, παρενέβαλε τοσαῦτα εἰς αὐτὴν κωλύματα διὰ τῆς καταλύσεως τοῦ Κυβερνήτου καὶ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος; Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔτεινεν εἰς ἡμᾶς χεῖρα ἀρωγὸν εἰμὴ διότι ἐθεώρει τοῦτο συνᾷδον πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολιτικὰ αὐτῆς συμφέροντα. Ἐξ ἀρχῆς ἐδυσπίστησε πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Κυβερνήτου καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ηὔξησεν ἡ δυσπιστία της πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἤθελεν ἴσως περιμείνει τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀποχώρησιν διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ νέου βασιλέως, ἐὰν παρ' ἡμῶν δὲν διεπράττετο ἡ βιαία αὐτοῦ πτῶσις. Πρὸς δὲ τὸν βασιλέα Ὄθωνα πολλάκις εἰλικρινέστατα διεκοίνωσεν ὅτι διακινδυνεύει τὸν θρόνον του, διαστρέφων μὲν τὸ πολίτευμα κινῶν δὲ ἐν οὐ δέοντι τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτο μέχρι τέλους ἐπεθύμει τὴν διατήρησίν του ὥστε, ἂν ὄχι ὅλην τὴν Ἑπτάνησον, τοὐλάχιστον ὅμως τὰς πέντε νήσους (πλὴν τῆς Κερκύρας καὶ τῶν Παξῶν) ἐφάνη ἔκτοτε εὐδιάθετος νὰ παραχωρήσῃ ἅμα ἤθελον ἀκουσθῇ αἱ συμβουλαὶ αὐτῆς. Οὐδεμία δὲ ἤθελεν ἐπέλθει πιθανώτατα ἀνατροπή, ἐὰν ἡμεῖς πάλιν δὲν διενηργοῦμεν αὐτήν. Ὅθεν ἀμφοτέρων τῶν μεταβολῶν ἡμεῖς πρὸ πάντων φέρομεν τὴν ἱστορικὴν εὐθύνην. Ἐπιμένομεν δὲ εἰς τοῦτο, διότι ὑπάρχει ἔτι παρὰ πολλοῖς τῶν ἡμετέρων ῥοπή τις τοῦ αἰτιᾶσθαι ἄλλους ἐπὶ ταῖς ἡμῶν δυσπραγίαις, ῥοπὴ ἀναξία λαοῦ ὅστις τοσάκις ἐγένετο δημιουργὸς τῆς ἰδίας τύχης. Καὶ μεμψιμοιροῦσι λοιπὸν οἱ τοιοῦτοι νῦν μὲν κατὰ τῆς δεῖνος δυνάμεως, νῦν δὲ κατὰ τῆς δεῖνος καὶ νῦν κατὰ τῆς τρίτης, λησμονοῦντες ὅτι ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη δὲν ἐπαύσαμεν λαμβάνοντες παρ' ὅλων τηλικαύτας

Στράτφορδ Κάννιγγ,
Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει
1825-1828

εὐεργεσίας, ἀπαραλλάκτως ὅπως ἀποδίδουσι τὴν πολιτικὴν ἡμῶν καχεξίαν εἰς μόνους τοὺς ὑπερτάτους ἄρχοντας καὶ εἰς μόνους τοὺς θεμελιώδεις θεσμούς, λησμονοῦντες ὅτι οὗτοι δὲν ἐπεβλήθησαν εἰς ἡμᾶς, ὅτι δι' ἡμῶν λειτουργοῦσι καὶ ὅτι παρ' ἡμῖν πρὸ πάντων κεῖται νὰ λειτουργήσωσι προσηκόντως. Ἐνόσῳ ὅμως ἀξιοῦμεν ὅτι πάντοτε οἱ ἄλλοι πταίουσιν, ἡμεῖς δὲ μόνοι εἴμεθα ἀναμάρτητοι, δύσκολον εἶναι νὰ παύσωμεν ἁμαρτάνοντες.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ὁ κύριος λόγος δι' ὃν ἡ Ἀγγλία ἐτροπολόγησεν ἐν μέρει ἀπὸ τοῦ 1823 τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πολιτικὸν σύστημα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ θριαμβικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀγών. Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι συνετέλεσαν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐκείνην τροπολογίαν καὶ ἄλλα· πλεῖστα αἴτια· ὁ προσωπικὸς χαρακτὴρ τῶν δύο Κάννιγγ, αἱ εὐγενεῖς προαιρέσεις τοῦ Ἅμιλτων, ὁ ἰσχυρὸς φιλελληνισμὸς ὁ ἐπικρατήσας εἰς ἁπάσας τὰς τάξεις τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀνωτάτας, ἀπὸ τοῦ λόρδου Ἔρσκιν μέχρι τοῦ λόρδου Βύρωνος. Ἀλλ' ἰσχυρότατοι συνήγοροι καὶ πρόμαχοι τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἐν τοῖς διπλωματικοῖς διαβουλίοις ἐγένοντο οἱ μεγάλοι ἡμῶν ἀθληταὶ κατά τε θάλασσαν καὶ κατὰ ξηράν, διά τε τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν ἐνδόξων ἀτυχημάτων. Μὴ λησμονήσωμεν ἐν τούτοις ὅτι αἱ διπλωματικαὶ τῆς Εὐρώπης ἐνέργειαι διήρκεσαν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη πρὶν ἢ ἀπολήξωσιν εἰς τὴν πραγματικὴν ἐπέμβασιν· ὅτι διῆλθον διὰ μυρίων φάσεων καὶ ἀντιφάσεων· ὅτι διεξήγοντο νωθρῶς ὁπωσοῦν ἀνὰ μέσον ποικίλων προκαταλήψεων, παρεξηγήσεων καὶ δισταγμῶν· ὅτι ἑπομένως ἦτο ἀπαραίτητον νὰ διασκεδάζωνται αἱ προκαταλήψεις, νὰ ἐπανορθῶνται αἱ παρεξηγήσεις, νὰ ἐκβιάζωνται οἱ δισταγμοί, ὅτι ἑνὶ λόγῳ ἀπαραίτητον ἦτο νὰ ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τῶν κατορθωμάτων, τῶν παθημάτων, τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἔθνους ἡ προσήκουσα διπλωματικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια. Καὶ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἀνεδείχθη ὅσον ἐνδέχεται ἐπιτηδεία καὶ ἀναμφιβόλως ἀσυγκρίτως ἐπιτηδειοτέρα τῶν τρόπων καθ' οὓς διεξήχθησαν εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους αἱ ἐξωτερικαὶ ἡμῶν σχέσεις. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἰδίως εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδᾶτον, ὅστις, δυνάμεθα εἰπεῖν, διετέλεσεν ἐπὶ 7 ὅλα ἔτη ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καίτοι μηδέποτε διορισθεὶς τοιοῦτος ἐπισήμως.

Τὴν σήμερον, ὅτε ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ γεγονότα, εἶναι εὔκολον μετ' ὀλίγης ἀγαθῆς βουλήσεως νὰ διακρίνωμεν τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ τῷ 1821, ὅτε ἡ Ρωσία μόνη παρίστατο ὡς ἑτοίμη νὰ ἐπέλθῃ εἰς βοήθειαν ἡμῶν, πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι μεγάλαι δυνάμεις αὐτὴν μὲν ἠγωνίζοντο νὰ ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦ πολέμου, πρὸς ἡμᾶς δὲ ἦσαν ψυχρόταται καὶ ἐνίοτε πολέμιαι μᾶλλον ἢ οὐδέτεραι, τὸ πρακτέον ἦτο σφόδρα δυσδιάκριτον. Ἐν τούτοις ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐνόησεν ἀμέσως ὅτι ἡ Ρωσία, ὅσον ἀγαθὴ καὶ ἂν ὑπετίθετο ἡ ὑπὲρ ἡμῶν προαίρεσις αὐτῆς, δὲν θέλει πολεμήσει, ἐν ὅσῳ σύμπασαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνεχαίτιζον αὐτήν, ὅτι ἔδει ἄρα νὰ ἐξευμενίσωμεν ἐκ παντὸς τρόπου τὰς δυνάμεις ταύτας ἢ τοὐλάχιστον τινὰς ἐξ αὐτῶν· ὅτι πρὸς τοῦτο ὠφείλομεν πρὸ πάντων νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὰς ἀναρχικὰς ἑταιρείας αἵτινες ἐτάραττον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἦτο ἔργον οὐδὲ τῆς Ρωσίας οὐδ' ἐσκόπει νὰ ὑπηρετήσῃ ὁπωσδήποτε τὰ συμφέροντα τῆς δυνάμεως ταύτης, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀσμανίδας ἐν τῇ πολιτικῇ κατοχῇ τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι τελευταῖον τὸ τοιοῦτο, καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ διὰ μιᾶς, ἡ παρὰ τὸ ὀσμανικὸν κράτος ὕπαρξις αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου μοίρας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐ μόνον δὲν θέλει ἐξασθενίσει

τὸ κράτος ἐκεῖνο ἀλλὰ δύναται νὰ συντελέσῃ καὶ εἰς ἐπίρρωσιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων ἐπολιτεύθη ὁ Μαυροκορδᾶτος ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ἐπαναστάσεως ἔτους μέχρι τέλους αὐτῆς καὶ ἐπιτηδείως ἐκμεταλλευόμενος μέχρι μὲν τοῦ 1825 τὰ μεγάλα κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν κατορθώματα τοῦ ἔθνους δι' ἅπαντος δὲ τοῦ ἀγῶνος τὰς με-

Ἡ ἄφιξις τοῦ Βύρωνος εἰς Μεσολόγγιον
(Ἰδιωτικὴ συλλογὴ Ἐμμ. Τσουδεροῦ)

ταξὺ τῶν δυτικῶν δυνάμεων διαφέρεις συνετέλεσε πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐπιτευχθῇ τὴν ἐπέμβασιν.

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως διενήργησε νὰ καταργηθῶσι τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἥτις λογιζομένη πάντοτε ὡς ὄργανον τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐδέησε νὰ θυσιασθῇ χάριν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἂν τυχὸν ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον τῆς Ρωσίας, διέκοπτεν οὕτω πάντα πρὸς αὐτὴν δεσμόν. Ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος τῶν Ὑψηλαντῶν ἡ συνέλευσις παρεδέξατο ὡς σύμβολον μὲν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας τὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς ὡς χρώματα δὲ τῆς ἐθνικῆς σημαίας τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Πλὴν τούτου ἐν τῇ διακηρύξει ἣν ὑπέγραψεν ὡς πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἀπεδοκίμασε τὰς *δημαγωγικὰς και στασιώδεις ἀρχὰς* αἵτινες ἐτάραττον τότε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἐὰν ὑπάρχῃ δέ τι τὸ δυνάμενον οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ ἀλλὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κατὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἀντιπολίτευσιν τοῦ Μαυροκορδάτου, εἶναι ἡ προεκτεθεῖσα ἀνάγκη τῆς διακοπῆς πάσης πρὸς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν σχέσεως. Λέγομεν νὰ ἐξηγήσῃ καὶ οὐχὶ νὰ δικαιολογήσῃ, διότι ὁ Μαυροκορδᾶτος δὲν ἐπολέμησε μόνον τὸ πρόσωπον τοῦ Ὑψηλάντου ἀλλὰ καὶ τὸ λογικώτατον πολίτευμα ὅπερ οὗτος ὑπεστήριξεν,

ἐνῷ εἶναι πρόδηλον ὅτι, καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ λογισθῇ ἀπαραίτητος ἡ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης τῶν πραγμάτων διοικήσεως ἀποχώρησις τοῦ πληρεξουσίου τοῦ Γ. ἐπιτρόπου, τοῦτο ἠδύνατο νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ περιέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ψηφίσωμεν τὸ πολυαρχικὸν τῆς Ἐπιδαύρου πολίτευμα. Ἄλλως τε, ἐὰν οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι δὲν ἐδίστασαν κατ' ἀρχὰς νὰ μεταχειρισθῶσι τὸ ἐλατήριον τῆς ρωσικῆς συνεννοήσεως καὶ ἐπικουρίας, ἵνα ἐμψυχώσωσι τοὺς πολλούς, τάχιστα ἐγκατέλιπον τὸ μηχάνημα τοῦτο, ἡ δὲ παρατεινομένη ἀπραξία τῆς Ρωσίας, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἐξηκολούθει, κατέστησε πρόδηλον ὅτι οὐδεμία ὑφίστατο σχέσις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως ἐκείνης. Καὶ ἔπειτα οἱ πολυάριθμοι γάλλοι, γερμανοὶ καὶ ἰταλοὶ φιλέλληνες, οἱ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας περιστοιχίσαντες τὸν Μαυροκορδᾶτον καὶ οἱ μετ' οὐ πολὺ συμπράξαντες μετ' αὐτοῦ ἐπιφανεῖς Ἄγγλοι, ὁ λόρδος Βύρων, ὁ λόρδος Κάρολος Μουραί, ὁ συνταγματάρχης Στάνωπ, ὁ καλὸς φίλος μας Βλακέρος, ὅπως τὸν ἔλεγεν ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ μοίραρχος Ἄμιλτων καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, αὐτόπται τῶν πραγμάτων γενόμενοι, καὶ ἢ ἀλληλογραφοῦντες ἀδιακόπως μετὰ τῆς Εὐρώπης ἢ ἐπανερχόμενοι εἰς αὐτήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐμποιήσωσι πρωιμώτατα ἁπανταχοῦ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν διεξήγετο ἀνεξαρτήτως πάσης ξενικῆς εἰσηγήσεως.

Η ὑπογραφὴ τοῦ Α. Μαυροκορδάτου

Πολὺ δυσκολώτερον ἦτο νὰ πεισθῇ ἡ Εὐρώπη περὶ τῆς πολιτικῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ νὰ παύσῃ πρεσβεύουσα ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνότης ἐπιτηδεία ν' ἀντικαταστήσῃ τοὺς Ὀσμανίδας ἢ τοὐλάχιστον νὰ συνυπάρξῃ μετ' αὐτῶν πολιτικῶς, μὴ ἐλαττουμένης ὡς ἐκ τούτου τῆς συντηρητικῆς τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς δυνάμεως. Περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ διευκρίνησιν τῶν δυσχερῶν τούτων ζητημάτων ἐνησχολήθη ἐπιμόνως ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐπισήμοις καὶ ἡμιεπισήμοις αὐτοῦ ἀλληλογραφίαις. Ἔτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἤτοι τῷ 1820, εἶχε συντάξει ὑπόμνημα μακρὸν (Coup d' oeil sur la Turquie), τὸ ὁποῖον σταλὲν τότε εἰς τὰς μεγαλυτέρας αὐλὰς τῆς Εὐρώπης ἐδημοσιεύθη βραδύτερον, τῷ 1867, ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Πρόκεσς. Τὰ συμπεράσματα τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἦσαν ὅτι τὸ ὀσμανικὸν κράτος οὐδὲν ἔχει βάρος ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Εὐρώπης πλάστιγγι, οὐδεμίαν δὲ δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει καθ' ἣν γενικὴ συμμαχία ἤθελεν ἀπαρτισθῇ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῆς Ρωσίας (ὅπερ ἀπεδείχθη λαμπρῶς τῷ 1854—1856)· ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους εἶναι οὐ μόνον δυνατὴ ἀλλὰ καὶ ἄφευκτος· ὅτι ὅμως δύναται νὰ ἀναβληθῇ καὶ νὰ ἀποβῇ ὠφελίμως μᾶλλον ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις.

Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως πραγμάτων ἀνέπτυξε τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ σύστημα ὁριστικώτερον ἔτι καὶ πρακτικώτερον. Η πληθὺς τῶν σχέσεων εἰς τὰς ὁποίας ἐπὶ τούτῳ περιῆλθεν ὑποφαίνεται ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε τῇ 24 Ἰουνίου 1823, ἐκ Τριπόλεως, ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, πρὸς τὴν εἰς Λονδῖνον σταλεῖσαν ἐπιτροπὴν (Ἰωάννην Ὀρλάνδον, Ἰωάννην Ζαΐμην, Ἀνδρέαν Λουριώτην) ἵνα συνομολογήσῃ τὸ πρῶτον δάνειον. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶχε κατ' αὐτὸν δύο σκοπούς· οὐ μόνον νὰ παράσχῃ πόρους χρηματικοὺς τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνοχοποιήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ ἐκβάσει τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καί, ὡς ρητῶς ἔλεγε, νὰ δώσῃ ἀφορμὴν *εἰς τὴν ἔναρξιν ἀμοιβαίων σχέσεων* μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν. Τὸ δὲ τελευταῖον τοῦτο ἦτο κατ' αὐτὸν οὐδὲν ἧττον σπου-

δαῖον ἢ τὸ πρῶτον. Ὅθεν ἰδιαίτερον περιέλαβεν ἐν ταῖς ὁδηγίαις ἃς ἔδωκε κεφάλαιον *περὶ τῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας σχέσεων*. Ἐν αὐταῖς καταφαίνεται ὅτι, ἐνῷ τότε μόνος ἴσως ὁ Μέττερνιχ ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ ἐγνώριζεν ὁπωσοῦν θετικῶς τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν τροπὴν ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Γ. Κάννιγγ καὶ ἐγνώρισε τοῦτο διὰ κρυφιωτάτης τινὸς ἐκμυστηρεύσεως τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο κάλλιστα περὶ τούτου πληροφορημένος· καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ ἤλπισεν εἴς τε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ δανείου καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἀγγλικῆς ἐπεμβάσεως (¹). Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο βέβαιον ἔτι μέχρι τίνος θέλει προχωρήσει ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, αἱ ὁδηγίαι ἐπέμενον εἰς τὸ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἡ Ἑλλάς. «Ὅσον μὲν λοιπὸν περὶ σχέσεων ἐμπορικῶν, καὶ *τούτων οὐχὶ ἀποκλειστικῶν*, ἔχετε τὴν ἄδειαν νὰ πραγματευθῆτε. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων σχέσεων θέλετε πασχίσει πρῶτον νὰ γνωρίσετε ὁποῖος ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς Ἀγγλίας, πόσον ἢ ἐπιθυμεῖ ἢ ὑποπτεύει τὴν ἀνεξαρτησίαν μας, εἰς ποῖα ὅρια φρονεῖ ὅτι θέλομεν σταθῆ καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα κρίνετε ἀναγκαῖα νὰ γνωρίσῃ ἡ ἑλληνικὴ Διοίκησις... Ἐπειδὴ δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ γνωρισθῇ ὅτι πραγματεύεται περὶ ὁποιωνδήποτε πολιτικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ἀγγλίαν, καθότι τοῦτο δύναται νὰ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἄλλων δυνάμεων, θέλετε φροντίσει, ὅσον τὸ δυνατόν, νὰ γνωρισθῇ ὡς μόνος σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς ὁ τοῦ δανείου· εἰς τοῦτο ἀπαιτεῖται νὰ καταβάλετε ὅλην τὴν δυνατὴν προσοχήν». Ἐδόθησαν δὲ καὶ ἄλλαι μυστικώτεραι ὁδηγίαι πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν περὶ ἐκλογῆς βασιλέως· καὶ ἔκτοτε ἤρχισαν διαλέξεις τῶν ἀπεσταλμένων ἐκείνων μετὰ τοῦ Κάννιγγ περὶ Λεοπόλδου, μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Λεοπόλδου καὶ μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας ὡς πρὸς τὸν υἱόν του δοῦκα τοῦ Νεμούρς. Εἴδομεν ὅτι ἔτι ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους ὁ Μαυροκορδᾶτος ἤθελε νὰ προτείνῃ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Εὐγένιον, τὸν θετὸν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος υἱόν, ὅστις δικαίως ἐφημίζετο ἐπί τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ στρατιωτικῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ. Καὶ τῷόντι τῷ 1823 εἶχε πέμψει πρὸς τὸν πρίγκιπα τὸν ὑπασπιστὴν αὐτοῦ Ἐδουάρδον Ράινεκ δοὺς αὐτῷ λεπτομερεῖς μυστικὰς ὁδηγίας. Ὁ Ράινεκ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, ὅπου διέμενεν ὁ Εὐγένιος· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ μεταξὺ συμβὰς θάνατος τοῦ πρίγκιπος ἐματαίωσε τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ἤδη δὲ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἤρχισε διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Λεοπόλδον, διὰ πολλῶν καὶ τοῦτον προτερημάτων διακρινόμενον. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὅλαι αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐστήριξεν ἁπάσας τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ἐνεργείας, μοναρχία, ἀνεξαρτησία πλήρης, εὐρωπαϊκὸν δάνειον, εὐρωπαϊκὸς στρατός, ὅλαι ἐγένοντο ἐπὶ τέλους δεκταὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Δὲν ἠρκεῖτο δὲ εἰς τὰς μετὰ τῆς Ἀγγλίας συνεννοήσεις. Ἀναλόγους συνεννοήσεις διεξῆγε μετὰ τῆς Γαλλίας καί, τὸ παραδοξότερον, μετὰ τῆς Αὐστρίας. Ἀρχαίας εἶχε μετὰ τοῦ Γὲντζ σχέσεις, ἔτι ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ἦτο ἐπιτετραμμένος μέχρι τοῦ 1818 τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τῆς Βλαχίας, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν Ι. Καρατζᾶν. Καὶ διέκοψε μὲν αὐτὰς μετὰ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφιξίν του ἀλλὰ διετήρησεν, ὡς φαίνεται, ἢ τοὐλάχιστον ἐπανέλαβε μετὰ παρέλευσιν τινὸς χρόνου ἀλληλογραφίαν τινὰ μετὰ τοῦ ἱππότου Ἀουερσσίλδ

(¹) Ἀλλ' ὁ Γ. Κάννιγγ, εὐθὺς ὡς ἐγένετο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἔδειξε τάσεις πολιτικὰς ἀποτόμως ἀντιθέτους πρὸς τὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ἐχούσας ἐνδείξεις φιλελευθέρου πνεύματος ἢ τοὐλάχιστον πνεύματος ἀντιθέτου πρὸς τὸ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ὑφ' οὗ ἐνεπνέετο ὁ Καστελρήγας, ἐκδηλωθέντος ἰδίως ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νοτίων ἀμερικανικῶν (ἱσπανικῶν) ἀποικιῶν.

γενικοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας ἐν Κερκύρᾳ, διότι, καίτοι εἰδὼς τὴν πολεμίαν τῆς δυνάμεως ταύτην διάθεσιν, εἰδὼς ὅμως ἐνταὐτῷ τὴν στενὴν αὐτῆς οἰκειότητα πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, μάλιστα ὡς πρὸς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα, ἐνόμισε καθῆκόν του νὰ πράξῃ ὅ,τι ἦτο δυνατὸν ἵνα ἐπενεργήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ (1). Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1824 λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον ἔκ τινων *εὐχαρίστων κοινοποιήσεων* τοῦ ἱππότου Ἁουερσσὶλδ ἔγραψε πρὸς τὸν Γὲντζ ἐκ Μεσολογγίου τῇ 5/17 Δεκεμβρίου ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν λυπούμεθα μὴ δυνάμενοι νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, διότι θεωροῦμεν αὐτὴν ὡς ἓν τῶν μᾶλλον περινενοημένων ἔργων ὅσα ἐξῆλθον ἐκ τοῦ τοσοῦτον ἐπιτηδείου ἐκείνου καλάμου. Πολλοὶ θέλουσιν ἴσως εὕρει σφόδρα παρακεκινδυνευμένα τινὰ τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ περιεχομένων καὶ ἰδίως τὰ περὶ Ρωσίας. Αἱ πολιτικαὶ ὅμως δοξασίαι πρέπει να κρίνωνται οὐχὶ ἀπολύτως ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους, τὰς περιστάσεις καὶ τὰς ἀνάγκας ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων πρεσβεύονται. Ὅτι δὲ ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἤξευρε τί καὶ πρὸς τίνα ἔγραφε, δηλοῦται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἣν ἔλαβεν.

Ὁ Μαυροκορδᾶτος, ἀφοῦ ὑπέμνησεν ὅτι τέταρτον ἤδη ἔτος ἐνδόξως διεξήχθη ὁ ἀγὼν καὶ προσέθηκεν ὅτι ὑπολαμβάνει ὡς συμπλήρωμα τῶν τελεσθέντων κατορθωμάτων σπουδαιότατον τοῦτο, ὅτι διελύθησαν αἱ πλάναι καὶ αἱ συκοφαντίαι αἱ τοσοῦτον ἀδίκως ἀναμίξασαι τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν μετὰ τῶν Καρβοναρίων, τῶν Ριζοσπαστῶν, τῶν Κοινοτικῶν καὶ ἐν γένει ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὅσοι πρὸ τοσούτου χρόνου ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην· ἀφοῦ ἔθεσεν ὡς ἀποδεδειγμένον ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ Τουρκία δὲν εἶναι πλέον εἰς κατάστασιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα (καθ' ἣν στιγμὴν ἐγράφετο ἡ ἐπιστολὴ οἱ δυσπιστότεροι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἠδύναντο νὰ μή το ὁμολογήσωσι), προσέθετο· «Τούτου τεθέντος ἕπεται ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος θέλει ἀσφαλισθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐχερῶς, καθόσον αἱ μεγάλαι χριστιανικαὶ Δυνάμεις θέλουσι πολιτευθῆ πρὸς αὐτὴν ἢ εὐμενῶς ἢ ἀδιαφόρως. Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης λείπεται νὰ ἐξετάσωμεν μέχρι τίνος ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ὠφέλιμος ἢ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ μεγάλα εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Δὲν δυσκολεύομαι νὰ ἐννοήσω ὅτι συμφέρει εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως νὰ διαιρέσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς πολλὰς ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ ὀσμανικῇ Πύλῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ δυνατὴ ἡ τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτέλεσις ἤθελε συμφέρει τῇ Εὐρώπῃ νὰ παρακωλύσῃ αὐτήν, ἐὰν βούλεται νὰ προλάβῃ τὴν ὑπέρμετρον τῆς Ρωσίας ἐπέκτασιν καὶ τοὺς ἐκ τούτου προκύψοντας ἀπαραιτήτως πολέμους. Μία τῶν νομιμωτέρων βάσεων τῆς ἐν Ἑλλάδι γενομένης μεταβολῆς εἶναι ὅτι οὐδέποτε συνωμολογήσαμεν τὴν εἰς τὴν Τουρκίαν ὑποταγήν, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει πρᾶξις ἡ ὑποχρεοῦσα ἡμᾶς εἰς ὑπακοήν, ὅτι ἡ χείρωσις ἡμῶν δὲν ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα εἰμὴ τῆς βίας καὶ ὅτι διὰ τῆς αὐτῆς βίας δικαιούμεθα νὰ ρήξωμεν τὰ δεσμὰ ἡμῶν. Ἅμα ὅμως ἠθέλομεν διὰ δημοσίας τινὸς πράξεως ἀνομολογήσει τὴν ὑποτέλειαν ἡμῶν (2), δι' αὐτὸ τοῦτο ἠθέλομεν ἀποβάλει διὰ παντὸς τὰ δίκαια ἐκεῖνα

(1) Ἡ στενὴ οἰκειότης μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς πράγμασιν ὑφίστατο μόνον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, ζῶντος ἔτι τοῦ Καστελρήγου. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ἀνῆλθεν ὁ Γ. Κάννιγγ εἰς τὴν ἐξουσίαν (1822) οὐ μόνον ἡ οἰκειότης αὕτη ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἀλλὰ καὶ πολεμιωτάτη πρὸς τὴν Αὐστρίαν κατέστη ἡ πολιτικὴ τοῦ Γ. Κάννιγγ, ὃν ὁ Μεττερνῖχος ἐκάλει *Ἰακωβῖνον*, ὡς ἐχθρὸν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

(2) Τὸ τοιοῦτο βεβαίως δὲν συνᾴδει πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑποταγὴ εἰς τὸ κράτος τὸ ὀθωμανικόν, τὸ ἀνακηρυττόμενον ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὡς ὑπερτάτης ἀρχῆς πολιτικῆς, ὡς *θεόθεν* τεταγμένης ἐφ' ἡμᾶς κραταιᾶς βασιλείας, δὲν συνηγοροῦσι βεβαίως ὑπὲρ τῆς θεωρίας τοῦ Μαυροκορδάτου. Σημειωτέον δὲ ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ βε-

καὶ ἠθέλομεν παρασκευάσει τοσαύτας ἐπαρχίας κατακτητέας ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ὅσαι τυχὸν ἱδρυθῶσιν ὑποτελεῖς ἡγεμονίαι, ἐνῷ θέλει ἀποβῇ δυσκολώτατον εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Τὸ δὲ τοιοῦτο τῆς δυνάμεως ἐκείνης βούλευμα εἶναι τοσοῦτον ἀπροκάλυπτον ὥστε δὲν ἠμπορῶ νὰ πεισθῶ ὅτι διέφυγε τὴν ὀξυδέρκειαν τῶν μεγάλων τῆς Εὐρώπης ἀνακτοβουλίων. Ἂν ἡ ὀσμανικὴ Πύλη ὑπεστηρίχθη ὑπ' αὐτῶν ἱκανῶς ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ, ἂν ἐπόθησαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κράτους τούτου, δὲν ἐπολιτεύθησαν οὕτως, ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι, εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἔχωσι προμαχῶνα κατὰ τῆς μελλούσης ἐπεκτάσεως τῆς Ρωσίας. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅ,τι ἰσχυρίσθην ἀπὸ τοῦ 1820, ὅτι δηλαδὴ ἡ Πύλη δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἀλλ' ἰδοὺ παρουσιάζεται εὐτυχὴς περίστασις, ἵνα ἡ Πύλη καταστῇ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐκεῖνον ἐν τῷ μέλλοντι χρησιμωτέρα ἢ ἐν τῷ παρελθόντι. Ὁ ἀπ' αὐτῆς χωρισμὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσῃ τὴν Τουρκίαν, θέλει ἀπ' ἐναντίας συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἐπιρρώσῃ αὐτὴν καὶ νὰ καταστήσῃ ἱκανωτέραν εἰς τὸ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ κοινῶς ἀποδιδόμενα τῇ αὐλῇ τῆς Ρωσίας φιλόδοξα σχέδια. Ἡ Τουρκία ἠναγκασμένη νὰ φυλάττῃ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος φρούρια ἠλάττωνεν οὕτω τὰς δυνάμεις ὅσας ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῆς· πλὴν τούτου οἱ διεσπαρμένοι εἰς τὰς ἐπαρχίας ἡμῶν Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ συντελῶσιν εἰς τοὺς πανδήμους ὁπλισμοὺς ὅσους ὁ σουλτάνος διέτασσεν ἐν καιρῷ δεινοῦ κινδύνου. Πᾶσαι αἱ ἀξιόλογοι αὗται δυνάμεις συμπυκνούμεναι θέλουσι γίνει διαθέσιμοι ὁσάκις τὸ κράτος ἤθελεν ἀπαιτήσει τοῦτο. Καὶ ἐνταῦθα δὲ δὲν δύναμαι νὰ ἀποσιωπήσω ἰδέαν, ἥτις, ἀποδεικνύουσα πόσον ἀλλόκοτοι εἶναι αἱ στροφαὶ τῆς πολιτικῆς, ἔρχεται συγχρόνως εἰς ἐπικύρωσιν τοῦ λόγου μου. Τὴν σήμερον εἴμεθα, καὶ εὐλόγως, οἱ δεινότατοι τῶν πολεμίων τῆς Τουρκίας, καὶ ὅμως, ἅμα τὰ σύνορα ἡμῶν προσδιορισθῶσι καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἡμῶν ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας, θέλομεν περιέλθει εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ πολιτευθῶμεν ὡς κράτος ἀνεξάρτητον κατ' ἀντίθετον λόγον τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν αἰσθημάτων καὶ ἀντιπαθειῶν· θέλομεν ὑποχρεωθῇ νὰ ἐπιθυμήσωμεν καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν μάλιστα τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐπιλοίπου εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, μηδὲν ἔχοντες νὰ φοβηθῶμεν ἐκ τῆς γειτονίας αὐτῆς, τὰ πάντα δὲ δυνάμενοι νὰ ὑποπτεύσωμεν ἐκ τῆς γειτονίας τῆς Ρωσίας. Φύσει ὄντες τῶν Τούρκων πολέμιοι θέλομεν ἀποβῆ οἱ πιστότατοι αὐτῶν κατὰ τῶν Ρώσων σύμμαχοι, ἐὰν οὗτοι ἐπιχειρήσωσι νὰ ἐξώσωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτο θέλει ἀποβῇ τὸ πολιτικὸν τῆς Ἑλλάδος σύστημα, ἅμα ἐπιτύχῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς, δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τίνα εἶναι τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης (τῆς Ρωσίας μόνης ἐξαιρουμένης) τὰ προσκρούοντα πρὸς τὰ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντα. Ἰδίως δὲ τὰ τῆς Αὐστρίας φαίνονται καθ' ὅλα πρὸς τὰ ἡμέτερα ταυτιζόμενα, οὐ μόνον ἕνεκα τῶν προεκτεθέντων πλεονεκτημάτων τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὰ μέλλοντα τῆς Ρωσίας βουλεύματα ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τοῦ ἐμπορικοῦ συμφέροντος τῶν δύο ἐπικρατειῶν. Ἐπειδὴ αὗται δὲν θέλουσι συνορεύει, ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν θέλει ἔχει νὰ φοβηθῇ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Αὐστρίας· διὰ δὲ τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου τὰ δύο ἔθνη θέλουσι συνάψει συναλλαγὰς προχείρους μὲν καὶ ὠφελίμους εἰλικρινεῖς δὲ καὶ διαρκεῖς».

Φρειδερῖκος Γέντς

βιασμένη δικαιολογία τῆς ἀπορρίψεως τῆς ὑποτελείας ἦν ἐξ ἀνάγκης ἐπιβαλλομένη, ἀφοῦ ***κατ' εἰσήγησιν*** ἀγγλικὴν ὁ Μαυροκορδᾶτος προέβη εἰς διαμαρτυρίαν κατὰ τῶν προτάσεων τοῦ ρωσικοῦ ὑπομνήματος.

Ὁ Γέντζ ἀπήντησεν, ἂν ὄχι κατ' εὐθεῖαν, ἐμμέσως ὅμως διὰ τοῦ ἱππότοι Ἀουερσσίλδ. Ἐν τῇ ἀπαντήσει ταύτῃ, ἥτις ἐγράφη τῇ 8 Μαρτίου ἔ. ν. 1825, ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος σύμβουλος τοῦ πρίγκιπος Μέττερνιχ, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο τῳόντι νὰ νομίσωσιν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐξεγερθῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἥτις ἄλλον τρόπον ἐνεργείας δὲν εἶχεν εἰμὴ τὴν τυφλὴν βίαν, ἀφοῦ ἠναγκάσθη νὰ συναινέσῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἔσχεν ἐξ ἀρχῆς χαρακτῆρα ἴδιον καὶ ἐθνικόν, παντελῶς ἀλλότριον τῆς ἀφροσύνης καὶ μοχθηρίας ἥτις ἐπεχείρησε νὰ ταράξῃ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης τὴν ἔννομον τάξιν, κηρύττει διαπρυσίως ὅτι ὁ ἡμέτερος πολιτικὸς ἀνὴρ μετὰ ἐξαιρέτου διαλεκτικῆς καὶ ὀξυνοίας ἀνέπτυξε τούς τε λόγους δι' οὓς αἱ δυνάμεις ὀφείλουσι (τοὐλάχιστον τινὲς ἐξ αὐτῶν) νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, τὰς ἀντισταθμίσεις, τὰς ἐγγυήσεις, τὰς ὁποίας ἤθελον εὕρει ἔν τε τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τοιοῦτό τι ἀποφασίζουσαι. Ἓν μόνον ἀντέταξεν ἐπιχείρημα, ὅτι αἱ δυνάμεις οὐδόλως οὐδαμῶς ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν ὀσμανικὴν Πύλην τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, τούτου δὲ τεθέντος, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπιμένουσιν ἀπαιτοῦντες τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἀπελευθέρωσιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ μὴ εἰρηνεύσωσι ποτὲ ἐπὶ τῷ ὅρῳ τούτῳ, αἱ δὲ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ ἐπιβάλωσι τὸν νόμον οὔτε εἰς τοὺς μὲν οὔτε εἰς τοὺς δὲ εἰμὴ θυσιάζουσαι τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ ἴσως τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, «ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσω, ἐπεφώνησεν, ὅτι μόνη ἡ θεία Πρόνοια θέλει λύσει τὸ πρόβλημα τοῦτο» (¹).

Ἡ θεία Πρόνοια ἐπέλυσε τὸ πρόβλημα διὰ τῶν τριῶν δυνάμεων, Ρωσίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας· ἀλλὰ τῷ 1824 καὶ 1825 αἱ δυνάμεις αὗται πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ ὁμοφρονῶσιν, ὥστε ἐδέησε νὰ πράξῃ ἡ Ἑλλὰς πολλά, ἵνα, ἐξ αὐτῶν δὴ τῶν διαφωνιῶν αὐτῶν ὠφελουμένη, καταναγκάσῃ αὐτὰς εἰς κοινὴν ἀπόφασιν καὶ σύμπραξιν. Εἴπομεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἡ Ρωσία εἶχε προτείνει τὴν διανομὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς 3 ἢ 4 ἡγεμονίας ὑποτελεῖς τῇ Τουρκίᾳ· ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1824 ἤρ-

---

(¹) Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Δὲν θὰ συζητήσω ἐνταῦθα, ἔλεγεν, οὔτε περὶ τῆς νομιμότητος (légitimité) οὔτε περὶ τοῦ νομοταγοῦς (loyalité) τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Θὰ σεβασθῶ μάλιστα ὅσον δύναμαι καὶ τὰς γνώμας τὰς ἐναντιωτάτας πρὸς τὰς ἐμάς. Θὰ εἴπω λοιπὸν ὅτι ἐννοῶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπὶ καλῇ τῇ πίστει ἐθεώρουν ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐπαναστῶσι κατὰ κυβερνήσεως ἐν ᾗ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἢ τὰ ἀποτελέσματα τυφλῆς δυνάμεως. Ἡ γνώμη αὕτη, εἴτ' ἀληθὴς εἶναι εἴτε ψευδής, ἔχει θιασώτας ἐν Εὐρώπῃ οὐχὶ ἁπλῶς τοὺς αὐτοκαλουμένους φιλελευθέρους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς καλῶς λογιζομένους φίλους τῆς τάξεως καὶ ἐχθροὺς τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν. Ἤθελον ψευσθῇ ἀπέναντι τῆς συνειδήσεώς μου, ἐὰν ἔλεγον ὅτι συμμερίζομαι τὴν τούτων γνώμην. Ἐν τούτοις παρ' ὅλην την αὐστηρότητα τῶν ἐμῶν ἀρχῶν καὶ χωρὶς νὰ ὑποκριθῶ ἄγνοιαν περὶ τῆς ὅλης ἐπιρροῆς ἣν ἤσκησαν ἐπὶ πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τὰ κακὰ παραδείγματα τῶν ἡμετέρων χρόνων ἀναγνωρίζω ὅτι ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἶχε χαρακτῆρα ἴδιον καὶ ἐθνικόν, μὴ ἐπιτρέποντα νὰ γίνηται σύγχυσις αὐτῆς μετὰ τῶν ἐπαναστάσεων αἵτινες ἐξερράγησαν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης δωρεὰν ἕνεκα τῆς παραφροσύνης καὶ τοῦ διεστραμμένου πνεύματος μερίδος πολιτικῆς μισητῆς. Ἤλπισα ἐπί τινα χρόνον ὅτι ἤθελεν εὑρεθῇ τι μέσον νὰ συμβιβάσῃ τις ὅ,τι δίκαιον ὑπάρχει ἐν ταῖς ἀξιώσεσι τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς κατὰ μέρος τοὐλάχιστον διατηρήσεως τῶν ἀρχαίων δικαιωμάτων τῆς Πύλης. Τὸ εἰς τὴν Ρωσίαν ἀποδιδόμενον σχέδιον εἶχεν ἀναντιρρήτως μεγάλας ἐλλείψεις, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειε συνδυασμοὺς εὐτυχεστέρους. Ἀλλ' ἐὰν τὸ πρᾶγμα ἔχῃ ἀληθῶς οὕτως, ὡς μοὶ φαίνεται ὅτι ἔχει σήμερον (τῶν μὲν Ἑλλήνων ἐπιμενόντων εἰς ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν δὲ Τούρκων οὐδέποτε βουλευομένων νὰ εἰρηνεύσωσιν ἐπὶ τοιούτῳ ὅρῳ καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων μὴ δυναμένων νὰ ἐπιβάλωσι νόμον οὐδετέρῳ ἄνευ τῆς θυσίας τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ἴσως δὲ καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Εὐρώπης), βλέπω καλῶς ὅτι ἡ Πρόνοια μόνη θὰ δυνηθῇ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τοῦτο».

ξαντο ἐν Πετρουπόλει διαπραγματεύσεις περὶ τῆς προτάσεως ταύτης μεταξὺ Ρωσίας καὶ τῶν 4 αὐτῆς συμμάχων· ὅτι ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἡ 'Αγγλία ἀπεχώρησε τῶν διαπραγματεύσεων τούτων *διά τε τὰς ἰδίας αὐτῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς 'Ανατολῆς σχέσεις καὶ διὰ τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν τῷ παρόντι συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἐπαναστατῶν*. Ὁ Μαυροκορδᾶτος ἦτο τότε εἰς Μεσολόγγιον· ἅμα δὲ πληροφορηθεὶς τάς τε προτάσεις τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κάννιγγ ἔγραψεν ἀμέσως εἰς τὸν προσωρινῶς ἀναπληροῦντα αὐτὸν ὡς γενικὸν γραμματέα τῆς κυβερνήσεως Π. Γ. Ρόδιον νὰ διαβιβάσῃ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν τῆς 'Αγγλίας ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατ' οὐδένα λόγον δὲν δέχεται τὴν προτεινομένην ὑποτέλειαν, ὅτι δι' ἔργων καὶ θυσιῶν μεγάλων ἀπέδειξεν ὁπόσον εἶναι ἀξία τῆς ἀνεξαρτησίας· ὅτι ἡ Βρεταννικὴ αὐτῆς Μεγαλειότης, ἡ τοσοῦτον φιλανθρώπους ἐπιδειξαμένη ἀρχὰς πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς μεσημβρινῆς 'Αμερικῆς, δὲν θέλει ἐπιτρέψει βεβαίως ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Ἕλληνες τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐλευθερίας· ὅτι ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς καὶ ἐμπορικῶς ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος συμφέρει εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν 'Αγγλίαν, καὶ ὅτι τούτων πάντων ἕνεκεν ἡ Ἑλλὰς δικαιοῦται νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας καὶ προστασίας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἄγγλων καὶ ἐξαιρέτως παρὰ τῆς Βρεταννικῆς Α. Μεγαλειότητος, ἧς γνωστότατα εἶναι τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα. Τῳόντι ὁ Ρόδιος ἔσπευσε νὰ διαβιβάσῃ τῇ 12/24 Αὐγούστου ἐκ Ναυπλίου τοιαύτην τινὰ διακοίνωσιν πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, εἰ καὶ συντεταγμένον οὐχὶ ὑπὸ τοῦ ἠσκημένου καὶ γλαφυροῦ καλάμου τοῦ ἀπόντος γενικοῦ γραμματέως ἀλλὰ ξηρῶς ὁπωσοῦν καὶ σκαιῶς, ἠξιώθη ἐν τούτοις ἀπαντήσεως πολυειδῶς ἀξιομνημονεύτου, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τοῦτο, ὅτι ἦτο *τὸ πρῶτον ἔγγραφον* ὅπερ κυβέρνησις ἑλληνικὴ ἐλάμβανεν, ὡς τοιαύτη, παρὰ κυβερνήτου μεγάλης δυνάμεως. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Κάννιγγ, γραφεῖσα τῇ 1 Δεκεμβρίου, ἦτο φιλοφρονεστάτη καὶ προοιμιαζομένη ἐδικαιολόγει τὴν μεσολαβήσασαν ἱκανὴν αὐτῆς ἀναβολὴν διὰ τούτου, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως δὲν ἔφθασεν εἰς χεῖράς του εἰμὴ τῇ 4 Νοεμβρίου. Ὁ Κάννιγγ ἔλεγεν ὅτι μεσολάβησις τῶν δυνάμεων δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰμὴ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τροπολογήσῃ κατά τι καὶ μέχρι τινὸς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων· ὅτι, τούτου τεθέντος, τὸ σχέδιον τῆς Ρωσίας τὸ κινῆσαν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος (καὶ τὸ ὁποῖον τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸ διβάνιον) δὲν ἠδύνατο νὰ λογισθῇ ὡς ἀποτρόπαιον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πᾶν σχέδιον εἰρηνοποιήσεως προερχόμενον ἐκ τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετρουπόλεως δὲν ἠμπορεῖ εἰμὴ νὰ ὑπαγορευθῇ ὑπὸ φιλικῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαθέσεων· ὅτι ὅμως, ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες οὐδαμῶς ἀποδέχονται συμβιβασμόν τινα τὸ δὲ διβάνιον ἀποκρούει πᾶσαν συνδιαλλαγὴν ἥτις δὲν ἤθελεν ἀποκαταστήσει τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν του, ἡ ἐλπὶς ἐπιτυχοῦς μεσολαβήσεως ἀποβαίνει ἐντελῶς ἀπαράδεκτος. Καθὰ δὲ προσέθετεν, ἐν τῇ μεταξὺ τῆς Ἱσπανίας καὶ τῶν ἐν 'Αμερικῇ ἐπαρχιῶν αὐτῆς ἔριδι ἡ 'Αγγλία οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα· καὶ τὴν αὐτὴν οὐδετερότητα ἐτήρησε καὶ θέλει τηρήσει ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. 'Επὶ πᾶσιν ὅμως ἔλεγεν· «ἐὰν οἱ Ἕλληνες κρίνωσιν εὔλογον θᾶσσον ἢ βράδιον νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν μεσολάβησιν ἡμῶν, θέλομεν προτείνει αὐτὴν εἰς τὴν Πύλην καὶ ἐν περιπτώσει παραδοχῆς οὐδὲν θέλομεν παραμελήσει ἵνα καταστήσωμεν αὐτὴν τελεσφόρον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλλων δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ σύμπραξις δύναται νὰ εὐκολύνῃ τὸν συμβιβασμὸν καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ».

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, καθὼς συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, περιεῖχε

τὴν ἀλήθειαν ἀλλ' ὄχι πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ μεσολάβησις δὲν ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ εἰμὴ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, παρεκτὸς ἂν ἤρχιζε διὰ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ὃν ἡ Ἀγγλία ὀλιγώτερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν ἤθελε νὰ ἐπιχειρήσῃ. Τὸ ρωσικὸν λοιπὸν σχέδιον καθ' ἑαυτὸ οὐδὲν εἶχε τὸ ἄτοπον· τὸ καίριον ἐλάττωμά του ἦτο ὅτι αἱ ἄλλαι δυνάμεις δὲν ἐπέτρεπον τῇ Ρωσίᾳ νά το ἐκτελέσῃ, ἡ δὲ Ρωσία δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσίν του παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων δυνάμεων. Ἄλλως τὴν σήμερον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἤθελεν εἶναι εὐτύχημα ἐὰν ἐγίνετο δεκτόν, καίτοι διαιροῦν τὴν Ἑλλάδα εἰς 3 ἡγεμονίας, τὴν Ἤπειρον μετὰ τῆς δυτικῆς Στερεᾶς, τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τῆς ἀνατολικῆς, τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῆς Κρήτης, καὶ τὰς αὐτοτελεῖς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἀφοῦ αἱ δύο ἡγεμονίαι τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας δὲν παρεκωλύθησαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἑνωθῶσι, διατί νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ αὐτὸ ἤθελε συμβῇ καὶ ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅτι οὕτω πρὸ καιροῦ ἡ αὐτόνομος Ἑλλὰς ἤθελε πρὸς βορρᾶν ἐκτείνεται μέχρις Ὀλύμπου καὶ Κεραυνίων ὀρέων, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἤθελε περιλαμβάνει τὴν Κρήτην; Ἀλλ' ὅτε ὁ Κάννιγγ ἔλεγεν ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε τῶν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ διαπραγματεύσεων διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι οἱ μὲν Ἕλληνες ἠρνοῦντο νὰ δεχθῶσι τὴν ὑποτέλειαν οἱ δὲ Τοῦρκοι ἠρνοῦντο νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἔλεγε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Κάνιγγ ἀπεχώρησε πρὸ πάντων, ὡς εἴδομεν, **διὰ τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς**, ὅ ἐστιν, ἵνα ὁμιλήσωμεν σαφέστερον, διότι ἡ Ἀγγλία, ἥτις δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν της, ἤθελεν αὐτὴ νὰ ἐκτελέσῃ σχέδιον μέχρι τινὸς ἀνάλογον ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως, ἵνα διεξαγάγῃ τὸ ζήτημα προεξάρχουσα αὐτοῦ. Καὶ ὄχι μόνον ἤθελεν ἀλλὰ καί το κατώρθωσε. Τοῦτο δὲ μαντεύσας ὁ Μαυροκορδᾶτος προετίμησε πάντοτε τὴν ἀγγλικὴν ἐπέμβασιν μᾶλλον ἢ τὴν ρωσικήν, μὴ διστάσας μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀποδεχθῇ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτουμένην ἀρχὴν τῆς ὑποτελείας, ἣν τοσοῦτον ἐκθύμως ἐπολέμησεν ὅτε ὑπὸ τῆς Ρωσίας προετάθη, διότι ἐπείθετο ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδὲν εἶχε συμφέρον νὰ ἐπιμείνῃ διὰ παντὸς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην. Μήπως ἐὰν δὲν ἐπήρχοντο αἱ συμφοραὶ τοῦ 1825, 1826 καὶ 1827 ὁ Κάννιγγ, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον ἐτροπολόγησε κατὰ τὰ 1823 καὶ 1824 τὴν προηγουμένην τῆς Ἀγγλίας πολιτικήν, βλέπων τὴν Τουρκίαν ἀδυνατοῦσαν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴ προκαταλάβῃ αὐτὸν ἄλλος εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος δὲν ἤθελεν εὕρει τρόπον νὰ παραμερίσῃ καὶ τὸν τελευταῖον ἐκεῖνον τῆς ὑποτελείας φραγμόν ; Μήπως ἐπὶ τέλους ἡ μεσολάβησις δὲν ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν ;

Γεώργιος Κάννιγγ, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας (1822—1827) (πρωθυπουργος ἀπο Φεβρ.—Αὐγ. 1827)

Δυστυχῶς ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1825 ὁ ἀστὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε νὰ ὠχριᾷ. Οἱ στολίσκοι ἡμῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν διαπεραίωσιν τοῦ Ἰβραήμη, τὰ δὲ κράτιστα τῶν πεζῶν ἡμῶν στρατευμάτων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς λόγχας καὶ τὰ πυροβόλα τοῦ τακτικοῦ αὐτοῦ. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἰβραήμης παρέστη ἐνώπιον τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου. Εἰς ποίαν ἀπελπισίαν περιῆλθε κατὰ τὰς ἡμέρας

ἐκείνας ἡ Κυβέρνησις, τὰ γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀπὸ 11 Ἰουνίου ἐπιστολῆς αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν. Καὶ ὁ μὲν Ἰβραήμης, περιορισθεὶς εἰς ἁπλῆν κατασκόπησιν, ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ πρόδηλον ἦτο ὅτι ἄνευ ταχείας τινὸς ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως ἡ Ἑλλὰς ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Πῶς ὅμως νὰ κατορθωθῇ ἡ ταχεῖα αὕτη ἐπέμβασις; Ἡ *Ρωσία* ἦτο *μακρὰν καὶ ἠρκεῖτο εἰς σχέδια καὶ διαπραγματεύσεις.* Παρόντες δὲν ἦσαν εἰμὴ οἱ ναυτικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἡ μὲν Ἀγγλία διεκοίνωσεν, ὡς εἴδομεν, ἐσχάτως εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ μεσολαβήσῃ, ἐὰν ζητηθῇ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ὑποτελείας. Ἡ Γαλλία ἐπηγγέλλετο πολὺ αἰσιώτερα. Αὐτὸς ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας στρατηγὸς Ρυμινιύς, καὶ ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Γάλλοι εἶχον γράψει πρὸς τὸν γενικὸν γραμματέα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἀξιοῦντες ὅτι, ἐὰν ἀνηγορεύετο ὁ δοὺξ τοῦ Νεμούρς, δευτερότοκος τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας υἱός, ἠσφαλίζετο ἡ τύχη τῆς Ἑλλάδος. Ὅτε δὲ περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου κατῆλθεν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ πολλὴ κατέλαβεν ἀμηχανία τοὺς ἐν Ναυπλίῳ, ὁ στρατηγὸς Ρόσς, ἀπεσταλμένος τῆς φιλελληνικῆς γαλλικῆς ἑταιρείας, ἐπανέλαβε τὴν πρότασιν ἐκείνην. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ γαλλικὴ αὕτη πρότασις ἦτο προτιμοτέρα τῆς ἀγγλικῆς, διότι ἡ ἀναγόρευσις εὐρωπαίου βασιλέως προϋπέθετεν ἀπαραιτήτως τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Ὅθεν τὸ νομοθετικὸν ἐπελήφθη δραστηρίως τοῦ ζητήματος καὶ ἡ πλειονοψηφία αὐτοῦ ἐφαίνετο ἀποκλίνουσα εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ γάλλου ἡγεμονόπαιδος καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου τῆς γαλλικῆς σημαίας. Ἀλλ' ὁ γάλλος ναύαρχος Δεριννιύ, ὅστις συνέπεσε νὰ καταπλεύσῃ τότε εἰς Ναύπλιον καὶ παρεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐπτοημένων ἐκείνων ἀνθρώπων νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σημαίαν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας ἀνακωχὴν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβραήμη, ἀπεποιήθη διαρρήδην νὰ ἀναμιχθῇ. «Τῇ ἀληθείᾳ, κύριε ὑπουργέ, ἔγραφε τῇ 23 Ἰουνίου πρὸς τὴν κυβέρνησιν αὐτοῦ, ἐντρέπομαι σχεδὸν ἀναμιμνησκόμενος τῶν ὀνείρων τούτων, ἀλλὰ λέγω παρρησίᾳ ὅτι, καὶ ἂν αἱ ὁδηγίαι μου ἤθελον μὲ ἐπιτρέψει νὰ συμπράξω ὁπωσδήποτε εἰς τοιαῦτα σχέδια, ἤθελον νομίσει ὅτι παραβαίνω τὸ καθῆκόν μου καὶ διακινδυνεύω τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος μου ἐνδίδων ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ εἰς τὰς ματαίας ἐκείνας ἐλπίδας». Καὶ εἶχε δίκαιον ὁ ναύαρχος τοιαῦτα γράφων, διότι, *ὅτε βραδύτερον περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825 τὸ ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων ἀρχίσαν* νὰ σχηματίζεται γαλλικὸν κόμμα ἔπεμψεν εἰς Παρισίους τὸν Ἀλέξανδρον Ἀξιώτην, ἵνα πληροφορηθῇ ἂν ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις συγκατένευεν εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ δουκὸς Νεμούρς καὶ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ σωθῇ διὰ τούτου, ὅ τε δοὺξ τῆς Αὐρηλίας καὶ ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἀπήντησαν ὅτι αἱ δυνάμεις δὲν θέλουσι ποτὲ ἐπιτρέψει εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ δώσῃ βασιλέα γάλλον τῇ Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ διοργανώσωσιν οἱ Ἕλληνες τακτικῶς τὸν στρατὸν καὶ νὰ ρυθμίσωσι τὰ οἰκονομικὰ αὐτῶν. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῆς Γαλλίας κόμης Γκιγεμινὼ ἐξήγησεν εἰλικρινέστατα τὰς παλιμβουλίας ταύτας τῆς κυβερνήσεώς του ἐν ἐπιστολῇ ἣν ἔγραψε πρὸς τὸν ναύαρχον Δεριννιύ, τῇ 15)27 Δεκεμβρίου 1825. «Νομίζω ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἀνοχῆς ἣν ἐπεδείξατο ὡς πρὸς τὸ ἀλλόκοτον ἐκεῖνο βούλευμα ἠθέλησεν ἁπλῶς νὰ οἰκονομήσῃ τὴν δημοτικότητά της εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα». Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἔγραψε πρὸς τὸν πρέσβυν «ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπολαμβάνει ὡς ὀνειροπολήματα ὅλα ταῦτα τὰ σχέδια περὶ ἐκλογῆς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἡ πρεσβεία δὲν ἔχει νὰ προσέξῃ εἰς αὐτά». Ὁπόσον δίκαιον λοιπὸν εἶχεν ὁ Μαυροκορδᾶτος νὰ καταφέρεται κατὰ *τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ* Roche καὶ τῆς *γαλλικῆς φατρίας* ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπήν, ἰδίως ἀπὸ 15 Μαΐου καὶ 20 Αὐγούστου καὶ 3 Ὀκτωβρίου!

Ἐνῷ δὲ ἐκ μὲν τῆς Ῥωσίας οὐδεμία ἄμεσος συνδρομὴ ἠλπίζετο ἡ δὲ γαλλικὴ ἐπέμβασις ἀπεδεικνύετο χιμαιρική, ὁ Ἄμιλτων ἀπελθὼν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μηνὸς εἰς Κέρκυραν ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν ἀμέσως συνεπαγόμενος μὲν 4 φρεγάδας καὶ 3 δρόμωνας, δίδων δὲ τὴν συμβουλὴν νὰ ζητηθῇ ἡ ἀγγλικὴ ὑπεράσπισις. Ὁ Μαυροκορδᾶτος μεθ' ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἐνόησεν ὅτι ἄλλη ἐλπὶς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχεν. Ὅθεν ἐν τῷ ἅμα οἱ ἐπισημότεροι Πελοποννήσιοι, πολιτικοί τε καὶ στρατιωτικοί, ὁ Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων, ὁ Α. Μιαούλης, ὁ ἀκμάζων τότε ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Γούρας, καὶ χιλιάδες ἄλλων ἀνθρώπων ὑπέγραψαν τὴν πολυθρύλητον ἐκείνην πρᾶξιν δι' ἧς χρονολογηθείσης τῇ 24 Ἰουλίου 1825 μετά τινας αἰτιολογίας ὡρίζετο ὅτι πρῶτον *τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος θέτει ἑκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἰδίας ἐλευθερίας, ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς του ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Α. Μ. τοῦ Γεωργίου Δ'*,

Βασιλεὺς Γεώργιος Δ΄ τῆς Ἀγγλίας

δεύτερον ἡ παροῦσα πρᾶξις νὰ διευθυνθῇ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Αὐτοῦ Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος. Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν Ἕλληνές τινες καὶ ξένοι, ἐν οἷς καὶ ὁ γάλλος στρατηγὸς Ρόσς. Ἐκ τῶν εὐαρίθμων τούτων διαμαρτυρήσεων αἱ μὲν παρ' Ἑλλήνων γενόμεναι, ἐξ ὧν πολύκροτος μάλιστα ἀπέβη ἡ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, δικαιολογοῦνται μέχρι τινός διότι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐνόμιζον ὅτι πρόκειται νὰ πωληθῇ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, μὴ εἰδότες τὰ κινήσαντα τὴν πρᾶξιν ἐλατήρια καὶ ἀγνοοῦντες ἢ μὴ πιστεύοντες ὅτι δὲν ἐζητήθη ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰμὴ ἵνα λάβῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως, καὶ ἐπεμβάσεως κυρίως ὑπ' αὐτῆς διενεργουμένης. Ἀλλ' ὁπόσον ἡ διαμαρτύρησις τῶν Γάλλων ἦτο ἀδικαιολόγητος ἀπεδείχθη ἐκ τῆς ἀπαντήσεως ἥτις ἐδόθη μετά τινας μῆνας ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἀξιώτου. Ὁπωσδήποτε ἡ Ἑλλὰς καιρὸν δὲν εἶχε νὰ περιμένῃ. Ἡ ἀπελπισία ἦτο τοσαύτη ὥστε ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὅτε ἦλθεν ἡ σειρὰ αὐτοῦ νὰ ὑπογράψῃ καὶ εἶδε τὸν Κολοκοτρώνην ὑπογραφέντα ἤδη ὡς *ἀρχηγὸν ὅλων τῶν κατὰ ξηρὰν ἑλληνικῶν δυνάμεων*, στραφεὶς πρὸς αὐτὸν εἶπε· διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος σὲ ὑπογράφω *καὶ πρόεδρον τῶν κατὰ ξηρὰν βουλευτηρίων* καὶ ἀρχηγὸν τῶν κατὰ γῆν δυνάμεων».

Ἡ πρᾶξις ἀπεστάλη ἀμέσως εἰς Λονδῖνον, ὁ δὲ Μαυροκορδᾶτος, ὅστις δὲν ἐδίστασε νά την ὑπογράψῃ, εἰ καὶ εἷς τῶν τελευταίων καὶ ὡς ἁπλοῦς ἰδιώτης, ἀπηύθυνε συγχρόνως σχεδὸν τῇ 8/20 Αὐγούστου ἐπίσημον πρὸς τὸν Γεώργιον Κάννιγγ ἐπιστολήν, ἐν ᾗ συμπληρῶν τὸ ἔγγραφον τοῦ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀναπληρωτοῦ αὐτοῦ Ροδίου [illegible] ἀποκρινόμενος εἰς τὴν γνωστὴν ἤδη ἀπάντησιν τοῦ Κάννιγγ ἐπανέλαβε τὰ πλεῖστα τῶν ἐπιχειρημάτων ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος εἶχε γράψει πρὸς τὸν Γκέντς. Ἡ ἀνεξαρτησία αὐτή, ἔλεγεν ἀποσιωπῶν τὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην [illegible], ἡ ἀνεξαρτησία αὐτὴ εἶναι ὁ μόνος τρόπος τοῦ νὰ ἱδρυθῇ ὁ φραγμὸς ὃν

ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς κολοσσιαίας ρωσικῆς δυνάμεως. Ἄλλοτε τὸ ὀσμανικὸν κράτος ἀπετέλει τὸν φραγμὸν ἐκεῖνον, ἀλλ' ἡ παροῦσα τῶν Ἑλλήνων πάλη κατ' αὐτοῦ ἀπέδειξεν ἀποχρώντως ὅτι τὸ ὀσμανικὸν κράτος δὲν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες, εἰ καὶ τοσοῦτον ἔτι εὐάριθμοι, ἀνεδείχθησαν ἱκανοὶ νὰ ἀνθέξωσιν εἰς αὐτό, δῆλον ὅτι ἡ Πρόνοια ἀνατίθησι τὸ ἔργον εἰς αὐτοὺς καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη δύναται ν' ἀναπαυθῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐλευθέρας καὶ ἀνεξαρτήτου γενομένης. Ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης θέλει συμφωνήσει μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ ὀσμανικὴ Πύλη *συμπυκνωθεῖσα ἐν Ἀσίᾳ καὶ παύσασα τοῦ νὰ ἐξασθενῆται* ὑπό τε τῶν ἀδιακόπων στάσεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀπαραιτήτου συντηρήσεως στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Ἑλλάδι (ἧς ἡ ὑποταγὴ οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα συνθήκης τινὸς ἢ πράξεως οἱασδήποτε δυναμένης νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν) *θέλει προσλάβει δύναμιν πλείονα τῆς παρούσης*, καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποβῆ θᾶσσον ἢ βράδιον ἡ φυσικὴ τῆς Πύλης σύμμαχος, ἅμα ἡ τελευταία αὕτη γνωρίσῃ κάλλιον τὰ συμφέροντα αὐτῆς. Ἐντεῦθεν δὲ Ἀγγλία, Πύλη καὶ Ἑλλὰς δὲν θέλουσιν ἀποτελεῖ εἰμὴ μίαν οὕτως εἰπεῖν δύναμιν κατέναντι τῆς Ρωσίας, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἑνώσεως ταύτης ἡ Ἀγγλία θέλει *προσλάβει μείζονα πάσης ἄλλης ἐγγύησιν* κατὰ τῶν ἀποπειρῶν ὅσας ἡ Ρωσία καὶ ἄλλη οἱαδήποτε ἐν Εὐρώπῃ δύναμις θέλουσι μετ' οὐ πολὺ βεβαίως ἐπιχειρήσει, ἵνα βλάψωσι τὴν ἀγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐμπορίαν ἐν τῇ Ἰνδικῇ. Ἑνὶ λόγῳ εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἡ σωτηρία τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ἀπαιτοῦσι τὴν ἐν Ἑλλάδι ἵδρυσιν κράτους ἀνεξαρτήτου καὶ κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς». Ὁσονδήποτε κρίσιμοι καὶ ἂν ἀπέβησαν αἱ περιστάσεις, ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐπέμενε πρὸ πάντων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Κάννιγγ, γράφων πρὸς τὸν Ἅμιλτων τῇ 19 Ἰουνίου (1 Ἰουλίου), ἐβεβαίου αὐτὸν ὅτι *ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι τοιοῦτος οἷον ἄλλοι τὸν παρέστησαν*. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἦσαν συντεταγμέναι καὶ αἱ νέαι ὁδηγίαι ὅσας ἔδωκεν εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν ἣν ἐσύστησε δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Κάννιγγ ἀπὸ 11 23 Ἰουλίου.

Ἡ προεκτεθεῖσα ἀπὸ 24 Ἰουλίου πρᾶξις ἐστάλη εἰς Λονδῖνον διὰ τοῦ Δημητρίου Μιαούλη, υἱοῦ τοῦ περικλεοῦς ναυάρχου. Ὁ Κάννιγγ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ ἡ πρᾶξις δὲν συνετάχθη ὡς ἔγγραφον κυβερνητικὸν ἀλλ' ὡς αἴτησις ἄμεσος τοῦ ἔθνους ἑρμηνευομένη ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων αὐτοῦ ἀνδρῶν, ὁ Κάννιγγ ἀπηύθυνε τὴν ἀπάντησίν του, γραφεῖσαν τῇ 13 Ὀκτωβρίου, πρὸς τοὺς δύο πάντων ἐπιφανεστάτους, τὸν Ἀνδρέαν Μιαούλην καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ τῆς ἀπαντήσεως δὲ ταύτης ἔλεγεν ὅτι, ἐὰν ἀπεδέχετο ἀπολύτως τὴν πρότασιν τοῦ ἔθνους, ἡ Ἀγγλία ἔπρεπεν οὐ μόνον νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης, ἐνῷ αὕτη οὐδεμίαν ἔδωκεν αὐτῇ δικαίαν ἀφορμὴν πολέμου, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναδεχθῇ ἅπαν τὸ βάρος τοῦ πολέμου τούτου καὶ νὰ ὑποχρεωθῇ ἀφ' ἑαυτῆς νὰ μὴ καταθέσῃ τὰ ὅπλα εἰμὴ ἀφοῦ ἡ Ἑλλὰς κατασταθῇ ἀνεξάρτητος. Τὸ πρᾶγμα, προσέθετεν, εἶναι ἐντελῶς παράλογον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν εἴμεθα δίκαιοι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τοιαύτη ἀξίωσις ἤθελεν εἶναι ἐκ μέρους ἡμῶν ἀνήκουστος. Ἀλλ' ὁ Κάννιγγ, ὅστις εἶχε προκαλέσει ἐμμέσως τὴν πρᾶξιν καὶ ἤξευρε διατί την εἶχε προκαλέσει, προσέθετεν ὅτι ἡ Ἀγγλία «εὐχαρίστως θέλει δράξει πᾶσαν εὐκαιρίαν ἣν ἡ τύχη τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ἐχθροπραξίαι ἤθελον παράσχει αὐτῇ, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τέλος ὁ πολυαίμακτος οὗτος ἀγὼν διὰ τῆς μεσολαβήσεώς της καὶ διὰ συνθήκης διατηρούσης ἀπρόσβλητα τὰ συμφέροντα καὶ τὴν τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ὁ Κάννιγγ, ὅσον καὶ ἂν ἐφαίνετο μὴ ἀποδε-

χόμενος τὴν αἴτησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπαντήσεώς του, ἀπεδέχετο αὐτὴν διαρρήδην διὰ τοῦ δευτέρου, ἀποφεύγων μόνον νὰ μὴ ἀναλάβῃ καμμίαν ὑποχρέωσιν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας.

Τφόντι προχειρισάμενος ἀμέσως πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀντὶ τοῦ λόρδου Στράγκφορδ, τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀνεψιὸν Στράτφορδ Κάννιγγ, παρήγγειλεν αὐτῷ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ διαπραγματευθῇ εἰδικώτερον τὸ ζήτημα μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται ἐγένοντο κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1826 εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ὕδρας πελοποννησιακὴν παραλίαν. Αἱ περιστάσεις τῆς Ἑλλάδος ἦσαν δεινόταται. Ἡ Κάσσος καὶ τὰ Ψαρὰ εἶχον πρὸ καιροῦ καταστραφῆ. Ἡ Κρήτη εἶχε καθ' ὁλοκληρίαν δαμασθῆ. Οἱ ἑλληνικοὶ στολίσκοι ἀνεδείκνυον μὲν πάντοτε τὴν ἀπαράμιλλον αὐτῶν δεξιότητα καὶ τόλμην ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπεκράτησε παρ' αὐτοῖς ἡ ἰδέα ὅτι διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν πλοίων καὶ πόρων οὐδὲν πλέον

Ναύαρχος Κόχραν

δύνανται καίριον νὰ κατορθώσωσι κατὰ τῶν στόλων τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ ὥστε, καθὼς ὀρθότατα λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière», ἡ Ἑλλάς, ἥτις εἶχε τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κανάρην, ἄνδρας ναυτικοὺς οἵους ὀλίγοι παρήγαγον αἰῶνες, κατήντησε νὰ περιμένῃ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ λόρδου Κόχραν», ὅστις, ἀφοῦ ἀπήτησεν ὡς μισθὸν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ἡμιόλιον ἑκατομμύριον φράγκων καὶ ἔλαβεν ὡς προκαταβολὴν ὑπὲρ τὰς 900.000, οὐδὲν ἐπὶ τέλους λόγου ἄξιον ἔπραξεν. Οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ὑπετάσσοντο, πολλοῦ γε δεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὰ τάγματα τοῦ Ἰβραήμη. Ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις εἶχε κατακλεισθῆ ἐν τῷ Μεσολογγίῳ, τὸ ὁποῖον πολιορκούμενον πρὸ ἑπτὰ μηνῶν ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ, μεθ' οὗ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου συνέπραττε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στρατός, δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι θέλει ἀνθέξει πολύ. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δὲν εἴχομεν εἰμὴ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Μαυροκορδᾶτος πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀμηχανίας ταύτης καὶ ὑπὸ τῶν παραστάσεων τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ, ὅτι αἱ πρὸς τὴν Πύλην διαπραγματεύσεις ἦτο ἀδύνατον ν'ἀρχίσωσιν ἄλλως ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑποτελείας, ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ κεφαλαιῶδες τοῦτο ζήτημα. Τοῦτο δέν το γινώσκομεν ἐξ ἑλληνικῆς πηγῆς, διότι δυστυχῶς ἄχρι τοῦδε οὐδὲν παρ' ἡμῖν ἐδημοσιεύθη περὶ τῶν τοσοῦτο σπουδαίων διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν διαλέξεων ἐκείνων. Ἀλλὰ ὁ Γ. Κάννιγγ, ἐν τῇ ἀπὸ 14/26 Σεπτεμβρίου 1826 ἐπιστολῇ αὐτοῦ, πρὸς τὸν κύριον Γ. Temple, ἐπιτετραμμένον τῆς Ἀγγλίας εἰς Βερολῖνον, λέγει ρητῶς·
Certains chefs Grecs, parlant au nom de leurs compatriotes, ont déclaré à l'ambassadeur du Roi près de la Porte, lors qu'il s'est rendu à Constantinople, qu'ils se

désistaient de leur prétention à une indépendance illimitée. Ἴσως εἴπωσί τινες· ἀλλὰ διατί λοιπὸν ὁ Μαυροκορδᾶτος ὑπελάμβανε τοσοῦτον ὀλεθρίας τὰς περὶ 4 ἡγεμονιῶν προτάσεις τοῦ ρωσικοῦ ἀνακτοβουλίου ἐν ἔτει 1824, νῦν δὲ ἀπεδέχετο τὴν ὑποτέλειαν καὶ μάλιστα ἐπὶ ὁρίων τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἔμελλον νὰ εἶναι πολὺ στενώτερα τῶν ὑπὸ τῆς Ρωσίας προταθέντων; Δὲν θέλομεν εἴπει ὅτι ἐνταῦθα προέκειτο περὶ ἑνὸς ὑποτελοῦς κράτους καὶ οὐχὶ περὶ τεσσάρων, οὐδ' ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κρισίμῳ περιπετείᾳ ἐν ᾗ εὑρέθημεν τῷ 1826 αἱ ὁδηγίαι ἃς διέγραψε μετ' ὀλίγον ἡ ἐν Ἑρμιόνῃ συνέλευσις ἐπέμειναν ν' ἀπαιτῶσιν ὥστε τὸ ὑποτελὲς κράτος νὰ περιλαμβάνῃ τὴν Πελοπόννησον, τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα, τὰς ναυτικὰς καὶ τὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, τὴν Κρήτην καὶ εἰ δυνατὸν «ὅσα ἄλλα μέρη ἔπιασαν ὅπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἐσυσσωματώθησαν μὲ τὴν προσωρινὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν», ἐνῷ ἡ ρωσικὴ πρότασις διῄρει τὰς χώρας ταύτας εἰς 4 ἡγεμονίας. Δὲν θέλομεν εἴπει ὅτι ὁ ἀνήρ, ὑπηρετῶν ἔθνος τοῦ ὁποίου αἱ περιστάσεις τοσοῦτον ἀλλοκότως μετεβάλλοντο καὶ ἰδίως τοσοῦτο παραδόξως ἠλλοιώθησαν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, ἠδύνατο τῇ ἀληθείᾳ εὐλόγως νὰ τροπολογῇ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ πορείαν, ἀφοῦ αἱ μέγισται τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης τοσοῦτο καὶ τοσάκις ἐτροπολόγησαν αὐτὴν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἀπαρέγκλιτος εὐστάθεια δὲν εἶναι ἡ πρωτίστη τῆς διπλωματίας ἀρετή. Ὅ, τι ὅμως ὀφείλομεν νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἔχει ἔργον μήτε νὰ δικαιολογῇ ἀπολύτως τινὰ μήτε ἀπολύτως νὰ καταδικάζῃ. Ἔργον ἔχει νὰ ἐξετάζῃ τὰ πράγματα. Ἐξετάζοντες δὲ τὰ πράγματα εὑρίσκομεν ὅτι τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρουπόλεως, προτεῖνον εἰς τὰς δυνάμεις ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824 τὴν ἵδρυσιν 4 ἡγεμονιῶν, οὐδὲν ἔπραξε μέχρι τοῦ 1828 πρὸς ἐκβίασιν τῆς Πύλης. Ἐὰν ἡ Ρωσία, ἥτις ἠπείλησε πόλεμον ἀπὸ τοῦ 1821, ἐκήρυττεν αὐτόν, ἔστω καὶ τῷ 1824, ἡ Ρωσία ἤθελεν ἀποβῆ ὁ μέγιστος τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος ἐφ' οἱῳδήποτε καὶ ἂν ἐνήργει σκοπῷ. Ἀλλ' ἡ Ρωσία δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον εἰμὴ τῷ 1828· μέχρι δὲ τοῦ 1828 ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο νὰ περιμείνῃ. Ἐκ τῶν ἄλλων δυνάμεων ἡ μὲν Αὐστρία ἦτο ἄντικρυς ἡμῖν πολεμία ἡ δὲ Γαλλία ἀδιακόπως ἐταλαντεύετο καὶ ρητῶς μάλιστα ἀπέκρουσε τὴν περὶ μεσολαβήσεως αἴτησιν ἡμῶν τῷ 1825, οὐδὲ μετέσχε τοῦ ἐν ἔτει 1826 συνταχθέντος πρώτου πρωτοκόλλου. Ἔμενε μόνη ἡ Ἀγγλία, ἥτις, ὅσον καὶ ἂν ἀνεδείχθη κατ' ἀρχὰς πολεμία, ἔτεινεν ἡμῖν ἐγκαίρως χεῖρα ἀρωγόν. Τὸ προτέρημα τοῦ Μαυροκορδάτου ὑπῆρξεν ὅτι ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὴν ἐνδεχομένην ταύτην τροπὴν τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς καὶ ὅτι δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸ νὰ ἐξευμενίσῃ, νὰ προσοικειωθῇ, νὰ παρασύρῃ αὐτήν. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς λόγοις δὲν ἐτήρησε πάντοτε τὸ προσῆκον πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις μέτρον. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἡ διπλωματία τῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπεδίωκε· καὶ μόνον ἡ ὀλεθρία τροπὴ ἣν ἔλαβεν ὁ πόλεμος κατὰ τὸ 1826 καὶ 1827 παρεκώλυσε τοῦ νὰ τεθῇ ἐξ ἀρχῆς ὡς βάσις τῆς μεσολαβήσεως ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία, ὅπερ δὲν θέλει φανῆ βεβαίως παράδοξον, ἀφοῦ ἡ Αὐστρία ἐν ἔτεσι 1826 καὶ 1827 ἐβεβαίου ἀδιακόπως ὅτι δὲν βλέπει πλέον ποῦ ὑπάρχει ἡ Ἑλλὰς ὑπὲρ ἧς σκιαμαχοῦσιν οἱ φίλοι αὐτῆς καὶ προστάται. Ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὸ σπουδαῖον, τὸ κατεπεῖγον, τὸ σωτήριον ἦτο νὰ ἀρχίσῃ ἡ μεσολάβησις· διότι ἅπαξ ἀρξαμένη πιθανώτατον ἦτο, ὅπως καὶ συνέβη, νὰ ἀπολήξῃ εἰς τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ ἀπῆλθεν ἐξ Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀρχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις αὐτοῦ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἐπι-

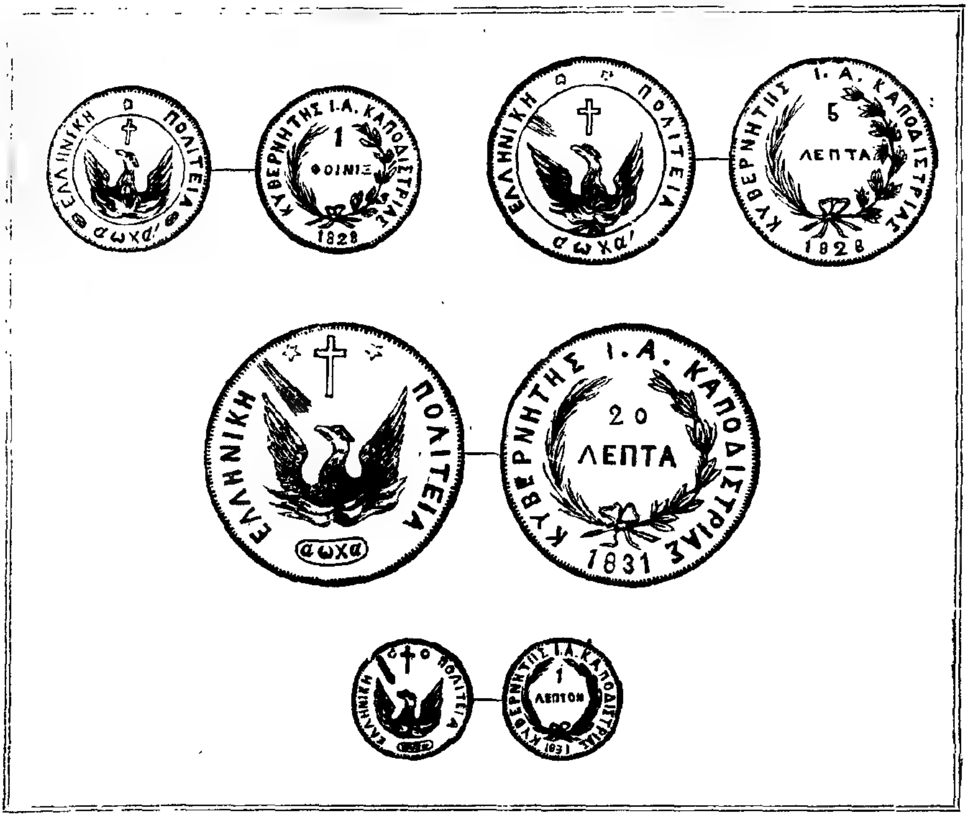
δαύρῳ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ἥτις 10 μόνον ἡμέρας συνεδριάσασα, ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 16 Ἀπριλίου, καὶ διαλυθεῖσα διὰ τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἐπελθοῦσαν κατάπληξιν, διώρισεν, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, δύο ἐπιτροπάς, τὴν μίαν *Διοικητικήν*, εἰς ἣν ἐπέτρεψε προσωρινῶς *τὴν ὁλικὴν κυβέρνησιν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων*, καὶ τὴν ἄλλην κληθεῖσαν *ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως*, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὸ ἔργον τοῦ νὰ διαπραγματευθῇ διὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ τὸν μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ὀσμανικῆς Πύλης συμβιβασμόν. Τὸ δὲ 7 ἄρθρον τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιτροπήν, διελάμβανε ρητῶς· «Ἐμπορεῖ ἡ ἐπιτροπὴ νὰ συγκατατεθῇ διὰ τὴν ὑπεροχὴν (δηλ. ἐπικυριαρχίαν) τῆς Πόρτας εἰς τὸ νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὴν ἢ ἅπαξ μίαν χρηματικὴν ποσότητα εἰς διαφόρους δόσεις ἢ ἕνα ἐτήσιον φόρον». Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ ἡ διορισθεῖσα πρὸς διεξαγωγὴν τῶν μετὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ διαπραγματεύσεων συνέκειτο ἐκ τῶν κ. κ. Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, Ἄρτης Πορφυρίου, Π. Νοταρᾶ, Β. Βουδούρη, Α. Κοπανίτσα, Α. Λόντου, Γ. Μπούκουρη, Γ. Δαρειώτου, Ἐμμανουὴλ Ξένου, Γ. Αἰνιάν, Σ. Καλογεροπούλου, Ν. Ρενιέρη καὶ Ν. Κ. Βελισαρίου. Ὅλος λοιπὸν ὁ κόσμος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ παρεκτὸς τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὑποθέτομεν δὲ ὅτι οὗτος ἀπεκλείσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πανισχύρου τότε Κολοκοτρώνη. Αἱ δύο αὗται φύσεις, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ἦσαν ἀσυμβίβαστοι. Ἀλλά, ἂν ἡ εἰκασία ἡμῶν εἶναι ἀληθής, ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ἰβραήμη ἔπραξέ τι ἐντελῶς ἑαυτοῦ ἀνάξιον. Ὁπωσδήποτε, ὅτε ἐν τῇ πέμπτῃ συνεδριάσει τῆς συνελεύσεως προετάθη καὶ ἐνεκρίθη ἡ ἵδρυσις τῶν δύο ἐπιτροπῶν, συγχρόνως κατὰ τὸ τέταρτον κεφάλαιον τῶν πρακτικῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης· «ἐπροβλήθη νὰ διορισθοῦν μέλη καὶ εἰς τὰς δύο ἐπιτροπὰς ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν τὰς οἰκογενείας των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ ἔχωσιν ἀκίνητα κτήματα. Ἔγινε δεκτὴ ἡ πρότασις». Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον, ὅστις οὔτε τὴν οἰκογένειάν του εἶχεν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος οὔτε ἀκίνητα κτήματα. Ἀλλὰ δὲν ἐλυπήθη βεβαίως πολὺ ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ διότι ἀπεκλείσθη τοῦ δαιμονίου ἐκείνου διπλωματικοῦ συλλόγου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀναθεὶς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ ἤξευρεν ὅτι εἶναι εἰς χεῖρας ἀσφαλεῖς. Καὶ ἔπειτα μήπως δὲν ὑπηρέτησε δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως τὸ ἔθνος ὡς ἐθελοντὴς μᾶλλον ἢ ὡς δημόσιος λειτουργός; Ἀλλά, ἐπειδὴ ἐσυνήθιζε νὰ γελᾷ συχνάκις, πρέπει νὰ ἐγέλασε πολὺ κατὰ τὸν ἰδιάζοντα ἐκεῖνον τρόπον ὃν ἐνθυμοῦνται πάντες ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, βλέπων εἰς τίνας ἐπετράπη ἡ ἐπίσημος τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων διεξαγωγὴ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν.

Ἡ ὀσμανικὴ Πύλη ἀπέκρουσεν ἀποτόμως τὰς περὶ μεσολαβήσεως διαπραγματεύσεις τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ· καὶ ἐπειδὴ ἔπεσε μὲν τὸ Μεσολόγγιον τῇ δὲ 18 Ἀπριλίου ἡ Πύλη ἀπεδέχθη τὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ρωσίας πρὸς ρύθμισιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1816 ἐκκρεμῶν ἰδιαιτέρων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας διαφορῶν, ὁ Ρεΐζ ἀφέντης ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βαρῶνον Ὄττενφελς ἔλεγε θριαμβικῶς· «Τρία ἦσαν τὰ στηρίγματα εἰς τὰ ὁποῖα ἤλπιζον οἱ Ἕλληνες, τὸ Μεσολόγγιον, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἐκ τούτων ὅμως τὰ μὲν δύο ἀφηρέθησαν ἐκ μέσου τὸ δὲ τρίτον, ἤτοι ἡ Ἀγγλία, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τοὺς ὠφελήσῃ πολὺ εἰς τὸ ἑξῆς». Ἀλλ' ὁ Ρεΐζ ἐφένδης ἠπατήθη, ὅπως ἠπατήθη ὁ πρίγκιψ Μέττερνιχ καὶ ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι. Ἐνῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφαντάζοντο ὅτι διὰ τῶν τελευταίων πρὸς τὴν Ρωσίαν παραχωρήσεων εἶχεν αὐτὴ ἐντελῶς ἐξουδετερωθῇ, ἐν Πετρουπόλει ὑπεγράφετο διὰ τῶν ἀκοιμήτων ἐνεργειῶν τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ τῇ 23 Μαρτίου (4 Ἀπριλίου) 1826 ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας τὸ πρῶτον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πρωτόκολλον, περὶ οὗ εἴπομεν ἱκανὰ ἐν τοῖς προτέροις. Ἐκεῖ δὲ ἐξηγήσαμεν καὶ πῶς μὲν

τὸ πρωτόκολλον τοῦτο μετεμορφώθη εἰς τὴν ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφεῖσαν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου 1827, εἰς ἣν μετέσχον ἤδη καὶ ἡ Γαλλία, πῶς δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ἡρμηνεύθη διὰ τῆς ἐν Πύλῳ ναυμαχίας, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας κατὰ πρῶτον ἀνέπνευσεν ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν ἀπεριγράπτων συμφορῶν καὶ δοκιμασιῶν ὑφ' ὧν κατετρύχετο ἐπὶ τρία ἀδιακόπως ἔτη.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη

Νομίσματα τοῦ Καποδιστρίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΟΛΕΘΡΙΩΝ ΕΤΩΝ 1825, 1826 ΚΑΙ 1827

Φοβερὰ τῳόντι ὑπῆρξαν τὰ τρία ταῦτα ἔτη. Μέχρι τοῦδε ἐγράψαμεν ἱστορίαν. Ἐφεξῆς ἡ ἐπανάστασις προσλαμβάνει τραγῳδίας σχῆμα. Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1825 ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μὲν δυσανάλογος ἀλλὰ κατὰ ξηρὰν οἱ πολέμιοι εἶχον τὸν αὐτὸν ὁπλισμὸν πρὸς τοὺς ἡμετέρους, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ ἐν συνόλῳ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιπαρατάξωσι δυνάμεις ὑπερβαλλόντως ἀνωτέρας κατὰ τὸ πλῆθος· κατὰ θάλασσαν δὲ πελώριοι μὲν ἦσαν οἱ ὄγκοι τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀλλά, κακῶς κυβερνώμενοι καὶ χειριζόμενοι, κατωρθώθη νὰ καταστρατηγῶνται καὶ ἐν μέρει νὰ καταστρέφωνται διὰ τῆς δεξιότητος καὶ τῆς τόλμης τῶν ἡμετέρων. Ἐντεῦθεν δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ ματαιωθῶσιν ἐπὶ τέλους τὰ τῶν Ὀσμανιδῶν ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1825 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1827 τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Ἡ ἐπανάστασις ἐπολεμήθη ἔκτοτε ὑπὸ τακτικοῦ στρατοῦ καλῶς ὠργανωμένου καὶ κάλλιον ὁδηγουμένου. Ὁ τολμηρός, ὁ νοήμων, ὁ ἐπίμονος τοῦ στρατοῦ τούτου ἡγεμὼν ἐπηρείδετο ἐπὶ τῶν δαψιλῶν τῆς Αἰγύπτου πόρων καὶ ἐπὶ στόλου,

ὅστις μὴ πτοούμενος ἤδη ἀπὸ τῶν πυρπολικῶν(1) καὶ εἰς μηδὲν λογιζόμενος τὰς ζημίας ὅσας κατ' ἀρχὰς ἐξ αὐτῶν ἔπαθε δὲν ἔπαυσε διατηρῶν τὴν μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν καὶ μεταβιβάζων ἐπικουρίας, χρήματα, ἐφόδια. Ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ καταβάλῃ πᾶσαν ἐκ παρατάξεως ἀντίστασιν ἐν Πελοποννήσῳ ἐβοήθησε τὸν Ρεσὶτ πασᾶν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Αὐτὸς οὗτος ὁ Ρεσὶτ πασᾶς δὲν ἦτο ἄνθρωπος κοινὸς οὐδὲ ὡμοίαζε τοὺς πασάδες ὅσους ὁ σουλτὰν Μαχμούτης εἶχε πέμψει προηγουμένως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ναὶ μὲν ἦρχε πάντοτε ἀτάκτων στιφῶν ἀλλὰ ἤξευρε νὰ συντηρῇ, νὰ ἀναπληροῖ, νὰ προμηθεύῃ δι' ἁπάντων τῶν δεόντων τὰ στίφη ἐκεῖνα καὶ πρὸ πάντων ἤξευρε νὰ ὁδηγῇ αὐτὰ ἐπιτηδείως, γὰ μὴ πτοῆται ὑπὸ τῶν ἀτυχιῶν καὶ νὰ ἐπιμένῃ. Ἡ ἐπανάστασις, ἥτις ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Ἑλλάδι ἤρξατο τῷ 1821 ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Σουλίου, περιεστάλη τῷ 1827 ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ἐντὸς τῶν βράχων τῆς Μάνης καὶ τῆς Ὕδρας. Τότε κατέστη ἀναμφισβήτητον ὁπόσον ἄδικον εἶχον οἱ ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ 1821 πρεσβεύσαντες ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῇ τὸ ἐπιχείρημα. Ἐὰν ἀνεβάλλετο καὶ ἐδίδετο εἰς τὴν Τουρκίαν καιρὸς νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τακτικὸν καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἀτμοκίνητον, ἡ ἐπανάστασις οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀρχίσῃ, μὴ ἔχουσα ν' ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ ἁρματολοὺς καὶ κλέφτας, εἰμὴ πάρωνας ἐπὶ σιτεμπορίᾳ κατεσκευασμένους.

Ὁ κόμης Σανταρόζας, στρατηγὸς καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Πιεμοντίου, φονευθεὶς ἐν Σφακτηρίᾳ

Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμφορῶν καὶ τῶν δοκιμασιῶν αἵτινες ἐπέσκηψαν κατὰ τὰ τρία ἐκεῖνα ἀπαίσια ἔτη τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀνεδείχθη τῇ ἀληθείᾳ ἀξιάγαστον. Δὲν ἀγαπῶ τὰς ὑπερβολὰς αἵτινες εἶναι τὸ ψιμύθιον τῆς ἱστορίας· ἐπὶ τοσοῦτον ὅμως χρόνον συζήσας διανοίᾳ τε καὶ καρδίᾳ μετὰ τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μέσου καὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἠμπορῶ, νομίζω, νὰ εἴπω ὅτι, λόγῳ καρτερίας καὶ ἀφοσιώσεως, οὐδέποτε ὑπῆρξε λαμπρότερος ἢ κατὰ τὴν ἀποφράδα ταύτην περίοδον. Ὄχι, οὐδέποτε, οὐδ' ἐπὶ τῶν πολυυμνήτων ἐκείνων χρόνων καθ' οὓς ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ἡ δυσαριθμήτος τοῦ Ξέρξου στρατιά. Ὁ θάνατος τοῦ Λεωνίδου, ἡ ἐθελοθυσία τῶν Ἀθηναίων, ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία, ὑπῆρξαν βεβαίως ἔργα μεγάλα, ἀλλ' ἡ κρίσις ἐκείνη δεν [illegible] μῆνας τρεῖς, ἐνῷ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπανάστασιν ἡ κρίσις, ἡ ὀλεθρία [illegible] ἔτη. Τρία φρούρια παρεδόθησαν· το Παλαιόκαστρον (το Παλαιὸν Ναυαρῖνον), τὸ Νεόκαστρον, ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τῶν [illegible] ταύτης ἀγῶνος

(1) Πυρπολικὰ διέθετε νῦν καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος.

τινὲς ὑπέκυψαν· ἀλλὰ πάντες μὲν ἐπὶ ἡμιόλιον ἔτος οἱ δὲ πλείονες, οἱ ἀσυγκρίτῳ πλείονες, μέχρι τέλους ἐνεκαρτέρησαν. Γυναῖκες, παῖδες καὶ πρεσβῦται κατέφευγον εἰς τὰ βουνά, εἰς τὰ σπήλαια, εἰς τὰ τενάγη, ἐπείνων, ἐδίψων, ἐρρίγουν, ἔθνησκον, ἐξηνδραποδίζοντο, ὑφίσταντο τὰς ὀδυνηροτέρας τῶν δοκιμασιῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπετάσσοντο, δὲν παρεδίδοντο καὶ διήγαγον τὸν βίον τοῦτον ἐπὶ τρία ὁλόκληρα ἔτη. Οἱ μαχηταὶ ἐπήρχοντο ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀπέλπιδες, ἀπέθνησκον, ᾐχμαλωτεύοντο, ἐσῴζοντο ὅπως ἠδύναντο, ἀλλὰ δὲν παρέδιδον τὰ ὅπλα.

Ὁ θάνατος τοῦ Σανταρόζα, κατὰ παλαιὰν χαλκογραφίαν

Ὀλίγον μετὰ τὴν πρώτην ἀπόβασιν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ εἰς Πελοπόννησον, περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1825, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν Σφακτηρίαν μετὰ 1000 περίπου ἀνδρῶν ὁ Μαυροκορδᾶτος, ὁ γέρων Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σταῦρος Σαχίνης, ὁ Ἀναστάσιος Τσαμαδός, ὁ Δημήτριος Σαχτούρης, καὶ ἐν τῷ ἅμα προσεβλήθησαν αὐτόθι ὑπὸ δυνάμεως ναυτικῆς καὶ πεζικῆς, 350 ἄνδρες ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδὸς καὶ εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων φιλελλήνων, ὁ περιώνυμος πεδεμοντινὸς κόμης Σανταρόζας. 2[illegible] περίπου ᾐχμαλωτεύθησαν, 500 διέφυγον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς διὰ τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου πόρου· ὁ Δ. Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδᾶτος ἐσώθησαν, ὁ μὲν κολυμβῶν ὁ δὲ ἐπὶ λέμβου, ἐνῷ κατέπιπτεν ἐπ' αὐτοὺς βροχὴ πολεμίων σφαιρῶν, εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ, τὸν πολυθρύλητον ἐκεῖνον Ἄρην, ὅστις, καίτοι χηρεύσας τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ διελάσῃ ἀνὰ μέσον 34 σκαφῶν τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, τῶν ὁποίων ἡ διπλῆ καὶ τριπλῆ σειρὰ εἰς μάτην ἠγωνίσθη νὰ παρακωλύσῃ την ἔξοδον αὐτοῦ. Ἐν ἀρχῇ Μαΐου ἀπῆλθεν ἐκ Ναυπλίου ὁ Παπαφλέσσας πρὸς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὁ Φλέσσας ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀλλ' ἐνόμισε περιττὸν νὰ γράφῃ καὶ νὰ ὑπογράφῃ,

ἐνῷ ἐν Μεσσηνίᾳ ἐτελεῖτο ἀγὼν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου. Ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς ἐταιριστὴς ἦτο ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐν οἷς κοχλάζουσι πάντα τὰ πάθη, γενναῖά τε καὶ πονηρά. Ἂν ὁ κατ' ἰδίαν βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκόλαστος, ἐν τῷ δημοσίῳ ἀνεδείχθη ἀείποτε τοσοῦτον ἀτρόμητος ὥστε προδήλως ἦτο πεπρωμένον νὰ μὴ ἐπιζήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δεινῶν ἐκείνων κινδύνων. Διασχίσας την χερσόνησον ὑπῆγε καὶ κατέλαβε μετὰ ἀνδρῶν 1000 ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ ὄρους Μάλλια τὴν θέσιν τὴν ἔκτοτε περιβόητον γενομένην, τὸ λεγόμενον Μανιάκι. Δυστυχῶς οἱ πλεῖστοι τῶν συντρόφων του τὸν ἐγκατέλιπον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, ὅτε προσεβλήθη τῇ 20 Μαΐου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰβραήμη ἄγοντος 6000 ἄνδρας. Τὰ τάγματα τοῦ Αἰγυπτίου δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ ἐμβάλωσιν εἰς τὰ ἀσθενῆ ἑλληνικὰ ταμπούρια· ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν ἐτελέσθη μία τῶν φοβερωτάτων θυσιῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα οἱ Αἰγύπτιοι προέτεινον τὰς λόγχας, οἱ Ἕλληνες κατέφερον τὰ ξίφη· ἡ πάλη ὑπῆρξεν ἄνισος, ἄνισος κατὰ τὸ ὅπλον, ἄνισος κατὰ τὸ πλῆθος. Ἕλληνες μὲν ἔπεσον πάντες οἱ ἐγκαρτερήσαντες 300 τὸν ἀριθμόν, Αἰγύπτιοι δὲ 600. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Φλέσσα ἀκέφαλος, μετ' ὀλίγον δὲ ἐκ διαταγῆς τοῦ Ἰβραήμη προσήχθη καὶ ἡ κεφαλη αὐτοῦ· καὶ λέγουσιν ὅτι ὁ γνώστης ἐκεῖνος τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ ἐκύτταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ μίαν στιγμήν, στραφεὶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ, «τῇ ἀληθείᾳ, εἶπε, γενναῖος ἦτο ὁ ἀνήρ». Τοιουτοτρόπως ἐτελεύτησεν εἷς τῶν πρωτουργῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅστις ἤθελε δικαίως ἐπικληθῇ ὁ Βότσαρης καὶ ὁ Διάκος τῆς Πελοποννήσου, ἐὰν εἶχεν ὀλίγον πλείονα χρηστότητα. Μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ Ἰβραήμης προήλασε πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀπαλλαγεὶς τῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ὕδρας δεσμῶν καὶ ἀναγορευθεὶς ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου ἐπρόφθασε νὰ καταλάβῃ διὰ τοῦ υἱοῦ του Γενναίου, τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη, τοῦ Πλαπούτα, τοῦ Τσώκρη καὶ τοῦ Κ. Μαυρομιχάλη τὰς παρόδους τὰς ἀγούσας ἐκ Μεσσηνίας πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Περὶ Δραμπάλαν ἰδίως, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Δεληγιάννη, ἐγένετο μάχη κρατερὰ τῇ 6 καὶ 7 Ἰουνίου· ἀλλὰ τὸ ἑσπέρας τῆς 7 οἱ πρόμαχοι τῆς θέσεως ἐκείνης μὴ δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰ ὀρεινὰ πυροβόλα καὶ τοὺς ὅλμους ὑπεχώρησαν, ὁ δὲ Ἰβραήμης κατῆλθεν ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἠξεύρομεν ἤδη τὴν ἐν Ναυπλίῳ ἐπικρατήσασαν τότε κατάπληξιν. Τὸ φρούριον δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλ' ἐκινδύνευον αἱ ἐν Μύλοις ἀποθῆκαι αὐτοῦ. Τότε ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ την θέσιν ταύτην μετὰ τοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ Κ. Μαυρομιχάλη καί τινων φιλελλήνων, 350 ἐν ὅλοις ἀνδρῶν. Ὁ γάλλος ναύαρχος Δεριννὺ ὁ εὑρεθεὶς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐν Ναυπλίῳ παρετήρησεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι μάτην ἐκτίθεται εἰς τηλικοῦτον κίνδυνον, ὁ δὲ «τὸ καθῆκόν μας, ἀπήντησεν, εἶναι ν' ἀποθάνωμεν». Οἱ Αἰγύπτιοι ἐφώρμησαν, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀντεπεξελθόντες ξιφήρεις ηὐτύχησαν ν' ἀποκρούσωσιν αὐτούς. Ὁ δὲ Ἰβραήμης δὲν ἐπέμεινεν. Εἶχε καταβῆ εἰς τὴν Ἀργολίδα ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἴσως προχείρως ὁπωσοῦν κυριεύσει τὸ Ναύπλιον· συναντήσας ὅμως τηλικαύτην ἀντίστασιν ἐν Μύλοις καὶ μὴ συνεπαγαγὼν βαρὺ πυροβολικὸν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου.

Καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤρξατο ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ἐνδοξότατον κατὰ ξηρὰν μεγαλούργημα τῆς ὅλης ἐπαναστάσεως. Τῷ 1824 τὸ φρούριον τῆς πόλεως ταύτης εἶχε λάβει δι' ἐπιμελείας τοῦ Μαυροκορδάτου οὐ μικρὰν βελτίωσιν. Ἡ τάφρος ὠρύχθη βαθυτέρα, ὁ μακρὸς περίβολος κατωχυρώθη διὰ πύργων καὶ πολυγώνων προτειχισμάτων, ἐτέθησαν δ' ἐπ' αὐτῶν 48 πυροβόλα καὶ 4 ὅλμοι. Τὸ νησίδιον τὸ καλούμενον

Βασιλάδι ἀπετέλει μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς παραλίας καὶ τῆς θαλάσσης εἶδός τι προτεταγμένου ὀχυρώματος. Ἐκεῖ ἐτοποθετήθησαν 6 πυροβόλα καὶ ἐσωρεύθησαν 2.000 γυναικόπαιδα, ἵνα μὴ βαρύνωσιν ἐπὶ ματαίῳ τὴν φρουράν. Οὐδὲν ἧττον ὑπῆρχον ἔτι ἐν Μεσολογγίῳ 12.000 ψυχαί, ἐξ ὧν 4.000 ἄνδρες, οἱ κράτιστοι μαχηταὶ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας, καὶ πλὴν τούτων 1.000 περίπου κάτοικοι ἱκανοὶ νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου τὸ Μεσολόγγιον ἐπολιορκήθη ὑπὸ μόνου τοῦ Ρεσὶτ πασᾶ· ἀπὸ δὲ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1826 ὁ ἀγὼν διεξήχθη διὰ τῆς κοινῆς συμπράξεως τοῦ Ρεσίτη καὶ τοῦ Ἰβραήμη. Κατὰ τὴν πρώτην τῆς πολιορκίας περίοδον τρεῖς ἐγένοντο ἔφοδοι καὶ αἱ τρεῖς ἀποκρουσθεῖσαι· δύο δὲ ἐξετελέσθησαν ἔξοδοι τῆς φρουρᾶς, ἐξ ὧν εἰς μὲν τὴν πρώτην, 25 Ἰουλίου, 1.000 λογάδες ἄνδρες προελάσαντες ξιφήρεις ἐξέβαλον τοὺς πολιορκητὰς ἐκ 4 πυροβολείων, μετὰ τρίωρον δὲ αἱματηρὰν πάλην ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν συνεπαγόμενοι ὅπλα, σημαίας καὶ αἰχμαλώτους. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἔξοδον, ἥτις ἐγένετο τῇ 1 Ὀκτωβρίου, πολλὴν ἔπαθον οἱ πολέμιοι ζημίαν. Ἅπαξ δὲ περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ Μιαούλης

Σχεδιογράφημα τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν πέριξ

καὶ ὁ Σαχτούρης ἐσιτοδότησαν τὴν πόλιν, μὴ δυνηθέντος τοῦ ὀσμανικοῦ στόλου νὰ παρακω-

λύση αὐτούς. Τῇ 7 Αὐγούστου εἰσῆλθεν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας μετὰ τῶν Σουλιωτῶν αὐτοῦ καὶ ἐνίσχυσε τὸ θάρρος τῆς φρουρᾶς. Τῇ δὲ 5 Ὀκτωβρίου ὁ περὶ τὸ Μεσολόγγιον ἐνεργὸς τοῦ Ρεσίτη στρατός, περιορισθεὶς εἰς 3.000 πεζοὺς καὶ 600 ἱππεῖς, ἐφαίνετο ἠναγκασμένος νὰ παραιτήσῃ τὸ ἔργον· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Νοεμβρίου ὁ ὀσμανικὸς καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπεβίβασαν εἰς Αἰτωλίαν 8.000 Ἄραβας, κατὰ δὲ τὸν ἀκόλουθον μῆνα προσελθὼν αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐπεχείρησε προπαρασκευὰς πρὸς τὴν νέαν πολιορκίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μιαούλης κατώρθωσε δευτέραν φορὰν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου νὰ εἰσαγάγῃ τροφάς τινας εἰς τὴν πόλιν· καὶ περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1826, τρέψας τὸν τουρκικὸν στόλον, ἐσιτομέτρησε τρίτον ἤδη τὴν πεινῶσαν φρουράν. Πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ πᾶσα προμήθεια εἶχεν ἐκλείπει· οἱ κάτοικοι, ἀφοῦ κατεβρόχθισαν καμήλους, ἡμιόνους καὶ ὄνους, δὲν ἔζων εἰμὴ ἀπὸ σίτου μὴ ἀληλεσμένου· πρὸ 15 ἡμερῶν δὲν εἶχον ἴδει ἄρτον καὶ τὰ ἡμερήσια σιτηρέσια εἶχον καταβιβασθῆ εἰς 50 καὶ τελευταῖον εἰς 30 δράμια.

Νῦν δὲ ἔλαβον μὲν τροφὰς ἐπὶ μῆνας δύο ἀλλ' ἀπὸ θαλάσσης μικρὰ πλέον ὑπέφωσκεν ἡ ἐλπὶς διὰ τὴν παντελῆ χρηματικὴν ἀπορίαν τῶν τε νήσων καὶ τῆς κυβερνήσεως, ἀπὸ ξηρᾶς δὲ ἡ πολιορκία ἀπέβη εἴπερ ποτὲ δεινοτέρα. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον 40 πυροβόλα, τὰ ὁποῖα διαιρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τρία κανονοστάσια ἔρριπτον εἰς τὸ Μεσολόγγιον κατὰ πάσας τὰς 24 ὥρας 2.000 σφαίρας ἢ βόμβας. Περὶ τὰ μέσα Φεβρουαρίου δύο ἐγένοντο ἀλλεπάλληλοι ἔφοδοι καὶ αἱ δύο ἀπεκρούσθησαν μετὰ φθορᾶς μεγάλης, μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἡ φρουρά, ἐπιχειρήσασα ἔξοδον διὰ νυκτὸς καὶ ἐμβαλοῦσα εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν πολεμίων, ἀπήγαγεν ἀπ' αὐτῶν ὅπλα ἱκανὰ καὶ αἰχμαλώτους. Τότε οἱ πασάδες μετέβαλον σύστημα· ἐξηκολούθουν μὲν κατακεραυνοῦντες τὴν πόλιν ἀλλὰ συγχρόνως, εἰσαγαγόντες εἰς τὴν λίμνην 32 πλοιάρια, κατέλαβον τὸ Βασιλάδιον. Ἐντεῦθεν ηὔξησεν ὁ κίνδυνος τοῦ Μεσολογγίου, ὁ δὲ μέγας ἁρμοστὴς τῶν Ἰονίων νήσων, Φρειδερῖκος Ἄδαμ, ἐπεχείρησε νὰ μεσολαβήσῃ, ἀλλ' οἱ ἀπηλπισμένοι ἐκεῖνοι τῆς Ἑλλάδος πρόμαχοι, ὅσον ἀπηλπισμένοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀπέκρουσαν ἀγερώχως τὴν πρότασιν. Τῇ 25 Μαρτίου οἱ πασάδες ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἓν ἔτι βῆμα πρὸς τὸ φρούριον ἀπὸ τῆς λίμνης. Καὶ πρῶτος ὁ Ρεσίτης μετὰ τῶν Ἀλβανῶν αὐτοῦ ἐφώρμησεν εἰς τὴν Κλείσοβαν, σύρτιν μᾶλλον ἢ νησίδιον, ἀπέχουσαν μόλις ἓν μίλιον ἐκ Μεσολογγίου, ὠχυρωμένην διὰ 4 μικρῶν πυροβόλων καὶ φρουρουμένην ὑπὸ 130 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Τζαβέλλαν. Ὁ Ρεσίτης, ἀποβαλὼν 600 ἄνδρας καὶ ἐπιχειρήσας αὐτοπροσώπως νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἔφοδον, ἐπληγώθη εἰς τὴν κνήμην καὶ ὑπεχώρησεν. Ὁ Ἰβραήμης ἐνέπαιξεν ἀνηλεῶς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ συναδέλφου του καὶ «τώρα βλέπεις, τῷ εἶπε, πῶς οἱ Ἀραβές μου θέλουσι κυριεύσει τὸ ὀχύρωμα τοῦτο». Διέταξε δὲ νὰ προελάσωσι δύο τάγματα ὑπὸ τὸν Χουσεΐμπεϋν, τὸν Χουσεΐμπεϋν ἐκεῖνον ὅστις ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, τὴν Κάσσον, τὴν Σφακτηρίαν καὶ πρὸ ὀλίγου τὸ Βασιλάδιον καὶ τὸ Ἀνατολικόν. Ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ χειρώσῃ τὴν Κλείσοβαν; Ἀλλ' οἱ Ἄραβες ἀπέτυχον, ὅπως καὶ οἱ Ἀλβανοί· 800 ἔπεσον, ὁ δὲ Χουσεΐμπεϋς θανασίμως ἐτραυματίσθη διὰ σφαίρας, ἥτις εὗρεν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ δίμηνος τροφοδοσία εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ Μιαούλης ἐπεφάνη μὲν αὖθις εἰς τὸν ὁρίζοντα ἀλλὰ 57 μὲν φρεγάδες, δρόμωνες καὶ πάρωνες ἀντιπαρετάχθησαν κατ' αὐτοῦ ἐν πελάγει πολυάριθμοι δὲ βάρεις καὶ ἄλλα ὡπλισμένα πλοιάρια ἔφρασσον ἐπιμελῶς πάντα τὰ στενά. Οἱ θαλασσινοί μας ἠγωνίσθησαν ὡς πάντοτε, ἀδύνατον ὅμως ἀπέβη νὰ παρεισδύσωσι. Ραγδαία δὲ βροχὴ πυρὸς κατέπιπτεν ἀδιαλείπτως ἐπὶ τοῦ Μεσολογγίου· καί, τὸ ἔτι δεινότερον, οἱ ἄνθρωποι ἐτρέφοντο μὲ γάττας, ποντικούς, δέρματα, φύκη· οὐδεμία δὲ ὑπῆρχεν ἰατρικὴ θεραπεία. Ἡ μὲν ἐκ τοῦ πολέμου ζημία τῆς φρουρᾶς δὲν ἐγένετο μεγάλη· ὀλίγαι τινὲς ἑκατοστύες ἀνδρῶν εἶχον πέσει,

ἐνῷ χιλιάδες Τούρκων κατέκειντο ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ὑπὸ τοὺς προμαχῶνας τῆς πόλεως ἀλλ' ἐκ τῶν 12.000 κατοίκων 3.000 ἐξέλιπον ἐκ τῆς πείνης καὶ τῶν νόσων μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ πυρός. 'Ανώτερος ἄγγλος ἀξιωματικὸς παρευρεθεὶς εἰς τὴν πολιορκίαν ἔλεγε βραδύτερον εἰς τὸν ναύαρχον Δεριννύ· «δὲν ἠξεύρω τί μᾶλλον ἔπρεπε νὰ θαυμάσῃ τις, τὸ πεῖσμα τῶν ἐφορμώντων ἢ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀμυνομένων». 'Αλλ' ἡ τελευταία ὥρα τοῦ φοβεροῦ τούτου δράματος προσήγγιζεν. «'Ηξεύρετε δέ, ἔλεγε πρὸς τοὺς Γάλλους εἷς τῶν διερμηνέων τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος εὑρισκόμενος, ὁ ἀρμένιος Κωνσταντῖνος, ἠξεύρετε ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν παραδίδονται ποτέ». Καὶ δὲν παρεδόθησαν, ἀλλ' ἐξῆλθον· τὸ πῶς ἐξῆλθον ἤθελεν εἶναι μάταιον νὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ περιγράψωμεν διὰ μακρῶν. Τὴν νύκτα τῆς 10 'Απριλίου οἱ περιλιπόμενοι 3.000 μαχηταὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἐκβιάσωσι τὴν δίοδον, ἐλπίζοντες ἔτι ὅτι οἱ κάτοικοι, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς καταπλήξεως τοῦ ἐχθροῦ, θέλουσι δυνηθῆ νά τους παρακολουθήσωσι. Δὲν εὗρον ὅμως τὸν 'Ιβραήμην ἀπαράσκευον. Οὐδὲν ἧττον διῃρημένοι εἰς τρεῖς στήλας καὶ ἐκβαλόντες κραυγὴν τρομερὰν ἐξώρμησαν ξιφήρεις. Οὔτε τὰ γιαταγάνια τῶν 'Αλβανῶν οὔτε αἱ λόγχαι τῶν 'Αράβων ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀκατάσχετον ἐκείνην καταιγίδα. Οἱ ἀπαράμιλλοι οὗτοι τῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι ἐπήδησαν δι' ἑνὸς ἅλματος τάφρους, διαδοκίδας (traverses), θωράκια (parapets), ἅπαντα τὸν πολύπλοκον λαβύρινθον τῶν πολιορκητικῶν γραμμῶν. 'Αλλ' ἐνῷ ἐσάρωνον ἐνώπιόν των τοὺς τελευταίους ἀντιπάλους, ὅσοι ἐπέμενον εἰσέτι ν' ἀντιταχθῶσι κατ' αὐτῶν, ἕτερα τάγματα ἐξώθησαν τὰ γυναικόπαιδα ὀπίσω πρὸς τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐτελέσθη τότε ἐν τῇ πόλει θυσία μανιώδης. 'Η ἀπόγνωσις τῶν ἡττηθέντων καὶ ἡ μανία τῶν νικητῶν συνεπλάκησαν ἐν τελευταίῳ καὶ φρικώδει ἀγῶνι, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ Ἕλληνες ἄλλον τρόπον ἀμύνης μὴ ἔχοντες ἐνέβαλλον πῦρ εἰς τὰ σῳζόμενα ἔτι ἐφόδια καὶ ἀνέτρεπον ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους. Οὕτως ἔπεσεν ἐν τῇ μεγάλῃ πυριταποθήκῃ ὁ ἡρωικὸς Καψάλης· οὗτω γέρων τις, ὅστις καθίσας παρὰ τὴν ὑπόνομον καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν περικυκλωθέντα ὑπὸ πολεμίων ἀνετίναξεν αὐτήν. 2.000 οὕτως ἐπυρπολήθησαν ἄνθρωποι, ἕλληνες καὶ τοῦρκοι· 3.000 δὲ ἐκόπησαν ἑλληνικαὶ κεφαλαὶ καὶ τὰ περισωθέντα γυναικόπαιδα ἐξηνδραποδίσθησαν.

Οἱ δ' ἐξελθόντες ὑπέστησαν εἰσέτι δεινὰς δοκιμασίας· κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ· ἐνέπεσον εἰς ἐνέδρας ἐπιτηδείως παρασκευασθείσας· καὶ ἀφοῦ διέφυγον ἅπαντας αὐτοὺς τοὺς κινδύνους δὲν εὗρον ἄρτον ἵνα φάγωσι, δὲν εὗρον καλύβην ἵνα ἀναπαυθῶσιν· ἡ Στερεὰ 'Ελλὰς ἦτο ἔρημος· καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πλανηθέντες εἰς τὰ ὄρη, ὅτε ἔφθασαν τελευταῖον εἰς Σάλωνα, μόλις ἠρίθμουν 1.300 μαχητάς. Κατὰ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην νύκτα τῆς ἐξόδου καὶ κατόπιν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀπέθανον ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν 'Ιωσήφ, ὁ χρηστὸς 'Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πολιτικὸς τῆς πόλεως διοικητής, οἱ στρατιωτικοὶ Νικόλαος Στορνάρης, Κωνσταντῖνος Σαδήμας, 'Αθανάσιος Ραζῆς, ὁ πλεῖστον συντελέσας εἰς τὴν ἄμυναν μηχανικὸς Μιχαὴλ Κοκκίνης, ὁ φιλέλλην Μάγερ, ὅστις ἔγραφε καὶ ἐξέδιδεν ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τὰ *'Ελληνικὰ Χρονικά.* Οἱ δὲ ὀνομαστότεροι τῶν περισωθέντων ἦσαν ὁ Νότης Βότσαρης καὶ ὁ Μήτσος Κοντογιάννης, πρεσβῦται ρωμαλέοι, δυνηθέντες ν' ἀνθέξωσιν εἰς τηλικαύτας δοκιμασίας· ὁ Δημήτριος Μακρῆς, ὁ Κίτσος Τζαβέλλας, ὁ Χρῆστος Φωτομάρας· καί, τὸ παραδοξότερον, κατώρθωσαν νὰ διέλθωσι καὶ γυναῖκές τινες καὶ παῖδες.

[« 'Ιδοὺ πῶς κρίνει ὁ περίφημος γερμανὸς ἱστορικὸς Γερβῖνος περὶ τῆς ἐντυπώ-
» σεως ἣν ἐποίησεν ἐν Εὐρώπῃ ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου· «Τὰ μεμονωμένα ταῦτα
» σημεῖα τόλμης ἡρωικῆς καὶ ἀπολύτου περιφρονήσεως πρὸς τὸν θάνατον, ἀποτελοῦντα
» οἱονεὶ συμπλέγματα περὶ τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ

» περὶ τὰς σκοτεινὰς νυκτερινὰς σκηνάς, ἔνθα δὲ ἔβλεπέ τις τὴν ἐν δυστυχίᾳ καρ-
» τερίαν τῶν γενναίων τούτων ἀνδρῶν καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ σκιαγραφίᾳ τέλος, ἀπεγνω-
» σμένον, παρεῖχον τῷ κόσμῳ καθολικήν τινα εἰκόνα μεγαλοπρεπῆ τῆς πολιορκίας ταύ-

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ βαυαροῦ Δουσράϊερ

» της τῆς παραγαγούσης αἴσθησιν ἐκ τῶν σπανιωτάτων ἐπὶ πάντα τὰ πνεύματα. Ἡ
» ἐξηυγενισμένη κοινωνία τῆς Εὐρώπης δὲν εἶναι πλέον εἰθισμένη εἰς τὴν ζέσιν ταύτην
» τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ μίσους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος, εἰς τὴν περιφρό-
» νησιν ἐκείνην πρὸς τὴν ζωήν, εἰς ἣν ὁ λεπτότερος πολιτισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς κοι-
» νωνίας ἀποδίδει μεῖζον θέλγητρον καὶ μείζονα ἀξίαν· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅμως καὶ τοσοῦ-
» τον ἀπημβλυμμένη ὥστε ν' ἀπολέσῃ τὸ αἴσθημα τοῦ μεγαλείου τούτου λαῶν ἧττον πο-
» λιτισμένων, καὶ τῶν ἀρετῶν τούτων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν νεότητα, αἵτινες τοσοῦτο
» θέλγουσιν ἡμᾶς, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν παιδικῇ ἡλικίᾳ, ὁπότε βλέπομεν αὐτὰς ἐν ταῖς νεα-
» ραῖς γενεαῖς τῆς ἀνθρωπότητος. Αἱ ἀρχαῖαι σελίδες, αἵτινες ἐν τῇ αἰνιγματικῇ αὐτῶν
» γλώσσῃ διηγοῦνται ἡμῖν τὴν ἄμυναν τοῦ Σαγούντου (Ζακύνθης) καὶ τῆς Νουμαντίας,
» εὗρον ἑρμηνείαν πλήρη ζωῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ. Ἐννοεῖται λοιπὸν εὐκόλως ὅτι
» ἔν τε τῇ γειτονίᾳ τῇ ἀμεσωτάτῃ καὶ ἐν ταῖς μάλιστα ἀπομεμακρυσμέναις χώραις πάντα
» τὰ πνεύματα κατελήφθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς συγκινήσεως αἰφνιδίου καὶ βαθείας ἐπὶ τῇ εἰδή-
» σει τῆς καταστροφῆς ταύτης. Πανταχοῦ, ἔνθα ἐνεφανίζοντο οἱ ἄνδρες οἱ διαφυγόντες
» τὸν θάνατον, Μακρῆς, Τζαβέλλας, Φωτομάρας, ὁ γηραιὸς Νότης Βότσαρης, ἑβδομη-
» κοντούτης τότε, ἔβλεπον πρὸς αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως, ὡς πρὸς θαύματα ἀνδρείας

» δεικνύοντες αὐτοῖς σεβασμὸν ἄφωνον καὶ ταπεινόν. Ἀλλ' ἅμα ἐγνώσθη ὅτι οἱ δυστυ-
» χεῖς αἰχμάλωτοι, οἱ τετρωμένοι ἐκ τῆς δυστυχίας, ἐξετίθεντο εἰς τὰς ἀγορὰς πρὸς
» πώλησιν, ἀφυπνίσθη τότε, τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτονίᾳ, ἡ φιλανθρωπία ἡ ἰσχυ-
» ροτάτη, καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἡ βαθυτάτη, αἵτινες ἀκολούθως διεχύθησαν εἰς τὰς πλέον
» ἀπομεμακρυσμένας χώρας, ὁπότε διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἤρχοντο ν' ἀπαγάγωσιν αὐτοὺς εἰς
» Αἴγυπτον ὡς δούλους. Ἔδει νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐνθάρρυνσις ἠθική, βοηθή-
» ματα ὑλικὰ καὶ ἡ ὑποστήριξις τῆς πολιτικῆς, ἐὰν ἤθελεν ἔτι ἡ Εὐρώπη νὰ ἔλθῃ εἰς
» βοήθειαν τοῦ λαοῦ τούτου τοῦ καταπιεζομένου ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ.
» Ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ εὕρῃ ταῦτα πάντα ἐν ταῖς συμπαθείαις τῶν πλέον ἀπομεμακρυ-
» σμένων χωρῶν τῆς Δύσεως, ἔνθα εἴπερ ποτὲ ἦσαν προθυμότατοι οἱ ἄνθρωποι εἰς θυ-
» σίας, διότι ὁ θαυμασμὸς καὶ ὁ ἔλεος ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ὑψίστων ἡρωικῶν κατορ-
» θωμάτων καὶ ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων τῶν ὑπερμάχων τοῦ Μεσολογγίου δὲν εἶχεν ἐξα-
» φανισθῇ ὡς ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῆς καταπλήξεως καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν
» δεινῶν τῶν καταπονούντων αὐτοὺς ὥσπερ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν (τοὺς τοῦ Μεσο-
» λογγίου)».

« Λέγει δὲ καὶ ὁ ἄλλος γερμανὸς ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Μέν-
» δελσων Βαρθόλδυ' «Διὰ τῆς πολιορκίας ταύτης τῆς τοσοῦτον ἀξιομνημονεύτου, ὅσον
» ἡ τῆς Ζακάνθης ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ τῆς Σαραγόσσης ἐν τοῖς νέοις χρόνοις, διὰ τοῦ
» ἡρωικοῦ τούτου ἀγῶνος, ὅστις θὰ μείνῃ ἀθάνατος, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὴν
» πατρίδα αὐτοῦ καὶ δύναται νὰ θυσιάσῃ αὐτῇ τὴν ζωήν, διὰ τῆς ἐνδόξου ταύτης
» πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀδιάλλακτος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἀντίθεσις
» ἀπεδείχθη ἐν αἱματηροῖς γράμμασι μεγάλοις, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ μελλητικῇ καὶ ἐνθου-
» σιασμοῦ ἐνδεεῖ διπλωματίᾳ κατάδηλον ἐγένετο ὅτι ἔδει τι νὰ γίνῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ,
» ὅτι ἡ κίνησις δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ καταπαύσῃ καὶ νὰ ταφῇ σιωπηλῶς».]

Τοιαύτη πτῶσις ἰσοφάριζε βεβαίως πρὸς τὴν περιφανεστάτην τῶν νικῶν· ὁ κόσμος ὅλος, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, συνεκινήθη ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς ἀγγελίας, καὶ οὐδέποτε συνέρρευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα πλειότερα τρόφιμα καὶ ἐφόδια ὑπὸ τῶν φιλελληνικῶν ἑταιρειῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς στελλόμενα. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῆς ἀνατολικῆς. Ὅσοι τῶν κατοίκων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Ρεσίτην, πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀκαταμαχήτου πείνης. Μόνον εἰς τὴν μεσημβρινὴν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος γωνίαν ἐσῴζετο ἔτι ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, φρουρουμένη ὑπὸ τοῦ Γούρα, ὅστις ὅμως κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο τῆς ζωῆς αὐτοῦ μέρος οὐδὲν γενναῖον ἔπραξεν ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας διὰ πολλῆς ἀργυρολογίας κατεπίεζε τοὺς κατοίκους τῆς πέριξ χώρας. Τότε παρέστη εἰς μέσον ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης. Πολλοὶ παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· ἀληθῶς ὅμως ὀλίγη ὑπῆρξεν ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν ὁμοιότης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπόθησεν ἐκ νεότητος τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, εἰργάσθη πρὸς τοῦτο ἔτι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἅμα ἐκραγείσης αὐτῆς ἀνεδείχθη δι' ἀγώνων ἀτρύτων καὶ εὐγενῶν ὁ ὕπατος τῶν πολεμάρχων τῆς Πελοποννήσου, παραμείνας τοιοῦτος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης οὐ μόνον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἀλλὰ καὶ καθ' ἅπαντα τὰ πρῶτα αὐτῆς ἔτη οὐδόλως ἔσχε τὴν συνείδησιν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς, διατελέσας πρὸ μὲν τοῦ 1821 ἁπλοῦς κλέφτης ἢ τὸ πολὺ μισθοφόρος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἔπειτα δὲ μέχρι τοῦ 1826 εἷς τῶν κοινῶν καπετανέων τῆς Ρούμελης, διακρινόμενος μὲν ἐπ' ἀνδρείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐθαδείᾳ τρόπων

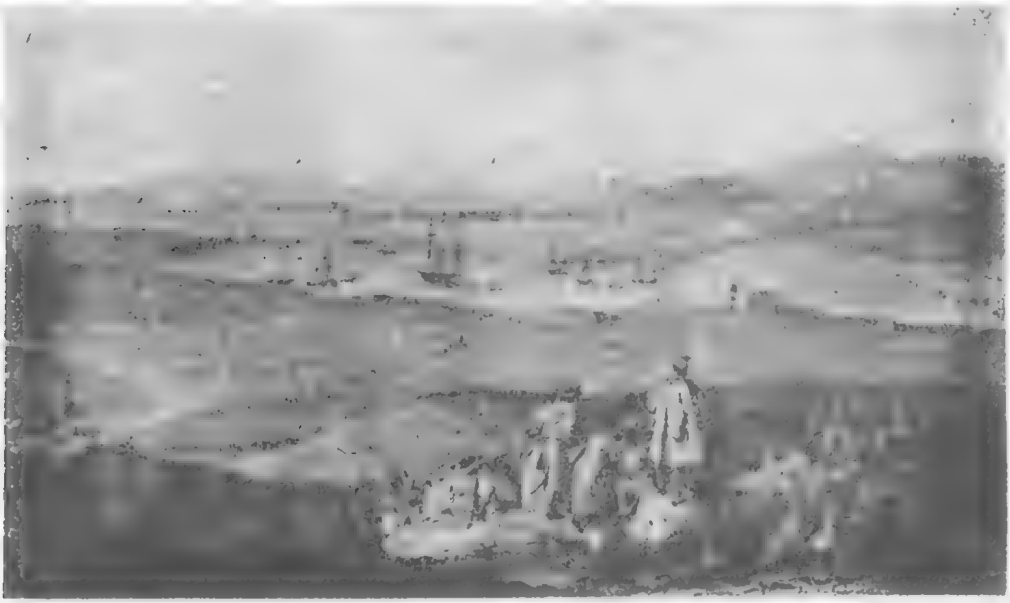
καὶ ἀκολασίᾳ λόγων· συνεννοηθεὶς πολλάκις μετὰ τῶν Τούρκων, [illegible] τὸ ἁρματολίκιον τῶν Ἀγράφων, κατηγορηθεὶς μάλιστα καὶ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ, εἰ καὶ ἀδίκως τοῦτο· μὴ διαπρέψας εἰμὴ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ τῆς Πελοποννήσου πολέμῳ, κατὰ δὲ τῶν πολεμίων μηδὲν μέγα πράξας, τοσῷ μᾶλλον ὅσῳ, σφόδρα φιλάσθενος ὤν, ἠναγκάσθη πολλάκις ἐν τῷ μεταξὺ νὰ διακόψῃ τὸ στρατιωτικὸν αὐτοῦ στάδιον. Νεώτατον ὄντα ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔστρωσεν αὐτόν ποτε εἰς τὸν φάλαγγα καί τον ἐρράβδισεν ἀνηλεῶς. Ἀλλ' ἐκτιμῶν οὐδὲν ἧττον τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ τὸν ἠρώτησεν ἄλλοτε « τί θέλεις νὰ σὲ κάμω, μωρὲ Καραϊσκάκη ; » Ὁ δὲ θαρρῶν μὲν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἰδίαν ἀξίαν ἀλλὰ μὴ λησμονῶν ὅτι ἐλάλει πρὸς δεσπότην δύσπιστον, « ἂν με γνωρίζῃς ἄξιον δι'. ἀφέντην, ἀπεκρίθη, κάμε με ἀφέντην, ἂν μὲ γνωρίζῃς ἄξιον διὰ χουσμικιάρην (ὑπηρέτην), κάμε με χουσμικιάρην· ἂν μὲ γνωρίζῃς ἀνάξιον τοῦ παντός, ρῖψέ με εἰς τὸν γιαλὸν τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ». Μετασχὼν κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 τῆς περὶ τὸ Κομπότι μάχης δὲν ἠρκέσθη ν' ἀγωνισθῇ ἐκθύμως ἀλλὰ τραπέντων τῶν πολεμίων ἀνέβη εἰς ὕψωμα καὶ ἤρχισεν ἐκεῖθεν ὑβρίζων αὐτοὺς μεγαλοφώνως. Ἔπειτα δὲ γυμνωθεὶς ἔστρεψε πρὸς αὐτοὺς τὰ ὀπίσθια. Τότε ὅμως Γκέκας τις κεκρυμμένος ἐκεῖ που πλησίον πυροβολήσας ἐπλήγωσεν αὐτὸν εἰς τοὺς δύο μηροὺς καὶ εἰς ἔτι καιριώτερόν τι μέρος· πρὸς ἴασιν δὲ τῆς πληγῆς ταύτης ἠναγκάσθη ὁ αἰσχρολόγος καὶ αἰσχροποιὸς πολεμιστὴς νὰ μεταβῇ εἰς Λουτράκι. Ὅτε δὲ τῷ 1824, κατηγορηθεὶς ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ὀμὲρ Βριώνη, ἐστερήθη τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολεμικοῦ δικαστηρίου, ὅπερ ἐκ στρατηγῶν καὶ χιλιάρχων συνεκρότησεν ἐπὶ τούτῳ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν δύναται νὰ κάμνῃ ὅ, τι θέλει ἀτιμωρητὶ καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἐπαναστάσει ἀρχή τις πρὸς τὴν ὁποίαν, ὅσον ἀσθενὴς καὶ ἂν ἦτο, δέν τον συνέφερε νὰ διατελῇ πολέμιος. Ὅθεν ἔγραψε τῇ 27 Μαΐου ἀπὸ Δομνίτσαν εἰς τὸν Μαυροκορδᾶτον ἀναφοράν, δι' ἧς ἀπολογούμενος ἐπὶ τοῖς γενομένοις ἐζήτει ἐπὶ τέλους συγγνώμην, ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ζητήσῃ. «Ἐμένα, ἔλεγεν, ἡ κακή μου τύχη καὶ ἀρρώστησα ὀπίσω· δὲν ἠξεύρω κιόλα ἀπὸ τὰ κρύα τὰ πολλὰ ἦταν ἢ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάματε, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρέσῃ ἡ Διοίκησις, καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ καὶ μία εὐχὴ συγχωρητικὴ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως». Ἔκτοτε τρόντι ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ συνείδησίν τινα πειθαρχίας, ὑπηρέτησε μετ' οὐ πολὺ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ προσεπάθησε κατόπιν νὰ πράξῃ τι ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Μεσολογγίου, ἀλλὰ κλινήρης εὑρεθεὶς ἔξωθεν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐξόδου δὲν ἠδυνήθη νὰ φανῇ πολὺ χρήσιμος εἰς τὴν ἡρωικὴν φρουράν.

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Ἅμα ὅμως ἔπεσεν ὁ προμαχὼν ἐκεῖνος καὶ ὁ Ρεσίτης ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν

Ἑλλάδα, ἵνα μετ' οὐ πολὺ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως, καὶ ἐκορυφώθη ἡ κοινὴ ἀπελπισία, ὁ Καραϊσκάκης ἐγένετο ἄλλος ἄνθρωπος. Ἐνόμιζες ὅτι ἡ ἐκπνέουσα τῆς ἐπαναστάσεως θρυαλλὶς ἀνῆψεν ἐν τῇ ἀμορφώτῳ καὶ πολυμιγεῖ ἐκείνῃ ψυχῇ τὴν

Ἡ παρὰ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγ. Σπυρίδωνος (νῦν ναὸς ἁγ. Σπυρίδωνος) ἄμυνα τοῦ Πειραιῶς

φλόγα τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς μεγαλοπραγμοσύνης. Ἐλθὼν εἰς Ναύπλιον περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου 1826 συνεννοήθη μετὰ τοῦ γέροντος ἀρχηγοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐζήτησε παρὰ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, τῆς κεκλεισμένης εἰς τὸν θαλασσόπυργον, τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Στερεᾶς. Ὅταν ὑπεβλήθη ἡ αἴτησίς του, πρῶτος ὡμίλησεν ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ πρόεδρος τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς. Πάντες ἐνόμιζον ὅτι θέλει καταψηφίσει, διότι πρόσφατος ἦτο ἔτι ἡ μνήμη τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν περιφρονήσεων ἃς ὁ οἶκος τοῦ Ζαΐμη ὑπέστη ἐν Κερπινῇ ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Καραϊσκάκη ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ἂν ἐκ γενετῆς ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν προεστώτων, ἐκ τοῦ φρονήματος μετεωρίζετο εἰς τὸν πανελλήνιον ὁρίζοντα καὶ συνεπολιτεύετο μὲν θέσει μετὰ τῶν ὁμοταγῶν ἀλλὰ φύσει ἦτο ἀλλότριος τῶν μικρῶν αὐτῶν παθῶν καὶ συμφερόντων. Ἐν τῷ ἅμα ἀπεφήνατο ὅτι οὐδένα ἄλλον γνωρίζει ἱκανώτερον ἀρχηγὸν τῆς Στερεᾶς· καὶ προσελθόντος τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν θαλασσόπυργον προέτεινεν αὐτῷ τὴν δεξιὰν καὶ εἶπεν ὅσα εὐγενὴς ψυχὴ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ. Παρέστη δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην κατὰ τύχην ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως Βασίλειος Βουδούρης, ὁ ἀγέρωχος Ὑδραῖος, ὅστις ἀποταθεὶς πρὸς τὸν νέον ἀρχηγόν, «δὲν ἔκαμες, τῷ εἶπεν, ὅσον ἔπρεπεν ἕως τώρα τὸ χρέος σου, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἑξῆς».— Ὁ δέ, ὅστις εἶχεν ὁπωσοῦν συγκινηθῆ ἐκ τῶν τρόπων καὶ τῶν λόγων τοῦ προέδρου, ἀναλαβὼν τὴν συνήθη παρρησίαν· «Ναί, ἀπεκρίθη· ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος καὶ ὅταν θέλω, ἄγγελος».

Ἐντεῦθεν ἄρχεται τὸ βραχὺ μὲν ἀλλ' ἔνδοξον τοῦ Καραϊσκάκη στάδιον· ὥστε, καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, οὐδὲν κοινὸν εἶχεν ὁ ἀνὴρ πρὸς τὸν πολέμαρχον τῆς Πελοποννήσου. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδαμῶς ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην· κατὰ δὲ τοὺς ἑπομένους 10 μῆνας ἀνεδείχθη βεβαίως ἀνώτερος ἐκείνου καὶ διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν συνεκρότησε τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα μεθ' ἧς ἤγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Ὁ Καραϊσκάκης ἀνεχώρησεν ἐκ Ναυπλίου τῇ 19 Ἰουλίου καὶ ἔφθασεν εἰς Σαλαμῖνα μὴ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ εἰμὴ 130 στρατιώτας· ἡ ταλαίπωρος κυβέρνησις, ἡ ἐν τῷ θαλασσοπύργῳ κεκλεισμένη, ἄλλο τι ἀπὸ τὸ δίπλωμα δὲν εἶχε νά τῳ δώσῃ. Παρεκτὸς τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν ᾗ ἐφρούρει, ὡς εἴπομεν, ὁ Γούρας, κατεῖχον προσέτι τὴν Κάζαν καὶ τὰ Δερβενοχώρια δύο ὁπλαρχηγοί, ὁ Βάσσος καὶ ὁ Κριεζώτης, οἵτινες, ἀπορρίψαντες ἁπάσας τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις, ἐξηκολούθουν ἐντίμως κρατοῦντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ὁ Καραϊσκάκης συνεννοηθεὶς μετ' αὐτῶν ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ εἰς Ἐλευσῖνα, ὅπου κατώρθωσεν ἐντὸς μικροῦ νὰ συγκεντρωθῶσι 1000 μὲν περίπου ἄνδρες ὑπὸ τὸν Φαβιέρον ἱκανοὶ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χελιώτην, ὥστε, μετὰ τῶν προηγουμένως ὑπαρχόντων αὐτόθι ἀποσπασμάτων, ὁ στρατὸς συνεποσώθη εἰς 3.500 μαχητάς. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατέλθει ἐκ Θηβῶν ὁ. Κιουταχῆς μετὰ μυρίων πεζῶν καὶ ἱππέων καὶ 26 πυροβόλων, καὶ κυριεύσας τὴν κάτω τῶν Ἀθηνῶν πόλιν, 3 Αὐγούστου, παρεσκευάσθη νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς ἀκροπόλεως. Τῇ 5 ὁ Καραϊσκάκης προελάσας ἄνευ ἀποσκευῶν (εἰς τὸ γελέκι, καθὼς ἔλεγον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως) καὶ μὴ συνεπαγόμενος εἰμὴ τριῶν ἡμερῶν ἄρτον, ἐστρατοπέδευσεν εἰς Χαϊδάρι. Καὶ τὴν μὲν ἐπιοῦσαν προσβληθεὶς αὐτόθι ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν, τρέψας τοὺς πολεμίους καὶ κυριεύσας δύο σημαίας, ἀλλὰ τῇ 7, προσελθόντος εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον τοῦ Καρυστινοῦ Ὀμὲρ πασᾶ μετὰ νέας ἱκανῆς ἱππέων δυνάμεως, ἐπετέθη αὖθις ὁ Ρεσίτης τῇ 8 διὰ 5.000 πεζῶν καὶ 1.000 ἱππέων. Τότε ἓν τῶν περὶ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν ταγμάτων διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ νὰ προέλθῃ εἰς τὸ πεδίον ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἐμάχοντο οἱ ἡμέτεροι, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν δελήδων καὶ ὑπέστη ζημίαν οὐ μικράν· ὥστε τὸ ἑσπέρας ὑπεχώρησαν οἱ ἡμέτεροι εἰς Ἐλευσῖνα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ ἁπλῇ προσκοπήσει εἶχον προέλθει ἐκεῖθεν. Ἔκτοτε ὅμως ἤρχισε θλιβερὰ μεταξὺ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Φαβιέρου διαφωνία. Ὁ πρῶτος γινώσκων ὅτι τὸ ὀλίγον ἡμῶν τακτικὸν οὔτε ἀρκετὰ ἠσκημένον ἦτο οὔτε ὑπὸ ἱκανοῦ καὶ ἐπιτηδείου πυροβολικοῦ κατωχυρωμένον ἐνόμιζεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνας· ὁ δεύτερος δὲν ἠνείχετο νὰ ἀγωνίζεται ὄπισθεν ὀχυρωμάτων· ὅθεν ἦτο δύσκολον νὰ συμφωνήσωσιν οἱ δύο ἡγεμόνες.

Ὅτι δὲ ἡ περὶ Χαϊδάριον συμπλοκὴ οὐδὲν ἔσχε σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, ἀπεδείχθη τῇ 9, ὅτε συνέπεσε παραδόξως νὰ συναντηθῶσιν ἐπὶ τῆς ἔξωθεν τοῦ Πειραιῶς ναυλοχούσης γαλλικῆς ναυαρχίδος, ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐλθόντες ἀμφότεροι εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ναυάρχου. Κατ' ἀρχὰς ὁ Ρεσίτης ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὑπεροχήν τινα ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον στρατάρχην μεθ' οὗ ἐλάλησεν ἀλβανιστί, προτείνας αὐτῷ ὑποταγὴν καὶ ἅπαντα «τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Ἄρταν». Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, ἀπαντήσας προσηκόντως, κατέβαλε τὴν ὀφρὺν τοῦ ἀνδρός. Τὸ δεινὸν ἦτο ὅτι ὁ Φαβιέρος δυσαρεστηθείς, ὡς προείπομεν, ἀπῆλθε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν εἰς Σαλαμῖνα, τὸ δὲ ἔτι δεινότερον, ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων, φθονοῦντες τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη, παρηκολούθησαν τὸν Φαβιέρον, ὥστε τὸ ἐν Ἐλευσῖνι στρατόπεδον, μεῖναν ἔρημον σχεδὸν ἀνδρῶν, ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, προσβληθὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης, καίτοι μὴ ἔχων περὶ ἑαυτὸν εἰμὴ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν

ἀξιωματικῶν καὶ 300 μόνον στρατιώτας, ἀπέκρουσε τὴν ἔφοδον· οἱ δὲ πρότερον λιποτακτήσαντες ἐντραπέντες τότε ἐπανῆλθον, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκροτήθησαν αὖθις εἰς 4 ἢ 5 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἦτο ὅμως πρόδηλον ὅτι διὰ τοσαύτης δυνάμεως καὶ οὕτως ὀλίγον πειθαρχούσης ἀδύνατον ἦτο νὰ διαπραχθῇ κρίσιμόν τι κατὰ τοῦ Ρεσίτη. Πλὴν τούτου ἡ φρουρὰ τῆς ἀκροπόλεως ἀπῄτει ἐπιμόνως νὰ ἐνισχυθῇ. Δύο ἀπόπειραι γενόμεναι τῇ 12 καὶ τῇ 27 Σεπτεμβρίου, ἵνα παρεισαχθῇ εἰς τὸ φρούριον στρατιωτικόν τι σῶμα, ἀπέτυχον, τῇ δὲ 30 ὁ Γούρας περιπολῶν εἰς τὸ ἐξώτατον τοῦ περιτειχίσματος καὶ προσβληθεὶς ὑπὸ πολεμίας σφαίρας ἔπεσε νεκρός. Ὅθεν ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε τότε δύο τινά· πρῶτον μὲν νὰ εἰσαγάγῃ ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀξιόλογόν τινα ἐπικουρίαν ὑπὸ ἡγεμόνα ἱκανὸν ν' ἀναπληρώσῃ τὸν Γούραν καὶ δεύτερον νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτὸς μεγάλην τινὰ ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατείαν, ἵνα ἀναζωπυρήσῃ αὐτόθι τὴν ἐπανάστασιν καὶ παρακωλύσῃ τὰς ἐκεῖθεν ἐρχομένας εἰς τὸν Ρεσίτην ἐπικουρίας καὶ τροφάς.

Φαβιέρος μὲ ἑλληνικὴν περιβολήν

Νέον φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως ἐξελέξατο τὸν Κριεζώτην· καὶ τῷόντι ὁ δόκιμος οὗτος μαχητής, ἀποβὰς μετὰ 450 ρουμελιωτῶν καὶ ἰονίων διὰ θαλάσσης, περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισοῦ, τὴν νύκτα τῆς 11 Ὀκτωβρίου, κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης ἐπεχείρησεν ἀφ' ἑσπέρας ἀντιπερισπασμὸν ἐκ Πατησίων. Ἡ δ' ἐπὶ τὴν Ρούμελην στρατεία συνήντησε κατ' ἀρχὰς δεινάς τινας δυσχερείας. Οὐ μόνον ὁ Φαβιέρος οὐδόλως ἐπείσθη νὰ συμπράξῃ, ἀπελθὼν μεθ' ὅλου τοῦ τακτικοῦ εἰς Μέθανα ἀλλὰ καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ἐπ' ἄθλοις πολυκρότοις δικαίως σεμνυνόμενοι, δὲν ἐπείθοντο νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἡγεμόνα μηδὲν ἔτι δόντα τεκμήριον ἐξαιρέτου ἐπεροχῆς. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δι' ἀνοχῆς καὶ ἐπιτηδειότητος τῷόντι ἐξαιρέτου ἠδυνήθη νὰ τοὺς καταπείσῃ, καί, τῇ 25 Ὀκτωβρίου, καταλιπὼν ἐν Ἐλευσῖνι δύναμιν ἱκανὴν νὰ διατηρήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ ἐπιτρέψας τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς εἰς τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην ἀπῆλθεν αὐτὸς ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ρούμελην μετὰ 2.500 μαχητῶν. Ἡ δύναμις ἦτο μικρά, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ τῶν κρατίστων ἀνδρῶν οὓς εἶχε τότε ἡ Ἑλλὰς καὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν παλαιμάχων ὅσοι εἶχον διαπράξει τὴν ἐκ τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδον. Πλὴν τούτων δὲ ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ καί τινες νεώτεροι μαχηταί, οἷοι οἱ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἐξαιρέτως ἀγαπώμενοι Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ Χριστόδουλος Χ. Πέτρος. Ἡ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἀπουσία αὐτοῦ διήρκεσε 4 περίπου μῆνας. Ὅταν τῇ 25 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν ἐξ Ἐλευσῖνος, πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Τούρκους· ὅταν δὲ τῇ 23 Φεβρουαρίου 1827 ἀνέ-

καμψεν εἰς Ἐλευσῖνα, ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἐφαίνετο ὀθωμανικὴ σημαία εἰμὴ ἐντὸς τῶν παραλίων φρουρίων τῆς Βονίτσης, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Εἰς μάτην ὁ Ρεσὶτ πασᾶς, ἐξακολουθῶν πεισματωδῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἠγωνίσθη συγχρόνως ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πορείαν τοῦ ἕλληνος πολεμάρχου διά τε τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ καὶ διὰ νέων λογάδων ταγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξ Ἀλβανίας προσεκάλεσεν ὑπὸ πολεμάρχους ὀνομαστούς, τὸν Μουσταφάμπεϋν καὶ τὸν Κεχαγιάμπεϋν. Τρεῖς νῖκαι, ἡ περὶ Ράχοβαν, ἡ περὶ Τουρκοχῶρι καὶ ἡ περὶ Δίστομον ἐπεσφράγισαν τὸ ἔργον τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ διὰ τριῶν στεφάνων ἐκόσμησαν τὴν κεφαλὴν τῆς πνεούσης τὰ λοίσθια ἐπαναστάσεως.

Ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ νότιον μέρος τῶν νέων Ἀθηνῶν

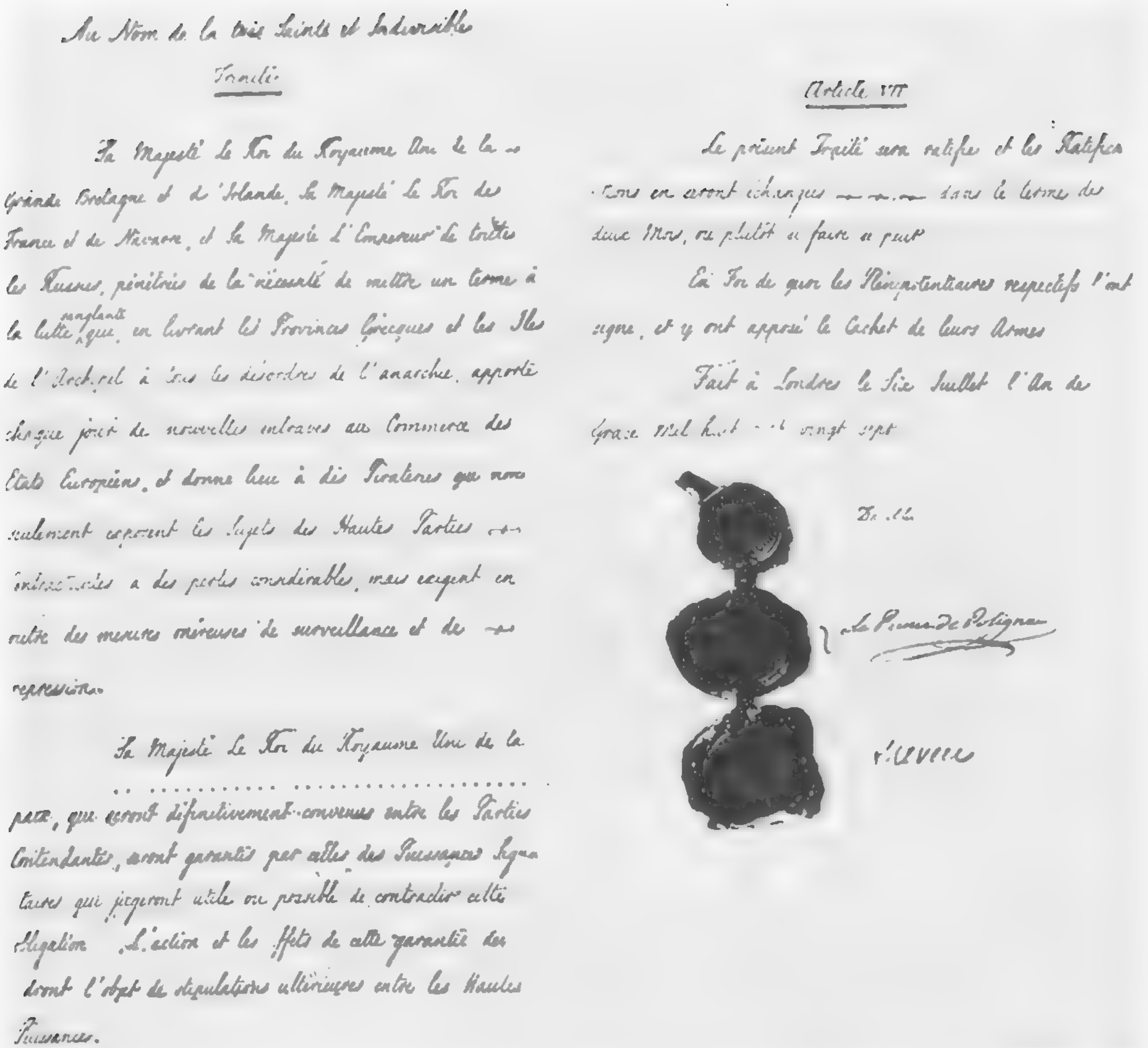
Ὁ Καραϊσκάκης καταλιπὼν τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως περὶ Μεσολόγγιον καὶ εἰς Λεβάδειαν ἐπέστρεψεν εἰς Ἐλευσῖνα μετὰ 1000 μόνον περίπου ἀνδρῶν· τοῦτο δὲ διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ Ἐλευσῖνα καὶ Σαλαμῖνα περὶ τοὺς ἑξακισχιλίους. Ἡ μὲν πρώτη ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν στρατεία τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ κατόπιν ἡ ἐπὶ τὴν Ρούμελην, ὑπῆρξεν ἔργον οὕτως εἰπεῖν ἀτομικὸν τοῦ ἀνδρός, ὀλίγα λαβόντος βοηθήματα παρὰ τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ὀλίγα ὥστε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ πολλάκις ἐκινδύνευσε νὰ διαλυθῇ δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων. Καὶ πόθεν ἦτο δυνατὸν νὰ πορισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα ταῦτα, ἀφοῦ τὰ μὲν ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου ἐλθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα χρήματα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐξαντληθῆ ἐκ δὲ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς ὀβολὸς φόρου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσπραχθῇ; Ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ 1826 καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1827 ἔφθασαν ἀλληλοδιαδόχως αἱ δαψιλεῖς χορηγίαι τὰς ὁποίας ἔπεμπον αἱ φιλελληνικαὶ τῆς Εὐρώπης ἑταιρεῖαι εἴπερ ποτὲ συγκινηθεῖσαι ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου. Πλὴν τούτου ἀφίκοντο τότε τελευταῖον καὶ τὰ πολεμεφόδια καὶ τὰ σκάφη (ἡ *Ἑλλάς*, ἡ *Καρτερία*) ὅσα εἶχον παραγγελθῆ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου, ὀλίγα μὲν ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ τούτῳ χορηγηθέντα καὶ σπαταληθέντα ποσὰ χρησιμώτατα ὅμως δυνάμενα νὰ ἀποβῶσιν ἐν τῇ παντελεῖ ἐκείνῃ ἀμηχανίᾳ ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα. Ἐπὶ πᾶσιν ἐπέπλευσαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ψιχία τινὰ τοῦ δανείου, 20.000 περίπου λίραι, διὰ δὲ τῶν ποικίλων τούτων πόρων ἔλαβον πολλὴν ζωὴν αἱ κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἐχθροπραξίαι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Νοεμβρίου ὁ Φαβιέρος ἐπέτυχε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόδια ἱκανά, διεισδύσας μετὰ τοῦ τακτικοῦ σώματος ἀνὰ μέσον τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων· δεύτερον δὲ κατωρθώθη νὰ ἀποβῇ ὁπωσοῦν ἀξιόμαχος ὁ ἔξωθεν τοῦ φρουρίου ἐνεργὸς στρατὸς καὶ νὰ λάβῃ δαψιλῆ

ἐφόδια, βαρὺ καὶ ἐλαφρὸν πυροβολικόν, πυρίτιδα, μόλυβδον, σῖτον, ἄλευρον. Ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος στερούμενος κατ' ἀρχὰς ἡγεμόνος ἐπιτηδείου διῃρέθη κακῶς εἰς δύο σώματα πόρρωθεν ἀπ' ἀλλήλων ἐνεργοῦντα, τὸ μὲν ἀπὸ Ἐλευσῖνος τὸ δὲ ἀπὸ Φαλήρου· ἐντεῦθεν ὁ Ρεσίτης ὠφελούμενος ἐπιπεσὼν τῇ 26 Φεβρουαρίου κατὰ τοῦ πρώτου τοῦ προελάσαντος μέχρι τοῦ Καματεροῦ ἠνάγκασεν αὐτὸ μετὰ πολλῆς ζημίας νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι Σαλαμῖνος. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπεσεν ὁ γενναῖος κεφαλλὴν Βούρβαχης. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἅμα ἐπιστρέψας, ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ εἰς Κερατσίνην, καὶ ἀποκρούσας, τῇ 4 Μαρτίου, μεγάλην τινὰ κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν τοῦ Ρεσίτη ἠγωνίσθη νὰ ἑνωθῇ κατὰ μικρὸν μετὰ τοῦ ἐν Φαλήρῳ στρατοπέδου.

Ριχάρδος Τζώρτζ

Τούτων δὲ γενομένων ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἡ ἐν Τροιζῆνι συνέλευσις, ἀπαρτισθεῖσα ἐκ τῶν δύο πρότερον διῃρημένων, τῆς ἐν Ἑρμιόνῃ καὶ τῆς ἐν Αἰγίνῃ, προεχειρίσατο τὸν μὲν λόρδον Κόχραν στόλαρχον τὸν δὲ Ριχάρδον Τζώρτζ ἀρχιστράτηγον τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων καὶ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Τῶν μὲν δύο πρώτων ὁ διορισμὸς ἦτο εὐεξήγητος. Ἔτι οἱ ἐν Ἑρμιόνῃ συνελθόντες πληρεξούσιοι εἶχον γράψει τῇ 18 Φεβρουαρίου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Στράτφορδ Κάννιγγ, ἥτις ἐχαρακτήριζεν αὐτὸν ὡς τὸν μόνον μεσίτην μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας· ἀπεκάλει δὲ τὸν ἄνδρα εὐεργέτην· κυρίως δέ, διὰ τῶν προτροπῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἄμιλτων, κατωρθώθη νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι συνελεύσεις εἰς μίαν κοινήν, τὴν ἐν Τροιζῆνι, τῇ 19 Μαρτίου. Ὅθεν ἐννοεῖ ἕκαστος ὅτι ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἔποψιν ἡ συνέλευσις, καλῶς ποιοῦσα, ἀνέθηκε τὴν ὑπερτάτην διεξαγωγὴν τοῦ κατὰ θάλασσαν καὶ γῆν ἀγῶνος εἰς τοὺς δύο ἐκείνους Βρεταννούς. Τοῦ δὲ Καποδιστρίου ἡ ἐκλογὴ δὲν ἦτο βεβαίως ἀρεστὴ τῇ Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἕτερος Ἕλλην πολιτικὸς ἀνὴρ δὲν ὑπῆρχε, δυνάμενος νὰ ἐκλεχθῇ εἰς τὸ ὕπατον ἐκεῖνο ἀξίωμα· ἡ Ἀγγλία, ἥτις εἶχεν ἀρχίσει νὰ συμπράττῃ μετὰ τῆς Ρωσίας ἀπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ προηγουμένου ἔτους καὶ παρεσκεύαζεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην τοῦ 1827, δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν δύναμιν ταύτην, ἐπιμένουσα εἰς τὸ νὰ ἀποκρούῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς συσταινόμενον ἄνδρα. Ἡ Ρωσία, ἥτις, ἀπὸ τοῦ 1822 οὐδὲν ἔντονον πράξασα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὀλίγους εἶχε τοὺς πρὸς αὐτὴν συμπαθοῦντας παρ' ἡμῖν, ἤρχισε, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρώτου ἐν Πετρουπόλει πρωτοκόλλου, νὰ ἀναλαμβάνῃ ἐπιρροήν τινα διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀρχαίων αὐτῆς φίλων τῶν Φιλικῶν. Μυστικὴ ἑταιρεία καλουμένη *Φοῖνιξ* εἰργάζετο ἀπό τινος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ προσῳκειώθη αὐτὸν τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Διὰ

Au Nom de la très Sainte et Indivisible Trinité

Traité

Sa Majesté le Roi du Royaume Uni de la Grande Bretagne et d'Irlande, Sa Majesté le Roi de France et de Navarre, et Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, pénétrés de la nécessité de mettre un terme à la lutte sanglante qui, en livrant les Provinces Grecques et les Iles de l'Archipel à tous les désordres de l'anarchie, apporte chaque jour de nouvelles entraves au Commerce des Etats Européens, et donne lieu à des Pirateries qui non seulement exposent les Sujets des Hautes Parties contractantes à des pertes considérables, mais exigent en outre des mesures onéreuses de surveillance et de repression.

Sa Majesté le Roi du Royaume Uni de la

. . . .

paix, qui seront définitivement convenus entre les Parties Contendantes, seront garantis par celles des Puissances Signataires qui jugeront utile ou possible de contracter cette obligation. L'action et les effets de cette garantie deviendront l'objet de stipulations ultérieures entre les Hautes Puissances.

Article VII

Le présent Traité sera ratifié et les Ratifications en seront échangées dans le terme de deux Mois, ou plutôt si faire se peut.

En Foi de quoi les Plénipotentiaires respectifs l'ont signé, et y ont apposé le Cachet de leurs Armes.

Fait à Londres le Six Juillet l'An de Grace Mil huit cent vingt sept.

Dudley

Le Prince de Polignac

Lieven

Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩι ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ 24 ΙΟΥΝΙΟΥ 6 ΙΟΥΛΙΟΥ 1827 ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

(Κατωτέρω πλήρης μετάφρασις τοῦ κειμένου τῆς συνθήκης, τῆς ὁποίας εἰκονίζονται ἐνταῦθα αἱ σελίδες πρώτη καὶ τελευταία τοῦ γαλλικοῦ χειρογράφου)

(Στ' α' 17[illegible])

Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγιωτάτης καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, συνειδότες τὴν ἀνάγκην ὅπως θέσωσι τέρμα εἰς τὸν αἱματηρὸν ἀγῶνα, ὅστις, παραδίδων τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους εἰς ὅλας τὰς ἀταξίας τῆς ἀναρχίας, δημιουργεῖ καθημερινῶς νέα κωλύματα εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ παρέχει ἀφορμὴν εἰς πειρατικὰς ἐνεργείας, αἵτινες ὄχι μόνον ἐκθέτουσι τοὺς ὑπηκόους τῶν ὑψηλῶν συμβαλλομένων μερῶν εἰς σημαντικὰς ζημίας, ἀλλ' ἀπαιτοῦσιν ἐπὶ πλέον καὶ μέτρα δαπανηρὰ ἐπιτηρήσεως καὶ καταστολῆς.

Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἡνωμένου βασιλείου τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ Ἰρλανδίας καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας, καθὸ λαβόντες ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων ἐπείγουσαν πρόσκλησιν ὅπως παρέμβωσι παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ καὶ διαπνεόμενοι, ὡς καὶ ἡ

Αὐτοῦ Μεγαλειότης ὁ αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ρωσιῶν, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ὅπως καταπαύσωσι τὴν αἱματοχυσίαν καὶ προλάβωσι τὰ παντοειδῆ δεινά, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἡ παράτασις τοιαύτης καταστάσεως πραγμάτων.

Ἀπεφάσισαν νὰ συνδυάσωσι τὰς προσπαθείας των καὶ ρυθμίσωσι τὴν δρᾶσίν των διὰ συνθήκης κατὰ τύπους, πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν διισταμένων μερῶν, διὰ διακανονισμοῦ, ὅστις ἐπιβάλλεται τόσον διὰ λόγους ἀνθρωπισμοῦ, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ συμφέροντος τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης.

Πρὸς τοῦτο ὑπέδειξαν τοὺς πληρεξουσίους των, ἵνα συζητήσωσιν, ἀποφασίσωσι καὶ ὑπογράψωσι τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην, συγκεκριμένως τὸν λόρδον Ντώντλυ, ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν πρίγκιπα ντὲ Πολινιάκ, πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ἐν Λονδίνῳ, καὶ τὸν πρίγκιπα ντὲ Λῖβεν, πρεσβευτὴν τῆς Ρωσίας ἐν Λονδίνῳ, οἵτινες συνεβλήθησαν ἐπὶ τῶν ἀκολούθων ἄρθρων:

Ἄρθρον 1ον. Αἱ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις θέλουσι προσφέρει εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλην τὴν μεσολάβησίν των πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπιτεύξεως συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς Δυνάμεως ταύτης καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ προσφορὰ τῆς μεσολαβήσεως θέλει γίνει πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλην ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς παρούσης συνθήκης δι' ἀνακοινώσεως ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πληρεξουσίων τῶν συμμάχων Δυνάμεων· καὶ ταυτοχρόνως θέλει ζητηθῆ ἀπὸ τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη ἄμεσος διακοπὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ αὐτῶν, ὡς προκαταρκτικὸς καὶ ἀπαραίτητος ὅρος διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων.

Ἄρθρον 2ον. Ὁ προταθησόμενος εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Πύλην συμβιβασμὸς θέλει στηριχθῆ εἰς τὰς ἀκολούθους βάσεις:

Οἱ Ἕλληνες θὰ ὑπόκεινται εἰς τὸν σουλτάνον ὡς πρὸς ὑπερέχοντα κυρίαρχον καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς ὑπεροχῆς ταύτης θέλουσι πληρώνει φόρον ἐτήσιον, τοῦ ὁποίου τὸ ποσὸν θέλει καθορισθῆ ἅπαξ διὰ παντὸς διὰ κοινῆς συμφωνίας. Θὰ κυβερνῶνται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τὰς ὁποίας αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θέλουσιν ἐκλέγει καὶ διορίζει· ἀλλ' εἰς τὸν διορισμὸν αὐτῶν ἡ Πύλη θέλει ἔχει καθωρισμένην τινὰ ἐπίδρασιν.

Διὰ νὰ κατορθωθῆ ἐντελὴς διαχώρισις μεταξὺ τῶν προσώπων τῶν δύο ἐθνῶν καὶ διὰ νὰ προληφθῶσιν αἱ συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε τὸ ἀναπόφευκτον ἑπόμενον τόσον πολυχρονίου πάλης, οἱ Ἕλληνες θὰ καταστῶσιν ἰδιοκτῆται τῶν κτημάτων τῶν κειμένων ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ ἐπὶ τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ἀποζημιώσεως τῶν πρῴην κτητόρων ἢ διὰ τῆς ἐτησίας πληρωμῆς ποσοῦ τινος, ὅπερ θέλει προστεθῆ εἰς τὸν φόρον ὅστις θὰ καταβάλληται εἰς τὴν Πύλην, ἢ δι' ἄλλου τινὸς διακανονισμοῦ τῆς αὐτῆς φύσεως.

Ἄρθρον 3ον. Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ διακανονισμοῦ τούτου ὡς καὶ τὰ κατὰ ξηρὰν ὅρια καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, εἰς τὰς ὁποίας ὁ διακανονισμὸς οὗτος θὰ ἐφαρμοσθῆ, θὰ ἀποτελέσωσι τὸ θέμα ὑστέρων διαπραγματεύσεων μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν συμβαλλομένων Δυνάμεων καὶ τῶν δύο ἐμπολέμων μερῶν.

Ἄρθρον 4ον. Αἱ συμβαλλόμεναι Δυνάμεις ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ σωτήριον ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι ἐξετέθησαν εἰς τὰ προηγούμενα ἄρθρα, καὶ νὰ δώσωσιν, ἄνευ ἐλαχίστης ἀναβολῆς, πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπους των πάσας τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἤδη ὑπογραφομένης συνθήκης.

Ἄρθρον 5ον. Αἱ συμβαλλόμεναι δυνάμεις δὲν θὰ ζητήσωσιν ἐν τῷ διακανονισμῷ οὔτε αὔξησιν ἐδάφους, οὔτε τὴν ἐγκατάστασιν ἀποκλειστικῆς ἐπιρροῆς, οὔτε ἄλλα ἐμπορικὰ πλεονεκτήματα διὰ τοὺς ὑπηκόους των, ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα οἱονδήποτε ἄλλο ἔθνος θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἐπιτύχῃ.

Ἄρθρον 6ον. Αἱ περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ εἰρήνης συμφωνίαι, εἰς ἃς τελειωτικῶς θέλουσι προέλθει τὰ διαφερόμενα μέρη, θὰ τύχωσι τῆς ἐγγυήσεως τῶν συμβαλλομένων νῦν Δυνάμεων, ὅσαι ἤθελον κρίνει λυσιτελὲς ἢ δυνατὸν νὰ ἀναδεχθῶσι τοιαύτην ὑποχρέωσιν. Ἡ φύσις τῆς ἐγγυήσεως ταύτης θὰ ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον μεταγενεστέρων συμφωνιῶν μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν Δυνάμεων.

Ἄρθρον 7ον. Ἡ παροῦσα συνθήκη θέλει ἐπικυρωθῆ καὶ αἱ ἐπικυρώσεις θέλουσιν ἀνταλλαχθῆ μετὰ δύο μῆνας ἢ καὶ ταχύτερον, εἰ δυνατόν.

Εἰς πίστωσιν τούτων, οἱ πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν καὶ ἐσφράγισαν τὸ παρόν.

Ἐγράφη ἐν Λονδίνῳ τὴν 6 Ἰουλίου 1827.

(Ὑπογρ.) Ντώντλυ
Πρίγκηψ Πολινιάκ
Λῖβεν

Σημ.—Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω φανερῶν ἄρθρων, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα μυστικά.

τῆς συνδρομῆς λοιπὸν ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων ἀνηρ[illegible] ἡ ὑπὲρ τοῦ Καποδιστρίου ψῆφος τῆς συνελεύσεως καὶ εἴδομεν πῶς ὁ Κολοκοτρώνης κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν πρὸς τοῦτο βεβιασμένην ὁπωσοῦν συναίνεσιν τοῦ Ἅμιλτων.

Οἱ δύο ξένοι τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἡγεμόνες προσῆλθον εἰς Πειραιᾶ ἀπὸ

Ἡ ἐν Φαλήρῳ κατὰ τὴν θέσιν Ἀνάλατος πανωλεθρία
(Κατὰ λαϊκὴν λιθογραφίαν)

τῶν πρώτων τοῦ Ἀπριλίου ἡμερῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεδέξατο ἀμφοτέρους μετὰ τῆς ἐνδεχομένης συμπαθείας· ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ ὁμοφωνία μεταξὺ αὐτῶν καὶ αὐτοῦ, πρὸ πάντων διότι οἱ δύο Ἄγγλοι ἀπῄτουν ἄμεσον ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα, ἵνα ἐκβιασθῇ ἡ ταχεῖα τῆς πολιορκίας λύσις, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπρέσβευεν ὀρθῶς ὅτι τὰ ἄτακτα ἑλληνικὰ στρατεύματα εἶναι μᾶλλον ἐπιτήδεια εἰς τὸν ἀπὸ χαρακωμάτων πόλεμον, καὶ ἐπέμενεν ὅτι συμφέρει νὰ προχωρῶσι βαθμηδὸν περιζωννύοντες διὰ νέων πάντοτε χαρακωμάτων τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτη. Ἐντεῦθεν πολλαὶ προέκυψαν δυσκολίαι καὶ ἐψυχράνθησαν ὁπωσοῦν αἱ μεταξὺ τοῦ Ἕλληνος καὶ τῶν δύο ξένων σχέσεις. «Βλέπω, ἔλεγεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅτι κακὰ θὰ τὰ πάω μὲ τούτους τοὺς Φράγκους· φοβοῦμαι πῶς θὰ μᾶς χάσουν μὲ τὴν ἀβασταγιά τους».

Οὐδὲν ἧττον πολλὰς καταπίνων πικρίας ἀνέδειξεν ὑπομονὴν καὶ ἀνοχὴν ἐντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε, κατ' ἐμέ, ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιεπαίνων αὐτοῦ προτερημάτων. Ἐπιμένων ὅμως, ὡς ἐφρόνει, εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ, ἤλπιζε περὶ τὰ μέσα τοῦ μηνὸς νὰ ἐκβάλῃ τοὺς πολεμίους ἀφ' ὅλων τῶν ὀχυρωμάτων δι' ὧν ἐχώριζον τὰ δύο ἑλληνικὰ στρατόπεδα, καὶ νὰ ἑνώσῃ οὕτως ἀπὸ τὸ Κερατσίνι μέχρι Φαλήρου. Τότε προέτεινε νὰ καταληφθῇ ὁ Ὠρωπὸς καὶ ὁ Μαραθών, ἵνα φραχθῇ οὕτω καὶ ἡ τελευταία δίοδος δι' ἧς ὁ Κιουταχῆς ἠδύνατο νὰ προμηθεύηται τροφὰς καὶ πολεμεφόδια ἐξ Εὐβοίας, διότι ἡ ἄλλη Ρούμελη κατείχετο ὑπὸ τῶν ἡμετέρων· τῆς δὲ περὶ τὴν Ἀτ-

τικὴν θαλάσσης εἴμεθα κύριοι διὰ τῆς «*Ἑλλάδος*», τῆς «*Καρτερίας*» καὶ ἄλλων τινῶν πλοίων. Ἂν τὸ σχέδιον τοῦτο ἐξετελεῖτο, βεβαίως ὁ Ρεσίτης ἠναγκάζετο νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα μετ' οὐ πολύ, διότι ἤρχισεν ἤδη ὁ στρατὸς αὐτοῦ νὰ πάσχῃ πολλὰς στερήσεις. Ἀλλ' οἱ δύο ξένοι στρατηγοὶ ἐπέμενον εἰς τὴν ἄμεσον κατὰ τοῦ Ρεσίτη ἔφοδον, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ. Ἐνῷ ὅμως παρεσκευάζετο πρὸς τοῦτο προσπαθῶν νὰ καταστήσῃ τὸ ἐπιχείρημα ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτερον ἐπισφαλές, τῇ 22 Ἀπριλίου, μικρᾶς τινος γενομένης ἐκ τύχης συμπλοκῆς, ὁ Καραϊσκάκης καίτοι νοσῶν, καίτοι ἀθυμῶν, παρέστη εἰς μέσον ἵνα προλάβῃ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, καὶ ἐκεῖ ἐτραυματίσθη καιρίως. Ποτὲ θάνατος ἀνδρὸς δὲν ἀπέδειξεν ὁποία ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ. Τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 ἐγένετο τελευταῖον ἡ πρὸ τοσούτου χρόνου ἀπαιτουμένη ὑπὸ τῶν δύο στρατηγῶν ἔφοδος κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἀπὸ Φαλήρου. Ἀλλὰ τοσοῦτο κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα ὥστε ἀντὶ θριάμβου κατήνεγκον κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὴν ὀλεθριωτάτην τῶν πληγῶν ὅσας ὑπέστη αὕτη κατὰ τὰ ἀπαίσια ἐκεῖνα ἔτη. Οἱ ἄνδρες ἡμῶν, διαταχθέντες νὰ προσέλθωσιν ἐπὶ σφαγὴν προφανῆ, ἐβάδισαν ἀπτοήτως πρὸς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ γενναιότατοι τῶν Κρητῶν ἔπεσον, 1.500 μαχηταί, οἱ κράτιστοι τῆς Ἑλλάδος· ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων οἵτινες παρευρέθησαν εἰς τὸ πυκνότερον τοῦ ἀγῶνος διεσώθησαν 4· ἐκ τῶν 300 τακτικῶν 29. Αὐτὴ τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἔξοδος καθ' ἑαυτὴν δὲν ἐπήγαγε τοσαύτην μαχητῶν φθοράν. Ἐκεῖ, περὶ Φάληρον, ἐχάσαμεν τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν, τὸν Λάμπρον Βέικον, τὸν Γεώργιον Δράκον, τὸν Γεώργιον Τζαβέλλαν, τὸν Ἀθανάσιον Τούσιαν Βότσαρην, τὸν ταγματάρχην τοῦ τακτικοῦ Ἰγγλέσην· καὶ ἐκεῖ ἐχάθη πᾶσα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, διότι μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη ὁ περιλιπόμενος ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ τῇ 24 Μαΐου παρεδόθη μὲν ἡ ἀκρόπολις ὑπέκυψε δὲ αὖθις ἡ Στερεὰ εἰς τὸν ὀσμανικὸν ζυγόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα ἐν διαστήματι τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν ἀπέβησαν οἷα τὰ χερσαῖα. Οἱ ναυτικοὶ ἡμῶν ἐμάχοντο ὅπως ἄλλοτε, ἐτόλμων πολλάκις τὰ πάντα, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀτελέσφοροι· ἰδίως δὲ οὐδέποτε ηὐτύχησαν νὰ παρακωλύσωσι τὴν ἀδιάκοπον διαπεραίωσιν τῶν ἐπικουριῶν τοῦ Ἰβραήμη ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Μετὰ τὰ ἐν Μεθώνῃ καὶ περὶ Καφηρέα κατορθώματα συνελήφθη βούλευμα τολμηρότατον· ἀπεφασίσθη νὰ πυρποληθῇ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐν αὐτῇ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ. Τῇ 23 Ἰουλίου 1825 ἐξέπλευσαν ἐξ Ὕδρας ἐπὶ τούτῳ δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Τομπάζην τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Κριεζῆν, καὶ τρία πυρπολικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Κανάρην τὰ δὲ ὑπὸ τοὺς ὑδραίους Α. Θ. Βῶκον καὶ Ἐμμανουὴλ Μπούτην. Ἡ ἐπιχείρησις αὕτη, ἥτις, ἂν ἐπετύγχανεν, ἤθελε μεταβάλει διὰ μιᾶς τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων, ἐκρίθη πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως, κατὰ τὰ διάφορα πάθη καὶ συμφέροντα, παρ' ἡμῖν καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἀληθεστάτη εἶναι ἡ τοῦ γάλλου ναυάρχου καὶ ἱστορικοῦ ἀφήγησις. Ἡ μοῖρα ἡμῶν οὐριοδρομήσασα ἔφθασε τῇ 29 ἔξωθεν τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπῆρχον τὴν ἡμέραν ἐκείνην 60 πολεμικὰ τῆς Αἰγύπτου σκάφη καὶ 150 ἐμπορικὰ τῆς Εὐρώπης πλοῖα, ἐν οἷς 25 γαλλικὰ φορτωμένα βάμβακα διὰ τὴν Μασσαλίαν. Περὶ τὴν 6 τῆς ἑσπέρας ὁ Κανάρης προπορευόμενος τῶν ἄλλων πυρπολικῶν καὶ νομίσας περιττὸν νὰ περιμείνῃ τοὺς συντρόφους του εἰσῆλθε μόνος εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Μεταχειρισθεὶς στρατήγημα τὸ ὁποῖον οἱ ναυτικοὶ νόμοι δὲν ἀποδοκιμάζουσιν ἀπέκρυψε τὴν ἐθνότητα αὐτοῦ. Ὁ αἰγύπτιος πλοηγὸς ἰδὼν τὴν ρωσικὴν σημαίαν κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ νομί-

σας ὅτι τὸ πλοῖον ἀνήκει εἰς οὐδετέραν δύναμιν προσῆλθεν ἀνυπόπτως, τὸ δὲ πυρπολικὸν οἰακιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ διεπέρασε τὰς ὑφάλους, ὧν ἡ μακρὰ ἅλυσις φράσσει τὸν λιμένα. Τότε ὁ Κανάρης πλέει εὐθὺ ἐπὶ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον· ἀλλὰ τότε ἡ πελαγία αὔρα ἔπαυσεν, ὁ ἄνεμος μετεβλήθη, τὸ δὲ πυρπολικὸν ἐδέησε νὰ λοξοδρομήσῃ, ἵνα προβῇ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Οὐδεὶς στόλος, ἔστω οὗτος καὶ τουρκικός, δὲν ἐπιτρέπει ἐν πολέμῳ εἰς πλοῖον ἄγνωστον νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ πρὶν ἢ τὸ ἐξετάσῃ. Ὅθεν λέμβοι ἐστάλησαν ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῶν φρεγάδων τῆς προφυλακῆς. Ἐνῷ δὲ ἐπέπλεον αἱ λέμβοι, παρετηρήθη ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ πολεμικοῦ γαλλικοῦ πάρωνος, ἡ *Μέλισσα*, τοῦ ναυλοχοῦντος παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος ὅτι ἄνδρες πολλοὶ κατέβαινον ἐν σπουδῇ εἰς τὴν ἐφελκομένην ὑπὸ τοῦ πάρωνος τοῦ Κανάρη ἄκατον. Οὔτε τὰ ὀχυρώματα τοῦ λιμένος οὔτε ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος εἶχον λάβει εἰσέτι ὑπόνοιάν τινα· ἀλλ' εἰς τοὺς ἄνδρας τῆς *Μελίσσης* τὸ γεγονὸς ἐκεῖνο ἐφάνη παράδοξον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ γαλλικὸς πάρων ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχε πρῶτος ἐκινδύνευεν, ἔσπευσε νὰ προφυλαχθῇ κατὰ παντὸς ἐνδεχομένου· ἔπτυξε τὰς σκηνάς, ἔκρουσε

Ὁ Κανάρης, κατὰ τὴν εἰκόνα Ν. Λύτρα
(Συλλογὴ Φ. Σερπιέρη)

τὸ πολεμικόν, παρεσκεύασε τοὺς ἀρτέμονας, ἐγέμισε τὰ πυροβόλα καὶ ἡτοιμάσθη νὰ ἀποκόψῃ τὴν ἄγκυραν. «Τὸ ὕποπτον πλοῖον, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ὁ κυβερνήτης τῆς *Μελίσσης*, ἀπεῖχε τρία περίπου στάδια ἀφ' ἡμῶν, ὅτε αἱ τελευταῖαι ἡμῶν ἀμφιβολίαι διελύθησαν. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγκαταλειφθεὶς πάρων ἦτο πυρπολικόν. Αἴφνης τρόντι ἀνεφλέχθη καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ δύο πάρωνες, οἱ ἐν τῷ πελάγει μείναντες, ἀνέστρεψαν ἐπάραντες τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν». Ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ πῦρ διαδίδεται ὀφιοειδῶς διὰ τῶν ἐξαρτίων, οἱ ὁλκοὶ τῶν κεραιῶν καὶ οἱ πλαγιαστῆρες καίονται, τὰ δὲ λυθέντα ἱστία ἐξαπλοῦνται. Ὁ πάρων ἀντηνεμοῦται, ἀνακρούεται, ἀποκλίνει, ἀναλαμβάνει τὸν πλοῦν αὐτοῦ, ὁτὲ μὲν πρὸς τοῦτο ὁτὲ δὲ πρὸς τὸ ἕτερον μέρος κατὰ τὸ φέρον αὐτὸν ἄστατον πνεῦμα καὶ τὴν ὤθησιν τῶν περιλιπομένων ἔτι ἱστίων· διέρχεται δὲ οὕτω ἀνὰ μέσον πολλῶν πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν σκαφῶν, προσψαύων πρὸς τοῦτο, παρακάμπτων τὸ ἕτερον, πληρῶν πάντα φρίκης. Τελευταῖον αἱ τουρκικαὶ λέμβοι κατορθοῦσι νὰ ῥίψωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἁρπάγας καὶ ρυμουλκοῦσιν αὐτὸν πρὸς τὴν γείτονα παραλίαν. «Ἐὰν τὸ πυρπολικὸν τοῦτο, γράφει ὁ πλοίαρχος Ἀργούς, ἤθελεν, ὃ μὴ γένοιτο, κολλήσει εἰς τὴν φρεγάδα τῆς προφυλακῆς ὁ στόλος ὅλος ἤθελε περιέλθει εἰς ἀταξίαν, τὰ δύο ἄλλα πυρπολικὰ ἤθελον προσδράμει

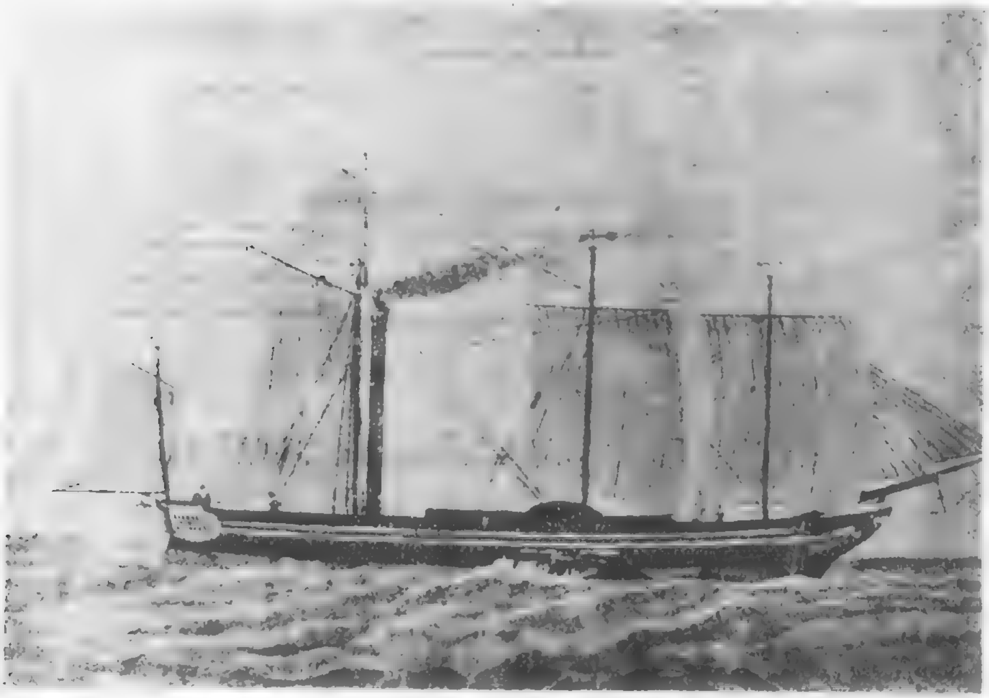
καὶ ἐπιτεθῇ εἰς ἕτερα σκάφη, ἡ δὲ καταστροφὴ ἤθελεν ἀποβῆ φρικώδης καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν Ἑλλήνων πληρεστάτη· ἀλλ' ἡ *Μέλισσα* παρεκώλυσεν αὐτοὺς ὁπωσοῦν (mais l'Abeille les a un peu gênés)». Ὁ δὲ ναύαρχος ἱστορικὸς προστίθησιν· Ἐδέησε νὰ παρέλθῃ ὥρα ἱκανή, πρὶν ἢ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα συνέλθωσιν ἀπὸ τῆς δεινῆς ἐκείνης ταραχῆς. Οὐδὲν ἧττον ὁ Κανάρης ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων. Πυροβολισμοί τινες τοῦ πλοιάρχου Ἀργοὺς ἐξύπνισαν τὰ πυροβολεῖα τοῦ λιμένος, ὁ δὲ ἀτρόμητος Ψαριανὸς ἠναγκάσθη νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὰ περιμένοντα ἐν τῷ πελάγει πλοῖα. Ὁ μὲν ναύαρχος Δερινὺ καὶ ὁ πλοίαρχος Λεραίυ ἀπεθαύμασαν αὐτὸν ὡς ἥρωα· ὁ δὲ πλοίαρχος Ἀργοὺς καὶ ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας Δροβετὶ ἐχαρακτήρισαν τὸν ἄνδρα ὡς πειρατήν, τὸ μὲν διότι ἐπέπλευσεν ὑπὸ ξένην σημαίαν τὸ δὲ διότι ἐπιτυγχάνων οὐ μόνον ἤθελεν ἐπαγάγει ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον ἀλλὰ καὶ προκαλέσει φοβερὰς ἀντεκδικήσεις τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων ἦσαν ἀνυπόστατα. Οἱ διεθνεῖς νόμοι, λέγει ὁ ναύαρχος Jurien de la Gravière, δὲν ἀπαγορεύουσι τὸ πλέειν ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι ὑπὸ ἀλλοτρίαν σημαίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ προσθέτομεν ὅτι σπουδαῖος ἀντεκδικήσεως κίνδυνος δὲν ὑπῆρχεν ἀλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ πλοίαρχος Ἀργοὺς τεταγμένος ὡς φρουρὸς τῶν εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἀνηκόντων ἐμπορικῶν πλοίων δυσκόλως ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο τι παρ' ὅ,τι ἔπραξε. Καὶ ἔπειτα τὸ τόλμημα ἀπέτυχε πρὸ πάντων διὰ τὴν αἰφνιδίαν τοῦ ἀνέμου μεταβολήν. Ἐὰν ἐπὶ μικρὸν ἔτι ἔπνεε βορρᾶς, τὸ πυρπολικὸν ἤθελεν εὑρεθῆ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου πολὺ πρὶν ἡ *Μελισσα* δυνηθῇ νὰ πράξῃ τι πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἔργου.

Καρα-'Αλῆ πασᾶς
Ὁ ὑπὸ τοῦ Κανάρη μετὰ τῆς ναυαρχίδος του τορπιλλισθεὶς ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στόλου
(Βλέπε σελ. 92)

Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶχεν ἀποσύρει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἀφ' ἡμῶν κατὰ τὰ τρία ταῦτα ἔτη· τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κανάρη ἀπέτυχε, τὸ Μεσολόγγιον ἔπεσεν, ὁ Καραϊσκάκης ἐφονεύθη. Κατὰ τὸ ἔτος 1826 ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης ἔσωσαν καὶ πάλιν τὴν Σάμον ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Χοσρέφη καὶ τοῦ Ταχὶρ πασᾶ. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1826 ἀφίκοντο τελευταῖον καὶ τὰ διὰ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου κατασκευασθέντα πλοῖα. Ἡ *Ἑλλάς*, ναυπηγηθεῖσα ἐν Ἀμερικῇ ἦτο τῷόντι φρεγὰς μεγίστη καὶ λαμπροτάτη 64 πυροβόλων, δι' ἣν ὅμως ἐδαπανήθησαν 3.000.000 φράγκων. Ὁ λόρδος Κόχραν, ὁ μετ' ὀλίγον ἀναλαβὼν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τε καὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἦτο ἀνὴρ πολυθρύλητος ἐπὶ τοῖς προτέροις κατορθώμασι, τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν πεποίθησις τῆς Ἑλλάδος συμπάσης ὥστε, λέγει ὁ πολλάκις προμνημονευθεὶς γάλλος ναύαρχος, ὁ Μιαούλης ἐκεῖνος, ὅστις ἐν ἄλλοις καιροῖς ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀντάξιος τοῦ Ruyter καὶ τοῦ Duquesne (περιωνύμων ναυάρχων τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐν τῇ 17 ἑκατονταετηρίδι), κατῆλθε μετ' ἀρχαϊκῆς μετριοφροσύνης ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ναυάρχου εἰς τὴν τοῦ ἁπλοῦ πλοιάρχου», ἵνα ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον παρ' οὗ προσεδοκᾶτο σωτηρία. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος καίπερ ἄρχων τοιαύτης φρεγάδος οὐδὲν τῇ

[illegible] οὐδὲν διέπραξεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀγῶνι τὸ δυνάμενον καὶ πόρρωθεν νὰ παραβληθῇ [illegible] ὑπὸ τῶν παρωνων τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν πρότερον κατορ[illegible]. Καὶ δὲν εἶχε μόνον τὴν φρεγάδα· παρεκτὸς τῶν προϋπαρχόντων στολίσκων

Ἡ Καρτερία
(Κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἐθνολογικῷ Μουσείῳ ὁμοίωμα)

εἶχε προσέτι τὴν *Καρτερίαν*, πλοῖον ἀτμοκίνητον, τὸ ὁποῖον πολὺ μὲν ἀπεῖχε τῶν σημερινῶν ἑλικοκινήτων καὶ θωρηκτῶν ἀλλ' ὡς πρῶτον δοκίμιον πολεμικοῦ ἀτμοκινήτου εἶναι βεβαίως πολυειδῶς ἀξιομνημόνευτον. Ἡ *Καρτερία* κατεσκευάσθη ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶχε μηχανὴν 48 ἵππων καὶ ταχύτητα μόλις φθάνουσαν εἰς 5 ἢ 6 μίλια τὴν ὥραν· ὁ ἐλάχιστος ἐναντίος ἄνεμος ἠλάττωνε κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν δρόμον τοῦτον, ἡ δὲ κυμαινομένη θάλασσα κατεβίβαζεν αὐτὸν εἰς τὸ μηδέν. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτο μέγα εἶναι τὸ πλεονέκτημα τοῦ πλέειν ἐν γαλήνῃ καὶ τοῦ ἀναπλέειν πρὸς ἐναντίον ἄνεμον ὥστε ἔκτοτε ἔπρεπε πάντες νὰ μαντεύσωσιν ὁποίαν ἀλλοίωσιν ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τοὺς ναυτικοὺς ἀγῶνας ἡ τελειοποίησις τοῦ πρώτου ἐκείνου δοκιμίου. Καὶ ὅμως ὁ γάλλος ναύαρχος βεβαιοῖ ὅτι οὐδὲ ἴχνος τοιούτου προαισθήματος δὲν ὑποφαίνεται ἐν τῇ περὶ τοῦ πλοίου τούτου ἐκθέσει ἣν εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ. Ἡ *Καρτερία* ἦτο ὡπλισμένη δι' 8 πυροβόλων τῶν 68 χυθέντων ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ σύστημα τὸ πρὸ μικροῦ τότε ἐπινοηθὲν ὑπὸ τοῦ γάλλου συνταγματάρχου Παιξάνς· ἠδύνατο δὲ οὕτω νὰ ρίπτῃ κατὰ βούλησιν σφαίρας στρογγύλας «ψυχρὰς ἢ πεπυρακτωμένας», καὶ ρήκτας βάρους 45 λιτρῶν καὶ κεραματοθήκας περιεχούσας μέχρι 500 σιδηρῶν σφαιριδίων. Τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον μέγα πλεονέκτημα τῆς *Καρτερίας* ἦτο ὅτι ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος ἄγγλου Ἄστιγγος, περὶ οὗ μετὰ ἐξαιρέτου ὑπολήψεως ἐλάλησαν πάντοτε καὶ αὐτοὶ οἱ γάλλοι ἀξιωματικοί. Καὶ ὅμως,

εἰ καὶ ὁ Ἄστιγξ προσήνεγκε βεβαίως τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίας πολὺ μείζονας ἢ ὁ Κόχραν, δὲν ηὐτύχησεν ὁ ἀνήρ, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀξία αὐτοῦ, νὰ ἀνάψῃ πυρκαϊὰς ὁμοίας τῶν ἐν Χίῳ, ἐν Τενέδῳ, ἐν Σάμῳ, περὶ Γέροντα, περὶ Καφηρέα καὶ ἐν Μεθώνῃ ὁλοκαυτωμάτων.

Ἡ *Ἑλλὰς* καὶ *Καρτερία* συνέδραμον οὐκ ὀλίγον τὰς ἐργασίας τοῦ ἐν τῇ Ἀττικῇ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ ὁ νέος ἡγεμὼν τῶν ναυτικῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων δὲν ἐπεχείρησε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἕνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ διακόψῃ τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Πελοποννήσου συγκοινωνίαν. Ἐτράπη δὲ εἰς παράβολά τινα ἔργα· ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ τὸν Ἰβραήμην εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Πελοποννήσου παράλια, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἠθέλησε νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχε, καὶ ἐν τῷ μεταξύ, ἐκτὸς τῆς Ὕδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Αἰγίνης, ἥτις κατείχετο ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν, ἡ πειρατεία κορυφωθεῖσα κατέβαλε πάσας τὰς λοιπὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου· εἰς Γραμβοῦσαν τῆς Κρήτης ἱδρύθη μέγα καὶ ἐπίσημον οὕτως εἰπεῖν λῃστῶν ὁρμητήριον καὶ καταγώγιον, ἡ δὲ θάλασσα κατήντησεν ἀδιάπλευστος. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως διορισθεῖσα μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου *ἀντικυβερνητικὴ* ἐπιτροπή, ἣν συνεκρότουν ὁ Ἰωαννούλης Νάκος, ὁ Ἰωάννης Μ. Μιλαήτης καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, οὔτε πόρους ἔχουσα οὔτε προσωπικήν τινα ἀξίαν, ἀπέβη εἰ δυνατὸν ἔτι ἀσθενεστέρα τῆς κατὰ τὸ 1826 ἐπιτραπείσης τὰ πράγματα *διοικητικῆς ἐπιτροπῆς*. Κατ' ἀρχὰς ἥδρευσεν εἰς Ναύπλιον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ καὶ αὐτὴ εἰς τὸν θαλασσόπυργον, διότι τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου κατείχοντο ὑπὸ τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Φωτομάρα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς ταλαιπώρου ταύτης πόλεως ἀδιαλείπτως μὲν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τούτων ἐλῃστεύοντο ἐκ διαλειμμάτων δὲ καὶ ἐφονεύοντο. Εἰς μάτην ὁ Ἅμιλτων, εἰς μάτην αὐτὸς ὁ Κόδριγκτων ἠγωνίσθησαν διὰ τῶν προτροπῶν αὐτῶν νὰ καταπαύσωσι τοὺς ὀλεθρίους τούτους σπαραγμούς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἰσηκούοντο, ὁ Κόδριγκτων περιωρίσθη νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀντικυβερνητικὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν θαλασσόπυργον καὶ νὰ σώσῃ τοὐλάχιστον τὴν ζωὴν τῶν συγκροτούντων αὐτὴν ἀνδρῶν, ἥτις κατὰ τοῦτο εἶχε καταντήσει πολύτιμος, ὅτι μετ' αὐτῶν ἤθελε λείψει καὶ ἡ τελευταία σκιὰ κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἐκεῖ εἰς τὸ ἐπιθαλάσσιον τοῦ Ναυπλίου φρούριον ἔμεινεν ἡ κυβερνητικὴ αὕτη σκιὰ μέχρι τῶν μέσων Αὐγούστου, ὅτε μετέβη εἰς Αἴγιναν. Εἰς αὐτὴν δέ, τὴν οὕτως ἔχουσαν *ἀντικυβερνητικὴν* ἐπιτροπήν, ἔγραφεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ τῶν ἐνδοτέρων τῆς Πελοποννήσου περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔτους· «Ἐτιμήθην παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου εἰς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν πελοποννησιακῶν στρατευμάτων ὄχι διὰ νὰ φάγω ἢ νὰ σκοτώσω μόνος μου τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ διὰ νὰ ὁδηγήσω κατ' αὐτοῦ τὰ πελοποννησιακὰ στρατεύματα. Τὰ στρατεύματα αὐτὰ συνίστανται ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ πέτρας. Ἀλλὰ τί λέγω; καὶ αἱ πέτραι αὐταὶ ὑποτάσσονται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ μπαρουτιοῦ. Δύο τώρα περίπου μῆνας δὲν ἔπαυσα καθημέραν οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἐπικαλοῦμαι τὴν πρόνοιαν τῆς κυβερνήσεως κατ' εὐθεῖαν, καὶ διὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου, διὰ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια· ἀλλ' ὄχι μόνον πρόβλεψιν καμμίαν δὲν εἶδον ἀλλ' οὔτε ἀποκρίσεως κἂν ἠξιώθην πρὸς παρηγορίαν μου».

Διότι τφόντι ἡ Στερεὰ Ἑλλὰς εἶχεν ὑποταχθῆ καθ' ὁλοκληρίαν, τὸ δὲ Αἰγαῖον εἶχε μεταβληθῆ εἰς μέγα λῃστήριον, μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης, ἔχων περὶ ἑαυτὸν τοὺς κρατίστους τῆς χερσονήσου μαχητάς, διέσῳζεν ἐν Πελοποννήσῳ μέχρι τινὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1825 ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος ἐξ

'Αργολίδος, συνήντησεν αὐτὸν εἰς Τρίκορφα ἄγοντα μυρίους ἄνδρας. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐπολέμησεν, ἀλλ' ἀποβαλὼν 400 νεκρούς, ἐν οἷς 14 ὀνομαστοὺς ἀξιωματικούς, καὶ 800 αἰχμαλώτους, δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνθέξῃ. Κατὰ τοὺς δύο ἀκολούθους μῆνας ὁ 'Ιβραήμης ἐπεχείρησε δεινοτάτην λεηλασίαν καὶ δῄωσιν εἰς τὰς παρὰ τὸν 'Αλφειόν, τὸν Λάδωνα καὶ τὸν Εὐρώταν' χώρας, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἀθροίσας πάλιν τὸν στρατὸν περὶ 'Αλωνίσταιναν περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ κατὰ πόδας καὶ παρενοχλῇ ἀδιαλείπτως αὐτόν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 καὶ κατ' ἀρχὰς τοῦ 1826 ὁ 'Ιβραὴμ πασᾶς ἀπησχολήθη εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. 'Επιστρέψας ἐκεῖθεν κατὰ Μάιον ἐπετέθη κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἔπειτα ἐστράτευσε πρὸς τὴν Γορτυνίαν, συναντήσας ὅμως ἀντίστασιν εἰς τὰ ἀσφαλῶς καταληφθέντα στενὰ ἐτράπη ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην. 'Εκεῖθεν ἀναπαύσας τὸν στρατὸν ἐπεχείρησε κατὰ τὰ τέλη 'Ιουλίου μεγάλην ἐπὶ τὴν Μάνην στρατείαν, ἣν ὅμως ἀπέκρουσαν οἱ κάτοικοι τῆς δυσπροσίτου ἐκείνης χώρας. Τότε ἐλθὼν εἰς Τρίπολιν διέπραξεν ἐν διαστήματι μηνῶν 4 καταστροφὰς φοβερὰς εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας, τὴν Γορτυνίαν, τὴνΚυνουρίαν, τὴν Λακεδαίμονα, καὶ ἐπετέθη αὖθις ἐπὶ ματαίῳ κατὰ τῆς Μάνης. 'Εν ἀρχῇ δὲ Νοεμβρίου ἐπανῆλθεν εἰς Μεθώνην, ἵνα διαχειμάσῃ. Καὶ ἐπελθόντος τοῦ ἔαρος, 1827, ἐξώρμησε πάλιν, κατ' 'Απρίλιον, ἐπὶ τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον. 'Αλλὰ τότε μετέβαλεν ἐπί τινα χρόνον σύστημα. 'Αντὶ νὰ ἐκδηοῖ ἀνηλεῶς τὴν χώραν, ἤρχισε νὰ περιποιῆται ὁπωσοῦν τοὺς κατοίκους, νὰ φείδεται τῶν σπαρτῶν, νὰ πληρώνῃ ὅσα πρὸς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ ἐλάμβανεν. 'Εὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι, πεσόντος τότε τοῦ Καραϊσκάκη, ἐφάνη ἐκλιποῦσα πᾶσα ἐλπὶς καὶ ὅτι τρίτον ἤδη ἔτος οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔπασχον ὅσα κάλαμος δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, δὲν θέλομεν ἀπορήσει ὅτι οὐκ ὀλίγοι ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτῶν ἤρχισαν νὰ ὑποτάσσωνται, δελεαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπιεικῶν τοῦ δορικτήτορος τρόπων. Ἡ στιγμὴ ὑπῆρξε κρίσιμος, διότι τὸ μόλυσμα διαδιδόμενον ἀπὸ τῶν δυτικῶν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ πληγὴν καιρίαν εἰς τὴν καὶ ἄλλως πνέουσαν τὰ λοίσθια ἐπανάστασιν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης προσήνεγκε τελευταίαν καὶ μεγάλην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδούλευσιν. 'Αδυσώπητος ἐξεγερθεὶς κατὰ τῆς προδοσίας διέταξε νὰ δράξωσι

Ὁ Πετρόμπεϋς ἐπαναστατῶν τὴν Μεσσηνίαν

τὰ ὅπλα πάντες ἀπὸ 15 μέχρις 60 ἐτῶν, ἠπείλησε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τοὺς ἐπιμασσομένους καὶ βαρὺν κατήνεγκε τὸν πέλεκυν τῆς ἐθνικῆς δικαιοσύνης κατὰ τοῦ ἐπισημοτέρου ἐξ αὐτῶν, τοῦ Ἠλία Νενέκου. Δὲν ἦτο ἐν τούτοις ἀμφιρρόπος ὁ ἀνήρ· καὶ ὅταν τις τῶν γενναίων αὐτοῦ ὑπασπιστῶν, ὁ καπετὰν Βασίλης ὁ Ἀλωνιστιώτης, τῷ παρετήρησεν ὅτι ὁ Νενέκος δὲν ἦτο μόνος ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἦσαν ἄξιοι τῆς αὐτῆς τιμωρίας, ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ὑπῆρχον περὶ τούτων ἀποχρῶσαι ἀποδείξεις. Ἐπιμένοντος δὲ τοῦ ὑπασπιστοῦ, «καϋμένε Βασίλη, τῷ εἶπε, Τοῦρκος εἶσαι;» καὶ ἔκτοτε διετέλεσεν ἐπιλεγόμενος Τουρκοβασίλης ὁ Ἀλωνιστιώτης ἐκεῖνος μαχητής.

Ἄστιγξ

Τὸ κακὸν λοιπὸν ἀνεχαιτίσθη. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου κατέφθασεν εἰς Πύλον ἐξ Αἰγύπτου στόλος νέος ἰσχυρός, 92 πλοῖα, ἐν οἷς 51 πολεμικά, καὶ ἀπεβίβασαν εἰς Πελοπόννησον ἄφθονα χρήματα, παντὸς εἴδους ἐφόδια, 4.000 τακτικόν. Ἡ παράτασις τῆς ἀπεγνωσμένης ἐκείνης ἀμύνης ἐφαίνετο ἀδύνατος· ὁ δὲ Ἰβραὴμ [illegible] μενος εἰς τὴν χείρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἡτοιμάζετο μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ [illegible] στόλου νὰ ἐπιπέσῃ καὶ κατὰ τῆς Ὕδρας αὐτῆς. Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰουνίου εἶχεν ὑπογραφῇ ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἡ συνθήκη ἐκείνη δι' ἧς ὡρίζετο ὅτι θέλει ἀπαιτηθῇ ἀμέσως ὅπλων ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν διαμαχομένων. Ἡ ἀνακωχὴ ἀνεκοινώθη καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπεδέξαντο αὐτήν, διὰ τοῦ [illegible] τοῦ [illegible] συμβουλίου, ὅπερ ἦν τότε ἐπιτετραμμένον τὰς [illegible] τῆς Πύλης διαπραγματεύσεις, πράξεως ἐκδοθείσης ἐν Αἰγίνῃ τῇ 21 Αὐγούστου, τῆς ὁποίας ὅμως περίεργον εἶναι ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον δὲν σώζεται. Ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς ἀπεκρίθη ὅτι θέλει ζητήσει διαταγὰς ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἴσως ἤθελε περιμείνει τὰς διαταγὰς ταύτας ἐν ἀπραξίᾳ, ἐὰν οἱ ἡμέτεροι μανθάνοντες ὅτι ἀπεποιήθη τοῦ νὰ παραδεχθῇ ὁριστικῶς τὴν ἀνακωχὴν δὲν ἐπεχείρουν νέας ἐχθροπραξίας. Τῇ 6 Σεπτεμβρίου ὁ Κόχραν προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του ἀπετύγχανεν· ἀλλ' ὁ Ἄστιγξ μετὰ τῆς *Καρτερίας* κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης ἐξ τουρκικοὺς πάρωνας καὶ 1 ἀλγερινὴν ἡμιολίαν. Οἱ ναύαρχοι φοβηθέντες τὰς συνεπείας τῆς πράξεως ταύτης ἀπῄτησαν ἔτι αὐστηρότερον παρὰ τοῦ Ἰβραὴμ τὴν παραδοχὴν τῆς ἀνακωχῆς. Ὁ δὲ ὑπέσχετο τελευταῖον ῥητῶς καὶ ἐν λόγῳ τιμῆς ὅτι ὁ στόλος του δὲν θέλει ἐξέλθει ἐκ Πύλου ἕως οὗ ἔλθωσιν αἱ ὁδηγίαι τὰς ὁποίας ἐζήτησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Αἰγύπτου. Ἀλλὰ δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον. Τῇ 19 Σεπτεμβρίου ἀξιόλογος μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου συγκειμένη ἐκ πολλῶν φρεγάδων καὶ δρομώνων ἐξέπλευσεν ἐκ Πύλου πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἄστιγγα. Τότε ὁ Κόδριγκτων ἐπελθὼν ἐκ Ζακύνθου μετὰ δύο μόνον πλοίων ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πύλον. Ἀλλὰ τότε ὁ Ἰβραὴμ ὡς ἀγανακτήσας ἐξέπεμψε τρία σώματα, τὸ μὲν ἐπὶ τὴν Μεσσηνίαν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Λακωνικήν, τὸ δὲ ἐπὶ τὴν Ἀρκαδίαν. Οἰκίαι, συγκομιδαί, ἀροτικὰ ἐργα-

λεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, αἱ ἄμπελοι ἐξερριζώθησαν, αἱ συκαῖ καὶ αἱ ἐλαῖαι κατεκόπησαν πρόρριζα. «Ἐὰν ἐπιτρέψωμεν εἰς τὸν Ἰβραήμην νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγραφεν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Ἅμιλτων, τὸ τρίτον τῶν κατοίκων θέλει λιμοκτονήσει». Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν πρὸ ὀλίγου τὴν περὶ μεσολαβήσεως συνθήκην, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῶσι νὰ ἐμπαίζωνται τοιουτοτρόπως. Ἠξεύρομεν δὲ ἤδη τὴν ἑρμηνείαν τῆς συνθήκης, ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν Κόδριγκτων ὁ Στράτφορδ Κάννιγγ. «Ἐάν, τῷ εἶχεν εἰπεῖ, δὲν εἰσακουσθῇ ὁ λόγος σας, μεταχειρισθῆτε τὰ πυροβόλα». Οἱ ναύαρχοι, διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν τοῦ Ἰβραήμη, ἐκήρυξαν αὐτὸν «ἐκτὸς τοῦ νόμου τῶν ἐθνῶν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν», καὶ ἀπεφάσισαν νὰ εἰσπλεύσωσι, πανστρατιᾷ ἐν Πύλῳ καὶ νὰ προσκαλέσωσι τὸν τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον νὰ διαλυθῇ καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Αἴγυπτον· εἰ δὲ μὴ ὑπακούσῃ, νά τον προσβάλωσι. Καὶ εἰσῆλθον τῇ 8 Ὀκτωβρίου προεξάρχοντος τοῦ Κόδριγκτων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐζήτουν ἔτι νὰ τοποθετηθῶσιν ἤρξαντο οἱ πολέμιοι χειρῶν ἀδίκων· ἀπεκρίθησαν οἱ σύμμαχοι, καὶ ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν, ἐκ τῶν 120 περίπου πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων, ἐξ ὧν συνεκροτεῖτο ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, δὲν ἔμειναν ἐπιπλέοντες εἰμὴ 20 δρόμωνες καὶ πάρωνες.

[«Ἰδοὺ πῶς ὁ Γάλλος ναύαρχος Jurien de la Gravière περιγράφει τὴν ναυμα-
» χίαν ταύτην· «Ὄρθρου βαθέος τῇ 8/20 Ὀκτωβρίου οἱ στόλοι εὑρίσκοντο ἐν νηνεμίᾳ
» εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ λιμένος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔπνευσεν ἄνεμος
» οὔριος· τότε δὲ οἱ στόλοι ἐλοξοδρόμησαν καὶ διηυθύνθησαν κατὰ τρεῖς διακεκριμένας
» ἀπ' ἀλλήλων σειρὰς πρὸς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἡγεῖτο ὁ ναύ-
» αρχος Κοδριγκτὼν μετὰ τῆς «Ἀσίας», ταύτῃ δ' εἵποντο τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς «Γέ-
» νουα» καὶ «Ἀλβιών». Ἡ «Σειρήν», ἧς ἐπέβαινεν ὁ Δεριγνύ, εἵπετο ἀμέσως τῷ ἀγ-
» γλικῷ στόλῳ μετὰ τῶν ἐν μιᾷ γραμμῇ ἀκολουθούντων πλοίων «Σκιπίωνος», «Βρεσ-
» λαυίας» καὶ «Τριαίνης». Αἱ φρεγάται καὶ τὰ μικρότερα πλοῖα ἐτάχθησαν ὑπήνεμα, ὁ
» δὲ ρωσικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ τεσσάρων τρικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν ἔπλεεν
» ἐπίσης προς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου. Ἡ κυρία δύναμις τῶν Ὀθωμα-
» νῶν κατεῖχε τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λιμένος. Ἐνταῦθα ἦσαν τεταγμέναι δίκην
» τόξου ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ φρουρίου μέχρι τοῦ μυχοῦ τέσσαρες μεγάλαι
» φρεγάται, δύο τρίκροτα, μία ἔτι φρεγάτα καὶ ἓν ἔτι τρίκροτον. Ὁ γαλλικὸς στόλος
» ὤφειλε νὰ ὁρμῇ πρὸς τὰ πλάγια τῶν πρώτων πλοίων, ἅτινα ἀπετέλουν τὴν πρώτην
» πτέρυγα τῆς τριπλῆς ἡμισελήνου. Τὰ πλοῖα ἐκεῖνα ἦσαν αἰγυπτιακὰ καὶ ὑπετίθετο ὅτι
» ἐκυβερνῶντο ὑπὸ γάλλων ἀξιωματικῶν. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν ὤφειλε νὰ θέσῃ τὴν
» «Ἀσίαν» ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ δικρότου τοῦ φέροντος τὴν ναυαρχικὴν σημαίαν, ἡ δὲ
» «Γένουα» καὶ ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχον διαταχθῇ νὰ πληρώσωσι τὸ μεταξὺ «Ἀσίας» καὶ «Σειρῆ-
» νος» κενόν, ὁ δὲ ναύαρχος Ἔυδεν μετὰ τοῦ ρωσικοῦ στόλου εἶχεν ἐντολὴν νὰ ἀγκυρο-
» βολήσῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὑρίσκηται ἀπέναντι τοῦ κέντρου
» τῆς ἡμισελήνου. Αἱ κορβέται καὶ τὰ βρίκια τιθέμενα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου
» τῆς «Δαρτμούθης» πλοιάρχου Φέλλογς εἶχον ἐντολὴν νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ ἐν τοῖς δυσὶν
» ἄκροις τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως τεταγμένα πυρπολικά.

» Περὶ τὴν 1/2 μ. μ. ὁ ἄγγλος ναύαρχος χωρῶν βραδέως παρέκαμψε τὰ φρού-
» ρια καὶ τὰ κανονιοστάσια τὰ ὑποστηρίζοντα ἑκατέρωθεν τὸ στενὸν στόμιον τοῦ λιμέ-
» νος. Τὰ φρούρια ἐτήρησαν σιωπήν. Πρύμνη ὑψηλὴ καὶ χρυσοστόλιστος καὶ πορφυρᾶ
» σημαία κυματίζουσα ἐν τῷ μέσῳ ἱστῷ ἐδείκνυον τῷ Κοδριγκτῶνι τὴν ναυαρχίδα τοῦ
» Ταχὶρ πασᾶ. Οὐ μακρὰν ταύτης ἐπὶ τῆς φρεγάτας τοῦ Μωχαρρὲμ βέη ἐκυμάτιζεν

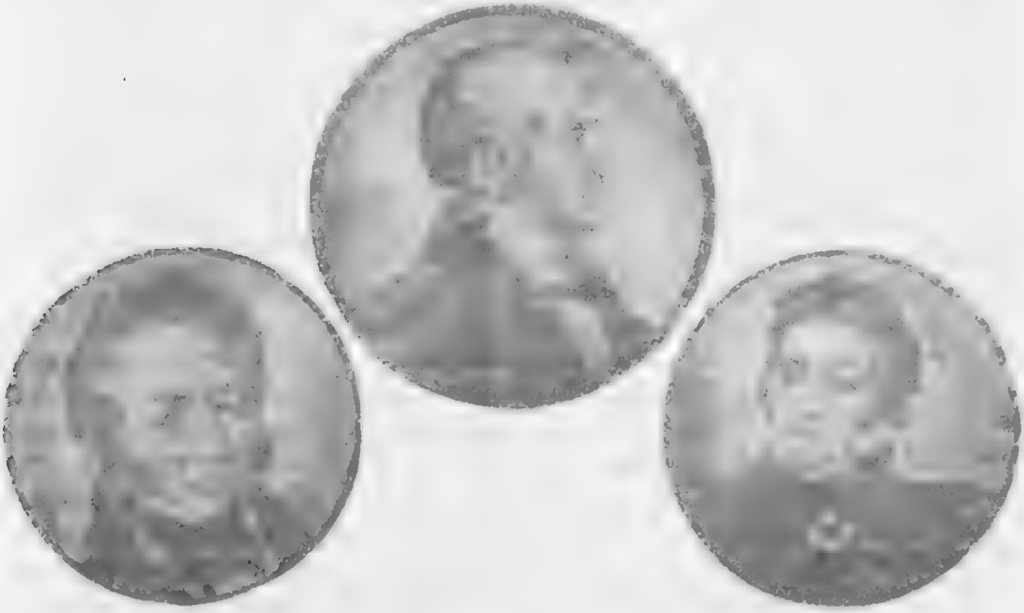
» ἡ πρασίνη σημαία μετὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ τῶν ἄστρων, ἅτινα ἦσαν τὰ διακριτικὰ
» σημεῖα τοῦ αἰγυπτίου ναυάρχου. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο σπεύσασα ἡ «Ἀσία» ἠγκυροβό-
» λησεν ἐν μέσῳ τῶν δύο ναυαρχίδων. Ἡ Γένουα ἠγκυροβόλησεν ὄπισθεν τῆς «Ἀσίας»
» στρέφουσα τὰ τηλεβόλα αὐτῆς κατά τινος τουρκικῆς φρεγάτας. Τὰ πάντα ἦσαν ἔτι
» ἥσυχα, τὴν δ' ἐπικρατοῦσαν σιωπὴν διέκοπτεν ἐκ διαλειμμάτων ὁ κρότος πιπτούσης
» ἀγκύρας ἢ ὁ τριγμὸς τῶν σχοινίων. Ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχε διαταχθῆ ν' ἀγκυροβολήσῃ
» ὄπισθεν τῆς «Ἀσίας», ἐχώρει δὲ βραδέως πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Ἡ « Δαρτ-
» μούθη» μετὰ τῆς «Φιλομήλας» ἔστησαν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἡ δὲ «Σειρὴν»
» ἀφικομένη πρὸ τοῦ φρουρίου ἀπεσπάσθη τῆς παρατάξεως καὶ μετὰ σπανίας δεξιότη-
» τος διολισθήσασα ἐντὸς τῆς πρώτης ἐχθρικῆς ὁμάδος ἐτάχθη ἀπειλητικὴ ἐν μέσῳ τριῶν
» αἰγυπτιακῶν φρεγατῶν. Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῶν πραγμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ
» ἐπενέγκῃ σύγκρουσιν ταχεῖαν. Ἤδη ἐπὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐφαίνετο ἐρεθισμός
» τις. Τὰ τρίκροτα καὶ τὰ δίκροτα ἠσφάλιζον τὰ ἐξάρτια αὐτῶν· τὰ δὲ πυρπολικὰ ἐφαί-
» νοντο ἕτοιμα πρὸς ἔκπλουν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ κυβερνήτης τῆς
» «Δαρτμούθης» Φέλλογς, στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς γειτονίας αἰγυπτιακοῦ πυρπολικοῦ
» ἐξώπλισε τὸν μέγαν λέμβον του, ἀνύψωσεν ἐπ' αὐτοῦ σημαίαν κήρυκος καὶ διέταξε τὸν
» ὑποπλοίαρχον Φιτζρόην νὰ προσκαλέσῃ τὸ πυρπολικὸν ν' ἀπομακρυνθῇ. Ἀλλὰ μόλις
» προσήγγισεν ὁ λέμβος σφαῖρα ἐκ τοῦ πυρπολικοῦ ἔτρωσε καιρίως τὸν ἄγγλον ἀξιωμα-
» τικόν, πεσόντα αἱμόφυρτον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συντρόφου αὐτοῦ δοκίμου Φόρβες.
» Εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην ἐπίθεσιν ἡ «Δαρτμούθη» ἀπήντησε διὰ πυροβολισμοῦ, ὅπως
» ὑπερασπίσῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ λέμβου αὐτῆς.

» Τὸ πυρπολικὸν ἐπυροβόλησε τότε καὶ πάλιν· πάντες δ' οἱ ἐν τῷ λέμβῳ τῆς
» «Δαρτμούθης» ἐφονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν. Ὅμοιον δέ τι συνέβαινε μετά τινα λε-
» πτὰ παρὰ τὴν φρεγάταν τοῦ Μωχαρρὲμ βέη. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν εἶχεν ἀποστείλει
» τὸν ἕλληνα πρῳρέα Μιχαήλ, ἵνα προσκαλέσῃ τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον νὰ μείνῃ ἐν
» πάσῃ περιπτώσει οὐδέτερος. Ὁ ἀτυχὴς ἀπεσταλμένος, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν
» αὐτοῦ, κατήρχετο εἰς τὸν λέμβον τῆς «Ἀσίας», ὅτε Τοῦρκός τις προκύψας ἐκ θυρίδος
» καὶ ἀναγνωρίσας ἐν τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ ναυάρχου ἕλληνα ναύτην, ἥρπασε πιστόλιον
» ἐκ τῆς ζώνης αὐτοῦ καὶ ἐξεκένωσεν αὐτὸ μετὰ φρικτῆς ἀρᾶς κατὰ τοῦ ἀτυχοῦς ῥαγιᾶ.
» Τρωθεὶς τὸ στῆθος ὁ ἀτυχὴς Μιχαὴλ ἔπεσεν ἐντὸς τοῦ λέμβου. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ
» ὁ Δεριγνὺ ὄρθιος ἐπὶ τῆς γεφύρας τῆς «Σειρῆνος» ἱστάμενος προσεκάλει τὴν παραπλεύ-
» ρως σταθμεύουσαν αἰγυπτιακὴν φρεγάταν «Ἐσμίναν» νὰ μὴ συμμετάσχῃ τῆς μάχης
» ὑποσχεθεὶς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ μὴ πυροβολήσῃ κατ' αὐτῆς. Μάταιαι προσπά-
» θειαι! Ἡ μάχη ἅπαξ ἀρξαμένη ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ καταστῇ γενική. Τὰς πρώτας
» σφαίρας ἔρριψεν ὀθωμανικόν τι πλοῖον τεταγμένον ἐν δευτέρᾳ γραμμῇ ὑπὸ τὴν πρύ-
» μναν τῆς «Σειρῆνος». Μία σφαῖρα διηυθύνετο κατὰ τῆς «Δαρτμούθης», ἑτέρα ἔπεσεν
» ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ναυαρχίδος καὶ ἐφόνευσεν ἕνα ναύτην. Ἡ «Σειρὴν» ἀπήντησε διὰ
» πάντων αὐτῆς τῶν τηλεβόλων· ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἡ «Ἀσία» διηύθυνε κατὰ τῶν δύο
ναυαρχίδων πῦρ τρομερόν.

» Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἦτο ἥκιστα ἐνθαρρυντική. Δύο τρίκροτα
» καὶ δύο δίκροτα εὑρίσκοντο ἐπί τινα χρόνον ἐκτεθειμένα εἰς τὸ πῦρ 61 πολεμικῶν
» πλοίων. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ναυμαχιῶν καὶ αὐταὶ ἔτι αἱ
» ὑπὸ νίκης στεφθεῖσαι, συνεκροτήθησαν ἀδεξίως. Καὶ ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου δὲν
» ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν ἐκ τοῦ κανόνος τούτου. Ἀλλ' εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν Ναυαρίνῳ οἱ
» ἀρχηγοὶ τῶν συμμαχικῶν στόλων ἤθελον ἁπλῶς νὰ φοβίσωσιν, οὐχὶ νὰ πολεμήσωσι

» τὸν ἐχθρόν. Εὐθὺς μετὰ τοὺς πρώτους κανονιοβολισμοὺς ἡ μάχη ἐξετάθη ἀπὸ ἄκρου
» εἰς ἄκρον τοῦ ὅρμου. Πρὸς τὰ δεξιὰ δύο πυρπολικὰ ἀνέδιδον ἤδη φλόγας. Ἀλλὰ
» τὸ μὲν ἓν ἐξ αὐτῶν κατέστρεψαν τὰ τηλεβόλα τῆς «Δαρτμούθης» καὶ τῆς «Σειρῆνος»
» τὸ δὲ ἕτερον ἐβύθισεν ἡ μικρὰ «Φιλομήλα». Ἄχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὰ φρούρια
» ἐσίγων. Τότε ὅμως ἤρξαντο κανονιοβολοῦντα μανιωδῶς. Πολλὰ ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ
» πλοῖα δὲν εἶχον ἔτι συμμετάσχει τῆς πάλης· ἐκ τῶν ρωσικῶν δὲ πλοίων οὐδὲ ἓν εἶχε
» κατορθώσει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸν λιμένα. Ἐν τούτοις οἱ δονοῦντες τὴν ἀτμόσφαιραν
» κανονιοβολισμοὶ ἤρξαντο νὰ ἐπιφέρωσι τὸ σύνηθες ἀποτέλεσμα. Ὁ ἄνεμος ἐκόπαζε
» μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ ὅρμῳ. Ἡ «Ἀλβιὼν» καταληφθεῖσα ὑπὸ τῆς νηνεμίας δὲν
» ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὡρισμένην αὐτῇ θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀγκυροβολήσῃ
» οὐ μακρὰν τῆς «Γενούας» ἐν μέσῳ πλήθους ἐχθρικῶν πλοίων, μαχομένων καθ' ἑνὸς
» τρικρότου φέροντος 74 πυροβόλα καὶ δύο φρεγατῶν ἐχουσῶν ἀνὰ 60 πυροβόλα
» Ἡ «Τρίαινα» ἦτο τὸ πέμπτον σκάφος τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος· ὑπέστη δὲ πρώτη τὸ
» πῦρ τῶν φρουρίων. Ἀγκυροβολήσασα περὶ τὰς δύο ὥρας καὶ τρία τέταρτα πρὸς νότον
» τῆς «Σειρῆνος» ὑπερήσπισε τὴν ναυαρχίδα κατὰ τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου καὶ παρέσχεν
» αὐτῇ διὰ πυρὸς ἀκαταμαχήτου κατὰ τῶν πέριξ πλοίων τὴν μᾶλλον τελεσφόρον συν-
» δρομήν. Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ «Σκιπίων» δεινὸν διέτρεχε κίνδυνον. Τὸ πλοῖον ἐκεῖνο,
» ὡς ἡ «Τρίανα», εἶχε καταλάβει θέσιν κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Ἀλλ' ἐνῷ ἀπήντα
» εὐτόλμως εἰς τὸ πῦρ τοῦ φρουρίου καὶ δύο μεγάλων δικρότων πυρπολικὸν ἐχθρικὸν
» μετὰ θαυμαστῆς διευθυνόμενον ἀταραξίας ἐρρίφθη ὑπὸ τοὺς προτόνους του. Ἐν μιᾷ
» στιγμῇ οἱ φώσωνες ἀνεφλέχθησαν, τὸ δὲ πῦρ μεταδιδόμενον ἀπὸ ἐξαρτίου εἰς ἐξάρτιον
» ἔφθασεν ἄχρι τοῦ κατωτέρου κανονιοστασίου. Οἱ πυροβοληταὶ κατεβιβρώσκοντο ὑπὸ
» τῶν φλογῶν ἢ ἐσπαράσσοντο ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν πολεμειροδίων. Εἷς ἀξιωμα-
» τικὸς ἀγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην Μίλιον ὅτι ἀπειλεῖται τὸ ὑπόστρωμα καὶ ἐρωτᾷ ἂν
» πρέπει νὰ καταποντισθῇ ἡ πυρῖτις. Οὐχί! ἀπαντᾷ ὁ πλοίαρχος, πρέπει νὰ ἐξακολου-
» θήσῃ τὸ πῦρ! «Ζήτω ὁ βασιλεύς!» Ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται μέχρι τῶν
» μυχῶν τοῦ πλοίου καὶ τὸ πρὸς στιγμὴν διακοπὲν πῦρ ἄρχεται αὖθις μετὰ μείζονος
» ζέσεως. Ἐν τούτοις τὸ πλήρωμα προσπαθεῖ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ πυρπολικοῦ καὶ βυθίζει
» αὐτὸ δι' εὐστόχων κανονιοβολισμῶν. Τότε ὁ «Σκιπίων» πλέει πρὸς τὴν ἀντίθετον
» ἀκτήν, παρὰ τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Σφακτηρίας, καὶ ζητεῖ νέαν θέσιν μάχης. Ἐκεῖ
» εὑρίσκει τὰς φρεγάτας «Ἀρμίδαν», «Τάλβωτ», «Γλάσκωβ» καὶ «Καμβρίαν», αἵτινες
» ἐν τῇ αὐτῇ σχεδὸν πρὸς τὴν «Σειρῆνα», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «Ἀλβιόνα» τετα-
» γμέναι γραμμῇ παρενετέθησαν εὐτυχῶς μεταξὺ τῶν δεινῶς παθόντων ἐκείνων πλοίων
» καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἀλλ' αἱ τέσσαρες ἐκεῖναι φρεγάται
» κραταιοὺς ἔχουσιν ἀντιπάλους. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ ἄγγλος ναύαρχος καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς
» αὐτοῦ περιφερομένου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἰκονίζεται ἡ ἀνησυχία αὐξανομένη.
» Περὶ τὴν τρίτην τέλος ὥραν φαίνεται εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ὁ ρωσικὸς στόλος.
» «Δόξα σοι ὁ Θεός!» ἀνακράζει ἐν συγκινήσει ὁ Κοδριγκτών. Καὶ ὄντως τὰ ὀκτὼ
» ἐκεῖνα σκάφη, τέσσαρα τρίκροτα καὶ τέσσαρα δίκροτα, ἔφθασαν καθ' ἣν στιγμὴν
» ἡ σύμπραξις ἦτο ἀναγκαιοτάτη. Τὸ πῦρ αὐτῶν ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τὰ κανονιοστάσια
» τῆς νήσου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διερχόμενος ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων καὶ
» εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μεγάλας ὑπέστη ζημίας. Ἡ ναυ-
» αρχὶς τοῦ Ἕυδεν «Ἀζὼφ» ἐπιέζετο ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὑπὸ δύο τουρκικῶν φρε-
» γατῶν. Γαλλικὴ ναῦς, ἡ «Βρεσλαυία», ἔσπευσεν εἰς βοήθειάν της. Ἡ «Βρεσ-
» λαυία», εὑρισκομένη ἐν τῇ οὐραγίᾳ τῆς ὑπηνέμου πτέρυγος, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα

» [illegible]
» [illegible] Πολλὰ νέφη καπνοῦ [illegible]
» [illegible] Ὁ [illegible]
» [illegible]
» θησεν οὐχ ἧττον τὴν ὁδόν του ζητῶν ψηλαφητὶ θέσιν ἀξίαν τοῦ πλοίου του. Αἴφνης

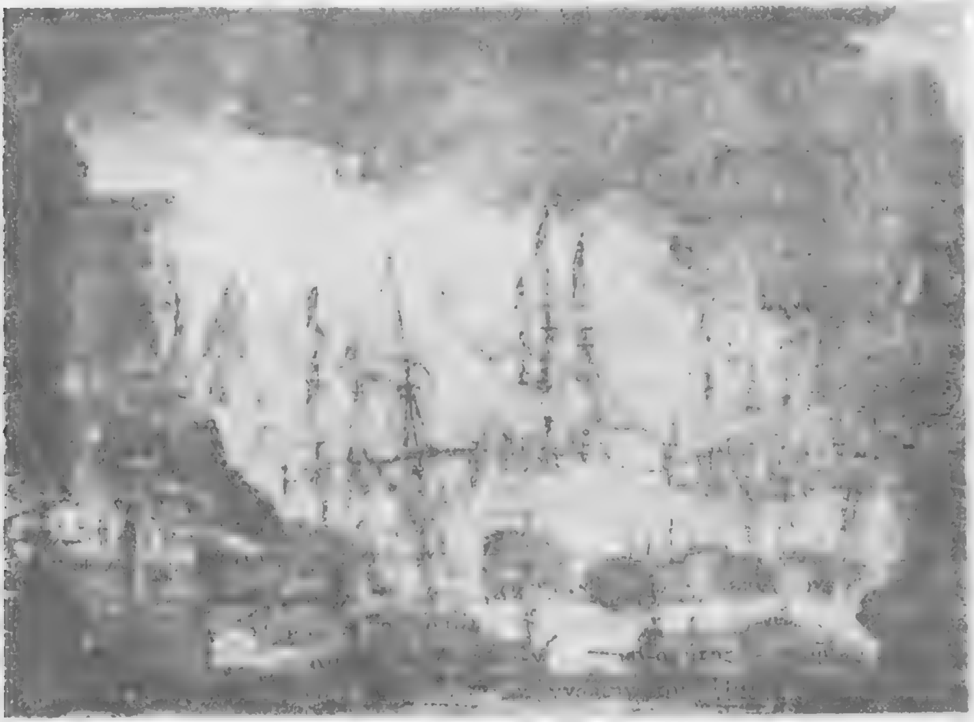

Οἱ τρεῖς ναύαρχοι τοῦ Ναυαρίνου, Δεριγνύ, Κόδριγκτων καὶ Ἔϋδεν

» φαίνεται ἐγγύτατα [illegible] ἡ [illegible] «Ἀλκμήνης» [illegible] προσπαθεῖ
» ν' ἀπομακρύνῃ. Ἡ «Βρεσλαυία» διὰ ταχείας κινήσεως ἀπομακρύνεται [illegible]
» περιπλέκεται ὅμως εἰς τὰ ἐξάρτια τῆς «Ἀλκμήνης» καὶ παρασύρει τὴν [illegible]
» ἐν μέσῳ τῆς μάχης. Μάτην ὁ κυβερνήτης [illegible] προσπαθεῖ ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν
» δρόμον τοῦ πλοίου. Ν' ἀγκυροβολήσῃ δὲν δύναται, διότι ἡ ἄγκυρά του θὰ ἔπιπτεν
» ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς «Ἀλκμήνης». Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν νὰ μάχεται μετ' ανα-
» πεπταμένων ἱστίων, ὅτε μὲν διευθύνων τὰ πυροβόλα του κατὰ τῶν φρεγατῶν, αἵτινες
[illegible] τὴν «Σειρῆνα», ὅτε δὲ κατὰ [illegible] τὴν
«Ἀσίαν», τὴν «Γένουαν» καὶ τὴν «Ἀλβιόνα». Ἐλευθερωθεῖσα τέλος τῆς ἐπαφῆς
τῆς «Ἀλκμήνης» ἡ «Βρεσλαυία» [illegible] μεταξὺ τῆς «Ἀσίας» καὶ τοῦ
[illegible] ὀθωμανικοῦ τρικρότου καὶ [illegible] δύο σχεδὸν ὥρας [illegible] πρὸ τούτου καὶ
[illegible] φρεγατῶν κατορθώνει [illegible] νὰ καταβάλῃ [illegible] τρία τῶν ἐχθρικῶν
[illegible] τὴν τρίτην ὥραν
[illegible] ἀντ' αὐτοῦ δὲ
τὴν διοίκησιν τῆς «Βρεσλαυίας» ἀναλαμβάνει ὁ πλοίαρχος Λογγεβίλ.

» Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ μανία τῆς μάχης ἦτο ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ὁρμῇ
» Ὀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα τεταγμένα εἰς τέσσαρας γραμμὰς καὶ συνω-
θούμενα ἐν εὐρείᾳ δεξαμενῇ ἀντήλλασσον ἀπαύστως πυροβολισμούς· ἐκ τῆς ἀπεράν-
του δ' ἐκείνης καμίνου διέφευγον πάντοτε πλοῖα ἡμιφλεγῆ, ἐνῷ ἕτερα ἀνετινάσσοντο

» εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τρομεροῦ κρότου. Ὁ λιμὴν τῆς Πύλου, ὁ τὴν πρωίαν ὅμοιος πρὸς
» [illegible]
» συντριμμάτων, [illegible]

Η ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου

(Εἰκὼν τοῦ Θ. Λῶ, κατὰ σχεδιογράφημα τοῦ πλοιάρχου λόρδου Ἰγκόστρι. Συλλογὴ ἀγγλικοῦ ναυαρχείου)

» ἔνθα ἐν μέσῳ κυμάτων πυρὸς πλέουσιν οἱ κολασμένοι. Ὁ πληρῶν τὸν λιμένα τοῦτον
» [illegible] μικρὸν κατὰ μικρὸν [illegible] ἔτι μετὰ σπα-
» [illegible] ἐμάχετο ἡ «Σειρὴν» [illegible] ἀπόστασιν βο-
» λῆς [illegible] δικρότου. Τὰ ἱστία, τὰ [illegible], οἱ λέμβοι τῆς
» [illegible] κατακερματισμένα. [illegible] δὲ [illegible] αὐτὴν εἰς τὰ
» [illegible] κατασπαίγουσα τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων.
» Ἡ «Σειρὴν» [illegible] εἰς ἄκρον, ὁ ὀπίσθιος ἱστὸς πίπτει καὶ καλύπτει ὑπὸ
» τὰς [illegible] τὸν ναύαρχον, τὸν πλοίαρχον καί τινα ἐγγὺς ἱστάμενον ἀξιω-
» ματικόν. Τὸ κατάστρωμα πληροῦται φλεγόντων συντριμμάτων, ἅτινα φαίνονται πί-
» πτοντα ἐξ οὐρανοῦ. Ἐπί μίαν στιγμὴν [illegible] ἐπὶ τῆς «Σειρῆνος» γενικὴ σύγχυ-
» σις. Ἀλλὰ [illegible] ἀποκαθίσταται ἡ τάξις καὶ οἱ πυροβοληταὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰ
» τηλεβόλα των. [illegible] πληροφορεῖ πάντας ὅτι ἡ φρεγάτα «Ἐσμίνα» ἐγένετο
» ἄφαντος. Αὕτη εἶχεν ἐκραγῇ μετὰ κρότου! Ἡ «Ἀσία» ὑποβοηθουμένη ἔμπροσθεν
» μὲν ὑπὸ τῆς «Γενούας», ὄπισθεν δὲ ὑπὸ τῆς «Σειρῆνος», τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς τὰ
» τηλεβόλα διευθύνει κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς τῆς δ' ἑτέρας κατὰ τῆς αἰγυπτιακῆς ναυ-
» αρχίδος. [illegible] τὸ τρίκροτον [illegible] Ταχὶρ πασᾶ. Τὸ ἐκ τῶν [illegible]

» τῆς «Ἀσίας» ἀποτέλεσμα ἦτο τοσοῦτο φοβερὸν ὥστε, κατὰ τὸν Δεριγνύ, «ἐνόμιζέ τις
» ὅτι ἔβλεπεν ὁμάδα μεγάλην ξυλουργῶν διαμελιζόντων ἐν σπουδῇ τὴν ὀθωμανικὴν
» ναυαρχίδα». Δι' ὑπερμεγέθων ρηγμάτων ἔβλεπέ τις τὰ ἔνδον τοῦ πλοίου ἐστρωμένα
» διὰ νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Ἐξ 800 ἀνδρῶν 600 εἶχον καταστῆ ἀπόλεμοι. Περὶ τὴν
» τετάρτην μετὰ μεσημβρίαν ὥραν αἱ δύο ναυαρχίδες, μὴ δυνάμεναι πλέον ν' ἀντιστῶσιν,
» ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας των καὶ ἐξώκειλαν. Ἡ «Ἀσία» καὶ ἡ «Σειρὴν» ἐξεπλήρωσαν ἔκ-
» τοτε τὴν ἀποστολήν των· ἄλλο δὲν ὑπελείπετο πλέον ἢ νὰ καταστραφῶσι τὰ πλοῖα τῆς
» δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, αἱ κορβέτται καὶ τὰ βρίκια. Μία μόνη στιγμὴ ἤρκει πρὸς
» τοῦτο. Ἀλλ' ὅτε ἡ ἀγγλικὴ ναυαρχὶς ἠδυνήθη τέλος νὰ διακόψῃ τὸ πῦρ, ὁ Κοδριγ-
» κτὼν εἶδεν ἐπὶ τίνι θυσίᾳ ἀπηλλάγη τῶν πολεμίων. Πολλῶν τηλεβόλων εἶχον κατα-
» στραφῆ οἱ ὑποστάται, τινὰ τῶν ἱστίων· εἶχον κοπῆ, τὸ δὲ σκάφος ἔφερε πολλαχοῦ
» ἴχνη τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν, αἵτινες εἶχον φονεύσει 19 ἄνδρας καὶ πληγώσει 57.
» Ἔτι μείζονας ζημίας ὑπέστη ἡ «Σειρὴν» ἀπολέσασα ἐν συνόλῳ 66 ἄνδρας.

» Ἐν τούτοις ἡ «Ἀλβιὼν» εἶχε κυριεύσει ἐξ ἐπίπλου ὀθωμανικὴν φρεγάταν.
» Πρῶτοι ὥρμησαν εἰς ἐπίθεσιν οἱ Ὀθωμανοί, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς
» τῶν Ἄγγλων. Τότε τριάκοντα Ἄγγλοι διοικούμενοι ὑφ' ἑνὸς ὑποπλοιάρχου καὶ δύο
» δοκίμων ὁρμῶσιν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ καταστρώματος· ἐνῷ δὲ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο ἀπό-
» σπασμα κατασφάζει τοὺς φεύγοντας Τούρκους καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς ἢ νὰ καταφύγωσιν
» εἰς τὸ ἐπίστρωμα ἢ νὰ πέσωσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τῆς τουρκικῆς φρεγάτας, προσ-
» κεκολλημένης ἔτι οὔσης εἰς τὴν «Ἀλβιόνα», ἐκρήγνυται πυρκαϊά. Ἐν διαστήματι πέντε
» μόνον λεπτῶν τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην. Εὐτυχῶς ἡ «Ἀλβιὼν»
» κατώρθωσε ν' ἀπομακρυνθῇ καὶ τὸ ὀθωμανικὸν σκάφος ἐβυθίσθη εἰς τὴν ἄβυσσον.

» Ἐκ τῶν τριῶν ἀγγλικῶν τρικρότων τὰς δεινοτάτας ἀπωλείας ὑπέστη ἡ «Γέ-
» νουα». Ὁ κυβερνήτης αὐτῆς Βάθουρστ ἐτρώθη ἐξ ἀρχῆς τῆς μάχης τρὶς θανασίμως.
» Ἀλλ' ἐπέζησεν ἕνδεκα ὥρας, ἐπιδείξας ἄχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐν μέσῳ φοβερῶν
» βασάνων θαυμάσιον ἡρωισμόν. Ἐπὶ τῆς «Γενούας» 26 ἄνδρες ἐφονεύθησαν καὶ 33
» ἐπληγώθησαν. Ὁ Δεριγνὺ ἐθαύμασε τὴν ὀξυδέρκειαν, μεθ' ἧς ὁ πλοίαρχος Βάθουρστ
» ἐξελέξατο τὴν θέσιν του καὶ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ἐβοήθησε τὴν «Ἀσίαν». Ἀλλ' οὐδὲν
» πλοῖον διήγειρε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ζωηρότερον ἐνθουσιασμὸν ἢ ἡ «Ἀρμίδα» διοι-
» κουμένη ὑπὸ τοῦ γενναίου πλοιάρχου Οὔγωνος, ἀπομάχου τῶν πολέμων τῆς αὐτοκρα-
» τορίας. Ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα ἡ «Ἀρμίδα», ἡ μικρὰ ἀγγλικὴ φρεγάτα «Τάλβωτ»
» ἐπάλαιε πρὸ εἴκοσι λεπτῶν κατὰ τριῶν μεγάλων δικρότων. Ἀλλ' ὁ Οὔγων διωλίσθησε
» μεταξὺ τοῦ «Τάλβωτ» καὶ τῶν πολεμίων πλοίων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἀπροσδοκήτου καὶ
» γενναιόφρονος ἐκείνης ἐπικουρίας καὶ τοῦ δεξιωτάτου ἐκείνου ἑλιγμοῦ οἱ Ἄγγλοι ναῦ-
» ται κατέλιπον πρὸς στιγμὴν τὰ τηλεβόλα των, ὥρμησαν ἐπὶ τῶν κεραιῶν καὶ ἐχαιρέ-
» τισαν τὴν «Ἀρμίδαν» δι' ἐπευφημιῶν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἡ γαλλικὴ φρεγάτα εἶχεν
» ἀγκυροβολήσει καὶ στραφεῖσα ἐπιτηδείως ἐκάλυψεν ὅλα τὰ μικρὰ ἀγγλικὰ σκάφη καὶ
» ἐπροστάτευσεν αὐτὰ κατὰ τῶν βολῶν τοῦ κινδυνωδεστάτου τῶν ἐχθρικῶν δικρότων,
» ὅπερ μετὰ μικρὸν παρεδόθη. Ὁ πλοίαρχος Οὔγων ἀνεπέτασεν ἱπποτικῶς ἐπὶ τοῦ κυ-
» ριευθέντος σκάφους τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν παρὰ τὴν γαλλικήν. Μετ' οὐ πολὺ καὶ
» ἡ δευτέρα φρεγάτα παρεδόθη εἰς τὸ «Τάλβωτ», ἡ δὲ τρίτη ἐβυθίσθη ὑπὸ τὰς σφαίρας
» τοῦ ρωσικοῦ δικρότου «Ἀλεξάνδρου Νεύσκη». Εἶναι πέμπτη ὥρα τῆς ἑσπέρας. Ἡ
» μάχη σχεδὸν ἔπαυσεν· οἱ δὲ Τοῦρκοι μόλις ἀπαντῶσι δι' ἀραιῶν κανονιοβολισμῶν εἰς
» τὸ φοβερὸν πῦρ τῶν συμμάχων. Ἡ πρώτη ἐχθρικὴ γραμμὴ κατεστράφη σχεδὸν ἐντε-
» λῶς. Τὰ κυριευθέντα, βυθισθέντα ἢ ἀνατιναχθέντα πλοῖα ἐξώκειλαν εἰς τὴν ἀκτήν. «Ἐκ

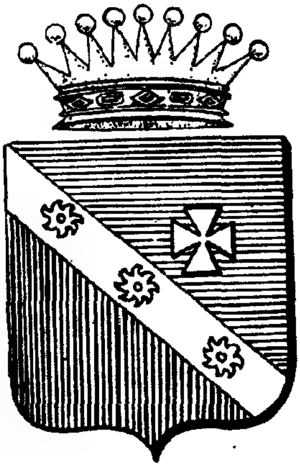
» τοῦ φοβεροῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἔγραφεν ὁ Δεριγνύ, σήμερον σῴζονται μόνον
» 20 περίπου κορβέτται καὶ βρίκια, καὶ τὰ πλοῖα δὲ ταῦτα εἶναι ἐγκαταλελειμμένα. Ἡ
» ἱστορία δὲν ἀναφέρει παράδειγμα πληρεστέρας καταστροφῆς». Οἱ σύμμαχοι εἶχον ἀν-
» τιτάξει μόνον 1270 τηλεβόλα κατὰ δισχιλίων, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ βολαί των ἦσαν
» ἐπιτυχεῖς, ἐνῷ τῶν Τούρκων αἱ πλεῖσται σφαῖραι ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπὶ τῶν
» ὀθωμανικῶν πλοίων ὁ ὄλεθρος ὑπῆρξε τρομερός. Ἡ ὁλικὴ ἀπώλεια τῶν Ὀθωμανῶν
» ὑπελογίσθη εἰς ἑξακισχιλίους ἄνδρας. Μόνον ἐπὶ τῆς ὀθωμανικῆς καὶ ἐπὶ τῆς αἰγυπτι-
» ακῆς ναυαρχίδος οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματίαι ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν
» νεκρῶν καὶ τραυματιῶν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀποδεικνύει τὸ δυσανάλογον τῆς πά-
» λης. Ἐν συνόλῳ ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 654 ἄνδρες, ἐξ ὧν 272 Ἄγγλοι, 184 Γάλλοι,
» 198 Ρῶσοι. Αἱ τρεῖς ναυαρχίδες ἦσαν τὰ δεινότερον παθόντα πλοῖα. Τὸ πρᾶγμα
» εἶναι εὐεξήγητον, διότι αἱ ναυαρχίδες προηγοῦντο τῶν στόλων καὶ ὑπέστησαν τὸ πρῶ-
» τον πῦρ τῶν Τούρκων, τὸ μόνον ἐπίφοβον. Ἡ νὺξ ἐξήπλωσε τέλος ἐπὶ τῆς φοβερᾶς
» ἐκείνης σκηνῆς τὸν μέλανα αὐτῆς πέπλον. Τὸ τηλεβόλον ἐσίγησεν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἔτι
» ἐπιστῆ ἡ ὥρα τῆς ἡσυχίας. Ὁ ἐχθρὸς συνεπλήρου ἰδίαις χερσὶ τὸ ἔργον τῆς καταστρο-
» φῆς. Ἐκκενῶν ἀλληλοδιαδόχως τὰ μήπω βυθισθέντα πλοῖα ἔβαλεν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ.
» Τὰ πλεῖστα αὐτῶν ἐξώκελλον εἰς τὴν ἀκτὴν καὶ ἀπετεφροῦντο αὐτόθι. Ἄλλα ὅμως πε-
» ριεφέροντο τῇδε κἀκεῖσε ὠθούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνέμου πρὸς τὴν ἀριστερὰν ἡμῶν πτέ-
» ρυγα. Μόναι αἱ ἀπαίσιαι φλόγες ἃς ἀνέδιδον οἱ πλέοντες ἐκεῖνοι δαυλοί, καὶ οἱ κρότοι
» τῶν ἐκρήξεων διέκοπτον τὸ σκότος καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ λιμένος. Αἱ τελευταῖαι ἐκεῖναι
» ὧραι ἐφάνησαν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ κόπου καταβεβλημένους ἡμετέρους ἀξιωματικοὺς αἱ
» μακρόταται. Ἐφ' ὅσον διήρκει ἡ πάλη, τὰς δυνάμεις αὐτῶν ὑπεστήριζον αἱ συγκινή-
» σεις αὐτῆς. Ἀλλ' ὅτε πλέον δὲν ὑπελείπετο ἢ νὰ προφυλαχθῶσι τὰ πλοῖα κατὰ τῶν
» πυρπολικῶν, νὰ σβεσθῶσι τὰ καπνίζοντα ἐκεῖνα συντρίμματα καὶ ν' ἀπομακρυνθῶσι
» διὰ τῶν λέμβων ἀπειλητικὰ ναυάγια, πολλοὶ τῶν ἐκπληρωσάντων εὐγενέστατα τὸ κα-
» θῆκόν των διαρκούσης τῆς μάχης κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ κόπου. Τὸ δυσχερέστατον
» λοιπὸν ἔργον ἔλαχε τότε εἰς νέους τινὰς ἀξιωματικούς, ὧν ἡ φήμη ἤρξατο ἔκτοτε
» κρατυνομένη.

» Μαθὼν παρ' ἀγγελιαφόρου τὴν σύγκρουσιν ὁ Ἰβραὴμ ἔσπευσεν ἐκ τῶν ὀρέων
» τῆς Μεσσηνίας. Ἀλλ' αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου κατέστησαν αὐτῷ προφανὲς τὸ
» μέγεθος τῆς καταστροφῆς. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον, τὸν δὲ
» λιμένα κατεῖχε μόνος ὁ συμμαχικὸς στόλος κατεσχισμένα ἔχων τὰ ἱστία καὶ τεθραυ-
» σμένα τὰ κατάρτια. Οὕτως ἐπηλήθευσε τὸ ὑπερήφανον λόγιον τοῦ πασᾶ· «ὁ στόλος ἡμῶν
» δύναται νὰ καταστραφῇ, ἀλλ' οὐχὶ νὰ αἰχμαλωτισθῇ». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ναυμα-
» χίας μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἔπεμψαν ἐπιστολὴν
» πρὸς τὸν Ἰβραὴμ πασᾶν καὶ Ταχὶρ πασᾶν καὶ Μωχαρρὲμ βέην, ἐν ᾗ ἔλεγον·
» «Δὲν προτιθέμεθα νὰ προσβάλωμεν τὰ περισωθέντα ὀθωμανικὰ πλοῖα. Ἀλλ' ἐὰν
» μία μόνη σφαῖρα ῥιφθῇ ἐπὶ πλοίου ἢ ἐπὶ λέμβου τῶν συμμάχων θὰ καταστρέψωμεν
» εὐθὺς τὰ λείψανα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, θὰ θεωρήσωμεν δὲ πᾶσαν νέαν ἐχθρο-
» πραξίαν ὡς ῥητὴν κήρυξιν πολέμου, ἧς τὰ ἐπακόλουθα θὰ ὑποστῶσιν ὁ σουλτάνος
» καὶ οἱ πασάδες. Θέλομεν σαφῆ ἀπάντησιν, ζητοῦμεν δὲ νὰ ἀναπετασθῇ ἐπὶ πάντων
» τῶν φρουρίων πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὡς σημεῖον εἰρήνης ἡ λευκὴ σημαία». Οἱ
» πασάδες συνεμορφώθησαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ναυάρχων καὶ τῇ ἐπαύριον αὐτὸς
» ὁ Ταχὶρ μετέβη εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ Κόδριγκτων, ἵνα διὰ συμφωνίας ῥητῆς ἐπικυ-
» ρώσῃ τὴν ἀνακωχήν.

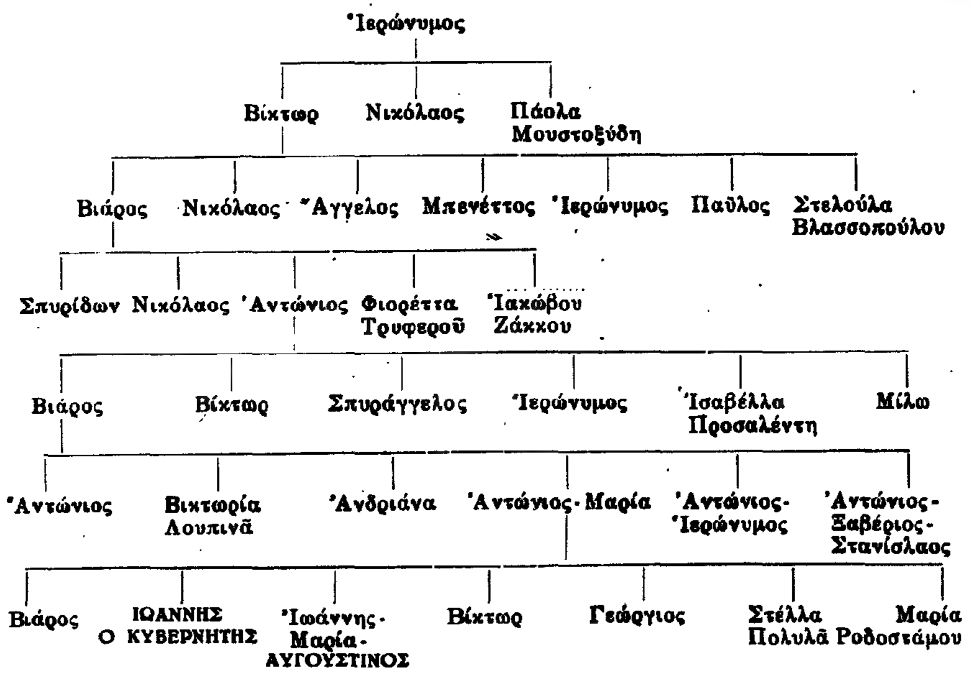
Ἡ ἠθικὴ σημασία τῆ ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου. « Ἡ ἐντύπωσις ἡ ἐμποιη-
» θεῖσα ἐν Εὐρώπῃ ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἦτο μεγάλη. Πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ φιλελεύθεροι εἶδον ἐν τῷ γεγονότι τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν τοῖς βουλεύμασι καὶ πράξεσι τῶν ἡγεμόνων
» καὶ τῶν κυβερνήσεων, ἐθεώρησαν
» δὲ τὸ γεγονὸς ὡς νίκην τῶν λαῶν
» ἐναντίον τῶν ἀνακτοβουλίων καὶ τῶν
» κυβερνήσεων. «Τὸ δίκτυον τῶν ἐπιβουλῶν καὶ τῶν τεχνασμάτων, λέγει
» ὁ Γερβῖνος, τὸ πλεχθὲν ὑπὸ τῶν
» ἀνθρώπων τῶν ἀνακτοβουλίων,
» διερράγη διὰ κτυπήματος σθεναροῦ
» ἀποδεικνύοντος ὅτι πᾶσαι αἱ ζωτι-
» καὶ δυνάμεις καὶ πᾶς χυμὸς ἐν τῷ
» πολιτικῷ σώματι τῆς Εὐρώπης δὲν
» εἶχον ἐξαντληθῆ ἐκ τῆς παραλυ-
» τικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνακτοβουλίου
» τῆς Βιέννης. Πάντες οἱ ἰδόντες τὴν
» ἐποχὴν ἐκείνην γινώσκουσιν ὅτι
» ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος ᾐσθάνετο ἑαυ-
» τὸν ἀναγεννώμενον καὶ ἀναπνέοντα
» ἐλευθέρως βλέπων ἑαυτὸν ἠλευθε-
» ρωμένον ἐκ τῆς ἠθικῆς ἐκείνης πιέ-
» σεως, ἥτις ἀπὸ ἐννέα ἐτῶν ἐπίεζε
» τὴν καρδίαν πάντων. Ἡ κοινὴ
» γνώμη ἐδέξατο μετὰ κραυγῶν χα-
» ρᾶς τοὺς φράγκους νικητάς. Εἶχε τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι αἱματοχυ-
» σίαν καὶ εἰς τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου· τὸ ἔργον τῶν δίκην Δαναΐδων ἐργα-
» ζομένων φιλελλήνων εἶχεν ἀντικατασταθῆ δι' ἀρωγῆς δραστικωτέρας· ὁ ἑλληνι-
» κὸς λαὸς εἶχε σωθῆ ἐκ τῆς καταστροφῆς, ἀφοῦ ἤδη εἶχε φθάσει οὗτος εἰς τὸ χεῖ-
» λος τῆς ἀπωλείας, εἶχε δ' ἀποδειχθῆ τοῖς Τούρκοις ὅτι ἡ διαμαρτύρησις τῆς Εὐρώ-
» πης ἐναντίον τῆς καταστροφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἦτο λίαν σοβαρά. Ἄνδρες
» ἤρεμοι, μετριοπαθεῖς καὶ ὀξυδερκεῖς ἐξέφερον ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ τὴν εὔελπιν
» γνώμην ὅτι ἡ μάχη αὕτη ἤθελεν ἔχει τὴν σπουδαιότητα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος,
» ἐὰν τὸ ἔθνος τοῦτο μετὰ τὴν ἐλευθέρωσιν αὐτοῦ ἦτο ἱκανὸν νὰ διασπείρῃ τὸν σπόρον
» πολιτισμοῦ νέου εἰς τὰ ἔνδον χωρῶν αἵτινες κατέστησαν ἀπολίτιστοι καὶ ἄγριαι, ἐν
» τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ. Ἐν τῇ φιλελληνικῇ Γαλλίᾳ ἠγάλ-
» λοντο πρὸ πάντων βλέποντες ὅτι τὸ δημόσιον φρόνημα μετεῖχεν εἰς τοιοῦτον μέγαν
» βαθμὸν τῆς νίκης ταύτης. «Ἡ μάχη τοῦ Ναυαρίνου, ἔγραφεν ὁ Pierre Lebrun, ἦτο
» κατόρθωμα τῶν λαῶν. Ὁ ἀλαλαγμὸς ἐπὶ τῇ νίκῃ, ὁ ἐκπεμπόμενος ἐκ τοῦ Αἰγαίου,
» εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος ἀλαλαγμὸς ὃν μετὰ πολλοὺς αἰῶνας πάντες οἱ λαοὶ ἐδέξαντο
» μετὰ συμπαθείας κοινῆς. Τὸ πυροβόλον τοῦ Ναυαρίνου ἐγένετο ἀρχὴ νέας περιόδου
» καὶ ἀνήγγειλε θριαμβευτικὴν τὴν ἀνάρρησιν τῆς κοινῆς γνώμης τῆς ὑψουμένης
» ὑπεράνω τῶν θρόνων, τὸ πρῶτον ἀληθῶς βασιλίδος διαθετούσης στόλους καὶ πυρο-
» βόλα, διδούσης διαταγὰς τοῖς ναυάρχοις, συναρπαζούσης καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς

Ἰωάννης Καποδίστριας

ΟΙΚΟΣΗΜΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

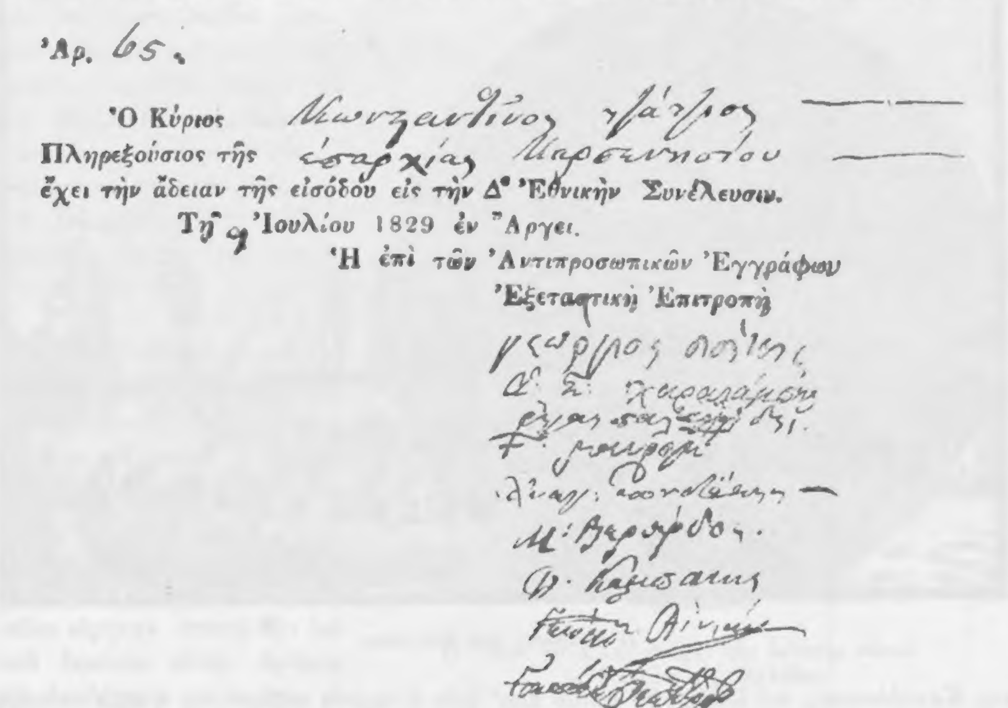
(Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια κατάγεται ἐκ Δαλματίας καὶ δὴ ἐκ τῆς ὁμωνύμου πρὸς τὴν οἰκογένειαν ταύτην πόλεως. Τὸ πρότερον ὄνομα αὐτῆς ἦτο Βιττόρι, πρῶτος δὲ ὠνομάσθη Καποδίστριας ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ ὁ Βίκτωρ Βιττόρι, καταφυγὼν τῷ 1373 εἰς Κέρκυραν διὰ πολιτικοὺς λόγους. Τῷ 1477 ἡ οἰκογένεια ἀναφέρεται ἐν τῇ Χρυσῇ Βίβλῳ τῶν εὐγενῶν τῆς νήσου ὡς καθολική. Ὁ κομητικὸς τίτλος ἀπενεμήθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Καρολου-Ἐμμανουήλ, δουκὸς τοῦ Πεδεμοντίου καὶ βασιλέως τῆς Κύπρου, τῷ 1689, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας τῷ 1796. Ἡ οἰκογένεια Καποδίστρια διῃρέθη ἐνωρὶς εἰς τέσσαρας καὶ εἶτα εἰς ἑπτὰ κλάδους. Ἐξ αὐτῶν ὁ κλάδος ὁ λαβὼν τὸν κομητικὸν τίτλον εἶνε ὁ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, Κυβερνήτου. Ἀρχηγέτης τοῦ κλάδου τούτου εἶνε ὁ Ἱερώνυμος Καποδίστριας, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βίκτωρος Καποδίστρια γεννηθέντος τῷ 1555. Τοῦ Ἱερωνύμου τούτου ἔγγονος ἦτο ὁ Βιάρος Καποδίστριας, γεννηθεὶς τῷ 1623, ὁ λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ κόμητος).

(Κατὰ Εὐγ. Ρ. Ραγκαβῆν).

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

» καὶ ἀναγκαζούσης αὐτοὺς οὕτως εἰπεῖν νὰ ἀναγνωρίζωσι τὰς νίκας καὶ νὰ οἰκειο-
» ποιηθῶσι τὰς δάφνας αὐτῆς ».]

Ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία, ὡς πᾶσα μετὰ μακρὰν πίεσιν ἐπελθοῦσα ἔκρηξις, ἔσχεν ἀνυπολόγιστα ἀποτελέσματα. Ἡ Υ. Πύλη οὐδὲ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπείσθη νὰ ἐν-

Ἀρ. 65.

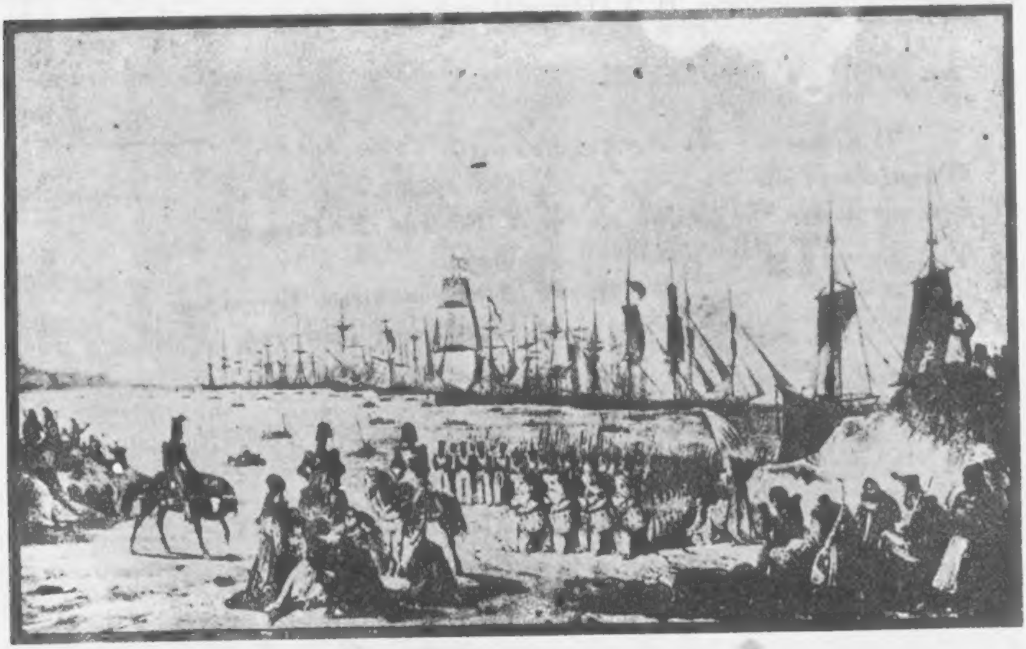
Ὁ Κύριος ...
Πληρεξούσιος τῆς ἐπαρχίας ...
ἔχει τὴν ἄδειαν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν.
Τῇ 9 Ἰουλίου 1829 ἐν Ἄργει.
Ἡ ἐπὶ τῶν Ἀντιπροσωπικῶν Ἐγγράφων
Ἐξεταστικὴ Ἐπιτροπὴ

Εἰσιτήριον μελῶν Συνελεύσεως τοῦ 1829

δώσῃ κατ' ἐλάχιστον ὡς πρὸς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια. Προσκληθεῖσα τῇ 12 Νοεμβρίου ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῶν τριῶν δυνάμεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην ἀπεποιήθη· ὅθεν οἱ πρέσβεις ἀνεχώρησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 26. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη, ἰδίως ἐξηγριωμένη κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ ταύτην θεωροῦσα ὡς πρωταίτιον ὅλων τῶν γενομένων, ἐκάλεσεν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς πιστοὺς κατὰ τοῦ μισητοτέρου τῶν ἀπίστων λαῶν [1], ἡ Ρωσία ἐκήρυξε τελευταῖον τῇ 14 Ἀπριλίου 1828 τὸν πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν ἀπειληθέντα καὶ ἀείποτε ἔκτοτε ἀναβληθέντα πό-

[1] Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεύς, ὡς φαίνεται, τὸν περίφημον μπεγιαννamé, τὴν δήλωσιν δηλονότι, ἥτις συνετάχθη κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1827 ὑπὸ συνόδου στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν καὶ προκρίτων τῶν μωαμεθανικῶν κοινοτήτων (ἀγιάν) καὶ τιμαριούχων ἐπὶ τοῦτο συνελθόντων εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ πρόσκλησιν τῆς Πύλης, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τῆς πολεμικῆς ἀμύνης τοῦ κράτους. Ἡ δήλωσις αὕτη σκοποῦσα ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Μωαμεθανῶν ἀπηυθύνετο μὲν κατὰ τῶν χριστιανικῶν ἐν γένει κρατῶν ἀλλ' ἰδίως κατὰ τῆς Ρωσίας, ἣν ἐκήρυττεν ὡς αἰώνιον ἐχθρὸν τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλὰμ καὶ κατήγγελλεν ὡς γενομένην αἰτίαν πασῶν τῶν τελευταίων ταραχῶν, παραπλανήσασαν καὶ τὰς δύο ἑτέρας δυνάμεις καὶ προκαλέσασαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου. Οὕτω δ' ἐξήγειρε καὶ ἐξῆπτε τὸ μῖσος τῶν ὀπαδῶν κατὰ τῆς Ρωσίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία τινὰ μέρη τῆς ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐφημερίσι δηλώσεως ἀπεκήρυξεν ὕστερον.

λεμον. Ὁ πόλεμος οὗτος δὲν παρεκώλυσεν, ἀπ' ἐναντίας διηυκόλυνε τὰς περαιτέρω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας τῶν δυνάμεων· εἰς ὃ συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι ὀλίγῳ πρότερον ἤτοι τῇ 12 Ἰανουαρίου, ἔφθασεν εἰς Αἴγιναν ὁ νέος τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτης Ἰωάν-

Ἡ ἀπόβασις τοῦ Μαιζῶνος

νης Καποδίστριας, καὶ ἱδρύθη δι' αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἡ πρώτη κυβέρνησις, ἡ ἀξία νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο. Αἱ δυνάμεις τφόντι δὲν ἔπαυσαν ἐργαζόμεναι κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἔπειτα δὲ περὶ τῆς ὁριστικῆς ρυθμίσεως τοῦ νέου κράτους. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 7/19 Ἰουλίου 1828 ἐν Λονδίνῳ πρωτοκόλλου ἐπῆλθεν εἰς Πελοπόννησον γαλλικὴ στρατιὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰβραὴμ πασᾶ. Ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπεβιβάσθη ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζὼν εἰς Πεταλίδι, μεταξὺ Καλαμῶν καὶ Νησίου, περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου, ὁ δὲ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐξεχώρησεν ἀμαχητὶ ἐκ τῆς χερσονήσου περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Καὶ μετὰ ἓξ περίπου μῆνας, διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10/22 Μαΐου 1829, ἐκανονίσθησαν κατὰ πρῶτον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τοῦ νέου κράτους. Τὰ ὅρια ταῦτα ἀρχόμενα παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τοῦ Βώλου, ἀναβαίνοντα ἐκεῖθεν τὴν Ὄθρυν, παρακολουθοῦντα αὐτὴν μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ἀγράφων κειμένης, δι' ἧς συνάπτεται τὸ ὄρος ἐκεῖνο μετὰ τῆς Πίνδου· καταβαίνοντα ἔπειτα ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀσπροποτάμου, ἥτις ἔμενεν εἰς τὴν Τουρκίαν, διερχόμενα κατόπιν τὸ Μακρυνόρος, τοῦ ὁποίου τὸ στενὸν περιελαμβάνετο ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀπέληγον ἐπὶ τέλους εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Προσετέθη δὲ ὅτι ἡ Εὔβοια, αἱ προσκείμεναι τῇ Πελοποννήσῳ νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τοῦ κράτους τούτου. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ὁρίων τὸ προκείμενον πρωτόκολλον ἐπανελάμβανε μὲν τὴν ἐν ταῖς προηγουμέναις πράξεσιν ἀρχήν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ὑ. Πύλης, ὥριζεν ὅμως ὅτι ἡ μοναρχικὴ καὶ διαδοχικὴ τοῦ νέου κράτους

κυβέρνησις θέλει ἐπιτραπῇ εἰς ἡγεμόνα χριστιανὸν μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας τῶν τριῶν δυνάμεων. Ἡ διάταξις αὕτη προπαρεσκεύασε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν, διότι ἦτο δύσκολον, τότε μάλιστα, νὰ παραδεχθῇ τὴν εἰς τοὺς Τούρκους ὑποτέλειαν βασιλόπαις εὐρωπαῖος. Μὴ παραλίπωμεν δὲ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ἡ Ρωσία μετὰ πλείστου ζήλου ὑπεστήριξε τὴν ὑπὸ βασιλόπαιδα εὐρωπαῖον ἵδρυσιν τοῦ νέου κράτους, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν εἰς τὸ εἰρημένον πρωτόκολλον συνημμένων δύο ἐκθέσεων τοῦ κόμητος Νεσσελρόδε ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1828 (3 Ἰανουαρίου 1829) καὶ 14/26 Ἰανουαρίου 1829.

Ὁ Ὄθων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Ὑ. Πύλη ἐν τούτοις ἐδυσχέραινεν ἔτι νὰ ἀποδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα, ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν ρωσικῶν ὅπλων καταβληθεῖσα καὶ ἀναγκασθεῖσα νὰ ὑπογράψῃ τῇ 2/14 Σεπτεμβρίου τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην ἀπεφήνατο διὰ τοῦ δεκάτου αὐτῆς ἄρθρου ὅτι ἀποδέχεται πάντα ὅσα αἱ δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Ὁμοίαν δὲ δήλωσιν εἶχεν ὑπογράψει πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, 28 Αὐγούστου (9 Σεπτεμβρίου). Ἐντεῦθεν ὠφελούμεναι αἱ τρεῖς δυνάμεις καὶ ἐξακολουθοῦσαι ἀδιαλείπτως τὰς ὑπὲρ Ἑλλάδος ἐνεργείας αὐτῶν ἀνηγόρευσαν διὰ τοῦ ἀπὸ 22 Ἰανουαρίου (3 Φεβρουαρίου) 1830 πρωτοκόλλου ἡγεμόνα κυρίαρχον τῆς Ἑλλάδος τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῶν Βέλγων) καὶ ἀπεφήναντο ὅτι ἡ Ἑλλὰς θέλει ἀποτελέσει κράτος ἐντελῶς ἀνεξάρτητον· ἀλλὰ συγχρόνως προαιρούμεναι νὰ εὐχαριστήσωσι κατά τι τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἕνεκα τῆς προθυμίας ἣν ἔδειξε πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶν γενομένων περιέστειλαν οὐκ ὀλίγον τὰ πρὸς βορρᾶν ὅρια τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὁποῖα τότε κατεβιβάσθησαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσπροποτάμου ἀφ' ἑνός, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ ἀφ' ἑτέρου, ὅ ἐστι διὰ τῆς ὁροθεσίας ταύτης ἔμενον εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀκαρνανία, ἡ Βόνιτσα, ὁ Βάλτος, ὁ Βλοχός, τὰ Ἄγραφα, τὰ Κράββαρα, τὸ Καρπενίσιον καὶ ἡ Ὑπάτη. Τὸ πρωτόκολλον ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος παρῃτήθη τῇ 9/21 Μαΐου. Τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος ἔμεινεν αὖθις μετέωρον καὶ περιεπλάκη τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, δολοφονηθέντος τοῦ Κυβερνήτου τῇ 27 Σεπτεμβρίου (9 Ὀκτωβρίου) 1831, δεινὴ μετ' οὐ πολὺ ἐπεκράτησεν αὖθις ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία τῷ 1832. Οὐδὲν ἧττον αἱ δυνάμεις ἐπιδιώκουσαι ἐπιμόνως τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου αὐτῶν ὑπέγραψαν τῇ 25 Ἀπριλίου (7 Μαΐου) 1832 ἐν Λονδίνῳ σύμβασιν δι' ἧς ἀνεβίβασαν τὴν Ἑλλάδα εἰς τάξιν βασιλείου, καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα αὐτῆς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως

τῆς Βαυαρίας Ὄθωνα. Ἐπιχειρήσασαι δὲ συγχρόνως διὰ τοῦ Στράτφορδ Κάννιγγ νέας διαπραγματεύσεις πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην περὶ τῶν ἀρκτικῶν ὁρίων ἐπέτυχον ἐπέκτασιν αὐτῶν, μείζονα καὶ αὐτῆς τῆς ἐν ἔτει 1829 κανονισθείσης ἐπὶ ἀποζημιώσει 40 ἑκατομμυρίων γροσίων.

Τοιουτοτρόπως αἱ τρεῖς κραταιόταται κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἑκάστη μὲν κατ' ἀρχὰς ἐπὶ ἄλλῳ σκοπῷ ἐνεργοῦσα, ἐπὶ τέλους ὅμως συμπράξασαι, ἀπήρτισαν τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἐπανάστασις, ἡ ἀρξαμένη ἐπ' ἐλπίσι μεγάλαις, περιέστη εἰς ἀποτελέσματα μικρά. Ἵνα ὅμως ἐπιτύχωμεν καὶ ταῦτα, πρὸ πάντων δὲ ἵνα καταναγκάσωμεν οὕτως εἰπεῖν τὰς δυνάμεις νὰ ὁμοφωνήσωσιν, ἐδέησε νὰ προηγηθῶσιν ἀφοσιώσεις καὶ θυσίαι, τὰς ὁποίας ἡ ἱστορία θέλει ἀποθαυμάζει ἐν ὅσῳ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τιμῶνται τὰ ἱερὰ ὀνόματα τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

ΤΕΛΟΣ

Λέων, εἰς τὸ προάστειον «Πρόνοια» τοῦ Ναυπλίου, εἰς μνήμην τῶν ἐν Ἑλλάδι θανόντων τῷ 1833-34 βαυαρῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν